

สำนักฟิล์มแห่งชาติวัฒนธรรมศาสตร์

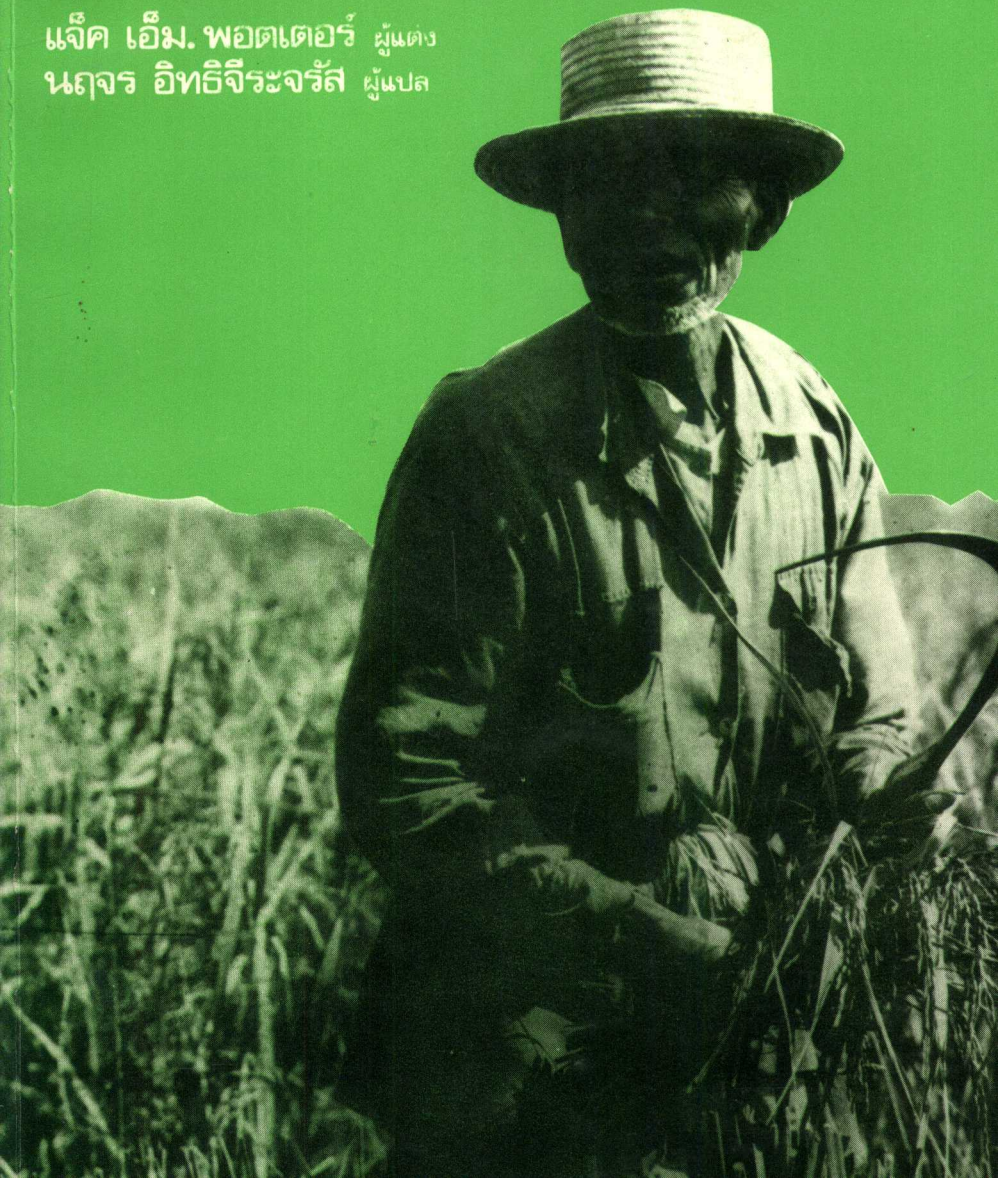

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

โครงสร้างสังคม ของชาวนาไทย

แจ๊ค เอ็ม. พอตเตอร์ ผู้แต่ง

นฤจร อธิธิจักรวรรดิ์ ผู้แปล

國立中央圖書館
館址：台北市中正區中山南路
電話：(02) 2368-1234

โครงสร้างสังคมของชาวนาไทย

ประเภทหนังสือ : ตำราแปล

โครงสร้างสังคม ของชาวนาไทย

แจ็ก เอ็ม. พอตเตอร์

ผู้แต่ง

นฤจร อธิจิระจารี

ผู้แปล

แปลจาก

Jack M. Potter,

Thai Peasant Social Structure.

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ร่วมกับ

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

๒๕๒๖

พอดเตอร์, แจ็ก เอ็ม.

โครงสร้างสังคมของชาวนาไทย.

1. ชาวนา-วิจัย. 2. เชียงใหม่-ภาวะสังคม.
3. เชียงใหม่-ความเป็นอยู่และประเพณี.

(1) นฤจร อธิวัชรจรัส, ผู้แปล. (2) ข้อเรื่อง.

GN635.ท9พ5 301.29593 ISBN 974-571-132-2

ลิขสิทธิ์ฉบับ Originall published in English
by The University of Chicago Press.

Under the title *Thai Peasant Social Structure*.

Copyright© 1976 by The University of Chicago.

ลิขสิทธิ์ฉบับภาษาไทย

ของมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
สงวนลิขสิทธิ์

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1 เดือนกันยายน 2526
จำนวน 2,000 เล่ม

จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาคารอเนกประสงค์ ชั้น 5 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ถนนพระจันทร์ กรุงเทพฯ 10200 โทร. 223-9232
ร่วมกับมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
413/38 ถนนอรุณอมรินทร์ บางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700

จัดจำหน่ายโดยศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาคารอเนกประสงค์ ชั้นล่าง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ถนนพระจันทร์ กรุงเทพฯ 10200 โทร. 221-0633

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
นางสาวอรุณี อินทรสุขศรี ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

แบบปกโดย นายกมล ฉายาวัดนะ

ราคาเล่มละ 65.- บาท

คำแถลง

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2509 ด้วยความร่วมมือร่วมใจกันเองเป็นส่วนบุคคล ในหมู่ผู้มีความรักในการกิจ บริหารการศึกษาจากสถาบันต่างๆ เมื่อเริ่มดำเนินงานโครงการตำราฯ มีฐานะ เป็นหน่วยงานหนึ่งของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยก่อนที่จะมีฐานะ เป็นมูลนิธิเมื่อต้นปี พ.ศ. 2521 ทั้งนี้โดยได้รับความร่วมมือด้านทุนทรัพย์ จากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินงานขั้นต้น เป้าหมายเบื้องต้นของมูลนิธิโครงการตำราฯ ก็คือ ส่งเสริมให้มีหนังสือตำราภาษาไทยที่มี คุณภาพดี โดยเฉพาะในทางวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้เพราะ ต่างก็เห็นพ้องต้องกันในระยะนั้นว่าคุณภาพของหนังสือตำราภาษาไทยระดับ อุดมศึกษาแขนงวิชาดังกล่าว ยังไม่สูงพอ ถ้าส่งเสริมให้มีหนังสือเช่นนี้เพิ่ม ขึ้น ย่อมมีส่วนช่วยยกระดับมาตรฐานการศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัยไปโดย ปริยาย อีกทั้งยังอาจช่วยการสร้างสรรค์ปัญญา ความคิดริเริ่ม และความ เข้าใจอันถูกต้องในเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และ การเมืองโดยรวม

พร้อมกันนี้มูลนิธิโครงการตำราฯ ก็มีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะทำ หน้าที่เป็นแหล่งชุมนุมผลงานเขียนของนักวิชาการต่าง ๆ ทั้งในและนอก สถาบัน เพื่อให้ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพได้เป็นที่รู้จักและเผยแพร่ออกไป

โดยทั่วถึงทั้งในหมู่ผู้สอนผู้เรียน และผู้สนใจงานวิชาการ การดำเนินงานของมูลนิธิโครงการตำราฯ มุ่งขยายความเข้าใจและความร่วมมือของบรรดานักวิชาการออกไปในวงกว้างยิ่งๆ ขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นด้านการกำหนดนโยบายสร้างตำรา การเรียน การแปล และการใช้ตำรานั้น ๆ ซึ่งจะเป็นเครื่องส่งเสริมและกระชับความสัมพันธ์อันพึงปรารถนา ตลอดจนความเข้าใจอันดีต่อกันในวงวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

นโยบายพื้นฐานของมูลนิธิโครงการตำราฯ คือส่งเสริมและเร่งรัดให้มีการจัดพิมพ์หนังสือตำราทุกประเภททั้งที่เป็นงานแปลโดยตรง งานแปลเรียบเรียง งานถอดความ งานรวบรวม งานแต่ง และงานวิจัย ในช่วงแรก ๆ เราได้เน้นส่งเสริมงานแปลเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็ได้ส่งเสริมให้มีการจัดพิมพ์ตำราประเภทอื่นๆ ด้วย นับแต่ได้ก่อตั้งโครงการตำราฯ มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยความร่วมมืออย่างดียิ่งของนักวิชาการหลายสถาบัน สามารถส่งเสริม—กลั่นกรอง—ตรวจสอบ และจัดพิมพ์หนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาที่มีคุณภาพตามเป้าหมาย เจตนารมณ์ และนโยบาย ได้ครบทุกประเภทและมีเนื้อหาครอบคลุมสาขาวิชาต่าง ๆ ถึง 8 สาขาดังต่อไปนี้ คือ

- 1) สาขาวิชาภูมิศาสตร์
- 2) สาขาวิชาประวัติศาสตร์
- 3) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์
- 4) สาขาวิชารัฐศาสตร์
- 5) สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
- 6) สาขาวิชาปรัชญา
- 7) สาขาจิตวิทยา
- 8) สาขาวิชาภาษาและวรรณคดี

นอกจากนี้เรายังมีโครงการผลิตตำราสาขาวิชาอื่น ๆ เพิ่มขึ้นด้วย เช่น สาขาวิชาศิลปะซึ่งกำลังอยู่ในขั้นดำเนินงาน และยังได้ขยายงานให้มีการแต่งตำราเป็น “ชุด” ต่อ ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมระหว่างหลายสาขาวิชา เช่น “ชุดชีวิตและงาน” ของบุคคลที่น่าสนใจ ดังที่ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไปแล้วบางเล่ม

ปัจจุบันมูลนิธิโครงการตำราฯ ยังคงมีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะขยายงานของเราต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง แม้ว่าจะประสบอุปสรรคนานัปการ โดยเฉพาะอุปสรรคด้านทุนรอน เพราะกิจการของเรามีใช้กิจการแสวงหาผลกำไร หากมุ่งประสงค์ให้นักศึกษาและประชาชนได้มีโอกาสซื้อหาหนังสือตำราในราคาย่อมเยาพอสมควร

คณะกรรมการทุกสาขาวิชาของมูลนิธิโครงการตำราฯ ยินดีน้อมรับคำแนะนำและคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านทุกท่าน และปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้ทุกท่านได้เข้ามีส่วนร่วมในมูลนิธิโครงการตำราฯ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนแนะนำอยู่ห่าง ๆ ช่วยแต่ง แปล เรียบเรียง หรือรวบรวมตำราสาขาวิชาต่าง ๆ ให้เรา หรือเข้ามาช่วยบริหารงานร่วมกับเรา

เสน่ห์ จามริก

ประธานกรรมการ

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

รายชื่อกณะกรรมการบริหาร มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

นายเสน่ห์ จามริก	ประธานกรรมการ
นางเพ็ชรี สุมิตร	รองประธาน
นางสาวกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
นายรัชชัย ยงกิตติกุล	กรรมการ
นางสาวสดชื่น ชัยประสาธน์	กรรมการ
นายสุเทพ สุนทรเกสัช	กรรมการ
นายวรนิติ เศรษฐบุตร	กรรมการ
นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์	กรรมการ
นายวิทยา สุจริตธนารักษ์	กรรมการ
นางอารี สันทนี	กรรมการ
นางอมรา พงศาพิชญ์	กรรมการ
นายเฉลิม ทองศรีวงศ์	กรรมการและที่ปรึกษากฎหมาย
นายบดีนทร์ อัคราภิเศก	กรรมการและที่ปรึกษากฎหมาย
นายเกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม	กรรมการและற்றுญก
นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ
นายรังสรรค์ ชนะพรพันธุ์	กรรมการและผู้จัดการ

ความนำ

ผู้เขียนและชูลามิธ ฮายซ์ พอตเตอร์ ภรรยาของผู้เขียน ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2514 ถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2515 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ได้พำนักอยู่ภายในหมู่บ้านและในเมืองเชียงใหม่ เราใช้เวลาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านรวมแล้วประมาณเก้าเดือนครึ่ง ในสามเดือนแรกเราอาศัยอยู่ในบ้านของครอบครัวหนึ่ง ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ในซีกด้านหนึ่งของหมู่บ้าน แล้วเราก็กีย้ายกลับเข้ามาอยู่ในเมือง เนื่องจากการครบกำหนดคลอดดิลิชาเบธบุตรสาวของเรา จากนั้นเราก็กลับเข้าไปอาศัยอยู่ในหมู่บ้านอีกครั้งพร้อมด้วยทารก โดยเราได้ขออนุญาตสร้างบ้านรูปทรงแบบท้องถิ่นขึ้นในบริเวณอาณาเขตบ้านของครอบครัวซึ่งอาศัยอยู่ในอีกซีกด้านหนึ่งของหมู่บ้าน เราใช้เวลาอาศัยอยู่ที่นั่นเป็นเวลาประมาณหกเดือนครึ่ง เราทำการศึกษาหมู่บ้านตลอดเวลาอย่างสม่ำเสมอแม้ว่าจะมีบ้างบางครั้งที่เรากลับเข้าไปอยู่ในเมืองเชียงใหม่ก็ตาม เนื่องจากเราได้ว่าจ้างบุตรสาวของผู้ใหญ่บ้านผู้หนึ่งของหมู่บ้าน และบุตรสาวสองคนของครอบครัวที่เราได้ไปขออาศัยอยู่ด้วย มาช่วยทำงานให้กับเราตลอดระยะเวลาของการศึกษา

ภรรยาของผู้เขียนศึกษาทางมานุษยวิทยาเกี่ยวกับประเทศไทยโดยเฉพาะ (ก่อนหน้านี้ผู้เขียนศึกษาเกี่ยวกับประเทศจีน) เธอได้เรียนรู้ภาษาไทยภาคเหนือซึ่งใช้พูดกันในหมู่บ้านด้วยความรวดเร็ว และในช่วงระยะเวลาสิบเดือนหลังของการศึกษา เธอได้ใช้ภาษาพื้นเมืองโดยไม่จำเป็นต้องใช้ผู้ช่วย

แปลแต่ประการใด ส่วนผู้เขียนนั้นมีความรู้เล็กน้อยเกี่ยวกับภาษาไทยใน ขณะที่เริ่มเข้าอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน แม้ว่าผู้เขียนจะศึกษาภาษาไทยภาคเหนือ ด้วยความขยันขันแข็ง ตลอดระยะเวลาที่ได้อาศัยอยู่ที่นั่น ผู้เขียนก็ยังรู้ภาษาไทยภาคเหนือได้ไม่คล่องแคล่ว ดังนั้น ผู้เขียนจึงว่าจ้างผู้ช่วยการวิจัยซึ่งเป็น คนท้องถิ่น รู้ภาษาไทยภาคกลาง ไทยภาคเหนือ และภาษาอังกฤษ มาช่วยใน งานของผู้เขียน

แม้ว่าความเข้าใจชีวิตในหมู่บ้านของผู้เขียน จะได้รับอิทธิพลจากสอง ครอบครัวซึ่งเราได้ร่วมอาศัยอยู่ แต่ข้อมูลต่าง ๆ ก็ได้มาจากที่ได้ทำความสนิท สนิตด้วยกับชาวบ้านทั่วทั้งหมู่บ้าน และจากแบบสอบถามซึ่งทำขึ้นเพื่อให้ ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับเศรษฐกิจและสังคมพื้นฐานของหมู่บ้าน ข้อมูลเหล่านี้ มีการทดสอบและตรวจซ้ำทุก ๆ ครอบครัว นอกจากนี้ ข้อมูลยังได้มาจากการ สัมภาษณ์จากสมาชิกตัวอย่างของประชากร เพื่อหาสาระความละเอียดต่าง ๆ อัน เกี่ยวข้องกับความผูกพันกับกลุ่มและอายุในขณะสมรส ผู้เขียนได้สรุปผลของ แบบสอบถามในรูปของตารางและแผนภูมิ ซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้

ผู้เขียนรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณต่อโครงการฟุลไบรท์—เฮส์และคณะสังคม ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งได้อุปถัมภ์สำหรับการอยู่ในประเทศไทย และให้เวลาสำหรับการทำวิจัย อาจารย์นฤจร อิทธิจิระจรัสจากภาควิชาสังคม วิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (กำลังทำปริญญาเอกทาง มานุษยวิทยาที่เบอร์คลีย์) ที่ช่วยจัดการเรื่องต่าง ๆ ในการศึกษาครั้งนี้ และ ยังได้ช่วยเราในเรื่องต่าง ๆ มากมายตลอดระยะเวลาที่เราอยู่ในเชียงใหม่ ซึ่ง เราซาบซึ้งในบุญคุณ

เฮอร์เบิร์ต พี. ฟิลลิปส์ เพื่อนร่วมงานของผู้เขียนที่เบอร์คลีย์ ได้ให้กำลังใจในงานของผู้เขียนที่ประเทศไทย และได้ช่วยเหลือในการขอทุนวิจัยจาก ศูนย์การศึกษาเอเชียใต้และตะวันออกเฉียงใต้ ของมหาวิทยาลัยแห่งคาลิฟอร์เนียที่เบอร์คลีย์ ในขณะที่ผู้เขียนยังอยู่ที่เชียงใหม่ ผู้เขียนรู้สึกซาบซึ้งในการสนับสนุนมิตรภาพ และความเต็มใจให้กำลังใจในการแสดงออกถึงทหรณะซึ่งแตกต่างไปจากทหรณะของเขา ศาสตราจารย์ชาร์ล เอฟ. คายส์ จากมหาวิทยาลัยแห่งวอชิงตัน ได้ให้คำแนะนำอันมีค่าเกี่ยวกับเอกสารอ้างอิง และให้ยืมบทความซึ่งเขาได้เตรียมไว้เพื่อจัดพิมพ์ ผู้เขียนเป็นหนี้บุญคุณศาสตราจารย์แมนนิ่ง แนช จากมหาวิทยาลัยแห่งชิคาโก อาจารย์ผู้หนึ่งของผู้เขียน ซึ่งได้อ่านร่างของหนังสือเล่มนี้ และได้ให้คำแนะนำอันมีค่าเพื่อให้หนังสือนี้ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเป็นเพียงผู้เดียวที่รับผิดชอบต่อทหรณะที่แสดงออกในหนังสือเล่มนี้

เกรซ บุชาลจโก ได้เรียบเรียงและจัดหนังสือนี้ให้ดีขึ้นอย่างมาก แอเดรียน มอร์แกน ได้เขียนแผนที่และรูป โทนี คอร์ด พิมพ์ต้นฉบับ ผู้เขียนรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณสุภาพสตรีที่สามารถเหล่านี้

ผู้เขียนขอขอบคุณทุกคนในหมู่บ้านเชียงใหม่ ที่อนุญาตให้เราอาศัยอยู่ในหมู่บ้านและคลุกคลีกับเราด้วยอารมณ์ดี และให้ข้อมูลต่าง ๆ ในการศึกษาคั้งนี้ เพื่อเป็นการป้องกันชาวบ้านทั้งหลาย ผู้เขียนจึงใช้นามแฝงกับชาวบ้านทุกคน และหมู่บ้านเชียงใหม่มิใช่ชื่อจริงของหมู่บ้านที่ผู้เขียนศึกษา

ผู้เขียนรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของศาสตราจารย์ชาร์ล เอฟ. คายส์ ที่อนุญาตให้อ้างอิงต้นฉบับที่ยังไม่ได้พิมพ์ เรื่อง “บ้านหนองดิน: หมู่บ้านในอีสานกลาง” (Baan Noong Tyyn : A Central Isan Village) และ

ศาสตราจารย์โคอิชิ มิซึโน ที่อนุญาตให้อ้างอิงจากบันทึกเรื่อง “ระบบสังคม
ของหมู่บ้านดอนแดง : การศึกษาชุมชนหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ
ประเทศไทย” (*Social System of Don Daeng Village : A Community
Study in Northeast Thailand*) และศาสตราจารย์ลอริสตัน ชาร์ป ที่
อนุญาตให้อ้างอิงจาก “หมู่บ้านปลูกข้าวชาวสยาม : การศึกษาเบื้องต้นในบาง
ชั้น พ.ศ. 2491—2492” (*Siamese Rice Village : A Preliminary Study
of Bang Chan 1948—1949*)

สารบัญ

	หน้า
1. บทนำ : ข้อจัดแย้งเกี่ยวกับลักษณะโครงสร้างหละหลวม	1
2. หมู่บ้านแดนสุขาวดี	19
หุบเขาเชียงใหม่	19
สภาพการเกษตรกรรมและภูมิอากาศในรอบปี	20
เมืองเชียงใหม่	24
อำเภอและเมืองสารภี	27
ที่ตั้งของหมู่บ้าน	28
ประชากร การอพยพ และการคุมกำเนิด	34
ความสัมพันธ์กับโลกภายนอก	41
เอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์	43
3. กลุ่มสังคมในหมู่บ้าน	47
ชุมชนหมู่บ้าน	48
วัดและวิหาร	49
กรรมการวัดและกรรมการโรงเรียน	52
กลุ่มหนุ่มสาว	53
ช่างฟ้อนประจำหมู่บ้าน	54

กลุ่มฌาปนกิจ	55
หมวดกลุ่มส่งอาหารถวายวัด	56
กองทุนสงเคราะห์ของวัด	58
จริยธรรมของความร่วมมือ	59
กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานร่วมกัน	60
ส่วนการบริหารและפקฝ่าย	70
4. ผู้ใหญ่และผู้น้อย : การแบ่งชั้นทางสังคม	73
ความสำคัญของการเป็นเจ้าของที่ดิน	73
การแจกแจงการถือครองที่ดิน	80
ระดับเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้าน	85
5. การชลประทาน	116
ระบบการชลประทานแบบเก่าในที่ราบหุบเขาเชียงใหม่	116
ระบบชลประทานสามระบบของหมู่บ้านเชียงใหม่	118
โครงสร้างทางกายภาพของชลประทานระบบ ข	120
การจัดระเบียบทางสังคมของการชลประทาน	126
การขุดลอกคลองชลประทาน	131
การซ่อมแซมฝาย	140
การเป็นประจักษ์ ความขัดแย้ง และอำนาจส่วนกลาง	143
6. การเกี่ยวพาราสีและการแต่งงาน : บ่าวและสาว	148
รูปแบบของการเกี่ยวพาราสี	148

วันเวลาแห่งความสดชื่นและความชื่นชม	154
แบบอย่างของการเกี่ยวพาราสี	160
7. ครอบครัว การสืบมรดก และเครือญาติ	172
ครอบครัว	172
การสืบทอดมรดก	187
เครือญาติ	201
8. รูปแบบและความแปรผันในโครงสร้างทางสังคมชาวนาไทย	215
วัฏจักรและอาณาบริเวณของครอบครัวแบบขยาย	222
เครือญาติทั้งสองฝ่าย	235
เพื่อนบ้านและความเป็นเพื่อนบ้าน	241
กลุ่มร่วมมือแลกเปลี่ยนแรงงาน	249
ชนชั้นต่าง ๆ	263
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อ่อนอาวุโสกับผู้อาวุโส	287
สมัครพรรคพวก	295
เผ่าฝ่าย	304
ชุมชนหมู่บ้านตามธรรมชาติ	313
หน่วยงานการบริหารของรัฐ	332
วัด	345
หมายเหตุ	347
บรรณานุกรม	355

สารบัญภาพประกอบ

	หน้า
แผนที่ 1 หมู่บ้านเชียงใหม่	57
แผนที่ 2 หมู่บ้านเชียงใหม่	68
รูปที่ 1 ระบบชลประทานของหมู่บ้านเชียงใหม่	121
รูปที่ 2 การแบ่งส่วนระบบชลประทาน ข	139
รูปที่ 3 ระยะต่าง ๆ ในครอบครัวและวัฏจักรของครัวเรือน	179
รูปที่ 4 คำใช้เรียกเครือญาติ	202
รูปที่ 5 วงศ์วานของมาตุพงศ์สองกลุ่มในหมู่บ้านเชียงใหม่	208
รูปที่ 6 ประเภทต่าง ๆ ของระบบชนบทไทย	342

1

บทนำ :

ข้อขัดแย้งเกี่ยวกับ

ลักษณะโครงสร้างหละหลวม

ในหนังสือ โครงสร้างของการปฏิวัติตามหลักวิทยาศาสตร์ (*The Structure of Scientific Revolutions*) ของโทมัส เอส. กูห์น ได้กล่าวถึงแนวคิดตามหลักวิทยาศาสตร์ (scientific paradigms) หรือรูปแบบ (models) ซึ่งจัดรูปแบบการมองโลกตามแบบนักวิทยาศาสตร์ และให้พื้นฐานสำหรับการวิจัยตามแนวนิยมดั้งเดิม วิทยาศาสตร์นั้นโดยปกติดำเนินอยู่ในกรอบของแนวคิดดังกล่าว แต่ไม่ช้าก็เร็ว ธรรมชาติของกิจกรรมทางวิทยาศาสตร์ จะทำให้เกิดการค้นพบความผิดปกติ ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมุติฐานเบื้องต้นที่มีมาก่อน และจะต้องใส่ใจนำมาพิจารณาเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น สิ่งที่กูห์นเรียกว่า “การปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์” จึงเกิดขึ้น นั่นคือ แนวคิดเดิมต่างๆจะสั่นคลอน และแนวคิดใหม่จะถูกสร้างขึ้นแทน (Kuhn 1970 หน้า 6)¹

ชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) ก็มีแนวคิดเช่นกัน² รูปแบบมานุษยวิทยาสำหรับประเทศไทยเริ่มต้นจากจอห์น เอ็มบริ ในปี พ.ศ. 2493 (Embree 1950) เมื่อเขาระบุถึงลักษณะของประเทศไทยว่าเป็น วัฒนธรรมที่ระบบสังคมมีโครงสร้างหละหลวม (“loosely structured” social system)

แนวคิดนี้ได้มีอิทธิพลต่อการตีความชีวิตสังคมของชาวนาไทย เป็นระยะเวลาถึงยี่สิบห้าปี ตามคำพูดของดิวอี้ (Dewey) แล้วแนวคิดนี้เริ่มเป็น “เครื่องประดับของความคิดอ่านที่เคยชิน” สำหรับนักมานุษยวิทยาและนักวิชาการอื่นๆ ที่ศึกษาเกี่ยวกับชนบทในประเทศไทย สำหรับ “โครงสร้างหละหลวม” นั้น เอ็มบริหมายถึงว่า คนไทยเปิดโอกาสให้ปัจเจกบุคคลมีพฤติกรรมที่จะแปรผันอย่างไรก็ได้ เช่น ขาดการให้ความสำคัญกับสิทธิและหน้าที่ของกันและกัน ขาดความสม่ำเสมอ ระเบียบและวินัย และไม่มีความรู้สึกรังเกียจต่อหน้าที่และข้อผูกพันในความสัมพันธ์ทางครอบครัว เมื่อเปรียบเทียบกับชาวเวียดนาม จีน และญี่ปุ่น ตามความเห็นของเอ็มบริ ชาวไทยในชนบทมีสิทธิและหน้าที่ที่คลุมเครือ และมีระบบการแลกเปลี่ยนแรงงานที่ประสานกันอย่างใกล้ชิดน้อยกว่า เมื่อเทียบกับชาวบ้านญี่ปุ่น และความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านก็มีได้เน้นถึงข้อผูกพันในระยะยาวแต่อย่างไร³

แนวคิดโครงสร้างหละหลวม (ดังที่คุ้นและน่าก็เป็นกรณีหนึ่งเช่นเดียวกับแนวคิดอื่นๆ ด้วย) เกิดจากองค์ประกอบต่างๆ ที่เป็นการวินิจฉัยเฉพาะบุคคล ซึ่งบังเอิญเกิดขึ้นมาเฉพาะกาลในประวัติศาสตร์การศึกษามานุษยวิทยาในประเทศไทย นอกเหนือจากภาพพจน์ของสังคมไทย ที่เอ็มบริระบุไว้ในบทความของเขาเมื่อปี พ.ศ. 2493 แล้ว ก็ประจวบเหมาะกันว่าชุมชนแรกที่นักมานุษยวิทยามาศึกษาชนบทไทยอย่างละเอียดเป็นบางชั้น ซึ่งเป็นชุมชนไม่ค่อยจะเหมือนกับชุมชนชนบทอื่น ๆ และอยู่ชานเมืองพระนครใกล้ๆ กับมินบุรี

บางชั้นมีลักษณะหลายประการ ซึ่งทำความลำบากใจให้กับลอริสตันชาร์ป (นักมานุษยวิทยาคนแรกที่ทำงานในชนบทไทย และริเริ่มโครงการไทย-คอร์แนล) และเพื่อนร่วมงาน เช่น โรเบิร์ต เทกซ์เตอร์ กมล

ชาญเลขา และเซเชล ฮอค ปัญหาประการหนึ่งก็คือบ้านเรือนในบางชั้นอยู่ตามแนวลำคลองต่างๆ ในลักษณะตาข่ายใยแมลงมุม ไม่มีขอบเขตของหมู่บ้านที่ชัดเจน ซึ่งไม่เหมือนกับหมู่บ้านส่วนใหญ่และที่อื่นๆ ในประเทศไทย ซึ่งมีลักษณะรวมกันเป็นกระจุก ชาร์ปและเพื่อนร่วมงานได้กำหนดความหมายว่าคนบางชั้นคือคนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ตามเขตที่กำหนดโดยอำเภอ และเป็นผู้ที่ให้ความอุปถัมภ์วัดและโรงเรียนบางชั้น

ปัญหาอีกประการหนึ่งก็คือ ชุมชนบางชั้นถูกแบ่งเป็นส่วนๆ ตามการบริหารของการปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นลักษณะที่เป็นธรรมชาติสำหรับประเทศไทย ชุมชนชนบทบางชั้นซึ่งถือเอาวัดและโรงเรียนเป็นศูนย์กลางนั้น แบ่งออกเป็นเจ็ดหมู่บ้าน สองตำบล และขึ้นกับอำเภอสองอำเภอ อันทำให้เกิดความยุ่งยากทางการบริหาร (Hanks 1972 หน้า 73—79)

นอกจากนั้น บางชั้นมีประวัติความเป็นมาไม่นาน และเป็นชุมชนที่มีผู้คนหลายชาติพันธุ์ บรรดากรรมกรประเภทต่างๆ นักโทษมุสลิมจากภาคใต้ นักโทษลาวจากภาคอีสาน และทาสที่หลบหนีจากกรุงเทพฯ ได้เริ่มเข้ามาตั้งรกราก ปรับที่หนองบึงและดงป่าไผ่ ในบริเวณเดิมไปด้วยไข้มาลาเรียของลุ่มดินดอนสามเหลี่ยมนี้เพียงหลังปี พ.ศ. 2393 จากงานเขียนของแฮงส์ (Hanks 1972 หน้า 14) ผู้ที่มาตั้งรกรากอยู่บางชั้นพวกแรกประกอบด้วยพี่น้องสามคนกับมารดาและภรรยาของคนทั้งสาม ซึ่งดูเหมือนว่ามีเชื้อสายเป็นจีน ที่คาดเช่นนั้นก็โดยอาศัยลักษณะรูปแบบของครอบครัว (ซึ่งมีลักษณะคล้ายครอบครัวขยายที่สืบเชื้อสายทางฝ่ายชายของจีน) น้องสาวของชายทั้งสามแต่งงานกับพ่อค้า (พ่อค้าส่วนมากในประเทศไทยเป็นจีน) และถิ่นฐานเดิมของคนเหล่านี้อยู่ที่สามเสน ซึ่งเป็นบริเวณที่เคยทางทิศเหนือของพระราชวังในกรุงเทพฯ ตามความเห็นของแฮงส์ (1972 หน้า 74-75) สาม-

เสนนั้นเดิมเป็นท่าเรือเล็ก ๆ และเป็นที่อยู่อาศัยของ “ชาวจีนกวางตุ้งและไหหลำซึ่งแต่งงานกับสตรีไทย” จี วิลเลียม สกินเนอร์ (1957 หน้า 84) ได้สังเกตว่า สามเสนมีวัดไหหลำที่เก่าแก่ที่สุดในกรุงเทพฯ และชาวไหหลำที่อาศัยอยู่ “เป็นช่างเย็บผ้า ชาวสวน ชาวประมง คนใช้ พนักงานรับใช้ เจ้าของโรงน้ำชา และมีบางที่เป็นกุ๊ลิ คนทำเหมืองแร่และพ่อค้าเร่ พวกนี้เป็นกลุ่มชาวจีนที่ยากจน และมีสถานภาพทางสังคมที่ต่ำที่สุด ในบรรดาชาวจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยทั้งหลาย” (Skinner 1957 หน้า 136)

สกินเนอร์ (1957 หน้า 83—84) ยังกล่าวถึงว่า ประมาณ พ.ศ. 2443—2453 (ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19) ชาวจีนบางคนได้ตั้งรกรากเป็นเกษตรกร อยู่ด้านในของดินดอนสามเหลี่ยมใกล้กรุงเทพฯ และชายฝั่งอ่าวไทย เขากล่าวอีกว่า “ประมาณ พ.ศ. 2443—2453 นี้ ชาวจีนจำนวนหนึ่งได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในชนบทด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ทิศใต้ และทิศตะวันตกเฉียงใต้ของแผ่นดินสยาม พวกนี้แต่งงานกับสตรีไทย และดำเนินชีวิตแบบชาวนาในประเทศจีนตอนใต้” (1957 หน้า 111) ชาวจีนที่มาตั้งถิ่นฐานกลุ่มแรก ๆ ซึ่งอาจมีภรรยาเป็นคนไทยนี้ จะต้องมีส่วนกระทบต่อแบบอย่างทางสังคมและวัฒนธรรมของบางชนมาตั้งแต่ต้น⁴

ความแตกต่างกันของการปฏิบัติทางสังคมของผู้นที่เข้ามาอาศัยอยู่ในบางชนในช่วงระยะเวลาอันสั้น (ชาวมุสลิมมีเชื้อชาติมาเลย์และมีวัฒนธรรมที่ต่างออกไปเช่นเดียวกับชาวจีน) การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการค้าข้าวแต่เริ่มแรก รูปแบบของการตั้งถิ่นฐานที่ไม่เป็นกลุ่มก้อน ความซับซ้อนในส่วนบริหารราชการ และการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จะต้องปรากฏอยู่ในระยะเวลาที่คณะคอร์เนลได้ทำการศึกษาอยู่ เพราะความใกล้

เคียงของหมู่บ้านกับกรุงเทพฯ จึงทำให้โครงสร้างทางสังคมของบางชั้นไม่เป็น
ที่กระจ่างชัด

ชาร์ป เทกซ์เตอร์ ชาญเลขา และฮอค ได้เข้าไปวิจัยในภูมิภาคประเทศ
และสังคม ซึ่งยังมีได้มีการศึกษากันมาก่อน และยังจับจุดอะไรไม่ได้ จาก
การที่ยังไม่มีผลงานการศึกษาเกี่ยวกับชาวดิงศ์วรรณ ที่พอจะเป็นแนวทาง
สำหรับบุคคลกลุ่มนี้ และจากการได้รับมรดกแนวความคิดทางทฤษฎีแบบ
เก่า ๆ สมัยเรดคลิฟ - บราวน์ ซึ่งเป็นแนวคิดที่สร้างมาสำหรับศึกษาสังคม
ที่มีพรมแดนสังคม จึงพอที่จะเข้าใจได้ถึงสาเหตุที่คนกลุ่มนี้คว่ำแนวทฤษฎีที่
เอ็มบริเสนอไว้ อย่างไรก็ตามการทำเช่นนั้นเป็นเรื่องผิดพลาดอย่างยิ่ง เพราะ
ก็เป็นอย่างนี้ที่นักวิชาการหลายท่านได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า แนวคิดโครงสร้าง
หละหลวมเป็นแนวคิดที่มีปัญหา และก่อให้เกิดความยากลำบากในการวิเคราะห์
เชิงโครงสร้าง (ดูตัวอย่างข้อคิดของแอสตันเลย์แทมโบอาห์ 1966 หน้า 424)
หากคนกลุ่มนี้จะพิจารณาให้ลึกซึ้งลงไปอีกเล็กน้อย (อย่างที่จะเห็นได้ง่ายขึ้น
ในขณะนั้นเมื่อมองย้อนหลัง) ชาร์ปและคณะก็อาจจะพบว่า สังคมบางชั้นนั้น
ก่อรูปร่างขึ้นมาตามเค้าโครงรูปร่างแบบเดียวกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในประเทศไทย
การตีความหมู่บ้านบางชั้นของชาร์ปและคณะ ดังที่ผู้เขียนจะแสดงให้เห็นใน
บทที่ 8 นั้น สืบเนื่องมาจากการถูกบดบังโดยทฤษฎีโครงสร้างหละหลวม
ของเอ็มบริ มากกว่า (เหมือนอย่างที่เคยคิดกันบ่อย ๆ) จะเป็นลักษณะพิเศษของ
ท้องถิ่นในดินดอนสามเหลี่ยมตอนล่างซึ่งบางชั้นตั้งอยู่

การกล่าวถึงลักษณะสำคัญของสังคมชนบทไทย ที่ปรากฏในการ
ศึกษาหมู่บ้านบางชั้นในตอนแรก จากหนังสือ Siamese Rice Village
(1953) ก็คือข้อเขียนของชาร์ปที่กล่าวว่า “ลักษณะสังคมไทยซึ่งไม่เป็น
รูปเป็นร่างและแทบจะขาดโครงสร้าง สะท้อนให้เห็นในการจัดระเบียบ

ทางสังคมของบางชนชั้นอย่างชัดเจน” Sharp et al. 1953 หน้า 26) แม้
ว่าชาร์ปจะปรับความเห็นของตนบ้างเล็กน้อยในข้อเขียนระยะหลัง (1963)
ข้อสรุปดังกล่าวก็เป็นการเสริมการพรรณาสังคมไทยของเอ็มบริ และซึ่ง
เป็นการอิงรูปแบบโครงสร้างหละหลวมในที่สุด แนวคิดนี้มีอิทธิพลอย่างมาก
มายกัผลงานศึกษาชนบทไทยในเวลาต่อ ๆ มา ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นงานของ
เพื่อนร่วมงานและลูกศิษย์ของชาร์ปจากมหาวิทยาลัยคอร์เนล ที่มีความ
สำคัญเป็นพิเศษในการชี้ให้เห็นถึงโครงสร้างหละหลวม ก็เป็นงานของเดวิด-
เอ วิลสัน (1962) เฮอร์เบิร์ต พี. ฟิลลิปส์ (1965, 1969) สตีเวน-
ไพเกอร์ (1968, 1969) และลูเซียน แองส์ (1972)⁵

ในหนังสือ *Politics in Thailand* (1962) ของวิลสัน เขา
เขียนว่า โครงสร้างหละหลวมของเอ็มบริเป็น “คำที่ค่อนข้างเหลวไหลที่
เหมาะสม...เป็นแม่พิมพ์ของลักษณะอย่างหนึ่งของสังคมไทย” วิลสัน
บรรยายถึงคนไทยว่าถือ “เอาตัวเองเป็นใหญ่” และยอมรับ “การะความ
รับผิดชอบต่อสังคมน้อยที่สุด” (1962 หน้า 26) ตามทฤษฎีของวิลสัน
สาเหตุหนึ่งของความเป็นปัจเจกบุคคลนิยมของคนไทย คือการเน้นทางพุทธ
ศาสนา ถึงการหลุดพ้นด้วยการสะสมคุณงามความดีของแต่ละบุคคล เขา
แสดงลักษณะชุมชนชนบทไทยว่า กระสวนหรือแบบอย่างของความผูกพันต่อ
หมู่บ้าน และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนนั้นมีความหย่อนยาน
ขาดเอกลักษณ์ของการร่วมมือกันหรือสถานภาพทางกฎหมาย และไม่มี
สาธารณะสมบัติร่วมกัน เขาเชื่อว่า เหตุผลประการหนึ่งที่ว่า ทำไมหมู่บ้านจึง
มีการจัดระเบียบที่หละหลวม ก็คือการมีที่ดินเหลือเฟือ และความหนาแน่น
ของประชากรในประเทศไทยอยู่ในระดับต่ำ (หน้า 47—48) “บุคลิกภาพตัว
ใครตัวมัน” ของคนไทย เข้าได้ดีกับการเคลื่อนย้ายตามสภาพภูมิศาสตร์

และการเคลื่อนไหวทางสังคม ทำให้สถาบันต่าง ๆ ของชุมชนและกลุ่มชุมชน มีความอ่อนแอ (หน้า 48) “ระบบอ่อนตัว” นี้ทำให้ “การวิเคราะห์ สังคมไทยใด ๆ ในแง่ของโครงสร้างทางชนชั้น...มีปัญหาที่สุด” (หน้า 50) วิสัยทัศน์สรุปความเห็นของเขาเกี่ยวกับโครงสร้างที่หละหลวมว่า “การเคลื่อนไหวทางสังคมและความอ่อนไหวของกลุ่มสังคม ยิ่งเป็นจริงมากกว่าสมัยก่อน ๆ” (หน้า 52)

ในหนังสือ *Thai Peasant Personality* (1965) ฟิลลิปส์ บรรยายถึงชาวบ้านบางชั้นว่าเป็น “1.7/1 บุคคลซึ่งสุภาพ อ่อนน้อมไม่ก้าวร้าว แต่ก็เ็นปัจเจกบุคคล ต่างคนต่างดำเนินไปตามเจตนารมณ์ของตน” ชุมชนมี “ความสงบ” และไม่มีความเป็นฝักฝ่ายหรือการต่อสู้แย่งชิงอำนาจ อย่างที่ชุมชนชาวอื่น ๆ เป็น (1965 หน้า 30) มีหน่วยทางสังคมเพียงห้าหน่วยเท่านั้น ที่ประทับอยู่ในจิตใจของชาวบ้าน คือ “ครอบครัวเดี่ยว ญาติใกล้ชิดข้างเคียงซึ่งเป็นการกำหนดอย่างหลวม ๆ” วัดและโรงเรียนประจำหมู่บ้าน และประเทศ “ในบางชนชั้นไม่มีชนชั้นกลุ่มอายุ กลุ่มอาชีพ... กลุ่มเพื่อนบ้าน หรือกลุ่มที่จะแสดงถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่บ้าน (เช่น กรรมการสภาหรือกรรมการปกครอง) ที่จะเ็นเครื่องทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกมีพันธะผูกพัน หรือเป็นบรรทัดฐานหรือเป็นหน้าที่ที่ชาวบ้านจะได้ปฏิบัติตาม ชาวบ้านบางชั้นไม่จำเป็นต้องอุทิศแรงงานให้กับชุมชนของตน เพื่อเป็นผู้คอยพิทักษ์หมู่บ้าน ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้อาวุโสในหมู่บ้าน หรือแม้แต่การร่วมมืออย่างแข็งขันกับเพื่อนชาวบ้านด้วยกัน” (หน้า 21-22) ครอบครัวเดี่ยวในบางชนชั้นมีลักษณะโครงสร้างที่หละหลวม คือ มีความต่างกัน ในรูปแบบและไม่ค่อยจะคงที่ (หน้า 23-26) สถาบัน

เครือญาติในหมู่บ้านไม่ค่อยจะมีรูปร่างที่แน่นอน และความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติก็คาดการณ์ไม่ได้และสม่ำเสมอ (หน้า 29)

ในบทความของไพเกอร์เรื่อง “ ‘Loose Structure’ and the Analysis of Thai Social Organization ” (1969) แสดงถึงลักษณะหลายอย่างของสังคมชนบทไทยในทิวภาคกลาง ซึ่งสนับสนุนความเห็นของเอ็มบี กล่าวคือ หมู่บ้านเกิดขึ้นเป็นเพียงหน่วยบริหารที่จัดแบ่งโดยรัฐบาลกลาง ไม่ได้เกิดขึ้นตามแบบธรรมชาติ ซึ่งเป็นหน่วยสังคมมารวมกันจนสามารถเห็นได้ชัดเจนว่าแยกแยะจากหมู่บ้านอื่น หมู่บ้านมิได้ดำเนินไปในฐานะเป็นหน่วยสังคมต่างหาก สิ่งที่ชาวบ้านทำร่วมกันก็คือการเลือกหัวหน้าหมู่บ้าน กลุ่มเครือญาติแบบขยาย (extended) ไม่มี ความผูกพันทางเครือญาติที่มีกัยขยายข้ามอาณาเขตของหมู่บ้าน ทั้งโรงเรียนและวัดไม่ได้เป็นศูนย์รวมเฉพาะของชุมชนชนบท เพราะแต่ละแห่งก็มีผู้ร่วมจากหมู่บ้านอื่นๆ ด้วย ผู้อยู่อาศัยในหมู่บ้านไม่มีความภักดีอย่างจริงจังต่อหมู่บ้าน หรือแสดงตัวเองว่าเป็นสมาชิกของหมู่บ้าน และยิ่งกว่านั้น กลุ่มสังคมในชนบทไม่มีความยืดหยุ่น กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานร่วมกันจะขึ้นอยู่กับความผูกพันเฉพาะกาลและกิจของสองฝ่ายและไม่ถาวร ชาวบ้านมีกิจกรรมทางสังคมบ้างเล็กน้อยที่เกี่ยวกับโรงเรียนและวัด ไพเกอร์สรุปว่า นอกเหนือไปจากครอบครัวเดี่ยวเครือญาติ และความเป็นพระสงฆ์แล้ว ก็เกือบจะไม่มีกลุ่มสำคัญที่คงทนยืนยาวเลยในชนบท (1969 หน้า 62-63) ถึงกระนั้น การเข้าบวชเป็นพระ การมีส่วนในครอบครัวและเครือญาติ ก็เป็นในลักษณะที่สมัครใจ คนจะบวชหรือจะสึก ขึ้นอยู่กับความปรารถนาของคนนั้น คณาญาติเป็นกลุ่มที่เคลือบคลุมคล้ายคลึงกับ กลุ่มสมาคมโดยความสมัครใจ (voluntary associations) คนที่เข้ามาเป็นสมาชิกคัดเลือกจากความชอบพอของแต่ละ

บุคคล และความสัมพันธ์ก็ไม่ยืนยาว แม้แต่ครอบครัวก็เป็นกลุ่มที่เคลื่อน
คลุ่ม เต็มอาจจะถูกยกให้ครอบครัวอื่นได้ คนอยู่กับครอบครัวของตนด้วยความ
ความสมัครใจ และบางครั้งก็ตัดสินใจจะทิ้งครอบครัวโดยปัจจุบันทันด่วน
และพ่อแม่มีความหวาดกลัวว่าลูกหลานจะไม่เลี้ยงดูเมื่อตนชรา (1969 หน้า
64—65 และดูไพเกอร์ [1968b] สำหรับการวิจารณ์แบบเดียวกัน)

ในหนังสือ *Rice and Man* (1972) ของลูเซียน แสงส์ เขา
ได้ลักษณะโครงสร้างหละหลวมของชุมชนชนบทบางชั้นอย่างสมบูรณ์ เขา
กล่าวว่า “คนไทยสร้างบ้านไม้ไผ่ธรรมดา ๆ เพื่อที่จะได้พร้อมเสมอที่จะ
ปรับปรุงหรือรื้อถอนอย่างรวดเร็ว” “ในทำนองเดียวกับที่สร้างกลุ่มของตน”
เขาแปลคำไทยคำว่า ครอบครัว ว่าเป็น “ครัวเรือน (household) มาก
กว่าเป็นครอบครัว (family)” เพื่อหลีกเลี่ยงการระบุลักษณะกลุ่มคนที่มีขอบ
เขตจำกัดและค่อนข้างคงที่ (1972 หน้า 80—81) ความสัมพันธ์ทาง
ครอบครัว และเครือญาติ เป็นไปในลักษณะขัดกลองกันมากกว่าเป็นข้อ
กำหนด กล่าวคือ “ประเด็นของการตัดสินใจอยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่าง
บิดามารดาและบุตร มากกว่าที่จะเป็นเรื่องของหน้าที่ การเป็นพี่น้องก็เป็น
ข้อผูกพันกันโดยความสมัครใจ” (หน้า 83) นอกจากนั้น ความเกี่ยวพัน
ทางครอบครัวและเครือญาติ เป็นประสบการณ์ส่วนตัวที่มีร่วมกัน ภายใต้อา
หลักเดียวกันหรือจากท้องแม่เดียวกัน ความเกี่ยวพันดังกล่าวเปราะบาง
และสามารถสิ้นสุดได้ เมื่อไม่เป็นที่สะดวกของทั้งสองฝ่าย สำหรับแสงส์แล้ว
ระบบเครือญาติคือระบบ “การพึ่งพาอาศัยกันโดยความสมัครใจ” (หน้า 86)
เขาเชื่อว่า “ความหละหลวม” ของการจัดระเบียบครัวเรือนทั้งหลายในบาง
ชั้น ทำให้ครอบครัวมีความเกี่ยวพันกันมากขึ้น ผิดกับครอบครัวที่เขาเรียก
ว่า “ครอบครัวตะวันตกที่มีความเข้มงวด” (หน้า 152)

ลูเซียน แฮงค์ (1975) เอ็ดเวิร์ด แวนรอย และ เจมส์ วี คอรันิลส์ (1969) ได้จับเอาแนวคิดโครงสร้างสังคมที่เรียกว่า กลุ่มสมัครพรรคพวก (entourage) เป็นกุญแจสำคัญในการเข้าใจโครงสร้างสังคมไทยทั้งหมด ซึ่งเป็นการพยายามที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง นอกเหนือจากแนวคิดของเอ็มปรีในการพรรณนาถึงลักษณะสังคมไทย ในความเห็นล่าสุดของแฮงค์ (1975) แสดงให้เห็นถึงสังคมไทยว่า มีพื้นฐานอย่างที่ได้อร์คายม์เรียกว่า ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างจักรกล (mechanical solidarity คือสังคมประกอบขึ้นด้วยหน่วยที่คล้ายกัน เช่น คณาญาติ ซึ่งตามหน้าที่แล้วมิได้แยกแยะแตกต่างกัน) แฮงค์เห็นว่า

ระเบียบสังคมไทยเป็นการจัดมาตรฐานซ้ำรอยไปมา คือสมัครพรรคพวกและแวดวงของมัน (สมัครพรรคพวกที่เชื่อมโยงกัน) เสมือนหนึ่งเป็นรูปโดมสัณฐานทรงกลม ระเบียบสังคมอเมริกัน...เกิดขึ้นจากส่วนพิเศษเฉพาะอย่างที่แตกต่างกัน ซึ่งหมายถึงเช่น “ส่วนประกอบ” (organs)” ของรัฐบาล “ระบบ (system)” เศรษฐกิจ “ย่าน (zone)” ที่อยู่อาศัยเมื่อเปรียบเทียบกัน คนไทยไม่มีสถาบันการปกครองเศรษฐกิจหรือที่อยู่อาศัยโดยเฉพาะเจาะจง สถาบันเดียวกันทำหน้าที่ปกครองเลี้ยงดู และให้ที่อยู่อาศัยเสมือนหนึ่งเป็นเซลล์โปรโตซัว ที่ทำหน้าที่ทุกอย่างภายในเซลล์เพื่อมีชีวิตอยู่ สรุปแล้วระเบียบสังคมไทยประกอบขึ้นด้วยหน่วยที่พึ่งตัวเองต่าง ๆ มาร่วมกันมากกว่าเป็นหน่วยที่มีความแตกต่างกันเฉพาะอย่างเช่นสังคมอเมริกันมันเหมือนกับหินปะการังมากกว่าสัตว์ทะเลหมึกอย่างปลาฉลาม (Lucien Hanks 1975 หน้า 197) แฮงค์ยังกล่าวอีกว่า ในระเบียบสังคมไทย “ไม่มีระเบียบที่เป็นสากล และไม่มีส่วนประกอบทางเศรษฐกิจพิเศษสำหรับสาธารณูปโภค ไม่มีความ

เป็นสาธารณะ ไม่มีมวลชน หรือแม้แต่คนชั้นต่ำ” (1975 หน้า 207) แม้รัฐบาลไทยก็ “ไม่มีขอบเขตอำนาจที่แน่นอน และมีอำนาจอธิปไตยที่คลุมเครือ” (หน้า 210) และ “ความหมายของชนชั้น พวกชั้นสูง และสถาบัน ขำนาญเฉพาะอย่าง ไม่ปรากฏเป็นที่ชัดเจนเลย” (หน้า 218) เมื่อนำเอา รูปแบบนี้มาใช้กับชนบทไทยแล้ว เขากล่าวว่า

ในบางชน...ไม่มีองค์การที่คอยสอดส่องความสนใจร่วมกันของชาวบ้าน หรือกระทำการเพื่อประโยชน์แก่สาธารณะ แม้แต่วัดที่ดูแลโดยเจ้าอาวาสก็ประกอบไปด้วยเพียงสมัคพรรคพวกของเจ้าอาวาส คือพระสงฆ์ประจำวัดและฆราวาสสูงอายุสิบกว่าคน ซึ่งความกังวลในชีวิตหน้าชักจูงให้มาทำบุญก่อนที่จะตาย (Hanks 1975 หน้า 215)

เอ็ดเวอร์ด แวน รอย และ เจมส์ วี คอร์เนลส์ (1969) วิเคราะห์สังคมไทยในลักษณะทำนองเดียวกับลูเซียน แสงส์ ทั้งสองเสริมว่าความหมายของการแบ่งชั้นแบบตะวันตก ใช้ได้เพียงผิวเผินกับสังคมไทย “การพิจารณาเรื่องชน ไม่ได้อยู่ที่สถาบันบรรดาศักดิ์ ส่วนประกอบทางเศรษฐกิจก็ไม่ได้เป็นเครื่องชี้ถึงความแตกต่างหรือการแบ่งชั้น” แวน รอย และคอร์เนลส์กล่าวเสริมความเห็นของแสงส์ว่า สมัคพรรคพวกเป็นหลักการเด่นในสังคมไทยมาก จน “ในภาวะแวดล้อมเช่นนี้ ความสัมพันธ์ทางสังคมไม่สามารถจะดำเนินไปได้ตามข้อตกลง การยอมรับระเบียบแน่นอนไม่มีในกลุ่มเพื่อนหรือการร่วมมือกัน (Van Roy and Cornehlis 1969 หน้า 24)

แวน รอย และคอร์เนลส์เห็นว่า การวิเคราะห์สังคมไทยของตน ซึ่งอาศัยความคิดของแสงส์นี้ เป็นความกำกวมหาเหนือทฤษฎีโครงสร้างหลวมของเอ็มบริ พิลลิปส์ และไพเกอร์ อันเป็นทฤษฎีที่ทั้งสองกล่าวว่า “นักเศรษฐศาสตร์นำเอาไปใช้วิเคราะห์ทางเลือกของการพัฒนาประเทศไทย ด้วยความไม่

ระมัดระวัง” และเมื่อผนวกกับความเอนเอียงในความคิดเห็นทางเศรษฐศาสตร์ แล้ว ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการวิเคราะห์ที่แม่นยำสำหรับการพัฒนาประเทศไทย (Van Roy and Cornells 1969 หน้า 28—30)

แม้ว่าจะเป็นที่น่ายินดีที่คนทั้งสาม ได้แยกให้เห็นหลักการสำคัญอย่างหนึ่งของโครงสร้างทางสังคมของไทย (ดูบทที่ 8) แต่ความพยายามของลูเซียน แสงส์และแวน รอย ที่จะอธิบาย

สังคมที่มีลักษณะต่าง ๆ กันมากมายของประเทศไทยปัจจุบัน ก็เป็นการอธิบายที่เกินขอบเขตและไม่ชวนให้เชื่อถือ กล่าวคือ พยายามอธิบายลักษณะสังคมไทยให้เหมาะสมเข้ากันพอดีกับความหมาย เกี่ยวกับสมัครพรรคพวกของตน ทั้งสองยังยืนยันภาพพจน์ของประเทศไทยว่า เป็นสังคมที่มีโครงสร้างคลุมเครือ ไม่มั่นคง และยับเยินตลอดเวลา ตามความเห็นของแสงส์ และแวน รอย สมัครพรรคพวกเองก็เป็นโครงสร้างที่หละหลวม แสงส์กล่าวว่า “เพราะคุณลักษณะพิเศษของแวดวงนี้ (ซึ่งเขาหมายถึงความสัมพันธ์ลูกโซ่ของกลุ่มสมัครพรรคพวกต่าง ๆ) ทำให้ระเบียบสังคมของไทยเผชิญกับปัญหาสำคัญหลายอย่าง เนื่องจากที่แวดวงนั้นไม่จริงจังยืน จึงทำให้มีบทบาทที่สม่ำเสมอเพียงเล็กน้อยกับระเบียบทางสังคม” (1975 หน้า 207—8) แวน รอยและคอร์น็ลส์บรรยายถึงความผูกพันระหว่างผู้อุปถัมภ์ กับผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ว่ามีมาน้อยแค่ไหนนั้น “ผันแปรไปตามแต่ละกลุ่มสมัครพรรคพวกและกาลเวลา” และทั้งสองบรรยายถึงความผูกพันเหล่านี้ว่า “ไม่เคยจริงจังยืน” (1969 หน้า 25) “ไม่เ็นรูปเป็นร่างแน่นอน” และมักจะ “เลิกลาไปง่าย ๆ” และ “ไม่มีความมั่นคง” (1969 หน้า 26)

ความคิดของลูเซียน แสงส์และแวน รอยเกี่ยวกับรูปแบบทั้งหมดของสังคมไทย ว่าประกอบไปด้วยสมัครพรรคพวกและการผสมผสานของกลุ่ม

เหล่านี้ เป็นรูปจำแลงใหม่ของโครงสร้างหละหลวม ที่เกี่ยวเนื่องกับความเห็นต่อสังคมไทยของเอ็มบริและชาร์ป (ซึ่งจะเห็นชัดในงานของแลงส์) ไม่เพียงแต่ที่ความหมายพื้นฐานของโครงสร้างหละหลวมจะยังคงอยู่เท่านั้น ยังมีการยืนยันถึงภาพพจน์ของประเทศไทย ว่าเป็นสังคมที่ไม่เหมือนสังคมใดในโลก ซึ่งจะไม่สามารถศึกษาได้โดยวิธีการธรรมดาๆ ทางสังคมศาสตร์ ความเห็นของลูเซียน แลงส์และแวน รอยเกี่ยวกับสังคมไทย อยู่ในขอบเขตแบบอย่างโครงสร้างหละหลวม และไม่แตกต่างมากนักจากทฤษฎีของเอ็มบริชาร์ป วิลสัน ไพเกอร์ และฟิลลิปส์

การแสดงคุณลักษณะดังกล่าว ซึ่งอาศัยจากผลงานของเอ็มบริ ชาร์ป วิลสัน ฟิลลิปส์ ไพเกอร์ ลูเซียน แลงส์ แวน รอย และเทกซ์เตอร์ ชาญเลขา กับฮอค (ผู้เขียนร่วมกับชาร์ป) เป็นที่รู้จักกันกว้างขวางในโลกของนักวิชาการ ในลักษณะที่เป็นรูปแบบโครงสร้างหละหลวมของสังคมไทย—โดยเฉพาะอย่างยิ่งของสังคมชนบทไทย และประเทศไทยได้รับชื่อเสียงในฐานะเป็นสิ่งที่มีความลึกลับขวาง ๆ คือเป็นสังคมแปลกประหลาดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ไม่ค่อยจะมีโครงสร้างทางสังคม ประหนึ่งว่าจวนเจียนจะล้มละลายลงละนั้น

คุณลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นเรื่องที่ถูกเถียงกันมาแต่ต้น จอห์น อี ดี ยัง (1955 หน้า vi) ได้บันทึกไว้ประมาณยี่สิบปีมาแล้ว และจาคส์ อัมโยท์ (1965 หน้า 163—64) กับชาร์ลส์ เอฟ คายส์ (1966 หน้า 794) ก็บันทึกเมื่อเร็ว ๆ นี้ ว่ารูปแบบโครงสร้างหละหลวมของบางชน ที่เสนอโดยชาร์ป และคนอื่น ๆ ที่มีความเห็นเช่นเดียวกับเขา ไม่ได้แสดงลักษณะของชนบทไทยทั้งหมดอย่างถูกต้อง ไมเคิล มอร์แมน (1966b) สรุปว่าคำ “โครงสร้างหละหลวม” ไม่ได้มีคุณค่าในการที่จะช่วยเขาเพื่อแสดงคุณลักษณะสังคมของหมู่บ้านบ้านบึงในภาคเหนือของไทยที่เขาศึกษาเลย แม้ว่านักทฤษฎีสังคม

หละหลวมบางคนจะได้ดัดแปลงจุดยืนในความเห็นนี้บ้าง⁶ แต่ประเด็นดังกล่าวก็ยังคงเป็นข้อถกเถียงทางทฤษฎีที่สำคัญ ในการศึกษาถึงชนบทไทยในปัจจุบัน และแทรกซึมเข้าไปในความคิดทางมานุษยวิทยาเกี่ยวกับประเทศไทยที่ละเอียดละน้อย อย่างที่จะพบในบทความ เช่น “ในสถานการณ์เช่นในประเทศไทย ที่ซึ่งกฎเกณฑ์ในการกำหนดความผูกพันและภาระทางเครือญาติ ไม่ปรากฏ เป็นที่ชัดเจน โครงสร้างภายในครอบครัวจะพิจารณาได้ก็แต่โดยการใช้ข้อมูลทางสถิติเท่านั้น (Wijeyewardene 1967 หน้า 65)

ข้อถกเถียงได้ขึ้นมาถึงจุดสุดยอดในปี พ.ศ. 2512 โดยมีหนังสือที่พิมพ์ออกมาเล่มหนึ่ง ชื่อ *Loosely Structured Social Systems: Thailand in Comparative Perspective* ซึ่งมีบทความของนักวิชาการเกี่ยวกับประเทศไทย เช่น ฟิลลิปส์ ไพเกอร์ มอร์แมน เจ เอ นิลส์ มุลเดอร์ เอ โทมัส เคอร์ช บุญสนอง บุญอุทัยาน คล้าย อี คันนิง-แฮม และ ฮันส์-ไดเอทเทอร์ อีวอส์ ได้แย้งเกี่ยวกับประเด็นโครงสร้างหละหลวมกันอย่างรุนแรง ในหนังสือนี้ ไม่มีข้อยุติสำหรับการถกเถียง ไม่ว่าจะเป็นทางทฤษฎีหรือข้อมูลความจริงต่างๆ ดังนั้น เอส เจ แทมไบอาห์ จึงได้บรรยายในหนังสือของเขา ชื่อ *Buddhism and the Spirit Cults in Northeast Thailand* (1970 หน้า 149-51) เกี่ยวกับกิจกรรมร่วมกันของชาวบ้านในการสร้างวัด ซึ่งเขากล่าวค่อนข้างสุภาพและคลุมเครือว่า “มันแสดงให้เห็นถึงลักษณะสองประการที่มีค่าแก่การเน้น คือ หลัก “โครงสร้างหละหลวม” และ “ความรู้ประสิทธิภาพในเชิงเศรษฐกิจ” ซึ่งนักเขียนบางคนได้แสดงให้เห็นถึงประเภทของสังคม อย่างที่ข้าพเจ้ากำลังกล่าวอยู่นี้” ในปี พ.ศ. 2514 จากงานศึกษาหมู่บ้านเรื่อง *Social System of Don Daeng Village : A Community Study in Northeast Thailand* โคอิชิ มิซึโนได้อภิปรายในบทสรุปของเขาเกี่ยวกับ

ประเด็นโครงสร้างหละหลวม (1971 หน้า 237—56) แม้ว่ามิซุโนจะเสนอข้อมูลในหนังสือของเขา ซึ่งไม่อาจเข้ากันได้เลยกับแบบอย่างของโครงสร้างหละหลวม แต่พอถึงตอนท้าย เขาให้การยอมรับกับแนวคิดนี้อย่างสิ้นเชิง ในบทความสองเรื่องต่อมาของมิซุโน ได้แสดงถึงความรู้สึกขัดแย้งและความสับสนของนักวิชาการญี่ปุ่น ที่ได้ศึกษาหมู่บ้านไทยและหมู่บ้านในเอเชียอาคเนย์อื่น ๆ เกี่ยวกับแบบอย่างของโครงสร้างหละหลวม ตามความเห็นของมิซุโน (1973 หน้า 231) นักวิชาการญี่ปุ่นมีความประทับใจใน “ความหละหลวม” ของสังคมหมู่บ้าน ที่เขาเหล่านั้นได้ศึกษา แต่ในอีกด้านหนึ่ง เขาเหล่านั้นไม่ชอบความคิดดังกล่าว เพราะมันนำไปสู่การศึกษาสังคมหมู่บ้านไม่ถูกต้อง และมีคุณค่าเพียงเล็กน้อย (Mizuno 1975 หน้า 133—34) ดูเหมือนว่า เขาเหล่านั้นยอมรับการแสดงลักษณะของสังคมไทยของเอ็มเบรี เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ หลายคน แต่ไม่ชอบคำที่ตั้งขึ้นดังกล่าว

ในปี พ.ศ. 2516 ในบทสุดท้ายของหนังสือเรื่อง Buddhist Monk, Buddhist Layman ของ เจน บุนนาค ได้แสดงว่า

เรื่องราวที่ไม่รู้จักจบสิ้นในข้อเขียนทางมานุษยวิทยาเกี่ยวกับคนไทย คือ ข้ออ้างในความเป็นสังคม “หละหลวม” ของไทย ตั้งแต่บทความของจอห์น เอฟ เอ็มเบรี “Thailand: A Loosely Structured Social System” ถูกพิมพ์ขึ้น (ใน *The American Anthropologist* 52, 1950) การยืนยันของเขาที่ว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่มีโครงสร้างหละหลวมเป็นที่รับรู้และยอมรับกันทั่วไป...

ไม่นานมานี้ นักศึกษาสังคมไทยจำนวนหนึ่ง ได้แสดงความเห็นอย่างจริงจัง (ดู Evers 1969) แต่รวม ๆ แล้วส่วนใหญ่จะเสริมมากกว่าคัดค้านความคิดเห็น “โครงสร้างหละหลวม” แม้ว่าคนส่วนใหญ่จะรู้ว่า

ความรู้ของเอ็มบริเกี่ยวกับสถานการณ์ประเทศไทย และเครื่องมือ
เกี่ยวกับทางทฤษฎีของเขาอาจจะไม่เพียงพอ (หน้า 180)

แม้ว่าบุนนาควิจารย์ในความหมายของแนวคิดดังกล่าว แต่เธอก็ไม่
สามารถรวมเอาเรื่องราวบางอย่างเกี่ยวกับสังคมชนบทไทย ซึ่งเป็นส่วนที่อยู่
ในรูปแบบโครงสร้างหละหลวม ให้เข้ากันกับการวิพากษ์วิจารณ์ของเธอได้
เธอกล่าวว่า “บทบาททางสังคมค่อนข้างจะมีลักษณะธรรมดาสามัญและไม่
เฉพาะเจาะจง” เธอกล่าวถึงบทบาทที่ “ค่อนข้างจะไม่มีประจำเฉพาะ” และ
“การสับเปลี่ยนบทบาทเป็นไปอย่างง่ายดายในสังคมไทย” (Bunnag 1973
หน้า 180—82) เธอกล่าวต่อไปว่า

ในประเทศไทย...มีกลุ่มร่วมมือกันหรือกลุ่มสหกรณ์ใดๆ น้อย
ซึ่งในพฤติกรรมระดับบุคคล หมายถึงการที่ผู้กระทำได้เปลี่ยนจาก
บทบาทหนึ่งไปอีกบทบาทหนึ่ง ทั้งภายในและระหว่างแวดวงของการกระ
ทำ และเป็นอิสระที่จะสลัดความผูกพันทางสังคม ซึ่งเขาเหล่านั้น
เห็นว่าไม่มีความสำคัญทั่วไป (หน้า 187)

ข้อวิจารณ์ของบุนนาควิจารย์มีลักษณะน่าฉงน เพราะเธอยุติลงด้วยการยอม
รับส่วนประกอบพื้นฐานบางประการของรูปแบบโครงสร้างหละหลวมที่เธอตั้ง
ใจจะวิจารณ์และชี้ให้เห็นถึงความไม่ถูกต้องตามความเป็นจริงบางประการเกี่ยว
กับชนบทไทย

สุดท้าย มีหนังสือ Southeast Asia: The Politics of National
Integration รวบรวมโดยจอห์น ที แม็คคอลิสเตอร์ จูเนียร์ พิมพ์ในปี
พ.ศ. 2516 ได้ลงบทความโครงสร้างหละหลวมดั้งเดิมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 ของ
เอ็มบริอิก (McAlister 1973 หน้า 234—49) นอกจากนั้น ในบทความ
หนึ่งที่เขียนลงในหนังสือเล่มนี้ เอ โทมัส เคอร์ชกล่าวถึงรูปแบบโครงสร้าง

หละหลวมในลักษณะที่ไม่คัดค้าน และไม่ได้แสดงให้เห็นความคิดของเขาว่า
ความหมายนี้ล้ำสมัย

นักสังเกตการณ์บางคนซึ่งติดใจในความคล่องตัวและการสับ
เปลี่ยนในความสัมพันธ์ทางสังคมของคนไทย ได้แสดงถึงระเบียบสังคม
ไทยว่ามีโครงสร้างหละหลวม(ดู Embree 1950, Hanks 1962, Evers
1969) ...นัยภาพและค่านิยมของชาวพุทธ เป็นเค้าโครงสัญลักษณ์
ซึ่งความคล่องตัวและการสับเปลี่ยนดังกล่าว ไม่เพียงแต่มีความหมาย
เท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องของความถูกต้องและส่งเสริมให้มี (1973
หน้า 197)

เรื่องราวปรัมปรานี้มีวิถีทางที่จะคงอยู่ต่อไป และแม้แต่ปัจจุบันรูป
แบบโครงสร้างหละหลวม ก็ยังมีอิทธิพลต่อแนวความคิดทางมานุษยวิทยาของ
ผู้เชี่ยวชาญสังคมไทย แม้ว่าจะมีข้อโต้แย้งกันอยู่ก็ตาม นอกขอบเขตของ
การศึกษาเกี่ยวกับสังคมไทยออกไป รูปแบบโครงสร้างหละหลวมก็ยังคงเป็นที่
ยอมรับ ว่าแสดงถึงลักษณะสังคมชนบทไทย ผู้เขียนเห็นด้วยกับมอร์แมน
(1975 หน้า 151) ที่ว่า “บางชั้นนั้นบิดเบือนโลกทัศน์ของชนบทไทย”
คลิฟ—ฟอร์ด เกียซ (1973 หน้า 27) กล่าวว่า “ทฤษฎีเก่า ๆ มีความโน้ม
เอียงที่จะดำเนินเข้าสู่การพิมพ์ครั้งที่สองมากกว่าที่จะยุติลง” เหตุผลหนึ่งที่ว่า
ทำไมเรื่องราวเก่า ๆ จึงยังคงอยู่โดยมีข้อยกเว้นบางประการ” ก็คือ การโต้แย้ง
ของรูปแบบมีพื้นฐานอยู่ที่ทฤษฎี มากกว่าการพิจารณาวิเคราะห์มูลความจริง
ทางชาติวงศ์วรรณะ เคอร์ช (1969 หน้า 51) กล่าวว่ารูปแบบโครงสร้าง
หละหลวมของเอ็มบริยังคงอยู่ ก็เพราะยังไม่มีการวิเคราะห์สังคมไทยใดๆ
(รวมทั้งของเขา) ที่จะขัดแย้งกับเหตุการณ์จากการสังเกตที่เอ็มบริใช้สนับสนุน
ความเห็นของเขา

ในการศึกษานี้ ผู้เขียนได้เสนอข้อมูลจากหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทย และจากหมู่บ้านอื่นๆ ในประเทศไทย (ดูบทที่ 8) ซึ่งขัดแย้งกับรูปแบบโครงสร้างหละหลวมของชนบทไทย ข้อเสนอของผู้เขียนผิดกับข้อวิจารณ์ก่อนๆ (ยกเว้นบทความของไมเคิลมอร์แมน [1966b] เรื่อง “Ban Ping’s Temple: The Center of a ‘Loosely Structured’ Society” และของฮันส์—ไดเอทเทอร์ อีเวอส์ [1969] ชื่อ “Models of Social System: Loosely and Tightly Structured”) ผู้เขียนท้าทายรูปแบบดังกล่าว ทั้งมูลความจริงทางชาติวงศ์วรรณะและวิธีการวิเคราะห์ ผู้เขียนมิได้มุ่งหมายที่จะต่อความยาวกับการถกเถียง “ทางทฤษฎี” ที่สับสน ไม่เกิดประโยชน์และสรุปอะไรไม่ได้ ในหนังสือ *Loosely Structured Social Systems* (Evers ed. 1969) แม้ว่า นักเขียนหลายคนจะยังคงสงวนและแสดงคุณลักษณะของรูปแบบดังกล่าวอยู่ แต่ความจริงก็ยังคงอยู่ที่ว่า นักเขียนสำคัญๆ เกี่ยวกับเมืองไทยหลายคน ได้แสดงให้เห็นถึงสังคมชนบทไทยต่อโลกภายนอก ว่าเป็นสังคมที่ปราศจากโครงสร้างและมีรูปแบบที่แปลกประหลาด ภาพพจน์นี้ไม่ถูกต้องแน่นอน และทำให้เขาเข้าใจผิด จุดประสงค์ของผู้เขียนในหนังสือเล่มนี้ เป็นการเสนอสิ่งที่ผู้เขียนเห็นว่าเป็นความถูกต้องแน่นอนกว่า และแสดงถึงโครงสร้างทางสังคมของชาวนาไทยตามความเป็นจริง

ผู้เขียนสนใจในการจัดลักษณะเปรียบเทียบวัฒนธรรมที่ต่างกัน ผู้เขียนมองสังคมไทยในฐานะเป็นตัวอย่างของชนิดหรือแบบทางสังคมที่เป็นที่รู้จักกัน และไม่ใช่ว่าในลักษณะสังคมที่ประหลาดน่าทึ่งเป็นพิเศษในเอเชียอาคเนย์ เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแสดงถึงธรรมชาติของสังคมชนบทไทยให้ชัดเจน เพื่อว่าประเทศไทยอาจเปรียบเทียบกับประเทศจีน อินเดียและสังคมชาวนาอื่น ๆ

หมู่บ้านแดนสุชาติ

หมู่บ้านเชียงใหม่เป็นชุมชนชนบท มีประชากรแปดร้อยเจ็ดสิบห้าคน ตั้งอยู่บนที่ราบในหุบเขาเชียงใหม่ในภาคเหนือของประเทศไทย หมู่บ้านนี้ห่างจากเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศใต้ ด้วยระยะทางการขับรถปกติประมาณหนึ่งชั่วโมง¹

หุบเขาเชียงใหม่

หุบเขาเชียงใหม่เป็นสถานที่ที่สวยงามที่สุดแห่งหนึ่งของโลก หากใครสักคนหนึ่งยืนอยู่ตรงกลางหุบเขาใกล้ ๆ กับหมู่บ้านที่ศึกษาอยู่นี้ ก็จะได้เห็นขอบทิวเขาสีน้ำตาลเข้ม ๆ อยู่โดยรอบตามขอบฟ้า บนทิวเขาเหล่านั้นเป็นที่อยู่อาศัยของบรรดาชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่น่าทึ่ง ซึ่งทำการเพาะปลูกต้นฝิ่นและทำไร่เลื่อนลอย หากไปทางทิศเหนือก็สามารถที่จะไปสู่มณฑลยูนนานของจีน ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นถิ่นฐานของคนไทย ด้านทิศตะวันตกเป็นพม่า ทิศตะวันออกเป็นลาว แม่น้ำปิงซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญสายหนึ่งของประเทศไทย ไหลไปตามความยาวของหุบเขาจากเหนือไปสู่ใต้ ผ่านนครเชียงใหม่ และห่างจากหมู่บ้านที่ศึกษาไปทางทิศตะวันตกเพียงไม่กี่กิโลเมตร ไหลต่อไปสู่ลำพูน เมืองชาวมอญในอดีต และไหลลงผ่านภูเขาต่าง ๆ ไปสู่ที่ราบภาคกลางของ

ประเทศไทย ดอยสุเทพสูงตระหง่านประมาณสี่พันฟุต เหนือนครเชียงใหม่ ที่อยู่ตรงเชิงเขา และเป็นฉากชั้นวันแดร์สำหรับทัศนียภาพของหมู่บ้าน บนยอดเขามีพระราชวังที่ประทับของพระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งพระองค์จะเสด็จมาประทับในฤดูหนาวของทุก ๆ ปี และยังมีวัดพระบรมธาตุที่มีชื่อเสียงอยู่บนยอดเขาเช่นเช่นกัน จากหมู่บ้านจะสามารถมองเห็นวัดพระบรมธาตุนี้เหมือนบ้านตุ๊กตาสีทองเล็ก ๆ อยู่ลิบ ๆ บนเนินเขา

สภาพการเกษตรกรรมและภูมิอากาศในรอบปี

ระยะสองในสามฤดูของชาวไทย หมู่บ้านหุบเขาและภูเขาที่ล้อมอยู่โดยรอบ จะเป็นทัศนียภาพธรรมชาติที่สวยงามยิ่ง ตอนต้นของฤดูปลูกข้าวในเดือนมิถุนายนทุ่งนาซึ่งได้รับน้ำหล่อเลี้ยงจากน้ำฝนมรสุมแรกของปีก็จะได้รับการไถโดยแรงงานวัวควาย หรือถ้าทันสมัยหน่อยก็ใช้เครื่องไถบังคับด้วยมือหรือรถแทรกเตอร์ ชาวนาจะจัดเตรียมแปลงเพาะและหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวลงในแปลง เมื่อเมล็ดพันธุ์ข้าวเหล่านี้งอกออกเป็นต้นจนสูงประมาณหนึ่งฟุต ก็จะถูกย้ายไปปลูกลงในที่นาผืนใหญ่ ประมาณเดือนกรกฎาคมและต้นสิงหาคม ทุ่งนาก็จะได้รับการไถคราด บรรดาต้นหญ้าถูกกลบลงไปอยู่ใต้โคลน พื้นนาก็จะถูกชาวนาเหยียบย่ำ พวกเขาจะเอามือไพล่หลัง เดินเหยียบย่ำไปมาเพื่อให้พื้นโคลนราบเรียบ และทำลายต้นหญ้าที่ยังคงหลงเหลืออยู่ ทำทางเหมือนกำลังทำพิธีเต็นรำจะนั้น ขณะที่ฝนตกบ่อยมากขึ้นกระแสน้ำจากลำคลองชลประทาน ซึ่งกระจายอยู่ทั่วทั้งราบกลางหุบเขา ก็จะไหลท่วมเข้าสู่ท้องนา ขณะที่ชาวนาทำการปลูกข้าว ก็เหมือนกับที่พวกเขา กำลังค่อย ๆ ปูพรมสีเขียวไปตามพื้นที่ราบของหุบเขา หากมองจากเบื้องบน นาข้าวที่กำลังปลูกใหม่ ๆ จะถูกแบ่งออกเป็นแปลงเล็กๆ เหมือนเป็นภาพหลอนจากแก้วปริซึม ช่วงระยะนี้เป็นเวลาที่สวยงามที่สุดของหุบเขาในรอบปี เมื่อฤดูร้อน

ผ่านไปเข้าฤดูฝน พายุฝนที่ปรากฏอยู่บ่อย ๆ ช่วยทำให้อากาศร้อนคลายความ
อบอ้าวลง แม้จะเป็นเพียงชั่วคราวหนึ่งก็ตาม ที่ราบหุบเขาเริ่มมีลักษณะเหมือน
สวนสาธารณะที่ชุ่มชื้น มีสนามหญ้าต้นข้าวوابเรียบขนานตมหิมา สลับกัน
กับบริเวณหมู่ไม้ใหญ่ซึ่งขึ้นตามสองข้างลำน้ำ และคอยปกคลุมหมู่บ้านให้อยู่
ใต้เงาอันเย็นสบายของมัน ก้อนเมฆฝนจะปรากฏแทบทุกวัน และปกคลุม
ไปทั่วเทือกเขาตอยสุเทพในฤดูมรสุมนี้

เดือนกันยายนเป็นจุดสุดยอดของฤดูฝน ฝนตกกระหน่ำลงมาอย่าง
หนัก จนทำให้แม่น้ำปิงท่วมล้นฝั่ง สายน้ำไหลบ่ารุนแรงและทำลายฝายน้ำ
ที่ทำขึ้นด้วยไม้ไผ่และทราย ซึ่งชาวนาช่วยกันสร้างขึ้นขวางลำน้ำ เพื่อยก
ระดับน้ำให้ไหลเข้าสู่คลองชลประทานของตน กระแสน้ำไหลท่วมลำคลอง
ชลประทาน ถนนเล็ก ถนนใหญ่ พอหลังเดือนกันยายนพายุฝนจึงค่อย ๆ
ขาดหายไป ข้าวก็เติบโตขึ้นสูงขนาดบันเอว ฤดูหนาวกำลังย่างเข้ามาแทนที่
อากาศเริ่มหนาวเย็นในตอนกลางคืน ทำให้ชาวนาจับกลุ่มกันรอบกองไฟ
กลางลานบ้าน พร้อมกับห่มผ้าห่มกันคนละผืน ในตอนเที่ยงวันอากาศก็ยัง
คงร้อน แต่ในตอนกลางคืน สภาพของบ้านที่โล่งและบอบบาง เพราะสร้าง
ขึ้นสำหรับสภาพอากาศของเขตร้อนโดยเฉพาะ ไม่สามารถป้องกันอากาศ
หนาวเย็นได้เพียงพอ จะเป็นเรื่องที่น่ารู้สึกผิดปกติน้อย หากจะมีใครสักคน
หนึ่งนอนอยู่กลางระเบียบโล่ง ท่ามกลางสายลมอันเย็นเยือกตลอดคืน

เดือนพฤศจิกายนและธันวาคมอากาศหนาวและแห้ง รวงข้าวเริ่มแก่
และเป็นสีเหลืองเต็มท้องทุ่งนา ในระยะของการเก็บเกี่ยว ทั่วพื้นหุบเขาดู
เหมือนภาพวาดของแวนโกก มีแนวต้นไม้เขียวเข้ม เทือกเขาและท้องฟ้า
สีน้ำเงิน เป็นฉากอยู่เบื้องหลังของท้องทุ่งรวงทอง กลางท้องนามีชาวบ้าน
แต่งตัวด้วยเสื้อผ้าสีสรรต่าง ๆ ต้มต้ข้าวให้เมล็ดลงไปในตะกร้าใบมหิมา แล้ว

เอาเมล็ดข้าวเหล่านี้นับรทุกเกวียน นำเอาไปเก็บไว้ในยุ้งข้าวในหมู่บ้าน

การเก็บเกี่ยวจะสิ้นสุดลงในเดือนธันวาคม แต่ฤดูกาลของความหนาวเย็นยังคงดำเนินต่อไปจนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ช่วงระยะนี้เป็นเวลาที่ชาวบ้านปลูกพืชผลอื่น ๆ สำหรับนำเอาไปขาย เพื่อเป็นรายได้สำหรับการเสียภาษี และใช้จ่ายสำหรับสินค้าและบริการอื่น ๆ ที่ตนไม่สามารถผลิตเองได้ ฤดูปลูกข้าวเป็นช่วงของการผลิตอาหารคือข้าวเหนียวของชาวนา ฤดูหนาวหลังจากการเก็บเกี่ยวก็เป็นเวลาของการหาเงิน ที่นาว่างเปล่าหลายแห่งใช้เป็นที่พักปลูกกระเทียม ถั่วลิสงและถั่วเหลือง ชาวนาต้องใช้เวลาซื้อพันธุ์กระเทียมและปุ๋ย เพื่อให้มันเติบโตดี และต้องใช้เวลาในการขุดเตรียมแปลง ในบางครั้งราคากระเทียมก็ไม่ดีนัก แต่ในบางปีมันก็ให้รายได้ที่ดีที่สุด ถั่วลิสงโดยปกติแล้ว จะให้ผลผลิตดี แต่ค่าจ้างรถแทรกเตอร์ขุดดินนั้น บางครั้งก็แพงเกินไปเหมือนกัน และบางที่ที่นาขึ้นและเก็บไปถั่วลิสงก็เสียหาย ส่วนถั่วเหลืองให้กำไรน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับพื้นที่ แต่ค่าเมล็ดพันธุ์ถูกกว่าและปลูกง่ายตามไตโคนต์ันข้าวที่เก็บเกี่ยวแล้ว โดยไม่จำเป็นต้องขุดพรวนดินนาที่ดอนเหมาะอย่างยิ่งสำหรับปลูกกระเทียม ถั่วลิสงและถั่วเหลือง นาที่ลุ่มเหมาะสำหรับการปลูกข้าวนาปรัง ซึ่งมักจะเป็นข้าวเจ้า เทียบเป็นคุณค่าของเงินแล้ว ก็ดีกว่าพืชผลข้างต้น

พอหมดฤดูหนาวก็เป็นฤดูร้อนที่แห้งแล้งของเดือนมีนาคม เมษายน และพฤษภาคม อันเป็นระยะเวลาที่เลวร้ายที่สุดของที่ราบหุบเขานี้ แสงอาทิตย์แผดส่องลงมาบนท้องนาอย่างไร้ความปรานีวันแล้ววันเล่า ท้องนาใดที่ไม่มีมีการเพาะปลูกและรับน้ำ ก็จะแห้งและแตกกระแหงท่ามกลางแสงแดดนั้น ป่าไม้รอบบริเวณเชิงเขากลายเป็นสีน้ำตาล เหลือง ไม่ชวนมอง ในขณะที่

เดียวกันไปไม้ต่างร่วงหล่นจากลำต้น พื้นผิวดินของที่ราบหุบเขากลายเป็นฝุ่น เมื่อฝนหยุดตกและความร้อนแรงของแสงแดดเพิ่มมากขึ้น ทรายและรกรกที่วิ่งผ่านไปมาตามถนนสู่หมู่บ้าน ทำให้เกิดฝุ่นตลบลอยเข้าไปถึงในหมู่บ้าน ภาชนะสิ่งของทั้งหลายภายในบ้านมีฝุ่นสีชมพูเกาะไปทั่ว ชาวบ้านที่มีบ้านติดกับถนน มักตักน้ำสาตนบนหน้าบ้าน เพื่อป้องกันมิให้ฝุ่นกระจาย และสุดท้ายขอสภาพอากาศที่ว่าเลวร้ายก็คือ ทั่วหุบเขามักจะเต็มไปด้วยหมอกควันสีเทาอบอวลทั้งวัน และท้องฟ้า หมอกควันเหล่านี้ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากที่ชาวเขาเผาไร่เลื่อนลอย ซึ่งอยู่ในระยะนี้ของปี และอีกส่วนหนึ่งจากชาวเขาที่เผาต้นข้าวแห้งในท้องนา แม่น้ำปิงที่ไหลคดเคี้ยวจากที่สูงทางทิศเหนือของหุบเขา จะมีระดับน้ำต่ำสุดในเดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นตอนปลายของฤดูแล้งต้นหญ้าขึ้นเต็มบริเวณที่ต้นเขินเป็นเกาะทราย บางแห่งปรากฏเกาะหิน เกาะกรวดทราย เป็นเส้นยาวไปตามกลางลำน้ำ ดูเหมือนเป็นกระดุกสนหลังของงูตัวใหญ่

ฝนประปรายตอนต้นฤดูในเดือนเมษายนและพฤษภาคม และฝนที่ตกชุกมากขึ้นในเดือนมิถุนายน พอทำให้เกิดความยินดีชดเชยกับความร้อน ฝุ่น และหมอกควันได้บ้าง และแล้ววัฏจักรของปีก็เวียนมาอีกครั้งหนึ่ง เมื่อฝนซึ่งก่อตัวมาจากไอน้ำระเหยจากมหาสมุทรอินเดียและอ่าวไทย ได้หลังเทลงมา ระดับน้ำสูงขึ้น ไหลกระจายเข้าสู่คลองชลประทาน หล่อเลี้ยงท้องไร่ท้องนา แวะธาตุธรรมชาติเป็นพัน ๆ ดัน ถูกกระแสน้ำจากแม่น้ำลำคลองพัดมาทับถมพื้นที่ราบหุบเขา ทำให้ที่ราบหุบเขาอุดมสมบูรณ์ จนชาวบ้านสามารถปลูกข้าวได้หนึ่งครั้ง หรือในบางแห่งสองครั้งต่อปีโดยไม่ต้องใช้ปุ๋ย ท่ามกลางที่ราบหุบเขานี้เป็นที่ราบเชียงใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

อำเภอสารภี ซึ่งหมู่บ้านเชียงใหม่ตั้งอยู่ เป็นดินแดนที่ปลูกข้าวอันอุดมสมบูรณ์ และมีประชากรหนาแน่นที่สุดแห่งหนึ่งของโลก

เมืองเชียงใหม่

ที่ราบหุบเขาเป็นบริเวณที่สำคัญที่สุดของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีประชากรกว่าหนึ่งล้านคนในปี พ.ศ. 2515 ตัวเมืองเชียงใหม่ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านที่ทำการศึกษาระยะ 18 กิโลเมตร เป็นเมืองที่มีชื่อเสียงในเรื่องภูมิอากาศ ทัศนียภาพที่งดงาม และผู้หญิงที่สวยสดงดงาม กษัตริย์เม็งรายเป็นผู้สร้างเมืองขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 18 พ่อขุนเม็งรายเป็นเจ้าเมืองนครเชียงราย เป็นผู้พิชิตอาณาเขตส่วนใหญ่ของภาคเหนือของประเทศไทย และสถาปนาอาณาจักรล้านนาไทยขึ้น โดยมีเชียงใหม่เป็นเมืองหลวง และสามารถรักษาความเป็นเอกราชมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 24 ตลอดระยะเวลาของประวัติศาสตร์แห่งกษัตริย์เชียงใหม่ทั้งหลาย ล้วนเกี่ยวข้องกับสงครามระหว่างหัวเมืองต่าง ๆ ซึ่งปัจจุบันเป็นภาคเหนือของประเทศไทย ลาว พม่า และภาคกลางของประเทศไทย นับเป็นเวลาหลายศตวรรษที่เชียงใหม่อยู่ใต้การปกครองของพม่า และได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากพม่า ซึ่งแม้ในปัจจุบัน ก็ยังปรากฏร่องรอยในวิหารบางแห่ง และในศิลปกรรมกับหัตถกรรม ตั้งแต่สมัยต้นพุทธศตวรรษที่ 25 เชียงใหม่ได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย (สมัยก่อนรู้จักกันในนามของสยาม) และต้องขึ้นอยู่กับอิทธิพลทางการเมือง วัฒนธรรม ภาษา และเศรษฐกิจของกรุงเทพมหานครหลวง

เชียงใหม่เป็นเมืองที่ชาวตะวันตกเคยยกย่องว่าเป็นศูนย์รวมของชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมแห่งเอเชีย และเป็นปลายสุดของแผ่นดิน อย่างไรก็ตาม ในศตวรรษที่ผ่านมาเชียงใหม่ได้เข้าสู่โลกสมัยใหม่มากขึ้นเรื่อย ๆ ในหลายศตวรรษก่อน ๆ เชียงใหม่นั้นแยกโดดเดี่ยวต่างหากไปจากกรุงเทพฯ

ซึ่งอยู่ห่างออกไปทางใต้ประมาณ 750 กิโลเมตร การไปมาระหว่างสองเมืองนี้ ทำได้ก็แต่เพียงทางเรือตามลำน้ำเฉพาะฤดูกาลเท่านั้น ในต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ชาวอเมริกันผู้หนึ่งซึ่งเป็นบาทหลวงโปรเตสแตนต์คนแรกในเชียงใหม่ ชื่อแดเนียล แม็คกิลวารี ได้ใช้เวลาหลายเดือนในการเดินทางขึ้นมาจากแม่น้ำน้ำจากกรุงเทพฯ (ดู McGilvary 1912) หลังจากที่ทางรถไฟกรุงเทพฯ ถึงเชียงใหม่สร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2464 จึงได้กลายเป็นการเดินทางข้ามคืนด้วยรถไฟ มอร์แมน (1968 หน้า 4) ได้กล่าวถึงระยะการเดินทางที่ว่านี้ในปี พ.ศ. 2511 ปัจจุบัน จากหมู่บ้านเชียงใหม่ไปสู่สนามบินดอนเมือง กรุงเทพฯ โดยทางเครื่องบิน ใช้เวลาประมาณสองชั่วโมงเท่านั้น หากโครงการสร้างสนามบินนานาชาติใกล้เมืองเชียงใหม่ ซึ่งพิจารณากันในปี พ.ศ. 2515 เป็นผลสำเร็จจากหมู่บ้านไปสู่มหานคร ทัวโลกก็ใช้เวลาเพียงไม่กี่ชั่วโมง

เมืองเชียงใหม่ ได้รับการกระทบกระเทือนอย่างมากจากการเปลี่ยนแปลงในเร็ว ๆ นี้ซึ่งถูกนำมาจากโลกภายนอก ที่ติดต่อกันมากขึ้นทุกวันนี้ ปัจจุบัน มีบางส่วนของประตูและกำแพงเมืองโบราณ หลงเหลืออยู่เพียงไม่กี่แห่งเท่านั้น แม้ว่า คูเมืองที่สวยงามจะยังคงอยู่แสดงความเป็นจริงในอดีต น่าจะท่วมล้นคูเมืองอยู่ทุก ๆ ปี เหมือนกับที่เคยเป็นอยู่มาเจ็ดร้อยปีแล้วก็ตาม แต่น่าเสียดาย เอกลักษณ์และสุนทรียภาพของเมืองในอดีต ไม่เหลือไว้ให้เห็นอีกแล้ว พระราชวังเก่าแก่ของกษัตริย์เชียงใหม่ปัจจุบันกลายเป็นสถานกงสุลอเมริกันวิญญานแห่งกษัตริย์เชียงใหม่ทั้งหลาย คงวนเวียนอยู่ด้วยพระพิโรธและสังเวชอยู่ในบริเวณพระโกศฐในพระวิหารสวนดอก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ และจากการที่หน่วยตำรวจตระเวนชายแดนไทย

ไปสร้างร้านขายของที่ระลึกขายเขาให้แก่นักท่องเที่ยว ที่ตรงหน้าทางเข้าสู่
พระวิหารที่สวยงามแห่งหนึ่งของโลก

ในปี พ.ศ. 2515 เมืองเชียงใหม่ค่อย ๆ เริ่มเป็นกรุงเทพฯ ประ-
ชากรในปี พ.ศ. 2490 มี 38,000 คน กลายมาเป็น 87,000 คน ในปี
พ.ศ. 2518 เมื่อได้เติบโตออกสู่นอกกำแพงเมืองมาเป็นเวลานานแล้ว และ
อาณาเขตนครได้แผ่ขยายออกไปทั่วทุกทิศทาง

แต่เมืองเชียงใหม่ก็ยังก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ ภาวะเศรษฐกิจของเชียง
ใหม่ ได้รับการกระตุ้นจากการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ขึ้นในต้นปี พ.ศ.
2507 ตรงบริเวณขานเมืองด้านทิศตะวันตกของตัวเมืองและเชิงเขาโดย
สุเทพ เป็นมหาวิทยาลัยภูมิภาคแห่งแรกของประเทศ นักศึกษาจากภาค
ต่าง ๆ ของประเทศและอาจารย์จากกรุงเทพฯ หลังไหลเข้าสู่เชียงใหม่ และ
เมืองเชียงใหม่ก็เจริญตามสมัย เพื่อให้เข้ากับรสนิยมของคนเหล่านี้ ร้านค้า
ของคนจีนนับร้อยเปิดกิจการขึ้นมากมายตามถนนสายต่าง ๆ คอยรับลูกค้า
ชาวนาซ่อมรถ ชาวเขา หรือนักศึกษา ในปี พ.ศ. 2515 ถนนหลาย
สายมีสภาพคล้ายกับถนนย่านธุรกิจในกรุงเทพฯ สามล้อถีบ รถมอเตอร์ไซด์
รถเมล์ รถจักรยาน รถจักรยานยนต์ และรถยนต์ส่วนตัวนับเป็นร้อย ๆ
กระจุกเข้ามาอยู่เป็นจาวถนนภายในเมือง การเดินข้ามถนนจึงยากลำบาก
แสนชีวิต และขึ้นอยู่กับความกล้าเสี่ยงของคนเดินข้าม แต่เมืองเชียงใหม่
ก็มีคณะแพทยศาสตร์และโรงพยาบาลที่ทันสมัยสองแห่ง สถานีวิทยุมากมาย
สนามบินที่มีเที่ยวบินทุก ๆ วันสู่กรุงเทพฯ ซูเปอร์ไฮเวย์ไปสู่ทางใต้ และ
สาธารณูปโภคที่ทันสมัยอื่น ๆ

การไปสู่หมู่บ้านเชียงใหม่จากเมืองเชียงใหม่ต้องไปทางทิศใต้ ตาม
ถนนสายเก่าระหว่างเชียงใหม่-ลำพูน สองข้างทางมีต้นยางใหญ่โตเรียงราย

เป็นทิวแถวสวยงามประมาณระยะทางสิบกิโลเมตรจะถึงเมืองสารภีศูนย์กลาง
ของอำเภอสารภี

อำเภอและเมืองสารภี

สารภีเป็นเมืองที่มีชื่อเสียงในหลาย ๆ ด้านเมืองหนึ่งของประเทศไทย
เมื่อเทียบขนาดเนื้อที่ สารภีเป็นอำเภอที่เล็กที่สุดของจังหวัดเชียงใหม่ (128
ตารางกิโลเมตร) แต่มีหมู่บ้านมากกว่าอำเภออื่น ๆ ของจังหวัด (98 หมู่
บ้าน) ยกเว้นอำเภอฝาง ในปี พ.ศ. 2514 ความหนาแน่นของประชากร
เท่ากับ 471 คนต่อตารางกิโลเมตร นับเป็นชนบทที่มีคนอาศัยอยู่หนาแน่น
ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทยและของโลก เมื่อเทียบกับชาวภาคกลาง ในที่
ที่ซึ่งความหนาแน่นของประชากรและทรัพยากรถึงจุดขีดจำกัดแล้ว สารภี
มีความสำคัญในฐานะเป็นบริเวณที่สังคมชาวนามีการพัฒนาอย่างสูงสุด ไม่
ว่าจะเป็นความอุดมสมบูรณ์ของการชลประทานหรือการปลูกพืชตลอดปี

สารภียังมีชื่อเสียงในฐานะที่เป็นบริเวณที่อยู่อาศัยเก่าแก่ของคนไทย
แห่งหนึ่งของประเทศ พ่อขุนเม็งรายผู้พิชิตหัวพื้นที่ราบหุบเขาในพุทธศตวรรษ
ที่ 18 ได้ตั้งเมืองหลวงขึ้นครั้งแรกใกล้ลำน้ำปิงที่สารภี ก่อนที่จะย้ายขึ้นไป
ตั้งตรงบริเวณเมืองเชียงใหม่ ปัจจุบันเจดีย์ที่สวยงามและทวารกปรักหัก
พังบางอย่าง ยังคงเหลือให้เห็นในแถบตอนเหนือของสารภี ที่ที่ซึ่งคาดว่าเป็น
ที่ตั้งของเมืองหลวงเดิม ชลประทานที่หล่อเลี้ยงทุ่งนาในอำเภอสารภีสองแห่ง
ซึ่งทางรัฐบาลเรียกว่าเป็นชลประทานราษฎร์นั้น ก็เป็นชลประทานที่แยก
จากแม่น้ำที่อยู่ใกล้เมืองเก่านี้ คงจะมีสักแห่งที่อาจมีอายุมาตั้งแต่สมัยพ่อขุน
เม็งราย

เมืองสารภีศูนย์กลางของอำเภอ อยู่ห่างจากหมู่บ้านขนาดที่จักรยาน
หรือขั้วรถจักรยานประมาณ 20 นาที เป็นเมืองที่มีสถานีย่อยไฟ ร้านขายกล้วยเตี่ยว

ของคนจีน ร้านตัดเย็บเสื้อผ้า ร้านขายของชำ ร้านขายข้าวสารมากมาย
หลายร้าน และตลาดเช้าซึ่งคนจีนเป็นเจ้าของ ซึ่งเป็นที่ที่ชาวบ้านหลายคน
มาทำการซื้อและขาย ในเมืองมีที่ว่าการอำเภอ ที่ซึ่งผู้ใหญ่บ้านมาพบกับ
นายอำเภอและข้าราชการอื่น ๆ ของระบบราชการไทย ที่นั่นที่ชาวบ้าน
มาเสียภาษีและจดทะเบียนทรัพย์สินและสมรส และมีสถานีตำรวจที่ซึ่ง
ผู้ต้องหาชาวบ้านถูกจับมาขังไว้ นอกจากนี้ สารภียังมีโรงเก็บสินค้าขนาดใหญ่
ใหญ่ของคนจีนอยู่หลายโรง ไว้สำหรับเก็บกระเทียม ถั่วเหลือง ถั่วลิสง
ที่ซื้อมาจากชาวบ้าน เพื่อนำส่งขายต่อไปยังกรุงเทพฯ และสุดท้ายสารภี
เป็นที่ที่ชาวบ้านส่งลูกหลานมาเรียนหนังสือต่อ

ที่ตั้งของหมู่บ้าน

การเข้าสู่หมู่บ้านเชียงใหม่ นั้น เมื่อถึงตัวเมืองสารภีแล้ว ก็เลี้ยวขวา
ออกจากถนนลาดยางเข้าสู่ถนนดินแดง ซึ่งทอดไปทางตะวันตกสู่ลำน้ำปิง ที่
ไหลผ่านกลางที่ราบหุบเขา เมื่อครั้งที่เรามาถึงหมู่บ้านใหม่ ๆ ในเดือนกันยายน
พ.ศ. 2514 ซึ่งเป็นระยะปลายฤดูฝนพอดีถนนสายนี้เต็มไปด้วยหลุมบ่อ หิน
และโคลน ในขณะนั้นต้นข้าวขึ้นสูงขนาดบั้นเอว พรวนไถเป็นคลื่นเต็ม
ท้องทุ่งท่ามกลางแสงแดด สายน้ำเย็น ๆ สีเขียวจากลำคลองชลประทานไหล
ผ่านลำเหมืองสองข้างถนน ในบางระยะจะมีไหลตลอดถนน ภายใต้สะพานไม้
หยาบ ๆ ภูเขาเขตร้อนสีดำเขียวขมถนนพุ่งเข้าสู่พงต้นข้าวด้วยความเงียบ
ฝูงเป็ดสัตว์เลี้ยงในท้องนาส่งเสียงร้องดังไปทั่ว บ้างก็หยุดหาแมลงกิน เรา
ได้รับการบอกเล่าว่า เมื่อมองมาจากหมู่บ้าน รถของเราดูราวกับเรือที่ล่อง
ลอยโคลงเคลงกลางทะเลต้นข้าว

ขณะเดินทางมุ่งเข้าสู่หมู่บ้านครั้งแรก จะเห็นแนวต้นไม้เขียวขจีปะปนไปกับต้นมะพร้าวเหมือนแท่งเกาะในเขตร้อน เมื่อมองจากภายนอก สุ่มทุมต้นไม้เหล่านี้ปกคลุมจนไม่เห็นหมู่บ้าน เมื่อเข้าสู่หมู่บ้าน จะเกิดความรู้สึกเปลี่ยนแปลงอย่างทันทีทันใด จากความร้อนกลางท้องนาและฝุ่นโคลนบนถนนมาเป็นความร่มเย็นระรื่นสบายได้เงาร่มหมู่บ้าน แต่ก่อนคนแปลกหน้าอาจเข้ามาถึงใจกลางของหมู่บ้านโดยไม่รู้ตัวแต่ใน ปี พ.ศ. 2516 คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านกัวหน่า ก็ปักป้ายสีเขียวตัวหนังสือสีขาวเอาไว้ตรงทางเข้าหมู่บ้าน เป็นภาษาอังกฤษว่า “หมู่บ้านเชียงใหม่ยินดีต้อนรับ” (Welcome to Chiangmai Village)

หมู่บ้านนี้มีขนาดใหญ่ รูปลักษณะเป็นวงรียาวตามแนวเหนือใต้ มีลักษณะที่ค่อนข้างพิเศษที่มีที่นาแปลงใหญ่อยู่ตรงกลางของหมู่บ้าน ถนนสายใหญ่ผ่านขอบด้านเหนือของหมู่บ้าน และแยกตรงเข้าสู่วัดในใจกลางของชุมชนนี้ ภายในวัดมีพระวิหารที่สวยงามด้วยลวดลายไม้แกะสลัก และประดับด้วยแก้วโมเสก หลังคามีหลายชั้นสวยงามตามแบบของภาคเหนือ รอบบริเวณจัตุรัสของวัด มีศาลาที่ชาวบ้านมักใช้เป็นที่พักผ่อนร่มกัน โรงครัวของวัด ที่เก็บกลองและระฆัง ที่ด้านหนึ่งของบริเวณวัด มีอาคารสองชั้นโปกปูนเป็นที่อยู่อาศัยของเจ้าอาวาส ที่ทำงานและศึกษาธรรมของบรรดาภิกษุทั้งหลาย ติดกับวัดเป็นโรงเรียนประจำหมู่บ้าน

ถัดจากวัดและโรงเรียนเป็นถนนดินแดง ตัดออกไปจนวนรอบหมู่บ้านแล้วมาบรรจบที่วัดอีก หักได้ของหมู่บ้านมีถนนแยกไปสู่ท้องนา ลำเหมืองชลประทานสอดแทรกเข้าตลอดหมู่บ้านตามขอบข้างทางของถนน ข้างถนนภายในชุมชนเป็นขอบริ้ว บางเป็นต้นไผ่ บางเป็นรั้วหิน บางเป็นต้นไม้ต่าง ๆ แบ่งส่วนระหว่างถนนกับลานบ้านทั้งหลาย บ้านเรือนส่วนใหญ่จึงพอ

มองเห็นได้เพียงครึ่งส่วน ช่อน้อยท่ามกลางสวนไม้รอบบ้านแบบญี่ปุ่น ภายในลานบ้านมักจะมีต้นลำไย ซึ่งเป็นผลไม้ที่ทำเงินให้ชาวบ้านมากที่สุด กอดันกล้วย มะขาม ขนุน มะม่วง และต้นไม้อื่น ๆ ซึ่งมีชื่อแปลก ๆ ไม่เป็นที่เข้าใจสำหรับชาวต่างชาติ ต้นไม้เกือบทุกต้นภายในสวน นอกจากจะมีคุณค่าทั้งทางเศรษฐกิจและการประดับ เช่น รั้ว แล้วก็ยังให้ใบสำหรับปรุงเป็นอาหารได้

นอกจากนี้ ลานบ้านยังเป็นที่ปลูกผัก บางครอบครัวใช้เป็นที่ขังเบ็ด และวัวควาย ทุก ๆ อาณาเขตบ้านจะมีบ่อน้ำ ที่อาบน้ำกันเป็นบริเวณด้วย กำแพงอิฐสูงขนาดบ่า สำหรับสมาชิกในครอบครัวมาใช้อาบน้ำกัน และมีส้วมซึมมีที่นั่งอยู่ระดับเดียวกันกับพื้นดิน ทุก ๆ บ้านจะมียุ่งข้าวสารด้วยไม้สัก เสาคือต้นลำไยขนาดใหญ่สูงประมาณแปดฟุต เป็นที่เก็บข้าวเหนียว ซึ่งเป็นอาหารหลักของชาวไทยภาคเหนือ

บ้านเรือนต่าง ๆ ในหมู่บ้านเชียงใหม่ มีตั้งแต่บ้านคอนกรีตสมัยใหม่สองชั้น ไม้ก็หลังไปจนถึงบ้านไม้สักสวยงามหลังคามุงกระเบื้องซึ่งมีเป็นส่วนใหญ่ และบ้านไม้ไผ่ขนาดเล็กหลังคามุงจากของชาวนาที่ยากจน มูลค่าหลังหนึ่งคงไม่เกินห้าร้อยบาท เครื่องที่ชี้ให้เห็นถึงสถานภาพทางสังคมและความมั่งมีที่ชัดเจนที่สุด อยู่ที่ขนาดและคุณภาพของที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน ซึ่งเป็นบ้านไม้ พื้นไม้สักแผ่นใหญ่ขัดพื้นเป็นเงามัน เพดานบ้านสูง ช่วยให้อากาศภายในบ้านเย็นสบายในฤดูร้อน

ภายในห้องไม่มีเครื่องตกแต่งมากนัก ผู้คนมักจะพำนักนั่งกับพื้นโดยไม่ใช้เสื่อหรือฟูกผาข้างหนึ่งของห้องนั่งเล่นจะมีหิ้งพระ มีพระพุทธรูปหรือรูปภาพพระพุทธรูปอยู่ข้างบนหิ้งนี้ติดกับฝาอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมสำหรับการเคารพบูชา ในห้องนั่งเล่นยังมีตู้ประตูกะจก ใช้สำหรับเก็บผ้าและอุปกรณ์

การหลับนอน ทุกๆ บ้านจะมีรูปภาพของครอบครัว ปฏิทิน พระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ครอบครัวที่มีฐานะดีบางครอบครัว จะมีนาฬิกาตุ้มของญี่ปุ่นและชุดโต๊ะเก้าอี้ไม้

ห้องนอนของคนมีเงินบางบ้านอาจมีเตียงนอนแบบยุโรป แต่ส่วนใหญ่แล้ว จะมีมุ้งกันยุงแขวนอยู่เหนือเตียงแบบญี่ปุ่นกันทั้งนั้น พอตื่นนอนก็พับเก็บไว้ และในห้องนอนก็มักจะมียูธูปเครื่องนอนต่าง ๆ เช่นกัน

ห้องครัวมีลักษณะธรรมดามาก มีเตาถ่านอยู่หนึ่งหรือสองเตามีชั้นวางเครื่องใช้เกี่ยวกับการหุงต้มที่เป็นโลหะบางเป็นดินเหนียวบ้าง และมักจะเห็นตระกร้า ชามอ่างเคลือบ ชามแกง จานพลาสติกอย่างละสองสามชิ้นวางอยู่ ห้องครัวมักจะอยู่ด้านหลังของบ้านหรือแยกออกไปต่างหาก

บ้านจัดทำกันอย่างสะอาดเรียบร้อยและขัดถูเป็นเงางาม บ้านทรงโบราณที่ดีที่สุด ซึ่งจะมีหลังคามุงกระเบื้อง สามารถมองเห็นได้แม้จะเข้ามาอยู่ในบ้าน และพื้นที่ขัดเป็นเงากระจกระจก จะเป็นที่อยู่อาศัยที่สวยงามมากตามมาตรฐานทางสถาปัตยกรรม ก่อนที่คนจะขึ้นบันไดไปบนบ้าน รองเท้าจะต้องถอดไว้ข้างล่างและล้างเท้าให้สะอาด ผู้หญิงหรือเด็กผู้หญิงจะปิดกวดลานบ้านทุกๆ เข้า และขยะมูลฝอยก็จะถูกนำไปเผาทิ้ง สวนในลานบ้านมีการดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี พุ่มไม้ได้รับการตัดแต่ง ดอกไม้สวยงามน่าชื่นชม และต้นลำไยที่มีค่าก็มีการรักษาโดยใช้เสาไม้ค้ำกิ่งไว้ เพื่อว่าจะได้ไม่หักลงมาเมื่อผลลำไยแก่เต็มที่

บ้านในหมู่บ้านเชียงใหม่มักจะสร้างขึ้นเป็นสองระดับ คล้ายๆ กับยุงข้าว คือ มีเสาบ้านเป็นไม้หรือปูนซีเมนต์สูงจากพื้นดินประมาณ 8 ฟุต ทำให้มีพื้นที่ใต้ถุนบ้านมีขนาดเท่าๆ กับตัวบ้าน เวลาส่วนมากในปีหนึ่งๆ เมื่อยามว่างเว้นจากงานในท้องถิ่นหรืองานอื่นๆ สมาชิกในครอบครัวก็จะใช้

เวลาในแต่ละวัน นั่งเล่นบนพื้นกระดานที่ปูด้วยเสื่อไม้ไผ่อยู่ใต้ถุนบ้าน บริเวณใต้ถุนเก่าแก่เปรียบเสมือนศูนย์กลางทางสังคม ที่คนในครอบครัวทั้งหมดหรือกลุ่มคนจะแวกรั่วเดียวกัน (ในรั้วเดียวกันหลายๆ แห่ง จะมีบ้านสองหรือสามหลังร่วมกันอยู่) จะมาอยู่รวมกันตอนกลางวันเพื่อพูดคุยกับเพื่อนบ้าน ชาวบ้านเดียวกัน หรือพ่อค้าแม่ค้าขายของเร่ขายประจำ

ชาวบ้านเชียงใหม่เป็นคน เปิดเผย มีไมตรีจิต และหน้าตาเบิกบาน แจ่มใส แต่เป็นคนลึกซึ้ง เก็บความรู้สึก และยากที่จะหยั่งความรู้สึกภายในได้ ความขัดแย้งในบุคลิกภาพของชาวบ้าน สอดคล้องกับความผิดแผกในวัฒนธรรมทางศาสนาของพวกเขา คือระหว่างวัดที่สวดงามหรือไม่กี่ทูลหรรษา พร้อมด้วยพิธีฉลองต่างๆ ที่ตาแต่ตาใจ กับพ่อแม่แม่มีหัวเป็นม้า และปากเกรอะกรังไปด้วยเลือด ซึ่งเชื่อกันว่าวิ่งเข้ามาในหมู่บ้านในยามค่ำคืนโดยผิวเผินแล้วชาวบ้านเชียงใหม่เป็นคนน่ารัก แจ่มใส และไม่ทุกซ์ร้อนกังวล แต่ลึกลงไปเป็นคนที่มีธรรมชาติลึกลับและซึมเซา เป็นคนที่มีความเกลียดชังฝังใจ ความอิจฉาริษยา ความหวาดกลัว ซึ่งถ่ายทอดกันมาหลายชั่วอายุคน

ผู้หญิงเชียงใหม่เป็นคนที่น่าประทับใจ คือเป็นผู้หญิงที่มีอุปนิสัยเข้มแข็ง อิสระ และเชื่อมั่นตนเอง อยู่ในสังคมที่ซึ่งตนมีบทบาทอย่างมาก การเข้าอยู่อาศัยของที่นี่เป็นแบบมาตาลัย (matrilocal) คือบุตรสาวจะเป็นผู้อยู่กับบ้านโดยสามีจะเป็นผู้เข้ามาอยู่อาศัยร่วมด้วยการสืบทอดมรดกเป็นได้ทั้งสองฝ่าย และผู้หญิงจะได้รับส่วนแบ่งเท่ากันกับผู้ชาย บุตรสาวจะเป็นผู้ได้รับบ้านของพ่อแม่และวิญญาณบรรพบุรุษฝ่ายหญิงเป็นมรดก ในกรณีหย่าร้าง ผู้ชายมักจะเป็นฝ่ายออกจากบ้านและผู้หญิงเป็นฝ่ายอยู่กับบ้าน ผู้หญิงทำงานในท้องไร่ท้องนา เลี้ยงดูเด็ก ดูแลบ้านเรือน และเป็นคนหาเงินมา

จนเกือบครบครันด้วยการเป็นแม่ค้าในตลาด ผู้หญิงเป็นคนเก็บเงินเพราะกลัวว่าสามีตนจะเอาไปผละในวงพนันเวงสุราหรือกับผู้หญิงอื่น ในหมู่บ้านเชียงใหม่มีผู้ชายที่เข้มแข็งหลายคน แต่ที่ประทับใจแก่คนภายนอกที่เป็นชาวตะวันตกก็คือความเข้มแข็งของผู้หญิง แม้คิกลาวีทั้งในผู้หญิงคนเมืองมากจนเขียนออกมาว่า “คนลาว [คำสมัยเก่าที่ใช้เรียกคนไทยภาคเหนือ] มีความเป็นเลิศที่น่าภูมิใจในบรรดาชนชาติที่มีใช้เป็นชาวคริสต์ด้วยกัน ตรงที่สถานภาพที่ผู้หญิงมี” (1912 หน้า 144)

อาหารการกินของชาวบ้านมีข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก ข้าวเหนียวนี้จะต้องแช่น้ำไว้ข้ามคืนจึงค่อยนึ่ง สุกแล้วจะมีลักษณะเป็นก้อน เวลากินใช้มือปอกมาปั้นเป็นก้อนกลม จ้มลงในน้ำแกง และใส่เข้าไปในปาก ข้าวเหนียวจะนึ่งกันเพียงวันละครั้ง และเก็บไว้ในตะกร้าที่ปิดมิดชิดเพื่อเอาไว้รับประทานตลอดทั้งวัน (ดู Moerman 1968, App. A สำหรับเรื่องราวเกี่ยวกับข้าวเหนียว)

ปลาที่จับมาได้จากลำคลองชลประทาน คือแหล่งอาหารจำพวกโปรตีนสำหรับชาวบ้าน ชาวนาจับปลาน้ำจืดตัวเล็ก ๆ ด้วยแห กบดัก จมวก สายเบ็ด และหากปลาหนีรอดจากเครื่องมือเหล่านี้ ชาวนา ก็จะกั้นลำคลองวิดน้ำออก แล้วจับปลาใส่ไว้ในข้อง ทุก ๆ เช้ายามพระอาทิตย์ขึ้นขอบฟ้าเหล่าผู้ชายก็ออกไปทอานาและล่าธารเพื่อปลดกบดักและแห พอถึงเวลาสายก็จะพากันกลับพร้อมกับปลาที่จับได้ ผู้หญิงในบ้านซึ่งตื่นขึ้นมาแต่เช้าตรู่เพื่อติดไฟในเตาสำหรับนึ่งข้าว ก็จะทำความสะอาดและแกงปลา และจัดการเตรียมอาหารเช้าสำหรับครอบครัว

หมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านที่อยู่ตรงปลายสายน้ำของคลองชลประทานทั้งสองแห่ง ชาวบ้านที่อยู่ต้นน้ำจับปลาตัวใหญ่ ๆ ไปก่อนที่จะมาถึงหมู่บ้าน

เชียงใหม่ ปลาตัวไหนที่สามารถหนีรอดจากกับดัก เบ็ด และแห และหนีเข้าคลองที่ไหลต่อออกไปสู่แม่น้ำได้ ก็นับว่าปลาตัวนั้นมีความฉลาดจริง ๆ

นอกจากปลาแล้ว ชาวบ้านยังจับปลาไหล ปูนา และกุ้งนาจากลำน้ำและท้องนา ปลาไหลและกุ้งจะเป็นอาหารหรือขายกันในตลาด ส่วนปูบางครั้งจะเอาไปรับประทานกัน แต่โดยปกติจะถูกหุบไปให้เบ็ดกิน มันหุบไขเบ็ด และผักต่าง ๆ เป็นเครื่องปรุงสำคัญสำหรับแกงชนิดต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านรับประทานกับข้าวเหนียว

นอกจากจะเป็นแหล่งที่มาของอาหารแล้ว การตกปลายังเป็นกีฬาที่สำคัญอย่างหนึ่ง ชาวบ้านทั้งหมด โดยเฉพาะเด็กชายและเด็กหญิง จะใช้เวลาหลายชั่วโมงในแต่ละวันที่ว่างจากงานในไร่นามาจับปลาในแม่น้ำลำคลองในฤดูร้อน ชาวบ้านจะขุดโคลนได้ท้องร่องเพื่อจับปลาที่ฝังตัวจำศีลอยู่ในระยะเวลาที่มีความแห้งแล้ง

“แม่น้ำปิง” แปลได้ว่า “แม่ของน้ำช่อปิง” เป็นชื่อที่เหมาะสมชื่อน้ำจากแม่น้ำไหลบ่าท่วมที่ราบหุบเขาทุก ๆ ปี ทำความชุ่มชื้นให้กับต้นข้าว ความสมบูรณ์แก่ดิน และปลา และพืชสัตว์อื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในน้ำอันเป็นอาหารของชาวบ้าน วัฒนธรรมของเชียงใหม่เป็นวัฒนธรรมริมฝั่งน้ำ

ประชากร การอพยพ และการคุมกำเนิด

ประวัติศาสตร์ของการเติบโตของประชากรในเชียงใหม่ สะท้อนให้เห็นถึงการเติบโตของประชากรในประเทศไทยทั้งหมดตลอดศตวรรษที่ผ่านมา (ดู Caldwell 1967) ประชากรในที่ราบหุบเขาเชียงใหม่ในพุทธศตวรรษที่ 24 ต่ำกว่าในปัจจุบันมาก ส่วนใหญ่เนื่องมาจากโรคระบาดและมาลาเรีย

แม็คกิลวารีได้บรรยายถึงสถานการณ์ที่น่ากลัวในต้นศตวรรษที่ 25 เมื่อเขาเดินทางมาถึงเชียงใหม่ว่า

ไข้มาลาเรียเกิดขึ้นฤดูแล้วฤดูเล่า จนทำให้เกิดสภาพโหดร้ายซึ่งผู้มีแรงน้อยที่สุดจะจับไข้และหนาวสั่นอีก...ข้าพเจ้าเคยเข้าไปในหมู่บ้านที่เด็กทุกคน และแทบทุกคนไม่ว่าหนุ่มหรือแก่ จะมีอาการหนาวสั่นและจับไข้...ผลร้ายของโรคนี้ร้ายแรงที่น่ากลัวมาก บางครั้งมันเกิดขึ้นทำลายล้างเด็กทั้งหนึ่งรุ่นอายุ ในปีก่อนที่จะเราจะมาถึงได้ทั้งบาดแผลของโรคระบาดนี้ได้ แทบจะไม่มีครอบครัวใดที่หนีพ้น และบางครอบครัวไม่มีเด็กเหลืออยู่เลย (1912 หน้า 88-89)

เมื่อยาแผนปัจจุบันมาถึงในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 25 และพวกมิชชันนารีได้นำเอายาฉีดป้องกันไข้มาลาเรียมาใช้ จึงช่วยให้สถานการณ์ดีขึ้น ประมาณปี พ.ศ. 2463 ชาวบ้านผู้หนึ่งกล่าวว่า มีครวเรือนในหมู่บ้านประมาณ 60 ครอบครัวเท่านั้น เมื่อเทียบกับที่มีถึง 206 ครวเรือนในปัจจุบัน เนื่องจากในอดีตประชากรมีน้อย ที่ดินที่ครอบครัวหนึ่งครอบครองจึงมีขนาดใหญ่ และลานบ้านก็มีบริเวณกว้างขวาง

ตั้งแต่นั้นมา จำนวนประชากรในหมู่บ้านเชียงใหม่ก็มีมากขึ้น โดยการเพิ่มตามธรรมชาติ และการอพยพครอบครัวเข้ามาอยู่ในที่ดินอันอุดมสมบูรณ์ บริเวณบ้าน ที่นา ที่สวน จะแบ่งปันโดยเท่าเทียมกันให้กับบุตรชายและบุตรสาว และเมื่อจำนวนประชากรเพิ่มสูงขึ้น การเฉลี่ยที่ดินของครอบครัวก็เริ่มมีขนาดเล็กลง ในปี พ.ศ. 2496 ประชากรในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นเป็น 842 คน

จากความสำเร็จในโครงการกำจัดไข้มาลาเรีย ที่เริ่มในอำเภอสารภี ในปี พ.ศ. 2492 (Kingshill 1965 หน้า 16) ทำให้เด็กช่วงอายุ 0-3

ชาวเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วในปี พ.ศ. 2496—97 มากกว่าในระยะเวลาที่มี
การเพิ่มประชากรอย่างรวดเร็วเสียอีก

ในปี พ.ศ. 2515 หมู่บ้านก็เข้าสู่ภาวะคับขัน บางครอบครัวไม่มีที่
จะสร้างบ้าน ดังนั้นจึงต้องไปสร้างบ้านบนที่นาที่เลยเขตหมู่บ้านออกไป
ปัจจุบัน หมู่บ้านขยายออกไปตามถนนและลำน้ำไปสู่หมู่บ้านใกล้เคียง แต่
ก่อนหมู่บ้านเชียงใหม่และอีกหมู่บ้านหนึ่ง ซึ่งอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือแยก
กันอย่างชัดเจน ปัจจุบันยากที่จะบอกว่าหมู่บ้านหนึ่งสิ้นสุดตรงไหนและอีก
หมู่บ้านหนึ่งเริ่มต้นตรงไหน

ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2515 การสำรวจสำมะโนประชากรของเรา
ได้แสดงให้เห็นว่า เชียงใหม่มีประชากร 875 คน มากกว่าปี พ.ศ. 2496
คือยี่สิบปีก่อนถึง 32 คน (ดูตารางที่ 1) ความกดดันทางประชากรของหมู่
บ้านเชียงใหม่ ถึงอย่างไรก็แสดงด้วยตัวเลขเหล่านี้ไม่ได้ แต่ก็เป็นที่ชี้ให้
เห็นว่าประชากรของหมู่บ้านเพิ่มขึ้นตลอดยี่สิบปีที่ผ่านมา และความกดดัน
ดังกล่าวค่อย ๆ ผ่อนคลายลง จากการที่ชาวบ้านอพยพออกไปหางานทำที่อื่น
หรือไปหาที่อยู่ใหม่

บริเวณที่ชาวบ้านชอบอพยพไปอยู่มากที่สุดคือที่ราบหุบเขาฝาง ใกล้เคียง
กับชายแดนพม่าห่างจากเชียงใหม่ไปทางทิศเหนือประมาณหนึ่งร้อยกิโลเมตร
ที่นั้นความหนาแน่นของประชากรยังต่ำ และที่ดินขายกันในราคาถูก ส่วน
ใหญ่ของชาวบ้านเชียงใหม่ที่อพยพไป จะพากันไปอยู่ในสองหมู่บ้าน หมู่บ้าน
หนึ่งห่างจากเมืองฝางไปเพียงไม่กี่กิโลเมตรในปี ค.ศ. 2515 ผู้เขียนเคยไปเยี่ยม
ชุมชนอพยพแห่งหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านบางคนเรียกกันอย่างติดตลกว่า ‘เชียง-
ใหม่น้อย’ บ้านที่สร้างขึ้นเรียงกันเป็นแถวเดี่ยวบ้างสองแถวบ้าง เรียงกันไป
ตามถนนสู่เมืองฝาง (ดูสถานการณ์ที่คล้ายกันในภาคอีสานซึ่งบรรยายโดย

ตารางที่ 1

ประชากรของหมู่บ้านเชิงใหม่ (มกราคม 2515)

กลุ่มอายุ	ชาย	หญิง	รวม
0—4	20	22	42
5—9	41	43	84
10—14	69	64	133
15—19	38	63	101
20—24	42	44	86
25—29	23	23	46
30—34	23—	30	53
35—39	44	28	72
40—44	31	34	65
45—49	28	20	48
50—54	16	16	32
55—59	9	10	19
60—64	14	16	30
65—69	10	15	25
70—74	11	7	18
75—79	1	11	12
80—84	5	2	7
85—90	1	1	2
รวมทั้งหมด	426	449	875

คาส์ [Keyes 1967 b หน้า 15]) พวกเขาสร้างวัดขึ้นตรงใจกลางหมู่บ้าน
อย่างหนาแน่น ๆ ซึ่งเหมาะสำหรับการเป็นชุมชนบุกเบิก ด้านทิศใต้ของวัดเป็นที่
ที่คนอพยพมาจากลำพูนตั้งบ้านเรือนอยู่ ส่วนด้านเหนือของวัดเป็นที่ที่คนจาก
หมู่บ้านเชียงใหม่และหมู่บ้านอื่น ๆ ในอำเภอสารภีมาตั้งบ้านเรือนอยู่

ชาวนาคนหนึ่งที่มาจากหมู่บ้านที่ติดกับหมู่บ้านเชียงใหม่ ได้มาอยู่ที่
ฝางเป็นเวลาสิบสามปีมาแล้ว เขากล่าวว่าตนเองเป็นคนยากจนในหมู่บ้าน
เดิม มีที่นาเพียง 13 ไร่ แต่หลังจากที่ได้ย้ายมาอยู่ที่ฝางและทำงานเพียงไม่กี่
ปี เขาก็สามารถมีที่นาถึง 40 ไร่ ในปี พ.ศ. 2515 ที่ดินในอำเภอฝาง
ใกล้ ๆ กับหมู่บ้านอพยพนี้ ขายกันเพียงไร่ละ 1,000-2,000 บาท ใน
ขณะที่ที่ดินในหมู่บ้านเชียงใหม่ขายกันไร่ละ 10,000 บาท

ในปี พ.ศ. 2515 ผู้คนในหมู่บ้านอพยพที่ฝาง ยังคงมองหาที่ทำมา
หากินใหม่ บ้านเรือนจึงดูหนาแน่นเมื่อเทียบกับบ้านเก่าแก่ที่สวยงามในหมู่บ้าน
เชียงใหม่ ที่อยู่อาศัยส่วนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งของคนวัยหนุ่ม ทำด้วยไม้
ไผ่และใบจาก ชีวิตของคนที่อพยพไปฝางไม่เป็นที่ราบรื่นมากนัก ที่ดินยัง
ไม่มีการพัฒนา ต้องใช้แรงงานตลอดชั่วอายุหรือสองชั่วอายุคนเพื่อขุดทองนา
ให้เป็นชั้น ๆ และสร้างระบบชลประทานที่มีประสิทธิภาพเหมือนกับที่ใน
เชียงใหม่ ทองนาในหมู่บ้านฝางมีน้ำมากเกินไปในฤดูฝน พื้นดินส่วนใหญ่
เป็นหนองน้ำซึ่งชาวบ้านเพิ่งจะระบายน้ำออก ในฤดูเก็บเกี่ยวทุ่งนาก็ยังขึ้น
แฉะยากแก่การทำงาน ปริมาณพืชผลก็ให้ไม่มากเท่ากับที่ในเชียงใหม่ ยิ่ง
กว่านั้น ชาวนาฝางยังไม่สามารถเข้าถึงตลาดที่ได้ราคาดีสำหรับพืชผล ด้วย
ความพยายามที่จะมีที่ดินมากขึ้น ชาวนาบางคนจึงทำการทำไร่เลื่อนลอยที่
เชิงเขาใกล้ ๆ

ผู้ที่อพยพไปยังคงไม่ลืมหมู่บ้านเชียงใหม่ และมีการเยี่ยมเยียนกัน

อย่างน้อยปีละหนึ่งครั้งระหว่างญาติในเชียงใหม่และฝาง ในแต่ละครั้งที่มีการเยี่ยมเยียน ทำให้ผู้ที่อพยพไปฝางได้มีโอกาสพบกับเหตุการณ์ต่าง ๆ และการซบซิบนินทาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านเดิมของตน เมื่อกลับจากหมู่บ้านเดิมในสวาก็ นัยตาของพวกเขายังปรากฏแววของความเศร้า ฝางไม่ใช่เชียงใหม่ และไม่มีทางที่จะเหมือน

การยอมรับวิธีการคุมกำเนิดของชาวเชียงใหม่ ตลอดระยะเวลาสองสามปีที่ผ่านมา ทำให้การเติบโตของประชากรในอนาคตระงับลง ตารางที่ 2 แสดงถึงผลของมันที่มีต่อสถิติประชากร จำนวนเด็กที่เกิดในหมู่บ้านลดลงอย่างมากปรากฏประมาณในปี พ.ศ. 2512 เมื่อโครงการคุมกำเนิดในหมู่บ้านเชียงใหม่ได้ดำเนินมาด้วยดี

ตารางที่ 2

การแจกแจงเด็กตามชั้นอายุในหมู่บ้านเชียงใหม่ (2515)

อายุ	จำนวนเด็ก
0—1	4
1—2	4
2—3	12
3—4	9
4—5	13
5—6	13
6—7	13
7—8	15

คู่สมรสสี่สิบเจ็ดคู่ในหมู่บ้านเชียงใหม่ทำการคุมกำเนิดไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง สามสิบสองคู่อาศัยยาคุมกำเนิดที่แจกโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลในสถานื่อนามัยประจำตำบลในราคาที่ถูกลง เจ็ดคู่อาศัยทำหมันชาย และสิบเอ็ดคู่อาศัยยาฉีดจากโรงพยาบาลแม็คคอร์มิคในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งป้องกันการปฏิสนธิ² ผู้หญิงส่วนมากที่ใช้ยาคุมกำเนิดอายุยังน้อย คือระหว่างอายุยี่สิบถึงยี่สิบสี่ และส่วนมากมาจากครอบครัวที่ยากจนในหมู่บ้าน สามีกรรยาส่วนมากที่ทำการคุมกำเนิด เนื่องมาจากมีความต้องการที่จะซื้อที่ดินและสร้างบ้าน และไม่ต้องพึ่งพาอาศัยการเงินจากพ่อแม่ของฝ่ายภรรยา ในหมู่บ้านจะมีประเพณีที่ปฏิบัติกันมานานที่คู่สมรสจะต้องทำงานในปีแรก ๆ ของการแต่งงาน ผู้ชายทำงานในท้องนา ผู้หญิงขายของในตลาด เพื่อสร้างฐานะตนเองให้เจริญไปภายหลัง การยอมรับการคุมกำเนิดจึงเหมาะสมกับรูปแบบนี้ของหมู่บ้าน

คู่สมรสกลุ่มที่สองที่ใช้วิธีการคุมกำเนิด เป็นกลุ่มที่เล็กกว่ากลุ่มแรก เป็นผู้ที่มียูวียกกลางคนมีบุตรมาแล้วหลายคน คู่สมรสเหล่านี้ยอมรับการคุมกำเนิดเพื่อป้องกันการมีบุตรอีก ผู้หญิงส่วนมากไม่ต้องการมีครอบครัวขนาดใหญ่ แต่ต้องการมีลูกเพียงแค่สองคน พวกเขาบอกว่า “ถ้ามีคนหนึ่งตายไป ก็ยังมีอีกคนหนึ่งคอยให้ความอบอุ่นใจและเลี้ยงดูเมื่อยามแก่ชรา”

สาเหตุพื้นฐานที่ทำให้ต้องคุมกำเนิดคือเศรษฐกิจ ชาวบ้านมีความรักใคร่เอ็นดูเด็ก แต่ก็ตระหนักดีถึงค่าเลี้ยงดูที่สูงขึ้น มีคำกล่าวทั่วไปในหมู่บ้านว่า “มีลูกหนึ่งคนจนไปเจ็ดปี” ชาวบ้านต่างทราบถึงความกดดันทางประชากร และการขาดแคลนที่ดินที่มีมากขึ้น คนในหมู่บ้านเชียงใหม่ยอมรับการคุมกำเนิดอย่างทันทีทันใด สาเหตุหนึ่งเนื่องมาจากการคุมกำเนิดถือว่าไม่เกี่ยวกับเรื่องทางศาสนาเลย ศาสนาพุทธยอมรับในเรื่องนี้มากกว่านิกาย

ศาลอลิครตามความจริงเท่าที่ทราบมาจากชาวบ้าน เจ้าหน้าที่อนามัยของรัฐบาล
โฆษณาการคุมกำเนิดในที่ประชุมที่จัดขึ้นในวัดของหมู่บ้าน สาเหตุอีกประการ
หนึ่งก็คือ ผู้หญิงในหมู่บ้านเป็นอิสระพอสมควรที่จะตัดสินใจจากการมีลูก
ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องสนใจมากนักกับความต้องการของสามีของตน

ในปี พ.ศ. 2514 มีเด็กเกิดในหมู่บ้านเชียงใหม่เพียงแปดคน สิ้น
ตายเพียงไม่กี่วันหลังคลอด และในปีเดียวกันนี้มีชาวบ้านตายไปสิบสามคน
ทำให้ประชากรลดลงจากปีก่อนเท่าคน ไม่นับผู้ที่อพยพเข้าและออก หาก
แนวโน้มระยะสั้นยังคงดำเนินต่อไปอีก และจำนวนผู้อพยพเข้ามีน้อย
ประชากรของหมู่บ้านก็อาจจะคงที่ หรืออย่างน้อยก็คงเพิ่มขึ้นในอัตราที่ช้าลง

ความสัมพันธ์กับโลกภายนอก

หมู่บ้านเชียงใหม่มิได้เป็นหมู่บ้านที่โดดเดี่ยว ชาวบ้านถือตนเองอยู่
เสมอว่าเป็นส่วนหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ และมีการติดต่อกับเจ้าบ้านนายเมือง
เยี่ยมเยียนวัดต่าง ๆ และตลาดอยู่เสมอ ในระยะสองสามปีที่ผ่านมา ชาวบ้าน
มีการติดต่อกับเมืองเชียงใหม่และโลกภายนอกมากขึ้น รถรับจ้างประจำท้องถิ่น
ซึ่งเป็นรถปิคอัพญี่ปุ่นมีที่นั่งสองแถวติดอยู่ภายในตัวกระบะ หลังคาที่มีที่
สำหรับวางกระบะ ชาวบ้านเรียกกันว่ารถตุ๊กตุ๊ก จะเล่นรับบริการชาวบ้าน
อย่างน้อยก็ยวละสิบสองคนเข้าเมืองและกลับหมู่บ้าน วันละประมาณสาม
หรือสี่เที่ยว รถรับจ้างเหล่านี้มีการขนส่งที่น่าอัศจรรย์ คือไม่มีวีแววการ
จำกัดจำนวนผู้โดยสารที่จะสามารถเบียดกันเข้าไปในรถเลย (บางคนยืนห้อย
ด้วยมือข้างเดียวอยู่ตรงท้ายรถ) รวมทั้งสัมภาระเท่าที่จะสามารถยัดและมัดไว้
ที่บนหลังคา นอกจากแม่ค้าจากหมู่บ้านซึ่งนำเอาผลไม้ มะพร้าว ใบตอง
กล้วยไปขายที่ตลาดในเมืองทุก ๆ เข้าแล้ว ก็ยังมีชาวบ้านอื่น ๆ ที่ขึ้นรถรับจ้าง
ไปในเมือง ตลาด หรือโรงพยาบาล นอกจากที่ชาวบ้านทุกคนจะมีรถ

จักรยานกันแล้ว คนที่มีเงินหลายคนในหมู่บ้านจะมีรถจักรยานยนต์ ซึ่งช่วยให้สามารถเข้าไปในเมืองได้ภายในเวลาประมาณสี่สิบห้า นาที

ชาวบ้านยังติดต่อกับโลกภายนอกด้วยการออกเที่ยวบ่อย ๆ บางครั้ง (ปกติด้วยรถขนส่งและมักเป็นในงานที่เกี่ยวกับศาสนา) ไปไกลถึงกรุงเทพฯ หรือชายแดนพม่าและลาว หนังสือพิมพ์รายวันก็มีไว้ให้ชาวบ้านทุกคนอ่านบนโต๊ะภายในวัดทุก ๆ วัน แต่ก็มีน้อยคนที่จะฉวยโอกาสอันนี้ สุดท้ายชาวบ้านสัมผัสกับโลกภายนอกด้วยวิทยุกระเป๋าทหารานซิสเตอร์ พวกเขาเปิดฟังข่าวประจำวัน เพลงที่กำลังเป็นที่นิยม และเพลงซอพื้นเมือง ดังลั่นตั้งแต่เช้าจนกลางคืน แม้ว่าในปัจจุบันทุกบ้านจะมีไฟฟ้าใช้ ชาวบ้านก็ไม่เปลี่ยนวิทยุที่ใช้่านไฟฉาย เพราะมันหิ้วไปไหนมาไหนได้ง่าย และฟังได้แม้ขณะที่กำลังทำงานอันจำเจในท้องนา ความสำคัญอีกประการหนึ่งของวิทยุคือ ช่วยทำให้ชาวบ้านคุ้นเคยกับภาษาไทยภาคกลาง และทำให้ทราบข่าวหรือเรื่องราวที่สำคัญ ๆ ของประเทศ

การที่ชาวบ้านมีโอกาสดูสัมผัสกับโลกภายนอก ก็ได้หมายความว่า ชาวบ้านจะมีความสนใจกับโลกภายนอก ยกเว้นครูคนสองคนแล้ว ส่วนมากจะรู้เรื่องราวเกี่ยวกับโลกนอกเหนือจากประเทศไทยน้อยมาก หลายคนรู้ว่าทหารไทยไปสู้รบที่เวียดนาม แต่ก็รู้สึกประหลาดใจเมื่อทราบว่าทหารอเมริกันก็กำลังสู้รบอยู่ที่นั่นด้วย ความรู้เกี่ยวกับโลกภายนอกของชาวบ้านมิได้เพิ่มขึ้นเลยจากการเรียนหนังสือภาคบังคับชั้นประถมตอนต้นในโรงเรียนของหมู่บ้าน ครูในหมู่บ้านสอนหนังสือแบบท่องจำ ซึ่งไม่ได้กระตุ้นให้เกิดความริเริ่มเลย ผลทำให้เด็กเรียนจบจากโรงเรียนอย่างเก่งที่สุดก็เขียนอ่านได้ครึ่งๆ กลาง ๆ ไม่รู้แม้แต่คุณหรือหารเลข และที่แย่ที่สุดก็คือ ทำลายความรู้สึกในการริเริ่มและสร้างสรรค์ คนที่อ่านหนังสือเป็นก็ไม่ค่อยอ่านหนังสือ

วัฒนธรรมของหมู่บ้านเป็นวัฒนธรรมอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้เสียมากกว่า มีนักเรียนน้อยคนที่สามารถหรือได้รับการสนับสนุนจากพ่อแม่ให้เรียนหนังสือ ต่อจากชั้นประถมปีที่สี่ซึ่งเป็นภาคบังคับ แต่ก็มีคนวัยหนุ่มสาวบางคนที่ไปเรียนต่อในวิทยาลัยครูที่เชียงใหม่ หลังจากที่ย้ายมาจบมัธยมศึกษาตอนต้น ด้วยการไปเรียนภาคค่ำคือ ออกจากหมู่บ้านเวลาบ่ายสองโมงและกลับเวลาสามทุ่มทุก ๆ วัน บางครอบครัวในหมู่บ้านมีความยากจนมาก จนไม่สามารถซื้อหนังสือและเครื่องแบบให้กับลูกของตนได้ แต่เด็กก็เข้าโรงเรียนอยู่ดี ในปี พ.ศ. 2515 ทางราชการได้อนุมัติเงินเพื่อสร้างอาคารเรียนในหมู่บ้านใหม่ ซึ่งช่วยให้โรงเรียนมีอุปกรณ์ดีขึ้น แต่หลักสูตรและครูก็ยังคงเหมือนเดิม

เอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์

ตั้งแต่ที่เชียงใหม่ได้เข้าร่วมกับอาณาจักรไทยในต้นพุทธศตวรรษที่สิบห้า คนในหมู่บ้านเชียงใหม่และเมืองเชียงใหม่ก็ตกอยู่ในอำนาจของรัฐบาลกลาง เรียนภาษาไทยภาคกลางในโรงเรียน และอยู่ในความกดดันไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม ซึ่งทำให้พวกเขาค่อย ๆ รับเอาวัฒนธรรมของไทยภาคกลางที่มาจากกรุงเทพฯ และกลมกลืนไปกับสังคมชาติไทยที่ครอบงำโดยคนไทยภาคกลาง ผลของความกดดันเหล่านี้มีผลทำให้หมู่บ้านในปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทยอย่างแท้จริง

แต่กระนั้น ชาวบ้านก็มีได้ลิ้มในชาติพันธุ์ของตน ซึ่งเป็นชาติอิสระชาติหนึ่งมาถึงหกร้อยปี ชาวบ้านยังคงพูดคำเมืองอันเป็นภาษาไทยภาคเหนือ ซึ่งคนไทยภาคกลางฟังพอรู้เรื่องแต่ค่อนข้างยาก และเมื่อชาวบ้านพูดถึง “คนไทย” ย่อมหมายถึงคนไทยภาคกลางมิใช่พวกเขา ซึ่งถือว่าตนเองเป็น “คน

เมือง” “ชาวเหนือ” และถ้าเฉพาะลงไปยิ่งกว่านั้นก็คือคนเชียงใหม่เก่า
ดังนี้ ชาวบ้านจึงแยกตนเองแตกต่างไปจากคนไทยภาคกลาง ซึ่งเป็นข้าราชการ
มีอำนาจเหนือพวกเขา และเป็นคนที่ดูถูกคนภาคเหนือโดยไม่ปิดบังว่า
เป็นคนป่าคนดอย ปล่อยตัวเรื่องทางเพศ และพูดกันคนละภาษา

ชาวบ้านไม่ชอบคนไทยภาคกลาง เพราะเห็นว่าเป็นพวกที่เอาเปรียบ
เป็นคนชั่วที่ไว้ใจไม่ได้ และคอยหลอกลวงหญิงสาวชาวเหนือไปเข้าสำนัก
โสเภณีและโรงอาบอบนวดในกรุงเทพฯ มีหญิงสาวในหมู่บ้านหลายคน
แต่งงานกับคนภาคกลาง แต่ละคนต่างถูกทอดทิ้ง ทำให้ความรู้สึกไม่ชอบคน
ภาคกลางยิ่งทวีมากขึ้น

ชาวบ้านเชียงใหม่ยังแยกตัวเองต่างหากจากชาวจีน ซึ่งพวกเขาใช้คำ
เรียกที่ค่อนข้างหยาบชนิด ๆ ว่า “เจ๊ก” คนจีนเป็นเจ้าของร้านค้าและธุรกิจ
เกือบทุกอย่างในอำเภอสารภีและในเมืองเชียงใหม่ และเป็นพ่อค้าหรือนาย
หน้าที่ทำการรวบรวมผลผลิตทางการเกษตรของชาวบ้านเพื่อส่งไปยังกรุงเทพฯ
คนเมืองมีความรู้สึกต่อคนจีนต่าง ๆ กัน ในด้านหนึ่งพวกเขายกย่องในความ
ขยันขันแข็งและความสามารถในการทำธุรกิจของคนจีน หญิงสาวคนเมือง
นิยมแต่งงานกับคนจีน เพราะจะได้มีฐานะดีและชีวิตสมรสจะมั่นคง ส่วน
ในอีกด้านหนึ่งชาวบ้านมีความอิจฉาในความร่ำรวยของคนจีน และความมี
อำนาจในทางเศรษฐกิจเหนือพวกเขา คนเมืองอธิบายความแตกต่างกันใน
สถานการณ์ของชีวิตระหว่างพวกเขากับคนจีน เป็นเรื่องราวว่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ ได้เสด็จไป
ยังลำธารสายหนึ่ง ซึ่งกว้างเกินกว่าที่พระองค์จะเสด็จข้ามไปได้ มี
ชายสองคนกำลังยืนอยู่บนฝั่งลำธารนั้น คนหนึ่งเป็นคนจีนอีกคนหนึ่ง

เป็นคนไทย คนไทยไม่ได้ให้ความช่วยเหลือ แต่คนจีนเดินเข้าไปและ
แบกพระโพธิสัตว์ข้ามลำธารนั้น เพื่อเป็นการตอบแทน พระโพธิสัตว์
จึงประกาศว่า ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป คนจีนจะร่ำรวย และคนไทยจะ
ต้องเหนื่อยยากตรากตรำอยู่ในไร่นา

ชาวบ้านต่างสำนึกในความต่างกันทางภาษาและวัฒนธรรมของพวกเขา
กับคนอื่น ๆ ไม่ว่าจะอยู่ในหรือใกล้ ๆ กับที่ราบหุบเขาเชียงใหม่ ขณะอยู่ในหมู่บ้านซึ่งมีบรรยากาศที่ทำให้เกิดความมั่นใจในความเหนือกว่า ชาวบ้านมักจะ
ล้อเลียนคนในที่ต่าง ๆ ที่พุดจากกัน เช่น เลียนแบบคนลำพูนที่พุดคำบางคำ
เช่นคำว่า “ซ่าง” พอเลียนเสร็จก็พากันปล่อยเสียงหัวเราะดังลั่น ชาวบ้าน
สำนึกในความต่างกันระหว่างพวกเขากับชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ซึ่งอาศัยอยู่บนภูเขา
รอบ ๆ ที่ราบหุบเขาเชียงใหม่ และเข้ามาตลาดในเมืองเป็นครั้งคราวบาง
ครั้งก็เข้ามาในหมู่บ้านเพื่อขายยา ชาวบ้านคนเมืองมีความรู้สึกที่จะแสดง
ความเหนือกว่ากับชาวเขาได้ทุกโอกาส ซึ่งพวกเขาแสดงออกไม่ได้กับคนจีน
หรือคนไทยภาคกลาง ทศนคติที่มีต่อชาวเขาคล้าย ๆ กับทศนคติของคน
อเมริกันที่มีต่ออเมริกันอินเดียน การเดินร่ำของชาวเขาเผ่าแม้วก็มีส่อนกัน
ในโรงเรียนของหมู่บ้านก็เช่นเดียวกันกับการเดินร่ำหยาดฝนของชนเผ่าอะปา
เช่ที่เหลาลูกเสือในสหรัฐอเมริกาเรียนกัน

ทศนคติของคนเมืองที่มีต่อคนไทยภาคกลางนั้นไม่ค่อยจะแน่ชัด และ
เป็นผลมาจากความรู้สึกที่แท้จริงในความด้อยกว่า การเป็นคนไทยภาคกลาง
หมายถึง ความก้าวหน้า สมัยใหม่ อำนาจ เกียรติ และร่ำรวย และมี
ตำแหน่งดี ๆ ในราชการ ชาวบ้านนิยมยกย่องคนไทยพอ ๆ กับที่ไม่พอใจ
คนไทย ชาวบ้านที่อยากจะเจตนาในวงสังคม จะเริ่มด้วยการพูดภาษาไทย
ภาคกลางและเรียนรู้ธรรมเนียมประเพณีไทยต่าง ๆ คนเมืองหลายคนใน

เมืองเชียงใหม่อยากเป็นคนไทยด้วยการแกล้งทำเป็นไม่เข้าใจภาษาของตนเอง
เจ้าของที่ดินในหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ๆ กับหมู่บ้านเชียงใหม่คนหนึ่ง เปลี่ยนชื่อคน
เมืองของตนไปเป็นชื่อไทยสมัยใหม่ แนวโน้มเช่นนี้จะเห็นได้จากชื่อของเด็ก
ในหมู่บ้านที่แม่เป็นผู้ตั้งให้ ทุก ๆ คนล้วนมีชื่อเป็นคำไทยภาคกลาง

แรงจูงใจในวัฒนธรรมของคนไทยภาคกลางมีอุปสรรคในความรู้สึก
ของคนเมือง เนื่องมาจากความเป็นปักษ์ของคนไทยภาคกลาง ซึ่งชอบ
เล่นตลกเอากับคนภาคเหนือที่เป็นพวกพ้องเผ่าพันธุ์เดียวกัน คนจากเมือง
เชียงใหม่จะใช้เวลาไม่นานเลย ก็รู้ว่าคนกรุงเทพฟังการพูดภาษาไทยกลางที่
ตนเรียนมาจากโรงเรียนเป็นสิ่งที่น่าขบขัน และสำเนียงของคนเหนือของ
พวกเขา แสดงถึงความเป็นคนที่มาจาก “บ้านนอก” เกือบ ๆ จะเหมือนกับ
คนต่างดาวฉะนั้น คนเมืองรู้ว่าคนไทยมองพวกเขาอย่างดีก็เป็นคนบ้านนอก
ซึ่งพวกเขาเองก็มีความรู้สึกที่กลืนไม่เข้าคายไม่ออก หากพวกเขายอมรับความ
เหนือกว่าของวัฒนธรรมไทยภาคกลาง และเริ่มยึดถือปฏิบัติตาม ก็เท่ากับ
การยอมรับในความต่ำต้อยของตนเอง ส่วนในอีกด้านหนึ่ง การปฏิเสธ
เอกลักษณ์ของคนไทยภาคกลาง และยึดเหนี่ยวอยู่กับเอกลักษณ์ของคนเมือง
ก็หมายถึงการไม่มีอนาคต มีคำพูดในหมู่ชาวบ้านว่า คนเมืองที่กลายเป็น
คนไทย “ลืมทุ่งรวงทองของบ้านนา” ไม่ว่าจะเป็นการดิ้นรนหรือเลเวลก็ตาม
คนเมืองก็ทำเช่นนั้นมากขึ้น มากขึ้น

3

กลุ่มสังคมในหมู่บ้าน

ชีวิตสังคมในหมู่บ้านเชียงใหม่ มีโครงสร้างที่กระชับแน่นและลึกซึ้ง ชาวบ้านอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเชียงใหม่มาเป็นเวลาอันยาวนาน จนสามารถพัฒนากลุ่มและสถาบันที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมและจัดการเรื่องราวต่าง ๆ ของพวกตนได้ เมื่อเปรียบเทียบกับสิ่งที่ได้บรรยายเอาไว้เกี่ยวกับชีวิตในหมู่บ้านบางชนแล้ว ชาวนาไทยในหมู่บ้านเชียงใหม่มีการจัดการแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมเป็นอย่างดี พวกเขาเป็นชุมชนหมู่บ้านที่มีการกระทำร่วมกัน ด้วยการแบ่งชุมชนออกเป็นชั้นทางสังคมต่าง ๆ เป็นพวกเป็นเหล่าเป็นกลุ่มเครือญาติ กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานร่วมกัน และกลุ่มซึ่งผลัดกันรับผิดชอบในการส่งข้าวและอาหารให้กับวัดประจำหมู่บ้าน นอกจากนั้น ยังมีสโมสร สมาคม และกิจกรรมอื่น ๆ ที่ร่วมมือกันในหมู่บ้าน รวมทั้งกลุ่มชลประทานที่สำคัญอื่นๆ ในหมู่บ้านเชียงใหม่ สถานะทางสังคมมีความชัดเจน ชีวิตครอบครัวและความสัมพันธ์ทางเครือญาติมีความสม่ำเสมอตลอด มีการกำหนดพฤติกรรมของบทบาทอย่างชัดเจน และคนมีความผูกพันกับชุมชนอย่างถาวร

ชุมชนหมู่บ้าน

หมู่บ้านเชียงใหม่เป็นชุมชนที่มีความเด่นชัด แยกอยู่ต่างหากจากหมู่บ้านอื่น ๆ ในชนบท¹ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเชียงใหม่มีความสามัคคีกันเป็นอย่างดี เพราะมีที่อยู่อาศัยร่วมกันเรียกว่า “บ้านเก่า” และถือตนเองว่าเป็นคนชาวบ้านเชียงใหม่ ผู้ที่ย้ายไปอยู่ที่อื่น ไม่ว่าจะเป็นการชั่วคราวหรือถาวร มักจะคิดถึงหมู่บ้านเดิมของตน พูดถึงหมู่บ้านของตนด้วยความระลึกถึง และมักจะกลับมาเยี่ยมบ่อย ๆ เพื่อรักษาความผูกพันทางสังคมของตนไว้ เด็ก ๆ ในหมู่บ้านเขียนความเรียงเกี่ยวกับเชียงใหม่ให้ผู้เขียนด้วยความที่เต็มไปด้วยอารมณ์และความรู้สึก

การแต่งงานกันภายในหมู่บ้านช่วยเพิ่มพูนความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่บ้านให้มากขึ้น ประมาณกว่า 79 เปอร์เซ็นต์ของผู้ชายและ 86 เปอร์เซ็นต์ของผู้หญิงที่แต่งงานอยู่ในหมู่บ้าน ทำให้หมู่บ้านมีกลุ่มเครือญาติที่พิเศษเฉพาะขึ้น โดยที่เกือบทุก ๆ คนมีความสัมพันธ์กันทางเครือญาติถ้าไม่ทางการแต่งงานก็ทางเชื้อสาย ชาวบ้านมีความรู้สึกกับหมู่บ้านในลักษณะที่เป็นหน่วยเครือญาติขยายขนาดใหญ่ ซึ่งชาวบ้านทุกคนแม้จะรู้ถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดนั้นหรือไม่ก็ตาม ก็เรียกกันด้วยคำที่ใช้เรียกตามลำดับญาติ ดังนั้น ชาวบ้านจึงเป็นปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ ลุง ป้า พี่น้อง ลูกหลาน ของกันและกัน และปฏิบัติต่อกันคล้ายตามคำที่เรียกหา นอกจากนี้ ชาวบ้านทุกคนยังมีชื่อเล่นซึ่งใช้แต่เฉพาะในชุมชนของตน การใช้ชื่อเล่นจึงเป็นเครื่องหมายทางภาษาที่แสดงความเป็นสมาชิกของกลุ่มสังคมในหมู่บ้าน คนจากภายนอกมักจะไม่รู้จักชื่อที่เรียกกันเองนี้

เอกลักษณ์และความภักดีต่อหมู่บ้านมีการแสดงออกเช่นกัน เมื่อมีความสัมพันธ์กับคนจากหมู่บ้านอื่น ขณะที่มีการต่อสู้เกิดขึ้นระหว่างคนหนุ่ม

เนื่องมาจากการเกี้ยวผู้หญิง เด็กหนุ่มหมู่บ้านเชียงใหม่จะรวมกันอยู่เป็นกลุ่ม ต่อยตีกับผู้ชายที่มาจากหมู่บ้านอื่น ความเบาแวงที่มีอยู่เสมอเกิดขึ้นมาจาก ความขัดแย้งเกี่ยวกับน้ำชลประทาน ระหว่างหมู่บ้านเชียงใหม่และชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง ซึ่งใช้น้ำจากชลประทานเดียวกัน ข้อขัดแย้งและความเป็น ศัตรูระหว่างหมู่บ้านเชียงใหม่กับหมู่บ้านอื่นแสดงออกด้วยพิธีกรรมปีละหนึ่ง ครั้ง ด้วยการแข่งขันกันตีกลองยาว ชาวบ้านจะเอากลองขนาดใหญ่ของตน ซึ่งทำขึ้นจากลำต้นไม้ขนาดใหญ่ ออกจากโรงเก็บในวัด บรรทุกบนล้อเกวียน แล้วทาสีด้านหน้าให้ดูเหมือนหน้าผู้หญิง แล้วจึงนำไปยังเมืองสวารภี ซึ่งจะ เป็นที่สำหรับการแข่งขันตีกลองกับหมู่บ้านอื่นทั่วอำเภอสวารภี กลองที่ดังที่สุด จะเป็นกลองที่ชนะ

ชาวบ้านหมู่บ้านเชียงใหม่มองสิ่งทั้งหลายในหมู่บ้านอื่น ๆ ว่ามีทั้งดี และเลว ชาวบ้านอื่นก็มองหมู่บ้านเชียงใหม่ในลักษณะเดียวกัน เอกลักษณะ ของหมู่บ้านเป็นส่วนหนึ่งของเอกลักษณะทางสังคมที่สำคัญในชนบท การพูด ถึงคน ๆ หนึ่งว่ามาจากเชียงใหม่ เป็นการพูดถึงบางสิ่งบางอย่างที่สำคัญ เกี่ยวกับเขา

หมู่บ้านเชียงใหม่เป็นกลุ่มคณะตรงที่มันมีเอกลักษณะทางสังคมที่เป็น อิสระ และเป็นเจ้าของสาธารณสมบัติร่วมกัน ชาวบ้านจะร่วมมือกันในการ ตัดสินใจใด ๆ ที่เกี่ยวกับชุมชนเป็นส่วนรวม

วัดและวิหาร

“วัดเชียงใหม่” ซึ่งเป็น “วัดทางพุทธศาสนา” ของหมู่บ้านนั้น เป็นสัญลักษณ์ของเอกลักษณะหมู่บ้าน และเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน² ผนวกกับการมีศาลา วิหาร และหอไตร ทำให้วัดเป็นศูนย์กลางกิจกรรม

และเป็นสถานที่แห่งความภาคภูมิใจของหมู่บ้านชาวบ้านต้องการให้วัดของตนเป็นวัดที่สวยงาม มีศาลาที่ทันสมัยและมีการรักษาเป็นอย่างดีพวกเขาต้องการให้วัดเป็นสัญลักษณ์สำหรับความภาคภูมิใจของหมู่บ้าน ชาวบ้านเชียงใหม่จะจัดตั้งมรรคนายก เพื่อทำหน้าที่เข้าร่วมในพิธีการทางศาสนาที่สำคัญต่างๆ ในทางกลับกัน ผู้ที่มีได้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านมักจะไม่เข้าวัด สมาชิกที่สำคัญของมรรคนายกหรือกรรมการวัดนี้ มักจะเป็นผู้นำทางสังคมที่สำคัญของชุมชน วัดเชียงใหม่มีความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนกับวัดในหมู่บ้านอื่นในบริเวณชนบทโดยรอบไปจนถึงเมืองฝางติดกับชายแดนพม่า ในพิธีกรรมสำหรับการออกพรรษา ซึ่งเป็นระยะที่พระได้ผ่านการจำวัดมาเนื่องจากเป็นฤดูฝน ผู้คนจากหมู่บ้านอื่นพากันมาถวายจีวรและของอื่น ๆ ให้กับพระสงฆ์และเณรในวัดเชียงใหม่ เวลาที่วัดอื่นมีการฉลองบั้ง หมู่บ้านเชียงใหม่ก็จะส่งตัวแทนไปเพื่อตอบแทน การแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นนอกจากนี้ก็ยังมีงานวัดที่จัดขึ้นเพื่อเก็บเงินไปซ่อมแซมวัด สร้างถนน หรืองานสังคมที่เป็นประโยชน์อื่น ๆ

ในความเห็นของผู้เขียน วัด (สัญลักษณ์ของสังคมหมู่บ้าน) จะได้รับข่าวของเงินทองและบริการจากชาวบ้าน ซึ่งจะได้รับบุญเป็นการตอบแทน เชื่อกันว่าคนจะมีบุญมากขึ้นหากทำสิ่งที่เป็ประโยชน์ให้แก่สังคม ชาวบ้านที่ถวายอาหารให้กับเจ้าอาวาสและพระอื่น ๆ ของวัดจะได้บุญ คนที่อุทิศแรงงานทำความสะอาดหรือซ่อมแซมวัดหรือบูรณะวัดก็จะได้บุญเช่นกัน เชื่อกันว่าบุญทางศาสนาจะกำหนดโชคชะตาของคนในโลกหน้า คู่สามีภรรยาที่กระทำแต่ความดีและประพฤติในทางที่ถูกที่ควร จะสะสมผลบุญอันทำให้ทั้งสองคนและพ่อแม่ที่ตายไป ได้ไปเกิดในครอบครัวที่ร่ำรวยและสถานภาพสูงในชาติหน้า พฤติกรรมในสังคมหมู่บ้านซึ่งดำเนินไปตามแนวทางอุดมคติ

ทางสังคม และซึ่งมีประโยชน์ต่อหมู่บ้าน จะเป็นสิ่งที่ทำให้คนมีสถานภาพที่ก้าวหน้าในสังคม บุญทางสังคมและบุญทางศาสนาเกือบจะเหมือนกัน คนที่ดีคือชาวพุทธที่ดี บุคคลที่มีสถานภาพสูงในสังคมหมู่บ้านคือบุคคลที่ดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ทางสังคมในชาติก่อน บุญกุศลที่ได้รับจากพระก็เป็นเกียรติทางสังคมที่ได้รับจากสังคมหมู่บ้านด้วย

วัดเป็นศูนย์กลางทางสังคม การเมือง และนันทนาการสำหรับชีวิตในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะมายังวัดเพื่ออ่านหนังสือพิมพ์และชုบชิบนิทานกัน วัดเป็นศาลากลางที่ชาวบ้านมาจัดการประชุม เพื่อถกเถียงหรือตัดสินใจในเรื่องที่สำคัญต่าง ๆ ประมาณปลายปี พ.ศ. 2514 ซึ่งมีปฏิวัติทางการเมืองเกิดขึ้นที่กรุงเทพ ชาวบ้านก็เรียกกันมาประชุมที่วัดเพื่อถกเถียงกันในเรื่องนี้ และในปีเดียวกันนี้ รัฐบาลจะติดตั้งไฟฟ้าให้กับหมู่บ้าน โดยขอให้ชาวบ้านช่วยสมทบค่าใช้จ่าย บรรดาผู้ชายในหมู่บ้านจึงได้ประชุมปรึกษากัน และแต่งตั้งกรรมการขึ้นเพื่อจัดการในเรื่องนี้ตามความจำเป็น การประชุมปรึกษากันจัดงานวัดเพื่อหาเงินมาบูรณะหอไตรก็ประชุมกันที่วัด ในเรื่องต่าง ๆ ที่สำคัญเหล่านี้ ทุกครอบครัวที่สนใจในหมู่บ้านจะมีตัวแทนไปประชุมด้วยความตั้งใจ และการปรึกษารื้อกันก็เป็นไปด้วยความมีชีวิตชีวา

ชาวบ้านเป็นเจ้าของสาธารณสมบัติร่วมกัน แม้ว่าโดยทางไปแล้ว คณะสงฆ์จะเป็นเจ้าของวัด และรัฐบาลจะเป็นเจ้าของโรงเรียน แต่ชาวบ้านก็ถือว่าสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เหล่านี้อยู่ในความรับผิดชอบของพวกเขา วัด ศาลา และลานวัด หอไตร วิหาร และโรงเรียนความจริงแล้วก็สมบัติของชาวบ้านทั้งหมด ชาวบ้านจะช่วยกันอุทิศแรงงานเพื่อทูลบารุงสิ่งก่อสร้างเหล่านี้ และช่วยกันสละเงินคนละเล็กละน้อยเพื่อบูรณะซ่อมแซม ทำนองเดียวกันนี้คลองชลประทานที่ผ่านแค่เดียวไปทั่วหมู่บ้าน บำช้าซึ่งอยู่ด้านทิศ

ใต้ของหมู่บ้าน และถนนในหมู่บ้าน ล้วนเป็นสาธารณสมบัติของชุมชนหมู่บ้าน ทุกๆ คนต่างใช้และทุกๆ คนต่างช่วยกันรักษา ชาวบ้านในชุมชนทุกคนต้องอุทิศแรงงานซ่อมแซมสาธารณสมบัติ เมื่อผู้นำของหมู่บ้านเรียกร้องให้ทำ นี่เป็นภาระรับผิดชอบอย่างหนึ่งของการเป็นชาวบ้าน

กรรมการวัดและกรรมการโรงเรียน

ชาวบ้านจะทำการเลือกผู้ที่จะเป็นผู้แทนในคณะกรรมการต่าง ๆ เพื่อจัดการเกี่ยวกับสาธารณสมบัติ และทำการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้าน คณะกรรมการที่สำคัญที่สุดคือคณะกรรมการวัด การสร้างศาลาวัดใหม่และการจัดงานวัดเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่คณะกรรมการเป็นผู้จัดการ เมื่อมีการสร้างศาลาหลังใหม่ในปี พ.ศ. 2515 คณะกรรมการวัดเป็นผู้เปิดการประมูล ชื้อวัสดุที่จำเป็น และควบคุมการก่อสร้างเอง

โรงเรียนก็ดำเนินการโดยคณะกรรมการโรงเรียนด้วยวิธีการเดียวกัน กรรมการโรงเรียนมีความสำคัญเป็นรองก็แต่กรรมการวัด เพราะว่าถัดจากวัดไป ก็เป็นโรงเรียนที่เป็นสถาบันของหมู่บ้านที่สำคัญที่สุด และมันยังเป็นสัญลักษณ์ของหมู่บ้านและศูนย์รวมของความสมัครสมานสามัคคีในหมู่บ้าน เด็กในหมู่บ้านทุกคนจะเข้าโรงเรียนประถมศึกษา หรือจนกว่าจะถึงอายุสิบสี่ หากเรียนให้จบก่อนนั้นไม่ได้ ในระหว่างที่อยู่ในวัยเข้าโรงเรียน ก็เป็นเวลาของการเสริมสร้างมิตรภาพซึ่งยืนยาวไปตลอดชีวิต ในปลายปี พ.ศ. 2515 ผู้ชายทุกคนในหมู่บ้านต่างพากันมาปรับพื้นที่สำหรับสร้างโรงเรียนใหม่ ซึ่งเป็นภาพของการร่วมมือกันในหมู่บ้านที่น่าประทับใจมาก โรงเรียนใหม่ซึ่งสร้างขึ้นด้วยความสนับสนุนของรัฐบาลในปี พ.ศ. 2516 นั้น เป็นสิ่งที่น่าภูมิใจอย่างหนึ่งของหมู่บ้าน

กลุ่มหนุ่มสาว

กลุ่มหนุ่มสาวเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่แสดงถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่บ้าน หนุ่มสาวทุกคนในหมู่บ้านตั้งแต่อายุประมาณสิบห้าไปจนถึงแต่งงาน จะเป็นสมาชิกของสมาคมที่ให้บริการและนันทนาการ^๕ ซึ่งมีผู้นำเลือกตั้งขึ้นมาโดยพวกเขาเอง กลุ่มหนุ่มสาวจะให้ความช่วยเหลือชาวบ้านในงานพิธีสำคัญๆ เวลาที่ชาวบ้านคนหนึ่งแต่งงาน พวกหนุ่มสาวจะช่วยกันยกโต๊ะเก้าอี้ที่เก็บไว้ในวัดเพื่อการนี้ และนำไปตั้งไว้ที่บ้านของเจ้าสาวอันเป็นที่มียุติแต่งงานหลังจากที่งานแต่งงานสิ้นสุดลง กลุ่มหนุ่มสาวก็จะช่วยเหลือครอบครัวนั้นทำความสะอาดสถานที่และนำโต๊ะเก้าอี้ที่ยืมมาทั้งหมดคืนให้กับวัด เมื่อมีพิธีแต่งงาน พิธีเผาศพ งานวัด คนสำคัญมาเยี่ยมหมู่บ้าน และโอกาสต่างๆ ที่คนมาชุมนุมกัน กลุ่มหนุ่มสาวจะจัดเตรียมสถานที่สำหรับจอดรถจักรยานยนต์และจักรยานยนต์ของผู้มาในงาน ในระหว่างงานรื่นเริงของหมู่บ้านหรืองานพิธีทางศาสนาต่างๆ เช่นงานเปิดถนนใหม่ กลุ่มหนุ่มสาวก็ช่วยกันจัดเตรียมและให้บริการอาหารและเครื่องดื่มแก่บุคคลสำคัญที่มาจากที่ว่าการอำเภอในงานวัด สมาชิกที่เป็นชายจะทำหน้าที่เฝ้าประตู จัดการเรื่องต่างๆ และดูแลความสงบเรียบร้อย บางครั้งกลุ่มหนุ่มสาวหมู่บ้านเชียงใหม่จะช่วยเหลือกลุ่มหนุ่มสาวของหมู่บ้านใกล้เคียงในลักษณะตอบแทนกัน หนุ่มสาวของกลุ่มมักจะเดินทางไปทอดกฐินผ้าป่าร่วมกัน ร่วมประชุมทางศาสนาที่วัดสำคัญๆ และส่งผู้แทนไปร่วมประชุมในโครงการหนุ่มสาวของรัฐบาล

ในปี พ.ศ. 2515 กลุ่มหนุ่มสาวได้รับชื่อไทยภาคกลางที่สมัยใหม่ขึ้นอันเป็นส่วนหนึ่งของโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบทในหมู่บ้านของรัฐบาล (ดู Moore 1974 หน้า 423) และแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยต่างๆ เช่น กลุ่มหัตถกรรม กลุ่มอุตสาหกรรมครัวเรือน กลุ่มร้องเพลงและกลุ่มกีฬา มีการ

เลือกตั้งหัวหน้ากลุ่มต่าง ๆ กันใหม่ตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ “อาสาพัฒนา” ซึ่งถูกส่งมายังหมู่บ้านเพื่อพัฒนาชุมชน รัฐบาลไทยพยายามที่จะอาศัยพื้นฐานดั้งเดิมของการจัดระเบียบทางสังคมของหมู่บ้านมาพัฒนา และประสบความสำเร็จพอสมควร

ช่างพ่อนประจำหมู่บ้าน

หมู่บ้านเชียงใหม่มีช่างพ่อนซึ่งเป็นหญิงสาวที่ยังมิได้แต่งงานประมาณสิบสองคน วัดเชียงใหม่จะเป็นฝ่ายจัดหาชุดพ่อนรำแบบเชียงใหม่สมัยก่อนให้กับช่างพ่อน และจัดหาฆ้องกลองให้กับผู้เล่นบรรเลงไปกับช่างพ่อน ผู้หญิงมีอายุและมีประสบการณ์จะเป็นผู้ฝึกสอนพ่อนรำ การฝึกซ้อมจะกระทำกันในศาลาของวัด ในเวลาเย็น ชาวบ้านจะพากันไปยั้งที่ได้ยินเสียงฆ้องกลองดังเป็นจังหวะช้า ๆ ก่อนที่จะมีการแสดงการพ่อนรำ

ช่างพ่อนของหมู่บ้านเป็นเจ้าภาพเป็นทางการของหมู่บ้านและวัด ในเวลาที่หมู่บ้านอื่นส่งตัวแทนมายังงานวัดของหมู่บ้านเชียงใหม่ หรือบุคคลสำคัญมายังหมู่บ้านเพื่อหน้าที่ราชการบางอย่าง ช่างพ่อนของหมู่บ้านเชียงใหม่จะพ่อนรำต้อนรับในบริเวณหน้าวัด ช่างพ่อนจะเป็นผู้นำหน้าขบวนชาวบ้านขณะที่พากันไปงานหรือพิธีที่หมู่บ้านอื่น เจ้าภาพชาวบ้านจะมารอรับผู้มาร่วมงาน ซึ่งนำหน้าขบวนด้วยกลุ่มช่างพ่อน ผู้มาจะพ่อนก่อนและเจ้าภาพพ่อนตอบรับ ชาวบ้านที่มาจากด้านทิศเหนือของหมู่บ้านเชียงใหม่ ซึ่งเข้าร่วมพิธีฉลองวัดของหมู่บ้านเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2515 ได้จัดให้มีการพ่อนรำชาวเขาและสวมชุดเครื่องแต่งตัวเช่นเดียวกับชาวเขา บางครั้งจะมีการพ่อนรำแข่งขันกันโดยมีกลุ่มช่างพ่อนของหมู่บ้านเชียงใหม่ร่วมด้วย ชาวบ้านจะดีใจเป็นอย่างยิ่งหากช่างพ่อนฝ่ายตนเป็นผู้ชนะ

กลุ่มฌาปนกิจ

หมู่บ้านเชียงใหม่มีกลุ่มฌาปนกิจเช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่น ๆ ส่วนมากกลุ่มฌาปนกิจของหมู่บ้านเป็นสมาคมโดยความสมัครใจ ที่แทบทุกครอบครัวในหมู่บ้านเป็นสมาชิก วัตถุประสงค์ของกลุ่มก็เพื่อที่จะให้ความช่วยเหลือทางการเงิน แก่ครอบครัวที่ต้องเผชิญกับค่าใช้จ่ายมากมายในการจัดงานและเผาศพ ชาวบ้านในหมู่บ้านเชียงใหม่จะพากันไปช่วยปลอบขวัญครอบครัวของผู้ตาย และช่วยเหลืองานศพ อันเป็นการแสดงถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่บ้านอีกอย่างหนึ่ง เนื่องจากสมาชิกได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่ม ฌาปนกิจมากกว่าที่ตนจ่ายไปในงานศพ สมาคมนี้จึงเป็นกลุ่มประกันชีวิตประเภทหนึ่ง

แต่ละครอบครัวจะร่วมกลุ่มฌาปนกิจจะจ่ายเงิน 20 บาทให้กับผู้แทนของกลุ่ม ซึ่งเป็นผู้คอยดูแลรับผิดชอบการดำเนินการของสมาคมนี้ ค่าธรรมเนียมแรกเริ่มนี้เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับสมุดบันทึก และค่าตอบแทนกรรมการของกลุ่ม เมื่อสมาชิกของกลุ่มถึงแก่กรรม ทุกครัวเรือนจะต้องจ่ายเงิน 2 บาทให้แก่ผู้เก็บรวบรวม เพื่อนำไปมอบให้แก่หัวหน้าคณะกรรมการ และนำไปมอบให้แก่ครอบครัวของผู้ตายต่อไป ยิ่งกลุ่มมีขนาดใหญ่มากเท่าใดเงินที่ครอบครัวของผู้ตายจะได้รับก็ยังมีมาก

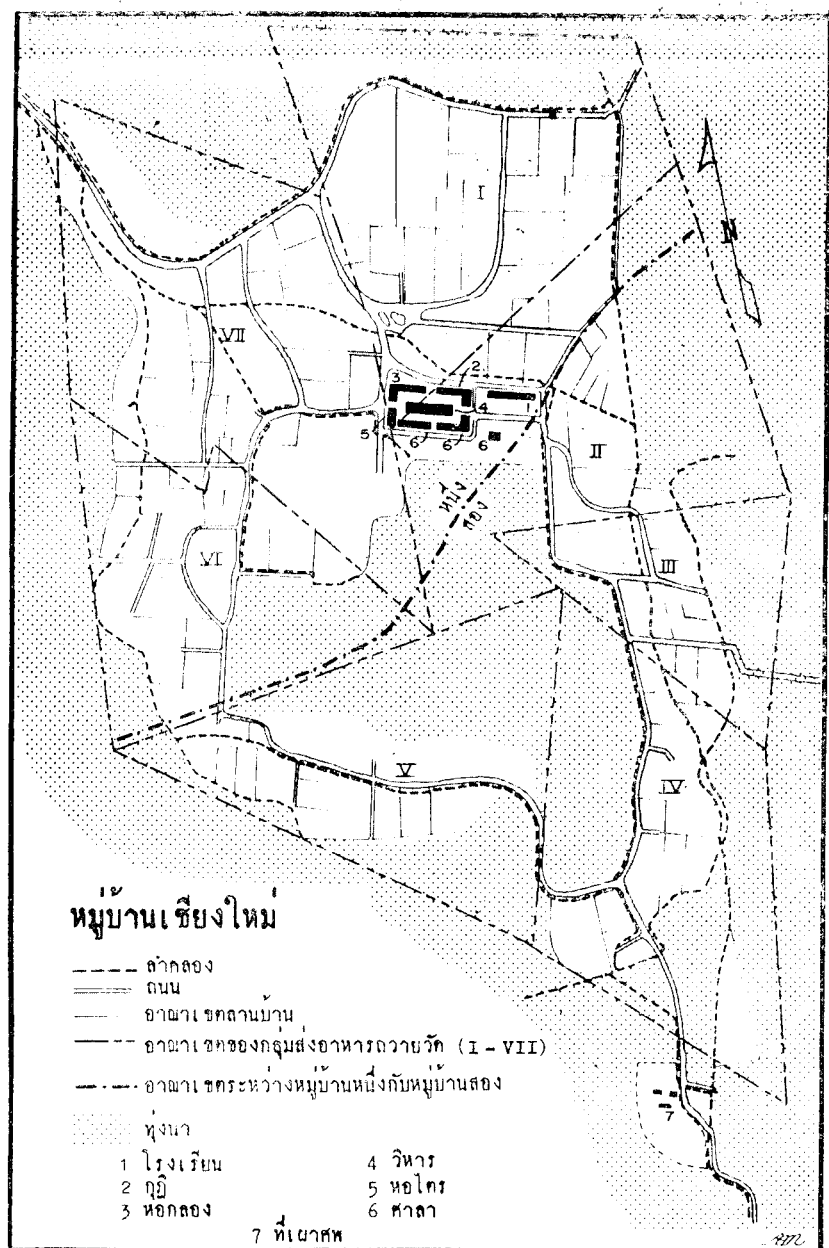
ตามธรรมเนียมแล้ว หัวหน้าของกลุ่มฌาปนกิจในหมู่บ้านเชียงใหม่จะเป็นผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านหนึ่ง อันเป็นหนึ่งในสองหมู่บ้านตามส่วนการบริหาร ซึ่งหมู่บ้านเชียงใหม่ถูกแบ่งออกเช่นนั้น หัวหน้าผู้นี้จะเป็นผู้ทำรายชื่อบุคคลให้ทันกับสมัยเสมอ และรับผิดชอบร่วมกับคณะกรรมการ ในการเก็บรวบรวมทุน แจกจ่ายศพ และจ่ายเงินให้กับผู้มีสิทธิที่จะได้รับเงินเพื่อเป็นการตอบแทน เขาจะได้รับเงินที่เก็บจากการเป็นสมาชิกแรกเข้า ซึ่งจะ

ต้องนำไปแบ่งให้กับกรรมการอื่นด้วย นอกจากนั้นยังไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม
การเป็นสมาชิก กลุ่มฌาปนกิจของหมู่บ้านเชียงใหม่มีสมาชิกจากหมู่บ้านอื่น
ที่อยู่ใกล้ ๆ กัน คนจากหมู่บ้านเชียงใหม่ที่แต่งงานเข้าไปอยู่ในหมู่บ้านเหล่านี้
จะทำหน้าที่เป็นตัวแทนจากหมู่บ้านในกลุ่มฌาปนกิจนี้ ทำหน้าที่คอยชักชวน
สมาชิกใหม่และเก็บรวบรวมเงินจากสมาชิกในหมู่บ้านของตนเมื่อสมาชิกคน
ใดคนหนึ่งถึงแก่กรรม ผู้ที่เป็นตัวแทนเหล่านี้ไม่ต้องจ่ายเงิน 2 บาทที่เรียก
เก็บ และยังได้รับเงินส่วนหนึ่งจากเงินค่าธรรมเนียมแรกเข้าของสมาชิกที่
ตนชักชวนมา

กลุ่มฌาปนกิจของหมู่บ้านอื่นรอบ ๆ หมู่บ้านเชียงใหม่ ก็มีปฏิบัติการ
ทำนองเดียวกันและมีตัวแทนอยู่ในต่างหมู่บ้านคอยชักชวนสมาชิกใหม่และทำ
หน้าที่เก็บเงิน ครอบครัวในหมู่บ้านเชียงใหม่มักจะเป็นสมาชิกกลุ่มฌาปนกิจ
หลายแห่งนอกเหนือไปจากที่ในหมู่บ้านของตน ดังนั้น บางครอบครัวก็จะได้
รับเงินเป็นจำนวนมากพอสมควรเมื่อสมาชิกในครอบครัวคนหนึ่งถึงแก่กรรม

หมวดกลุ่มสงเคราะห์ถวายวัด

เจ้าอาวาสและบรรดาเณรลูกศิษย์ซึ่งท่านเป็นผู้สอนพุทธศาสนาและ
คาถาอาคมให้ประมาณสิบสองคน ล้วนอาศัยอยู่ในวัดหมู่บ้านเชียงใหม่ และ
ยังมีเด็กวัดที่คอยรับใช้อุปฐากอีกหลายคน ในชุมชนไทยทั้งหลาย เจ้าอาวาส
เณร และเด็กวัด ดำรงชีวิตอยู่ด้วยจุดปัจจัยที่ผู้มีจิตศรัทธานำมาถวาย ส่วน
มากในประเทศไทย พระและสามเณรจะออกบิณฑบาตรทุก ๆ เข้าในหมู่บ้าน
หรือตามท้องถนนในเมือง ผู้ที่ใส่บาตรให้พระและเณรจะได้รับผลบุญทาง
ศาสนา พระจะถ่ายทอดส่วนบุญไปยังสมาชิกของครอบครัวที่ล่วงลับไปแล้ว
ของผู้ที่มาทำบุญ เป็นการล้างบาปของผู้ตายและช่วยให้ได้ไปเกิดใหม่อีกครั้ง
หนึ่ง

แผนที่ 1

ในการทำนองเดียวกับหลาย ๆ หมู่บ้านโดยรอบหมู่บ้านเชียงใหม่มีระบบการจัดการ ที่บ้านแต่ละบ้านไม่จำเป็นต้องทำอาหารเพื่อทำบุญทุก ๆ วัน และพระกับเณรก็ไม่ต้องออกมาบิณฑบาตรทุก ๆ เช้า ชาวบ้านทำการแบ่งหมู่บ้านของตนออกเป็นเจ็ดอาณาเขต แต่ละอาณาเขตจะมีครัวเรือนประมาณยี่สิบถึงสี่สิบหลังคาเรือน ผู้ที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตหนึ่ง ๆ จะผลัดเปลี่ยนกันทำอาหารและนำไปถวายวัดทุก ๆ เช้า กล่าวคือ วันแรกผู้หญิงจากอาณาเขตที่หนึ่งเป็นผู้ถวายอาหาร วันที่สองผู้หญิงจากอาณาเขตที่สองเป็นผู้ถวาย เช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนครบรอบแล้วเริ่มรอบใหม่ ๆ ไปไม่สิ้นสุด

ทุกอาณาเขตจะมีหัวหน้า ซึ่งมักจะเป็นผู้หญิงจากครอบครัวที่มีฐานะดี และมักจะเป็นสมาชิกกลุ่มเครือญาติเชื้อสายทางฝ่ายหญิงกลุ่มใหญ่ที่อาศัยอยู่ในละแวกนั้น ในตอนเย็นก่อนวันที่จะถึงเวรถวายอาหาร หัวหน้าจะตีฆ้องดัง ๆ ที่ลานบ้านของตน เพื่อเตือนให้บรรดาผู้หญิงในอาณาเขตนั้นเตรียมอาหารไว้สำหรับไปถวายวัดในวันรุ่งขึ้น

แม้ว่าบางอาณาเขตจะประกอบขึ้นด้วยครัวเรือนที่อยู่ในกลุ่มเครือญาติเชื้อสายทางฝ่ายหญิงเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ถือเอาการอาศัยอยู่ในอาณาเขตเดียวกันเป็นเกณฑ์ไม่ใช่ว่าการเป็นเครือญาติ หากมีคนเข้ามาอาศัยอยู่ใหม่ในหมู่บ้าน ก็จะต้องเข้าร่วมกับอาณาเขตที่บ้านของตนตั้งอยู่ ถ้าครอบครัวย้ายไปอยู่ในอาณาเขตอื่น ก็ต้องกลายเป็นสมาชิกของอาณาเขตใหม่

กองทุนสงเคราะห์ของวัด

ยังมีอีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงถึงชาวบ้านร่วมมือกันอย่างไรเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม นั่นคือกองทุนสงเคราะห์ของวัด จัดตั้งขึ้นด้วยเงิน 2,500 บาท ที่อุทิศโดยนักมานุษยวิทยาชาวต่างประเทศสองคน เพื่อช่วยเหลือครอบครัวที่ยากจนได้ซื้อหนังสือและเครื่องแบบของโรงเรียนให้กับเด็กของตน คณะ

กรรมการโรงเรียนได้ให้เจ้าของร้านค้าในหมู่บ้านผู้หนึ่งยืมเงินจำนวนนี้โดยมี ดอกเบี้ย เจ้าของร้านนำเงินนี้ไปซื้อโทรทัศน์เพื่อตั้งลูกค้าเข้าร้าน ดอกเบี้ย ที่จ่ายล่วงหน้าส่วนหนึ่งถูกนำไปใช้ในการซื้อสมุดและเครื่องแบบ เงินต้นยังคงรักษาไว้ และมีการนำเอาดอกเบี้ยไปใช้ทุกปีเพื่อช่วยเหลือเด็กยากจน

หากผู้เขียนอุทิศเงินให้กับชาวบ้านคนจีนที่เคยศึกษาในฮ่องกง (Potter 1968) ผู้เขียนก็คาดว่าพวกเขาใช้มันเป็นกองทุนหมุนเวียน แต่ไม่คิดว่า ชาวบ้านหมู่บ้านเชียงใหม่จะทำเช่นนั้น เนื่องจากเคยมีรายงานมาก่อนว่าชาว บ้านไทยไม่มีความสามารถในการร่วมมือ ผู้เขียนแปลกใจเมื่อเห็นชาวบ้าน เหล่านี้จัดการกองทุนด้วยตนเอง เท่าที่เป็นอยู่พวกเขามีความคุ้นเคยกับการ นำเอากองทุนอุทิศให้กับวัด และนำออกให้กู้ในลักษณะนี้

จริยธรรมของความร่วมมือ

“ช่วยกัน” เป็นสาระพื้นฐานในความสัมพันธ์ทางสังคมภายในหมู่บ้าน มันเป็นอุดมคติพื้นฐานของหมู่บ้าน “ในหมู่บ้านทุกคนเหมือนกันหมด เราช่วยเหลือกัน เราต่างเป็นพี่น้องกัน” เป็นสิ่งที่จะบรรยายเกี่ยวกับสังคม หมู่บ้านให้กับบุคคลภายนอกฟัง ตามอุดมการณ์แล้ว ชาวบ้านเชียงใหม่จะเห็น หมู่บ้านของตนเป็นกลุ่มพลเมืองที่มีน้ำใจของความเป็นชุมชน พร้อมเสมอที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อประโยชน์ของชุมชน โดยปราศจากความเห็น แก่ตัว แต่ในความเป็นจริงก็มิได้ใกล้เคียงกับอุดมการณ์นี้มาก เหมือนกับอุดม- การอื่นทั้งหลายแหล่ในชีวิตสังคม แต่การมีอุดมการณ์เช่นนี้ก็มีผลกระทบต่อก พฤติกรรมอยู่บ้าง สมาชิกของหมู่บ้านร่วมมือกันถวายอาหารให้แก่พระและเณร ทุนบำรุงรักษาวัด ศาลาสุสาน และถนน พวกเขาร่วมมือกันรักษาและขุดลอก ลำคลองชลประทานและแบ่งปันน้ำอันมีค่าจากชลประทานและ ในงานศพ

ตัวแทนจากทุกครอบครัวในหมู่บ้าน จะมาช่วยเหลือและทำความเคารพศพ ความจริง การร่วมมือกันเป็นพื้นฐานของการจัดระเบียบชีวิตสังคมของชุมชน จริยธรรมเช่นนี้จึงขัดกันอย่างชัดเจนกับภาพพจน์ของหมู่บ้านไทยซึ่งประกอบขึ้นด้วยบรรดาผู้ที่มีอิสระเสรี ไร้ระเบียบวินัย ทำอะไรตามใจตนเอง และไม่สามารถหรือไม่อยากที่จะร่วมมือ แม้กระทั่งจุดไฟในวัดของหมู่บ้าน (ดู Phillips 1969 หน้า 32) พื้นฐานทางอุดมคติของความสัมพันธ์ทางสังคมในหมู่บ้านไทยอย่างหนึ่งคือ ความร่วมมือ การบรรยายก่อน ๆ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคมของไทยภายในหมู่บ้าน ซึ่งเพิกเฉยในจริยธรรมของความร่วมมือนี้ ผู้เขียนเชื่อว่าเป็นความผิดพลาดอย่างน้อยที่สุดก็ใช้ไม่ได้กับหมู่บ้าน เชียงใหม่

กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานร่วมกัน

ในหมู่บ้านเชียงใหม่ก็เช่นเดียวกับในหมู่บ้านเกือบทุกแห่งในประเทศไทย ที่ครอบครัวชาวนาจัดการงานที่หนักที่สุดในการเพาะปลูกข้าว อาทิเช่น การถอนกล้าข้าว การดำ และการเก็บเกี่ยว ด้วยการแลกเปลี่ยนแรงงานกับครอบครัวอื่น กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานเหล่านี้ทำกันเฉพาะการเพาะปลูกข้าวเท่านั้น ไม่ทำกันในการเพาะปลูกพืชซื้อขายกันเช่น กระเทียม ถั่วลิสง และถั่วเหลือง แต่ละครัวเรือนจะมีกลุ่มของตนเองที่จะมาช่วยทำงานและไปช่วยทำงานเป็นการตอบแทน แต่ละครัวเรือนจะร่วมกลุ่มต่าง ๆ หลายกลุ่ม กลุ่มที่ช่วยงานของครอบครัวหนึ่งจะประกอบด้วยสมาชิกที่ต่างกันไปเล็กน้อยกับกลุ่มที่ไปช่วยงานของอีกครอบครัวหนึ่ง กลุ่มต่าง ๆ จะมีสมาชิกที่คาบเกี่ยวกัน เช่น ครัวเรือน ก อาจแลกเปลี่ยนแรงงานกับกลุ่มที่ประกอบขึ้นด้วยครัวเรือน ข ค และ ง ขณะที่ครัวเรือน ง อาจแลกเปลี่ยนกับอีกกลุ่มหนึ่งที่ประกอบขึ้นด้วยครัวเรือน ก ค จ และ ฉ เป็นต้น

ในตอนต้นฤดูฝนอันเป็นเวลาแห่งการปลูกข้าว ครัวเรือนใกล้เคียงกันซึ่งต่างก็มีกลุ่มที่คาบเกี่ยวกัน จะพากันหว่านเมล็ดข้าวลงในแปลงเล็ก ๆ โดยประมาณให้ต้นกล้าข้าวของแต่ละครัวเรือนโตพอที่จะนำไปปลูกในที่นาได้ในระยะเวลาที่ห่างกันครัวเรือนละสองสามวัน ถ้าสมาชิกทุกคนของกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานในละแวกเพื่อนบ้าน พร้อมทั้งจะปลูกข้าวกล้าข้าวในเวลาเดียวกันหมด การร่วมมือกันก็คงจะยาก เพราะทุกคนต่างก็ต้องทำงานในที่นาของตนในวันเดียวกัน นอกจากการหว่านเมล็ดข้าวนี้แล้ว ก็มีการยัดหยุนในส่วนอื่น ๆ เพราะว่าทั้งครัวเรือนเป็นหน่วยความร่วมมือ เมื่อแต่ละครัวเรือนมีแรงงานจำนวนหนึ่ง ฉะนั้นจึงสามารถที่จะแบ่งแรงงานเหล่านี้ ไปช่วยทำงานให้กับครัวเรือนกลุ่มร่วมมือต่าง ๆ กลุ่มตามข้อผูกมัดในวันเดียวกัน ครัวเรือนที่เคยช่วยกันจะร่วมมือกันอีกในทุก ๆ ปี

หลังจากที่มีการไถ คราด กำจัดหญ้าในที่นาแล้ว ก็จะมีการบอกกล่าวให้สมาชิกของกลุ่มว่า ครัวเรือนแรกจะทำการเพาะปลูกในวันใด ครัวเรือนที่ให้ความร่วมมือกันก็จะจัดการส่งคนช่วยงานตามจำนวนที่ต้องการไปตามวันที่กำหนด เพื่อถอนต้นกล้าข้าวที่ปลูกไว้ในแปลงเพาะ ตัดต้นกล้าข้าวให้ยาวเท่า ๆ กัน แล้วพากันนำไปปลูกลงในที่นาาร่วมกัน ครัวเรือนที่เป็นเจ้าภาพจะเป็นฝ่ายจัดหาอาหาร ซึ่งมีลาบเนื้อควายและเหล้าขาว มาเลี้ยงบรรดาผู้ที่มาช่วยงาน ในวันต่อไป ครัวเรือนอื่นก็จะเป็นฝ่ายปลูกกล้าข้าวตามลำดับในเวลาเก็บเกี่ยวก็มีการปฏิบัติตามกระบวนการเดิมอีก โดยที่กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานจะพากันไปยังท้องนาและทำการเกี่ยวข้าว นวดข้าวในตระกร้าไม้ไผ่ขนาดใหญ่ พัดแกลบออกจากข้าว แล้วนำข้าวกลับไปใส่ไว้ในยุ้งข้าวของเจ้าของในหมู่บ้าน

การร่วมมือแลกเปลี่ยนแรงงานกัน ช่วยให้การปลูกข้าวของชาวนา ซึ่งเป็นงานที่หนักที่สุด ลุล่วงไปอย่างรวดเร็วและสนุกสนาน หลายครัวเรือน อาจจะปลูกข้าวด้วยแรงงานภายในครอบครัวได้ แต่การทำงานคงเต็มไปด้วยความเจียบเหาะและไม่มี ความสนุกสนานเท่าในทุ่งนาจะมีความ สนุกสนมกันระหว่างเพื่อน พวกผู้ชายจะหยอกล้อชายหนุ่มรุ่นน้องเกี่ยวกับคนรักในหมู่บ้าน บางครั้งหยอกล้อกันจนชายหนุ่มโมโหไล่ต่อยตีเอา ชาวบ้านเล่าเรื่อง ลามกหยาบคายเกี่ยวกับเพื่อน ๆ หนุ่มสาวที่ยังโสดถือเป็นโอกาสที่จะเกี้ยวพาราสีกัน การแลกเปลี่ยนแรงงานกันทำให้งานที่ยาก กลับมาเป็นประสบการณ์ ที่สนุกสนาน ที่คนต่างตั้งตาคอยเร่งวันเร่งคืนมากกว่าที่จะเกรงกลัว

หลักการสำคัญของกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานกันคือการสนองซึ่งกันและกัน หรืออย่างที่ชาวบ้านเรียกว่า “เอววัน ตอบวัน” ครัวเรือนหนึ่งจะต้องตอบแทนแรงงานคืนตามจำนวน วันที่ได้รับจากครัวเรือนอื่นที่ร่วมการแลกเปลี่ยนแรงงานกัน พวกผู้ชายที่เป็นกำลังในการทำงานของครอบครัว จะจดจำอย่างสนใจในการแลกเปลี่ยนนี้ ในตอนเช้าระหว่างฤดูการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว จะได้ยินเสียงหัวหน้าครอบครัวสั่งให้คนในครอบครัวของตน ให้ไปช่วยครอบครัวนั้นครอบครัวนี้ที่ตนเป็นหนี้แรงงานอยู่ เครื่องหมายอย่างหนึ่งของการย่างเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ประมาณอายุสิบห้าหรือสิบหก ก็คือเมื่อแรงงานของเด็กชาย หรือหญิง ถูกนับให้เท่ากับแรงงาน ของผู้ใหญ่ต่อวันในระบบการแลกเปลี่ยน

หากปราศจากมีครอบครัวหนึ่ง ที่ไม่สามารถทำตามข้อผูกมัดในวันที่กำหนด คนในครอบครัวก็ต้องจ่ายเป็นข้าวเท่ากับค่าจ้างแรงงานหนึ่งวัน หรือจ้างคนอื่นให้มาทำงานแทน ถ้าครอบครัวไหนละเลยบ่อย ๆ ก็จะทำให้เสียชื่อเสียง และจะไม่มีใครต้องการแลกเปลี่ยนด้วยอีก การทำโทษที่รุนแรงที่

สุดของสังคมหมู่บ้านสำหรับครอบครัวที่ทำผิดเช่นนี้ ก็เป็นเพียงการไม่ร่วมมือด้วย ซึ่งไม่ค่อยจะปรากฏมีมากนัก มีเพียงกรณีเดียวที่ผู้เขียนทราบในหมู่บ้านเชิงใหม่ คือกรณีผู้ชายที่ต้องสงสัยว่าจะเป็นคิโปบ ไม่มีใครให้ความร่วมมือหรือไปเกี่ยวข้องด้วย

ขนาดของกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานเฉพาะหนึ่ง ๆ เป็นเรื่องที่ครอบครัวต่าง ๆ ในหมู่บ้านเป็นห่วงกังวลมาก ชาวบ้านนอยากจะมีที่นาขนาดใหญ่ และมีครอบครัวขยายแบบมาตาลัยขนาดใหญ่ เพื่อที่จะได้มีอำนาจแรงงานสูงในอันที่จะสร้างและรักษาความสัมพันธ์ ทาง การแลกเปลี่ยนแรงงานกับชาวบ้านอื่น ๆ ได้มาก ครอบครัวจะมีความภูมิใจและแต่ละคนจะมีใบหน้าขึ้นบานหากมีคนสี่สิบหรือมากกว่านั้นมาช่วยปลูกและเกี่ยวข้าว การมีผู้ช่วยแรงงานกลุ่มใหญ่นี้ ช่วยเสริมสร้างสถานะภาพของครอบครัวว่าเป็นครอบครัวที่ประสบความสำเร็จในสังคมหมู่บ้าน และทำให้สมาชิกของครอบครัวเกิดความรู้สึกว่ามีฐานะดี

ขนาดและธรรมชาติของกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานหนึ่ง ๆ เป็นเรื่องที่กระเทยกระเทือนง่ายที่สุดในหมู่บ้าน และชาวบ้านรู้สึกไม่ชอบที่จะถกเถียงในเรื่องนี้ คราวเรือนกลุ่มเดิมจะร่วมมือกันปีแล้วปีเล่า แต่นาน ๆ เข้า ส่วนประกอบและขนาดของกลุ่มหนึ่งอาจจะเปลี่ยน ถ้าหากอนาคตของครอบครัวรุ่งเรืองหรือตกต่ำลง คน ๆ หนึ่งจะสร้างความผูกพันมากมายกับครอบครัวที่สำคัญต่าง ๆ เมื่อตนมีความเจริญรุ่งเรือง และจะสูญเสียความผูกพันเหล่านี้เมื่อครอบครัวของตนตกต่ำ ความผูกพันจะแสดงให้เห็นอย่างเปิดเผยในทุกปี เมื่อสมาชิกของครัวเรือนอื่น ๆ พวกกันมาที่ทุ่งนาของครอบครัวนั้นเมื่อเริ่มมีการปลูกข้าว เรื่องราวอยู่ที่ว่า ไม่มีใครรู้แน่นอนว่าใครจะมาช่วยทำงานในแต่ละปี ฉะนั้นจึงไม่มีใครเสียหน้า หากคนที่เคยช่วยทำงานเมื่อปีก่อนบาง

คนจะไม่มา ที่แย่ที่สุดในทางสังคมสำหรับชาวบ้านคือเมื่อไม่มีผู้ใดมาช่วย
ครอบครัวเขาทำงาน และถ้าหากเพื่อนชวบ้านด้วยกันบอกว่า ไม่ต้องการ
ให้เขาช่วยทำงานในปีนั้นและไม่ให้เขายุ่งเกี่ยวกับที่นาของพวกเขา ในสถาน-
การณ์เช่นนี้ ครอบครัวนั้นก็จะมิสถานภาพที่ไม่ต่างอะไรไปกับผีปอบของ
หมู่บ้าน

ประมาณสามในสี่ของครัวเรือนในหมู่บ้าน ที่เข้าร่วมอยู่ในการ
แลกเปลี่ยนแรงงานร่วมกัน ครอบครัวที่ยากจนที่สุด ซึ่งไม่มีทั้งที่ดินและ
ไม่ได้เช่าที่นาของใคร จึงไม่สามารถจะร่วมกับใครได้ พวกเขาจะทำงาน
ร่วมกับกลุ่มในทุ่งนาโดยการว่าจ้าง ซึ่งจ่ายเป็นเงินหรือข้าวในเวลาเก็บเกี่ยว
มากกว่าที่จะเป็นผู้มีส่วนร่วมแลกเปลี่ยน ครัวเรือนที่ยากจนในหมู่บ้านดำเนิน
ชีวิตด้วยการไถ ปลูก นวด และแบกข้าวให้กับชาวนาที่ร่ำรวยกว่า ชาวนา
ร่ำรวยแต่ละคนจะมีครัวเรือนที่มาพึ่งพาอาศัยเขาจำนวนหนึ่ง ในสภาพเป็น
ส่วนของสมัคพรคพวกของเขาในหมู่บ้าน (ดู Hanks 1966) เขาจะ
แจกจ่ายข้าวบางส่วนให้กับครัวเรือนเหล่านั้นเมื่อเก็บเกี่ยวแล้ว คล้ายกับบรรดา
เจ้าของที่ดินในอดีตที่ให้ข้าวแก่บรรดาแรงงานที่ต่ำกว่า ความแตกต่างกัน
ที่สำคัญก็คือ ในหมู่บ้านเชียงใหม่ครอบครัวที่มาพึ่งพาอาศัยสามารถเปลี่ยน
แปรความภักดีได้ หากเป็นการเหมาะสมสำหรับตน

ครอบครัวที่ร่ำรวยบางครอบครัวไม่ได้ร่วมในการแลกเปลี่ยนแรงงาน
เพราะเล็กทำนา บางครอบครัวยกที่นาให้เช่าทั้งหมดและเลี้ยงชีพอยู่ด้วยค่า
เช่าที่นา บางครอบครัวยกที่นาให้ลูกจัดการแทน ชาวนาที่ร่ำรวยที่สุดในหมู่บ้าน
ผู้หนึ่งกล่าวว่า การแลกเปลี่ยนแรงงานมีความยุ่งยากมากเกินไป และ
ตนชอบที่จะว่าจ้างคนมาช่วยทำนามากกว่า

ตารางที่ 3 แสดงให้เห็นถึงการแจกแจงกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานในหมู่บ้านตามขนาดของกลุ่ม 146 หลังคาเรือนในหมู่บ้านที่มีส่วนร่วมในความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนแรงงานกัน รายงานว่าตนร่วมมือกับครอบครัวอื่น 1 ถึง 25 ครอบครัว มี 64 หลังคาเรือนแลกเปลี่ยนแรงงานกับ 1 ถึง 5 ครอบครัว 50 หลังคาเรือนที่แลกเปลี่ยนแรงงานกับ 6 ถึง 10 ครอบครัว และอีก 32 หลังคาเรือนแลกเปลี่ยนกับ 11 ครอบครัวหรือมากกว่านั้น

กลุ่มแรงงานร่วมมือกันมิได้เป็นกลุ่มเครือญาติกันทั้งหมด แม้ว่าเกือบทุกกลุ่มจะรวมญาติเข้าไปด้วย จำนวนผู้ที่เป็นญาติในกลุ่มชาวบ้านและสัดส่วนของญาติกับไม่ใช่ญาติ จะขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของชีวิตแต่ละคน ถ้าหากเป็นคนจนมีที่นาเพียงเล็กน้อย กลุ่มแรงงานร่วมมือก็จะเล็ก แต่ถ้าคนเดียวกันนั้นมีพ่อและแม่เป็นชาวหมู่บ้านเชียงใหม่ และถ้าเขาแต่งงานกับหญิงสาวในหมู่บ้านด้วย กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานเล็ก ๆ ของเขาก็จะประกอบขึ้นด้วยญาติพี่น้องทั้งสองฝ่ายเกือบทั้งหมด ซึ่งโดยปกติแล้วคือครอบครัวของพี่น้องชายหญิงของเขาและของภรรยา กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานกลุ่มเล็ก ๆ หลายกลุ่มในหมู่บ้านเชียงใหม่ มักจะเป็นไปในลักษณะนี้ ถ้าผู้ชายยากจนมาจากหมู่บ้านอื่นและแต่งงานกับผู้หญิงในหมู่บ้าน ญาติในกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานขนาดเล็กของเขา ก็จะประกอบขึ้นด้วยญาติทางฝ่ายภรรยาเกือบทั้งหมด ชาวนาที่ร่ำรวยจะมีกลุ่มแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันขนาดใหญ่ ซึ่งนอกจากจะประกอบขึ้นด้วยญาติใกล้ชิดแล้ว ยังมีเพื่อนบ้าน เพื่อน และผู้ร่วมผลประโยชน์ทางการเมืองด้วย คนร่ำรวยมักจะมีความผูกพันกว้างขวางกว่า คือมีทั้งพรรคพวกทางการเมืองชนชั้นเดียวกัน และครัวเรือนต่าง ๆ ที่มาพึ่งพาอาศัยกัน

ตารางที่ 3

ขนาดของกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานในหมู่บ้านเชียงใหม่

ขนาดของกลุ่มแลกเปลี่ยน นับเป็นครัวเรือน	จำนวนครัวเรือนที่มีกลุ่ม ตามขนาด
0 *	60
1	10
2	5
3	14
4	18
5	17
6	7
7	12
8	15
9	10
10	6
11	12
12	4
13	2
14	7
15	2
16	3

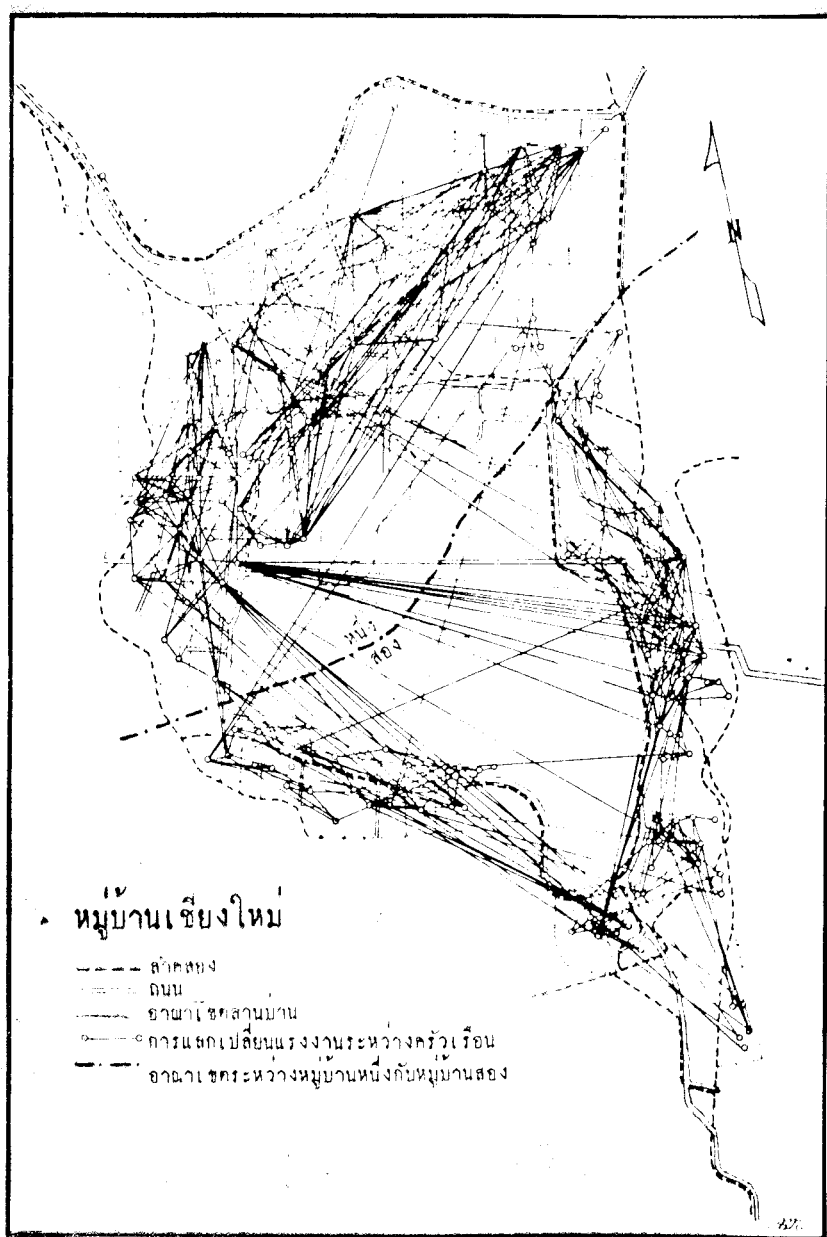
* ครอบครัวยกที่ไม่มีการร่วมมือแลกเปลี่ยนแรงงาน

ตารางที่ 3 ต่อ

ขนาดของกลุ่มแลกเปลี่ยน นับเป็นครัวเรือน	จำนวนครัวเรือนที่มีกลุ่ม ตามขนาด
17	0
18	1
19	0
20	0
21	0
22	0
23	0
24	0
25	1
รวม	206

กลุ่มแลกเปลี่ยนในหมู่บ้านแต่ละกลุ่มจะไม่มีสมาชิก ที่ซ้ำเหมือนกัน หมด อย่างไรก็ตาม ครัวเรือนในอาณาเขตเพื่อนบ้านกัน มักจะร่วมมือกัน มากกว่าที่จะไปร่วมมือกับชาวบ้านที่อาศัยอยู่ห่างออกไป ละแวกเพื่อนบ้านมักจะสอดคล้องกันกับการแบ่งกลุ่มเป็นฝักฝ่ายที่สำคัญๆ ของหมู่บ้าน และมักจะแวดล้อมอยู่กับการรวมหัวกัน ของผู้มีอำนาจสองคนหรือมากกว่านั้นพร้อมกับสมัครพรรคพวกของแต่ละคน กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานจึงมักจะสอดคล้องไปด้วยกันกับฝักฝ่ายทางการเมืองที่สำคัญภายในหมู่บ้าน

ไม่มีใครตระหนักถึงความสำคัญของกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงาน ซึ่งกันและกันในโครงสร้างทางสังคมของหมู่บ้านไทย ฟิลลิปส์ (1965 หน้า 22) กล่าวว่ากลุ่มทำงานตอบสนองซึ่งกันและกันเหล่านี้เป็น “กลุ่มชั่วคราว” และ

แผนที่ 2

ชาญเลขา (1955 หน้า 11—12) กล่าวว่ามันเป็นกลุ่มเครือญาติทั้งสองฝ่ายและไม่มีควมหวัดชิดชอบกับกลุ่ม ในหมู่บ้านเชียงใหม่ กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานกันแตกต่างเป็นครัวเรือนไป แต่ก็มิได้จัดขึ้นโดยบังเอิญหรืออาศัยคนใดคนหนึ่งเป็นเกณฑ์อย่างเด็ดขาด กลุ่มเหล่านี้ อย่างน้อยที่สุดก็ในเชียงใหม่ เป็นกลุ่มประเภทที่อยู่กึ่งกลางระหว่างกลุ่มสมาคม (Corporate group) เหมือนในหมู่บ้านญี่ปุ่นหรือเชื้อสายตระกูลของจีน และกลุ่มเพื่อนฝูงซึ่งปราศจากลักษณะใด ๆ ของความเป็นสมาคม แต่อาศัยพันธะระหว่างสองคนเป็นเกณฑ์เพียงอย่างเดียว ความสัมพันธ์เหล่านี้บอทท์ (Bott 1971) และบาร์นส์ (Barnes 1972) เรียกว่าเป็นข่ายสัมพันธ์แน่นหนา (dense networks) แผนที่ที่ 2 แสดงให้เห็นถึงความผูกพันแลกเปลี่ยนแรงงานกันระหว่างทุกครัวเรือนในหมู่บ้านเชียงใหม่ ซึ่งปรากฏเป็นกลุ่ม ๆ ให้เห็นอย่างชัดเจน กลุ่มเหล่านี้ชาวบ้านเองยังนึกถึงภาพไม่ออก หากใช้เวลาเป็นเดือนสืบสาวเชื่อมโยงก็จะพบเห็นกระสวนต่างๆ ของการแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างครัวเรือนในหมู่บ้าน

โดยสรุปแล้ว กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานในหมู่บ้านเชียงใหม่ค่อนข้างจะเป็นกลุ่มถาวร และการเปลี่ยนแปลงของสมาชิกเป็นไปอย่างช้ามากตลอดหลายชั่วอายุคน มันไม่ใช่เป็นกลุ่มชั่วคราวที่จะจัดตั้งขึ้นใหม่ทุกปี กลุ่มเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันทางสังคมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในหมู่บ้านชาวบ้านเชียงใหม่ซึ่งแยกกันอยู่สองหมู่บ้านตามส่วนการบริหาร ไม่ค่อยจะมีความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนแรงงานกันมากนัก เนื่องจากที่กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานกันรวมไปถึงความเกี่ยวข้องที่สำคัญที่สุดของคนในสังคมหมู่บ้าน อันประกอบไปด้วยญาติ เพื่อน เพื่อนบ้าน และผู้ร่วมผลประโยชน์ ดังนั้นกลุ่มจึงมีสมาชิกคนเดิมที่จะพึ่งกันได้ในเรื่องเกี่ยวกับชีวิตที่สำคัญต่าง ๆ ถ้า

ครอบครัวหนึ่งปรารถนา สร้างบ้านใหม่ ประกอบพิธีบวงสรวง พิธีผูกข้อมือในโอกาสที่สมาชิกในครอบครัวจะย้ายออกไปจากหมู่บ้าน หรือพิธีแต่งงาน เหล่านี้เป็นต้น สมาชิกในกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานของครอบครัวนั้นก็จะมาช่วยเหลือในงาน

ส่วนการบริหารและฝึกฝ้าย

แม้ว่าหมู่บ้านเชียงใหม่จะเป็นหน่วยทางสังคม และศาสนาหน่วยหนึ่ง แต่ก็ถูกแบ่งออกเป็นหมู่บ้านตามส่วนการบริหารสองหมู่บ้านของตำบลหนึ่งในอำเภอสารภี (ในที่นี้เป็นต้นไปจะเรียกสองหมู่บ้านนี้ว่า เชียงใหม่หนึ่งและเชียงใหม่สอง) เส้นแบ่งเขตอยู่เกือบกึ่งกลางของหมู่บ้านเชียงใหม่ จึงเป็นการแบ่งหมู่บ้านออกเป็นสองส่วนเกือบเท่ากัน หมู่บ้านตามส่วนการบริหารเชียงใหม่สองผนวกเอาหมู่บ้านเล็ก ๆ ซึ่งอยู่ข้างลำคลองชลประทานสายใหญ่ใกล้ ๆ กับหมู่บ้านเชียงใหม่ประมาณห้าหกหลังคาเรือน เข้ามารวมอยู่ในอาณาเขตเดียวกัน หมู่บ้านเชียงใหม่หนึ่งและสองต่างมีผู้ใหญ่บ้านซึ่งเลือกตั้งกันขึ้นมาและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกำนันหัวหน้าของตำบล และทั้งหมดอยู่ในความรับผิดชอบของนายอำเภอ ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ถ่ายทอดนโยบายของรัฐบาลไปสู่ชาวบ้าน ติดตามผลงานของรัฐบาล รักษากฎหมายและระเบียบ และช่วยเหลือผู้มีอำนาจในคณะกรรมการวัดและกรรมการโรงเรียนจัดการเรื่องราวต่าง ๆ ของหมู่บ้าน

การแบ่งส่วนการบริหารของรัฐบาลที่แบ่งหมู่บ้านเชียงใหม่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านตามธรรมชาตินั้น ดูจะไม่สมเหตุสมผล แต่ส่วนการบริหารดังกล่าวก็ดูจะสนองไปด้วยดีกับการจัดระเบียบสองฝักสองฝ่าย ซึ่งเป็นปกติสามัญในอาณาบริเวณที่ราบหุบเขาเชียงใหม่ หมู่บ้านขนาดใหญ่เมื่อขยายขึ้นได้ระดับหนึ่ง ฝักฝ่ายสมัครพรรคพวกในหมู่บ้านและกลุ่มเครือญาติ มักจะก่อรูปขึ้น

เป็นปฏิปักษ์ระหว่างสองฟากหมู่บ้าน ซึ่งคอยขัดแย้งกันในเกือบทุกเรื่องราว และทำให้นำไปสู่ความตึงเครียดและความเกลียดชังกันในหมู่บ้าน ตามความทรงจำของชาวบ้านที่ยังมีชีวิตอยู่แล้วว่า บางหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ ๆ กันได้แยกออกเป็นสองหมู่บ้าน และหลังจากนั้นก็ได้สร้างวัดขึ้นต่างหากใหม่ (ดูเหตุการณ์ในทำนองเดียวกันที่ภาคอีสานใน Keyes 1975 หน้า 277) หลายหมู่บ้านในที่ราบหุบเขาเชียงใหม่เปรียบเสมือนกับตัวอะมีบาในขบวนการแบ่งภาคตัวของมัน ขบวนการที่เสร็จสิ้นสมบูรณ์เมื่อวัดอันเป็น “นิวเคลียส” ได้เกิดขึ้นในองค์กรใหม่

ในหมู่บ้านเชียงใหม่ สมาชิกในหมู่บ้านตามส่วนการบริหารหนึ่งและสองต่างมีอารมณ์เกลียดชังซึ่งกันและกัน นี่เป็นท้าวร้ายชาวบ้านและผู้นำของหมู่บ้านอีกฟากหนึ่งว่าแยกออกเงินกองทุนสาธารณะ และปฏิเสธที่จะให้ความร่วมมือกับชาวบ้านของอีกฟากหนึ่งในงานต่าง ๆ ของหมู่บ้าน (ขณะเดียวกันก็กล่าวหาอีกฟากหนึ่งว่าไม่ร่วมมือ) ความตึงเครียดในหมู่บ้านเชียงใหม่รุนแรงขึ้นมาก จนในปี พ.ศ. 2515 เจ้าอาวาสวัด (เป็นคนในหมู่บ้านเชียงใหม่หนึ่ง) ได้ออกพูดด้วยเครื่องกระจายเสียงของวัดตำหนิติเตียนผู้ใหญ่บ้านเชียงใหม่สอง เราได้ยินชาวบ้านของฟากหนึ่งแล้วว่าชาวบ้านอีกฟากหนึ่งมีคนเป็นโรคเรื้อนและวัณโรค เป็นพวกหัวขโมยโดยขโมยอาหารและของถวายของวัด

เหตุผลประการหนึ่งที่ความตึงเครียดระหว่างสองหมู่บ้านตามส่วนการบริหารมีมากก็คือผู้มีอำนาจและร่ำรวยที่สุดของหมู่บ้านสี่คน แยกกันอยู่ในหน่วยหมู่บ้านหน่วยละสองคนเท่ากัน การต่อสู้เพื่ออำนาจและการเป็นผู้นำในบ้าน จึงมักจะตีความกันไปเป็นความขัดแย้งระหว่างหมู่บ้านเชียงใหม่หนึ่งและเชียงใหม่สอง และผู้ใหญ่บ้านเชียงใหม่สอง ซึ่งเป็นผู้นำที่มี

ความคิดสมัยใหม่และต้องการที่จะนำความก้าวหน้ามาสู่หมู่บ้านถูกตราหน้าในปี พ.ศ. 2514—15 ว่าเป็นปฏิปักษ์กับชาวบ้านเชียงใหม่หนึ่งที่น่ารำรวยและยึดถือประเพณีมากกว่าความพยายามของเขาที่จะดึงดูดโครงการของรัฐบาลเข้าสู่หมู่บ้านได้รับการขัดขวางจากผู้นำฝ่ายประเพณีนิยมและได้รับความสนับสนุนเพียงหมู่บ้านสองเท่านั้น สถานการณ์เช่นนี้กระตุ้นให้เกิดความริษยามากขึ้น ในปี พ.ศ. 2515 ผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านสองได้ไปเจรจากับทางราชการ ให้เลือกหมู่บ้านเชียงใหม่สองเป็นหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาของจังหวัดเชียงใหม่ ทางราชการจึงส่งเจ้าหน้าที่พัฒนากรมาวางแผนในหมู่บ้านสอง อันเป็นความเคลื่อนไหวที่ก่อให้เกิดความริษยาและต่อต้านขึ้นในหมู่บ้านหนึ่ง จนเป็นเหตุให้โครงการดังกล่าวทั้งหมดล้มเหลวและเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบโครงการพัฒนาท้องถิ่นจำต้องย้ายออกจากสำนักงานไป ระหว่างปี พ.ศ. 2515 ชาวบ้านจากหมู่บ้านหนึ่งปฏิเสธที่จะช่วยซ่อมถนนให้กับหมู่บ้านสอง และไม่ยอมเข้าร่วมในพิธีทางศาสนาที่ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านสองจัดขึ้นเพื่อรวบรวมเงินสำหรับการเปิดถนนใหม่ที่อยู่ในเขตหมู่บ้านสอง

นับเป็นเรื่องที่แปลกที่ความเป็นสองฝักสองฝ่าย จะมีอยู่ได้ในชุมชนหมู่บ้านตามธรรมชาติที่อาศัยอยู่ร่วมกันด้วยความรู้สึก และกลุ่มสมาคมที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันดังได้กล่าวมาแล้วในบทนี้ หมู่บ้านเป็นหน่วย ๆ หนึ่งเช่นเดียวกับกลุ่มผู้คนต่าง ๆ ที่เมื่อดูจากภายนอกก็สามัคคีกันดี แต่ภายในมีแต่การแบ่งแยกกันอย่างมากมาย

4

ผู้ใหญ่และผู้น้อย :

การแบ่งชั้นทางสังคม

ความสำคัญของการเป็นเจ้าของที่ดิน

ในหมู่บ้านเชียงใหม่สาระสำคัญของการดำรงชีพคือที่ดิน อันได้แก่จำนวนที่มีอยู่ทั้งหมดใครเป็นเจ้าของ ใครเป็นผู้เช่า และมีการจัดระเบียบทางสังคมและเทคโนโลยีอย่างไรในการใช้ที่ดิน ในหมู่บ้านเชียงใหม่ การเป็นเจ้าของที่ดินมิใช่เป็นตัวกำหนดความร่ำรวยอำนาจและสถานภาพทางสังคมเพียงอย่างเดียวก็จริงอยู่ แต่ก็เป็นตัวกำหนดที่สำคัญ ผู้ที่มีอำนาจทุกคนในหมู่บ้านเชียงใหม่ต่างเป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ ยกเว้นผู้ใหญ่บ้านเชียงใหม่สอง ซึ่งมีรายได้จากการซื้อขายเล็กๆ น้อยๆ เช่น ซื้อขายลำไย กระเทียมและถั่วเหลือง และเป็นผู้ที่มีอำนาจส่วนหนึ่งมาจากทางราชการ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนอยากจะชี้แจงว่า ผู้เป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ในหมู่บ้านเชียงใหม่ มิได้เป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ไปกว่าขนาดมาตรฐานของหมู่บ้าน หรืออีกนัยหนึ่งคือ เป็นปลาใหญ่ในสระจ้อย เท่านั้น

การเป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่มีความสำคัญในหลายด้านสำหรับสังคมระดับหมู่บ้าน มันทำให้ครอบครัวมีอำนาจเหนือชีวิตชาวบ้านอีกหลายคน ที่ไม่มีที่ดินพอเพียงสำหรับตนเอง และดำเนินชีวิตด้วยการเป็นลูกจ้างแรงงาน

เพาะปลูก หรือเช่าที่ดินจากคนที่มียี่สิบมากเกินความต้องการ ถ้าผู้เช่าเช่า
ที่ดินจากเจ้าของที่ดิน เขาก็จะเป็นผู้ที่พึ่งพาอาศัยเจ้าของที่ดินในฐานะเป็น
แหล่งสำหรับการดำเนินชีวิต และมีความโน้มเอียงที่จะให้ความช่วยเหลือ
เจ้าของที่ดินเมื่อมีข้อพิพาทขึ้นในหมู่บ้านและเป็นส่วนหนึ่งในสมักรพรรคพวก
ของเจ้าของที่ดิน ในหมู่บ้านเชียงใหม่ เจ้าของที่ดินสามารถที่จะเรียกที่ดิน
กลับคืน หากผู้เช่ากลายเป็นคน “ขี้เกียจ” และ “ไม่ใช้ที่ดินให้เป็นประโยชน์
มากนัก” ดังนั้น ผู้เช่าจึงต้องระมัดระวังให้การประจบประแจงกับเจ้าของ
ที่ดิน

เจ้าของที่ดินรายใหญ่ ๆ ของหมู่บ้านมักจะเป็นผู้ให้กู้เงินด้วย เพราะ
คนเหล่านี้ส่วนมากจะเป็นสมาชิกของหมู่บ้านเพียงกลุ่มเดียว ที่มีรายได้เกิน
กว่ารายจ่ายที่ต้องการจะใช้ตลอดปี เนื่องจากการจ้างงานที่นาเป็นสิ่งจำเป็น
สำหรับการกู้เงินจำนวนมาก และเนื่องจากอัตราดอกเบี้ยสูงถึง 36 เปอร์เซ็นต์
ต่อปี จึงเป็นการยากที่ลูกหนี้จะชำระหนี้ของตนได้ หากผู้กู้ยืมผิดสัญญา ผู้
ให้ยืมก็มีสิทธิที่จะขายหรือซื้อที่นาในราคาขายทอดตลาด และเรียกเงินคืน
โดยบวกดอกเบี้ยทบต้น ใครก็ตามถ้ามีที่ดินและเงินให้ครอบครัวต่าง ๆ ในหมู่บ้าน
ที่ไม่ค่อยจะมีกิน ก็ยืมแล้ว ผู้นั้นก็ยังมีที่ดินเงินทองเพิ่มมากขึ้น
ในหมู่บ้านเชียงใหม่ ผู้ใดมีที่ดินผู้นั้นก็สามารถที่จะ “เพาะ” ที่ดินได้

คนจำนวนไม่กี่คนในหมู่บ้านซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ เป็นกลุ่ม
บุคคลที่ชาวบ้านจะเลือกมาเป็นผู้นำของหมู่บ้าน ชาวบ้านหลายคนต้องพึ่งพา
คนเหล่านี้ซึ่งเป็นที่ยกย่องและเคารพกันอย่างมาก ตามอุดมคติของชาวพุทธ
ผู้ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตนี้ต้องเคยทำบุญกุศลไว้ตั้งแต่ชาติปางก่อน จึง
ได้กำเนิดมาในครอบครัวที่ร่ำรวย ในระดับมนุษย์เดินดิน ชาวบ้านอยากให้
คนร่ำรวยเป็นผู้นำของหมู่บ้าน โดยความคิดที่ว่า เนื่องจากพวกนี้มีเงินจึง

ไม่น่าเป็นห่วงในเรื่องที่จะเซ็ดทรัพย์สินนี้ สมาชิกคณะกรรมการวัดและกรรมการโรงเรียน ซึ่งมีความสำคัญและมีเกียรติ ล้วนเป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ที่สุดในหมู่บ้าน (ยกเว้นผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส และครูใหญ่) ที่ผิดแปลกกับหมู่บ้านไทยอื่นๆ คือ เจ้าอาวาส (เพราะบุคลิกภาพ) และครูใหญ่ (เพราะอาศัยอยู่นอกบ้าน) มิใช่เป็นผู้นำที่สำคัญ แต่ก็เป็นบุคคลที่มีเกียรติครอบครัวยุทธ์เจ้าของที่ดินควบคุมหมู่บ้านมาตลอด จนกระทั่งในระยะเร็ว ๆ นี้ อำนาจดังกล่าวกำลังถูกคุกคามจากผู้ใหญ่บ้านหัวก้าวหน้าของหมู่บ้านสอง ซึ่งสถานะการเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับ การติดต่อกับทางราชการหากนักปกครองหมู่บ้านมิได้รับการสนับสนุนอย่างน้อยที่สุดจากครอบครัวที่มีอำนาจในหมู่บ้านบางครอบครัวแล้ว ก็ยากที่เขาจะกระทำการใดได้สำเร็จ

การเป็นเจ้าของที่ดินสามารถที่จะทำให้ครอบครัวใช้ชีวิตได้อย่างสะดวกสบาย ครอบครัวที่ร่ำรวยติดกับครอบครัวส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน ซึ่งต้องทำงานทุกค่าเช้าในทุ่งนาท่ามกลางแสงแดดแผดเผา ตรงที่ไม่ต้องไปทุ่งนา แต่ถ้าหากไปก็มักจะเป็นเพียงแต่ไปควบคุมแรงงานรับจ้างที่กำลังทำการงานเกษตรอยู่เท่านั้น เวลาที่ใช้ไปก็ด้วยการนอนบนเสื่อไม้ไผ่ในร่มเงาใต้ถุนบ้าน หรือนั่งคุยกับเพื่อนฝูง เพื่อนบ้าน และชาวบ้านอื่นๆ ครอบครัวที่ร่ำรวยกินอาหารที่ดีกว่า มีบ้าน เสื้อผ้า สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ (นาฬิกา พัดลม รถจักรยานยนต์ และเครื่องเรือน) ที่ดีกว่า และผ่อนคลายจากความทุกข์ร้อนกังวลใจใด ๆ ในการดำเนินชีวิต

วิถีชีวิตของครอบครัวที่ร่ำรวยก็แตกต่างไปจากครอบครัวที่ยากจน เมื่อคนรวยมีอายุมากขึ้นก็จะรับผิดชอบเป็นผู้นำของหมู่บ้าน ถ้าหากเขาสมัครใจที่จะเป็นผู้นำ ก็จะใช้เวลาส่วนมากที่วัดเพื่อคอยดูแลงานต่างๆ ของหมู่บ้าน เมื่อครอบครัวหนึ่งมีที่ดินมากพอที่จะดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยตัวให้เข้า หรือ

ทำเองด้วยแรงงานที่จ้างมา และมีบ้านที่โอ่อ่าใหญ่โตแล้ว ครอบครัวนั้นก็จะบรรลุถึงสุดยอดของความสำเร็จตามความคิดแบบเก่า ๆ ซึ่งเป็นความพร้อมทุกอย่างที่จะหวังได้ในชีวิตนี้ภายในหมู่บ้าน โอกาสชีวิตของเด็กในครอบครัวก็มีมากขึ้นเช่นกัน กฎของการมอบมรดกให้ลูก ๆ เท่ากันหมดโดยไม่ถือเพศทำให้เป็นการยากสำหรับครอบครัวที่จะรักษฐานะเดิมไว้ได้เกินกว่าหนึ่งชั่วอายุคน แต่เด็กในครอบครัวที่เป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ ก็มีโอกาที่จะได้รับมรดกที่จำนวนมาก เพราะที่ดินที่แบ่งสันปันส่วนก็มีขนาดใหญ่อยู่แล้ว และ “ที่ดิน” สามารถแบ่งออกเป็นขนาดพอสมควรได้หลายแปลง การเป็นเจ้าของที่ดินหรือสวนดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้ครอบครัวมีทุนที่จะเพิ่มที่ดินให้มีมากขึ้นด้วยการให้กู้ยืมเงิน และด้วยการซื้อเครื่องสีข้าว โรงสีข้าวสีแห่งในหมู่บ้านล้วนเป็นของครอบครัวที่เป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ ในครอบครัวที่ร่ำรวย ที่ดินมักจะมีมากกว่าเมื่อครั้ง วัฏจักรของครอบครัวกำลังเริ่มต้น เมื่อหัวหน้าครอบครัวได้ย่างเข้าสู่วัยชราและมีมาพอที่จะให้บรรดาลูก ๆ ได้เริ่มต้นชีวิตที่ดี

ชาวบ้านต่างตระหนักกันดีใน ประโยชน์ของการมีลูกเพียงหนึ่งหรือสองคน ครอบครัวเจ้าของที่ดินบางครอบครัวในหมู่บ้านจงใจจำกัดจำนวนบุตรโดยการละเว้นความสัมพันธ์ทางเพศ ก่อนที่วิธีการคุมกำเนิดสมัยใหม่จะมีเสียอีก พวกเขาตระหนักในสำคัญของที่ดินในการเสริมสร้างตนเองให้เหนือกว่าผู้อื่น และพวกเขาไม่ต้องการที่จะให้ที่ดินถูกแบ่งกระจายกระจายเมื่อตอนสิ้นชีวิต

ที่สำคัญที่สุดในปัจจุบันก็คือ บรรดาลูก ๆ ของผู้เป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ เป็นหนุ่มสาวเพียงกลุ่มเดียวในหมู่บ้านที่มีหนทาง และได้รับการสนับสนุนให้ไปเรียนต่อให้สูงขึ้นในอำเภอสารภีและในเมืองเชียงใหม่ คนวัย

หนุ่มสาวสี่คนปัจจุบันกำลังศึกษาอยู่ในวิทยาลัยครูเชียงใหม่ก็ล้วนอยู่ในครอบครัวที่ร่ำรวย การศึกษาที่ดีขึ้นช่วยเพิ่มโอกาสของชีวิตให้กับคนหนุ่มสาวเหล่านี้ สำหรับหญิงสาวในครอบครัวที่มั่งมี การศึกษาเป็นเครื่องประกันสถานภาพที่สูงขึ้นสามารถรับเงินเดือนในตำแหน่งครูประจำโรงเรียน และอาจทำให้พวกเธอได้พบและแต่งงานกับชายหนุ่มจากในเมืองที่มีการศึกษาและความรู้ดี เป็นการยกระดับสถานภาพของครอบครัวและเพิ่มพูนทรัพย์สินสมบัติให้มากขึ้น สำหรับชายหนุ่ม การศึกษานำไปสู่การเป็นข้าราชการ ซึ่งเป็นงานที่วิเศษมากในสายตาของชาวบ้านเพราะเป็นงานที่มีเกียรติ เป็นงานที่ไม่ต้องอยู่ในหมู่บ้าน และมีรายได้เป็นเงินเดือนแน่นอน ซึ่งช่วยให้มีเงินและความมั่นคง บรรดาลูกหลานของครอบครัวเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ในหมู่บ้านเชียงใหม่ เป็นพวกเดียวที่ได้รับการศึกษาชั้นสูงซึ่งทำให้พวกเขาสามารถแข่งขันกับผู้อื่นได้ ในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงของประเทศไทยปัจจุบัน

ความมั่งคั่งจากการมีที่ดินและโอกาสที่จะได้รับมรดกที่ดินผืนใหญ่ ทำให้ลูกชายลูกสาวของชาวบ้านเศรษฐีที่ดินเป็นที่ต้องตาต้องใจสำหรับเป็นคู่สมรส ผู้ชายอยากแต่งงานกับผู้หญิงที่ร่ำรวยที่จะช่วยให้เขาสร้างหลักฐานได้ในอนาคต หรือช่วยรักษาสถานภาพของตนในสังคมหมู่บ้าน หญิงสาวก็อยากแต่งงานกับผู้ชายที่มีสถานภาพดีและร่ำรวย ซึ่งจะสามารถเลี้ยงดูเธอและลูก ๆ ของเธอได้

เจ้าของที่ดินที่อยู่ในระดับต่ำกว่าพวกชั้นสูงของหมู่บ้านชั้นหนึ่ง (ซึ่งผู้เขียนขอเรียกว่า “ชาวนาฐานะดี” เพราะเป็นเจ้าของที่ดินและทำนาได้พอเพียงที่จะดำรงชีพได้ดีและให้ผู้อื่นเช่าที่นาในส่วนของเหลือ) ก็ได้ประโยชน์จากการเป็นเจ้าของที่ดินเช่นกัน เพราะสามารถดึงดูดผู้ชายที่ทำงานหนักและทะเยอทะยานมาแต่งงานกับลูกสาวของตน และช่วยทำนาให้เป็นเวลาสอง

สามปีก่อนที่จะพากันไปปลูกบ้านสร้างเรือนอยู่กันใหม่ ถ้าใครมีที่ดินมากพอ ก็เป็นการง่ายที่จะทำให้ลูกสาวหรือแม่แต่ลูกชายมาอยู่ร่วมกับครอบครัวใน หมู่บ้านเดียวกัน ถ้าหากลูกสาวและลูกชายยังคงอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ก็พอจะ ทำให้รู้สึกอบอุ่นมั่นคงในวัยชราได้ ถ้าใครเป็นคนจนและไม่มีที่ดิน ผู้เป็น ลูกสาวก็อาจจะย้ายออกไปจากหมู่บ้าน และไปอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของสามี หรือ อย่างดีที่สุดก็ปลูกเรือนใหม่ต่างหากจากบ้านของพ่อแม่

การที่จะเป็นชาวบ้านในสังคมหมู่บ้านได้อย่างเต็มที่ ก็ต้องเป็นเจ้าของ ที่ดินบ้างหรืออย่างน้อยที่สุดก็ต้องทำประโยชน์กับที่ดินด้วยการเช่า คนที่มีที่ ดินสำหรับการเพาะปลูกเท่านั้นที่จะร่วมกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานกับเพื่อนบ้าน เพื่อนฝูง และญาติพี่น้องได้ ความผูกพันที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนแรงงาน กันในการปลูกและเก็บเกี่ยวข้าว ช่วยประกันการช่วยเหลือกับครอบครัวใน เรื่องอื่นๆ เช่นการสร้างบ้านใหม่ เมื่อมีงานสำคัญในชีวิตของครอบครัว เช่น แต่งงาน การบวช หรืองานศพ ก็สามารถมีความแน่ใจได้ว่าครอบครัวอื่นๆ จะมาให้ความช่วยเหลือ

ชาวบ้านที่ใช้ที่นาเท่านั้นที่ร่วมกันไปสร้างฝายกันน้ำแม่น้ำปิงในฤดู แล้ง เพื่อช่วยทำให้ระดับน้ำสูงขึ้นสำหรับไหลเข้าลำคลองชลประทานของตน ผู้ที่ไม่มีที่ดินและไม่เคยเช่าที่ดินจะเป็นเพียงผู้รับจ้างของเจ้าของที่ดินมาร่วม ทำงานนี้โอกาสอื่นๆ อีกหลายอย่างตลอดทั้งปีก็เช่นเดียวกัน เช่น เจ้าของ ที่ดินจะได้รับการบอกกล่าวให้ส่งคนในครอบครัวให้ไปปลูกหญ้าใน ลำคลอง หรือขุดลอกลำคลองเล็กๆ กับชาวนาซึ่งมีที่นาอยู่ในบริเวณใกล้เคียง แน่นนอน ที่สุด สิ่งเหล่านี้เป็นแรงงาน แต่การร่วมกิจกรรมดังกล่าวทำให้เกิดความรู้สึก มิตรภาพในเพื่อนฝูง ผู้ที่ไม่สามารถร่วมด้วยได้ก็นับว่าเป็นราษฎรของชุมชน ที่ไม่เต็มขั้น

หากปราศจากการทำนาไม่ว่าจะด้วยการเป็นเจ้าของหรือด้วยการเช่า ก็เป็นการยากที่จะทำให้ข้าวเหนียวมีเต็มยุ้งข้าว อันเป็นเครื่องประกันการมีอาหารสำหรับครอบครัวไปจนถึงการเก็บเกี่ยวครั้งต่อไป และที่ซึ่งถือกันว่าเป็นมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับความมั่นคงของครอบครัว หากเป็นเช่นนั้น ครอบครัวก็ต้องหาทางจัดการโดยช่วยไถนาให้กับครอบครัวเจ้าของที่ดิน เพื่อว่าเมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยวจะได้ไปยังที่นาของเจ้าของที่ดินเพื่อรับส่วนแบ่ง ซึ่งพอจะช่วยเลี้ยงครอบครัวไปตลอดปีได้ การช่วยเพาะปลูกข้าวไม่ทำให้ครอบครัวที่ยากจนมีข้าวพอกิน คนยากจนยังต้องรับจ้างขุดร่องน้ำชลประทาน หรือขุดแปลงกระเทียมของเจ้าของที่ดินและยกร่องสำหรับปลูกถั่วลิสง ถ้าโชคดียังจะได้ค่าจ้าง 10 หรือ 20 บาทต่อวัน งานเช่นนี้จะมีก็แต่ในฤดูหนาวซึ่งเป็นฤดูปลูกพืชหมุนเวียน และมันก็ยังไม่เพียงพอที่จะเลี้ยงดูครอบครัว สมาชิกของครอบครัวต้องออกไปรับจ้างตลอดปีเพื่อหารายได้เพิ่มเติมให้พอเพียง บรรดาผู้หญิงในครอบครัวที่ยากจนก็หาทางปลูกข้าว ถั่วลิสง และกระเทียม พวกเขาจะรับจ้างช่วยถอนต้นกระเทียมและถั่วลิสง และมัดถั่วเหลืองเพื่อนำไปขายในตลาด ส่วนผู้ชายจะรับจ้างตัดและตีข้าวให้เจ้าของที่ดิน โดยมีผู้หญิงช่วยหอบไปยังยุ้งข้าวของผู้เป็นเจ้าของ นอกจากนั้น เมื่อการเพาะปลูกลดน้อยลง คนจนก็ต้องไปรับจ้างเลื่อยไม้ เป็นคนงานก่อสร้างในเมืองหรือเป็นนายช่างปลูกบ้าน หรือเล่นดนตรีไปตามชนบทต่าง ๆ

ใครที่มีได้เป็นเจ้าของหรือเช่าที่นาสำหรับปลูกข้าวเลี้ยงครอบครัว ก็ต้องไปหาซื้อข้าวในตลาด ชาวบ้านถือว่าเรื่องเช่นนี้เป็นสิ่งที่น่าอับอาย เพราะมันเป็น (หรือเคยเป็น) เครื่องแสดงถึงความยากจนของครอบครัว

ถ้าผู้ใดไม่มีที่ดินและยากจน ก็จะไม่มีความเสี่ยงในที่ประชุมของหมู่บ้านและไม่ใช่ที่สนใจของคนอื่น กฎาระต๋ายของเขาในชาตินี้ได้รับการ

อธิบายว่าเป็นผลมาจากการกระทำไม่ดีมาแต่ชาติปางก่อน และ (ส่วนมาก) ไม่บากบั่นทำงานในชาตินี้ ฉะนั้นความยากจนของเขาจึงถือว่าเป็นการสมควร แล้ว ลูกหลานของครอบครัวที่ไม่มีที่ดินไม่เป็นที่ปรารถนาสำหรับการแต่งงาน ของครอบครัวที่มีฐานะดีกว่า ลูกชายของครอบครัวที่ยากจนมักจะออกจาก หมู่บ้าน ไปแต่งงานและอาศัยอยู่กับครอบครัวของภรรยาของตน และมีฐานะ อยู่ได้อำนาจของพ่อและครอบครัวของภรรยาของตนโดยสิ้นเชิง ลูกสาวของ ครอบครัวยากจนจะไม่สามารถดึงดูดชายหนุ่ม ให้มาขอแต่งงานร่วมอาศัยอยู่ กับครอบครัวได้เลยหากเธอไม่มีมรดก ไม่มีชายหนุ่มคนใดที่สถิติต้องการ แต่งงานเข้าไปอยู่ในครอบครัวที่ยากจน ซึ่งตนจะต้องคอยเลี้ยงดูทั้งพ่อแม่และ พี่น้องของฝ่ายภรรยาเลย

สำหรับผู้ที่ไม่มีที่ดินหรือมีที่ดินไม่เพียงพอ ชีวิตจะเต็มไปด้วยการดิ้นรนโดยปราศจากหลักประกันการมีอาหารให้ยังชีพ ครอบครัวเหล่านี้จะไม่มี ทุนรอนใด ๆ ใช้จ่ายในยามวิกฤตพวกเขามีชีวิตอยู่ในสภาวะที่ล่อแหลมมาก จะเป็นเรื่องที่ไม่ผิดปกติถ้าหากว่าคนซึ่งยากจนมาก่อน จะสามารถมีที่ดินและ สร้างฐานะของตัวเองให้ดีขึ้นในหมู่บ้าน แต่จะต้องทำงานด้วยความขยันขันแข็งตลอดชีวิต และเก็บออมเงินไว้ให้พอสำหรับซื้อที่ดิน ในหมู่บ้าน เงิน ทองเป็นสิ่งที่หายาก และการไต่เต้าจากการไม่มีที่ดินไปสู่การนับหน้าถือตา เป็นเรื่องที่ยากและยาวนานแสนเชียว แต่ครอบครัวยากจนในหมู่บ้านส่วนมาก ก็ยังใช้ชีวิตส่วนใหญ่บากบั่นพยายาม และมีบ้างที่ประสบความสำเร็จพอเป็น กำลังใจสำหรับครอบครัวอื่นที่ยังไม่ประสบความสำเร็จ

การแจกแจงการถือครองที่ดิน

จากความสำคัญอย่างมากมายของการเป็นเจ้าของที่ดินในสังคมหมู่บ้าน แต่ในชีวิตความเป็นจริงที่ดินกลับมีไม่พอเพียง ก็แจกแจงไม่เสมอกัน และ

มีครอบครัวจำนวนมากที่ไม่มีที่ดินหรือมีที่ดินเพียงเล็กน้อย ในสังคมเช่นนี้ การไม่มีที่ดินอย่างเพียงพอมีความสำคัญกว่าการแจกแจงการถือครองอย่างไม่ทั่วถึง กระบวนการแจกแจงการถือครองที่ดินเองก็เป็นปัญหา ดังที่เราจะเห็นต่อไป

สองร้อยหกครัวเรือนในหมู่บ้านเป็นเจ้าของที่ดินรวม 739 ไร่ (ดูตารางที่ 4) ครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินเลยมีจำนวนมากที่สุด ที่ดินขนาดปานกลางที่ครัวเรือนต่าง ๆ มีมากที่สุดคือ 2-2.9 ไร่ และการถือครองที่ดินถัวเฉลี่ยต่อครัวเรือนคือ 3.62 ไร่

ความเป็นจริงเกี่ยวกับการถือครองที่ดินในหมู่บ้าน สามารถสรุปเป็นสถิติโดยย่อดังนี้คือ 32.5 เปอร์เซ็นต์หรือหนึ่งในสามของครัวเรือนทั้งหมดไม่มีที่ดินเลย เกือบ 55 เปอร์เซ็นต์ของครัวเรือนทั้งหมดเป็นเจ้าของที่ดินน้อยกว่า 2.9 ไร่ และประมาณ 71 เปอร์เซ็นต์ที่เป็นเจ้าของน้อยกว่า 5 ไร่

ตัวเลขสุดท้ายนี้มีความสำคัญ เพราะครอบครัวขนาดปานกลางต้องการที่นาสำหรับปลูกพืชพันธุ์ต่าง ๆ ประมาณ 5 ไร่ เพื่อการครองชีพตามระดับมาตรฐานของหมู่บ้าน ตามวิสัยของคนทั่วไป สถิติที่เห็นอยู่นี้มีความหมายว่า 71 เปอร์เซ็นต์ของครัวเรือนในหมู่บ้าน มิได้มีที่ดินพอเพียงที่จะทำให้พวกเขามีการครองชีพโดยปานกลางตามมาตรฐานระดับหมู่บ้าน

ตารางที่ 4
การแจกแจงการถือครองที่ดินในหมู่บ้านเชิงใหม่

จำนวนถือครอง ที่ดินเป็นไร่	จำนวนครัวเรือน ที่เป็นเจ้าของ	เปอร์เซ็นต์ของครัวเรือน ในหมู่บ้านเชิงใหม่
0	67	32.5
0-0.9	1	.5
1-1.9	12	8.3

ตารางที่ 4 การแจกแจงการถือครองที่ดินในหมู่บ้านเชิงใหม่ (ต่อ)

จำนวนถือครอง ที่ดินเป็นไร่	จำนวนครัวเรือน ที่เป็นเจ้าของ	เปอร์เซ็นต์ของครัวเรือน ในหมู่บ้านเชิงใหม่
2—2.9	28	13.6
3—3.9	20	9.7
4—4.9	13	6.3
5—5.9	14	6.8
6—6.9	9	4.4
7—7.9	4	1.9
8—8.9	5	2.4
9—9.9	3	1.5
10—10.9	3	1.5
11—11.9	5	2.4
12—12.9	4	1.9
13—13.9	2	1.0
14—14.9	1	.5
15—15.9	0	0.0
16—16.9	2	1.0
17—17.9	1	.5
18—18.9	1	.5
19—19.9	0	0.0
20—24.9	3	1.5
25—29.9	1	.5
รวม	206	99.2

หลายครอบครัวมีเพียงแต่มีที่ดินที่แสดงให้เห็นเท่านั้น แต่ทำการ

เลี้ยงชีพด้วยการให้เช่าที่ดิน และทำการงานต่าง ๆ ที่เสริมสร้างรายได้ให้มากขึ้น ชาวนาที่เป็นผู้เช่าต้องทำงานหนักกว่าเพื่อเลี้ยงชีพ เพราะครึ่งหนึ่งของรายได้ที่ได้จากนาที่เช่าไว้ต้องจ่ายให้กับเจ้าของที่นา ดังนั้น ถ้าครอบครัวหนึ่งสามารถเลี้ยงชีพได้อย่างสบาย จากการทำนาเนื้อที่ 5 ไร่ของตนเอง ครอบครัวนั้นก็ต้องทำนา 10 ไร่ในที่นาที่เช่าจากผู้อื่น

ในตารางที่ 5 แสดงการแยกแยะครัวเรือนในหมู่บ้านตามขนาดของที่ดินที่ทำ ในขณะที่ 67 ครัวเรือนไม่มีที่ดิน มีเพียง 39 ครัวเรือนเท่านั้นที่ไม่ได้ทำนาเลย ครัวเรือนที่ไม่มีที่นา 28 ครอบครัวเช่านาที่ตนทำทั้งหมด

ตารางที่ 5

การแจกแจงขนาดของนาที่ทำในหมู่บ้านเชิงใหม่

ขนาดของนาที่ทำ เป็นไร่	จำนวนครัวเรือน ที่ทำนาตามขนาด	เปอร์เซ็นต์ของ ครัวเรือน
0	39	18.9
0—0.9	7	3.9
1—1.9	10	4.8
2—2.9	20	9.7
3—3.9	19	9.7
4—4.9	25	12.1
5—5.9	18	8.7
6—6.9	11	5.3
7—7.9	13	6.3
8—8.9	17	8.3

ตารางที่ 5 (ต่อ)

การแจกแจงขนาดของนาที่ทำในหมู่บ้านเชิงใหม่

ขนาดของนาที่ทำ เป็นไร่	จำนวนครัวเรือน ที่ทำนาตามขนาด	เปอร์เซ็นต์ของ ครัวเรือน
9—9.9	3	1.5
10—10.9	11	5.3
11—11.9	3	1.5
12—12.9	3	1.5
13—13.9	1	.5
14—14.9	1	.5
15—15.9	1	.5
16—16.9	2	1.0
17—17.9	1	.5
18—18.9	0	0.0
19—19.9	1	.5
20—กว่า	0	0.0
รวม	206	101.0

จากเพื่อนชาวบ้านด้วยกัน หรือจากคนในหมู่บ้านใกล้เคียง มีอยู่จำนวน
 มากมายที่ครอบครัวยุคใหม่ที่ดินสามารถเช่าที่ได้เพียงเศษของไร่ เพื่อปลูกพืช
 หมุนเวียนเช่น ถั่วลิสง ถั่วเหลือง หรือกระเทียม ในฤดูหนาวหลังจากการ
 เก็บเกี่ยวข้าวแล้ว การขาดแคลนที่ดินทำให้เป็นการยากหรือเป็นไปไม่ได้เลย
 ที่จะเช่าที่ดินใหม่กันเป็นปี ที่ดินส่วนมากที่ให้เช่ากันจำนวนน้อยเหล่านี้ มัก
 จะเช่าจากญาติหรือครอบครัวยุคเก่าที่ใกล้ชิดสนิทกัน ที่ดินเมื่อมีอยู่น้อยจึงทำให้
 ครอบครัวยุคใหม่ส่วนมากที่มีที่ดินทำนาในที่ดินของตนด้วยตนเอง

ระดับเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้าน

ถ้าจะจัดครอบครัวในหมู่บ้านเชียงใหม่ ตามสมณภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมของแต่ละครอบครัวแล้ว ก็จะสามารถจัดแบ่งได้ดังนี้ ครอบครัวเจ้าของที่ดินหมายถึงบรรดาผู้ที่มิได้ทำนาด้วยตนเอง แต่มีที่ดินมากพอที่จะมีรายได้ด้วยการให้เช่าที่ดิน และมีกิจการอื่น ๆ อาทิเช่น กิจการโรงสีข้าว ให้กู้ยืมเงิน และไม้ผล ชาวนาร่ำรวยหมายถึงครอบครัวที่มีที่ดินมากกว่าอัตราถัวเฉลี่ย และอาจให้เช่าที่นาบางส่วนขณะที่ทำอีกบางส่วน พวกนี้เป็นกลุ่มที่มีฐานะดีกว่าครอบครัวส่วนมากในหมู่บ้าน แต่ต้องทำงานในนาและไม่ค่อยมีสมบัติมากเท่าพวกเจ้าของที่ดิน ชาวนาชั้นกลางเป็นพวกทำนาที่มีที่ดินเพียงพอแก่การเลี้ยงตัว และสามารถเลี้ยงชีพได้ด้วยที่ดินอย่างเดียว ชาวนายากจนเป็นพวกที่ไม่มีที่ดิน หรือเช่าที่ดินไม่พอแก่การเลี้ยงชีพในระดับต่ำที่ยอมรับกันในหมู่บ้าน พวกเขาจำเป็นต้องหารายได้เสริมรายได้จากการทำนาด้วยการเป็นแรงงานทั้งในทางการเกษตรและที่ไม่เกี่ยวกับการเกษตร ผู้ใช้แรงงานไร้ที่ดินเป็นครอบครัวในหมู่บ้านที่ไม่มี และไม่เช่าที่ดินตรงตามชื่อที่เรียก และเป็นพวกที่ดำเนินชีวิตด้วยการทำงานให้กับครอบครัวที่มีที่ดินในหมู่บ้าน หรือหางานทำนอกหมู่บ้าน

บางครอบครัวในหมู่บ้าน เช่น ลูกชายลูกสาวของผู้มีที่ดิน ซึ่งช่วยเหลือพ่อแม่ของตนทำนา และอาศัยกินข้าวจากยุ้งข้าวของพ่อแม่ และผู้ที่เป็นหม้ายสูงอายุ เป็นต้น ไม่สามารถที่จะจัดกลุ่มให้เข้ากับรูปแบบที่จัดอยู่นี้ได้ มีอยู่ประมาณสิบสองครอบครัวในหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพที่ไม่เกี่ยวกับการเกษตรเลย ดังนั้น คำที่ใช้จัดกลุ่มจึงเป็นเพียงโดยคร่าว ๆ และครอบครัวในหมู่บ้านทุกครอบครัวก็มีได้เข้าอยู่ในกลุ่มที่ผู้เขียนจัดอย่างเหมาะสมทั้งหมด นอกจากนั้นคำที่ใช้เหล่านี้ก็ไม่จำเป็นต้องมีความหมายทำนองเดียว

กันหมดกับที่ใช้ในข้อขัดแย้งทางการเมือง นั่นคือ ผู้เป็น “เจ้าของที่ดิน” ของหมู่บ้านเชียงใหม่มิใช่เป็นที่เกลียดชังเหมือนในหลาย ๆ สังคม ในความเป็นจริงพวกนี้เป็นเพียงเจ้าของที่ดินในระดับปานกลางและในภาวะสมมุติเท่านั้นในตารางที่ 6 ผู้เขียนได้แสดงถึงจำนวนของที่ดินที่ผู้เขียนใช้ สำหรับการจำกัดความของแต่ละกลุ่ม เนื่องจากค่าเช่าที่นาในหมู่บ้านเชียงใหม่จ่ายเป็นผลิตผลครึ่งหนึ่งของผลิตผลทั้งหมด ผู้เขียนจึงนับนาเช่า 2 ไร่เท่ากับเจ้าของ 1 ไร่ในการคำนวณสถานภาพทางเศรษฐกิจ ตัวเลขในตารางที่ 6 จึงไม่ไปด้วยกันกับตัวเลขขนาดของที่ดินในตารางที่ 4 และ 5 เมื่อเข้าใจกันตามนี้ครอบครัวในหมู่บ้านเชียงใหม่ก็จะสามารถจัดแยกเป็นกลุ่ม ตามสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมภายในสังคมหมู่บ้านได้ (ดูตารางที่ 6)

ตารางที่ 6

การจัดกลุ่มครัวเรือนในหมู่บ้านเชียงใหม่ตามสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

สถานภาพ	จำนวนถือครองที่ดิน เป็นไร่โดยเทียบเคียง	จำนวน ครัวเรือน
เจ้าของที่ดิน	เกิน 15	9
ชาวนาร่ำรวย	10—14.9	16
ชาวนาปานกลาง	4—9.9	71
ชาวนายากจน	1—3.9	71
ผู้ใช้แรงงานไร้อำนาจ	0—0.9	39
รวม		206

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างบุคคลสำหรับกลุ่มแต่ละกลุ่ม

เพื่อน้อยแก้ว เจ้าของที่ดิน

ในบรรดาชนชั้นเจ้าของที่ดินในหมู่บ้านเชียงใหม่ ไม่มีใครเหนือไปกว่าเพื่อน้อยแก้วในสังคมของหมู่บ้าน (คำว่า “พ่อ” ใช้สำหรับผู้ชายอาวุโสที่มีลูกหลานแล้ว และคำว่า “น้อย” เป็นคำเรียกบุคคลที่เคยเป็นเถรมาก่อน) บางครั้งก็มีคนเรียกว่าเจ้าน้อยแก้ว คำว่า “เจ้า” แสดงถึงการมีเชื้อสายเจ้ามาก่อน พ่อแก้วจะมีเชื้อสายหรือไม่นั้นยังไม่แน่แน่ แต่ที่สำคัญก็คือชาวบ้านและตัวท่านเองมีความเชื่อเจ้าว่าเป็นและปฏิบัติกันตามนั้น

พ่อแก้วเป็นบุคคลที่เอาประทับใจมาก แม้ว่าจะมีอายุถึงเจ็ดสิบสองปีท่านก็ยังมึนบุคลิกและปฏิบัติตนอย่างผู้ดี และเป็นที่เกรงขามของเด็กเมื่อพบเห็นท่าน แม้กระทั่งลูกสาวอายุยี่สิบปีของผู้ใหญ่บ้านที่มีอำนาจและหัวก้าวหน้าของหมู่บ้านเชียงใหม่สอง ยังตัวสั่นเทาเมื่อยืนอยู่ต่อหน้าท่าน ปัจจุบัน พ่อแก้วละเว้นจากการทำนาเอง และอยู่กับแม่สา (“แม่” เป็นคำเรียกผู้หญิงอาวุโสที่มีลูกหลานแล้ว) ภรรยาของท่านกับหลานสาวอีกคนหนึ่งในบ้านไม้สักกิ่งสมัยใหม่ขนาดใหญ่และสวยงาม อยู่ด้านสุดทิศเหนือของหมู่บ้าน พร้อมด้วยสวนลานบ้านที่สวยงามที่สุดแห่งหนึ่งของหมู่บ้าน ในเดือนกรกฎาคมของทุกปีต้นลำไยของท่านออกผล ทำให้มีรายได้ไม่น้อยตามมาตรฐานของหมู่บ้าน ทุกวันนี้พ่อแก้วทำอะไรเชื่องช้าด้วยมีอายุมาก และมักจะใช้เวลากลางวันที่อากาศร้อน นอนบนพื้นตั่งที่ปูด้วยเสื่ออันเย็นสบายในเงาร่มใต้ถุนบ้านซึ่งแวดล้อมด้วยพุ่มไม้ใบหลากหลายของสวนที่ท่านตกแต่ง ท่านเคยเป็นผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านเชียงใหม่หนึ่งมาเป็นเวลาถึงสิบแปดปี เมื่อลาออกจากตำแหน่งท่านก็มีบทบาทเป็นผู้นำที่สูงอายุของหมู่บ้านมาเป็นเวลานาน ผู้เป็นผู้ใหญ่บ้านต่อจากท่านเป็นคนที่ยิ้มกว่า และอาศัยอยู่ใกล้บ้านพ่อเอียด

แก้วโดยไม่ใช่เป็นการบังเอิญ พ่อน้อยแก้วมีบทบาทสำคัญในเรื่องต่างๆ ของหมู่บ้าน ในฐานะที่เป็นสมาชิกของคณะกรรมการวัดและกรรมการโรงเรียน เนื่องจากที่ท่านเป็นบุคคลที่ชาวบ้านเคารพนับถือมากที่สุด ท่านจึงได้รับความไว้วางใจให้ทำหน้าที่เป็นเหรัญญิกของกรรมการวัด เป็นผลให้พ่อน้อยแก้วต้องเก็บรักษาและใช้จ่ายเงินของหมู่บ้าน และท่านก็ใช้ความสามารถของท่านอย่างเต็มที่เพื่อให้แน่ใจว่าใช้เงินกันไปอย่างถูกต้อง

พ่อแก้วเป็นผู้รักษาสันติและทำความประนีประนอมของหมู่บ้าน แม้ว่าผู้นำเกือบทุกคนในหมู่บ้านจะถูกนิทว่าร้ายหรือถูกกล่าวหาในความไม่ซื่อสัตย์ แต่ไม่มีแม้เพียงครั้งเดียวที่ผู้เขียนจะได้ยินใครกล่าวหาพ่อแก้ว ชาวบ้านซึ่งมีความรู้สึกกลัวท่านอยู่บ้าง และแม้ในขณะที่กำลังตื่นกลัวท่าน ต่างก็ให้ความนิยมนับถือท่านอย่างสูง พ่อแก้วมีอายุมากดังเมทธุเซลlah (Methuselah - ชายชราในคัมภีร์คริสต์ศาสนา กล่าวกันว่ามียูถึง 969 ปี - ผู้แปล) มีความร่ำรวยดังครีซัส (Croesus - กษัตริย์ในประเทศลิเดีย ในสมัย 560 ปีก่อนคริสต์กาลซึ่งเป็นคนร่ำรวย - ผู้แปล) และตามบรรยายกาศของหมู่บ้าน ท่านสามารถมีอำนาจดังซีซาร์ (Caesar - จักรพรรดิของโรมผู้มีอำนาจมาก - ผู้แปล) หากท่านปรารถนาเช่นนั้นจริง ๆ

พ่อแก้วมีคุณลักษณะทุกประการ สำหรับการเป็นผู้นำของหมู่บ้าน ท่านเป็นผู้ที่มีบุคลิกดีและมีความซื่อสัตย์ เป็นผู้เคร่งศาสนาที่เคยบวชเป็นเณรมาแล้ว และที่สำคัญที่สุด ท่านเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ร่ำรวยมาก มีที่ดินที่นาที่อุดมสมบูรณ์ และสวนไม้ผล

พ่อแก้วจัดการกับที่ดินจำนวน 18 ไร่ของท่าน โดยให้เช่าดังต่อไปนี้ ให้ชาวบ้านคนหนึ่งเช่า 10 ไร่ โดยท่านได้รับข้าว 300 ถังต่อปีเป็นค่าเช่า บวกกับค่าเช่าเป็นเงินจากคนเดียวกัน สำหรับการปลูกถั่วลิสงและถั่ว

เหลือเงินบางส่วนของที่ดินซึ่งอุดมสมบูรณ์ดี หลังจากที่ได้เก็บเกี่ยวข้าวไปแล้ว พ่อแก่ช่วยให้ลูกชายของพี่ชายเช่า 4 ไร่โดยได้รับข้าว 147 ถังเป็นค่าเช่า บวกกับส่วนแบ่งถั่วลิสงที่หลานชายปลูก และอีก 4 ไร่ให้ญาติห่าง ๆ ของภรรยาเช่า โดยได้รับข้าว 96 ถังต่อปี บวกกับค่าเช่าเป็นเงินอีก

นอกจากรายได้เป็นข้าวจำนวนมากพอสมควร ซึ่งส่วนใหญ่ให้นำเอาไปขายเป็นเงินสดแล้ว พ่อแก่ยังมีสวนลำไยต้นใหญ่และพันธุ์ดีอีกยี่สิบเอ็ดต้น ซึ่งให้ผลออกมามีค่าถึง 6,000—7,000 บาทต่อปี เนื่องจากข้าวเหนียว 1 ถังขายได้โดยเฉลี่ยประมาณ 7 บาท รายได้จากลำไยจึงเท่ากับรายได้จากการขายข้าวถึง 1,000 ถัง ซึ่งเป็นผลผลิตโดยเฉลี่ยจากที่นา 20 ไร่

แม่สา ภรรยาของท่าน ช่วยเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ครอบครัว (ความจริงไม่จำเป็นต้องหาอีกเลย!) ด้วยการขายของในตลาดประจำตำบล ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านเชียงใหม่พอสมควรไม่ว่าจะเดินไปหรือขี่จักรยานไป แม่สาเก่งในการซื้อของในตลาดหนึ่งและนำไปขายอีกตลาดหนึ่งที่มีราคาสูงกว่า ของที่ขายอยู่ประจำคือผลไม้และใบตองกล้วย (ใช้สำหรับห่อของในตลาดคนไทย) ของลูกสาวของแก การซื้อขายในตลาดยังทำให้แม่สาเป็นนักชู้ชบชิบนินทาประจำหมู่บ้าน แกมักจะรู้และเล่าสิ่งที่น่าสนใจทุกอย่างในหมู่บ้าน

ธุรกิจที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่เล่ากันของพ่อแก่คือให้กู้ยืมเงิน ท่านให้ยืมเงินแก่ครอบครัวที่มีทุนทรัพย์น้อย และต้องการเงินเพื่อให้เพียงพอ บางครั้งท่านให้ชาวบ้านที่นำเงินของส่วนรวมไปใช้ผิดวัตถุประสงค์ยืม เพื่อรักษาชื่อเสียงของเขาไว้ ไม่ว่าเรื่องใด ๆ พ่อแก่จะมีความยุติธรรมและได้รับความเชื่อถือในเรื่องต่าง ๆ ที่ท่านทำ ซึ่งยังให้ผลกำไรที่ดีอีกด้วย

ทั้งหมดนี้ ยังมีได้แสดงถึงความมั่งคั่งของพ่อแก่อย่างครบถ้วน ในตอนกลางของหมู่บ้านด้านทิศตะวันตกของวัด มีที่สวนขนาดใหญ่ซึ่งพี่คำลูก

สาวคนเดียวของพ่อแก้วอาศัยอยู่ร่วมกับสามีและลูกสาวหนึ่งในสองคน ลูกสาวสองคนนี้จะสับเปลี่ยนกันไปพักอยู่กับตาและยาย สามีของพี่คำเป็นครูอยู่ในโรงเรียนประจำท้องถิ่น และมีจักรยานยนต์ที่ดีที่สุดคันหนึ่งในหมู่บ้าน หลานทั้งสองคนของพ่อแก้วเป็นหญิงสาวอายุประมาณสิบปี ทั้งคู่เรียนอยู่ในวิทยาลัยครูในเมืองเชียงใหม่ ก่อนนี้ทั้งสองนั่งรถสองแถวไปกลับทุกวัน แต่ปัจจุบันพ่อแก้วเข้าบ้านใกล้ ๆ กับวิทยาลัยให้หลานทั้งสองและยายอยู่อาศัย ทำให้ทั้งสองมีเวลาเรียนมากขึ้น และเปิดโอกาสให้ยายได้เที่ยวดูเมืองเชียงใหม่ ทั้งสามคนกลับบ้านในตอนสุดสัปดาห์ หญิงสาวคนหนึ่งจะไปอยู่กับพ่อแม่ อีกคนหนึ่งจะไปอยู่กับตายาย เป็นประเพณีในหมู่บ้านที่จะต้องมิหญิงสาวอยู่ในบ้านเพื่อคอยดูแลคนแก่ คือ ตั้งแต่เช้าทำอาหาร ตักน้ำ ชักเสื่อผ้า และกวาดลานบ้าน

พี่คำ (อย่างที่เขาบ้านเรียกแม่แต่คนที่มียาามากกว่า) ตามฐานะของเธอในสังคมหมู่บ้าน เธอมีที่นา 3 ไร่ซึ่งพ่อแก้วและแม่สาวยกให้ และได้ให้คนในหมู่บ้านคนหนึ่งเช่า แต่เธอก็ยังมีสวนขนาดใหญ่ซึ่งมีลำไยที่กำลังให้ดอกออกผลแปดสิบต้น มะพร้าวห้าสิบต้น และกล้วยอีกสี่สิบต้น รายได้จากลำไยอย่างเดียวก็ทำให้ครอบครัวร่ำรวยพอ นอกจากนี้ พี่คำยังมีโรงสีข้าวที่พ่อยกให้ ซึ่งให้รายได้มากพอสมควรและสามีของเธอก็ได้รับเงินจากรัฐบาลในตำแหน่งครูของโรงเรียนหมู่บ้านเชียงใหม่

พี่คำและสามีหลังจากที่ได้รับมรดกที่เหลือของพ่อแก้วแล้ว ก็จะกลายเป็นคู่ที่ร่ำรวยที่สุดในหมู่บ้าน เนื่องจากพี่คำเป็นลูกคนเดียว สมบัติก็จะไม่มีการแบ่งในรุ่นเธอ ลูกสาวสองคนจะยังคงเป็นผู้ที่ร่ำรวยที่สุดในหมู่บ้านในรุ่นอายุของทั้งสองถ้าหากอนาคตของครอบครัวยังคงเจริญอยู่เรื่อย ๆ สามีของพี่คำจะกลายเป็นหัวหน้าจัดการทรัพย์สินที่ร่ำรวยที่สุดในหมู่บ้าน และจากที่มี

สถานภาพเป็นครู ก็จะทำให้มีฐานะสำคัญในสังคมหมู่บ้านต่อไป แม้ในขณะนี้เขาเลี้ยงเพื่อนฝูงซึ่งบางคนมาจากที่ว่าการอำเภอ สัปดาห์ละหลายครั้งที่บ้านด้วยอาหารอันเป็นที่โปรดปรานของผู้ชายเมืองเหนือ คือ “จิ้นลาบ” เป็นลาบเนื้อควายดิบ ๆ และเหล้า ไม่มีครอบครัวใดในหมู่บ้านที่จะทราบถึงค่าใช้จ่ายนี้ ลูกสาวทั้งสองคนของครอบครัวได้รับการเลี้ยงดูอย่างดี จนเติบโตเป็นสาวที่ช้อยและพูดเสียงอ่อนนุ่่ม ทั้งสองจะพูดภาษาไทยภาคกลางเท่าที่โอกาสจะอำนวย เพื่อแสดงตนเองว่าอยู่เหนือระดับสังคมของหมู่บ้านนี้

ครอบครัวของพ่อแก้วซึ่งอยู่ระดับสูงสุดของสังคมหมู่บ้าน ได้แสดงให้เห็นถึงมิติมนุษย์ในการแบ่งชนชั้นทางสังคมในหมู่บ้านจากจุดที่สูงสุด เจ้าของที่ดินคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านก็อยู่ในลักษณะคล้ายกัน เพียงแต่สถานภาพและความร่ำรวยด้อยกว่าเท่านั้น มีเจ้าของที่ดินเก้าแก่อีกสามคนซึ่งเป็นเพื่อนใกล้ชิดกับพ่อแก้ว และเป็นกรรมการวัดกับกรรมการโรงเรียนด้วยกัน

พ่อหลวงตา

ผู้ใหญ่มาน

พ่อหลวงตา (“หลวง” ภาษาไทยเหนือแปลว่า “ใหญ่” ผู้แปล) ซึ่งตำแหน่งนำหน้าชื่อแสดงถึงการเป็นผู้ใหญ่มานหมู่บ้านเชียงใหม่สอง เป็นหัวหน้าครอบครัวที่มีลักษณะเด่น อันแสดงถึงลักษณะที่แตกต่างออกไปอีกอย่างหนึ่งของการแบ่งชั้นทางสังคมในสังคมหมู่บ้าน ครอบครัวของพ่อหลวงตามีที่ดินเพียง 6 ไร่ ซึ่งดูตามเกณฑ์ที่ใช้ในที่นี้แล้ว (ดูตารางที่ 6) ก็จะเป็นชาวนาระดับกลางชั้นต่ำ แต่ในความเป็นจริง ครอบครัวนี้จะมีสถานะทางสังคมในระดับเทียบเท่ากับเจ้าของที่ดินบางคน และระดับต่ำกว่าก็เพียง

เพื่อน้อยแก้ว ในฐานะทางสังคมของพ่อหลวงตาอาศัยตัวกำหนดสถานภาพต่าง ๆ กันคือ ในฐานะอำนาจของเขาคือรัฐบาลไทยซึ่งอยู่ภายนอกหมู่บ้าน และความร่ำรวยของเขาคือจากบทบาทของเขาในการซื้อและขายผลิตผลทางการเกษตร

พ่อหลวงตาเป็นคนมีลักษณะที่มีอำนาจ เป็นนักมวยเก่าซึ่งพออายุย่างเข้าสี่สิบสี่ปีก็เริ่มมีรูปร่างที่เหาะทะขึ้น แต่ถึงกระนั้น ก็ยังสามารถที่จะล้มคนได้ด้วยกำปั้นเพียงหมัดเดียวและปฏิบัติงานในฐานะผู้รักษาความสงบได้ดีกว่าผู้ใหญ่ในบ้านส่วนมาก ความสามารถในการชกมวยของเขาเคยนำความลำบากมาให้เมื่อหลายปีที่แล้ว คือชกคนเมาเหล้าที่มาก่อวุ่นในหมู่บ้านจนบาดเจ็บสาหัส เขาต้องขายที่ดินบางส่วนเพื่อจ่ายเงินเป็นค่าปลอบขวัญให้กับครอบครัวของผู้บาดเจ็บ เหตุการณ์นี้มีได้ทำให้ภาพพจน์ของเขาในสังคมหมู่บ้านดีขึ้นเลยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ศัตรูของเขา

พ่อหลวงตาเป็นคนสมัยใหม่และมีความคิดก้าวหน้า ซึ่งนับว่าเป็นผู้นำของหมู่บ้านที่ดีที่สุดคนหนึ่งของประเทศโดยไม่ต้องสงสัย เขาเป็นผู้นำเอาความก้าวหน้ามาสู่หมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสองสามปีที่ผ่านมา ในขณะที่เดียวกันกับที่รัฐบาลได้วางนโยบายสร้างความเจริญในชนบทเป็นเป้าหมายที่สำคัญ เขามีความเชื่ออย่างจริงจังในความคิดเพื่อความเจริญก้าวหน้า และเขาก็ฉลาดในการใช้โครงการสร้างความเจริญให้กับหมู่บ้าน มาทำให้ฐานะตำแหน่งของตนเองให้ดีขึ้น เขามีความกระตือรือร้นที่จะรู้ว่ามีอะไรใหม่และทันสมัย ดังนั้นจึงให้ลูกสาวของเขาไปทำงานกับนักมานุษยวิทยาชาวต่างชาติ เพื่อเรียนรู้ถึงวิธีการดำเนินชีวิตของพวกนั้น พฤติการณ์ทั้งหลายเหล่านั้นของเขาเป็นที่คาดได้ว่า มีการต่อต้านด้วยความจงใจจากผู้นำคนเก่าแก่ของหมู่บ้านหลายคน ซึ่งออกปากนิยมความก้าวหน้า แต่ก็ยังสับสนอยู่เล็กน้อยกับสิ่ง

ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน และมีความกลัวว่าฐานะตำแหน่งของตนอาจเกิด
ความคลอนแคลน พวกเขาสนใจกับการปฏิบัติงานอันรวดเร็วของพ่อหลวงตา
และบางครั้งพวกเขาก็ไม่พอใจในวิธีการปฏิบัติงานของเขา

พ่อหลวงตามีความฉลาดและมีโอกาสดีพอ ที่จะดูว่ากระแสลมทาง
การเมืองจะพัดไปทางไหน และเขาต่างกับผู้นำหมู่บ้านส่วนมากในอำเภอ คือ
พยายามชวนชาวบ้านตั้งเอาโครงการของรัฐบาลมาสู่หมู่บ้าน เช่น การพัฒนา
ชนบท การเร่งรัดพัฒนาชนบท และกลุ่มที่คล้ายกับกลุ่มอาสาสมัครอเมริกัน
ของไทย เขาประสบความสำเร็จอย่างเหลือเชื่อ หมู่บ้านเชียงใหม่เป็น “หมู่
บ้านพัฒนา” ถึงห้าปี โดยมีถนน สะพาน และโครงการใหม่ ๆ เกิดขึ้นด้วย
การดำเนินงานของโครงการพัฒนาชนบท หมู่บ้านเชียงใหม่สองได้รับเลือกให้
เป็นหมู่บ้านตัวอย่าง สำหรับโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบทในอำเภอสารภี ส่วน
ใหญ่เกิดจากความกระตือรือร้นของพ่อหลวงตา ทำให้เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ
ในโครงการนี้ของรัฐบาลมีความประทับใจในความเป็นผู้นำของเขา ยิ่งกว่านั้น
ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2515 พร้อม ๆ กับที่มีการดำเนินงานโครงการ
เร่งรัดพัฒนาชนบทในหมู่บ้าน สมาชิก “อาสาพัฒนา” ซึ่งเลียนแบบกลุ่ม
อาสาสมัครอเมริกันจำนวนสี่คน ได้เข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเพื่อช่วยเหลือ
โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท (ดู Moore 1974 หน้า 176--177) กลุ่ม
อาสาสมัครได้เข้ามาอาศัยอยู่ในบ้านเล็ก ๆ ที่นักมานุษยวิทยาชาวต่างชาติได้ย้าย
ออกไป ในเขตหมู่บ้านเชียงใหม่สอง

หมู่บ้านเชียงใหม่เป็นหมู่บ้านที่เลือกขึ้น เพื่อรับภาระอันหนักหน่วง
จากความพยายามของรัฐบาลที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมชนบทไทย โดยจัดให้มี
การร่วมมือที่ดีในระหว่างชาวบ้าน อบรมการเป็นผู้นำ จัดสอนกลุ่มนักร้อง
และร้องเพลง และส่งเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของคนรุ่นหนุ่มสาว ด้วยการ

พัฒนาอาชีพแขนงใหม่เช่น การทอเสื้อ การตัดเย็บเสื้อผ้า และการทำที่จุดบุหรี่ เป็นต้น โครงการนี้ดำเนินอย่างเต็มที่ในกลางเดือนกันยายนของปี พ.ศ. 2515 ชาวนบพและผู้นำอีกหลายคนจากทั่วประเทศมาถึงหมู่บ้านเชียงใหม่หลายคันรถเพื่อมาสังเกตการณ์เกี่ยวกับความสำเร็จของหมู่บ้านเชียงใหม่ ชาวบ้านต้องรีบเร่งทอเสื้อและทำที่จุดบุหรี่ให้พอสำหรับการแสดงให้ชม โครงการนี้มีอุปสรรคขั้นต้นหลายอย่าง เพราะเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นไม่ทราบถึงความขัดแย้งระหว่างหมู่บ้านเชียงใหม่หนึ่งและเชียงใหม่สอง ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความวุ่นวายจนกระทั่งต้องให้หมู่บ้านเชียงใหม่สองเข้ามาอยู่ในโครงการด้วย และเพราะการขาดกลวิธีในการเป็นผู้นำของพ่อหลวงตาด้วย แต่บรรดาผู้ปฏิบัติงานก็รวมกลุ่มกันได้อย่างรวดเร็วและดำเนินการต่อไปอีก เป็นการไม่ปลอดภัยสำหรับพ่อหลวงตาเลย ที่กำลัหน้าชาวบ้านมากเกินไป แต่เขาก็มักจะจัดการให้พ้นภาวะหน้าสัวหน้าขวานได้ และบางทีเขาก็คงจะทำเช่นนั้นต่อไป

พ่อหลวงตาอยู่กับแม่หลวงแก้วภรรยาของเขา กับลูกสาวสองคนชื่อ สายและนพ และลูกชายอีกคนหนึ่งชื่อมา ในบ้านไม้สักหลังใหม่ที่ทันสมัยอยู่ด้านตะวันออกเฉียงใต้ของหมู่บ้าน ในบ้านของเขาเหมือนกับของชาวบ้านที่ร่ำรวยอื่น ๆ คือติดไฟนีออน เครื่องเรือนเป็นไม้ และตู้กระจกติดรูปภาพถ่ายของครอบครัว ส่วนใต้ถุนบ้านลาดด้วยซีเมนต์ ทำเหมือนบริเวณชานบ้าน มีเนื้อที่มากพอที่จะเลี้ยงรับรองแขกกลุ่มใหญ่ และยังมีที่พอสำหรับเล่นดนตรี รำวงได้ นอกจากนี้ยังมีบริเวณที่กว้างสำหรับเก็บรถจักรยานยนต์ฮอนด้าอยู่ใต้ถุนบ้านอีกด้วย นอกชานบ้านออกไปเป็นอาคารหาสีที่สร้างขึ้น

ใหม่ ๆ ใช้เป็นที่ทำงานของพ่อหลวงตา และเป็นโรงเก็บของชั่วคราวเพื่อเก็บ
กระเทียมจนกว่าราคาจะสูงขึ้น

แม่หลวงแก้วเป็นคนมีเสน่ห์ รูปร่างท้วม และมีรอยยิ้มอันอบอุ่น
น่าประทับใจเหมือนกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัวของพ่อหลวงตา เธอ
ขาย “เครื่องต้ม” ที่บ้านตอนกลางคืนเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว และ
เธอเป็นผู้หญิงที่เข้มแข็งเอางานเอาการช่วยเหลืองานต่าง ๆ ส่วนมากของสามี
อัยบันแม่ของเธอ (“อัย” หมายถึง “ปู่ตายาย”) อาศัยร่วมอยู่
ด้วย ความจริงเป็นพวกเธอที่ร่วมอาศัยอยู่กับอัยบัน ตามความนิยมของคน
เมืองที่ทากัน โดยที่ลูกสาวคนใดคนหนึ่ง (มักจะเป็นคนสุดท้อง) จะอยู่กับ
บ้านและสามีของเธอจะมาอาศัยร่วมอยู่ด้วยกับครอบครัว อัยบันอายุเจ็ดสิบปี
เป็นสตรีที่สนุกสนานรื่นเริงและมีแววตาประกายสดใส ท่านให้กำเนิดบุตร
ถึงเจ็ดคน แต่มีเพียงสี่คนเท่านั้นที่ยังมีชีวิตอยู่

อัยบันและสามีเป็นเจ้าของที่ดิน 8 ไร่และลำไยอีกหลายต้น หลัง
จากที่สามีเสียชีวิตแล้ว ท่านก็แบ่งสมบัติให้กับลูกสาวสองคนและลูกชายสอง
คน สามคนโชคไม่ดีที่มีครอบครัวขนาดใหญ่จึงทำให้มีชีวิตที่ยากจน หลัง
จากแบ่งสมบัติแล้ว อัยบันยังมีที่ดินเหลือเป็นของท่านเองอีกไร่ครึ่ง ซึ่ง
ปัจจุบันได้ให้ลูกชายที่ยากจนที่สุดเช่าอยู่ ด้วยค่าเช่าเป็นข้าวสิบถังต่อปี สิ่ง
อื่นๆ ที่ท่านต้องการแม่หลวงแก้วลูกสาวคนสุดท้องเป็นผู้จัดหาให้ พ่อหลวงตา
ได้ผ่าตัดทำหมันมาหลายปีแล้ว เพื่อจำกัดขนาดของครอบครัวที่ตนจะสามารถ
เลี้ยงดูได้ บางทีอาจเป็นเพราะได้เรียนรู้บทเรียนจากประสบการณ์ของบรรดา
พี่ ๆ ของภรรยา ซึ่งมีลูกมากจนทำให้ยากจน

มาหรือที่เรียกกันว่าอ้ายมา (พี่มา) ลูกชายของพ่อหลวงตา เป็น
ชายหนุ่มหน้าตาคมคายอายุยี่สิบสองปี เขาช่วยทำนาของครอบครัวขณะที่พ่อ

มีภาระงานที่เกี่ยวกับหน้าที่ และทำการซื้อขายสิ่งของเพื่อหารายได้มาเสริมกับเงินเดือน 200 บาทที่ได้รับจากการเป็นผู้ใหญ่บ้าน เขาเป็น “บ่าว” เนื้อหอมที่ “สาว” หลายคนในหมู่บ้านเชียงใหม่และหมู่บ้านใกล้เคียงอยากจะได้แต่งงานด้วย

สายลูกสาวคนโตอายุสิบเก้า รูปร่างท้วมเตี้ย ในปัจจุบันกำลังคิดที่จะมีสามีเหมือนหญิงสาวทั้งหลายในหมู่บ้านที่มีอายุคราวเดียวกัน สายเชื่อว่าพ่อของตนเองเป็นผู้ชายที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลก และชายหนุ่มคงจะต้องใช้ความพยายามอย่างมากเพื่อเอาชนะเธอจากพ่อของเธอ เธอไม่แน่ใจว่าพ่อจะรักเธอเท่า ๆ กับที่รักน้องสาว หรือแม่จะรักเธอเท่า ๆ กับที่รักพี่ชาย สายได้รับเลือกจากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2515 ให้ได้ทุนไปเรียนออกแบบและตัดเสื้อผ้าที่โรงเรียนประจำในกรุงเทพฯ ซึ่งเจ้าของจบการศึกษามาจากปารีส รายการนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบทในหมู่บ้าน เมื่อสายกลับมาหลังจากนั้นหกเดือน เธอจะต้องสอนการตัดเย็บให้กับผู้หญิงอื่น ๆ ในหมู่บ้าน เพื่อเป็นการชดเชยที่รัฐได้ออกค่าใช้จ่ายให้ในระหว่างที่เธอเรียนอยู่หกเดือน

การไปกรุงเทพฯ เพื่อเรียนตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นประสบการณ์ที่ช็อกซ้ำสำหรับสาย เธอต้องการเชื่อฟังพ่อซึ่งเป็นต้นความคิดและให้เธอไปสมัคร และเธอก็ชอบที่มันทำให้เธอมีเกียรติในบรรดาหญิงสาวของหมู่บ้าน แต่เธอก็ไม่รู้สึกลอยลางที่จะคิดเกี่ยวกับกรุงเทพฯ ซึ่งเธอเคยไปมาครั้งหนึ่งแล้ว และเธอก็กลัวว่า “แฟน” ของเธอซึ่งอยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียงกัน จะถูกหญิงสาวอื่นแย่งไป ความกลัวอันหลังนี้มีอยู่ไม่น้อย

ทางการจัดการการเดินทางของสายจากหมู่บ้านไปกรุงเทพฯ อย่างทุลักทุเล พ่อแม่พาเธอไปลำพาเพื่อพบกัเจ้าหน้าทีผู้หญิงของทางการ ซึ่งจะพา

เธอและหญิงสาวอีกคนหนึ่งขึ้นรถไฟไปกรุงเทพ ฯ แต่ปรากฏว่าไม่พบใครเลย และหลังจากที่ร่อยุ่ประมาณสามชั่วโมงเธอก็ตัดสินใจนั่งรถโดยสารไปกรุงเทพ ฯ เธอถึงกรุงเทพ ฯ ในตอนเย็น และโรงเรียนก็ไม่ยอมให้เธอเข้า เนื่องจากทางการมิได้แจ้งให้ทราบว่าเธอจะมา สุดท้าย โรงเรียนก่อนก็ยอมให้เธออยู่ และในที่สุดทุกอย่างก็เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

ในหลายวันต่อ ๆ มา สายได้เรียนรู้ถึงความจริงบางอย่างเกี่ยวกับสังคมไทย ซึ่งเธอไม่เคยรู้อย่างจริง ๆ มาก่อน อย่างหนึ่งก็คือเธอมาจาก “บ้านนอก” และคนในกรุงเทพ ฯ ถือว่าเธอเป็นราวกับคนต่างชาติ เธอพูดภาษาแปลก ๆ ไม่คุ้นหู และความพยายามของเธोजะใช้ภาษาไทยภาคกลางก็รู้สึกเป็นที่น่าขบขัน เพื่อหลีกเลี่ยงการหัวเราะเยาะ เธอจึงปิดปากเงียบไม่พูดอะไร เธอยังพบว่าทางการมิได้จ่ายค่าใช้จ่ายให้ทั้งหมด เธอต้องซื้อวัสดุสำหรับการเรียนตัดเย็บราคาแพง ๆ เองหมด และแม้แต่ผ้าดิมแก้วหนึ่งเธอก็ต้องจ่ายเงินไปหนึ่งสลึง ไม่ช้าเธอก็ต้องขอเงินไปจากบ้าน หลังจากอยู่ในโรงเรียนได้อาทิตย์เดียวเธอก็อยากกลับบ้าน เพื่อเย็บหมวกใบลานด้วยจักรของเธอเองเหมือนที่เธอเคยทำมาก่อน แต่เธอก็ฝืนทนอยู่ต่อไป เพราะเธออายุที่ยอมรับความพ่ายแพ้ และทำให้พ่อเสียหน้าเสียตาที่กลับมาบ้านด้วยความล้มเหลว หลังจากนั้นสองสามเดือนเธอก็กลับมายังหมู่บ้าน เล่าเรื่องความเจริญตระการตาของกรุงเทพ ฯ ว่าเป็นอย่างไรตามที่ได้เห็นมา ให้บรรดาหญิงสาวในหมู่บ้านฟัง และเริ่มต้นการสอนตัดเย็บเสื้อผ้า

น้องสาวของสายชื่อนพ อายุสิบแปดปี เป็นคนเงียบ ขี้อาย และพูดเสียงค่อย ตามแบบอย่างหญิงสาวชาวไทยที่ดิงาม ซึ่งเหมือนกับหลานสาวคนโตของพ่อน้อยแก้ว นพสามารถพูดภาษาไทยภาคกลางและภาษาอังกฤษบ้างเล็กน้อย เธอเข้าเรียนอยู่ในวิทยาลัยครูในเมืองเชียงใหม่ ตามความ

เห็นของสาย เธอเป็นคนโปรดของพ่อ และเป็นความหวังของครอบครัวที่จะไปมีความเจริญก้าวหน้าในวงสังคมของจังหวัดเชียงใหม่ คนในครอบครัวหวังว่าเธอจะได้แต่งงานกับชายหนุ่มดี ๆ จากครอบครัวในเมือง ซึ่งทำงานที่มีเกียรติและเงินเดือนสูงในหน่วยงานของราชการ

พ่อหลวงตาเองก็มาจากหมู่บ้านอื่น ซึ่งอยู่คนละทุ่งนากับหมู่บ้านเชียงใหม่ ปัจจุบันมีทางสายเล็ก ๆ เหมาะสำหรับรถจักรยานหรือจักรยานยนต์เชื่อมต่อทั้งสองหมู่บ้าน และพ่อหลวงตามักจะปั่นรถจักรยานยนต์ไปหาเพื่อนฝูงและญาติพี่น้องที่นั่น ผู้ชายหลายคนก็อาศัยอยู่ในซีกเดียวกับเขาในหมู่บ้านเชียงใหม่ ก็แต่งงานย้ายเข้ามาจากหมู่บ้านเดียวกันนี้ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มขนาดเล็กขึ้น และต่างก็ให้การสนับสนุนพ่อหลวงตาอย่างเข้มแข็ง คู่ชีวิตของเขาในหมู่บ้าน (ส่วนมากอยู่ในหมู่บ้านเชียงใหม่หนึ่ง) ยกเรื่องนี้ขึ้นโจมตีเขา โดยกล่าวว่าถึงอย่างไรเขาก็มิใช่เป็นคนในหมู่บ้านเชียงใหม่ เหมือนกับที่ผู้นำคนสำคัญทั้งหลายเป็น เมื่อครั้งพ่อหลวงตาเป็นหนุ่มมาจีบแม่หลวงตาที่บ้าน พ่อแม่ของเธอก็รู้ว่าเขามาจากครอบครัวที่ยากจน แต่เนื่องจากแม่หลวงตารักเขา และเนื่องจากที่เขาเป็นนิสัยดีทำงานขยันขันแข็ง พ่อแม่จึงยอมให้แต่งงานทั้งที่ไม่เต็มใจนัก หลังจากแต่งงานแล้วเขาได้มาอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของภรรยา และช่วยทำนาเหมือนกับลูกเขยที่ดีคนอื่น ๆ ของหมู่บ้านเชียงใหม่ เพื่อที่จะหาเงินมาเป็นของเขาเอง เขาจึงหางานทำเป็นแรงงานทำการเกษตร ขุดท้องร่อง เกี่ยวข้าว สร้างบ้าน และที่สุดเขาก็มีชื่อเสียงว่าเป็นคนทำงานหนัก เขาสะสมเงินทีละเล็กละน้อยเพื่อซื้อที่ดินเพิ่มขึ้นสำหรับครอบครัว และเริ่มซื้อขยเล็ก ๆ น้อย ๆ โชคชะตาของครอบครัวของเขาเริ่มดีขึ้นแม้ว่าจะเป็นไปอย่างช้า ๆ ก็ตาม

เนื่องจากที่เขาเป็นอดีตนักมวยและมีบุคลิกภาพที่น่าคบหาสมาคม ผู้ใหญ่บ้านเชียงใหม่สองในขณะนั้น ซึ่งเป็นกำนันด้วย ได้เลือกให้เขาเป็นผู้ช่วย พอกำนันออกจากตำแหน่งเขาจึงเสนอให้พ่อหลวงตาเป็นผู้ใหญ่บ้านเชียงใหม่สองแทน ความปวารณาของเขาได้รับการสนอง นับเป็นลาภของพ่อหลวงตาที่ฐานะทางสังคมของเขาสูงขึ้น

พ่อหลวงตาเป็นผู้ใหญ่บ้านที่ขยันขันแข็งและมีประสิทธิภาพ จนในไม่ช้าก็เป็นที่รู้จักกันทั่วอำเภอสารภีและบริเวณใกล้เคียง จากการมีตำแหน่งทางราชการ และด้วยเงินเดือนที่ได้รับจากรัฐบาลที่ช่วยให้เขาไม่ต้องไปทำงานในท้องถิ่น ธุรกิจการซื้อขายของเขาจึงเริ่มทำกำไรมากขึ้น และครอบครัวของเขาก็เริ่มฐานะดีขึ้นตามลำดับ ไม่ช้าไม่นานเขาก็สามารถซื้อที่ดินมากขึ้น สร้างบ้านใหม่ และซื้อรถจักรยานยนต์ฮอนด้าขณะที่มีกำลังเป็นที่นิยมกันในหมู่บ้าน (ลูกเขยของพ่อน้อยแก้วเป็นคนแรกในหมู่บ้านที่ซื้อรถจักรยานยนต์ และพ่อหลวงตาก็อซื้อหลังจากนั้นไม่นาน) เขาเริ่มซื้อกระเทียมและลำไยเป็นจำนวนมาก โดยเป็นตัวแทนของพ่อค้าคนจีนในสารภีและเมืองเชียงใหม่ ซึ่งจ่ายค่านายหน้าให้เขา และจัดส่งต่อไปยังพ่อค้าชาวจีนขายส่งในกรุงเทพฯ ธุรกิจของพ่อหลวงตาได้รับการส่งเสริมจากความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์ และผู้รับการอุปถัมภ์ ที่เขามีกับเศรษฐีคนจีนในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในชนบทรอบบริเวณนี้ คนผู้นี้ให้ทุนในกิจการของพ่อหลวงตา โดยแบ่งส่วนกำไรเป็นค่าตอบแทน ไม่ช้าไม่นานพ่อหลวงตาก็อซื้อกระเทียมเป็นจำนวนมาก ซึ่งเขาเก็บเอาไว้จนราคาขึ้นสูงในตอนปลายฤดูเมื่อกระเทียมมีน้อยลง และเสี่ยงโชคกับลำไยจากสวนขนาดใหญ่มาเป็นเวลาหลายปี ฐานะการเงินที่มั่งมีของพ่อหลวงตาในปัจจุบันได้มาจากแหล่งธุรกิจนี้

พ่อหลวงตาเป็นผู้ใหญ่บ้านที่มีความสามารถ และอุทิศตนเองให้กับความคิดเพื่อความก้าวหน้า (ตามที่เขาเข้าใจ) และทำให้หมู่บ้านเชียงใหม่สองของตนเป็นหมู่บ้านที่ทันสมัยที่สุดของประเทศไทย เขาเป็นคนเมืองที่ประกอบการในระดับที่กว้างขวางกว่าพ่อค้าหัวโบราณ ที่ขายสินค้าประเภทหัตถกรรม หรือผู้ซื้อขายไก่และควาย (ดู Moerman [1975] ซึ่งชี้ให้เห็นว่าผู้ขายไทยภาคเหนือประกอบการค้าด้วย) โดยปกติคนจีนจะเป็นพ่อค้าใหญ่ และมันจะยังคงเป็นปัญหาอยู่ถ้าพ่อหลวงตาจะเป็นพ่อค้าใหญ่โดยติดต่อกับกรุงเทพฯ โดยตรง พ่อค้าคนจีนคงจะขัดขวางความพยายามอันนี้แน่นอน ความเป็นผู้นำของเขาในหมู่บ้านขึ้นอยู่กับพลังบุคลิกภาพของเขา ความสามารถในการนำคน และที่สำคัญที่สุดคือการสนับสนุนจากทางการ ซึ่งจะสนับสนุนผู้นำให้สามารถดำเนินการโครงการพัฒนาในหมู่บ้านได้ ตำแหน่งฐานะของเขาในสังคมหมู่บ้านขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ใหม่ และไม่ขึ้นอยู่กับค่านิยม เช่น ความมั่งมีที่ดิน การศึกษาศาสนาจากวัด และความสามารถในการอะลุ้มอล่วย พ่อหลวงตาเป็นคนหัวสมัยใหม่ในที่ที่เต็มไปด้วยจารีตและประเพณีนิยม

พ่อตันและแม่ต^๕ ขาวนาราวย

ครอบครัวของพ่อตันแสดงให้เห็นถึงระดับการดำเนินชีวิตของชาวนาว่ารายในหมู่บ้าน ครอบครัวของเขาเป็นครอบครัวที่มั่งคั่ง มีที่ดินประมาณ 13 ไร่ตรงด้านทิศเหนือของหมู่บ้าน และเช่าอีก 3 ไร่จากคนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียงกัน ทำให้การทํานาของครอบครัวเท่ากับการเป็นเจ้าของที่ดิน 14 ไร่ครึ่ง (นา 3 ไร่ที่เช่าเท่ากับ 1 ไร่ครึ่งที่เป็นเจ้าของ) เป็นเหตุ

ให้ครอบครัวอยู่ในระดับปลายขั้นของกลุ่ม 10—14.9 ไร่ ตามที่เราได้
กำหนดว่ามีสถานภาพเป็นชาวนาที่ร่ำรวย

พ่อตันอายุ 56 ปี เป็นคนผอมแต่แข็งแรง และยังทำงานหนักกว่า
ชายหนุ่มส่วนมากในหมู่บ้าน เนื่องจากเขาแต่งงานเป็นครั้งที่สอง และ
สมาชิกในครอบครัวที่สองของเขาต่างอายุยังน้อยอยู่ เขาจึงต้องทำงานใน
ทุ่งนาในวัยที่คนอื่น ๆ ในหมู่บ้านต่างยกให้ลูกหลานทำเอง แล้วใช้เวลาไป
ทอเสื่อทำงานเบา ๆ อื่น ๆ ในบริเวณลานบ้านแทน ถึงอย่างไรพ่อตันบางที
อาจต้องทำงานอยู่ดี เพราะตลอดชั่วชีวิตของเขาเคยชินอยู่แต่งงานหนัก เขามี
อายุมากเกินไปที่จะเปลี่ยนนิสัย เขาตื่นแต่เช้ามีดทุกวันและไปยังลำธารเพื่อ
จับปลาจากกับดักปลา สำหรับนำเอามาเป็นอาหารประจำวัน จับปูเพื่อเอามา
เลี้ยงเป็ด และจับกิ้งตัวเล็ก ๆ เพื่อให้ภรรยานำเอาไปขายที่ตลาด จากนั้นก็
ไปทำงานในทุ่งนา หรือทำการซื้อขายควายจนกระทั่งมืดค่ำทุก ๆ วัน

พ่อตันเริ่มต้นชีวิตด้วยการเป็นคนจน และการทำงานตลอดชีวิตของ
เขาก็เพื่อที่จะให้ครอบครัวของเขามีฐานะดีขึ้นในสังคมหมู่บ้านโดยการมีที่ดิน
และบ้าน เวลาที่ผ่านมาเขามีภรรยาสองคนและเป็นพ่อของลูกอีกเจ็ดคนกับ
ภรรยาคนแรกเขามีลูกชายหนึ่งคนซึ่งเสียชีวิตไปแล้ว และมีลูกสาวหนึ่งคน
ซึ่งปัจจุบันเติบโตจนแต่งงานไปแล้ว

ลีลาชีวิตของครอบครัวพ่อตันแตกต่างไปจากครอบครัวของพ่อ น้อย
แก้ว ซึ่งสงบเรียบง่ายมีเกียรติและเป็นผู้ดี และแตกต่างไปจากครอบครัวของพ่อ
หลวงตา ซึ่งมีความฉลาดเฉลียวครึกครื้น และน่าคบหาสมาคม ทั้งสาม
ครอบครัวล้วนอยากมีอยากได้ แต่ความอยากมีอยากได้ในครอบครัวของพ่อ
ตันได้กลายไปเป็นความหลงใหล แต่ละบาทจะถูกหนึบเอาไว้นั่นมือ
ของแม่ผู้เก็บสมบัติของครอบครัว ก่อนที่จะจ่ายออกไป อาหารที่ดีที่สุด

ของครอบครัวคือ กุ้งน้ำจืดที่พ่อต้นไปจับมาจากก้นดักทุก ๆ เช้า ไข่เป็ดและไข่ไก่ แต่แทนที่ครอบครัวจะได้รับประทานอาหารเหล่านี้ มันกลับถูกเอาเอาไปตลาดเพื่อขายเอาเงินสด แม้ว่าครอบครัวสามารถจะมีอาหารดี ๆ รับประทานกันได้ แต่พวกเขาได้รับประทานอาหารกันไม่เพียงพอทุก ๆ เช้าเมื่อใดเวลาพอดีที่จะมีแสงสว่างพอกับการมองเห็นอะไรในครัวซึ่งสร้างติดอยู่กับตัวบ้านได้ แม้ตึกจะจัดการปิดไฟฟ้า ขณะที่ลูกสาวกำลังเตรียมอาหารเข้าอยู่ “ประหยัดเงินไว้หนึ่งบาทเท่ากับหามาได้หนึ่งบาท” ช่างไม่สร้างความยุติธรรมให้กับครอบครัวเลย

พ่อต้นได้แสดงนโยบายแห่งความอดทนนี้ให้กับสมาชิกในครอบครัวอย่างเห็นได้ชัด เมื่อขึ้นปีใหม่ สมาชิกในครอบครัวอย่าได้พึงหวังที่จะได้เสื้อผ้าใหม่ สามปีที่แล้วเมื่อพ่อต้นสร้างบ้านใหม่ลูกสาวทุกคนในครอบครัวที่มีสร้อยคอทองคำ จะต้องนำมามอบให้กับพ่อสำหรับนำเอาไปขายเพื่อรวบรวมเงินต่อเติมบ้าน

บ้านเป็นความภูมิใจและความสุขสำหรับครอบครัว เป็นบ้านที่มีขนาดใหญ่ (1,690 ตารางฟุต) ทำด้วยไม้สักสีน้ำตาลที่สวยงามและราคาแพง พื้นเป็นไม้สักแข็งหนาประมาณหนึ่งนิ้วครึ่ง ตัวบ้านมีรูปทรงสมัยใหม่ แต่ก็ไม่ทันสมัยเท่าบ้านตึกที่สร้างเรียงแบบในเมือง ซึ่งปัจจุบันสร้างขึ้นหลายหลังในหมู่บ้านเชียงใหม่ เครื่องเรือนเป็นไม้เนื้อแข็ง นั่งไม่สบายแต่ก็แข็งแรงคงทน วัสดุผนังหลังคาไม่ใช่กระเบื้องดินที่บ้านเก่า ๆ มุงกัน แต่เป็นแผ่นไม้อัดผสมซีเมนต์ ทำให้บ้านร้อนเหมือนเตาอบในฤดูร้อน หนาวเย็นในฤดูหนาว และชื้นในฤดูฝน แต่ก็ทนทานใช้ได้นาน ในบ้านมีห้องโถงใหญ่อยู่ตรงกลางตั้งแต่หน้าบ้านจรดหลังบ้าน ข้างหนึ่งของห้องโถงเป็นห้องที่มีหิ้งพระ

และใช้สำหรับรับรองแขก อีกข้างหนึ่งเป็นห้องนอนสองห้องหลังบ้านเป็น
ห้องครัว

ห้องนอนสองห้องที่อยู่ติดกัน ห้องทางทิศเหนือเป็นห้องนอนของพ่อ
ตัน แม่ติ และลูกชายอายุสิบสองขวบชื่อลา ตู้กระจกสำหรับเก็บของเป็น
เครื่องกันระหว่างสองห้อง ห้องซีกที่อยู่ทางทิศใต้เป็นห้องนอนของสิน ลูก
สาวคนที่สามซึ่งมีอายุสิบเจ็ดปี อีกด้านหนึ่งของห้องโถงเป็นห้องนอนของกำ
ลูกสาวคนที่สองและยังไม่ได้แต่งงาน ครอบครัวจะดีใจมากถ้าจะมีลูกเขยมา
อยู่ร่วมห้องกับเธอ (ผู้เขียนทราบภายหลังว่าเธอแต่งงานเมื่อเดือนกันยายน
2517) สายทองลูกคนสุดท้ายอายุ 12 ปี และจะเป็นผู้ที่รับมรดกบ้านใน
ภายหลัง ไปอาศัยอยู่กับบ้านของบันซึ่งตั้งอยู่ในเขตรวัดติดกัน บันเป็นลูก
สาวคนโตของพ่อตันและแม่ติ อายุยี่สิบสี่ปี แต่งงานแล้วกับชายหนุ่มซึ่งมีอายุ
สามสิบปี และมีลูกชายอายุสามขวบหนึ่งคนชื่อแปง

ด้านหลังของบ้านที่ต่อออกไปจากห้องนอนสองห้อง เป็นห้องยาว
ใช้สำหรับเก็บรถจักรยานของครอบครัวและของจิปาละ และยังใช้เป็นที่เก็บ
กักตุนกระเทียมแห้ง ซึ่งครอบครัวมีเงินในหมู่บ้านมักจะเก็บกันจนกว่าราคา
จะสูงขึ้นในภายหลัง ถัดจากห้องเก็บของไปเป็นเพิงหมาแหงนเล็ก ๆ พื้นเป็น
ไม้ระแนงตีห่าง ๆ สำหรับทิ้งเศษอาหารลงไปให้ไก่กินข้างล่าง ที่ตรงนี้ใช้
สำหรับเป็นห้องครัว บันได้ไม้ทอดจากห้องครัวลงไปยังลานบ้าน ส่วนทาง
ลงหน้าบ้านเป็นบันไดซีเมนต์

ด้านหน้าของลานบ้านใกล้ๆ กับตัวเรือนบ้านเป็นยุ้งข้าวของครอบครัว
กว้างสิบสี่ฟุตยาวสิบแปดฟุตยกสูงจากพื้นแปดฟุตคล้ายๆ กับบ้าน มีเสาซี-
เมนต์ เวลาจะขึ้นไปต้องใช้บันไดพาด ภายในยุ้งข้าวแบ่งออกเป็นสามช่อง
ช่องที่ใหญ่ที่สุดเป็นที่เก็บข้าวเหนียวสำหรับครอบครัวของพ่อตันใช้กินตลอด

ปี ช่องที่สองเป็นช่องที่เล็กกว่า ใช้เก็บข้าวจ้าวซึ่งปลูกเอาไว้ขาย ตรงบริเวณนาอยู่ทางด้านทิศเหนือในฤดูแล้ง หลังจากที่เก็บเกี่ยวข้าวเหนียวแล้ว ข้าวจ้าวนี้จะเก็บเอาไว้ทั้งเลียงเปิดและขายให้กับผู้ซื้อที่นำรถกระบะมายังหมู่บ้านและบรรทุกข้าวออกไป ช่องที่สามเป็นที่สำหรับเก็บเมล็ดข้าวที่คัดมาแล้วเป็นข้าวเหนียวหกลังข้าวจ้าวสองถึง เพื่อนำเอาไปปลูกในปีต่อไป

บริเวณใต้ยังข้าวใกล้ ๆ กับประตูด้านหน้าซึ่งติดกับถนน บันไชเป็นที่เปิดร้านขายอาหารเล็ก ๆ ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2515 เธอขายกล้วยเดี่ยวให้กับคนที่ผ่านไปมา หรือชาวบ้านซึ่งถือภาชนะมาด้วย ภรรยาและลูกสาวของพ่อตันก็เป็นเช่นเดียวกับผู้หญิงในหมู่บ้านส่วนมาก ที่เป็นผู้ซื้อและผู้ขายที่ชำนาญ เมื่อครั้งแม่ตั๋ยยังน้อยกว่านี้ และกำลังเริ่มต้นชีวิตกับพ่อตัน แกมีร้านเล็ก ๆ อยู่ตรงที่เดียวกับที่บ้านทำอยู่ แกขายเครื่องเทศ ลูกกวาด ไม้ขีดไฟและของใช้อื่น ๆ ซึ่งแกนำเอามาจากตลาดในเมือง

ด้านหลังของลานบ้านมีโรงเรือนขนาดใหญ่ ซึ่งบางครั้งก็เป็นที่ทำครัวของครอบครัวด้านข้างได้ขายคาเดียวกันเป็นคอกสำหรับควายสี่ชมพูตัวใหญ่และแข็งแรงของพ่อตัน พ่อตันไม่เหมือนกับชาวบ้านอื่น คือใช้ควายของเขาไถนาและแปลงถั่วลิสง แทนที่จะจ้างรถแทรกเตอร์จากในเมือง เหตุผลง่าย ๆ ก็คือ ใช้แทรกเตอร์เปลืองเงินกว่า

พ่อและแม่ของพ่อตันเคยอาศัยอยู่ในเขตบ้านนี้มาก่อน กับพ่อตันเองและพี่ชายของเขาซึ่งเป็นคนขายแปลกๆ และเก็บตัว และเป็นเจ้าอาวาสของวัดประจำหมู่บ้านมากกว่าสิบปี พ่อของพ่อตันเป็นคนจากหมู่บ้านเชียงใหม่หนึ่ง แต่งงานกับแม่ของพ่อตันแล้วย้ายมาอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของภรรยา พ่อตันไม่ทราบอะไรมากนักเกี่ยวกับพ่อ เพราะท่านเสียชีวิตตั้งแต่พ่อตันอายุได้สิบสองสิบสามปี เขาจำได้ว่าพ่อของเขาเป็นพ่อค้าวัวควาย โดยซื้อวัวควาย

จากหมู่บ้านเชียงใหม่แล้วนำไปขายที่อื่น ครั้งหนึ่งท่านเคยไปอินเดียกับเพื่อน
อีกห้าคนโดยผ่านประเทศพม่า แต่ละคนมีเด็กทำหน้าที่หาบข้าวตามไปด้วย
พวกเขาซื้อทองคำอินเดีย และนำกลับมาขายเอากำไรในเมืองเชียงใหม่
แสดงว่าชาวบ้านหมู่บ้านเชียงใหม่เคยทำการค้ากว้างไกลเหมือนกับผู้ชายไทย
อีกหลาย ๆ คนในภาคเหนือ (ดู Moerman 1975)

หลังจากที่พ่อของเขาเสียชีวิต พ่อตันก็อาศัยอยู่สองคนกับแม่ ใน
บ้านหลังเก่าซึ่งตั้งอยู่ตรงที่เป็นลานบ้านในปัจจุบัน พี่ชายของเขาบวชเป็น
เณรและอาศัยอยู่ในวัด ตันกับแม่ยากจนมากแต่ทั้งสองก็ดิ้นรนสุดความสามารถ
เพื่อไปสู่จุดหมายปลายทาง ทั้งสองทำนาสิบเอ็ดไร่ที่ทอดยาวเป็นนา
ผืนเดียวจากที่ใกล้ ๆ บ้านไปสู่ทิศเหนือของหมู่บ้าน เพื่อเป็นการเพิ่มพูนรายได้
ตันได้เริ่มขายวัวขายควายเมื่ออายุได้สิบเจ็ดปี และได้ทำต่อ ๆ มาจนถึง
ปัจจุบัน เขาไม่เคยมีโอกาสเข้าโรงเรียน ดังนั้นทุกวันนี้จึงเขียนไม่ได้ อ่าน
ไม่ออก แม้กระทั่งจะเซ็นชื่อของตนเอง

ตันแต่งงานกับภรรยาคนแรกเมื่ออายุได้ยี่สิบเอ็ดปี มีลูกด้วยกันสอง
คน คนหนึ่งเป็นลูกสาวปัจจุบันอาศัยอยู่กับสามีและลูก ๆ ห่างจากบ้านพ่อตัน
ไปตามถนนประมาณหนึ่งกิโลเมตร ลูกอีกคนหนึ่งเป็นชายเสียชีวิตด้วยไข้
มาลาเรียเมื่ออายุได้เพียงขวบเศษ เมื่อตันอายุได้ประมาณยี่สิบเก้าปี โศก
นาฏกรรมก็เกิดขึ้นอีกครั้งด้วยการเสียชีวิตของภรรยาเพราะไข้มาลาเรีย

หลังจากนั้นไม่นาน ตันก็แต่งงานกับภรรยาคนปัจจุบัน ซึ่งขณะ
นั้นเพิ่งหย่ากับพ่อจันสามีคนแรกเนื่องจากเป็นหมั้น หลังจากที่ได้แต่งงานกัน
มาเป็นเวลาเจ็ดปีโดยไม่มีลูก ในหมู่บ้าน พ่อหม้ายกับแม่หม้ายแต่งงานกันได้

ตันอายุได้สามสิบปีและดื้ออายุยี่สิบเจ็ดปี ขณะที่ทั้งสองแต่งงานและ
เริ่มชีวิตใหม่ร่วมกันในตอนนั้นแม่ของพ่อตันเสียชีวิตแล้ว เขาก็มีเพียง

ลูกสาวเล็ก ๆ อาศัยอยู่ด้วย พ่อตันไม่ได้ย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านของแม่ตั้มตาม
ประเพณี เพราะเขาไม่มีพี่สาวน้องสาวที่จะมารับมรดกบ้านของแม่ของเขา
เขาจึงเอาตั้มมาอยู่ด้วยกับเขาในบ้านที่เขาได้รับเป็นมรดกจากแม่ของเขา ซึ่งอยู่
ในบริเวณของบ้านในปัจจุบัน พวกเขาอาศัยอยู่ในบ้านเก่าทำด้วยไม้ไผ่เป็น
เวลาสองปีแล้วจึงสร้างบ้านใหม่ และอาศัยอยู่จนกระทั่งมีเงินทองพอสำหรับ
สร้างบ้านที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเมื่อสองสามปีมาแล้ว

แม่ตั้มเพิ่มทุนสมบัติของพ่อตันด้วยการซื้อที่ดินสองแปลง ตรงด้านทิศ
เหนือของหมู่บ้าน ไม่ห่างจากบ้านใหม่ของตนมากนัก แกวหาเงินด้วยการขาย
ครึ่งหนึ่งของที่ดินที่แก่กับสามีคนแรกสะสมไว้ในระหว่างที่กินอยู่ด้วยกัน เนื่อง
จากที่พี่ชายของพ่อตันเป็นพระ และตั้งใจจะยี้ตรึงภรรยาให้มาเป็นสวณะ
จึงไม่รับเอามรดกครึ่งหนึ่งของท่าน ดังนั้น พ่อตันจึงได้มรดกที่ดินของแม่ทั้ง
หมดสิบเอ็ดแปลง รวมกับของแม่ตั้มสองแปลง ทั้งสองจึงมีรวมกันสิบสาม
แปลง

แม่ตั้มก็มาจากครอบครัวที่ยากจนเหมือนกัน จนยิ่งกว่าสามีคนใหม่ของ
แกเสียอีก และแกก็มีชีวิตยากเข็ญมาจนกระทั่งแต่งงานครั้งที่สอง ทั้งตัน
และตั้มเป็นคนทะเยอทะยาน ยินดีเชี่ยวชาญตัวเองเพื่อทำให้ฐานะตัวเองอยู่ใน
สังคมดีขึ้น ทั้งสองทำงานหนักด้วยการปลูกข้าวและพืชหมุนเวียนอื่น ๆ ใน
ฤดูแล้ง เพื่อเป็นการเสริมรายได้ พ่อตันซื้อและขายควายกับชาวบ้านที่ต้อง
การใช้แรงงานสัตว์ทุก ๆ ปี และแม่ตั้มก็เปิดร้านขายของเล็ก ๆ หลังจากที่มี
ลูกแกต้องอยู่กับบ้านเกือบตลอดทั้งวัน

กาลเวลาผ่านไปพ่อตันและแม่ตั้มเพิ่มเนื้อที่การให้นาให้มากขึ้น ครั้ง
แรกเข้าที่นาแปดแปลงจากพ่อน้อยแก้วซึ่งอาศัยอยู่ใกล้ ๆ กัน ต่อมาเมื่อเก็บ
เงินได้มากพอก็ซื้อที่นาอีกเจ็ดแปลง ซึ่งอยู่ติดกับที่ที่แม่ตั้มซื้อตรงด้านทิศเหนือ

ของหมู่บ้าน เมื่อคราวพ่อแม่ของแม่ต๋ายบ้านและทีนาในหมู่บ้านเชียงใหม่ เพื่อย้ายไปอยู่ฝาง ซึ่งมีทีนาราคาถูก พ่อตันกับแม่ต๋ายก็จัดการซื้อทีนาของสอง ต๋ายยสืบทอด ซึ่งอยู่ติดกับทีนาของตนด้านทิศเหนือของหมู่บ้าน ทั้งหมดนี้ทำให้ทั้งสองทำนาสิบสามไร่ซึ่งเป็นของตนเอง และอีกสามไร่ที่เช่ามาในปัจจุบัน

การทำงานถึง 16 ไร่ย่อมหมายถึงว่าครอบครัวของพ่อตันเป็นชาวนาที่ร่ำรวย ซึ่งอยู่ในระดับสูงทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมในหมู่บ้าน มีเพียง 11 ใน 206 ครัวเรือนของหมู่บ้านเท่านั้นที่มีที่ดินถึง 13 ไร่ แม้ว่าจะไม่อยู่ในระดับเจ้าของที่ดินและไม่ใช่เป็นสมาชิกของชนชั้นสูงในหมู่บ้าน แต่พ่อตันกับครอบครัวก็ได้ผ่านการทำงานหนัก จนยกระดับตัวเองจากชาวนายากจนมาเป็นชาวนาร่ำรวย และพวกเขาภูมิใจมากในความจริงอันนี้ พ่อตันกล่าวว่า “ถ้าหากผมไม่ทำงานหนัก ผมก็คงเหมือนกับเพื่อนบ้านซึ่งไม่มีอะไร” สุดยอดและสัญลักษณ์ ของการมีฐานะดีของครอบครัวคือบ้านไม้สักใหม่ สวยงาม พร้อมด้วยแสงไฟนีออน ซึ่งพวกเขาได้สร้างขึ้นเมื่อหลายปีมาแล้ว

อายุนิดและฟ้าย

ชาวนาปานกลาง

ครอบครัวของ อายุนิด และ ฟ้าย เป็นตัวอย่างการดำเนินชีวิตระดับชาวนาปานกลางในหมู่บ้าน อายุนิดเป็นคนเงี้ยวขี้นิสัยสงบเสถียร อายุประมาณสามสิบหกปี เป็นคนมาจากครอบครัวยากจนในหมู่บ้านใกล้เคียงกับหมู่บ้านเชียงใหม่ เขาอาศัยอยู่กับภรรยาและลูกสาวอีกสี่คนในบ้านไม้ไผ่ขนาดเล็ก ในบริเวณลานบ้านของพ่อตาแม่ยายของเขา ซึ่งเป็นชาวนาร่ำรวยของหมู่บ้านเชียงใหม่สอง

อ้ายนิต แต่งงานเข้ามาอยู่ในบ้านของภรรยาของเขา เพราะพ่อแม่
ของเขาอยากจน และไม่มีวีแววของความก้าวหน้าในหมู่บ้านของเขา เนื่องจาก
จากที่เขาอยากจน ครอบครัวทางฝ่ายภรรยาจึงไม่สนับสนุนในความสัมพันธ์
กับสาย แม้กระทั่งหลังจากที่สายตั้งท้องและจะต้องแต่งงาน ตาของสายซึ่ง
ขณะนั้นยังมีชีวิตอยู่ ไม่ยอมให้เขาเข้าไปอาศัยอยู่ในบ้านหรือแม้กระทั่งลาน
บ้าน อย่างที่ปฏิบัติกันตามประเพณี อ้ายนิตจึงพาภรรยาของเขาไปอาศัยอยู่
ในหมู่บ้านของเขา จนเธอเกิดเจ็บป่วยเพราะถูกผีวิญญาณบรรพบุรุษเชื้อสาย
ฝ่ายหญิงของเขาทำร้ายเอา (“ความเจ็บป่วย” บางทีอาจเป็นผลสะท้อนมาจากการ
ที่เธอไม่สามารถเข้ากันได้กับครอบครัวทางฝ่ายสามี) เธอยื่นกรานที่จะ
ต้องกลับหมู่บ้านเชียงใหม่ แต่ครอบครัวทางฝ่ายเธอก็ยังคงไม่ยอมให้อ้ายนิต
เข้าบ้าน ดังนั้น เขากับภรรยาจึงย้ายเข้ามาอาศัยอยู่กับเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็น
ญาติใกล้ชิดทางเชื้อสายฝ่ายหญิงของภรรยาของเขา ต่อมาภายหลังตาของสาย
ยินยอมผ่อนปรน อาจเป็นเพราะเสียงซุบซิบนินทากันในหมู่บ้านอันไม่เป็น
มงคล และสร้างบ้านไม้ไผ่ขนาดเล็กที่อยู่กันในปัจจุบันให้ในบริเวณลานบ้าน
ของแก

อ้ายนิต ภรรยา และลูก ๆ อาศัยอยู่ในบ้านไม้ไผ่นี้นมาเป็นเวลาสิบ-
ห้าปี มาจนถึงปัจจุบัน ในสองสามปีแรก เขาใช้เวลาทั้งหมดช่วยทำนาให้
กับครอบครัวของภรรยาของเขา เพื่อตอบแทนในความช่วยเหลือของเขา เขา
จึงได้รับอนุญาตให้เอาข้าวจากยุ้งฉางของครอบครัวภรรยาไปกินได้ ในระหว่าง
ฤดูแล้งหลังการเก็บเกี่ยวข้าว เขาได้รับอนุญาตให้ปลุกพืชหมุนเวียนบนที่นา
สองสามไร่ที่พ่อตาของเขาไม่ได้ใช้ เขาและภรรยาทำงานหนักเพื่อเก็บเงิน
สำหรับที่จะเริ่มชีวิตครอบครัว ที่เป็นอิสระมากยิ่งขึ้น เขารับจ้างเป็นแรงงาน
ทำนา และเธอเป็นแม่ค้าในตลาดขายใบตองกล้วย มะพร้าว และผลไม้ต่าง ๆ

ทุกวันนี้ ของเหล่านั้เธอซื้อในหมู่บ้านและนำไปขายในตลาดใหญ่ในเมือง เชียงใหม่

ทั้งสองเก็บเล็กผสมน้อยจนมีเงินพอที่จะซื้อที่นา 2 ไร่ ซึ่งเป็นแกนหลักสำหรับการทำงานทั้งสอง ต่อมาอีกสามปี เขาได้เช่าที่นา 3 ไร่จากเพื่อนบ้าน โดยอาศัยจากที่พ่อตาของเขาได้มีการติดต่อภายในหมู่บ้านเชียงใหม่มาก่อนแล้ว สองสามีภรรยายังคงช่วยทำงานให้กับครอบครัวฝ่ายภรรยา แต่สามารถมีเวลามากขึ้นสำหรับการทำงานของตนเอง ทั้งสองทำยังงข้าวเป็นภาษาละสักกะสีขนาดเล็กของตนเอง ไว้บนพื้นได้ยังงข้าวของพ่อตาเมื่อยภายในเวลาสองปี อ้ายนิดก็สามารรถเช่าที่นาเพิ่มได้อีก 3 ไร่ ด้วยการติดต่อทางสังคมของพ่อตาอีกเช่นกัน ทำให้ขนาดการทำงานของเขามีรวม 8 ไร่ โดยการเช่า 6 ไร่และเป็นเจ้าของ 2 ไร่

ครอบครัวของอ้ายนิดกับพี่สาวมีอาหารการกินสมบูรณ์ และมีเครื่องนุ่งห่มพอใช้ แต่พวกเขาไม่สามารถที่จะฟุ่มเฟือยหรือมีของใช้ใหม่ ๆ เช่น รถจักรยานยนต์หรือพัดลมไฟฟ้า ทั้งสองไม่มีเงินที่จะตั้งเสาไฟฟ้า ดังนั้นจึงต้องต่อสายไฟมาจากบ้านหลังใหญ่เพื่อมาใช้กับหลอดไฟเพียงดวงเดียว อ้ายนิดและครอบครัวของเขามีการครองชีพเหนือกว่าระดับชาวนายากจนเล็กน้อยเกือบ ๆ ล่างสุดของระดับชาวนาปานกลาง ครอบครัวส่วนมากในหมู่บ้าน เชียงใหม่จะมีการครองชีพระดับเดียวกับคนทั้งสอง

สองสามีภรรยามีได้พึงพอใจในสถานภาพปัจจุบัน เพื่อเป็นการให้แน่ใจว่าจะไม่มีลูกอีก พี่สาวจึงกินยาคุมกำเนิดที่ได้รับมาจากสถานีอนามัยในหมู่บ้าน หลังจากกินยาแล้วเธอมีน้ำหนักเพิ่มมากขึ้น และไม่ตั้งท้องอีก ทำให้เธอสามารถประกอบอาชีพเป็นแม่ค้าได้ต่อ ๆ ไป เมื่อว่างจากฤดูเพาะปลูก อ้ายนิดก็ไปเป็นกรรมกรก่อสร้างในเมืองเชียงใหม่ เมื่อมีงานเช่นนี้ให้ทำด้วย

ค่าจ้างวันละ 20 บาท ทั้งสองพยายามเก็บเงินให้พอเพื่อซื้อที่ดินเพิ่มขึ้น และต่อจากนั้นเพื่อสร้างบ้านหลังใหม่ พลูกสาวคนที่สองอายุได้สิบสามปี ทั้งสองก็ให้ไปทำงานในเมืองเป็นคนขายของในร้านของคนที่ยูจักกันคนหนึ่ง แต่ปรากฏว่าไม่เป็นที่สบอารมณ์ของคนทั้งสองเลย เพราะเธอใช้เงินที่หามาได้จนหมด และไม่ได้ส่งเงินมาให้พ่อแม่เลยแม้แต่เล็กน้อย เธอจึงถูกดุด่าและถูกนำตัวกลับบ้าน ปัจจุบันเธอช่วยพ่อแม่และตาทำนาเช่นเดียวกับพี่สาว

พ่อแปงและแม่สี่

ชวานายากจน

ระดับการครองชีพของชวานายากจนในหมู่บ้านเชียงใหม่ จะเห็นได้จากครอบครัวของ พ่อแปง อายุห้าสิบสี่และ แม่สี่ อายุห้าสิบเอ็ด ซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเชียงใหม่หนึ่ง พ่อแปงกับแม่สี่มีลูกด้วยกันห้าคนตลอดชีวิต สมรส ทุกคนล้วนมีชีวิตอยู่ ลูกสาวคนเล็กกับสามีซึ่งแต่งงานกันขณะผู้เขียนยังอยู่ในหมู่บ้าน อาศัยอยู่ในบ้านเช่นเดียวกับลูกชายของพ่อแปงแม่สี่อีกสองคนคือ อินตา อายุสิบเจ็ดปีประกอบอาชีพเป็นแรงงานเพาะปลูก และ หลัด อายุสิบสองยังคงเป็นนักเรียนอยู่ ลูกชายคนโตอาศัยอยู่กับครอบครัวของภรรยาของเขาในหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ ๆ กัน ลูกสาวอีกคนหนึ่งซึ่งแต่งงานไปแล้ว อาศัยอยู่กับสามีในหมู่บ้านเชียงใหม่สอง

แม่สี่ มาจากครอบครัวชวานาที่ยากจนในหมู่บ้านที่อยู่ติดกัน ตอนที่แปงแต่งงานกับเธอเขาไปอาศัยอยู่กับครอบครัวของเธอที่หมู่บ้านนั้น เขาอยู่ได้ประมาณหนึ่งเดือนก็ต้องออกมา เพราะพี่วิญญาณเชื้อสายฝ่ายหญิงไม่ชอบคู่สามีภรรยาคู่นี้ และทำให้ทั้งสองเจ็บป่วยอยู่เสมอ (นี่ก็อีกเช่นกัน แปงเจ็บป่วยด้วยไข้วิญญาณ บางทีอาจเป็นเพราะเขาเข้ากับครอบครัวของภรรยาไม่ได้

และไม่มีที่นาที่จะปล่อยให้เขาอยู่ด้วย) หลังจากนั้นหนึ่งเดือนทั้งสองย้ายมาอยู่ที่บ้าน ปัจจุบันในหมู่บ้านเชียงใหม่ และแบ่งเริ่มรู้สึกสบายดีอีก

พ่อแบ่งได้รับมรดกที่ดิน 2 ไร่จากพ่อแม่ของเขา เขาเป็นคนที่ไม่มีความสามารถหรือทะเยอทะยานนัก ภรรยาของเขาก็เช่นกัน ตั้งแต่แต่งงานกันมา ทั้งสองไม่มีที่ดินเพิ่มขึ้นเลย แต่จะปีละปลูกข้าวเหนียว 2 ไร่และได้ข้าวมา 140 ถัง ในฤดูแล้งทั้งสองปลูกกระเทียมสองแปลงในที่นาของตนและทำเงินได้ 900 บาท นอกจากนั้น ในระหว่างที่ผู้เขียนพำนักอยู่ในหมู่บ้าน ทั้งสองเช่านา 3 ไร่เพื่อปลูกถั่วลิสงด้วยค่าเช่า 300 บาท และทำกำไรได้ 300 บาทหลังจากจ่ายค่าเช่าแล้ว รายได้ปกติของครอบครัวจากการทำการเกษตรเป็นเวลาหนึ่งปี ได้ประมาณ 2,000 บาท ถ้าจำนวนข้าวเหนียวที่บุคคลหนึ่งบริโภคต่อปีโดยเฉลี่ย เป็น 30 ถัง ตามที่ชาวบ้านบอกแล้ว สมาชิกทั้ง 6 คนของครอบครัวก็จะบริโภคข้าวประมาณ 180 ถัง หรือมากกว่าที่พวกเขาผลิต 40 ถัง พวกเขาต้องซื้อข้าวอีก 300 บาทจึงจะมีข้าวพอแก่การบริโภค เพื่อที่จะหาเงินมาสำหรับการใช้จ่ายที่จำเป็นอื่น ๆ ลูกชายคนกลางจึงรับจ้างบรรดาเจ้าของนาทำงานเกี่ยวกับการเพาะปลูก ลูกสาวที่แต่งงานแล้วและอาศัยอยู่ในบ้านก็รับจ้างด้วยเป็นครั้งคราว ลูกชายไปทำงานในร้านของช่างไม้ในเมือง และพ่อแบ่งกับแม่สีทำกระบายกะลามะพร้าวและเชือกขาย ทั้งครอบครัวดำเนินชีวิตที่อยู่นิ่งระดับเพื่อการอยู่รอดเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ความยากจนของครอบครัวเป็นเหตุผลหนึ่ง ที่ลูกสาวคนโตไปอาศัยอยู่กับสามีในอีกด้านหนึ่งของหมู่บ้าน หลังจากที่อยู่อาศัยอยู่ด้วยกันครอบครัวได้ไม่นาน และเป็นเหตุผลที่ทำให้ลูกสาวคนเล็กและสามีจะไปอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของฝ่ายชาย หลังจากที่ตัวสามีได้ช่วยครอบครัวทำงานสองสามเดือน

ครอบครัวมีความยากจนมาก ไม่มีกระทั่งที่ดินที่จะให้การสนับสนุนลูกเขย
แม้แต่คนหนึ่ง และไม่มีวิ้ววนอนาคตสำหรับใครเลยที่จะได้รับมรดกจากคน
ทั้งสอง

ครอบครัวผู้ไร้แรงงานไร้ที่ดิน

ผู้ไร้แรงงานไร้ที่ดินเป็น พวกที่ยากจนที่สุดในหมู่บ้านเชียงใหม่
ครอบครัวที่อยู่ในกลุ่มประเภทนี้มีสองแบบ แบบหนึ่งเป็นครัวเรือนอิสระที่
ไม่มีที่ดินและไม่มีหวังใดอื่นนอกเสียจากแรงงานของตนเอง อีกแบบ
หนึ่งเป็นครัวเรือนของคู่สมรสซึ่งดำเนินชีวิตด้วยการอาศัยพึ่งพาพ่อแม่ของ
ฝ่ายภรรยา แบบที่สองนี้มีสถานะทางเศรษฐกิจที่ต่ำกว่าแบบแรกมาก เพราะ
บ้านที่ให้การอุปการะซึ่งอยู่ติดกันอาจจะร่ำรวยและมีเกียรติ และทั้งสองจะได้
รับส่วนแบ่งมรดกสักวันหนึ่งข้างหน้า และบางทีอาจจะไปสู่ฐานะที่มีเกียรติ
ในสังคมหมู่บ้านต่อไปได้ สำหรับครัวเรือนแบบที่สองนี้ การไร้ที่ดินเป็น
เพียงระยะหนึ่งของวัฏจักรชีวิตครอบครัว

ครอบครัวของแม่คำอายุหกสิบสามและพ่อคมอายุหกสิบสี่กับลูกสาวที่
ยังเป็นโสดอยู่อีกห้าคน เป็นตัวอย่างของแรงงานไร้ที่ดินแบบแรก ซึ่งมีได้
พึ่งพากับบ้านผู้อุปการะ พ่อคมเป็นคนมาจากครอบครัวที่ยากจนในหมู่บ้านที่
ติดกับหมู่บ้านเชียงใหม่ แต่งงานกับแม่คำเมื่อสี่สิบหกปีมาแล้ว ขณะที่แม่คำ
อายุได้สิบเจ็ดและพ่อคมอายุได้สิบแปด ทั้งสองมีลูกด้วยกันรวมสิบเอ็ดคน
มีเพียงหกคนเท่านั้นที่ยังมีชีวิตอยู่ บ้านของครอบครัวนี้ซอมซ่อที่สุดบ้านหนึ่ง
ในหมู่บ้าน คือบ้านทั้งหลังทำด้วยไม้ไผ่ ตั้งอยู่บนเสาไม้ไผ่ที่คด ๆ งอ ๆ น่า
กลัวอันตราย หลังคามุงด้วยหญ้าคา ในบ้านแทบจะไม่มีที่วางเครื่องเรือนเลย
ครอบครัวมีเครื่องใช้อยู่เพียงไม่กี่ชิ้น บ้านหลังนี้ไม่เหมือนกับบ้านส่วนมาก

ในหมู่บ้านเชียงใหม่ คือไม่มีไฟฟ้าใช้เพราะครอบครัวไม่สามารถจ่ายค่าติดตั้ง
เสาไฟฟ้าและสายไฟที่จำเป็น

แหล่งเศรษฐกิจของครอบครัวประกอบขึ้นด้วยแรงงานของพวกเขา
และควายของพ่อคม พวกเขาไม่มีที่ดินนอกจากบริเวณบ้านและต้นไม้ผลอีก
สองสามต้น และไม่ได้เช่าที่ของใครด้วย แต่ก่อนเคยเช่าที่ทำนาแต่พอารรดา
ลูก ๆ ของเจ้าของที่มาเติบโตใหญ่ก็เลยเอาที่นาไปทำเองหลายปีมาแล้ว เนื่องจาก
ที่ประชากรในชนบทเพิ่มมากขึ้นและที่ดินมีจำกัด ครอบครัวจึงไม่สามารถหา
ที่ดินเช่าได้

แหล่งสำคัญของรายได้คือข้าวที่พ่อคมหามาได้ จากการใช้ควายรับ
จ้างไถนาให้กับเจ้าของที่นาในหมู่บ้าน ซึ่งจ่ายค่าบริการของเขาด้วยข้าวห้าถึง
ต่อนาที่ไถหนึ่งไร่ คมจะได้รับค่าจ้างตอนเก็บเกี่ยวข้าว เช่นเดียวกับแรงงาน
รับจ้างทำนาในหมู่บ้านคนอื่น ๆ พอชาวนาเก็บเกี่ยวข้าวคมก็จะไปรับส่วนค่า
จ้างของเขา เนื่องจากครอบครัวของเขากินข้าว 180 ถึงต่อปี พ่อคมคงจะ
ต้องใช้ควายไถนา 36 ไร่ต่อปี เพื่อจะได้ข้าวมาพอแก่การเลี้ยงครอบครัว แต่
เขาก็มิได้ไถนามากเท่านี้เพราะเป็นงานหนักและเขาก็แก่มาแล้ว

เพื่อเสริมรายได้จากการไถนา สมาชิกในครอบครัวต่างออกรับจ้าง
เป็นแรงงานทำนาตลอดทั้งปีเมื่อมีงานให้ทำ เช่น ถอนกล้าข้าวและปลูกข้าว
เกี่ยว นวด และแบกข้าวกลับไปยังยุ้งข้าวของเจ้าของนา ชุดห้องร้องเพื่อ
เตรียมแปลงสำหรับปลูกกระเทียม ปลูกกระเทียมชุดห้องร้องแล้วนำดินมา
ทับถมสำหรับปลูกลำไย เก็บลำไย และถอนต้นถั่วลิสง เป็นต้น บางครั้ง
ทั้งพ่อแม่และลูกสาวรับจ้างเป็นแรงงานร่วมกันทำงานหลาย ๆ ไร่ เพื่อให้ได้
เงินก้อน บางครั้งก็แยกกันรับจ้าง ชีวิตจึงเต็มไปด้วยความลำบากและไร้ผล

ลูกสาวคนโตอายุสามสิบปี ทำงานเป็นคนใช้ในเมืองเชียงใหม่ ได้

เงินเดือน ๆ ละ 150 บาทกินอยู่เสร็จ เธอเก็บเงินเดือนเล็กน้อยนี้ไว้เป็น
ส่วนมาก และนำกลับมาช่วยเหลือครอบครัวของเธอ

ครัวเรือนแรงงานไร้ที่ดินอีกแบบหนึ่ง คือแบบที่ยังผูกพันกับบ้านของ
พ่อตาแม่ยาย เห็นได้จากครอบครัวของ อ้ายตา อายุสามสิบปีและ พี่แก้ว
อายุยี่สิบสี่ปีพร้อมด้วยลูกชายอายุสามขวบ ทั้งสองอาศัยอยู่ทางด้านทิศเหนือ
ของหมู่บ้านเชียงใหม่สอง ในบ้านไม้หลังใหญ่ที่เก่าและทรุดโทรม ตั้งอยู่
ภายในบริเวณลานบ้านติดกับบ้านของครอบครัวของแก้ว ทั้งบ้านและลาน
บ้านเป็นสมบัติของพ่อแม่ของแก้ว ก่อนที่ตาและแก้วจะย้ายเข้ามาอยู่หลังจาก
แต่งงานเมื่อห้าปีมาแล้ว พี่สาวของแก้วกับสามีเคยอยู่บ้านหลังนี้ จนกระทั่ง
เก็บเงินได้พอสำหรับซื้อที่ดินและปลูกบ้านของตนเอง ตากับแก้วบางที่อาจ
เป็นผู้อาศัยชั่วคราวในบ้านหลังนี้ เพราะตามธรรมเนียมและตามความคาด
หมายของพ่อแม่ของแก้ว ทั้งสองควรจะต้องเก็บเงินให้พอเพื่อออกไปมีบ้านของ
ตนเองเพื่อบ้านจะได้ว่างสำหรับน้องสาวคนอื่น ๆ ของแก้วเมื่อพวกเขาแต่งงาน
สิน้องสาวคนเล็กสุดคงจะแต่งงานหลังเพื่อนและรับมรดกบ้านของพ่อแม่

ตากับแก้วไม่มีที่ดินเลย สมบัติอื่น ๆ ก็มีน้อย ตาเป็นคนจนเมื่อเขา
แต่งงานเข้ามาอยู่กับครอบครัวของแก้วเขามีเสื้อผ้าเพียงห่อเดียว อันที่จริงการ
ได้แก้วมาเป็นภรรยาที่มีโชคดีอะไรนักหนาสำหรับเขา เธอเคยไปทำงาน
เป็นคนใช้ในเมืองเชียงใหม่และกรุงเทพฯ ถึงห้าปี (ตามที่เธอบอก) แต่
ชาวบ้านอ้างว่านั่นไม่ใช่อาชีพจริง ๆ ของเธอ ข้อเท็จจริงเป็นประการใด
ผู้เขียนไม่ทราบได้ เื่อนำเงินที่หามาได้ให้แก่พ่อของเธอปลูกบ้านหลังใหม่
สวยงาม ตาดูเหมือนจะไม่รู้ประวัติของภรรยาของเขาเมื่อตอนแต่งงาน แต่มา
รู้เอาภายหลัง และเขารู้สึกโกรธตั้งแต่นั้นมา ความสัมพันธ์ระหว่างตากับ
แก้วมีแต่ความตึงเครียด และทั้งสองทะเลาะเอ็ดตะโรกันบ่อย ๆ

ตาและแก้วทำนาบนที่นาของพ่อของแก้ว และทำตามคำสั่งและการควบคุมของผู้เป็นพ่อ ตารับคำสั่งของพ่อตาจากภรรยาของเขา เขาอยู่ในบงการของพ่อตาแทบทุกประการ สถานการณ์เช่นนี้เป็นที่อึดอัดมากจนตาไม่เคยพูดด้วยกับพ่อตาหรือแม่ยาย เขาแทบจะไม่ข้ามเขตรั้วย่างเข้าบ้านของพ่อตาแม่ยายเลย ข้อห้ามสำหรับการหลีกเลี่ยงที่เข้ม้งวดช่วยป้องกันการทะเลาะเบาะแว้งระหว่างเขากับครอบครัวของภรรยา

เพื่อเป็นการตอบแทนจากการช่วยทำนา ตากับแก้วและลูกชายได้รับอนุญาตให้เอาข้าวจากยุ้งข้าวของพ่อไปกินได้ตลอดปี นอกจากนั้น อาหารที่ทำจากเรือนใหญ่มักจะส่งมายังบ้านของทั้งสอง สองครัวเรือนยังคงเป็นครัวเรือนเดียวเสียส่วนมาก และพ่อของแก้วมักจะให้ทั้งสองใช้ที่ประมาณ 3 ไร่ เพื่อปลูกพืชหมุนเวียนเช่นถั่วลิสงและกระเทียมในระหว่างฤดูหนาว ทำให้ทั้งสองมีรายได้ปีละ 1,000 บาทหรือกว่านั้นถ้าหากโชคดี การใช้ที่ดินนี้ไม่แน่นอน ในระหว่างปีที่ผู้เขียนอยู่ในหมู่บ้าน พ่อของแก้วตกลงใจว่าจะใช้ที่ดินดังกล่าวทำเอง

ยามที่ไม่ได้ทำงานในนาให้กับพ่อตา ตาก็ไปทำงานเป็นกรรมกรในโรงงานเล็ก ๆ ไม่ไกลจากหมู่บ้านเชียงใหม่นัก เขาได้รับค่าจ้าง 20 บาทต่องานหนักหนึ่งวัน เขากับแก้วพยายามเก็บเงินที่หามาได้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อหวังว่าต่อไปจะได้ซื้อที่ดินของตนเอง และไม่ต้องพึ่งพาครอบครัวฝ่ายหญิงอีก เป็นที่คาดหวังว่าทั้งสองจะได้รับมรดกที่ดินสักสองสามไร่จากพ่อแม่ของแก้วในอนาคต คือหลังจากที่พ่อเสียชีวิตแล้ว หรือเมื่อท่านตัดสินใจจะยกให้แก่กว่าจะถึงเวลานั้น ทั้งสองก็ยังคงเป็นแรงงานไร้ที่ดินอยู่

การชลประทาน

ระบบการชลประทานแบบเก่า ในที่ราบหุบเขาเชียงใหม่

ที่ราบหุบเขาเชียงใหม่ก็คล้ายกับที่ราบหุบเขาอื่น ๆ ทางตอนเหนือของประเทศไทย (Moerman 1968 หน้า 50-51) คือมีระบบการชลประทานขนาดเล็ก ๆ มากมาย ซึ่งดำเนินการและรักษาโดยชาวนาเอง¹ ในอำเภอสารภีแห่งเดียวมีระบบชลประทานของชาวนานี้ถึงสี่แห่ง ซึ่งส่งน้ำไปหล่อเลี้ยงพื้นที่ถึง 13,500 ไร่

ระบบชลประทานแบบเก่าเหล่านี้คล้ายๆ กับที่พ่อขุนเม็งรายผู้สถาปนาเมืองเชียงใหม่ ได้จัดขึ้นในที่ราบหุบเขาเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่สิบเก้า เรื่องราวเกี่ยวกับระบบชลประทานของเชียงใหม่โบราณ มีปรากฏอยู่ในหนังสือ กฎหมายพ่อขุนเม็งราย กษัตริย์แห่งลานนาไทย เขียนขึ้นในปี พ.ศ. 1835² แม้จะบันทึกไว้อย่างสั้น ๆ และไม่สมบูรณ์มากนัก แต่ก็เป็นคำอธิบายที่ใช้ได้เกี่ยวกับการทำงานของชลประทานดังที่มันปรากฏอยู่ในทุกวันนี้ ผู้เขียนได้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้มาด้วยความบากบั่นพยายาม เมื่อผู้เขียนไปดูชาวบ้านซ่อมแซมฝายขนาดใหญ่ที่กันลำน้ำปิงในปี พ.ศ. 2515 ขณะอยู่ที่นั่นผู้เขียนได้ถามถึงพิธีญาณหัวฝาย ซึ่งผู้เขียนได้เคยอ่านพบในบันทึกโบราณและผู้เขียนรู้สึกประหลาดใจที่พบว่า เจ้าที่บูชากันทุกวันนี้เป็นเจ้าองค์เดียวกัน

และทำพิธีเหมือน ๆ กัน เนื่องจากเป็นที่ทราบกันว่าพ่อขุนเม็งรายได้ตั้งเมืองหลวงขึ้นครั้งแรกในบริเวณใกล้เคียงกับเมืองสารภีปัจจุบัน และอยู่ที่นั่นเป็นเวลาหลายปีก่อนที่จะย้ายไปตั้งเมืองเชียงใหม่ จึงไม่ใช่เรื่องประหลาดอะไรที่ลำคลองชลประทานที่หล่อเลี้ยงทุ่งนาหมู่บ้านเชียงใหม่ทุกวันนี้ บางลำคลองเป็นลำคลองเดิมตั้งแต่สมัยพ่อขุนเม็งราย

เป็นการยากที่อาณาจักรเข้มแข็งในที่ราบหุบเขาภาคเหนือของไทยจะคงอยู่ได้นานเหมือนเชียงใหม่ หากปราศจากฐานผลิตกรรมทางการเกษตรมารองรับ และการผลิตข้าวก็จำเป็นที่จะต้องมียระบบชลประทาน น้ำฝนอย่างเดียว แม้มันจะตกมากในระหว่างฤดูร้อนและฤดูฝน ก็ยังไม่เพียงพอ หากไม่มีระบบการจัดการเกี่ยวกับน้ำที่มีประสิทธิภาพแล้ว ทุ่งนาของชาวบ้านก็จะถูกน้ำหลากท่วมเป็นทะเลสาปตื้น ๆ ในตอนปลายฤดูฝน และแตกกระแหงเป็นผืนในฤดูร้อนที่แห้งแล้ง สภาพดังกล่าวมีปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ในหมู่บ้านบางหมู่บ้านที่ผู้เขียนเคยไปมา แถบบริเวณที่ราบหุบเขาฝาง ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของเมืองเชียงใหม่ใกล้ ๆ กับชายแดนพม่า ซึ่งชาวบ้านหมู่บ้านเชียงใหม่เพิ่งย้ายไปอยู่เมื่อไม่นานมานี้ และยังไม่มีโอกาสที่จะสร้างและทำให้ระบบการควบคุมน้ำสมบูรณ์

ระบบการชลประทานในที่ราบหุบเขาเชียงใหม่ อยู่ในการกำกับการควบคุมของส่วนบริหารราชการมาเป็นเวลานาน กฎหมายพ่อขุนเม็งรายได้กล่าวถึงข้าราชการบริพาร ซึ่งมีหน้าที่ตรวจการดำเนินการของระบบชลประทานในที่ราบหุบเขา และดูแลว่าฝ่ายต่าง ๆ เหล่านี้ได้รับการรักษาเป็นอย่างดี หัวหน้าเหมืองฝายในแต่ละท้องที่ของอาณาจักรเชียงใหม่ในอดีต เป็นผู้ชายที่อาศัยอยู่ตามชนบทซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับเชื้อพระวงศ์ของเชียงใหม่

อาจเป็นญาติห่าง ๆ (ญาติจริงหรือญาติสมมุติ) หรือเป็นข้าราชการบริพารที่ได้
รับการแต่งตั้ง (ดู McGilvary 1912 หน้า 195)

ในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ยี่สิบห้า เมื่อเชียงใหม่ได้กลายเป็นส่วน
หนึ่งของประเทศไทยสมัยใหม่ ระบบการชลประทานตกอยู่ในการควบคุม
ของรัฐบาล รัฐบาลมิได้เปลี่ยนแปลงระบบดั้งเดิมมากนัก นอกจากออกพระ
ราชบัญญัติว่า หัวหน้าเหมืองฝายต้องได้รับการเลือกตั้งจากชาวบ้านโดยการ
แนะนำของนายอำเภอ รัฐบาลไทยได้รับความพอใจจากการสร้างฝายคอนกรีต
ขนาดใหญ่และประตูน้ำตรงแม่น้ำสายใหญ่ โดยมีได้กระทบกระเทือนต่อการ
ดำเนินการกันเองของระบบเดิม อาจเป็นเพราะเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลได้ตระ-
หนักว่า ระบบเก่ามีการจัดการกันอย่างดีด้วยหลักการที่สร้างกันมานานแล้ว

ระบบชลประทานสามระบบ ของหมู่บ้านเชียงใหม่

ชาวบ้านหมู่บ้านเชียงใหม่มีส่วนร่วมในระบบชลประทานต่าง ๆ กัน
สามระบบ ระบบหนึ่งเป็นแบบดั้งเดิม ระบบหนึ่งเป็นระบบที่ดัดแปลงจาก
ระบบดั้งเดิม และอีกระบบหนึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการชลประทานแม่ปิง
เก่าสมัยใหม่ของรัฐบาล โครงการหลังนี้เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2482 เมื่อกรมชล-
ประทานได้สร้างฝายคอนกรีตกันแม่น้ำปิงตรงบริเวณใกล้ ๆ หมู่บ้านเชียงใหม่
เพื่อแยกน้ำจากแม่น้ำปิงให้ไหลไปทางเส้นทางสายเก่าต่าง ๆ ประตูน้ำคอน-
กรีตก็สร้างขึ้นใหม่ เพื่อปรับปรุงการควบคุมน้ำสำหรับระบบชลประทานของ
ท้องถิ่น ซึ่งอาศัยน้ำจากทางน้ำสายเก่า รัฐบาลวางแผนโครงการชลประทาน
แม่ปิงเพื่อจ่ายน้ำให้กับที่นาในตอนใต้ของจังหวัดลำพูน แต่ผู้ใหญ่บ้านคน
ก่อนของหมู่บ้านเชียงใหม่ได้ขอร้องให้ขยายเพิ่มเติมสำหรับคลองส่งน้ำด้าน
ข้าง ๆ ขึ้นไปทางทิศเหนือระยะทางไม่กี่กิโลเมตร เพื่อให้น้ำแก่ที่นาในบริเวณ
ทิศใต้และตะวันออกเฉียงใต้ของหมู่บ้านประมาณ 600 ไร่

ในระดับหมู่บ้าน การจัดระเบียบทางสังคมของระบบชลประทานของรัฐบาล มีส่วนคล้ายกันมากกับระบบดั้งเดิม ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านเชียงใหม่สองเป็นหัวหน้าเหมืองฝายลำคลองสายย่อย และเขาดูแลรักษาลำคลอง เหมือนๆกับที่หัวหน้าเหมืองฝายของระบบแบบดั้งเดิม^๕ ทำความแตกต่าง ที่สำคัญระหว่างกรปฏิบัติงานของลำคลองของรัฐบาลกับลำคลองของเก่าก็คือเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเป็นผู้สร้างและรักษาฝายใหญ่และประตูน้ำแทนที่จะเป็นชาวบ้านทำเองระบบชลประทาน ก อันเป็นระบบชลประทานที่สองที่ส่งน้ำให้กับทุ่งนาในหมู่บ้านเชียงใหม่แยกออกจากลำน้ำปิงตรงตามเมืองเชียงใหม่ ห่างจากหมู่บ้านไปทางทิศเหนือประมาณสิบหกกิโลเมตร ชลประทานระบบ ก เป็นระบบที่ใหญ่ที่สุดในอำเภอสารภี เป็นระบบที่ดัดแปลงมาจากระบบชลประทานแบบเก่า มีคลองส่งน้ำแยกออกหลายสาย หล่อเลี้ยงที่นาไปทั่วพื้นที่ราบ ด้านทิศตะวันออกของแม่น้ำ และไหลลงสู่ทิศใต้ตามความลาดเอียงของพื้นดิน คลองส่งน้ำบางสายไหลออกสู่แม่น้ำกว ซึ่งไหลขนานไปกับแม่น้ำปิง ห่างไกลจากหมู่บ้านไปทางทิศตะวันออกของที่ราบหุบเขา คลองส่งน้ำสายใหญ่ของชลประทานระบบนี้ไหลลงทิศใต้ หล่อเลี้ยงที่นาของหมู่บ้านจากจุดที่มันแยกออกมาจากแม่น้ำปิง ไหลผ่านทุ่งนาที่อยู่ด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ก่อนที่จะลงสู่ลำคลองย่อยของระบบของรัฐบาล ซึ่งไหลต่อไปยังแม่น้ำปิงเก่า

ชาวนาหมู่บ้านเชียงใหม่ซึ่งใช้น้ำจากระบบ ก จะเลือกหัวหน้าเหมืองฝายประจำหมู่บ้านเช่นเดียวกับชาวบ้านอื่น ๆ ที่ใช้น้ำจากระบบชลประทานเดียวกันนี้ หัวหน้าเหมืองฝายจะคอยดูแลการแจกจ่ายน้ำในระดับหมู่บ้าน เกณฑ์ชาวนาไปทำการขุดลอกลำคลอง เป็นตัวแทนรักษาผลประโยชน์ของชาวบ้านในที่ประชุมระดับหัวหน้าของทั้งระบบ และถ่ายทอดคำสั่งที่เกี่ยวกับการชลประทานจากเจ้าหน้าที่ชั้นสูงไปยังชาวบ้าน หัวหน้าเหมืองฝายประจำ

หมู่บ้านคนปัจจุบันมาจากครอบครัวที่มีฐานะดี เช่นเดียวกับหัวหน้าคนอื่น ๆ เขาเป็นลูกเขยของคนที่มีรายและมีอำนาจมากที่สุดหนึ่งในสี่ของหมู่บ้าน

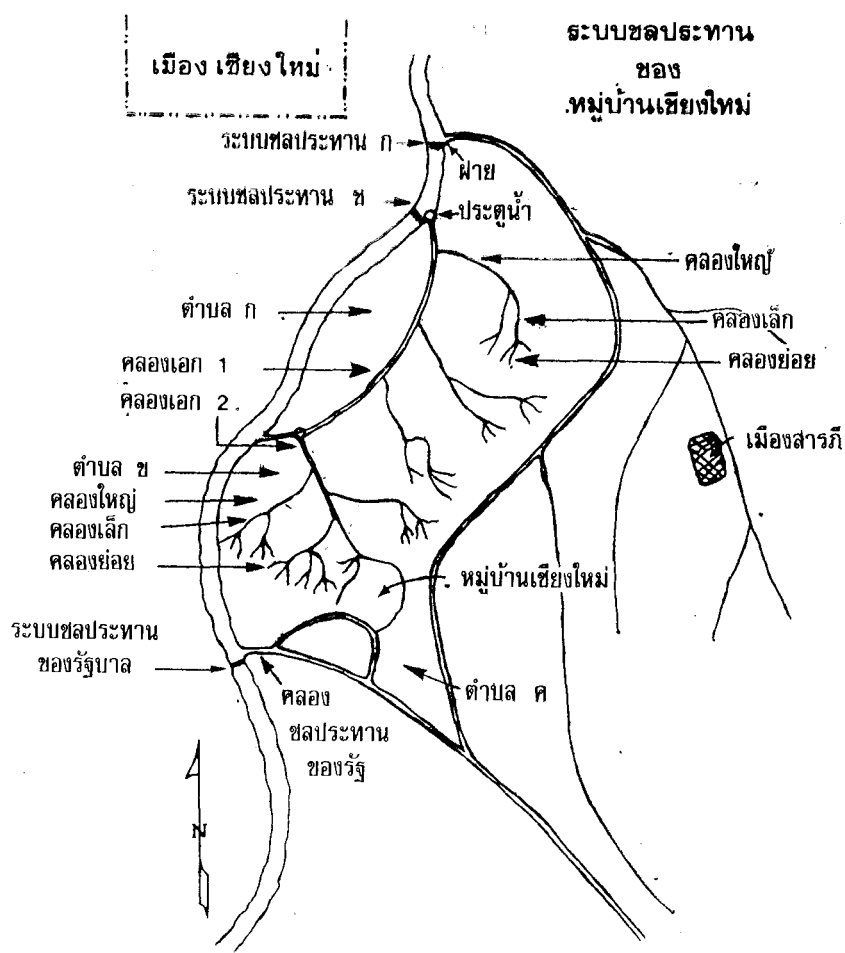
ระบบชลประทาน ข เป็นระบบดั้งเดิมที่สุดในสามระบบที่ส่งน้ำให้กับชาวนา เนื่องจากที่ผู้เขียนสนใจที่จะทราบเกี่ยวกับระบบเก่าก่อนที่จะมีการดัดแปลง ผู้เขียนจึงศึกษาถึงการชลประทานระบบ ข ก่อนข้างจะเอ่ยถึงว่าระบบของรัฐบาลและการชลประทานระบบ ก เรื่องราวส่วนใหญ่เกี่ยวกับการชลประทานแบบดั้งเดิมในหมู่บ้านเชียงใหม่ต่อไปนี้ อาศัยจากการศึกษาระบบชลประทาน ข ของผู้เขียน แม้ว่าผู้เขียนจะเชื่อว่าชลประทานระบบ ก จะมีลักษณะเดียวกันก็ตาม³

คลองส่งน้ำสายใหญ่ของระบบชลประทาน ข แยกออกจากแม่น้ำปิง ไหลลงมาจากที่ระบบชลประทาน ก แยกออก ห่างจากหมู่บ้านไปทางทิศเหนือประมาณสิบห้ากิโลเมตร คลองส่งน้ำสายใหญ่ของระบบ ข ไหลลงทางใต้ขนานไปกับแม่น้ำปิงด้านตะวันออก ผ่านที่ต่าง ๆ เรื่อยลงไปจนถึงหมู่บ้านเชียงใหม่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านใต้สุดของระบบนี้ ตามทางที่ไหลผ่านมีลำคลองแยกหลายสาขาส่งน้ำเลี้ยงทุ่งนาของหมู่บ้านในสามตำบลของอำเภอสารภีคือ ตำบล ก อันเป็นตำบลที่ตั้งของหัวฝาย ตำบล ข และตำบล ค ซึ่งหมู่บ้านเชียงใหม่ตั้งอยู่ ชาวนาในหมู่บ้านตามส่วนการบริหารจัดหมู่บ้านในตำบล ก และจัดหมู่บ้านในตำบล ข เกือบทั้งหมดอาศัยน้ำจากระบบ ข นี้ แต่สำหรับตำบล ค มีเพียงหมู่บ้านเชียงใหม่หนึ่งและเชียงใหม่สองเท่านั้นที่ใช้น้ำจากระบบนี้

โครงสร้างทางกายภาพของชลประทานระบบ ข

ชลประทานระบบ ข แบ่งออกเป็น ส่วน ๆ แล้วแยกออกเป็น ส่วนเล็ก ส่วนน้อยซับซ้อนในขั้นต้นสุด ระบบนี้ถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน ซึ่งผู้เขียน

ขอยืมงานของอีแวน—พริทชาร์ทจากหนังสือ *The Nuer* (1940) โดยเรียกแต่ละส่วนว่าคลองเอก (Maximal canal) ซึ่งคลองเอก 1 อยู่ในตำบล ก คลองเอก 2 อยู่ในตำบล ข และ ค ตามรูปภาพที่แสดงให้เห็น จะมีหัวต่ออยู่ประมาณระหว่างกลางของระบบ ซึ่งเป็นจุดที่คลองแยกออก ที่แยกออกไปทางขวาระยะทางสั้นและไหลกลับลงสู่แม่น้ำปิง ที่แยกออกไปทางซ้ายจะ

รูปที่ 1 ระบบชลประทานของหมู่บ้านเชียงใหม่

เป็นคลองเอก 2 คลองเอก 1 ส่งน้ำเลี้ยงที่นาเจ็ดหมู่บ้านในตำบล ก คลองเอก 2 ส่งน้ำเลี้ยงที่นาเก้าหมู่บ้านในตำบล ข และ ค

ถ้าหากเราอาศัยจำนวนประชากรของหมู่บ้านเชียงใหม่เป็นฐาน และประมาณเอาว่าหมู่บ้านตามส่วนการบริหารหนึ่งมีชาวนา 100 คน คลองเอก 1 ก็จะบริการให้กับชาวนาประมาณ 700 คน และคลองเอก 2 ประมาณ 900 คน ประชากรทั้งหมดซึ่งใช้น้ำจากระบบ 1 คำนวณแล้วอย่างน้อยมีถึง 6,400 คน (คำนวณจากสี่คนต่อหนึ่งครอบครัว อันเป็นอัตราเฉลี่ยขนาดของครอบครัวในหมู่บ้านเชียงใหม่) ประมาณ 2,800 คนใช้น้ำจากคลองเอก 1 และประมาณ 3,600 คนใช้น้ำจากคลองเอก 2 คลองเอกทั้งสองจึงมีจำนวนผู้ใช้น้ำที่ใกล้เคียงกัน

แต่ละคลองเอกจะแยกออกเป็นคลองใหญ่หลายคลอง แต่ละคลองส่งน้ำเข้าทุ่งนาของชาวนาประมาณสองหรือสามหมู่บ้านตามส่วนการบริหาร ทั้งระบบนี้จะมีคลองใหญ่ประมาณเจ็ดคลอง สามคลองอยู่คลองเอก 1 และอีกสี่คลองอยู่ในคลองเอก 2 แต่ละคลองใหญ่จะมีชื่อเรียก ชื่อนี้เรียกตามชื่อฝ่ายซึ่งอยู่ตรงหัวต่อของแต่ละคลองใหญ่กับคลองเอก ซึ่งทำหน้าที่กั้นน้ำให้สูงขึ้นเพื่อให้ไหลเข้าคลองใหญ่ หรือปล่อยให้น้ำไหลตามปกติตามแต่สถานการณ์

คลองใหญ่ต่าง ๆ ยังแยกออกเป็นคลองเล็กลงไปอีก ซึ่งผู้เขียนเรียกว่าคลองเล็กคำนวณโดยคร่าว ๆ แล้ว จะมีคลองเล็กประมาณหนึ่งร้อยคลองในระบายนี้นี้ ตัวอย่างเช่นคลองใหญ่ของหมู่บ้านเชียงใหม่แยกออกเป็นคลองเล็กหกคลอง ซึ่งส่งน้ำไปยังส่วนต่าง ๆ ของทุ่งนาในหมู่บ้าน โดยเฉลี่ยแล้วผู้เขียนประมาณว่าแต่ละคลองเล็กจะส่งน้ำให้กับชาวนาสิบหกไร่ เป็นที่แน่นอนว่าตัวเลขนี้จะผันแปรอย่างมาก ในหมู่บ้านเชียงใหม่หนึ่ง คลองเล็กหนึ่ง

คลองส่งน้ำให้กับชาวนาสิบห้าราย ส่วนอีกคลองเล็กหนึ่งส่งน้ำเข้านาของ
ชาวนารายเดียว

ในขั้นต่ำสุดของการแยกส่วน จะมีคลองส่งน้ำกระจายออกเป็นจำนวน
มากมาย ซึ่งผู้เขียนเรียกว่าคลองย่อย คลองย่อยเป็นคลองที่แยกมาจากคลอง
เล็กไปสู่ที่ดินหน่วยเล็กที่สุดในระบบการชลประทาน ซึ่งผู้เขียนเรียกว่าตอน
ตอนต่าง ๆ จะประกอบขึ้นด้วยอาณาเขตที่นาซึ่งเป็นของชาวนาไม่กี่คน และ
มีคลองส่งน้ำทั้งร่วมกัน ตอนทั้งหมดเป็นที่นาयर่อง อาณาเขตถาวร โดย
มีเขตที่นาแปลงเล็ก ๆ อยู่ภายในแบ่งกันตามที่นาของแต่ละบุคคล ตอนตอน
หนึ่งจะมีพื้นที่ด้านหนึ่งสูงกว่าอีกด้านหนึ่งเล็กน้อย เพื่อน้ำที่ไหลเข้ามาจุด
หนึ่งจะได้ไหลวนเวียนผ่านที่นาของแต่ละคนจนจดคันนา และไหลออกตรง
จุดที่ต่ำสุดหนึ่งหรือสองจุดสู่คลองส่งน้ำออก ตอนแต่ละตอนเปรียบเสมือน
กับเซลล์ในสิ่งที่มีชีวิต มันเป็น “เซลล์” ของระบบการเกษตรของหมู่บ้าน
เชียงใหม่ มันเป็นหน่วยเล็ก ๆ ซึ่งพืช ดิน น้ำ และแรงงานคนรวมกัน
อยู่ในนั้นเพื่อผลิตพืชผล ขนาดและรูปร่างของแต่ละตอนกำหนดโดยความ
ลาดและสูงต่ำของที่ดินและการไหลของน้ำ ในเวลาของอดีตแต่ละตอน
ได้รับการดัดแปลงเป็นพื้นที่ราบหุบเขา จัดให้เป็นรูปเป็นร่าง และทำจนมัน
มีระดับพอดีที่จะรักษาระดับน้ำที่พอเพียงในระหว่างฤดูปลูกข้าว และลาดพอ
ที่จะทำให้ น้ำสามารถไหลจากที่นาแปลงหนึ่งไปยังอีกแปลงหนึ่ง และไหลออก
จากหน่วยต่าง ๆ ทั้งหมดได้

โครงสร้างภายในของตอนนั้นยืดหยุ่นได้ เหมือนผนังหรือฉากที่
เคลื่อนที่ได้ในห้องขนาดใหญ่ ทำให้ชาวนาสามารถจัดเขตของแปลงนาใหม่
ได้ และขุดร่องเพื่อเป็นแปลงปลูกข้าว และหลังจากที่เกี่ยวข้าวแล้ว ก็ดัด
แปลงที่นาใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับการปลูกกระเทียม ถั่วเหลือง หรือถั่ว

สิ่งในฤดูแล้ง การจัดโครงสร้างภายในของตอนแต่ละตอน เป็นงานที่ใช้
เวลามากงานหนึ่งในวัฏจักรของการเกษตร

ในทุก ๆ ระดับภายในระบบชลประทานของที่ราบหุบเขา จะมีคลอง
ส่งน้ำทุกขนาดซึ่งเก็บน้ำที่ใช้แล้วจากที่ดินทุกตอน แล้วปล่อยไหลกลับไปสู่
แม่น้ำสายใหญ่หรือลำน้ำใหญ่สายอื่น และไหลต่อไปตามสายน้ำลงสู่ด้านใต้
ของที่ราบหุบเขา ถ้าคลองส่งน้ำตรงระดับเอาก ใหญ่เล็ก และย่อยเป็นเส้น
เลือดแดงของระบบชลประทานคลองส่งน้ำทั้งก็จะเป็นเส้นเลือดดำ

นอกจากลำคลองเองแล้ว ลักษณะทางกายภาพที่น่าทึ่งของระบบ
ชลประทาน ข ก็คือ ฝายขนาดใหญ่โตมโหฬาร ทำด้วยลำไผ่ ฟาง และ
ทรายซึ่งชาวบ้านเป็นผู้ทูลำรุงรักษา กันขวางลำน้ำปึงห่างจากจุดที่คลองสาย
ใหญ่ของระบบแยกออกไปจากลำแม่น้ำเพียงไม่กี่หลา วัตถุประสงค์สำหรับ
ฝายก็คือกักน้ำให้มีระดับสูงขึ้น เพื่อให้ไหลเข้าสู่คลองรับน้ำของระบบใน
ระหว่างฤดูแล้ง เมื่อระดับน้ำในแม่น้ำต่ำ จะมีฝายที่เล็กกว่าตรงต่อหัวของแต่ละ
คลองในระบบเพื่อทำให้น้ำไหลสม่ำเสมอ ฝายเล็กบางอันตรงหัวต่อที่คลอง
ใหญ่แยกออกเป็นคลองเล็กทำขึ้นในลักษณะที่ปรับได้ คือสร้างเป็นกรอบ
สำหรับใช้แผ่นกระดานเสียบเข้าไป หรือดึงออกในระดับต่ำของระบบลำคลอง
ตัวฝายและเขื่อนจะเป็นเพียงโครงสร้างที่ทำด้วยฟางและดินโคลนที่รื้อถอนได้

สุดท้ายที่ทำให้โครงสร้างทางกายภาพของระบบชลประทาน สมบูรณ์
คือประตูน้ำ ซึ่งทำหน้าที่ปล่อยน้ำให้เข้าสู่ระบบอย่างสม่ำเสมอ อันเป็นการ
แจกแจงน้ำภายในระบบ และเป็นทางออกของน้ำ ชาวนาสามารถที่จะปรับ
ระดับของน้ำในระบบด้วยการปิดและเปิดประตูน้ำและปล่อยให้น้ำไหลภายใน
อย่างสม่ำเสมอด้วยการใช้ฝาย เพื่อให้พอแก่ความต้องการน้ำในระหว่างฤดู
ต่าง ๆ ของปี ในฤดูหนาว หลังจากที่เขาพนน้ำเก็บเกี่ยวกันไปแล้ว ระดับ

ของน้ำในแม่น้ำจะลดต่ำลง และไม่มีน้ำชลประทานที่พอเพียงแก่การปลูกพืช
หมุนเวียนต่าง ๆ เช่น กระเทียม ถั่วลิสง และถั่วเหลือง หรือปลูกข้าว
ครั้งที่สอง (ถั่วราคาข้าวสูงพอในปีนั้น) เพื่อที่จะให้น้ำพอเพียงสำหรับ
การชลประทานในฤดูแล้ง ชาวนาจึงต้องช่วยกันซ่อมแซมฝายระบบชลประ
ทาน ข ที่กั้นลำน้ำปิง ซึ่งถูกน้ำในฤดูน้ำหลากที่เพิ่งผ่านไปทำลายจนชำรุด

หลังจากที่ฝายใหญ่ได้รับการซ่อมแซมแล้ว และน้ำก็ไหลเข้าสู่ระบบ
ชลประทานอีกครั้งหนึ่ง ประตูน้ำทั้งก็จะถูกปิดเพื่อกักน้ำให้ไหลเข้าสู่คลอง
ต่าง ๆ ในระบบ ถ้าปีไหนมีความแห้งแล้งผิดปกติและน้ำยังคงมีไม่พอ
บรรดาหัวหนาก็จะสั่งให้มีการแบ่งปันน้ำกัน โดยใช้ฝายภายในระบบทยอย
ส่งน้ำให้กับบรรดาคลองสาขาต่าง ๆ นโยบายนี้จะใช้ในช่วงเดือนที่มีความ
แห้งแล้งไปจนถึงเดือนมิถุนายน เมื่อมีฝนตกอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่มีการ
ปลูกข้าวในตอนต้นฤดูร้อนแล้ว ก็จะมีการจัดการเกี่ยวกับการใช้ประตูน้ำ
และฝาย เพื่อปรับระดับน้ำในทุ่งนาให้พอเพียงแก่การปลูกข้าว

ในช่วงที่ฝนตกชุกที่สุดในฤดูฝน น้ำจะเอ่อล้นแม่น้ำลำคลองและ
ไหลท่วมทุ่งนาต่าง ๆ ในเวลาเช่นนี้ของทุกปี ปัญหาสำคัญอยู่ที่จะขจัดน้ำที่
ไม่ต้องการเหล่านี้อย่างไร บรรดาหัวหน้าของระบบชลประทานจะจัดการกับ
ระบบ เพื่อลดระดับน้ำ โดยปิดประตูใหญ่ตรงแม่น้ำปิง เพื่อบังกั้นมิให้น้ำ
ไหลเข้าลำคลอง แล้วรื้อฝายด้านในออก เพื่อให้ น้ำไหลผ่านและออกไปจาก
ระบบ ประตูน้ำทั้งจะเปิดไว้ตลอดเวลาเพื่อให้ น้ำไหลออกเร็วที่สุดที่จะเร็วได้
ในปีที่ฝนตกชุกที่สุด น้ำฝนจะเต็มลำคลองอย่างรวดเร็ว จนไม่สามารถถ่ายเท
น้ำออกได้เร็วทัน น้ำจึงท่วมเต็มทุ่งนา

ในเดือนธันวาคมและมกราคม หลังจากที่ถูกฝนได้ผ่านพ้นไปแล้ว ก็จะเป็นเวลาสำหรับการเก็บเกี่ยวข้าว ระหว่างที่เกี่ยวข้าว จะมีการปล่อยน้ำให้ออกจากลำคลองทั้งหมด เพื่อให้ทุ่งนาแห้งง่ายแก่การเก็บเกี่ยว

การจัดระเบียบทางสังคมของการชลประทาน

ดังที่ได้บรรยายไว้ในข้างต้น ระบบชลประทาน ข ย้ายน้ำให้กับชาวนาถึงประมาณ 6,500 คน หากปราศจากระบบเช่นนี้ เกษตรกรรมคงจะไม่เป็นอย่างชาวนาบ้านรักกันในปัจจุบัน ถ้าจะให้ระบบชลประทานมีประสิทธิภาพ ก็จะต้องมีการทำงานกันทั้งปี และเพื่อให้งานนี้สำเร็จ ชาวนาก็ต้องรวมกันจัดระเบียบกันเอง งานประการแรกของชาวนาและบรรดาผู้นำ ก็คือรักษาโครงสร้างทางกายภาพของระบบ นั่นคือ ฝายและลำคลองต่าง ๆ

เนื่องจากน้ำหลากพัดหลายฝายใหญ่กันแม่น้ำปิงในทุก ๆ ฤดูฝน ชาวนาก็ต้องสร้างใหม่ทุกปี แม่น้ำปิงเป็นแม่น้ำสายใหญ่ หนึ่งในแม่น้ำสี่สายสำคัญของไทย จึงต้องเกณฑ์คนจำนวนมากมารวบรวมวัสดุต่าง ๆ และออกแรงงานสำหรับการสร้างฝายขวางลำน้ำ ชาวนาที่ใช้น้ำจากระบบนี้ทุกคนจะต้องสละแรงงานมาช่วยเป็นเวลาถึงสองสัปดาห์

ระบบลำคลองทั้งหมดต้องขุดลอกไม่ให้มีโคลน ตะกอน และหญ้าต่าง ๆ แต่ละปีโดยเฉพาะในระยะที่มีน้ำท่วม แม่น้ำปิงจะสะสมตะกอนเป็นจำนวนมากตรงคลองชลประทาน หากไม่มีการขุดลอกลำคลองอย่างน้อยครั้งหนึ่งในหนึ่งปีมันก็จะทับถมจนไม่สามารถที่จะใช้การได้ คลองเล็ก ๆ และคูยี่งจะต้องมีการขุดบ่อยครั้งในปีหนึ่ง ๆ สำหรับการขุดลอกลำคลอง ประการแรกชาวนาจะต้องระบายน้ำออกจากลำคลองทั้งหมด และทิ้งไว้อย่างนั้น เป็นเวลาหลายสัปดาห์ในระยะเวลาเหล่านี้ ระบบทั้งหมดตั้งแต่คลองเอกเรื่อยไปจนถึงคลอง

ย่อยที่เล็กที่สุด รวมทั้งคลองส่งน้ำทั้ง จะต้องมีการขุดลอก ประตูปกประตูและ
ฝายทุกฝายจะต้องมีการซ่อมแซม

ภารกิจการบำรุงรักษาและการซ่อมแซมจะสัมฤทธิ์ผลได้ ก็ด้วยความ
ร่วมมือกันของคนจำนวนมาก การกะเกณฑ์คน และการประสานงานของคน
เหล่านี้ จำเป็นต้องมีผู้นำซึ่งมีอำนาจที่จะทำการตัดสินใจต่าง ๆ ผู้นำเหล่านี้
จำเป็นต้องมีบทลงโทษที่มีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นหลักประกันว่าสมาชิกแต่ละ
คนในสมาคมชลประทานจะปฏิบัติตามพันธะของตน ระบบของอำนาจเช่นนี้
เกิดขึ้นมานับศตวรรษแล้วในที่ราบหุบเขาเชียงใหม่

ในยุคแผ่นดินอาณาจักรเชียงใหม่ ตามที่ชาวบ้านสูงอายุเล่าให้ฟัง
“แก๋เหมือง” อันเป็นหัวหน้าชลประทานระบบ ข ได้รับเลือกจากชาวบ้านโดย
ราชานุญาตของกษัตริย์เชียงใหม่ หรือโดยการอนุญาตจากข้าราชการของ
พระองค์ ในปัจจุบัน หัวหน้าได้รับเลือกจากกำนันของสามตำบลที่ใช้น้ำจาก
ระบบชลประทาน หัวหน้าชลประทานระบบ ข คนปัจจุบัน เป็นคนที่อาศัย
อยู่ในตำบล ก เคยเป็นหัวหน้ามาแล้วประมาณยี่สิบปี เขาเป็นคนที่มีสถานะ
ที่สูงที่สุดและร่ำรวยที่สุดในละแวกนี้ ของอำเภอสารภี และเป็นเจ้าของบ้านไทย
ทรงเก๋ดั้งเดิมขนาดใหญ่ พร้อมด้วยสวนที่สวยงามและบ่อปลาบ่อใหญ่ ยัง
ข้าวของเขาใหญ่โตเท่ากับบ้านในหมู่บ้านส่วนมาก ตั้งอยู่บนเสาไม้สักขนาด
ยักษ์หลายต้น ขนาดของสวนลำไยของเขาเป็นที่เลื่องลือกันทั่วชนบทนั้น เขา
เป็นบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมที่ทำให้ผู้อื่นเคารพนับถือ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็น
สำหรับการเป็นหัวหน้าระบบชลประทานทั้งระบบ

หัวหน้าชลประทานระบบ ข มีผู้ช่วยสองคน ซึ่งคอยให้คำปรึกษาใน
เรื่องที่สำคัญต่าง ๆ เกี่ยวกับระบบนี้ ผู้ช่วยคนหนึ่งเป็นกำนันของตำบล ข
อีกคนหนึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านเชียงใหม่หนึ่ง ผู้รับผิดชอบชลประทาน

อาจจะและมักจะเป็นบุคคลเดียวกับที่เป็นหัวหน้าของหมู่บ้านและตำบล หัวหน้าชลประทานทั้งระบบมีหน้าที่รับผิดชอบกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับคลองเอก 1 ของระบบชลประทาน ผู้ช่วยจากตำบล ข และหมู่บ้านเชียงใหม่ (ในตำบล ค) แบ่งกันรับผิดชอบคลองเอก 2 ซึ่งผ่านท้องที่ของตน การตัดสินใจที่สำคัญทุกอย่างที่เกี่ยวกับระบบทั้งหมด จะผ่านการปรึกษาหารือกันของเจ้าหน้าที่ชั้นสูงสุดของระบบทั้งสามคน หากระบบนี้จำเป็นต้องมีตัวแทนติดต่อกับทางการ หรือกับระบบชลประทานอื่น ๆ หัวหน้าของระบบ จะเป็นตัวแทน

นอกจากนี้ยังมีผู้นำระดับสอง ซึ่งประกอบด้วยหัวหน้าของแต่ละคลองใหญ่ สำหรับคลองเอก 1 ในตำบล ก มีหัวหน้าระดับสองสามคนรับผิดชอบคลองใหญ่สามคลอง และสำหรับคลองเอก 2 ก็มีอีกสามคน การตัดสินใจใดๆ ในตำบล ข ขึ้นอยู่กับกำนันและผู้ช่วยอีกสองคน

ผู้นำระดับสามเป็นหัวหน้าชลประทานประจำหมู่บ้าน ซึ่งรับผิดชอบเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับการชลประทานในหมู่บ้าน หัวหน้าชลประทานประจำหมู่บ้านมักจะเป็นผู้ใหญ่บ้านด้วยแต่ไม่จำเป็นต้องเสมอไป โดยปกติผู้นำเหล่านี้จะไปตลอดชีวิตหรือจนกว่าจะปลดเกษียณ พวกเขาเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของชาวบ้านในการพบปะกับเจ้าหน้าที่ชั้นสูงของระบบ และถ่ายทอดคำสั่งและมติจากระดับสูงมาสู่ชาวบ้าน ในระหว่างที่มีการขุดลอกคลองและซ่อมแซมฝาย ผู้นำเหล่านี้จะทำหน้าที่เป็นหัวหน้าคนงานรับผิดชอบคนในหมู่บ้านของตน

สุดท้าย ผู้นำระดับต่ำสุดคือผู้ช่วยหัวหน้าชลประทานประจำหมู่บ้าน ผู้ช่วยเหล่านี้ ซึ่งโดยปกติจะมีสองคน คัดเลือกมาโดยหัวหน้าชลประทานประจำหมู่บ้าน ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งข่าวสารจากหัวหน้าไปยังชาวบ้าน นอกจาก

นั้น ยังประสานงานกิจกรรมชลประทานของชาวนาในตอนต่างๆ ของหมู่บ้าน แม้ว่าในระดับนี้เรื่องต่าง ๆ จะทำกันไปในลักษณะกันเองก็ตาม

นอกจากผู้มีตำแหน่งต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วข้างต้น ยังมีการจ้างพนักงานประตุน้ำอีกสองคน ทำหน้าที่ดูแลรักษาประตุน้ำ เปิดและปิดประตุน้ำ เมื่อมีคำสั่งจากผู้รับผิดชอบชลประทาน พนักงานคนหนึ่งรักษาดูแลประตุน้ำใหญ่ของลำคลอง และดูแลฝ่ายตรงแม่น้ำปิงด้วย พนักงานอีกคนหนึ่งดูแลรักษาประตูที่แยกคลองเอก 2 จากคลองเอก 1 พนักงานประตุน้ำใหญ่ได้รับค่าจ้างเป็นข้าว 150 ถังต่อปี และพนักงานคนที่สองได้รับค่าจ้าง 50 ถัง ข้าวที่ใช้สำหรับจ่ายให้แก่คนเฝ้ารักษาประตุน้ำทั้งสอง หัวหน้าชลประทานเป็นผู้รวบรวมมาจากชาวนาแต่ละคนที่ใช้น้ำจากชลประทานระบบ ข

ผู้รับผิดชอบระบบชลประทานมีหน้าที่หลายอย่าง และงานของพวกเขาใช้เวลามากในแต่ละระดับของระบบ ตั้งแต่ผู้ช่วยหัวหน้าชลประทานประจำหมู่บ้านที่รับผิดชอบคลองเล็กและคลองย่อย ไปจนถึงหัวหน้าทั้งระบบ หัวหน้าแต่ละคนจะเสนอความต้องการใช้น้ำของชาวนาไปยังผู้รับผิดชอบ คลองสาขาที่ใหญ่กว่า และรับถ่ายทอดข้อมูล การตัดสินใจ และคำสั่งมาจากระดับที่สูงกว่า หัวหน้าชลประทานประจำหมู่บ้านและผู้ช่วยจะมาด้วยกัน เพื่อถกถึงปัญหาต่าง ๆ ในระดับหมู่บ้าน ในระดับคลองใหญ่ หัวหน้าระบบชลประทานจะเรียกประชุม ซึ่งปกติจะครอบคลุมหลายหมู่บ้าน บรรดาหัวหน้าชลประทานประจำหมู่บ้านก็จะพากันมาประชุม เพื่อเจรจากันถึงความต้องการของหมู่บ้านต่าง ๆ สุดท้ายหัวหน้าต่าง ๆ เหล่านี้ก็จะเข้าร่วมประชุมสำหรับระบบทั้งหมด โดยปกติเป็นเดือนมกราคมตามที่มีกันมาทุกปี การประชุมมีกันที่ตรงประตูใหญ่ เจรจากันถึงเวลาที่จะทำการปล่อยน้ำทิ้งเพื่อขุดลอกคลอง เวลาที่ซ่อมแซมฝาย และจะทำการอย่างไรในกาลแบ่งปันน้ำในฤดูแล้ง หัวหน้าชลประทานประจำ

หมู่บ้านเชียงใหม่มีงานมากตลอดทั้งปี โดยบริษัทจักรยานยนต์ของเขาไปๆ มาๆ ตามลະແວກชนบทนั้น เพื่อดูแลเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ของสมาคมชลประทาน

ในแต่ละระดับ ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบชลประทานจะมีอำนาจในการตัดสินใจ ผู้ช่วยหัวหน้าชลประทานประจำหมู่บ้านจะช่วยไกล่เกลี่ยเกี่ยวกับการใช้น้ำระหว่างชาวนาสองคน ซึ่งใช้น้ำจากคลองสายย่อยเส้นเดียวกันในระดับหมู่บ้าน (คลองเล็ก) หัวหน้าชลประทานประจำหมู่บ้านมีอำนาจที่จะแบ่งปันน้ำในเวลาที่น้ำขาดแคลน พิจารณาข้อพิพาท แจ้งความนายอำเภอเมื่อมีผู้พยายามขโมยน้ำหรือฝ่าฝืนระเบียบปฏิบัติ และเกณฑ์ชาวนาในหมู่บ้านไปขุดลอกลำคลองหัวหน้าชลประทานประจำหมู่บ้านและผู้ช่วยทั้งสอง จะทำการตัดสินใจในทำนองเดียวกันเพื่อระบบเป็นส่วนรวม พวกเขาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างชาวนาที่ใช้น้ำต่างคลองใหญ่กัน และแบ่งน้ำระหว่างคลองเอกกับคลองใหญ่ในเวลาที่น้ำขาดแคลน

ผู้รับผิดชอบของชลประทานต้องเก็บบัญชีจำนวนที่ดินที่เพาะปลูก โดยผู้ที่ใช้น้ำจากระบบบัญชีเหล่านี้มีความจำเป็น เพราะจำนวนแรงงานที่ชาวนาแต่ละคนจะต้องให้ และจำนวนข้าวที่จะต้องจ่ายให้กับคนเฝ้าประตูน้ำจะขึ้นอยู่กับจำนวนที่ดินที่เขาเพาะปลูกที่อาศัยน้ำชลประทานจากระบบ ผู้รับผิดชอบชลประทานจะทำหน้าที่เป็นหัวหน้าคนงาน และคอยกำกับคนที่เกณฑ์มา คอยบอกชาวนาให้รวมกันไปทำงานเมื่อไหร่ที่ตรงไหน เพื่อให้เด่นชัดขึ้น หัวหน้าชลประทานทำงานต่อไปนี้

1. ตัดสินใจว่าจะทำการขุดลอกระบบชลประทานและซ่อมแซมฝายเมื่อใด
2. กำหนดการใช้น้ำในทุกๆ ระดับ ในระยะที่มีการขาดแคลนน้ำ
3. ออกคำสั่งกับคนเฝ้าประตูน้ำให้เปิดหรือปิดประตูน้ำ

4. เก็บบัญชีรายชื่อชาวนาที่เป็นหนี้แรงงานตามพันธะ และปรับถ้าหากไม่สามารถที่จะชดเชยแรงงานนั้นได้

5. เป็นผู้พิจารณากรณีพิพาททั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการใช้น้ำระหว่างสมาชิกของระบบชลประทาน

6. ดูแลแรงงานและตรวจตรางานต่าง ๆ

7. ตัดสินใจว่าจะขุดลอกคลองลึกเท่าใดในตอนต่าง ๆ ของระบบลำคลอง และจะสร้างฝายอย่างไร

8. รายงานผู้ที่ฝ่าฝืนกฎของสมาคมชลประทานต่อทางการเพื่อรับการลงโทษ

เพื่อตอบแทนภาระหน้าที่ของพวกเขา หัวหน้าชลประทานจะได้รับการยกเว้นภาษีที่ดินสามสิบไร่ ไม่ต้องออกแรงงานช่วยการชลประทาน และได้ส่วนแบ่งจากการเก็บค่าปรับ

การขุดลอกคลองชลประทาน

วิธีที่ดีที่สุดสำหรับการบรรยายถึงการจัดระเบียบทางสังคมของระบบชลประทาน ข ก็ต้องด้วยการเชื่อมโยงว่า ชาวบ้านและบรรดาผู้นำของตนทำการขุดลอกคลองชลประทานของตนอย่างไร กับทำการซ่อมแซมฝายใหญ่ที่กินแม่น้ำปิงอย่างไร ซึ่งเป็นกระบวนการที่ผู้เขียนได้พบเห็นมาในปี พ.ศ. 2515 ทุกคนทำงานเหล่านี้ด้วยความมีประสิทธิภาพและจัดระเบียบกันดี จนไม่ว่าใครก็ตามที่ได้พบเห็นจะต้องเย้ยหยันกับคำกล่าว ที่ว่าสังคมชาวนาไทยสามารถแสดงลักษณะได้ว่ามี “โครงสร้างหละหลวม”

ในแต่ละปี บรรดาผู้นำของระบบ ข จะจัดการประชุมขึ้นที่ประตูน้ำใหญ่ตรงแม่น้ำปิงเพื่อพิจารณากันถึงการขุดลอกระบบคลองและซ่อมแซมฝาย

ประจำปี ขณะนั้นจะเป็นเวลาที่สิ้นสุดฤดูฝน ชาวักเพ็งจะเก็บเกี่ยว และ
ชาวานากำลังปลูกกระเทียม ถั่วเหลือง ถั่วลิสงและข้าวครั้งที่สอง เนื่องจาก
ในช่วงระยะนี้ของปี น้ำในแม่น้ำมีระดับต่ำ จึงเป็นการง่ายที่จะปล่อยน้ำออก
จากลำคลองและทำการขุดลอก และสามารถที่จะซ่อมแซมฝายกันแม่น้ำใหม่
ได้ในการประชุมปี พ.ศ. 2515 ตรงประตูน้ำ หัวหน้าชลประทานระบบ ข
พร้อมกับผู้รับผิดชอบคนอื่น ๆ ของระบบ ได้ลงมติว่าจะต้องปิดประตูน้ำใหญ่
ในวันที่ 25 มกราคม เพื่อให้น้ำแห้งจากลำคลองตลอดทั้งระบบในวันที่ 27
มกราคม จากวันที่ 27 มกราคมถึงวันที่ 4 กุมภาพันธ์ คลองทุกสายจะต้อง
ขุดลอกและขจัดตะกอนจนเสร็จสิ้น ปกติในแต่ละปีจะใช้เวลาเจ็ดวันในการ
ขุดลอกคลองทั้งระบบ แต่กำหนดวันนั้นผันแปรไปตามแต่ละปี แล้วแต่ระดับ
น้ำในแม่น้ำและกำหนดวันในการปลูกพืชฤดูแล้ง

ในการประชุมเดียวกันนี้ มีการนัดแนะซ่อมแซมฝายแม่น้ำปิงให้แล้ว
เสร็จในแปดวันทันทีหลังจากขุดลอกคลองเสร็จ แปดวันนี้รวมกับเจ็ดวันที่
ใช้ในการขุดลอกคลองและอีกสามวันสำหรับปล่อยน้ำให้เข้าสู่คลอง รวมแล้ว
เป็นเวลาประมาณสามสัปดาห์ อันเป็นเวลาที่ใช้สำหรับการขุดลอกและบำรุง
รักษาลำคลองขนาดใหญ่ทั้งหมดต่อปี นอกจากนี้ ยังต้องใช้เวลาน้อย
อีกหนึ่งสัปดาห์ในการขุดลอกคลองเล็กและคลองย่อยในระดับหมู่บ้าน ซึ่ง
ต้องขุดลอกหลายครั้งในปีหนึ่ง ๆ เนื่องจากที่ชาวานาในหมู่บ้านเชียงใหม่หลาย
คนใช้น้ำจากระบบชลประทานมากกว่าหนึ่งระบบ และต้องช่วยขุดลอกคลอง
ของทุกระบบที่ตนใช้น้ำ แรงงานที่อุทิศให้โดยตรงสำหรับการบำรุงรักษา
ระบบชลประทาน จึงมากประมาณหนึ่งในสิบของแรงงานตลอดปีของชาวานา

แต่ละปีหลังจากการประชุมตรงฝ่ายใหญ่ ผู้นำต่าง ๆ ของชลประทาน
จะกลับไปยังหมู่บ้านของตนเพื่อบอกกล่าวแก่ชาวานาถึงกำหนดการประจำปี

เพื่อให้ชาวนาได้วางแผนล่วงหน้าให้มีเวลาว่างในช่วงที่ต้องการใช้แรงงาน และยังให้ชาวนาได้ปรับเวลาการปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อว่าพืชจะไม่ได้รับความเสียหายเมื่อไม่มีน้ำเป็นเวลาสามสัปดาห์

ผู้เขียนใคร่บรรยายถึงว่าชาวหมู่บ้านเชียงใหม่ทำการขุดลอกคลองอย่างไร แต่ก่อนอื่นจำเป็นต้องชี้ให้เห็นถึงหลักการบางอย่าง ที่คอยควบคุมกระบวนการของการบำรุงรักษาลองหลักการเบื้องต้นก็คือ ชาวนาจะต้องช่วยรักษาลองและโครงสร้างชลประทานทุกอย่าง ที่น้ำผ่านเข้ามาในนาของตน เขาจะต้องช่วยขุดลากล่องด้วยความยาวที่เป็นสัดส่วนกับพื้นที่ทำการเกษตรที่ใช้ น้ำจากระบบ เนื่องจากหมู่บ้านเชียงใหม่อยู่ท้ายสุดของระบบชลประทาน ข น้ำที่ชาวบ้านใช้จึงไหลมาตลอดระยะทางของลากล่องสายสำคัญ (นั่นคือ คลองเอกทั้งสองคลอง) ดังนั้น ชาวหมู่บ้านเชียงใหม่จึงต้องช่วยขุดลอกคลองในระบบคลองเอกทั้งหมด ตั้งแต่จากที่นาของตนขึ้นไปจนถึงฝายใหญ่ตรงแม่น้ำ เพราะตำแหน่งที่ตั้งของหมู่บ้านเชียงใหม่ ชาวนาจึงต้องขุดลอกคลองมากกว่าชาวนาของหมู่บ้านอื่น ๆ ชาวบ้านตำบล ก ซึ่งคลองใหญ่แยกออกจากคลองเอกตรงใกล้ ๆ กับแม่น้ำ จะต้องทำการขุดคลองใหญ่ คลองเล็ก และคลองย่อยเช่นเดียวกับชาวบ้านเชียงใหม่ แต่รับผิดชอบขุดคลองสำคัญเพียงระยะสั้น ๆ ซึ่งเป็นส่วนเหนือลำน้ำขึ้นไปตั้งแต่ตรงที่คลองใหญ่ของตนแยกออกมา พวกเขาไม่ต้องขุดลอกคลองที่ต่ำลงไปจากจุดนั้น

ชาวบ้านหมู่บ้านเชียงใหม่เริ่มขุดลอกคลองประจำปีตรงชายหมู่บ้าน เช่นเดียวกับชาวนาในหมู่บ้านอื่น ๆ พวกเขาขุดลอกคลองสายสำคัญขึ้นไปจนถึงตำบล ข ต่อจากนั้นก็ช่วยชาวนาในตำบล ข ขุดลอกคลองเอก 2 และสุดท้ายช่วยขุดลอกคลองเอก 1 ขึ้นไปจนถึงแม่น้ำ หลังจากที่ได้ขุดเสร็จแล้วพวก

เขาก็จะกลับมาชุดคลองเล็กและคลองย่อยภายในเขตหมู่บ้านของตน โดยสรุปแล้ว พวกเขาเริ่มต้นตรงเขตของหมู่บ้าน และทำการชุดคลองใหญ่เรื่อยขึ้นไป แล้วกลับมาที่ตรงจุดเริ่มต้นชุดคลองเล็กเรื่อยลงมาจนกว่าจะถึงที่นาของตน

ในวันที่ 25 มกราคม อันเป็นเวลาเดียวกันกับที่ประตูน้ำใหญ่ปิด และประตูน้ำทั้งเปิดเพื่อปล่อยน้ำทั้งจากคลองเอก 1 ประตูน้ำตรงที่คลองเอก 2 แยกออกก็ปิดเพื่อปล่อยให้น้ำในคลองเอก 2 ไหลออกให้หมด ในวันที่ 27 ชาวบ้านเชียงใหม่ซึ่งใช้น้ำจากระบบชลประทาน ข จะเริ่มชุดคลองตรงเขตแดนระหว่างตำบล ข และ ค

ชาวนาทุกคนที่ใช้น้ำจากลำคลอง จะต้องออกแรงงานและวัสดุตามความยุติธรรม เพื่อชุดและซ่อมแซมระบบชลประทาน ถ้าหากตนเองไม่ให้งาน ก็ต้องส่งคนไปแทนหรือจ่ายค่าปรับ ซึ่งหัวหน้าชลประทานจะได้ใช้จ้างคนอื่นมาแทน ข้อผูกมัดและการอุทิศต่าง ๆ จะต้องมีบัญชีทำไว้ด้วยความระมัดระวังและแม่นยำแน่นอน ทุกคนในระบบนี้ต้องารู้ให้แน่ใจว่าทุกคนทำตามส่วนที่ยุติธรรมไม่มีเกิน หากชาวนาคนไหนไม่ปฏิบัติตามพันธะข้อผูกมัด ก็จะต้องถูกผู้รับผิดชอบชลประทานเรียกปรับ ถ้าหากยังคงละเลยจะถูกนำไปหานายอำเภอเพื่อพิจารณาลงโทษต่อไป

หน่วยวัดดั้งเดิมของคนไทยภาคเหนือ ที่ใช้ในการคำนวณปริมาณงานต่อชาวนาหนึ่งคนคือ “วา” และ “ศอก” หนึ่งวาเป็นระยะตั้งแต่ปลายนิ้วของแขนหนึ่งจนถึงปลายนิ้วอีกแขนหนึ่งของผู้ขายเมื่อยึดแขนทั้งสองออกเต็มที่ หนึ่งศอกเป็นหนึ่งในสี่ของหนึ่งวา หรือระยะระหว่างปลายนิ้วที่ยึดออกเต็มที่กับปลายศอกของแขนผู้ขาย เวลาที่จะมีการชุดคลอง หัวหน้าชลประทานจะนำท่อนไม้ไผ่ไปด้วย และให้ชายหนุ่มรูปร่างปานกลาง

ยึดแขนออกเต็มที่เพื่อวัดระยะหนึ่งวาท่อนหน้าของคนทั้งปวง แล้วตัดท่อนไม้
ไผ่ตามความยาวที่วัดนี้โดยทำเครื่องหมายความยาวของศอกไว้ด้วย จากนั้น
หัวหน้าชลประทานก็จะใช้ท่อนไม้ไผ่นั้นวัดบนพื้นไปตามแนวลำคลองที่ละวา
หรือศอก สำหรับคนที่จะต้องขุดลอก

เพื่อที่จะกำหนดว่าชาวนาแต่ละคนจะต้องขุดลอกแต่ละตอนของระบบ
ลำคลองเป็นระยะทางเท่าใด ชาวบ้านจะเอาจำนวนไร้ทั้งหมดของที่นาที่ใช้
น้ำจากลำคลองมาหารกับความยาวของลำคลอง ก็จะได้ความยาวของคลอง
ที่จะต้องขุดต่อที่นาที่เป็นเจ้าของหนึ่งไร้ แล้วเอาความยาวนี้คูณกับจำนวน
ที่นาที่ชาวนาแต่ละคนทำและใช้น้ำจากลำคลอง ก็จะเป็นความยาวของลำ
คลองที่ชาวนาคนหนึ่ง ๆ จะต้องขุดในส่วนนั้นของลำคลอง พันธะผูกมัดที่
ต้องทำต่อไร้นี้มิได้เปลี่ยนแปลงไปมากนักในแต่ละปี เนื่องจากจำนวนนาที่
ทำมีอยู่คงที่มาเป็นเวลานานพอสมควร และชาวนาส่วนมากรู้ว่าตนจะต้อง
ทำเท่าไรในแต่ละตอนของลำคลอง เนื่องจากความยาวของตอนต่าง ๆ เป็นที่รู้
กันดี การคำนวณและการวัดจึงไม่ต้องเริ่มต้นกันใหม่ในการขุดลอกคลองแต่
ละครั้ง

อย่างไรก็ตาม ความยาวที่แน่นอนที่ชาวนาแต่ละคนจะต้องขุดในวัน
ที่กำหนด ก็จะต้องวัดกันด้วยท่อนไม้ไผ่ตรงคันคลอง โดยหัวหน้าชลประทาน
เป็นผู้วัด หัวหน้าของแต่ละหน่วยจะมีกระดาษรายชื่อชาวนาที่ต้องมาขุดลอก
ในส่วนนั้น ๆ ของคลอง ข้างรายชื่อของแต่ละคนจะเป็นตัวเลขจำนวนที่นา
ของคนนั้นที่ใช้น้ำจากลำคลอง หลังจากที่กำหนดความยาวของคลองที่จะ
ต้องขุดต่อหน่วยของที่นาตามสูตรนี้แล้ว หัวหน้าชลประทานก็จะอ่านรายชื่อ
ของคนแล้วให้ผู้ช่วยทำการกำหนดระยะ คนผู้นั้นก็จะลงไปในลำคลองตาม
จุดที่กำหนด และเริ่มทำการขุดเอาโคลนออก ในตอนแรกทุกคนจะห้อม

ล้อมหัวหน้าชลประทาน แต่พอกำหนดไปที่ละจุดคนก็เริ่มเบาบางลง เพราะ
ทยอยกันลงไปขุดลอกคลองเป็นระยะ ๆ

การกำหนดระยะความยาวของลำคลองที่เท่ากัน ใช้จะประกันว่า
ปริมาณการทำงานต่อหนึ่งหน่วยจะเท่าเทียมกัน ความลึกความกว้างของคลอง
รากไม้และหญ้าที่จะต้องขุดออกมีมากน้อยต่างกันในแต่ละจุดตามทางน้ำ ยิ่ง
ขึ้นตามน้ำขึ้นไปสู่แม่น้ำมากเท่าใด คลองก็ต้องขุดลึกมากขึ้นเท่านั้น และ
การขุดโคลนจากกันคลองก็ยากกว่า เพื่อปรับให้เข้ากันกับความต่างกันอันนี้
ก็มีการปรับความยาวของการวัดแบบดั้งเดิม กล่าวคือ ในบางแห่งความยาว
ของวาจะเป็นเพียงครึ่งหนึ่งหรือสามในสี่ของความยาวของวาวรรณดา

ส่วนอีกวิธีการหนึ่งที่ชาวบ้านใช้ในบางตอนของลำคลอง คือแบ่ง
ความยาวของคลองออกตามจำนวนของตอนที่มีการร่วมมือกันเป็นกลุ่ม แล้ว
ก็จับสลากกันดูว่ากลุ่มไหนทำตอนที่อยู่ส่วนบนซึ่งเป็นงานยาก และกลุ่มไหน
ทำตอนที่อยู่ส่วนล่างซึ่งง่ายกว่า ยังมีในคลองส่วนอื่นที่จำนวนความยาวที่
กลุ่มต่าง ๆ ของหมู่บ้านจะต้องขุดนั้น กำหนดไว้ตายตัวมาแต่ดั้งเดิม มีส่วน
หนึ่งของลำคลองที่ชาวบ้านเชียงใหม่ขุด ความยาวของส่วนนี้จะแบ่งออกเป็น
สามส่วนหมู่บ้านเชียงใหม่ขุดส่วนล่างสุด อีกหมู่บ้านหนึ่งขุดส่วนที่สอง หมู่
บ้านที่สามขุดส่วนที่อยู่ต้นน้ำสุด การจัดแบบนี้เป็นความพยายามที่จะชดเชย
ที่หมู่บ้านที่อยู่ท้ายน้ำซึ่งต้องขุดคลองยาวกว่า

ย้อนมายังรายงานประจำวัน ชาวบ้านเชียงใหม่ได้หยุดพักในวันที่
28 มกราคม ในขณะที่ชาวนาจากหมู่บ้านอื่น ๆ กำลังเสร็จสิ้นการขุดลอก
คลองใหญ่จนถึงตรงที่ต่อกับคลองเอก ขณะที่ขุดลอกคลองเอก 2 ผู้ช่วยหัวหน้า
ชลประทานจากตำบล ข และหมู่บ้านเชียงใหม่ (ตำบล ค) จะเป็นผู้ทำการ

ควบคุมแนะนำ หัวหน้าชลประทานประจำหมู่บ้านและผู้ช่วยจะเดินขึ้นลงตามคันคลอง เพื่อคอยดูแลการทำงานของคนของตน

นอกจากกำหนดความยาวของคลองที่เหมาะสมให้กับหมู่บ้านและชาวบ้านเพื่อทำการขุดและเก็บบัญชีเพื่อให้แน่ใจว่าทุกคนทำตามข้อผูกมัดแล้ว ผู้ควบคุมชลประทานและหัวหน้างานยังต้องตรวจดูคลองแต่ละช่วงของความยาวเพื่อดูว่าขุดได้ลึกพอดี ความยุ่งยากในการระบายน้ำในส่วนต่าง ๆ ของระบบและมาตรการที่จะใช้แก้ไขความยุ่งยากเหล่านั้น จะนำไปพิจารณากันในที่ประชุมใหญ่ประจำปีที่ย้ายใหญ่ และในที่ประชุมอื่นๆ ในระดับต่าง ๆ ภายในระบบ การตรวจตรามิได้เป็นเพียงแค่ตามแบบแผน ตัวอย่างเช่น ชาวบ้านเชียงใหม่ต้องกลับไปขุดคลองส่วนของตนใน คลองใหญ่ใหม่เป็นวันที่สอง เพราะการขุดครั้งแรกขุดลึกได้ไม่พอตามความเห็นของบรรดาหัวหน้า อย่างไรก็ตาม ไม่มีกลุ่มไหนได้รับอนุญาตให้ขุดคลองลึกเกินไป เพราะจะดึงน้ำมากเกินไป เป็นการขโมยน้ำจากกลุ่มอื่น หากมีส่วนหนึ่งส่วนใดในระบบคลองขุดลอกไม่ดีพอ ชาวบ้านที่พึ่งน้ำจากคลองนั้นก็จะเสียเปรียบ เพราะน้ำไหลผ่านส่วนของตนช้ากว่าส่วนของผู้อื่น

ในปี พ.ศ. 2515 ชาวบ้านจากหมู่บ้านเชียงใหม่ขุดลอกคลองเอก 2 ไปจนถึงจุดที่เชื่อมกับคลองเอก 1 ตั้งแต่วันที่ 27 มกราคม ถึงวันที่ 4 กุมภาพันธ์ พวกเขาขุดลอกคลองขึ้นไปเรื่อยๆ จากคลองใหญ่ของตน จนรวมกลุ่มกับชาวนาจากหมู่บ้านตำบล ข กลุ่มที่ทำงานไปตามคลองเอก 2 จะมีขนาดใหญ่ขึ้น ๆ จนไปถึงใกล้บริเวณหัวต่อ ชาวบ้านจากตำบล ข และหมู่บ้านเชียงใหม่ทุกคนก็จะอยู่รวมกันทำงาน

หลังจากที่คลองเอก 2 ขุดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ตำบล ข และหมู่บ้านเชียงใหม่ก็จะขุดต่อในส่วนของตนในคลองเอก 1 การจัดการแบ่งงานใน

คลองส่วนนี้ก็คล้ายกันกับที่ได้บรรยายไว้ข้างต้นของคลองเอก 2 อย่างไรก็ตาม ในระดับที่สูงขึ้นนี้ตำบล ข และหมู่บ้านเชียงใหม่จะถือกันเป็นกลุ่มเดียวระดับเดียวกันกับตำบล ก เมื่อมีการกำหนดความยาวของลำคลองที่จะต้องทอดกัน

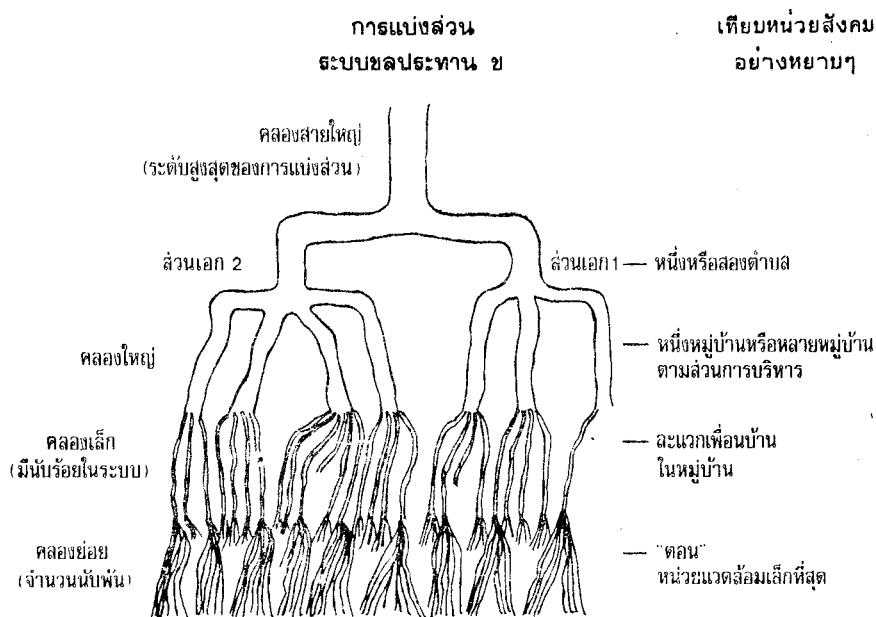
ขณะที่การขุดลอกคลองดำเนินไปจนถึงแม่น้ำ จำนวนคนที่ทำงานในคลองจะมีมากขึ้นเรื่อยๆ โดยที่กลุ่มชาวนาจากคลองใหญ่มาร่วมกับกลุ่มใหญ่ที่ละคนสองคน เคลื่อนที่ขึ้นไปตามลำคลองสายสำคัญ ตอนสุดท้ายที่อยู่ใกล้กับแม่น้ำก็จะมีคนทุกคนที่ใช้น้ำจากระบบมารวมกัน พวกเขาทั้งหมดทำงานเหวี่ยงโคลนจากกันคลองขึ้นไปไว้บนคันคลอง ดูเป็นบรรยากาศที่ดำไปด้วยโคลนตม

ขณะที่ผู้เขียนได้พบเห็นกลุ่มทำงานในคลองมีขนาดใหญ่ขึ้น เมื่อเขาเหล่านั้นเคลื่อนที่ทวนสายน้ำขึ้นสู่ระดับการแบ่งส่วนที่สูงขึ้นในระบบลำคลองทีละวัน ๆ ทำให้ผู้เขียนระลึกถึงกระบวนการของการเคารพบูชาบรรพบุรุษในเชื้อสายคนจีนในฮ่องกง ซึ่งกลุ่มจะมีขนาดใหญ่ขึ้น ๆ เมื่อพวกเขาทำการเคารพบูชาสุสานบรรพบุรุษในระดับที่เหนือขึ้นไปในการแบ่งส่วนเชื้อสายนั้น (ดู Potter 1968 หน้า 22—27) กระบวนการของการรวมกลุ่มขึ้นมาในระบบที่ขึ้นอยู่กับความเทียบเคียงกันเป็นส่วน ๆ นั้น จะมีความเหมือนกันไม่ว่ามันจะขึ้นอยู่กับการสืบสายเลือดร่วมกันหลายชั่วอายุคน หรือขึ้นอยู่กับน้ำชลประทานที่แบ่งกันด้วยระบบการแยกลำคลอง

ต่อจากนั้น เมื่อหมู่บ้านเชียงใหม่จะขุดลอกคลองเล็กหกลสายและครองย่อยอีกมากมายในเขตของหมู่บ้าน กระบวนการดังกล่าวก็จะย้อนกลับ กลุ่มคนของหมู่บ้านทั้งกลุ่มซึ่งใช้น้ำจากระบบจะเริ่มต้นทำงานพร้อมกัน เมื่อพวกเขาเคลื่อนที่ลงไปตามลำคลอง กลุ่มต่าง ๆ จะค่อย ๆ เล็กลง เมื่อคนไปถึง

คลองสาขาของตนและแยกตัวออกตรงจุดนั้นกับบรรดาผู้ที่ร่วมใช้น้ำด้วยกัน
จากสาขานั้น ในที่สุด ชาวนาแต่ละคนก็จะมีชาวนาเพื่อนบ้านเหลืออยู่ไม่กี่
คนที่ใช้น้ำร่วมกันจากคลองที่เล็กที่สุดในระบบชลประทาน

โดยทั่วๆ ไปแล้ว บรรดาชาวนาที่แบ่งน้ำกันใช้จากคลองเล็กคลอง
ย่อย จะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดต่อกันโดยความผูกพันทางเครือญาติหรือ
ที่อยู่อาศัยร่วมกัน มากกว่ากับผู้ที่ตนร่วมแบ่งน้ำใช้ด้วยเพียงส่วนน้อย ชาว
นาเหล่านี้จะเดินไปที่นาที่ติดกันด้วยกันในตอนเช้า พร้อมกับแบกจอบและ
เสียมบนบ่า และกลับมาในตอนเย็นพร้อมกัน เนื่องจากที่พวกเขาใช้น้ำร่วม
กันจากคลองย่อยเดียวกัน พวกเขาจึงปลูกและเก็บเกี่ยวในเวลาเดียวกัน มัน
มีลักษณะทำนองเดียวกับหลักการ ของความสัมพันธ์ทางสายเลือดในระบบ

รูปที่ 2 การแบ่งส่วนระบบชลประทาน ข

เครือข่ายดี กล่าวคือ คนที่ตนร่วมมือด้วยมากที่สุด สัมพันธ์ใกล้ชิดมากที่สุด จะเป็นคนที่ตนร่วมมือ “สายเลือด” มากที่สุด ผลประโยชน์ร่วมกันในข้อสายก็เป็นเช่นเดียวกันกับผลประโยชน์ร่วมกันในน้ำชลประทาน นี่เป็นหลักการเก่าแก่ที่สุดสองหลักการในการสมาคมของมนุษย์

การขุดลอกคลองประจำปีเป็นสัญลักษณ์หน้าที่ทางสังคม และเป็นเครื่องมือนำไปสู่ความสามัคคีด้วย ขณะที่ชาวนาร่วมมือกับชาวนาคนอื่น ๆ ในการขุดลอกคลองชลประทานของตน โดยเคลื่อนที่จากคลองเล็กๆ ขึ้นไปสู่การแบ่งส่วนระดับที่สูงกว่าภายในระบบ (ดูภาพประกอบ) พวกเขาจะรู้ได้ทันทีว่าตนสัมพันธ์กับใครใกล้ชิดมากที่สุด และด้วยความจริงที่ว่าพวกเขาได้มีส่วนร่วมในประสบการณ์ที่สำคัญนี้ ทำให้ความรู้สึกในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเหนียวแน่นมากยิ่งขึ้น

การซ่อมแซมฝาย

ชาวบ้านใช้เวลาเจ็ดวันในการขุดลอกคลอง และอีกเจ็ดวันในการซ่อมแซมฝายใหญ่ที่กั้นแม่น้ำปิง

ฝายสร้างขึ้นด้วยการตอกท่อนไม้ไผ่ยาวหกและเจ็ดฟุตด้วยหัวขนาดใหญ่งลงขวางท้องน้ำ ระหว่างท่อนไม้ไผ่หลาย ๆ แถวที่ผ่านขวางท้องน้ำ จะใส่ไว้ด้วยมัดฟางข้าวที่มีทรายและกรวดอัดไว้ข้างใน ซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า “จึกเข้” (จระเข้)

ในการซ่อมแซมฝายใหม่ ชาวนชนบทไทยเหล่านี้ได้แสดงถึงการมีรสนิยมแบบเดียวกัน สำหรับการจัดระเบียบในการขุดลอกคลองที่แสดงให้เห็นชาวนาแต่ละคนซึ่งใช้น้ำจากระบบ ข ต้องจัดหาท่อนไม้ไผ่ จระเข้ และแรงงานให้เป็นสัดส่วนกับจำนวนที่นาของตนที่รับน้ำจากระบบ สำหรับที่นาแต่ละไร่

ชาวนาจะต้องนำเอาท่อนไม้ไผ่ความยาวพอดี และจระเข้ฟางยัดทรายมาอย่างละสิบอัน ถ้าชาวนาเมื่อก่อนทำสับไร่ ต้องส่งผู้ชายมาเป็นแรงงานหาเง็กจะเป็นตนเอง คนในปกครอง หรือจ้างมาก็ได้ ถ้าเป็นเจ้าของระหว่างสิบถึงยี่สิบไร่ ก็จะต้องส่งคนมาเป็นแรงงานสองคน ดังนี้ เป็นต้น

เมื่อถึงวันซ่อมแซมฝาย ถนนและเส้นทางในชนบทนั้นจะเต็มไปด้วยผู้คนเดินทางไปยังฝาย (ผู้หญิงไม่เคยทำงานเกี่ยวกับฝายหรือในลำคลอง) เกวียนต่าง ๆ บรรทุกด้วยไม้ไผ่และทรายเสียงดังเกรียวกราวไปตามถนน บรรยาศเต็มไปด้วยอารมณ์สนุกสนานรื่นเริงและมีมิตรภาพ เมื่อผู้คนเดินทางไปถึงฝั่งแม่น้ำใกล้ ๆ กับปากคลอง หัวหน้าชลประทานของแต่ละหมู่บ้านก็จะเรียกแถว และตรวจรายชื่อเพื่อดูว่าชาวนาแต่ละคนมาและนำเอาวัสดุมาด้วย ถ้ามีใครไม่มา คนนั้นก็ต้องจ่ายค่าปรับให้พอเท่ากับที่หัวหน้าจะใช้จ้างคนอื่นมาแทน การเรียงแถวจะมีทุกวันที่มีการสร้างฝาย

ในขณะเดียวกัน ตรงประตูน้ำใกล้ ๆ กับฝาย หัวหน้าชั้นผู้ใหญ่ของระบบชลประทานจะมาชุมนุมกันพูดคุยเกี่ยวกับรูปแบบของฝายและหมยกำหนดการก่อสร้าง พวกเขาสวมเสื้อผ้าเรียบร้อยคือ เสื้อเชิ้ตสีขาวและกางเกงขาวยาว เพื่อรักษาศักดิ์ศรีของตำแหน่งในฐานะหัวหน้า ตัดกันกับชาวบ้านธรรมดาที่สวมเสื้อหม้อฮ่อมและกางเกงขาก๊วย

ในระหว่างวันที่มีการสร้างฝาย ผู้คนนับเป็นจำนวนร้อยทำการขนไม้ไผ่และทรายออกจากเกวียน ทำกันเป็นกลุ่มหมู่บ้านอยู่เต็มชายฝั่งแม่น้ำ เป็นการยากสำหรับคนที่จะเดินผ่านโดยไม่ชนคนหรือสะดุดกองไม้ไผ่ ผู้คนต่างขุมนอยู่กับการมัดปลายหัวท่อนไม้ไผ่ด้วยดอก เพื่อไม่ให้มันแตกเมื่อถูกชนต่อดกลงไป พวกเขาเสียมปลายอีกข้างหนึ่งเพื่อให้ดอกลงไปในท้องน้ำได้ง่าย บรรยาศสนุกสนานได้ด้วยแสงสะท้อน ของมิดที่ใช้ ถากท่อนไม้ไผ่

ขณะที่บางคนทำงานดังกล่าว คนอื่น ๆ จะเอาไม้ไผ่มามัดรวมกันแล้วแบกขึ้น
ทวนกระแสน้ำห่างจาก จุดที่สร้าง ฝายเล็กน้อย แล้วโยนมันลงไปในแม่น้ำ
จากนั้นก็กระโจนดำลงไปใต้น้ำ ลากเอาแพไม้ไผ่ไปยังจุดที่จะซ่อมแซมฝาย

ตัวฝายถูกแบ่งออกเป็นสองตอนให้รับกับคลองเอกสองคลองของระบบ
ซีกขวา (หันหน้าตามน้ำ) เป็นของตำบล ก และซีกซ้ายอยู่ในความรับผิดชอบ
ขอร่วมกันของตำบล ข และ ค แต่ละครั้ง^๕ จะถูกแบ่งย่อยออกเป็นส่วน ๆ
ให้กับแต่ละหมู่บ้าน ส่วนของหมู่บ้านเชียงใหม่ขนาบข้างด้วยส่วนของตำบล
ข แต่ละหมู่บ้านรับผิดชอบในการจัดหาวัสดุและแรงงานสำหรับสร้างฝายส่วน
ของตน ในความดูแลของหัวหน้าชลประทานของหมู่บ้าน หัวหน้าและผู้ช่วย
ระบบ ข จะเป็นผู้กำหนดรูปร่างของฝายและดูแลการซ่อมแซมทั้งหมด

เนื่องจากบริเวณที่ทำงานบนส่วนของฝายของแต่ละหมู่บ้าน มีคน
ขึ้นไปเป็นจำนวนมากและต้องยืนด้วยความระมัดระวัง ผู้คนจากแต่ละหมู่บ้าน
จึงไม่สามารถขึ้นไปทำงานในเวลาเดียวกัน ดังนั้น แต่ละหมู่บ้านจึงแบ่งกลุ่ม
ทำงานออกเป็นกลุ่มเพื่อนหรือกลุ่มญาติ ซึ่งเกือบพอดีกันกับบรรดาผู้ที่ใช้น้ำ
จากคลองเล็กเดียวกัน กลุ่มเหล่านี้จะสับเปลี่ยนกันขึ้นไปบนฝายและตอก
ท่อนไม้ไผ่ รายการจะเป็นประมาณหนึ่งชั่วโมงบนฝายต่อหนึ่งผลัด ในขณะที่
ที่กลุ่มหนึ่งอยู่บนฝาย อีกกลุ่มหนึ่งก็จะพักผ่อน เสียมท่อนไม้ไผ่ หรือขน
วัสดุไปยังฝายตรงส่วนที่ตนรับผิดชอบจะนึกภาพกันได้ว่า การซ่อมแซม
ฝายเป็นภาพของกิจกรรมที่น่าตื่นเต้นเร้าใจ ที่มีคนนับจำนวนร้อยเสียมไม้ไผ่
และตอกไม้ไผ่ในเวลาเดียวกัน

หลังจากที่ซ่อมแซมฝายกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว บรรดาผู้นำทั้งหลายก็
จะทำการบวงสรวงหอยฝายทั้งสองหอดด้วยดอกไม้อ้อยข้าวเกรียบ ข้าวสาร และ
หัวหมูที่ต้มสุกแล้ว หอยหนึ่งจะทำหน้าที่คุ้มครองฝายครึ่งขวาของตำบล ก

และอีกหอผีหนึ่งจะคุ้มครองฝ่ายครึ่งซ้ายของตำบล ข และ ค พวกเขาขอ
ขอบคุณผีฝ่ายที่ให้พวกเขาซ่อมแซมจนเป็นผลสำเร็จ และขอให้ผีฝ่ายได้คุ้ม
ครองและป้องกันฝ่ายมิให้ถูกน้ำทลายไปก่อนกำหนด ชาวบ้านเล่าว่าถ้าหาก
ไม่ทำการเช่นสรวงผีคุ้มครองฝ่าย ท่อนไม้ไผ่จะหลุดลอยออกมาจากท้องน้ำ
และโครงสร้างทั้งหมดจะถูกกระแสน้ำพัดพาไป

การเป็นปราชัย ความขัดแย้ง และอำนาจส่วนกลาง

ชาวนาที่ใช้น้ำจากระบบชลประทาน ข รวมกันได้ดีด้วยผลประโยชน์
ร่วมกันในแหล่งทรัพยากรขั้นพื้นฐานนี้ หากจะมีใครได้ประโยชน์ ทุกคน
ก็ต้องร่วมมือกันบำรุงรักษาระบบช่วยกันป้องกันผลประโยชน์ของระบบ
ชลประทานของตน หากเกิดมีกรณีขัดแย้งกับระบบอื่นและยื่นเรื่องร้องเรียน
ต่อฝ่ายอำนาจส่วนกลาง มิฉะนั้น ระบบชลประทานจะย่อยยับภายในไม่ช้า
หากปราศจากความร่วมมือและการใช้อำนาจที่ถูกต้อง

อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งย่อมมีขึ้นได้ในระหว่างชาวนาที่มีที่นาอยู่
ในตอนเดียวกันและใช้น้ำจากคลองย่อยเดียวกัน แต่ความขัดแย้งเช่นนี้มักจะ
ไม่แสดงออกอย่างเปิดเผยเพราะมีความผูกพันต่าง ๆ อีกมากมายเชื่อมโยงคน
ในระดับนี้อยู่ ซึ่งป้องกันมิให้มีความขัดแย้งอย่างออกหน้าออกตา

ภายในกรอบของความร่วมมือทั้งปวงนี้ ความขัดแย้งจะเกิดขึ้นอย่าง
แน่นอนระหว่างส่วนต่าง ๆ ในการใช้น้ำที่มีอยู่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน
ฤดูแล้ง ซึ่งน้ำมีไม่พอสำหรับทุกคนที่จะดึงเอาเขื่อนนาของตนตามที่ต้องการ
และจำเป็น เนื่องจากการจัดระเบียบทางสังคมของระบบชลประทานเป็นไป
ตามการแบ่งส่วนระบบลำคลอง ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นในทุกจุดของการแบ่ง
ส่วน ลักษณะโครงสร้างของความเป็นปราชัยนี้สังเกตได้จากรูปที่ 2

ในยามขาดแคลนน้ำ ชาวนาจากบ้านใกล้เคียงต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ซึ่งใช้น้ำจากคลองเล็กต่าง ๆ หกคลองของระบบชลประทาน ๗ จะมีความขัดแย้งกันเกี่ยวกับการใช้น้ำจากคลองใหญ่ที่ส่งน้ำเข้ามายังหมู่บ้าน เมื่อเหตุการณ์เกิดขึ้น หัวหน้าชลประทานประจำหมู่บ้านก็จะทำการแบ่งน้ำจากคลองใหญ่ประจำหมู่บ้านเชิงใหม่ โดยให้คลองเล็กแต่ละคลองรับน้ำเฉพาะระยะเวลาหนึ่ง แล้วก็ปิดคลองเล็กนั้น และให้คลองเล็กอีกคลองหนึ่งเปิดรับน้ำเพื่อหล่อเลี้ยงนาในส่วนนั้น ย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า ความขัดแย้งอย่างเปิดเผยไม่ใช่เป็นเรื่องปกติวิสัยของระดับนี้ เพราะความผูกพันที่เชื่อมโยงชาวนาไว้ด้วยกันในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชนหมู่บ้านเป็นกันชนสำหรับความขัดแย้งและป้องกันมิให้มันเกิดความรุนแรงการฝ่าฝืนกฎระเบียบชลประทานอย่างเปิดเผยในระดับนี้ก็ทำได้ยาก เพราะการสืบหาผู้ฝ่าฝืนมักจะไม่ผิดพลาด และผู้กระทำผิดจะเสียหายอย่างมากในหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งอย่างเปิดเผยก็เกิดขึ้นบ้างเป็นบางครั้งในระดับนี้

ระดับขั้นต่อไปในระบบชลประทาน คือระหว่างคลองใหญ่กับคลองใหญ่และหมู่บ้านกับหมู่บ้านนี้เอง ที่ความขัดแย้งอย่างเปิดเผยมักจะเกิดขึ้นบ่อย ๆ หมู่บ้านเชิงใหม่ประสบกับความยุ่งยากกับชาวบ้านจากตำบล ข ซึ่งอาศัยอยู่เหนือลำน้ำไม่ไกลออกไปมากนัก ในปีที่แห้งแล้งและเวลาอื่นเมื่อขาดแคลนน้ำ ชาวบ้านตำบล ข มักจะกั้นลำคลองและเปลี่ยนทางน้ำให้ไหลเข้าไปในคลองใหญ่ของตน เป็นการกีดกันชาวนาหมู่บ้านเชิงใหม่ที่อยู่ปลายน้ำ พวกเขา มักจะทำกันในตอนกลางคืน หรือตอนไหนก็ได้ที่คิดว่าจะทำได้โดยไม่ต้องถูกจับ ความขัดแย้งระหว่างหมู่บ้านเชิงใหม่และหมู่บ้านอื่น ๆ เป็นเรื่องที่ยืดเยื้อกันมานานับสิบ ๆ ปี และยังคงมีอยู่แม้กระทั่งในปัจจุบัน

หัวหน้าชลประทานระบบ ข มักจะได้รับการร้องเรียนให้มาทำการประณีประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้ให้น้ำจากคลองใหญ่ และให้ใช้กฎระเบียบของการใช้น้ำมาบิบบังคับ

ผู้เขียนได้ยินมาว่า คลองสาขาสายหนึ่งของระบบ ข ไม่สามารถใช้ในการได้อีกต่อไปเพราะความขัดแย้งระหว่างหมู่บ้านที่ใช้น้ำจากลำคลองทวีความรุนแรงมาก และมีความเกลียดชังกันอย่างหนักจนบรรดาชาวนาไม่ยอมให้ความร่วมมือในการบำรุงรักษาลำคลอง บางคนเลิกใช้น้ำจากระบบ ข และหันไปใช้น้ำจากระบบ ก

ความขัดแย้งระหว่างคลองเอกทั้งสองของระบบก็เกิดขึ้นเช่นกัน ในกลางเดือนมกราคม พ.ศ. 2515 หลังจากที่มีการประชุมสามัญของบรรดาผู้นำในระบบ ข ที่ฝ่ายใหญ่ซึ่งได้มีการลงมติกำหนดเวลาในการระบายน้ำและขุดลอกคลองประจำปีแล้วนั้น ก็ได้มีการประชุมครั้งที่สองอีกในกลุ่มหัวหน้าของคลองเอก 2 ในการประชุมครั้งนี้ หัวหน้าต่าง ๆ ของคลองเอก 2 มีความเห็นว่า ในปีก่อน ๆ ลำคลองส่วนของตนขุดได้ไม่ลึกพอ และน้ำไหลเข้าคลองได้ไม่เร็วเท่าที่ควร เช่นนี้หมายความว่า อีกครั้งหนึ่งของระบบคลองใช้น้ำมากเกินไปกว่าที่ควร ในปีนี้พวกเขาขอให้หัวหน้าทุกคนส่งคนให้ขุดคลองในตอนของตนให้ลึกลงไปอีกเพื่อให้แน่ใจว่าจะได้รับแบ่งน้ำมากขึ้น กำหนดการเหล่านี้ก็ได้นำไปกระทำ ชาวบ้านหมู่บ้านเชียงใหม่ต้องขุดอย่างน้อยก็หนึ่งส่วนในหลาย ๆ ส่วนของตนอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้เป็นไปตามกำหนดการของบรรดาหัวหน้า

ผู้เขียนไม่ได้ยินถึงเรื่องความขัดแย้งระหว่างคลองใหญ่สองคลองของระบบชลประทาน ข ที่เกินไปกว่าที่กล่าวมานี้ แต่ผู้เขียนก็เชื่อว่าความขัดแย้งดังกล่าวต้องเกิดขึ้นในระหว่างปีที่แห้งแล้ง เป็นเรื่องที่สำคัญมากที่จะต้องมีการ

บวงสรวงผีคุ้มครองฝ่ายสองตน ตนหนึ่งสำหรับชาวบ้านตำบล ก อีกตนหนึ่ง
สำหรับชาวบ้านตำบล ข และ ค ซึ่งใช้คลองเอก 2 ไม่มีเทวดองค์หนึ่ง
องค์เดียวที่จะเป็นสัญลักษณ์สำหรับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของระบบ
ทั้งหมด

ในระหว่างปีที่มีความแห้งแล้งจัด ความขัดแย้งก็เกิดขึ้นเช่นกัน
ระหว่างระบบชลประทานขนาดใหญ่เช่นระบบ ก และระบบ ข สองในหลาย
ระบบที่ตึงน้ำจากแม่น้ำปิงประมาณปีหรือสองปีก่อนที่ผู้เขียนจะมาถึงหมู่บ้าน
เชียงใหม่ ทางการตกลงที่จะสร้างระบบ ก ใหม่ ให้เป็นฝ่ายคอนกรีตถาวร
กันแม่น้ำปิง แทนฝายเก่าซึ่งจะต้องมีการซ่อมแซมทุกปีเหมือนระบบ ข เมื่อ
คนที่ใช้ระบบ ข ที่ตอนล่างของแม่น้ำได้ทราบถึงเรื่องนี้ ก็เกิดความกลัวว่า
ฝ่ายคอนกรีตที่จะสร้างขึ้นมานี้ จะกักเก็บน้ำไว้หมดในปีที่มีความแห้งแล้ง
และไม่ปล่อยให้ น้ำหรือปล่อยเพียงเล็กน้อยลงมาถึงฝ่ายของตน แม้แต่ฝายไม้
ไผ่แบบดั้งเดิมบางครั้งก็ยังกีดกันระบบที่อยู่ตอนล่างของลำน้ำ ถ้าเป็นฝ่าย
คอนกรีตจะยิ่งกีดกันอย่างแน่นอน สมาชิกของระบบ ข ก็คงต้องจับอาวุธ
หากเป็นเช่นนั้น พวกเขาบอกกับคนที่ใช้ระบบ ก ว่า ถ้าหากพยายามสร้าง
อะไรที่นอกเหนือไปจากฝายแบบดั้งเดิม พวกเขาจะมาทำลายมัน

เนื่องจากนี่เป็นความขัดแย้งระหว่างระบบทั้งหมดของชลประทาน
แบบดั้งเดิมสองระบบทางการจึงต้องเข้ามาแก้ไขปัญหาคือพิพาทนายอำเภอ
และหัวหน้าโครงการชลประทานต้องทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย มีการประชุม
กันระหว่างผู้นำของระบบชลประทานทั้งสองระบบ ณ ที่ว่าการอำเภอถึงสิบสาม
ครั้ง ในที่สุดก็มีการประนีประนอมกันได้ โดยที่ฝ่ายคอนกรีตสร้างได้เพียง
ด้านข้างส่วนหนึ่ง ซึ่งสามารถเปิดได้ในเวลาที่ขาดแคลนน้ำมาก เพื่อให้น้ำ
ไหลลงตอนล่างของแม่น้ำได้เพียงพอ หัวหน้าชลประทานของรัฐที่รับผิดชอบ

ระบบแม่บึงเก่า ได้รับเลือกให้เป็นผู้ที่หัวหน้าระบบ ข จะไปนำมาเปิดฝาย ส่วนที่เป็นไม้ในยามที่ต้องการ

ดังที่วิทฟอเกล (Wittfogel 1957) (โดยอาศัยมาร์กซ์ [Marx 1965 หน้า 33-34 และ 1969] และสจิวต์ (Steward 1955 บทที่ 11) สองในบรรดาอีกหลายคนได้ชี้ให้เห็นว่า การปกครองและการบำรุงรักษาระบบชลประทานอันมีเขตรศมีกว้างขวาง จำเป็นที่จะต้องมียานาจจากส่วนบริหารระดับบ้านเมืองที่จะมาจัดระเบียบและใกล้เคียง ระบบชลประทานเช่น ก และ ข จะต้องมีการขัดแย้งกันอย่างเปิดเผยในเวลาที่น้ำขาดแคลน หากอาณาจักรเชียงใหม่ในอดีตไม่มีการจัดระเบียบและปกครองระบบชลประทานในบริเวณทั่วทั้งราบหุบเขา เนื่องจากอาณาจักรเชียงใหม่ได้สั่นสลายไปแล้ว รัฐบาลไทยก็ต้องจัดหาอำนาจส่วนกลางที่จำเป็นขึ้นมาแทน

การวิเคราะห์ระบบชลประทานแบบดั้งเดิมที่น่าสนใจของที่ราบหุบเขาเชียงใหม่ เป็นการสนับสนุนส่วนที่สำคัญในทฤษฎีของวิทฟอเกลและสจิวต์ในเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการชลประทานและรัฐ ในระดับที่ต่ำลงไป ความจำเป็นสำหรับการจัดระเบียบกิจการการชลประทาน เป็นการกระตุ้นการจัดระเบียบทางสังคมของชาวนา ที่จะไม่พบเห็นในส่วนอื่น ๆ ของประเทศไทยที่ไม่มีการดำเนินการระบบชลประทานในท้องถิ่น เหตุผลประการหนึ่งที่มีการจัดระเบียบทางสังคมของชาวนาในที่ราบหุบเขาเชียงใหม่ แตกต่างไปจากในที่ส่วนอื่น ๆ ของประเทศไทย ก็คือการมีชลประทาน

6

การเกี้ยวพาราสีและการแต่งงาน : บ่าวและสาว

การแต่งงานในหมู่บ้านเชียงใหม่ โดยอุดมคติแล้วมักจะขึ้นอยู่กับความรัก ความเสน่หาที่เพิ่มพูนขึ้นมาของหนุ่มสาวสองคนในระหว่างการเกี้ยวพาราสี ในทางปฏิบัติกันจริง ๆ บางครั้งก็เป็นเช่นนั้น แต่ “บ่าว” และ “สาว” (ชายหนุ่มหญิงสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน) ของหมู่บ้านต่างก็ตระหนักถึงสิ่งที่จะต้องพิจารณาเพื่อความเหมาะสม เช่น ความร่ำรวยและฐานะทางสังคมของครอบครัวคู่สมรสในอนาคต ความขยันขันแข็งของเขาหรือของหล่อน มีพี่น้องหญิงชายที่จะมารับส่วนแบ่งในมรดกกี่คน เป็นต้น และถ้าหากหนุ่มสาวเกิดลุ่มหลงไปกับอารมณ์ของตนในบางครั้ง และตามอดกับสิ่งที่จะต้องพิจารณาเพื่อความเหมาะสมเหล่านั้นพ่อแม่ก็จะเข้าแทรกแซงว่ากล่าวตักเตือน มักจะไม่ปรากฏในหมู่บ้านเชียงใหม่ ที่หญิงสาวจะแต่งงานกับชายหนุ่มที่พ่อแม่คัดค้าน ไม่เห็นชอบอย่างรุนแรง แต่ก็เชื่อว่ากรณีดังกล่าวจะไม่เกิดขึ้น

รูปแบบของการเกี้ยวพาราสี

คนเมืองถือการเกี้ยวพาราสีเป็นเรื่องที่จริงจัง และปฏิบัติกันด้วยความสนุกสนานอย่างยิ่งเหมือนกับที่เคยทำมาในอดีตเท่าที่จำกันได้ ประเพณีการ

เกี่ยวพาราสี ในหมู่บ้านเชียงใหม่ไม่เหมือนกับในที่แห่งอื่นอีกหลายแห่งในเอเชีย ตรงที่ไม่เคยลอกเลียนแบบจากตะวันตกหรือกรุงเทพฯ ในภาคกลาง แม้ว่าชาวบ้าน จะปรับตัวเข้ากับการ ประดับประดาที่ทันสมัยจากตะวันตกที่ผ่าน การถ่ายทอดจากเมืองหลวงอย่างรวดเร็วก็ตาม พวกเขาอ่านนวนิยายรักพิศواس ฟังละครจากวิทยุ หลงใหลใฝ่ฝันกับดาราดาวพยนตร์ยอดนิยมซึ่งได้ดูมาจาก โรงภาพยนตร์ในเมืองเชียงใหม่ และเดี๋ยวนี้พวกเขาก็พูดถึงถึงเรื่อง “แฟน” ซึ่งยืมมาจากคำว่า “boyfriend” ในภาษาอังกฤษ แม้ว่าความหมายจะแตกต่างกันบ้าง “แฟน” เป็นชายหนุ่มที่หญิงสาวหมั้นหมาย ไม่ใช่เป็นเพียงผู้รู้จักคุ้นเคย หรือคนที่ไปมาหาสู่กันที่บ้าน ความหมายของมันน่าจะเหมือนกับคำว่า “fiance” ในภาษาฝรั่งเศสมากกว่าคำว่า “boyfriend” ในภาษาอังกฤษ

หญิงสาวในหมู่บ้านปรับตัวได้อย่างรวดเร็วกับเชิงยุทธระหว่างเพศสมัยใหม่ พวกเขาจะพยายามรักษาหรือทำให้ “สเลนเดอร์” (ออกเสียงเป็นสะแลนเต้อตามทีพูดจากันในหมู่บ้าน—ผู้แปล) และใช้ประโยชน์อย่างมากมายกับ “คิวเต็กซ์” (Cutex) หรือน้ำยาทาเล็บ พวกเขายังมีการตัดผมและตัดผมรูปทรงสมัยใหม่ และเมื่อจะออกนอกบ้านหรือเข้าเมือง พวกเขา ก็จะสวมกางเกงขาสั้นและเสื้อปล้อยชายที่ทันสมัย แทนที่จะเป็น “ผ้าซิ่น” แบบสมัยก่อน

ขนบธรรมเนียมการเกี่ยวพาราสีของคนเมืองดั้งเดิมเรียกกันว่า “แอ่วสาว” “แอ่ว” หมายถึงการไปเที่ยว และ “สาว” เป็นคำที่ใช้กับหญิงสาวที่ยังไม่แต่งงาน¹ ดังนั้น แอ่วสาวจึงเป็นการไปเที่ยวหาหรือเกี้ยวผู้หญิงเด็กหนุ่มและชายหนุ่มจะเป็นฝ่ายเริ่มไปเยี่ยมเยียนผู้หญิงที่บ้าน ตามความหมายของคำที่ใช้ หลังจากเสร็จสิ้นงานประจำวันแล้ว การแอ่วสาวยังมีกัน

ในงานวัด งานบวช งานศพ และในโอกาสอื่น ๆ ที่ชายหนุ่มหญิงสาวมา
รวมกันและพูดคุยกัน โดยปกติหนุ่มสาวจากต่างหมู่บ้านได้สนิทสนมกันก็
ด้วยโอกาสเหล่านี้ และทำให้เกิดการติดต่อกันซึ่งกันทำให้หนุ่มมาแวะเยี่ยมสาว
ที่บ้านในภายหลัง

เกือบทุก ๆ เย็นหลังจากที่พลบค่ำแล้วและอากาศกำลังดี ถนนและ
ทางเดินเท้าในละแวกชนบทใกล้ ๆ กับหมู่บ้านเชียงใหม่ จะเต็มไปด้วยกลุ่มผู้
ชายอายุตั้งแต่วัยรุ่นน้ายังไม่สิ้นกลิ่นน่านม ไปจนถึงหนุ่มวัยยี่สิบที่เต็มไปด้วย
ด้วยความซ้าซอ ทุกคนไปเยี่ยมหาหญิงสาวในหมู่บ้านเดียวกันหรือในหมู่บ้าน
ใกล้เคียง เด็กหนุ่มมักจะไปกันเป็นกลุ่มอย่างน้อยสองหรือสามคน จะไม่
เคยไปตามลำพัง เพราะเป็นที่รู้กันว่าผู้ชายจากหมู่บ้านอื่นมักจะมาคอยดักพวก
เด็กหนุ่มที่มาเยี่ยมสาวในหมู่บ้านของตน การเผชิญหน้ากันในบางครั้งมีความ
รุนแรงปางตาย เนื่องจากพวกเด็กหนุ่มนำเอามีดและปืนติดตัวเพื่อป้องกันตน-
เอง หรือเพื่อเหตุผลอื่นที่ไม่ควรแก่การสรรเสริญ กลุ่มเด็กหนุ่มจากคนละหมู่บ้าน
มักจะต่อยตีกันเพราะเรื่องผู้หญิงบ่อย ๆ และเพื่อเป็นการแสดงน้ำใจของ
กลุ่มด้วย กลุ่มเด็กหนุ่มหมู่บ้านเชียงใหม่ต่อสู้กับกลุ่มของหมู่บ้านใกล้เคียงใน
ปี พ.ศ. 2514 และความสัมพันธ์ระหว่างสองหมู่บ้านจึงตึงเครียดตั้งแต่นั้นมา
การรักษาความสงบเรียบร้อยของประการหนึ่งของนายอำเภอที่เข้ามารับตำ-
แหน่งใหม่ในปี พ.ศ. 2515 คือสั่งห้ามมิให้เด็กหนุ่มที่ไปแ้วสาวพกมีดหรือ
อาวุธใด ๆ ผู้ใหญ่บ้านได้อ่านประกาศนี้ให้ชาวบ้านทราบ แต่ชาวบ้านก็มีได้
เอามาใส่ใจ เช่นเดียวกับประกาศอื่น ๆ ส่วนมากของทางราชการในทำนองนี้

ขณะที่ชายหนุ่มของหมู่บ้านไปเยี่ยมบ้านของหญิงสาว ทั้งสองฝ่ายจะ
มีการโต้ตอบกันตามธรรมเนียมซึ่งเป็นที่ยกย่องสนุกสนานยิ่ง ถ้อยคำเต็มไปด้วย
ด้วยความหมายสองแง่สองมุม และบางครั้งก็หยาบโลน การโต้ตอบกันนี้

ช่วยเสริมสร้างให้เด็กหนุ่มสาว ที่จะดูใจซึ่งกันและกัน และยอมรับกันตามแบบอย่างที่เคยทำกันมา การพูดสองแง่สองมุมช่วยให้เด็กหนุ่มสาวสามารถบอกกับหญิงสาว และหญิงสาวบอกกับเด็กหนุ่ม ถึงความรู้สึกจริง ๆ ที่มีต่อกัน พิธีการพูดจาโต้ตอบสองคนเรียกว่า “อ้าว” และ “อ้าว” หรือ “พูดคุยกับเด็กหนุ่ม” และ “พูดคุยกับหญิงสาว” บรรดาหนุ่มสาวจะตัดสินใจด้วยความสามารถในการพูดจาหยอกล้อ คนที่สามารถใช้ไหวพริบและคำโต้ตอบที่น่าฟัง จนอีกฝ่ายหนึ่งแพ้ ก็จะเป็นที่ยกย่อง และบางครั้งก็เป็นที่เกรงกลัวของคนที่ถูกต้อนจนจนมุม

ตัวอย่างเช่น ถ้าเด็กหนุ่มเข้ามาและเริ่มพูดกับหญิงสาว เธอก็อาจจะพูดเสียดแทงด้วยการเรียกเขาว่า “น้อง” คำที่เรียกสามีมักจะใช้คำว่า “พี่” การพูดเช่นนั้นก็หมายความว่าเธอแก่กว่าเขา เด็กหนุ่มอาจจะทำท่ายออกไปด้วยการพูดว่า “มะพร้าวเกี้ยงหัวแข็งมัน” หญิงสาวก็อาจจะโต้กลับมา “เธอเห็นฉันเป็นมะพร้าวหรือ” ถึงตอนนี้เด็กหนุ่มก็อาจจำนนถอนหายใจล่าวเสียงละห้อยว่า “ผมคิดว่าผมจะต้องไปเรียนมาให้มากกว่านี้”

หรือถ้าเด็กหนุ่มมาแ้วสาวที่บ้านของผู้หญิง และเธอก็เชื่อเชิญเขาให้ขึ้นบันไดมาบนบ้าน เขาอาจพูดว่า “เดี๋ยวก่อน เดี๋ยวก่อน ผมร้อนเกินไป ต้องรอไว้ให้ชุ่มเย็นก่อน” ซึ่งหมายความว่าเธอทำให้เขาตื่นเต้นจนเขาไม่กล้าขึ้นไป ต้องรอให้หายเร่าร้อนก่อน

ชายหนุ่มหญิงสาวจากหมู่บ้านเดียวกัน รู้จักกันมาตลอดชีวิต จึงไม่จำเป็นต้องมีการแนะนำกัน ชายหนุ่มหญิงสาวจากต่างหมู่บ้านกันดังที่กล่าวไว้ข้างต้น มักจะพบกันในงานต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน งานวัด และงานศพ และเหตุการณ์ทำนองนี้จะมียุ่มาหลายตลอดทั้งปี หนุ่มสาวหลายคนที่ไม่ไปงานเหล่านี้ ไม่ใช่ไปเพราะด้วยศรัทธาหรือเพื่อการสมาคม แต่ไปเพื่อจะได้พบ

ปะคูครองในอนาคตหรือเพื่อนฝูง ถ้าหญิงสาวพบชายหนุ่มและพูดจาเกี่ยวกับ
เล็ก ๆ น้อย ๆ และเธอเกิดชอบพอเขา เธออาจบอกเขาว่าเธออาศัยอยู่ที่ไหน
พร้อมทั้งบอกให้เขาแวะไปเยี่ยมบ้าง แต่ถ้าหากเธอไม่สนใจเขา เธอก็อาจจะ
โกหกเขาเรื่องที่อยู่ของเธอ

หากชายหนุ่มมาเยี่ยมจริง ๆ เขามักจะมาในตอนกลางคืน “กลางวัน
เป็นเวลาทำงาน กลางคืนเป็นเวลาจับกัน” และเป็นเรื่องที่สำคัญเหมือนกัน
ที่กลางคืนมีแต่ความมืดคอยปกปิดการไปมาหาสู่กันของหนุ่มสาว เด็กหนุ่ม
อาจจะอายุเกินไปที่จะไปแวะเยี่ยมหญิงสาวในเวลากลางวัน ขณะที่ทุกคนใน
ละแวกเพื่อนบ้านอาจจะรู้ว่าเขาไปทำอะไร แต่ในเวลากลางคืนเขากลับทำ
การที่ไม่ให้ใครรู้ทำให้เด็กหนุ่มสามารถไปติดพันผู้หญิงได้ทุกหมู่บ้าน และ
พยายามที่จะให้ผู้หญิงแต่ละคนเชื่อว่าเขารักเธอและต้องการแต่งงานกับเธอ
และหวังที่จะชนะใจผู้หญิง

พวกหญิงสาวก็ตระหนักกันดีถึงทำที่อันนี้ และระมัดระวังอย่างเต็มที่
มิให้หลงเชื่อในการมของชายหนุ่ม ความสัมพันธ์กันระหว่างชายหญิงในการ
เกี่ยวพาราสี สะท้อนให้เห็นถึงความไม่ไว้วางใจทำนองเดียวกัน ในเกือบทุก
เรื่องราวของคนในหมู่บ้าน คำพูดที่มักจะได้ยินกันบ่อย ๆ คือ “อะไรอยู่ใน
ใจคนเป็นของพูดยาก” ในการอ่านรูปภาพ ที่เอที (การทดสอบความรู้สึก
นึกคิดทางจิตวิทยาชนิดหนึ่ง) ชาวบ้านไม่ยากที่จะอ่านความหมายใด ๆ ที่
ไปพาดเกี่ยวกับการกระทำของของอื่น “เขาไปที่ไหนสักแห่งหนึ่ง แต่ที่ไหน
ผมไม่รู้” และ “เขาคิดอะไรผมไม่รู้” เป็นคำบอกกล่าวที่ซ้ำแล้วซ้ำเล่า
ความไม่ไว้วางใจผู้อื่นฝังเข้ากระดูกดำของชาวบ้านทุก ๆ คนมาตั้งแต่เด็ก ๆ และ
แทรกซึมอยู่กับการเกี่ยวพาราสีด้วยเช่นกัน หญิงสาวเองก็เคลือบแคลงในการ
พยายามที่หลอกลวงชายหนุ่ม แต่ชาวบ้านมักจะพูดกันราวกับว่าเป็นผู้ชายเอง

ที่หลอกลวงมากที่สุด เพื่อหวังที่จะทำให้หญิงสาวตายใจ จุดสำคัญของเรื่องก็คือ ถ้าหญิงสาวบอกพ่อแม่ของเธอถึงการหลอกลวงของชายหนุ่ม พ่อแม่ของหล่อนก็อาจจะทำทุกวิถีทางที่จะบังคับให้เด็กหนุ่มแต่งงานกับลูกสาว และเท่าที่ปรากฏอยู่บ่อย ๆ ถ้าหากทั้งชายและหญิงอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน การบีบบังคับดังกล่าวมักจะได้ผล

ในสังคมหมู่บ้าน มาตรฐานสองชั้นมีผลบังคับอย่างเต็มที่ ผู้หญิงมักจะเป็นฝ่ายสูญเสียในความสัมพันธ์กับผู้ชาย เพราะถ้าหากเธอเสียความบริสุทธิ์ เธอก็จะทำลายชื่อเสียงของตนเอง และจะไม่มีเด็กหนุ่มคนไหนต้องการแต่งงานกับเธอ หญิงสาวยังต้องรักษาพรหมจารีย์ของตน มิเช่นนั้นจะได้รับการลงโทษจากพิธีวิวาห์บรรพบุรุษเชื้อสายฝ่ายหญิงของตน ในหมู่บ้านเชื่อกันว่า ถ้าหญิงสาวสูญเสียความบริสุทธิ์และมิได้บอกกล่าวแก่แม่ของเธอ เพื่อแม่จะได้เซ็นสรวงพิธีวิวาห์วงศ์ตระกูล และขอมาสำหรับการกระทำผิดนี้ เช่นนั้นแล้วพิธีวิวาห์ก็จะทำให้สมาชิกในครอบครัวของเธอซึ่งมักจะเป็นแม่ เกิดความเจ็บป่วย ความกลัวอันนี้จะกดดันหญิงสาวให้หลีกเลี่ยงการร่วมเพศก่อนแต่งงาน และถ้าหากไม่สามารถจะทำได้ ก็ต้องบอกกับแม่และพ่อและรับการลงโทษ สำหรับหญิงสาวการร่วมเพศก่อนแต่งงานเป็นการ “ผิดผี” หรือ “ล่วงละเมิดต่อพิธีวิวาห์”

ลักษณะของความจอมปลอมของผู้ชาย เป็นสิ่งที่ผู้หญิงมักจะนำเอามาพูด เมื่อคุยกันถึงการเกี้ยวพาราสีและการแต่งงาน ผู้ชายจะมีความประพฤติที่ดีที่สุดในขณะที่เกี้ยวผู้หญิง เขาจะไม่ดื่มเหล้า สบถสาบาน หรือเข้ายุ่งเกี่ยวสิ่งเลวร้ายใด ๆ นอกจากแต่จะทำตนเป็นชายหนุ่มซื่อตรงที่ครอบครัวยินดีอยากได้เอาไปเป็นลูกเขย พ่อแต่งงานได้ประมาณเดือนหรือสองเดือน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่ผู้หญิงเริ่มตั้งท้องและเขาแน่ใจว่าเธอจะไม่เป็นอื่น

เขาจัดการถอดหน้ากากออก เริ่มดื่มเหล้า เล่นการพนันและเที่ยวจับผู้หญิง ภาพพจน์ที่ผู้ชายมองในส่วนของผู้หญิงที่หลอกลวง คือเป็นคนหลายรัก ทอดตักคนหนึ่งไปหาอีกคนหนึ่ง หลังจากที่แต่งงาน เมื่อผู้ชายไปอาศัยอยู่ด้วยในบ้านของภรรยา เขาจะพบว่าตัวเองเป็นที่เกลียดชังของพี่น้องของภรรยา และอยู่ภายใต้การบีบบังคับของพ่อตา ซึ่งเป็นผู้ที่ภรรยาให้ความผูกพันมากกว่าตัวเขาเอง ฟังจากทรวงอกของฝ่ายชายก็เป็นเหตุเป็นผลดีที่ทำให้ทอดอาลัย และหันเข้าหาสุรา พร้อมกันนั้น ผู้หญิงก็หลอกลวงผู้ชายได้เหมือนกัน โดยบอกว่าเธอยังบริสุทธิ์ และไม่เคยมี “แฟน” อื่นใด มันเป็นความเท็จที่เขาจะไม่รู้จนกว่าจะถึงคืนวันแต่งงาน

วันเวลาแห่งความสับสนและความขุ่นมัว

เด็กหนุ่มและหญิงสาวเกือบทุกคนในหมู่บ้าน (ดูตารางที่ 7) จะเป็น บ่าวหรือสาวในระหว่างอายุสิบห้าถึงสิบเจ็ดปี โดยมีเด็กสาวมากกว่าเด็กชาย ที่รายงานว่าอายุสิบเจ็ดปีแล้วจึงจะเกี่ยวพาราสิกัน ความเป็นบ่าวเป็นสาวเป็น สถานภาพทางสังคม ซึ่งเป็นที่รับรู้กันในสังคมหมู่บ้าน และการถามใครสักคนหนึ่งว่าเป็นบ่าวหรือสาวเมื่อไร เป็นคำถามที่มีความหมายซึ่งชาวบ้านทุกคนจะตอบได้ เด็กหญิงจะเป็นสาวเมื่อร่างกายของเธอเติบโตพอที่จะตั้งครรภ์ได้ ซึ่งจะเป็นผู้รับรองสถานภาพใหม่ของเธอ ด้วยการมาเยี่ยมเยียน และเริ่มมาติดพัน

ในระหว่างสองสามปีแรกของการเกี่ยวพาราสิ ทั้งเด็กหนุ่มและเด็กสาวจะอยู่ห่าง ๆ ไม่พูดอะไรกันมาก และเรียนรู้ถึงการจะอยู่บ่าวสาวอย่างไร ตอนแรกเด็กหนุ่มจะไม่กล้าเอื้อมมือ ด้วยกลัวว่าเด็กสาวที่อยู่บ่าวเก่งจะหัวเราะเยาะเอา สิ่งที่จะช่วยเด็กหนุ่มให้ผ่านอุปสรรคครั้งแรกในการไปหาเด็ก

ตารางที่ 7

อายุเมื่อตอนเริ่มต้นเก็บกวาดสารของผู้ชายผู้หญิงในหมู่บ้านเชิงใหม่

อายุตอนเริ่มต้นเก็บกวาดสาร	ผู้ชาย	ผู้หญิง	รวม
14	2	3	5
15	10	11	21
16	27	16	43
17	8	12	20
18	2	1	3
19	2	3	5
20	1	0	1
21	0	1	1
รวม	52	47	99

หมายเหตุ : ตัวเลขอาศัยจากแบบสอบถามที่สุ่มมาจากครอบครัวในหมู่บ้าน 10%

สาว ก็คือการไปช่วยกลุ่มสาวแกะกระเทียม แกะเปลือกถั่วลิสง หรือช่วยงานเล็กๆ น้อยๆ ในตอนเย็น การร่วนอยู่กับงานช่วยผ่อนคลายความนั่งเฝ้าในการสนทนา หากบรรยากาศไม่ค่อยจะสดใสหรือน่ากระตือรือร้นเท่าไรนัก

ในสมัยก่อน ชายหนุ่มจะเอาเครื่องดนตรีทำด้วยกะลามะพร้าวผ่าครึ่ง (ซึ่ง - ผู้แปล) มาร้องเพลงเกี่ยวสาว แต่ธรรมเนียมเช่นนี้เลิกกันแล้วในปัจจุบัน นอกจากใช้ดนตรีแล้วผู้ชายชาวบ้านทั่วทั้งภาคเหนือของประเทศไทยหลายชั่วอายุคน ได้เอาร่างกายของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ส่วนที่ปกคลุมด้วยกางเกงขาสั้น ให้อาจารย์สักลงคาถาเวทมนต์เป็นรูปต่างๆ เพื่อที่จะชนะใจหญิงสาว ในนาที่แรกที่ได้พบเห็นตน แม้ว่าเธอจะไม่ได้เห็นรอยสักก็

ตาม รอยสักรยังป้องกันเด็กหรือช่วยหนุ่มจากคมมีดและกระสุนปืนเมื่อออกไป
เกี่ยวสาว และให้ความมั่นใจในการมีบุตรหลังจากที่แต่งงานแล้ว ชายหนุ่ม
ในหนึ่งหรือสองชั่วอายุคนที่ผ่านมาได้เลิกการสักตามร่างกาย เพราะถูกคน
ไทยภาคกลางล้อเลียน และเพราะมันทำให้เกิดความเจ็บปวดมาก ชายหนุ่ม
บางคนเสียชีวิตเนื่องจากติดเชื้อโรคในขณะที่กำลังสักอยู่

พวกหญิงสาวก็มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับการร่วมมือเป็นกลุ่มในกระบวนการ
เกี่ยวพาราซีเพื่อคอยป้องกันซึ่งกันและกันในเวลาที่คุณชายมาเป็นกลุ่ม พวก
เธอมีกลุ่มที่คล้ายกับกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงาน ที่พบเห็นกันในการเพาะปลูก
โดยที่คนหนึ่งช่วยเหลือหนึ่งวันและได้รับคืนหนึ่งวันเป็นการตอบแทน ใน
กรณีของการเกี่ยวสาว ก็เป็นการแลกเปลี่ยนเวลาตอนเย็นกัน เมื่อไรก็ตาม
ที่หญิงสาวมีงานทำเช่นแกะเปลือกถั่วลิสง หรือมัดถั่วเหลืองสำหรับเอาไปขาย
หรือแกะกระเทียมและแยกออกเป็นกลีบๆ สำหรับเอาไปปลูก หรือทำของ
ตกแต่งสำหรับงานฉลอง เธอจะเชิญเพื่อนสาวของเธอหลาย ๆ คนให้มา
ช่วย แน่แน่นอนที่สุด พวกชายหนุ่มมักจะได้รับการบอกเล่าเกี่ยวกับเรื่องราว
เหล่านี้ไม่ด้วยวิธีใดก็วิธีหนึ่ง และมาปรากฏตัว “เพื่อช่วยพวกผู้หญิง” เมื่อ
หญิงสาวอีกคนหนึ่งในกลุ่มมีงานทำนองเดียวกันในบ้านของเธอ เธอก็จะ
เชิญหญิงสาวที่เธอเคยไปช่วยให้มาช่วยเธอเป็นการตอบแทน ถือกันว่าเป็น
สิ่งไม่ควรสำหรับหญิงสาวเป็นอย่างมากที่มายุ่งกับสิ่งเหล่านี้โดยมิได้รับเชิญ
หญิงสาวแต่ละคนในละแวกเพื่อนบ้านจะแลกเปลี่ยนกันรับรองเพื่อนสาว ใน
สถานการณ์ที่มีการเกี่ยวพาราซีกันเป็นกลุ่ม ซึ่งจะช่วยให้หญิงสาวได้มีโอกาส
รอดพ้นจากการจับตามองของพ่อแม่ได้บ้าง

การมาเกี่ยวพาราซีของเด็กหนุ่มในตอนกลางคืน มักจะมีเสียงเห่า
ของสุนัขเฝ้าบ้านเสมอ หญิงสาวที่มีคนชอบมากน้อยแค่ไหน สามารถวัดได้

ด้วยปริมาณการเท่า คำราม และนอนของสุนัขกับคนที่มาใหม่แต่ละคนใน
ตอนเย็น พ่อแม่ที่มักจะคลยกลิ้งเกรงเด็กหนุ่มที่มาแวะหาลูกสาวด้วยความระ-
มัดระวัง เวลาที่เด็กหนุ่มมาแวะเยี่ยมครั้งแรก ทั้งสองจะมานั่งถึงควบลบคว่ำ
และญาติพี่น้องของเขา และอื่น ๆ ถ้าทั้งสองพอใจว่าเขาจะเป็นคู่ครองที่ดี
ก็จะไม่ขัดขวางอะไรและยังบอกให้เขามาแวะเยี่ยมอีก หรือบอกกับลูกสาวให้
ชวนเขา หากการมาเยี่ยมเยือนลูกสาวเป็นที่ไว้วางใจได้ พ่อแม่ก็จะบอกว่า
ยินดีต้อนรับทุกคนให้อยู่กับลูกสาวพร้อมทั้งกลับเข้าไปในห้องนอนของตน คู่
หนุ่มสาวก็จะเป็นอิสระในการพูดคุยด้วยกัน แต่ทุกอย่างก็อยู่ในขอบเขต
และไม่มีเป็นส่วนตัวให้กับหนุ่มสาวมากนัก เพราะฝาน้ำไม้และไม้ไผ่
ไม่หนาเท่าไร เสียงอะไรก็ได้ยินแทบทั้งนั้น

ถ้าหญิงสาวไม่ชอบชายหนุ่มที่มาหา เธอก็จะให้เขารู้จากคำพูดที่ได้
ตอบระหว่างกันถ้าหากไม่ได้ผล เธอก็เดินกลับเข้าห้องเสียเฉย ๆ และจะไม่
ออกมาจนกว่าชายหนุ่มจะกลับไปแล้ว ถ้าหากพ่อแม่ไม่ชอบชายหนุ่ม ก็อาจ
จะบอกกับลูกสาวอย่าได้พบปะกับเขามากครั้งถึงกับพูดให้เด็กหนุ่มได้ยิน
ขณะที่กำลังกลับออกไป ลูกสาวมักจะเชื่อฟังพ่อแม่แต่ก็ไม่แน่เสมอไป เพราะ
เธอรู้ว่าหลังจากแต่งงานแล้วก็ยังคงต้องอาศัยอยู่กับพ่อแม่ ถ้าพ่อแม่ไม่ชอบ
เขา สถานการณ์ก็จะเป็นที่ลำบากสำหรับทุกคนที่เกี่ยวข้อง

ถ้าเด็กหนุ่มที่มาแล้วสาวมีบ้านอยู่ไกล และดีก็มากแล้วหรือสภาพดิน
ฟ้าอากาศไม่ดี เขาอาจได้รับอนุญาตให้นอนตรงชานเรือนหน้าบ้าน เพราะ
เป็นอันตรายหรือไม่เหมาะที่จะกลับบ้านตอนค่ำคืน อย่างไรก็ตาม เขาอน
คนเดียว ดังที่กล่าวข้างต้น การร่วมเพศก่อนแต่งงานเป็นการขัดต่อจารีต
ในสังคมนี้ และแม้ว่าเรื่องทำนองนี้จะเคยเกิดขึ้นแต่มันก็ไม่เป็นที่สนับสนุน
จะไม่เป็นการเลวร้ายนักถ้ามีการแต่งงานกันในต่อมาไม่ช้า

เช่นเดียวกับในสังคมอื่น ๆ ที่ปล่อยให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสเลือกคู่ครอง และอนุญาตให้มีการนัดหมายกัน ระยะเวลาสำหรับการเกี้ยวพาราสีในหมู่บ้านเซียงใหม่จะมีทั้งหวานชื่นและขื่นขม การอยู่บ่าวอยู่สาวจะมีทั้งสนุกสนานและตื้นตัน เต็มไปด้วยความเจ้าชู้ ชุบชิบนิทาหวัระคึกคัก และหยอกล้อกัน แต่ก็ป็นความปวดร้าวของหนุ่มสาวที่ไม่มีความแนใจและม่ั่นใจในความสามารถของตนเอง และมีความกลัวว่าตนอาจจะไม่ได้แต่งงานมีสามีหรือภรรยาและครอบครัว การข่มเจื่อน ๆ ความเข้าใจผิด การหลอกลวง และล้อเล่นด้วยความรักความเสน่ห้หาที่อ่อนไหวและนุ่มนวล เหล่านี้ล้วนนำไปสู่ความปวดร้าวใจยิ่งนัก บรรดาผู้ที่มิรูปร่างไม่เป็นที่ต้งตาผู้อื่น ไม่ได้มาจากครอบครัวที่มีฐานะดี และม่มีความสามารถหรือไหวพริบในการเล่นคำก็จะไม่เห็น “เสรีภาพ” นี้เป็นที่น่าสนใจสนทนากัน เด็กหนุ่มจะเกิดความอายด้วยความปวดร้าวที่จะไปบ้านของหญิงสาวที่ตนชอบ แม้ในร่มเงาของความมืดก็ตามและหญิงสาวม่เป็นที่ต้งตาต้งใจจนสุนัขในบ้านนั่งเงียบม่มีโอกาสดได้หาชายหนุ่ม สถานการณ์เช่นนี้ย่อมเป็นเรื่งเศร้าสำหรับบ้านของเธอ

ความม่ไว้วางใจกัน ความเป็นปรับักษ์ ความก้าวร้าว และความม่แน่อนใจของความสัมพันธ์ระหว่างกันของบุคคลในหมู่บ้านเซียงใหม่ มารวมกันอยู่ในการเกี้ยวพาราสี เด็กหนุ่มจะพยายามแสดงความเป็นหนุ่มในอุดมคติขณะกำลังเกี้ยวสาว เขาจะเป็นคนเรียบร้อย ทำงานหนัก และทำตัวทุกอย่างเหมือนกับเป็นสามีและลูกเขยในอุดมคติ เขาจะม่สูบบุหรี่ ดืมเหล้า เล่นการพนัน ชกต้อย และคบเพื่อนฝูงม่ดี หญิงสาวได้เปรียบชายหนุ่มในการเกี้ยวพาราสี เพราะเธอสามารถให้หรือม่ให้ความรักและสิทธิการแต่งงานของเธอเพียงแต่เขาประพฤติตนเป็นคนดี เขาก็จะสามารถเป็นผู้ชนะ และ

จะเป็นที่รักใคร่ชอบพอสําหรับการแต่งงาน หญิงสาวรู้ว่าพวกผู้ชายหลอกลวงบ่อยแค่ไหน ดังนั้นเธอจึงไม่ไว้วางใจและระมัดระวังเสมอ เธอรู้ว่าหากเธอใจอ่อน เธอก็จะสูญเสียชื่อเสียง และนั่นทอนโอกาสสำหรับการแต่งงาน นอกเสียจากว่า เธอจะไปหลอกลวงชายหนุ่มคนอื่น หญิงสาวรู้เช่นกันว่า คู่ครองที่แสวงหาประพาศิตัวดี มักจะกลายเป็นคนใช้จ่ายฟุ่มเฟือย นักการพนัน นักดื่มเหล้า และไม่มีอะไรดี หลังจากที่แต่งงานแล้วเพียงไม่กี่เดือน เมื่อมีความมั่นใจว่าผู้หญิงเป็นของเขาย่างแน่นอนถ้านั่งฟังผู้ใหญ่ ผู้หญิงและเด็กสาวพูดถึงการเกี้ยวพาราสีและการแต่งงาน ก็จะได้ยินถึงลักษณะของชายหลอกลวงน้อยอยู่เสมอ และจะได้ยินเรื่องราวล่อลวงต่าง ๆ ที่ผู้หญิงต้องกลายเป็น “เมียน้อย” หลังจากที่เธอมารู้เอาจายหลังจากที่ผู้ชายเป็นคนที่แต่งงานแล้ว

เด็กสาวที่มอบตัวให้กับชายหนุ่มและหลับนอนด้วยกัน ในไม่ช้าก็จะกลายเป็นเรื่องซุบซิบนินทากันในหมู่บ้าน แรกสุดจะกลายเป็นการคุยโอ้อวดของบรรดาชายคนรักกับหนุ่มอื่น ๆ ต่อมาก็ในกลุ่มเพื่อนสาวของเธอและชาวบ้านคนอื่น ๆ “ผู้ชายชอบผู้หญิงอย่างนี้แหละ และพยายามเสาะหา พวกเขารับแต่จะไม่แต่งงานด้วย” นี่เป็นความเห็นของหญิงชราในหมู่บ้านคนหนึ่งเกี่ยวกับหญิงสาวผู้หนึ่งที่ปล่อยตัวให้มีความสุขกับผู้ชาย จนเป็นที่ครหาของหมู่บ้านและสร้างความอับอายให้แก่ครอบครัว หญิงสาวเช่นนี้จะหาคู่ครองแต่งงานด้วยได้ก็ด้วยการหลอกลวงเขาเท่านั้น โดยปกติมักจะต้องแต่งงานกับพ่อหม้าย หมู่บ้านเชียงใหม่ก็เหมือนกับหมู่บ้านอื่น ๆ ที่ความทรงจำจะคงอยู่นานหลายชั่วอายุคน ไม่มีลืมแม้แต่เรื่องเดียว แต่ก็เช่นเดียวกับในหมู่บ้านอื่น ๆ คือจะมีการปิดเรื่องฉาวโฉ่ต่าง ๆ มิให้คนภายนอกกลุ่มได้รู้ ชาย

หนุ่มที่มาจากต่างถิ่นเพื่อเกี้ยวสาว จะไม่ได้รับการบอกเล่าเกี่ยวกับชื่อเสียงของหญิงสาวในหมู่บ้านของเธอเองเสมอไป

จากความไม่ไว้วางใจของผู้หญิง (หญิงสาวบางคนถึงกับให้คนรักดื่มเหล้าเพื่อทดสอบการควบคุมตัวเองของเธอ) และของผู้ชาย จึงไม่เป็นเรื่องที่น่าแปลกใจนักที่ความสัมพันธ์ของหลายคู่มิได้พัฒนาไปเป็นความรักอันอบอุ่นที่ดำรงอยู่ยาวนาน ความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยาในหมู่บ้านเชียงใหม่ มักจะมีแต่ความตึงเครียดและห่างเหิน

ผู้ชายในหมู่บ้านเชียงใหม่มักจะใช้เวลาประมาณห้าหรือหกปีในการเกี้ยวสาว ก่อนที่จะแต่งงานเป็นครั้งแรก หญิงสาวของหมู่บ้านเชียงใหม่จะเป็นสาวอยู่ประมาณหนึ่งถึงห้าปี มีเพียงส่วนน้อยที่รอไปจนถึงหกปีเก้าปี (ดูตารางที่ 8) อายุเมื่อแรกแต่งงานจะมีช่วงแปรผันมากกว่าอายุเมื่อแรกเกี้ยวพาราสี แต่ผู้ชายที่แต่งงานเมื่ออายุยี่สิบเอ็ดหรือยี่สิบสองมีจำนวนมากที่สุด ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากกฎหมายการเกณฑ์ทหารของไทย ถ้าหากใครไม่ถูกเกณฑ์เมื่อมีอายุยี่สิบเอ็ดก็จะไม่ต้องถูกเกณฑ์อีก ดังนั้นก็จะสามารถแต่งงานได้โดยปราศจากความกังวลว่าจะต้องแยกกันอยู่ หญิงสาวจะแต่งงานในขณะอายุน้อยกว่าผู้ชายปีหรือสองปี ส่วนมากระหว่างอายุสิบเจ็ดและยี่สิบเอ็ด เมื่อเทียบกับผู้ชายแล้วปรากฏว่ามีความแปรผันมาก (ดูตารางที่ 9)

แบบอย่างของการเกี้ยวพาราสี

การเกี้ยวพาราสีเป็นสถาบันที่จะทำให้เป็นที่เข้าใจได้ดีที่สุด ก็ด้วยการบรรยายถึงการเกี้ยวพาราสีที่ปฏิบัติกัน จนกระทั่งไปสู่การแต่งงาน ซึ่งเกิดขึ้นในหมู่บ้านปี พ.ศ. 2515 ดังนี้ เจ้าสาวชื่อจันทร์เป็นหญิงสาวในหมู่บ้าน

ตารางที่ 8

จำนวนระหว่างการเกี่ยวพาราตีครั้งแรกและการแต่งงานครั้งแรก

จำนวนปี	ชาย	หญิง
0	0	1
1	4	9
2	2	2
3	1	10
4	5	6
5	8	8
6	13	3
7	5	1
8	2	3
9	4	3
10	5	0
11	0	0
12	1	0
13	0	0
14	0	2
15 ขึ้นไป	1	0
รวม	51	48

หมายเหตุ : ตัวเลขอาศัยจากแบบสอบถามที่สุ่มมาจากครอบครัวในหมู่บ้าน 10%

ตารางที่ 9 อายุเมื่อแรกแต่งงานในหมู่บ้านเชียงใหม่

อายุ	ชาย	หญิง	รวม
ต่ำกว่า 15	1	0	1
15	0	0	0
16	0	2	2
17	2	5	7
18	2	5	7
19	3	8	11
20	0	4	4
21	17	8	25
22	10	1	11
23	3	2	5
24	3	1	4
25	1	7	8
26	3	1	4
27	3	0	3
28	1	0	1
29	1	0	1
30	1	1	2
31	0	0	0
32	1	1	2
โสดหลัง 32	1	0	1
รวม	53	46	99

หมายเหตุ : ตัวเลขอาศัยจากแบบสอบถามที่สุ่มมาจากครอบครัวในหมู่บ้าน 10%

บ้านเชียงใหม่ เจ้าบ่าวชื่อหล้า เป็นเด็กหนุ่มมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง ซึ่งพ่อบุญธรรมได้นำเอามาเลี้ยงดูจนเติบโตในหมู่บ้านเชียงใหม่

พ่อของหล้าชื่อพ่อตา เป็นชาวบ้านเชียงใหม่ แต่งงานกับแม่จู้และได้ไปอาศัยอยู่ในหมู่บ้านของเธอ พี่นาซึ่งเป็นน้องสาวของพ่อของหล้า ได้แต่งงานกับผู้ชายหมู่บ้านเชียงใหม่ แต่ก็ไม่มีความสุขมาเป็นเวลาหลายปี พ่อหล้าอายุได้แปดขวบ พี่นาได้แหวะเย็บพี่ชายและขอเด็กไปเลี้ยงคนหนึ่ง พี่ชายจึงได้ยกหล้าให้ เขาออกจากบ้านของพ่อมาอยู่อาศัยกับน้าในหมู่บ้านเชียงใหม่ สอง เขาเข้าโรงเรียนในหมู่บ้าน และหลังจากจบโรงเรียนแล้ว เขาก็ช่วยพ่อแม่บุญธรรม ทำงานในนาและสวน อย่างไรก็ดี เขาไม่เคยลืมพ่อแม่ที่แท้จริงของเขา และมักจะไปเยี่ยมเยียนทั้งสองอยู่เสมอ

เมื่อหล้าอายุได้สิบหกปีเขาก็เริ่มเกี้ยวผู้หญิง และเนื่องจากเขาเป็นชายหนุ่มรูปร่างสูงและหน้าตาหล่อเหลา เขาจึงได้คุ้นเคยกับหญิงสาวหลายคน แต่ก็ไม่มีใครไหนที่เขาจะพึงพอใจเป็นพิเศษ ถ้าใช้ข้อความที่ไม่ใช้กันในหมู่บ้านเชียงใหม่ แต่เป็นที่เข้าใจกันได้ก็คือเขาหลงเล่นในสนามของการเกี้ยวพาราสีและมีความเจ๋งจัดพอสมควร ต่อมาเมื่อวันหนึ่ง ในงานขึ้นบ้านใหม่ในหมู่บ้าน เขาได้พบกับมูล ลูกสาวอายุสิบเจ็ดของพ่อตัน และทั้งสองได้คุยกัน มูลเป็นหญิงสาวที่พูดคุยด้วยได้ดี เธอชักชวนเขาให้ไปคุยกับเธอที่บ้าน ในส่วนตัวของหล้าเขาสนใจมูลเพียงเล็กน้อย และไป ๆ มา ๆ เย็บเธออยู่พักหนึ่ง ต่อมา ตามคำบอกเล่าของหล้า เขาพบว่ามูลชอบผู้ชายคนอื่นด้วย และร่วมรักกับผู้ชายหนึ่งหรือสองคน (และตัวเขาเองด้วย) ดังนั้น ในที่สุดเขาก็เลิกไปบ้านของมูลและเริ่มไปที่อื่นในละแวกหมู่บ้านใกล้เคียง (มูลเล่าเรื่องไปอีกอย่างหนึ่ง เธอบอกว่าเธอรักเขาและเขาก็บอกเธอว่าเขารักเธอ ดังนั้น เธอจึงยอมร่วมรักกับเขา มูลบอกพ่อแม่ของเธอว่าเธอตั้งท้องกับเขา มีคน

พูดกันในหมู่บ้านว่า เขารีบไปเกี่ยวพาราสีที่บ้านของจันทร์ เพื่อหลบหนีบ่วง
ผูกคออันนี้ พ่อแม่ของมูลในตอนนี้ได้แต่อ้างว่า ที่เธอเพิ่งบอกว่าเธอตั้งท้อง
นั้น เป็นเพราะเธอเป็นเด็กบ้า ซึ่งไม่ใช่เป็นความจริง จนถึงบัดนี้ นอกจาก
มูลและบางที่พ่อแม่ของเธอ ไม่มีใครทราบเรื่องที่แท้จริง มูลไม่ได้ให้กำเนิด
บุตร เธอจะทำแท้งหรือแท้งลูก ไม่มีผู้ใดที่อยู่นอกเหนือไปจากคนในครอบครัว
ของเธอจะทราบได้)

ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2514 หล้าเล่าว่า หลังจากที่เขาลีกไปแวะ
เยี่ยมบ้านของมูล และหลังจากที่ไปเกี่ยวสาวอื่น ๆ อีกหลายคน เขาก็ไปที่
บ้านของจันทร์ เด็กสาวหมู่บ้านเชิงใหม่ ซึ่งอาศัยอยู่ด้านทิศใต้ของหมู่บ้าน
เพื่อช่วยพวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ แกะกระเทียมเพื่อเอาไปปลูก เขากล่าวว่า ใน
ตอนแรกเขากับจันทร์ไม่มีความสัมพันธ์พิเศษอื่นใด เขาก็ไม่รู้ว่ตัวเองชอบ
เธอมากกว่าผู้หญิงคนอื่น ๆ

จนในตอนปลายเดือนธันวาคม เขาก็รู้สึกว่เธอเป็นผู้หญิงที่พิเศษคน
หนึ่ง และเริ่มพูดกับเธอด้วยภาษารัก เขาบอกเธอว่ดวงตาของเธอหวาน
ปานน้ำผึ้ง ผมของเธองามสลวยลงมาถึงกลางหลัง และอื่น ๆ อีกมากมาย
แต่ละฝ่ายจะถามกันว่มีแฟนแล้วหรือยัง และแต่ละฝ่ายต่างบอกว่ยัง ซึ่งไม่
เป็นความจริงอย่างชัดแจ้งทั้งสองฝ่าย ผลทำให้ในที่สุดทั้งสองเป็นแฟนกัน
หลังจากนี้หล้าก็แวะมาเยี่ยมหาทุก ๆ เย็นเป็นเวลาสามหรือสี่เดือน และยังพบ
ปะกันอีกตามแต่โอกาสจะอำนวยที่ในงานวัด งานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ งาน
แต่งงาน และงานอื่น ๆ ในหมู่บ้านเชิงใหม่และในหมู่บ้านข้างเคียง บางที
ทั้งสองอาจเคยหลับนอนด้วยกันมาแล้ว

เมื่อตอนหล้าเริ่มมาเกี่ยวเธอ จันทร์มีความสัมพันธ์เป็นพิเศษกับ
ประดิษฐ์ เด็กหนุ่มที่มาจากหมู่บ้านใกล้เคียงและเกี่ยวเธอมานานพอสมควร

เมื่อประดิษฐ์เห็นว่าจันทร์ให้ความชื่นชอบกับหล้า เด็กหนุ่มหมู่บ้านเดียวกันกับเธอ (สยามการณที่หล้าเป็นเก่ายได้เปรี้ยว) เขาจึงมีความโกรธและตีตัวออกห่างจากจันทร์ พร้อมทั้งกล่าวว่าเห็นได้ชัดแล้วว่าเธอมีแฟนใหม่เขาจึงต้องจากไปและจะไม่กลับมาอีก

จันทร์มีความกลัวในบางครั้งว่าประดิษฐ์เป็น “ผีกระ” ซึ่งจะต้องกลับมาทำร้ายเธอ ซึ่งไม่ใช่เป็นเรื่องที่จะเกิดขึ้นบ่อยนักในหมู่บ้านเชียงใหม่ ถ้าหากเด็กหนุ่มที่ถูกดุด่าเป็นผีกระแล้วเด็กหนุ่มคนนั้นจะมีความเกลียดชังผู้หญิงที่ด่าว่าเขา และจะกลับมาในรูปของนกยูง บินมาเกาะอยู่ในห้องของเธอ เผ่าจึงมองขณะที่เธอนอนหลับ หากเธอเริ่มอ่อนเพลียหรือไม่สบาย เธอก็จะอ่อนแอและผีกระสามารถเข้าสิงอยู่ในตัวเธอ ทำร้ายเธอหรือฆ่าเธอด้วยการกินอวัยวะภายใน แต่จันทร์ก็ไม่ได้เห็นนกยูงหลังจากที่ประดิษฐ์จากไปแล้ว ดังนั้น เธอจึงรู้ว่าเขาไม่ใช่ผีกระ (ถ้าเธอถูกประดิษฐ์เข้าสิง คนแก่ที่มีเวทมนต์คาถาก็คงจะถูกเรียกมา และใช้หางจระเข้เผียนตีเธอ จนกว่าผีจะยอมบอกชื่อมันเอง และถูกบังคับให้ออกไปจากร่างของเธอ)

ตามเรื่องราวตอนหลังของจันทร์และหล้า ทั้งสองต่างรักกันในระหว่างระยะเวลานั้น แต่ก็มีได้เปิดเผย เพราะกลัวว่าตัวเองจะไม่ได้รับรักตอบ จนในวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2515 (ระยะเวลาเดียวกับที่มูลสร้างความเกรี้ยวกราดในหมู่บ้านด้วยการอ้างว่าตัวเองท้อง) หล้าได้มาหาจันทร์และบอกกับเธอว่าเขารักเธอเหนือสิ่งอื่นใดในโลก หล้าเล่าให้ฟังว่า หลังจากที่เขากล่าวเช่นนั้นเธอก็ไม่ได้พูดอะไร แต่ชายหนุ่มก็บอกได้ว่านั่นคือผู้หญิงรักเขา และเขาก็มั่นใจว่าเธอรักเขาจริง จันทร์บอกเขาว่าถ้าเขารู้สึกเช่นนั้น เขาก็ควรที่จะไปพูดกับพ่อแม่ของเธอ (ถ้าหากเธอไม่รักเขา เธอควรจะต้องบอกเขาในตอนนั้น)

หลังจากไปพร้อมกับบอกว่า จะขอให้พ่อแม่บุญธรรมมาสู่ขอเธอกับพ่อแม่ เป็นประเพณีในหมู่บ้านเชียงใหม่ ที่พ่อแม่ของฝ่ายชายจะจัดการเกี่ยวกับการแต่งงานที่บ้านของฝ่ายหญิง พ่อแม่บุญธรรมของเขายกขาบอกว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ จะต้องไปบอกพ่อแม่จริงในหมู่บ้านใกล้เคียงก่อนและทั้งสองสามีภรรยา ก็ดำเนินการตามนั้นด้วยความกระตือรือร้น พ่อตาซึ่งเป็นพ่อจริง จึงได้มายังหมู่บ้านเชียงใหม่ และไปกับชายหนุ่มเพื่อพบกับหญิงสาวและพ่อแม่ของเธอ

ันท์อายุได้สิบแปดปี อ่อนกว่าหล้าสองปี แม่ของเธอเสียชีวิตเมื่อเธออายุได้สิบสี่ปี และหลังจากนั้นเธอก็รับผิดชอบดูแลพ่อของเธอ ทำงานบ้าน และเลี้ยงดูพวกน้องๆ เธอเริ่มเป็นสาวเมื่ออายุได้สิบหกปี และตามที่เธอบอก เธอได้พบปะกับชายหนุ่มมากมายก่อนที่จะหล้าจะมาเกี่ยวเธอ

การพบปะมีขึ้นในระหว่าง “คนใหญ่” (ผู้ใหญ่) ของทั้งสองครอบครัว อันมิตาและลุงของจันทร์เจรจากับพ่อตาและพ่อแม่บุญธรรมของหล้า ผู้ใหญ่ฝ่ายชายกล่าวว่าเด็กทั้งสองรักกัน และถามพ่อของจันทร์ว่าทางฝ่ายเขาชอบพอชายหนุ่มและเป็นที่ยอมรับหรือไม่

ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงกล่าวว่า เขาเป็นเด็กหนุ่มที่ดีมาก ยินดียอมรับอย่างเต็มที่ และเนื่องจากทั้งคู่ต่างรักกันแล้ว ก็รู้สึกเป็นสุขที่จะได้แต่งงานกันเสียที จากนั้นหนุ่มสาวก็ถูกนำตัวเข้ามาใต้ถุนว่าทั้งสองรักกันและต้องการที่จะแต่งงานกันหรือไม่ ทั้งคู่ตอบรับ เช่นนั้นแล้วครอบครัวทางฝ่ายหญิงก็จะบอกให้ครอบครัวทางฝ่ายชายเลือกวันอันเป็นมงคลสำหรับพิธีการแต่งงานและเลี้ยงฉลอง

พ่อและพ่อแม่บุญธรรมของหล้าตามถึงวันเกิดของจันทร์และนำเอารายละเอียดนี้ไปหาพ่อสี ซึ่งเป็นคนแก่มีอายุมากคนหนึ่งของหมู่บ้าน มีความรู้

และหนังสือเกี่ยวกับเวทมนต์คาถาที่จำเป็นสำหรับการเลือกวันอันเป็นมงคล
ของทุกสิ่งทุกอย่าง พ่อสีเอาวันเกิดของคนทั้งสองมาเปิดดูในตำรา และทำนาย
ว่าวันเสาร์ที่ 10 มิถุนายน เวลาบ่ายสี่โมง เป็นเวลาที่ดีที่สุดสำหรับการจัด
พิธีแต่งงาน

หลังจากนั้น พ่อบุญธรรมของหลักก็นำเงิน 25 บาทมาให้กับพ่อของ
หญิงสาว เป็น “ค่าใส่ผี” อันเป็น “ค่าที่จะต้องจ่ายให้กับผีบรรพบุรุษทาง
เชื้อสายของหญิงสาวสำหรับการเลี้ยงดูเธอมา” การแต่งงานจะมีขึ้นไม่ได้
หาก “ผีบรรพบุรุษ” เชื้อสายทางฝ่ายหญิงยังไม่ได้รับทราบ และเนื่องจากทั้ง
สองจะต้องอาศัยอยู่กับพ่อแม่ทางฝ่ายเจ้าสาว อย่างน้อยก็เป็นระยะแรกของการ
แต่งงาน จึงต้องบอกกล่าวแก่ผีวิญญาณบรรพบุรุษ เพื่อว่าจะได้ให้การ
คุ้มครองแก่สามีของเธอ

ผีเชื้อสายฝ่ายหญิงของจันทร์ ได้รับการเซ่นและบอกกล่าวในวันที่ 5
มิถุนายน จาก “ไกผี” ซึ่งเป็นผู้หญิงศักดิ์ “อาวุโส” ที่สุดในเชื้อสายของ
จันทร์ ขั้นตอนที่สำคัญที่สุดในการแต่งงานตามประเพณีนิยมสำหรับชาวบ้าน
ในสมัยก่อนและบางครั้งแม้แต่ในสมัยนี้ เด็กหนุ่มเพียงแต่ย้ายเข้าไปอยู่ใน
บ้านของผู้หญิงในวันฤกษ์งามยามดี หลังจากที่ได้บอกกล่าวแก่ผีวิญญาณของ
ฝ่ายหญิงแล้ว และถือกันว่าทั้งสองได้แต่งงานกันเรียบร้อยแล้ว ชายหนุ่มจะ
พกห่อข้าวของเครื่องใช้และมีดดาบของเขา (สัญลักษณ์ของผู้ชาย) มายังบ้าน
ของผู้หญิงในตอนดึกส่งดึกทุกวันนี้ชาวบ้าน ได้รับเอาธรรมเนียมการกินเลี้ยง
และพิธีการผูกข้อมือมาใช้ แต่อย่างไรก็ตามหลักการเดิมก็ยังคงยึดถือกันอยู่
นั่นคือ เรื่องสำคัญสำหรับการแต่งงานในหมู่บ้านเชียงใหม่ที่จะต้องเซ่นไหว้ผี
บรรพบุรุษเชื้อสายทางฝ่ายหญิง หากมีการปฏิบัติเช่นนั้นแล้ว ก็ถือว่าทั้งคู่ได้
แต่งงานกัน นี่เป็นสิ่งที่สมควรแก่การเน้นถึงเป็นอย่างยิ่ง เพราะคนไทยภาค-

กลางบางคนและคนอื่น ๆ เชื่อว่า ทั้งสองคนเป็นเพียงไปอยู่อาศัยด้วยกันโดยไม่มีการประกอบพิธีที่คนเหล่านั้นรู้จัก ไม่มีอะไรที่จะเกินไปกว่าความเป็นจริงพิธีการนั้นมีอยู่ คือการขอให้ผู้ใหญ่ของทั้งสองครอบครัวยอมรับในการแต่งงาน และจะมีการเงินค่า “สินสอด” แก่ภรรยาสำหรับหญิงสาวเสมอ เคยมีความพยายามที่จะแต่งงานแบบชาวคริสต์ขึ้นครั้งแรกในเมืองเชียงใหม่ แต่ก็ต้องเลื่อนออกไปเพราะผู้ใหญ่ของครอบครัวเจ้าสาวยืนยันว่า จะไม่รับรู้การแต่งงานจนกว่าจะได้มีการนำเงินมาใส่ผีให้เป็นที่เรียบร้อยแล้วก่อน (ดู McGilvary 1912 หน้า 207)

วันที่ 5 มิถุนายน มีการเซ็นสรวงผีวิญญาณ และวันที่ 6 หล้าก็ได้เข้าไปอาศัยอยู่ในบ้านของจันทร์ วันต่อมาทั้งสองเข้าเมืองเชียงใหม่เพื่อซื้อที่นอนหมอนมุ้ง และจัดการพิมพ์บัตรเชิญแบบทันสมัยและราคาแพง เพื่อส่งไปยังญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงของทั้งสองฝ่าย เชื้อเชิญให้มาเลี้ยงฉลองการแต่งงานในวันที่ 10 ทั้งหมดนี้แต่ก่อนไม่ทำกันยกเว้นครอบครัวที่ร่ำรวยจริง ๆ เท่านั้น จันทร์และครอบครัวของเธอเป็นผู้จ่ายค่าเลี้ยงและรับรอง แต่ก็โชคดีที่ได้เงินมาจากแขกหรือ พ่อเป็นค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ได้

หลังจากที่หมั้นกันมาแล้วหนึ่งเดือน พิธีแต่งงานสมัยใหม่ ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ยืมมาจากคนไทยภาคกลางและคนจีน ก็ได้เริ่มขึ้นในเวลาบ่ายสี่โมง กลุ่มหนุ่มสาวของหมู่บ้านเชียงใหม่ได้นำเอาเก้าอี้และโต๊ะจากวัดมาตั้งไว้ในงาน และช่วยเหลือจันทร์กับครอบครัวจัดการทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นในบริเวณลานบ้าน พวกเขาช่วยในการปรุงและจ่ายอาหารกับเครื่องดื่มและเด็กหนุ่มหลายคนช่วยจัดการเกี่ยวกับที่จอดรถจักรยานยนต์และจักรยานของแขกหรือทั้งหลาย แขกมากันประมาณสองร้อยคน ส่วนมากเป็นผู้ชายมาในฐานะเป็น

ตัวแทนของครอบครัวตามธรรมเนียม ประมาณบ่ายสี่โมงครึ่ง บรรดาแขก
เข้านั่งตามโต๊ะ สนทนาพาที ต้มกระแซะและกินถั่วลิสงที่จัดวางไว้มากมาย

ขณะเดียวกันข้างบนบ้าน จันทรและ “เพื่อนเจ้าสาว” ของเธอต่าง
แต่งตัวสวยสดงดงามด้วยผ้าไหมไทย เสียบผมด้วยดอกไม้ตามประเพณีนิยม
ของเชียงใหม่ ในบ้านคับคั่งด้วยหญิงผู้เฒ่าผู้แก่ซึ่งมาคอยดูว่าทุกสิ่งทุกอย่าง
ทำไปด้วยความถูกต้องหรือไม่ และคอยพรั้งกล่าวว่าจันทรช่างอ่อนหวานและ
หล้าช่างแสนดีเหลือเกิน ทั้งสองช่างมีความสุขเป็นที่ชื่นชมของคนทุกคน
ขณะที่จันทรกำลังเตรียมตัวอยู่ในห้องของเธอ แยกผู้มีเกียรติของสังคมหมู่บ้าน
ได้เข้ามาถึงห้องโถง อันเป็นที่สำหรับประกอบพิธี คนเหล่านี้คือ ผู้ใหญ่
บ้านของหมู่บ้านเดิมของเหล่าผู้ใหญ่วัยทั้งสองคนของหมู่บ้านเชียงใหม่ และ
ผู้ที่ารวายเป็นที่นับหน้าถือตาของชุมชนอีกหลายคน

ถึงตอนนั้น หล้าและกลุ่มเพื่อนฝูงก็จะมาถึงประตูบ้าน ด้วยความร่า
เริงและมึนเมาเล็กน้อย พร้อมทั้งหิ้วกล่องกระดาษใส่สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ
ของเขา อันเป็นเครื่องหมายแสดงถึงความเดียวดายจากการเดินทางมายัง
บ้านเจ้าสาวของชายหนุ่ม และแสดงถึงการที่จะต้องพึ่งพาครอบครัวของเธอ

กลุ่มเจ้าบ่าวมาถึงท่ามกลางเสียงประทัดดังตูมตาม และมีการต่อรอง
กันเกี่ยวกับค่าผ่านทางที่เจ้าบ่าวจะต้องจ่ายให้กับญาติของเจ้าสาว ก่อนที่จะ
ยอมรับให้เจ้าบ่าวเข้ามาปรากฏตัวว่าค่าผ่านทางเป็นเหล่าชาวหนึ่งขวด ซึ่งถูก
ยกขึ้นชูกวัดแกว่งไปมา ขณะที่หล้าและเพื่อนพากันเข้ามายังลานบ้าน ลุง
ของเจ้าสาวซึ่งเป็นสมาชิกในเชื้อสายฝ่ายหญิงของเธออยู่เป็นด่านสุดท้าย
ตรงประตูเรือน แต่เขาไม่สามารถขวางคลื่นของผู้คนได้ กลุ่มเจ้าบ่าวตรูกัน
เข้าไป แต่ก็ต้องสงบเสียงลงเล็กน้อย เมื่อได้เห็นกลุ่มบุคคลสำคัญของหมู่บ้าน
อยู่ตรงหน้า หล้าสวมกางเกงสีขาว เสื้อขาว และผ้าผูกคอเส้นเล็ก อัน

เป็นการแสดงถึงโอกาสที่เบงงานเป็นการ แม้ว่าเขาจะปล่อยตัวตามสบาย และทำตลกอยู่บ้างก็ตาม

หลังจากที่ร่อยุ่ครุ่นหนึ่ง เจ้าสาวก็เดินเข้ามา เมื่อทักทายกับแขกแล้ว เธอกับเพื่อนเจ้าสาวก็เข้าประจำที่ คุณเข่าลงเบื้องหลังหมอนตรงด้านหน้าของห้องโถง โดยหันหน้าออกสู่แขกหรือที่มา จากนั้นก็เป็นการกล่าวเล็ก ๆ น้อย ๆ ตามธรรมเนียมของการมาชุมนุมกันอย่างเบงงานเป็นการของคนไทย เริ่มต้นด้วยผู้ใหญ่บ้านทั้งสามและบรรดาญาติที่สำคัญ ๆ ของทั้งสองฝ่าย ออกมาพูดคุยาวเหยียดด้วยน้ำเสียงที่น่าเบื่อหน่ายตามลำดับ สิ่งที่พูดวนเวียนอยู่กับเรื่องว่า การแต่งงานเป็นโอกาสอันสำคัญยิ่งเพียงไร และเรื่องภรรยาและแม่ที่ดี สามิและพ่อที่ดีควรจะเป็นอย่างไร เจ้าว่าดูค่อนข้างจะเบื่อหน่ายในพิธีการ ส่วนเจ้าสาวรู้สึกตื้นถลว

ต่อจากนั้น ผู้มีเกียรติและญาติต่างทยอยมาผูกข้อมือคู่บ่าวสาวด้วยด้ายสีขาว และอวยพรให้ทั้งสองประสบโชคดี เสร็จแล้วเหล่าหิ้วกระเป๋าร่วมกับจันทร์เข้าพิธีจูงมือเข้าห้อง ท่ามกลางสายตาของคนทั้งปวง

ต่อมาอีกครู่หนึ่งการกินเลี้ยงก็เริ่มขึ้น แขกหรือทุกคนต่างพากันมานั่งในบริเวณลานบ้านข้างล่าง อาหารอันมีผักต่าง ๆ หมูเค็ม ลาบดิบ และเหล้าถูกนำทยอยเข้ามาเลี้ยงแขก เวลาผ่านไปจนเย็นมากแล้วก็ถึงวาระสุดท้ายของการกินเลี้ยง เจ้าบ่าวเจ้าสาวพร้อมด้วยเพื่อนเจ้าบ่าวเจ้าสาว เดินถือขันเงินขนาดใหญ่เต็มไปด้วยผ้าเช็ดหน้าอบกลิ่นหอมไปยังโต๊ะของแขกหรือรอบงาน ทุกคนต่างได้รับผ้าเช็ดหน้า และมีเพื่อนเจ้าบ่าวเจ้าสาวอีกผู้หนึ่งถือขันเงินลักษณะเดียวกัน สำหรับให้แขกมอบเงินของขวัญ

ระหว่างที่เดินไปตามโต๊ะต่าง ๆ เพื่อรับเงินของขวัญ มีอยู่บางโต๊ะที่พวกผู้ชายเมาปรืออยู่กับพื้น ชูซองใส่เงินขึ้นทรวง และขอให้เจ้าบ่าวเจ้าสาว

ยืนอยู่บนเก้าอี้ต่อหน้าทุกคน และให้ทั้งสองกอดจูบซึ่งกันและกันก่อนที่จะรับเงินของขวัญ พอถึงตอนนี้ เจ้าสาวเริ่มหน้าซีด แต่ก็พยายามปฏิบัติเพื่อให้ผ่านพ้นพิธีการหยอกล้อเจ้าบ่าวเจ้าสาวนี้ ซึ่งก็เป็นเรื่องธรรมดาสามัญในที่ต่าง ๆ หลายแห่งทั่วโลก ทั้งสองไม่ค่อยจะสนุกสนานกับพิธีนี้มากนัก เพราะไม่คาดว่าจะเจอ ในที่สุดงานก็เลิกในตอนหัวค่ำ และทุกคนต่างพากันกลับบ้าน

นี่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการเกี่ยวพาราสี และการแต่งงานในหมู่บ้าน
เชียงใหม่

ครอบครัว การสืบมรดก และเครือญาติ

การรวมกลุ่มและสถาบันทางครอบครัวและเครือญาติ มิได้มีโครงสร้างหละหลวมเช่นเดียวกันกับแง่มุมอื่น ๆ ของสังคมหมู่บ้าน ดังที่เราได้พิจารณามาแล้วในหนังสือเล่มนี้ ความคิดอุดมคติซึ่งกำหนดรูปแบบของครอบครัว และเป็นแนวทางพฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อสมาชิกในครอบครัวและเครือญาติ กำหนดกันขึ้นมาอย่างชัดเจนในสังคมเชียงใหม่ เช่นเดียวกันกับที่เป็นในสังคมอื่น ๆ การที่อุดมคติเหล่านี้ไม่ได้เป็นที่ตระหนักอย่างสมบูรณ์ในชีวิตจริง ไม่ทำให้สังคมชนบทไทยมีความแตกต่างไปจากวัฒนธรรมอื่นใด และทำนองเดียวกับผู้คนอื่น ๆ ทั่วโลก ชาวบ้านเชียงใหม่มิยอมมีการเลือกและการยึดหยุ่นบ้างสำหรับรูปแบบทางสังคมของพวกเขา เพื่อว่าพวกเขาจะสามารถทำให้เกิดประโยชน์แก่ตัวเองได้มากที่สุด แต่การจะพูดว่ามีครอบครัวและเครือญาติแบบโครงสร้างหละหลวม ก็ไม่ใช่จะใช้ได้กับสิ่งที่ได้พบเห็นในหมู่บ้าน¹

ครอบครัว

การเข้าอยู่อาศัยแบบมาตาลัย (Matrilocal)
และการแต่งงานกันภายในกลุ่ม

หลังจากที่แต่งงานแล้ว คู่สมรสในหมู่บ้านเชียงใหม่จะไปอาศัยอยู่ในบ้านพ่อแม่ของเจ้าสาว² ถ้าเจ้าสาวเป็นลูกสาวคนสุดท้าย ซึ่งจะเป็นผู้ที่ได้

รับบ้านเป็นมรดกจากพ่อแม่ คู่สมรสจะอาศัยอยู่ที่นั่นอย่างถาวร ถ้าหากไม่
ใช้ลูกคนสุดท้อง ทั้งสองมักจะอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของเจ้าสาวหนึ่งหรือสองปี
แล้วจึงค่อยไปอาศัยอยู่อย่างถาวรในบริเวณใกล้เคียง ๆ ส่วนมากมักจะเป็นใน
บริเวณลานบ้านเดียวกัน นี่เป็นอุดมคติที่แสดงให้เห็น และได้ถือปฏิบัติกัน
ในการแต่งงานเกือบทุกคู่ แม้ว่า ระยะของการอยู่อาศัยกับครอบครัวของ
ภรรยาจะเป็นเพียงระยะไม่กี่เดือนก็ตาม การอยู่อาศัยแบบมาตาลัยและแรง-
งานที่เจ้าบ่าวจะต้องให้แก่ครอบครัวของเจ้าสาว เป็นรูปแบบหนึ่งของการ
บริการเจ้าสาว อันเป็นวิถีทางของการตอบแทนผิบรรพบุรุษทางฝ่ายหญิงของ
เจ้าสาวและครอบครัวของเธอ ที่ให้ความคุ้มครองดูแลเธอมาจนเติบโตใหญ่
ผู้หญิงในหมู่บ้านอธิบายความรู้สึกพึงพอใจกับการอยู่อาศัยแบบมาตาลัยของตน
โดยอ้างว่า พวกเขาไม่สามารถที่จะอาศัยอย่างสงบสุขได้กับครอบครัวของสามี
โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับแม่ของเขา

กระนั้นก็ตาม ในรูปการณบางอย่าง รูปแบบของการอยู่อาศัยในอุดม
คตินี้ก็มิได้เป็นไปตามนั้น กล่าวคือ ถ้าครอบครัวฝ่ายชายร่ำรวยกว่า หรือ
มีสถานภาพสูงกว่าครอบครัวของฝ่ายหญิง และสามีภรรยาทั้งสองตัดสินใจว่า
จะเป็นประโยชน์ต่อตนเองอย่างยิ่งที่จะล้มหัวจมท้ายกับครอบครัวของฝ่ายชาย
ทั้งสองอาจจะย้ายไปหลังจากที่ได้มาอยู่กับครอบครัวของฝ่ายหญิงเป็นเวลาสอง
สามเดือน หรือทั้งคู่อาจจะอาศัยอยู่กับครอบครัวฝ่ายชาย ถ้าหากพ่อแม่ของ
เขาไม่มีลูกสาวแม้แต่คนเดียวที่จะมาช่วยทำงานบ้าน ดูแลยามแก่เฒ่า และ
รับมรดกบ้านและรับสืบทอดผิบรรพบุรุษเชื้อสายฝ่ายหญิง ในกรณีเหล่านี้
คู่สมรสจะไปอาศัยอยู่กับครอบครัวฝ่ายชาย หลังจากที่อยู่ไม่นานกับ
ครอบครัวฝ่ายหญิง ทั้งคู่อาจจะเลือกอยู่อาศัยกับพ่อแม่ของสามี (ปีตาลัย)
เหมือนกัน ถ้าหากเกิดความขัดแย้งส่วนตัวกับครอบครัวของภรรยา จนไม่

สามารถที่จะดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันได้ ความขัดแย้งดังกล่าวเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว ผู้เขียนได้ยืนยันว่ามีลูกเขยคนหนึ่งต้องวิ่งหนีลูกพี่นอกจากบ้านครอบครัวของภรรยาไป

กฎที่ให้ผู้ชายไปอาศัยอยู่กับครอบครัวของภรรยา ทำให้เขาอยู่ในฐานะที่ไม่ดีนัก ในระหว่างปีแรก ๆ ของการแต่งงาน เขาเป็นบุคคลภายนอกสำหรับทุก ๆ คนที่อยู่รอบตัวเขา และเขาต้องอยู่ภายใต้อำนาจของพ่อตา นอกจากที่จะต้องอาศัยอยู่ในบ้านของพ่อตาแล้ว ชายหนุ่มที่เพิ่งแต่งงานใหม่ยังอาจจะต้องนอนอยู่ในห้องเดียวกันกับพ่อตาแม่ยาย ถ้าหากครอบครัวนั้นยากจนมากและบ้านมีขนาดเล็ก เขาจะต้องทำงานในนาของครอบครัวของภรรยา คอยฟังคำสั่งจากพ่อตาของเขา กินข้าวจากยุงข้าวของพ่อตาแม่ยาย และต้องอาศัยพ่อตาสำหรับช่วยเหลือในเรื่องสำคัญต่าง ๆ เช่น หาเช่าที่นา เป็นต้น ในปีแรก ๆ ของการแต่งงาน เขาจะไม่มีปากเสียงอะไรในวงครอบครัว ภรรยาและลูกของเขาต้องอยู่ในโอวาทของพ่อตาซึ่งเป็นใหญ่เหนือกว่าเขา

แม็คคิลวารี ซึ่งเป็นนักเผยแพร่ศาสนาของชาวอเมริกันที่ได้กล่าวถึงแล้วในตอนต้น และเป็นนักสังเกตการณ์ชาวบ้านคนเมืองรอบ ๆ เมืองเชียงใหม่ตลอดชีวิตของเขา ได้กล่าวโดยสรุปว่า “หลังจากการแต่งงานแล้ว เป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันทั่วไปเกือบทุกแห่ง ที่สามีไปอาศัยอยู่กับครอบครัวของภรรยา เขากลายเป็นสมาชิกคนหนึ่งของครอบครัว และอยู่ได้บังคับบัญชาของครอบครัว จนแทบจะตัดขาดออกไปจากครอบครัวของเขาเอง” (McGilvary 1912 หน้า 178)

หากชายหนุ่มที่แต่งงานเข้ามาอยู่ในครอบครัวของภรรยามาจากหมู่บ้านอื่น ฐานะของเขายิ่งแย่กว่าชายหนุ่มที่มาจากหมู่บ้านเดียวกัน เขาจะ

ถูกตัดออกจากการสนับสนุนใด ๆ ของครอบครัวของเขาในการดำเนินชีวิตประจำวัน และต้องพึ่งพาอาศัยครอบครัว ญาติ และเพื่อนบ้านของภรรยาของตน อย่างไรก็ตาม ผู้ชายมักจะหลีกเลี่ยงการแต่งงานกับคนภายนอกหมู่บ้าน การแต่งงานของคน 140 ใน 294 รายในหมู่บ้านเชียงใหม่ ที่ผู้เขียนมีข้อมูลอยู่ เป็นการแต่งงานแบบภายในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการแต่งงานที่ทั้งชายและหญิงอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน การแต่งงานเช่นนี้ ชายหนุ่มยังคงต้องไปอยู่อาศัยในบ้านของพ่อตาและยังอยู่ในฐานะที่ไม่มีปากมีเสียง แต่เพราะว่าสมาชิกในครอบครัวของภรรยาเป็นชาวบ้านเดียวกัน และเพราะว่าเขา ยังคงอยู่ใกล้กับครอบครัว เครือญาติ และเพื่อน ๆ การดำเนินชีวิตของเขาจึงไม่ถูกตัดออกไปจากความสัมพันธ์ที่กลมเกลียวกันมาแต่ก่อน ซึ่งผิดกับการแต่งงานไปอยู่หมู่บ้านอื่น

สิ่งเหล่านี้เป็นอุดมคติ ถ้าเราเทียบอุดมคติกับพฤติกรรมจริง ๆ ของชาวบ้าน และบรรยายพฤติกรรมด้วยความหมายทางสถิติ ผลจะปรากฏดังนี้ ในการแต่งงานแบบภายในหมู่บ้าน 140 ราย 88 รายเป็นแบบมาตาลัย เป็นไปตามรูปแบบอุดมคติ ซึ่งผู้ชายจะไปอาศัยอยู่กับครอบครัวของผู้หญิงก่อน และอาศัยอยู่ต่อไปในฐานะเป็นเจ้าของบ้าน หรืออาศัยอยู่ใกล้ ๆ ซึ่งปกติจะอยู่ในบริเวณลานบ้านเดียวกัน 18 รายเป็นแบบมาตา-นวลัย (matri-neoloca) คือหลังจากที่มาอยู่อาศัยกับครอบครัวของภรรยาระยะหนึ่งก่อนแล้ว ทั้งสองก็จะมีบ้านของตนเองต่างหากออกไปจากบ้านและลานบ้านของพ่อตาแม่ยาย แต่ยังคงอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน อีก 16 รายเป็นแบบมาตา-ปิตาลัย (matri-patrilocal) คือ หลังจากที่มาอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของฝ่ายหญิงระยะหนึ่งก่อนแล้ว ทั้งสองสามีภรรยาก็จะย้ายไปอยู่กับพ่อแม่ของผู้ชายหรืออยู่ใกล้ ๆ บ้านของฝ่ายชาย แต่ก็ยังคงอยู่ในหมู่บ้านเชียงใหม่ ที่เหลืออีก 18

รายเป็นการแต่งงานแบบนวาลัย (neolocal) ซึ่งคู่สมรสใหม่จะไม่ไปอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของฝ่ายหญิงเลย แต่ไปปลูกบ้านอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเชียงใหม่ต่างหากจากบ้านพ่อแม่ของทั้งสองฝ่าย ถ้าหากไม่มีที่ให้ปลูกบ้านเลย ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่เริ่มจะเป็นของธรรมดากับการขยายตัวของประชากรอย่างมากในระยะห้าสิบปีที่ผ่านมา ทั้งคู่ก็ต้องไปเผชิญโชคที่อื่นแม้กระทั่งนอกหมู่บ้านออกไป

การเข้าอยู่อาศัยแบบมาตาลัยที่คิดไปจากกฎเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น เมื่อคู่สมรสเข้าอยู่อาศัยแบบมาตา-นวาลัยหรือนวาลัยภายในหมู่บ้าน ไม่ถือว่าเป็นัยสำคัญในโครงสร้าง เพราะความสัมพันธ์ทางสังคมแบบผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ระหว่างพ่อตาแม่ยายกับครอบครัวของลูกสาวก็ยังอยู่ในลักษณะเดิมและถือปฏิบัติกันอยู่ แม้ว่าลูกสาวที่แต่งงานไปจะไม่ได้อาศัยอยู่ในบริเวณลานบ้านของพ่อแม่ แต่ก็ยังคงอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ถ้าการอยู่อาศัยเป็นแบบปิตาลัย ก็จะเป็นปิตาลัยแบบครอบครัวขยาย และรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างลูกเขยกับพ่อตาแม่ยายก็ จะไม่มีการปฏิบัติ แต่การแต่งงานแบบนี้มีไม่มาก และที่มีก็เพียงเพื่อลดช่องว่างในการมีความสัมพันธ์ในครอบครัว อันเนื่องมาจากที่ไม่มีลูกสาวแม้แต่คนเดียวในครอบครัวของสามี

เมื่อพิจารณาถึงการแต่งงานอีก 154 ราย (จาก 294 รายที่ผู้เขียนมีข้อมูล) ซึ่งเป็นการแต่งงานแบบภายนอกวงหมู่บ้าน นั่นคือ การแต่งงานที่ผู้ชายหรือผู้หญิงหมู่บ้านเชียงใหม่แต่งงานกับคนที่มาจากหมู่บ้านอื่น มี 48 รายที่ผู้ชายจากภายนอกแต่งงานกับผู้หญิงเชียงใหม่ และเข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านของภรรยา 46 รายเป็นผู้ชายจากหมู่บ้านเชียงใหม่แต่งงานออกไปอยู่ในหมู่บ้านของภรรยา ซึ่งเกือบจะเป็นจำนวนแลกเปลี่ยนกัน ดังนั้น 94 ใน 154 รายของการแต่งงานแบบภายนอกนี้ จึงเป็นไปตามกฎของการอยู่อาศัย

แบบมาตาลัย มี 59 ใน 154 รายของการแต่งงานแบบภายนอกที่ผู้หญิงของหมู่บ้านเชียงใหม่แต่งงานออกไป หรือผู้หญิงจากหมู่บ้านอื่นแต่งงานเข้ามาในหมู่บ้าน ฉะนั้น ใน 59 รายนี้ จะไม่อยู่ในกฎของการอยู่อาศัยแบบมาตาลัย และทำนองเดียวกับผู้ชายที่แลกเปลี่ยนระหว่างหมู่บ้าน ผู้หญิงก็แลกเปลี่ยนในจำนวนคู่เช่นกัน คือมีผู้หญิง 29 คนแต่งงานเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านเชียงใหม่ และผู้หญิงเชียงใหม่แต่งงานออกไปอยู่หมู่บ้านอื่น 30 คน ผู้หญิงที่แต่งงานออกไปจากหมู่บ้านของตน เพราะด้วยความจำเป็นบีบบังคับ ส่วนมากเพราะยากจนและไม่มีโอกาสที่จะรับมรดกบ้านหรือสมบัติใดๆ ในหมู่บ้านของตนเอง ส่วนรายชื่อที่เหลือสุดท้ายเป็นรายชื่อที่พบเห็นน้อยมาก คือ ทั้งผู้ชายและผู้หญิงมาจากที่อื่นและอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเชียงใหม่

แม้ว่าจะมีรายชื่อแยกแยะต่าง ๆ เหล่านี้ แต่ในระยะหลายสิบปีที่ผ่านมาผู้ชายและผู้หญิงส่วนใหญ่ของหมู่บ้านเชียงใหม่ คือ 79 เปอร์เซ็นต์ของผู้ชาย และ 86 เปอร์เซ็นต์ของผู้หญิงได้แต่งงานอยู่ภายในหมู่บ้าน สังคมหมู่บ้านเป็นสังคมที่ผสมผสานผูกพันกันอยู่ภายใน ในแง่ที่ว่าครอบครัวส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกันโดยการแต่งงานกันไปมา (โดยที่จจะรู้สึกหรือไม่รู้สึกก็ตาม)

วัฏจักรของครอบครัว

การเปลี่ยนแปลงของชีวิตครอบครัวในหมู่บ้านเชียงใหม่ สามารถที่จะเข้าใจได้ก็ด้วยในลักษณะของวัฏจักรของกลุ่มภายในครัวเรือน (ดู Goody 1962) โครงสร้างทางสังคมในหมู่บ้านเชียงใหม่เป็นกระบวนการตามกาลเวลาเช่นเดียวกับหมู่บ้านในที่อื่น ๆ³

วัฏจักรภายในครัวเรือนแบบอุดมคติของหมู่บ้านเชียงใหม่ ดูได้จากรูปที่ 3 วัฏจักรนี้เริ่มต้นด้วยการแต่งงานของคู่หนุ่มสาวและการให้กำเนิดบุตร

ในเวลาต่อมา กลายเป็นครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) ขึ้นใหม่ (ดู
ระยะที่ 1 ของรูปที่ 3)

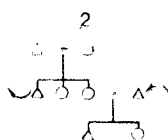
เมื่อบรรดาเด็ก ๆ เติบโตใหญ่ พวกที่เป็นลูกชายก็แต่งงานออกไปจาก
ครอบครัว และไปอาศัยอยู่กับครอบครัวภรรยาของพวกเขา เป็นที่คาดหวัง
กันว่าพวกเขาต้องออกไปจากครอบครัวที่ให้น้ำหนักเพื่อเผชิญโชคชะตาด้วยตนเอง
โดยอุดมคติแล้ว พวกที่เป็นลูกสาวต้องแต่งงานตามลำดับอายุ ลูกสาวแต่ละ
คนและสามีของตนจะอาศัยอยู่ในบ้านพ่อแม่ของเธอเป็นระยะเวลาหนึ่งคือตั้งแต่
สองสามเดือนไปจนถึงหลายปี เมื่อลูกเขยย้ายเข้ามาอยู่อาศัยร่วมกับครอบครัว
ของภรรยา และเกิดมีบุตร ก็จะเป็นการเพิ่มครอบครัวเดี่ยวขึ้นใหม่กับ
ครอบครัวเดิม โครงสร้างของครอบครัวหนึ่งในหมู่บ้านเชียงใหม่ก็จะเปลี่ยนแปลง
จากครอบครัวเดี่ยวที่ได้กล่าวมาแล้ว (ระยะที่ 1) เป็นครอบครัว
ขยายตามเชื้อสายฝ่ายหญิงที่มีสมาชิกหลายรุ่นอายุ อันประกอบไปด้วยพ่อแม่
ลูกชายลูกสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน และลูกสาวที่แต่งงานแล้วกับสามีและลูก ๆ
(ระยะที่ 2)

ถ้าหากในครอบครัวมีลูกสาวเพียงคนเดียว เธอ สามี และลูก ๆ ก็
อาศัยอยู่ร่วมกับพ่อแม่ของเธอตลอดชีวิต และได้รับมรดกบ้านในที่สุด แต่
ถ้าในครอบครัวมีลูกสาวมากกว่าหนึ่งคน ลูกสาวที่แต่งงานเป็นคนแรกและ
ครอบครัวของเธอ มักจะย้ายออกไปอยู่อีกบ้านหนึ่งต่างหาก เมื่อลูกสาวคน
ถัดไปแต่งงานและนำเอาสามีมาอาศัยอยู่ในบ้านของพ่อแม่ ลูกสาวที่แต่งงาน
แล้วสองคนไม่สมควรที่จะอาศัยอยู่ในบ้านของพ่อแม่ในเวลาเดียวกัน แต่ก็
อาจจะมีบ้างเป็นบางครั้งที่อยู่รวมกันเพียงชั่วระยะเวลาอันสั้น ถ้าลูกสาวสอง
คนแต่งงานในเวลาไล่เลี่ยกัน ลูกสาวคนโตและสามีจะย้ายออกไปอาศัยอยู่ใน
บ้านหลังเล็กในบริเวณลานบ้านของพ่อแม่ หรือใกล้กับบ้านของพ่อแม่มาก

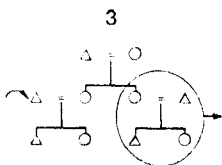
ที่สุดที่จะทำได้ และยังคงอยู่ในอาณาเขตของครอบครัวฝ่ายหญิง เนื่องจากทั้งสองยังต้องช่วยแรงงานให้กับพ่อตาแม่ยาย แต่ทั้งสองก็พยายามที่จะแสวงหาความเป็นอิสระ ส่วนมากก็ด้วยการหาซื้อที่ดินของตนเอง ให้เร็วที่สุดเท่าที่จะ

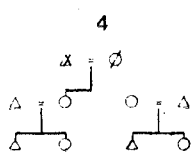
ครอบครัวใหม่แบบ เตี่ย

ครอบครัวใหม่แบบขยายทาง เชื้อสายฝ่ายหญิง ลูกชายแต่งงานออกไป ลูกสาวคนแรกนำเอาสามี เข้ามามีอยู่ในครอบครัว

ครอบครัวใหม่แบบขยายทาง เชื้อสายฝ่ายหญิง ที่มีขนาดใหญ่ขึ้น จากการแต่งงานของลูกสาวคนที่สอง ครอบครัวของลูกสาวคนแรกย้ายออกไปอยู่อีกบ้านหนึ่งต่างหาก และค่อย ๆ กลายเป็นครอบครัวอิสระ

วัฏจักร เป็นไปอย่างสมบูรณ์คือ ครอบครัวของลูกสาวคนแรก เป็นอิสระ เต็มที่ พ่อแม่ในครอบครัวเดิม เสียชีวิตไป ครอบครัวของลูกสาวคนเล็กได้สืบมรดกบ้าน

แต่งงานออก

แต่งงานเข้า

เสียชีวิต

รูปที่ 3 ระยะต่าง ๆ ในครอบครัวและวัฏจักรของครัวเรือน

สามารถทำได้ พ่อแม่มักจะสงวนอำนาจไว้ให้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และกระบวนการที่ครัวเรือนซึ่งเคยอยู่ในความดูแล ได้กลายเป็นครอบครัวที่อิสระนั้น มักจะใช้เวลานานและมักจะทำให้เกิดความขัดแย้ง

ระยะที่ 3 ของวัฏจักรครอบครัวในรูปที่ 3 เป็นระยะที่ลูกชายทุกคนแต่งงาน และออกไปอาศัยกับครอบครัวของภรรยา ลูกสาวคนรองแต่ง

งานและอาศัยอยู่กับสามีในบ้านของพ่อแม่ของตน ลูกสาวคนโตและครอบครัวซึ่งต้องพึ่งพ่อแม่อยู่นั้น อาศัยอยู่ในบริเวณแถบบ้านใกล้ ๆ กับบ้านของพ่อแม่

ระยะ 4 ของวัฏจักรครอบครัวเริ่มขึ้น เมื่อลูกสาวคนเล็กสุดและสามีของเธอทำการดูแลบ้านแทนพ่อแม่ ถ้าพ่อแม่มีความปรารถนาเช่นนั้นแล้ว ก็จะมีการแบ่งสมบัติให้ลูก ๆ ในตอนนี้และให้ครอบครัวลูกสาวที่พึ่งพ่อแม่ได้มีอิสระพึ่งตัวเอง วัฏจักรสิ้นสุดลงเมื่อลูกสาวคนเล็กสุดที่แต่งงานแล้วและครอบครัวของเธอ ได้รับมรดกบ้านจากพ่อแม่ที่เสียชีวิตไป และจะมีการแบ่งสมบัติกัน (ถ้ายังมีได้มีการแบ่งมาก่อน) ครอบครัวที่ไม่เป็นอิสระก็จะ เป็นอิสระ และเริ่มต้นวัฏจักรอีกครั้งหนึ่ง⁴

ประเภทของครอบครัวและครัวเรือน

ในปี พ.ศ. 2515 จากการสำมะโนประชากรของผู้เขียน ปรากฏว่า ในหมู่บ้านมีประชากร 875 คนและ 206 ครัวเรือน โดยเฉลี่ยจะเป็นครัวเรือนละ 4.25 คน ตามที่แสดงให้เห็นในตารางที่ 10 มี 129 ครัวเรือนเป็นครอบครัวแบบเดี่ยว 8 ครัวเรือนเป็นครอบครัวแบบเดี่ยวผนวกกับญาติเชื้อสายทางฝ่ายหญิง 43 ครัวเรือนเป็นครอบครัวแบบขยายทางเชื้อสายฝ่ายหญิงโดยมีสมาชิกสามรุ่นอายุอาศัยอยู่ในชายคาบ้านเดียวกัน 10 ครัวเรือนเป็นครอบครัวแบบขยายทางเชื้อสายฝ่ายชาย และอีก 16 ครัวเรือนเป็นครอบครัวประเภทอื่น ๆ

ตารางที่ 10

ประเภทของครัวเรือนในหมู่บ้านเชิงใหม่ พ.ศ. 2515

1. ครัวเรือนครอบครัวแบบเดี่ยว (สามี ภรรยา และลูกที่ยังไม่แต่งงาน)	129
2. ครอบครัวแบบเดี่ยวผนวกกับญาติทางเชื้อสายฝ่ายหญิง	8
3. ครอบครัวแบบขยายที่อาศัยอยู่กับฝ่ายหญิง (สามี ภรรยา ลูกสาวที่แต่งงานแล้ว สามีของลูกสาว และลูกของ ลูกสาว รวมสามรุ่นอายุคน)	43
4. ครอบครัวแบบขยายที่อาศัยอยู่กับฝ่ายชาย (สามี ภรรยา ลูกชายที่แต่งงานแล้ว ภรรยาของลูกชายและลูก ๆ)	10
5. ประเภทอื่น ๆ *	16

รวมครัวเรือน

206

* ครัวเรือนประเภทอื่น ๆ ประกอบไปด้วย : พ่อหม้าย, แม่หม้าย (2 ราย), ชายโสด, พี่ชายและน้องสาว, ผู้ชาย น้องสาวและลูกสาวของพี่สาว, ผู้ชายและลูกชาย, แม่หม้าย และลูกชายกับลูกสาวของเขา, แม่หม้ายและลูกชายของลูกสาว, แม่หม้ายและลูกสาวของลูกชาย, แม่หม้ายและลูกชายของลูกสาวของเพื่อน, แม่หม้ายและลูกชายของลูกสาวของลูกสาวของพี่ชาย, ผู้หญิงและลูกสาวของลูกชายของพี่สาว, แม่หม้ายและลูกชาย และลูกสาวของลูกสาว, และผู้หญิงที่ถูกทอดทิ้งกับลูกสาว (2 ราย)

ครอบครัวแบบเดี่ยวหลายครัวเรือนที่กล่าวข้างต้น ความจริงแล้วมิได้เป็นครัวเรือนอิสระ พวกเขาเกี่ยวโยงกับครัวเรือนของพ่อตาแม่ยายในลักษณะที่อยู่ได้อำนาจ หรือต้องพึ่งพาอาศัยในระดับต่าง ๆ กัน ครัวเรือนที่อยู่ได้อำนาจมากที่สุด ต้องคอยพึ่งคำสั่งจากครัวเรือนพ่อแม่เช่น ทำงานในท้องนาให้ และกินข้าวจากยุงข้าวในครัวเรือนของพ่อแม่ ครัวเรือนที่อยู่

ในอำนาจน้อยลงไป โดยที่มีผลผลิตในเรื่องอาหารของตนเอง คือมียุ่งข้าว และทำการเพาะปลูกในนาเอง แต่มิได้เป็นเจ้าของที่นาที่แท้จริง ที่นายังคงเป็นของพ่อแม่อยู่ ครัวเรือนที่ต้องพึ่งพาดังกล่าวเหล่านี้เป็นสมาชิกในครอบครัวแบบขยายทางเชื้อสายฝ่ายหญิง แม้ว่าพวกเขาจะมีได้อาศัยอยู่ในชายคาบ้านเดียวกันกับครอบครัวพ่อแม่ของภรรยาก็ตาม ในอีกนัยหนึ่งหมู่บ้านเชียงใหม่มีครอบครัวที่เป็นแบบขยายทางเชื้อสายฝ่ายหญิง มากกว่าครัวเรือนแบบมาดาลัย ครัวเรือน (หน่วยที่อาศัยและครองสมบัติร่วมกัน) และครอบครัว (หน่วยตามกฎหมายซึ่งมีการจัดการในเรื่องแรงงานและบางครึ่งแบ่งปันข้าวแก่กัน) จะไม่เป็นหน่วยเดียวกันเสมอไป (ดู Mizuno [1968] และ Keyes [1975] สำหรับการวิเคราะห์ที่คล้าย ๆ กัน)

ความสัมพันธ์ของครอบครัว

ความสัมพันธ์ที่สำคัญในครอบครัวของหมู่บ้านเชียงใหม่ คือความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกสาว ภรรยากับสามี และพ่อตากับลูกเขย

ในปีแรก ๆ ของการแต่งงานของผู้หญิง เมื่อเธออาศัยอยู่ในบ้านของพ่อแม่ หรือในบ้านหลังเล็กที่ยังต้องพึ่งพาอาศัยและอยู่ใกล้ ๆ กับบ้านพ่อแม่ เธอยังคงต้องเชื่อฟังพ่อแม่และอยู่ใต้อำนาจของพ่อของเธอ ถ้าพ่อต้องการสั่งให้ลูกเขยทำอะไร ก็มักจะสั่งผ่านลูกสาวหรือหลานสาว เขาสามารถสั่งให้ลูกสาว สามีของเธอ และเด็กๆ ไปทำงานในที่นาของเขาและไปแทนเขาในการแลกเปลี่ยนแรงงานกับครอบครัวอื่นในหมู่บ้าน หนทางหนึ่งที่ผู้ชายจะสามารถสร้างสมัครพรรคพวกขึ้นในหมู่บ้าน ก็ด้วยการให้ลูกสาวนำเอาลูกเขยมาในครอบครัว

ความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาวที่แต่งงานแล้วและอาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกันหรือใกล้ ๆ กัน ก็ยังคงใกล้ชิดเหมือนเดิมตลอดชีวิต (ดูกรณีที่คล้ายกันใน Nash [1965] หน้า 51) เชื้อสายทางฝ่ายหญิงเป็นสายใยโครงสร้างของครอบครัว ที่สืบทอดกันมาจากรุ่นอายุหนึ่งไปสู่อีกรุ่นอายุหนึ่ง บ้าน สวน บางส่วนของที่นาของครอบครัว และวิญญาณบรรพบุรุษเชื้อสายฝ่ายหญิง จะสืบทอดจากยายมาสู่แม่และสู่ลูกสาวและต่อไปจนถึงหลานสาวต่อๆ กันมาโดยไม่ขาดตอน ผลประโยชน์ร่วมกันเป็นแกนสำคัญของผู้หญิงที่ยืนยาวกว่าหนึ่งชั่วอายุคน พวกเธอนำผู้ชายเข้ามาในครอบครัวเพื่อเป็นแรงงานในทุ่งนา เป็นผู้บังคับบัญชาในครอบครัว และให้ลูกแก่พวกเธอ คายส์ (Keyes 1975 หน้า 291) ได้บรรยายถึงผู้หญิงในหมู่บ้านหนองดินในภาคอีสานว่า ได้แสดงถึงความมั่งคั่งต่อผู้บังคับเกิดเกล้า ด้วยการทำบุญที่วัด อุทิศส่วนกุศลให้กับพ่อแม่ของตน ซึ่งในหมู่บ้านเชียงใหม่มักมีการ ปฏิบัติเช่นนั้น

ตามที่ซูลามิธ ฮายส์ พอตเตอร์ (Sulamith Heins Potter 1975) ได้ชี้ให้เห็นชาวบ้านได้แก้ไขปัญหการสืบทอดอำนาจในครอบครัว ในแนวทางที่แตกต่างไปจากที่ปฏิบัติกันตามวิธีของการสืบเชื้อสายทางฝ่ายชาย ซึ่งลูกชายคนโตจะสืบทอดอำนาจจากพ่อ และแตกต่างไปจากที่ปฏิบัติกันส่วนมากตามวิธีของสืบเชื้อสายทางฝ่ายหญิง ซึ่งลูกชายของน้องสาวจะสืบทอดอำนาจจากพี่ชายของแม่ วิธีการในหมู่บ้านเชียงใหม่นี้เป็นแบบการสืบทอดจากการแต่งงาน (affinal succession) ซึ่งอำนาจในครอบครัวผ่านจากพ่อตามาสู่ลูกเขย อันเป็นผู้ชายที่เกี่ยวข้องกันก็แต่เพียงความผูกพันกับภรรยาซึ่งเป็นเชื้อสายทางฝ่ายหญิง ผู้ชายควรจะต้องเป็นแรงงานที่เต็มอกเต็มใจให้พ่อตาและยอมตกอยู่ใต้อำนาจของพ่อตา ผลตอบแทนที่ได้จากการช่วยทำนาก็คือ

ลูกเขยและครอบครัวจะมีสิทธิเอาข้าวจากยุ้งข้าวของพ่อตามากิน ลูกเขยกับพ่อตาเป็นบุคคลที่ไม่ได้เกี่ยวเนื่องกันเลย นอกจากความผูกพันที่เกิดขึ้นจากการแต่งงาน นั่นคือ ทั้งสองคนแต่งงานเข้ามาอยู่ในครอบครัวเชื้อสายทางฝ่ายหญิงเดียวกัน พ่อตาสามารถที่จะใช้แรงงานจากลูกเขย และควบคุมเขาได้ ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ยังความไม่พอใจให้กับผู้ชายที่เยาว์วัยกว่า ความสัมพันธ์นี้อาจเกิดการแตกหักกันขึ้นได้ และเพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงความยุ่งยาก จึงมีการหลีกเลี่ยงกันระหว่างพ่อตาแม่ยายกับลูกเขย ทั้งสองฝ่ายเกือบจะไม่เคยพูดด้วยกัน และหลีกเลี่ยงการพบปะกันเท่าที่จะทำได้

ครอบครัวที่ไม่เป็นอิสระจะพยายาม สะสมเงินเพื่อซื้อบ้านและที่ดิน เพื่อที่จะได้เป็นอิสระจากครัวเรือนพ่อแม่โดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเร็วได้ เมื่อเวลาล่วงเลยไป หนุ่มลูกเขยเริ่มหาเงินหาทองของตนเอง หนทางหาเงินของเขามีอยู่หลายทาง เขาอาจจะปลูกพืชหมุนเวียนในที่นาที่พ่อตาให้หรือให้เช่า ในอัตราค่าเช่าถูก ๆ หรืออีกนัยหนึ่ง เขาอาจจะเริ่มเก็บเกี่ยวสิ่งตอบแทนจากความสัมพันธ์ของเขากับครอบครัวของภรรยา เขาอาจทำงานในที่นาของเขาเองถ้าเขาได้รับเป็นมรดกมาบ้าง เขาสามารถที่จะรับจ้างเป็นแรงงานทำการเกษตรในที่นาของชาวบ้านอื่น ๆ และยังสามารถที่จะไปทำงานเป็นกรรมกรในเมืองอีกด้วย ภรรยาของเขาอาจจะหาเงินโดยเป็นแม่ค้าในตลาดหรือเปิดร้านขายของเล็ก ๆ ในหมู่บ้านได้

ถ้าผู้ชายแต่งงานกับผู้หญิงซึ่งจะเป็นผู้รับมรดกบ้านและบริเวณบ้านจากพ่อแม่ของเธอ เขาก็จะอาศัยอยู่ในบ้านพ่อแม่ของเธอต่อไป และค่อย ๆ มีอำนาจมากขึ้น ขณะที่พ่อตาแก่ตัวลง การต่อสู้ดิ้นรนอย่างไม่ลดละเกิดขึ้นเกือบทุกครอบครัวในหมู่บ้าน ระหว่างคนหนุ่มซึ่งปรารถนาที่จะมีอำนาจเต็มที่ในครอบครัว และพ่อแม่ของภรรยาซึ่งปรารถนาที่จะรักษอำนาจในครอบ

ครัวและการเป็นเจ้าของที่ดินให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ การมีอำนาจในครอบครัวขึ้นอยู่กับ การถือครองที่ดิน ดังนั้นคนแก่จึงอยากจะรักษาความเป็นเจ้าของที่ดินของตนไว้ เพื่อเป็นหลักประกันว่าจะได้รับการปรนนิบัติเมื่อมีอายุมาก เมื่อพ่อตาว่างมือหรือเสียชีวิตไป ลูกเขยก็จะเข้าแทนที่ในฐานะเป็นผู้นำของครอบครัว

ความสัมพันธ์ ระหว่างพ่อกับลูกชายแตกต่างไปจากความสัมพันธ์ระหว่างพ่อตากับลูกเขย ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับลูกชายในหมู่บ้านคล้าย ๆ กับความสัมพันธ์อันอบอุ่นและไม่เจ้ายศเจ้ายางระหว่างพ่อกับลูกชายชาวเกาะทรอปรีแอนต์ ที่บรรยายโดยมาลินอฟสกี (Malinowski) และความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายกับพ่อตาของเขา คล้าย ๆ กับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายกับพี่ชายของแม่ของเขาในเกาะทรอปรีแอนต์ โดยที่พ่อตาเป็นบุคคลทรงอำนาจที่ผู้ชายจะเป็นผู้สืบอำนาจอันถูกต้องแทนต่อไป ขณะที่เด็กชายยังเยาว์วัยอยู่ พ่อของเขาจะรับผิดชอบในการสอนให้ไถนา จับปลา สานเสื่อและตะกร้าไม้ไผ่ และทำสิ่งต่าง ๆ ที่ผู้ชายในหมู่บ้านควรจะทำ ถ้าพ่อมีเงินทองก็จะส่งลูกชายไปบวชเป็นเณรปีหรือสองปี และเป็นการสร้างผลบุญให้กับพ่อแม่ในชาติหน้า ลูกชายจะต้องรัก เคารพ และเชื่อฟังพ่อแม่ เป็นการตอบแทนที่ได้รับการศึกษาตามวิถีทางของลูกผู้ชาย และที่ได้เลี้ยงดูมา และเขาจะต้องช่วยทำงานในไร่นาของพ่อ

ความผูกพันต่าง ๆ ระหว่างแม่กับลูกชายยิ่งอบอุ่นกว่าความผูกพันระหว่างลูกชายกับพ่อ แม่ต้องการให้ลูกชายรักตน และมีความภูมิใจที่มีที่ดินในหมู่บ้านสำหรับให้เป็นมรดกแก่ลูก เพื่อจะได้ไม่ต้องแต่งงานออกไปอยู่หมู่บ้านอื่น

ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกชายแม้ว่าจะเป็นความรัก แต่ก็
เป็นความผูกพันที่ไม่มีความสำคัญทางโครงสร้างเหมือนความสัมพันธ์ระหว่าง
พ่อแม่กับลูกสาว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระหว่างพ่อแม่กับลูกสาวที่จะเป็นผู้รับ
มรดกบ้าน และคอยดูแลพ่อแม่เมื่อแก่เฒ่า บรรดาลูกชายไม่มีความสนใจ
ครอบครัวที่ให้เกิดแก่ตนในระยะยาวและอย่างถาวร เพราะว่าพวกเขาต้อง
ไปจะต้องออกจากครอบครัว และแต่งงานเข้าไปอยู่ในครอบครัวอื่น ลูกชายไม่
ได้มีสถานภาพในครอบครัวมากเท่าลูกเขย สถานการณ์เช่นนี้คีย์ส (Keyes
1975 หน้า 290) ได้กล่าวถึงในภาคอีสานว่า ลูกเขยมีความเหนือกว่า
ลูกชายในครอบครัวเมื่อหัวหน้าครอบครัว ได้เสียชีวิตไป และเป็นตัวแทน
ของครอบครัวในการไปประชุมที่วัด ความภักดีและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ
ของผู้ชายอยู่ที่ครอบครัวภรรยาของเขาและครอบครัวแบบเดียวที่เขาและ
ภรรยาจะมีกันขึ้นใหม่ เมื่อลูกชายเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ ความจริงทางโครง
สร้างนี้จะสังเกตได้จากความขัดแย้งระหว่างพ่อกับลูกชาย เกี่ยวกับการใช้แรง
งานลูกชายในการทำนาของพ่อ ชายหนุ่มเริ่มสนใจที่จะหาเงินสำหรับตน
เองและเกี่ยวสาวมากขึ้นกว่าที่จะทำงานให้กับครอบครัวที่เกิดของตน
แต่ความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกชายก็ยังคงมีอยู่ด้วยความอบอุ่นและแน่น
แฟ้น และความผูกพันนี้มีความสำคัญ เพราะลูกชายได้รับที่ดินของพ่อแม่
เป็นมรดกเท่า ๆ กับลูกสาว นี่เป็นความแตกต่างที่สำคัญระหว่างความสัมพันธ์
ของพ่อกับลูกชายใน หมู่บ้านเชียงใหม่และใน หมู่เกาะทรอบริแอนด์ ใน
ประเทศไทยลูกชายอาจรับมรดกที่ดินจากพ่อของตนแม้ว่าเขาจะเป็นผู้สืบอำนาจ
ในครอบครัวต่อจากพ่อก็ตาม หากมิใช่เพราะความจริงทางเศรษฐกิจขั้น
มูลฐานนี้แล้ว ความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกชายในหมู่บ้านเชียงใหม่
ก็แทบจะไม่มี ความหมายเช่นเดียวกับความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกสาวใน

สังคมเช่นเงินสมัยเก่า ซึ่งลูกสาวจะไม่ได้รับอะไรเป็นมรดกเลย ต้องแต่งงานออกไปอยู่กับครอบครัวของสามี และครอบครัวของเธอเองก็ไม่เคยถือว่าเธอเป็นสมาชิกในครอบครัวที่แท้จริง แม้แต่ในขณะที่เธอกำลังเติบโตใหญ่อยู่ในบ้าน

ในหมู่บ้านเชียงใหม่ผู้ชายประกอบอาชีพของตน และเขาอาจจะหวังสร้างอนาคตของเขา ในครอบครัวของภรรยา หนุ่มชาวบ้านคนที่จะแต่งงานกับสาวสวยและร่ำรวย มีน้องที่ต้องคอยดูแลหรือแบ่งสมบัติด้วยเพียงไม่กี่คน ผู้หญิงที่ร่ำรวยและไม่มีพี่น้อง และเป็นผู้รับมรดกทรัพย์สินสมบัติทั้งหมดของพ่อแม่ จะเป็นผู้หญิงที่ชายหนุ่มหมายปองมากที่สุด

การสืบทอดมรดก

อุดมคติและกฎโดยทั่ว ๆ ไปในการสืบทอดมรดกในหมู่บ้านเชียงใหม่คือ ทั้งลูกชายและลูกสาวจะได้รับมรดกที่นา สวนผลไม้ สวนบ้านของพ่อแม่เท่า ๆ กัน การสืบทอดมรดกอาจจะช้า คือจนกว่าพ่อแม่จะเสียชีวิต แต่บางครั้งพ่อแม่ก็แบ่งสมบัติให้หลังจากที่ทั้งสองวางมือจากการทำงาน หรือถ้าคนใดคนหนึ่งเสียชีวิต อีกคนที่ยังมีชีวิตอยู่ก็จะจัดการแบ่งสมบัติ โดยอาจจะเก็บส่วนหนึ่งเอาไว้เพื่อความมั่นคงของตนเองหรือไม่ก็ได้ พ่อแม่มักจะรักษาความเป็นเจ้าของสมบัติเอาไว้อีกนานหลังจากที่วางมือจากงานแล้ว และยกการจัดการให้แก่คนรุ่นต่อไป ขณะที่ผู้เขียนเก็บข้อมูลสำมะโนครัวเรือนและแบบสอบถาม พ่อแม่และลูก ๆ มักจะอ้างกรรมสิทธิ์ที่ดินแห่งเดียวกัน บรรดาลูก ๆ จะคาดหวังที่จะได้มรดกส่วนของตน

ข้อยกเว้นที่สำคัญสำหรับกฎเกณฑ์การแบ่งมรดกแบบเท่า ๆ กัน คือลูกสาวคนสุดท้ายที่แต่งงานแล้วและนำสามีมาอาศัยอยู่ในบ้านของพ่อแม่ จะได้รับบ้านและบริเวณบ้านเป็นมรดก นอกเหนือไปจากส่วนแบ่งในสมบัติอื่นๆ

ตามหลักฐานที่ปรากฏในหมู่บ้าน นี่เป็นการตอบแทนเธอที่ให้การดูแลแก่พ่อแม่ผู้ชรา ถ้าหากไม่มีลูกสาวที่จะรับมรดกบ้านของพ่อแม่ ลูกชายคนไหนจะต้องนำเอาภรรยาเข้ามาอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของเขา ถ้าหากไม่มีลูกเลย ก็จะมีการรับลูกบุญธรรมมาจากญาติทางฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพื่อสืบทอดมรดกทั้งหมด มีอยู่สองสามกรณีของการรับเด็กมาเป็นลูกบุญธรรมที่ผู้เขียนทราบ มักจะเป็นลูกสาวที่รับมาจากพี่สาวหรือน้องสาวของภรรยา

ความเป็นจริงของการสืบทอดมรดกมีความซับซ้อนกว่าที่เป็นในอุดมคติ และมีรายละเอียดเกี่ยวกับกฎและทางเลือกมากกว่า ดังที่จะยกกรณีที่เป็นจริงในการสืบทอดมรดกในหมู่บ้าน ต่อไปนี้ให้เห็น (เปรียบเทียบของ Mizuno 1971 และ Keyes 1975) กรณีเหล่านี้ยังแสดงถึงรูปแบบของครอบครัวและการอยู่อาศัยต่าง ๆ กันอีกด้วย⁵

กรณีที่ 1 หญิงชราผู้หนึ่งของหมู่บ้านชื่ออู๋จัน เคยเป็นเจ้าของที่นา 8 ไร่และสวนลำไยขนาดพอสมควร ร่วมกับสามีของแกซึ่งเสียชีวิตไปแล้ว ทั้งสองมีลูกด้วยกันเจ็ดคน มีชีวิตรอดจนเติบโตใหญ่เพียงสี่คน ผู้ชายสองคนและผู้หญิงสองคนซึ่งจะเป็นผู้ได้รับมรดก หลังจากที่สามีของอู๋จันเสียชีวิตแล้ว แกก็แบ่งสมบัติของแกให้กับลูก และคงรักษาที่นาไว้ 1 1/2 ไร่สำหรับทำประโยชน์ของแกเอง ปัจจุบันแกให้ลูกชายที่อาศัยอยู่ใกล้ ๆ กันเช่าในราคาถูก ๆ แต่หลังจากที่แกเสียชีวิต ที่ดินผืนนี้จะเป็นสมบัติของลูกชายอีกคนหนึ่งที่ได้แต่งงานแล้ว และเป็นครูอยู่ที่อำเภอเชียงดาวทางทิศเหนือของเมืองเชียงใหม่ เขาอาจจะขายให้น้องสาวคนหนึ่งซึ่งอยู่ในหมู่บ้าน

ที่ดินที่เหลือ 6 1/2 ไร่ถูกแบ่งเท่า ๆ กันให้กับลูกสาวคนเล็กซึ่งแต่งงานแล้วและอาศัยอยู่กับแกในปัจจุบัน และให้ลูกสาวคนโตที่แต่งงานแล้ว

และอาศัยอยู่ในบ้านที่อยู่ในบริเวณลานบ้านเดียวกัน กับให้ลูกชายที่แต่งงานแล้วและอาศัยอยู่ในบ้านที่ตั้งอยู่ใกล้ ๆ กับบ้านของแก

นอกจากที่นั่นแล้ว ลูกแต่ละคนในสามคนที่อาศัยอยู่ใกล้กับแม่ในหมู่บ้าน ได้รับส่วนแบ่งสวนลำไยไปคนละส่วน ลูกชายที่แต่งงานแล้ว นำเอาภรรยามาอาศัยอยู่ใกล้ ๆ กับแม่ของตน เพราะภรรยาของเขาเป็นลูกสาวคนโตของครอบครัวที่ยากจน และไม่ได้รับบ้านเป็นมรดกจากพ่อแม่ของเธอ และพ่อแม่ของเธอก็ไม่มีที่ดินพอที่จะยกให้สำหรับปลูกบ้าน เนื่องจากลูกชายของอัยจันได้รับส่วนแบ่งสวนลำไย เขาจึงสร้างบ้านขึ้นที่นั่นและนำภรรยา มาอาศัยอยู่ด้วยกันเขา ในกรณีนี้ สถานการณ์เฉพาะทำให้ไม่อาจดำเนินการตามบรรทัดฐานของการอยู่อาศัยแบบมาดัลได้

กรณี 1 แสดงให้เห็นถึงกฎเกณฑ์เพิ่มเติมสำหรับการสืบทอดมรดกในหมู่บ้านเชิงใหม่ดังต่อไปนี้ ลูกชายที่แต่งงานออกไปจากหมู่บ้าน ไม่จำเป็นที่จะได้รับสมบัติเป็นมรดก บางครั้ง (แต่น้อยมาก) ก็ละสิทธิในการรับมรดก หรืออาจรับเงินหรือสิ่งทดแทนอย่างอื่น พวกเขาจะขายส่วนแบ่งมรดกที่ดินให้กับพี่สาวหรือน้องสาวที่ยังคงอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน

กรณี 2 นานมาแล้ว แม่ของอัยตาซึ่งได้แยกทางกับสามีตั้งแต่เมื่ออัยตาอายุได้หนึ่งขวบ เป็นเจ้าของที่นา 5 ไร่และที่ปลูกบ้านอีก 1 ไร่ ขณะที่แม่ของอัยตากำลังจะเสียชีวิตได้บอกแก่ลูกสาวสองคนคือ ตาและต๊ีบ ว่าสมบัติจะต้องแบ่งระหว่างสองคนให้เท่า ๆ กัน เนื่องจากขณะนั้นตาเพิ่งจะอายุได้สิบสองปีและต๊ีบอายุ 15 ปี แม่บอกกับต๊ีบว่าเธอควรจะเป็นผู้รักษาสวนแบ่งมรดกของตาไว้จนกว่าตาจะแต่งงาน และเธอควรให้การดูแลเอาใจใส่น้อง

ดังนั้น สองพี่น้องจึงได้อาศัยอยู่ด้วยกันในบ้านของแม่หลังจากที่แกเสียชีวิตไป ตีบเป็นผู้แต่งงานก่อนเมื่ออายุได้สิบเอ็ดปี ตาซึ่งเป็นน้องยังคงอาศัยอยู่กับตีบจนกระทั่งเธอแต่งงานเมื่ออายุ 19 ปี เมื่อน้องสาวแต่งงาน ตีบก็จัดการแบ่งสมบัติให้น้องสาวครึ่งหนึ่งของมรดก แต่ละคนได้รับที่นา 2 1/2 ไร่ และที่ปลูกบ้าน 1/2 ไร่ เมื่อตาแต่งงานเธอมีสิทธิที่จะได้รับบ้านของพ่อแม่ในฐานะที่เป็นลูกสาวคนเล็ก ดังนั้น ตีบซึ่งเป็นพี่สาวคนโตจึงต้องสร้างบ้านใหม่สำหรับครอบครัวนั้นที่ดินที่ได้รับครึ่งหนึ่ง และยกบ้านของพ่อแม่ให้กับตาและสามีของเธอ

อีกสองสามปีต่อมา สามีของตีบได้รับที่สวนเป็นมรดกจากพ่อแม่ของเขา และเขาต้องการที่จะไปอาศัยอยู่ที่นั่น ตาจึงขอซื้อที่สวนปลูกบ้าน 1/2 ไร่ของตีบด้วยราคา 300 บาท เวลาผ่านไป ตาและสามีของเธอได้ซื้อที่ดินเพิ่มขึ้นอีก 2 1/2 ไร่ จากแม่ซึ่งเป็นน้องสาวของยาย ปัจจุบันตาและสามีมีที่นา 5 ไร่ที่ปลูกบ้าน 1 ไร่และบ้านของพ่อแม่อีกหนึ่งหลัง ก่อนที่สามีของตาจะเสียชีวิตทั้งสองมีลูกด้วยกันห้าคน

หลังจากที่สามีเสียชีวิต ตาก็แต่งงานกับชายอีกคนหนึ่งซึ่งเป็นเจ้าของที่นา 5 1/4 ไร่ และที่ปลูกบ้านอีก 1/2 ไร่ในบริเวณอีกด้านหนึ่งของหมู่บ้าน เธอมีลูกชายกับสามีคนที่สองอีกสองคน ระหว่างสองสามปีสุดท้ายในชีวิตแต่งงานของคนทั้งสอง อัยตาได้จัดการแบ่งสมบัติที่สามีมีก่อนแต่งงานให้กับลูกชายสองคนนั้น โดยที่อายเขียนลูกชายคนเล็กและยังโสดอยู่ ได้รับที่นา 2 3/4 ไร่กับบ้านของพ่ออีกหนึ่งหลัง อายมาลูกชายคนโตซึ่งแต่งงานแล้ว ได้รับที่นา 2 1/2 ไร่และที่ปลูกบ้านอีก 1/2 ไร่ หลังจากการแบ่งสมบัติกันเช่นนี้แล้ว เขียนลูกชายคนเล็กก็ตัดสินใจยกบ้านของพ่อให้กับพี่ชาย ส่วนตัวเองย้ายไปอยู่บ้านของพี่ชายซึ่งเล็กกว่าและอยู่เป็นโสดไปเช่นนั้น ชาวบ้าน

คิดกันว่าเขาจะทิ้งสมบัติไว้ให้กับแดง ซึ่งเป็นลูกชายคนโตของพี่ชายของเขา
“เพราะว่าเขารักเด็กคนนั้นมาก”

บรรดาลูกของอุ้ยตากับสามีคนแรกไม่มีสิทธิที่จะรับมรดกอะไรทั้งสิ้น
จากสามีคนที่สองของแม่ แสดงให้เห็นถึงกฎเกณฑ์อีกประการหนึ่งของการ
สืบทอดมรดกในหมู่บ้าน กล่าวคือ โดยปกติลูกจะรับมรดกจากพ่อแม่ผู้ให้
กำเนิดมาเท่านั้น ถ้าผู้ชายหรือผู้หญิงแต่งงานสองครั้ง และมีลูกจากคู่สมรสทั้ง
สองคน ลูกแต่ละฝ่ายจะรับมรดกแต่เพียงของพ่อแม่ผู้ให้กำเนิดเท่านั้น

อุ้ยตายังไม่ได้แบ่งสมบัติที่มีตั้งแต่แต่งงานครั้งแรก แต่บอกว่าลูกที่
เกิดกับสามีคนแรกแต่ละคนจะได้รับส่วนแบ่งเท่า ๆ กัน คือที่นาคนละหนึ่ง
ไร่ นอกจากนี้ ลูกสาวคนเล็กที่สุดซึ่งแต่งงานแล้วและอาศัยอยู่กับอุ้ยตา จะ
ได้รับบ้านของพ่อแม่เป็นมรดกด้วย ในทางทฤษฎี ดูเหมือนว่า ลูกชายสอง
คนของอุ้ยตาที่เกิดกับสามีคนที่สอง จะมีสิทธิรับมรดกที่ดินที่อุ้ยตามีอยู่ก่อน
แต่งงานครั้งแรกบ้าง แต่เนื่องจากทั้งสองคนได้รับมรดกพอสมควรแล้ว จึง
ไม่ได้มีส่วนแบ่งสมบัติของอุ้ยตาที่มีมาก่อน

กรณี 3 พ่อคำเป็นผู้ชายที่มาจากหมู่บ้านใกล้เคียง แต่งงานกับแม่
ปิ่นและย้ายมาอยู่กับแม่ปิ่นในหมู่บ้านเชียงใหม่ ก่อนหน้านั้นแม่ปิ่นเคยแต่ง-
งานมาครั้งหนึ่งแล้ว และมีลูกชายคนหนึ่งชื่ออ้าย เมื่อตอนที่แม่ปิ่นและพ่อ
คำแต่งงานกัน พ่อแม่ของพ่อคำก็ได้จัดการแบ่งสมบัติ เนื่องจากที่พ่อคำจะ
ไปอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเชียงใหม่ และอาจจะไม่เป็นการสะดวกสำหรับที่จะไป
ทำนาซึ่งเป็นสมบัติในหมู่บ้านเดิมของเขา เขาจึงขายส่วนแบ่งนั้นให้แก่น้อง
สาว เขาไม่ได้รับส่วนแบ่งมากนัก ดังนั้นเงินที่ได้มาจึงน้อย

แม่ปิ่นเป็นคนยากจนและไม่มีเงินทองมากนักเช่นกัน แต่ทั้งสองก็ทำ
งานหนักและประหยัดจนในที่สุดสามารถเก็บเงินซื้อที่ดินเป็นของตนเอง ได้

ที่นา 1 1/2 ไร่และที่สวนปลูกบ้านอีก 1 ไร่ ทั้งสองคนมีลูกด้วยกันหกคน ผู้ชายสามและผู้หญิงสาม ไม่นานมานี้แม่บั้นได้เสียชีวิตลง และพ่อคำก็เสียชีวิตในปีต่อมา ก่อนที่พ่อคำจะสิ้นลมหายใจ แก่ได้จัดการยกบ้านให้แก่ จันทรชุ่มหลานสาวอายุสิบแปดปี ซึ่งได้อาศัยอยู่กับสองตายายมานาน ตั้งแต่ แก้วแม่ของเธอซึ่งเป็นลูกสาวของพ่อคำ ได้แต่งงานใหม่และย้ายไปอาศัยอยู่กับสามีคนใหม่ในหมู่บ้านนี้ พ่อของจันทรชุ่ม สามีคนแรกของแก้ว ได้ยกควายตัวโตให้กับจันทรชุ่มเป็นมรดก พ่อคำยกบ้านให้แก่จันทรชุ่ม เพราะขณะที่ครอบครัวกำลังสร้างบ้านหลังใหม่ ปรากฏว่าเงินขาดมือ จนต้องขายควายของจันทรชุ่มเพื่อนำเงินมาสร้างบ้านให้เสร็จ ลูกบ้านน้ำอวของเธอทุกคนต่างเห็นพ้องว่าเธอควรจะได้รับบ้าน เพราะถ้าไม่ใช่ด้วยควายของเธอแล้ว ก็คงจะสร้างบ้านไม่ได้

สำหรับที่นา 1 1/2 ไร่และที่สวนปลูกบ้านอีก 1 ไร่ พ่อคำบอกให้ลูก ๆ แบ่งกันตามแต่ที่เห็นสมควร บรรดาลูกก็ไม่มีใครความลำบากในการจัดแบ่งที่นา ลูกทั้งหกคน แต่ละคนได้รับส่วนแบ่ง 1/4 ไร่ แต่พอถึงตอนแบ่งที่สวนปลูกบ้านซึ่งมีเนื้อที่ 1 ไร่จึงมีปัญหา เพราะที่ดินเมื่อถูกแบ่งออกเป็นหกส่วน พี่น้องแต่ละคนก็จะได้รับที่ดินด้วยเนื้อที่ที่ไม่มีมีความหมาย ในกรณีเช่นนี้ จะเป็นธรรมเนียมที่ผู้รับมรดกบางคน หรือทุกคนขายส่วนแบ่งให้กับอีกคนหนึ่ง เพื่อว่าบริเวณบ้านและสวนจะได้คงไว้อยู่ โดยปกติพี่น้องผู้ชายจะขายให้พี่น้องผู้หญิง

มีเรื่องยุ่งยากสับสนเกิดขึ้นจากข้อพิพาทเกี่ยวกับเงินที่ได้มาจากสมาคมฉาบปทิจในหมู่บ้านเชียงใหม่ และการรวมที่ดินระหว่างหล้า (ลูกสาวคนหนึ่ง) และสามี กับอ้ายบั้นซึ่งเป็นลูกชายคนหนึ่ง หล้าและแสนสามีของเธอได้อาศัยอยู่ในบ้านของพ่อแม่ร่วมกับพ่อแม่และจันทรชุ่มผู้เป็นหลาน เนื่อง

จากหล้าเป็นลูกสาวคนเล็กที่แต่งงานแล้ว และได้อาศัยพร้อมกับดูแลพ่อแม่ เธอจึงสามารถอ้างสิทธิการเป็นเจ้าของบ้านได้อย่างเต็มที่ แต่ก็ต้องสูญเสียสิทธินั้นให้แก่จันทร์ขุ่มเพราะควายของเธอ ยิ่งกว่านั้น หล้าและแสนมีเงินซื้อส่วนแบ่งจากลูกคนอื่น ๆ บางส่วน พ่อค้าเป็นสมาชิกสมาคมฌาปนกิจหมู่บ้านเชียงใหม่ แต่ไม่สามารถจ่ายเงิน 2 บาทให้ได้ทุก ๆ ครั้งที่มีคนเสียชีวิต อ้ายแสนลูกเขยของแกจึงจ่ายเงินให้แทน พ่อพ่อค้าเสียชีวิต แสนและหล้าก็ได้รับเงินช่วยเหลือ 2,000 บาทจากสมาคมฌาปนกิจ ในกรณีเช่นนี้ที่ปฏิบัติกันโดยปกติคือ ใช้จ่ายเงิน 1,000 บาทสำหรับการฌาปนกิจศพ และเก็บเงินอีก 1,000 บาทไว้ การฌาปนกิจจะเสียค่าใช้จ่ายจริง ๆ ประมาณ 2,000 บาท เพราะครอบครัวจะต้องทำโลงศพและเลี้ยงพระกับแขกทุกคนที่มาในงานศพ ตามธรรมเนียมแล้วทายาททุกคน ซึ่งในที่นี้คือลูกทั้งหกคน จะเฉลี่ยกันออกค่าใช้จ่ายในการฌาปนกิจ อ้ายบันซึ่งเป็นลูกชายคนหนึ่ง มีความโกรธแค้นและหล้าได้เงินมากมายจากการตายของพ่อ และอ้างว่าเงิน 2,000 บาทนั้นจะต้องนำมาใช้จ่ายเกี่ยวกับการฌาปนกิจศพ หลังจากที่ทะเลาะและบาดหมางกันพอสมควร อ้ายบันก็ยอมเสียค่าใช้จ่ายในส่วนของตนสำหรับการฌาปนกิจศพ

เนื่องจากอ้ายบันไม่มีเงิน เขาจึงต้องยอมขายส่วนแบ่งที่สวนปลูกบ้านให้แก่แสนและหล้า ในครั้งแรกเขาตกลงขายในราคา 450 บาท ภายหลังเขากลับมาขอขึ้นราคาอีก 50 บาท ทำให้น้องสาวของเขาโกรธมาก แต่สามีของเธอบอกว่า “ไม่เป็นไร” และยอมให้เงินอีกห้าสิบบาท

มรดกที่สวนนี้ก็ยังคังไม่เสร็จสิ้นกับผู้รับมรดกคนอื่น ๆ สถานการณ์ของสมาชิกในครอบครัวเป็นดังนี้ ในบรรดาลูกสาวสามคนและลูกชายสามคนที่ได้รับส่วนแบ่ง ลูกชายคนหนึ่งอาศัยอยู่กับภรรยาในอีกส่วนหนึ่งของหมู่บ้าน

บ้าน อีกคนหนึ่งแต่งงานออกไปอยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียง และคนที่สาม
อายุนั้น อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันแต่อยู่ค่อนข้างไกลออกไป ปรากฏว่าทั้ง
สามพี่น้องนี้ตกลงขายส่วนแบ่งของตนให้กับหล้าผู้เป็นน้องสาวและแสนสาม
ของเธอ ลูกสาวอีกสองคนคือ แก้วอาศัยอยู่กับสามีคนที่สองของเธอในที่อีก
ด้านหนึ่งของหมู่บ้าน ส่วนแบ่งของเธอจะเป็นของจันทร์ซุ่มลูกสาวซึ่งได้บ้าน
เป็นมรดก และคำลูกสาวคนที่สามเป็นแม่ยาย อาศัยอยู่ในบ้านหลังเล็กใน
บริเวณลานบ้านเดียวกันกับพ่อแม่ เธอได้ส่วนแบ่งตรงบริเวณที่บ้านของเธอ
ปลูกอยู่ เนื่องจากที่เธอไม่มีลูก จึงไม่แน่ชัดว่าส่วนแบ่งของเธอจะเป็นอย่าง
ไร หลังจากที่เธอเสียชีวิต บางทีอาจจะเป็นของหล้าและแสน หรือจันทร์ซุ่ม
กับสามีของเธอถ้าเธอแต่งงาน นอกเหนือไปจากความขัดแย้งและความสับสน
แล้ว ก็ดูเหมือนว่าบริเวณที่ดินสวนบ้าน จะรวมเข้าเป็นที่อยู่อาศัยสำหรับ
ครอบครัวหนึ่งหรือสองครอบครัวของลูกสาวและหลานสาวของผู้ตาย บ้าน
และบริเวณบ้านมักจะสืบทอดมรดกจากผู้หญิงมาสู่ผู้หญิง ตามแบบฉบับของ
มาตาลัย (matrilocality) และมาตุพงศ์ (matrilineality) ที่ปฏิบัติกัน

กรณี 4 แม่นาบอกแก่ผู้เขียนว่ายายของเธอชื่อคำ อัยคำมีลูกสาว
สามคนคือ ตุ่ม บัว และมุน มุนได้รับมรดกที่นา 4 ไร่และที่สวนบ้านอีก 1
ไร่จากคำ แต่สามีของมุนไม่นำสมบัติใด ๆ เข้ามาสู่ครอบครัว มุนเสียชีวิต
ก่อนสามี ทั้งลูกสาวไว้กับสามีหนึ่งคนคือนา หลังจากนั้นไม่นานเขาก็แต่ง
งานใหม่อีก เมื่อนาแต่งงาน พ่อของเธอก็ได้มอบที่นา 4 ไร่และที่สวนบ้าน
1 ไร่ซึ่งเขาเป็นผู้รักษาสถาปัตยกรรมนั้นให้แก่เขา เขาไม่มีสิทธิใด ๆ ใน
สมบัติชิ้นนี้ เนื่องจากมันเป็นสมบัติของภรรยา กรณีนี้แสดงถึงหลักการอีก
ประการหนึ่งของการสืบทอดมรดกในหมู่บ้านเชิงใหม่ คือเมื่อผู้ชายและผู้หญิง
แต่งงานกัน สมบัติที่แต่ละคนมีมาก่อนแต่งงานก็ยังคงแยกออกเป็นสมบัติส่วน

ตัว เมื่อเสียชีวิตไปสมบัตินั้นก็ตกเป็นของลูกที่ตนเป็นผู้ให้กำเนิด ไม่ใช่
เป็นของคู่สมรส

กรณี 5 พ่ออ้ายเป็นลูกหนึ่งในสองคนของอ้ายลาย ซึ่งเป็นเจ้าของ
ที่นา 15 ไร่และที่สวนบ้าน 1 ไร่ ก่อนที่อ้ายลายจะเสียชีวิตได้จัดการแบ่ง
สมบัติให้กับลูกทั้งสองคน พ่ออ้ายซึ่งเป็นลูกชายได้รับที่นาซึ่งเป็นที่ดินปลูก
อะไรไม่ค่อยจะได้ผล และนาที่ตอนปลูกพืชได้ผลดีอีก 4 ไร่ แม่แก้วลูก
สาวซึ่งอาศัยอยู่กับพ่อแม่จนกระทั่งถึงแก่กรรม ได้รับที่นาซึ่งอุดมสมบูรณ์
5 ไร่และที่สวนบ้าน 1 ไร่รวมทั้งบ้านของพ่อแม่และยังข้าว

พ่ออ้ายแต่งงานกับแม่สูและย้ายไปอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของเธอ หลังจาก
ที่พ่อแม่ของเธอเสียชีวิต อ้ายและสูได้ซื้อที่สำหรับปลูกบ้านและสร้างบ้านขึ้น
ที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน ที่ดินปลูกบ้านของพ่อแม่ของสูแม่ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กัน
ปัจจุบันเป็นที่อยู่อาศัยของลูกสาวคนหนึ่งของเธอ พ่ออ้ายและแม่สูมีลูกด้วยกัน
หกคนลูกสาวสามคนและลูกชายสามคน ทุกวันนี้พ่ออ้ายยังคงทำนาอยู่ ดังนั้น
จึงยังไม่ได้ทำการแบ่งสมบัติ ทั้งสองบอกว่าจะแบ่งที่นาให้ลูกทั้งหกคนเท่าๆ กัน
ทั้งสองกำลังคิดกันอยู่ว่าจะยกบ้านและที่สวนให้กับลูกคนไหนดี ถ้าหากลูกคน
อื่น ๆ เห็นดีด้วย ทั้งสองก็อาจจะยกให้กับค่าน้อยซึ่งเป็นลูกสาวคนสุดท้อง

ในกรณีนี้อีกเช่นกันที่แสดงให้เห็นถึงความปรารถนาของชาวบ้าน
เชียงใหม่ ที่จะรักษาความเป็นเอกภาพของบ้านพ่อแม่และบริเวณบ้าน และ
สืบทอดต่อไปยังลูกสาวคนสุดท้อง

กรณี 6 ขณะที่อ้ายแสนและอัยขันแก้วแต่งงาน อัยขันแก้วมีที่นา
อยู่ 15 ไร่ เธอเสียชีวิตเนื่องจากการคลอดลูกสาวคนแรกชื่อตาคำ ซึ่งจะ
เป็นผู้รับมรดกที่นาทั้งหมด 15 ไร่และที่สวนบ้านอีก 1 ไร่จากแม่ของเธอ
ต่อมาไม่นาน อัยแสนแต่งงานใหม่แต่ไม่มีลูกกักรรยาคนที่สอง

เมื่อตาเคาเติบโตเป็นสาว เธอก็แต่งงานกับอ้ายจัน ตาเคาเสียชีวิต

เนื่องจากการคลอดลูกสาวเช่นเดียวกับแม่ของเธอล อ้ายตุ้ยยาของสุณานำ
สุณาไปเลี้ยง พอสุณาอายุได้แปดขวบจันพ่อของเธอก็เสียชีวิต และพอเธอ
อายุได้สิบเจ็ดปีอ้ายตุ้ยก็ได้เสียชีวิตไปอีกคนหนึ่ง จึงคงเหลือสุณาที่จะแบ่ง
สมบัติบ้านกับพี่ชายของพ่อชื้อบั้น ซึ่งเป็นโสดไม่เคยแต่งงานมาก่อน

สุณาแต่งงานกับชาเมื่ออายุได้ยี่สิบปี ชาเป็นหนุ่มที่มาจากหมู่บ้าน
ใกล้เคียงและได้ย้ายเข้ามาอาศัยอยู่กับเธอ หลังจากที่เธอแต่งงานแล้ว อ้ายแสน
ตาของเธอก็จัดการมรดกที่นา 15 ไร่ที่ตนเป็นผู้รักษาลดประโยชน์ไว้จากยาย
และแม่ของเธอให้กับเธอไป แต่มีข้อแม้ว่าเธอจะต้องเลี้ยงดูแก่ไปจนตลอด
ชีวิต ที่นา 15 ไร่รวมกับอีก 2 1/2 ไร่และที่สวนบ้านอีก 1 ไร่ที่ได้รับจาก
ลุงบั้นของเธอ สุณาก็จะได้รับมรดกที่นารวม 17 1/2 ไร่และที่สวนบ้านอีก
2 ไร่ที่เธอกับสามีกำลังอาศัยอยู่ในปัจจุบัน พ่อของสามีมีที่นา 30 ไร่แต่ยัง
ไม่ได้จัดการแบ่ง

กรณีที่ 7 แม่สาแต่งงานกับพ่อมุน หลังจากแต่งงาน พ่อแม่ของสา
ได้ยกมรดกที่นาให้ 5 ไร่และที่สวนบ้าน 1 ไร่ มุนก็ได้รับมรดกของเข
เหมือนกัน คือที่นา 3 ไร่และที่สวนบ้าน 1 ไร่ก่อนที่พ่อแม่จะเสียชีวิต
ระหว่างชีวิตสมรส สาและมุนซื้อที่นาอีก 2 ไร่ ทำให้มีที่นารวม 10 ไร่
และที่สวนบ้านอีก 2 ไร่ สาและมุนมีลูกสาวหนึ่งคนชื้อบั้น และลูกชาย
หนึ่งคนชื้อจัน จันแต่งงานออกไปอาศัยอยู่ในหมู่บ้านของภรรยา และบั้น
อาศัยอยู่กับบ้านเลี้ยงดูพ่อแม่ของเธอ เมื่อมีการแบ่งมรดก จันได้รับที่นา 5
ไร่เช่นเดียวกับพี่สาว แต่พี่สาวยังได้รับบ้านของพ่อแม่และยังข้าว

บั้นแต่งงานกับคำและมีลูกสาวด้วยกันหนึ่งคนชื้อ หล้า ซึ่งอาศัยอยู่

กับคนทั้งสอง ก่อนที่บันจะแต่งงานกับคำ เธอมีลูกนอกกฎหมายคนหนึ่งชื่อ สนิท อาศัยอยู่กับแม่หล้าซึ่งขอรับเอาไปเป็นลูกบุญธรรม

ระหว่างชีวิตสมรส คำและบันซื้อที่ดินเพิ่มขึ้นอีกรวมกัน 4 ไร่ แม้ ว่าทั้งสองยังไม่ได้จัดการแบ่งสมบัติ แต่ก็ตั้งใจจะแบ่งดังนี้ 1) ที่ดินทั้งสอง หมายาร่วมกัน 4 ไร่จะยกให้แก่หล้าซึ่งเป็นลูกสาว 2) สมบัติที่บันมีมาก่อน แต่งงานจะแบ่งเท่า ๆ กันให้กับหล้าและสนิทพี่น้องร่วมแม่เดียวกัน ยกเว้น แต่ว่าหล้าจะเป็นผู้ได้รับบ้านของบัน

กฎที่ผู้ชายและผู้หญิงต่างรักษาสมบัติของตนที่มีมาก่อนแต่งงาน ทำให้สามารถแบ่งสมบัติให้กับลูกนอกกฎหมายเช่นสนิทได้ ถ้าหากว่าแม่ของเขา ไม่มีสมบัติเลย เขาก็อาจจะไม่ได้รับอะไรทั้งสิ้น กรณีเช่นนี้ยังชี้ให้เห็นว่า ลูกตามกฎหมายจะได้รับสิทธิการรับมรดกก่อนลูกนอกกฎหมาย สมบัติที่หา มาได้ร่วมกันทั้งหมดของคำและบัน กับอีกครั้งหนึ่งของสมบัติของบันจะเป็น ของหล้า ลูกนอกกฎหมายของบันอาจจะได้รับมากกว่านั้นถ้าหากทำให้เป็นลูก ตามกฎหมาย

กรณีที่ 8 แม่หล้าแต่งงานกับพ่อแก้ว ก่อนที่พ่อแม่ของแม่หล้าจะ เสียชีวิต ทั้งสองได้จัดการแบ่งสมบัติ แม่หล้าได้ทีนา 7 ไร่และที่สวนบ้าน อีก 1 ไร่กับบ้านอีกหนึ่งหลัง พ่อแม่ของพ่อแก้วซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียง ได้ยกสมบัติให้เป็นเงินเพียง 1,000 บาท ซึ่งเขานำเอาไปซื้อที่ดินใน หมู่บ้านเชียงใหม่ได้ 1/2 ไร่ หล้าและแก้วมีลูกสาวด้วยกันหนึ่งคนชื่อสุณา ซึ่งเป็นครูและอาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่เธอเป็นครูอยู่ในปัจจุบัน เธอมีอายุสี่สิบสอง ปีและไม่เคยแต่งงาน

เนื่องจากแม่หล้าและพ่อแก้ว ไม่มีลูกชาย และไม่มีลูกอาศัยอยู่ด้วยเมื่อ

สุ่นาออกจากบ้านไป ดังนั้น ทั้งสองจึงขอรับเอาสนธิ ลูกนอกกฎหมายของ
ปิ่น (ดูกรณีที่ 7 ข้างบน) มาเป็นลูกบุญธรรม

สมบัติทุกอย่างของทั้งสองจะเป็นของสุ่นา อย่างไรก็ตาม เนื่องจาก
เธอมิได้อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน และปัจจุบัน สนิทเป็นผู้ทำนาและเลี้ยงดูพ่อ
แม่บุญธรรมทั้งสอง และสุ่นาเองเคยรับเอาเขาเป็นลูกบุญธรรมอย่างเป็นทางการ
และจดทะเบียนเป็นลูกของเธอเอง ฉะนั้นในที่สุดเมื่อเธอเสียชีวิตสมบัติ
ก็จะเป็นของเขายู่นั่นเอง

กรณีที่ 9 อัยตาซึ่งเป็นลูกสาวโตน แต่งงานกับอัยนิตคนยากจน
จากหมู่บ้านใกล้เคียง นิติมิได้เรียกร้องอะไรจากสมบัติที่มีอยู่เพียงเล็กน้อย
ของพ่อแม่ (ตามคำบอกเล่าของหลานของเขาที่ถ่ายทอดกรณีนี้ให้ฟัง) คง
ปล่อยให้เป็นสิทธิของพี่น้องของตนไป อัยตาได้รับมรดกที่นา 5 ไร่และที่
สวนบ้าน 1 ไร่จากพ่อแม่ของเก ระหว่างที่ครองชีวิตอยู่ร่วมกัน อัยตาและ
อัยนิตซื้อที่นาเพิ่มขึ้นอีก $3 \frac{1}{2}$ ไร่ ทำให้ทั้งสองมีที่นารวม $8 \frac{1}{2}$ ไร่และที่
สวนบ้านอีก 1 ไร่

ตาและนิติมีลูกสาวคนหนึ่งชื่อคำ คำแต่งงานกับผู้ชายซึ่งอยู่ในหมู่บ้าน
ใกล้เคียงกันชื่อพ่อหนาน เท่าที่ทราบกัน แก่ได้รับที่สวนบ้านจากพ่อแม่
 $\frac{3}{4}$ ไร่ ส่วนน้องชายและน้องสาวแต่ละคนได้รับที่นา 3 ไร่และที่สวนบ้าน
1 ไร่ และน้องสาวยังได้บ้านอีกหนึ่งหลัง เนื่องจากพ่อหนานแต่งงานกับ
ผู้หญิงที่มีฐานะดี จึงรู้สึกกระดากต่อน้องชายและน้องสาว ดังนั้นจึงไม่ยอม
รับเอามรดกทั้งหมดที่เขาสิทธิ

แม้คำได้รับมรดกค่อนข้างมากคือ ที่นา $8 \frac{1}{2}$ ไร่และที่สวนบ้าน 1
ไร่จากแม่ของเธอ และที่นา $3 \frac{1}{4}$ ไร่กับที่สวนบ้านอีก 1 ไร่จากพี่สาวของ
ยายของแม่คำ ซึ่งถึงแก่กรรมโดยที่ไม่ได้แต่งงาน

แม่คำและพ่อหนานมีลูกหลายคน มีเพียงสองคนเท่านั้นที่แต่งงานแล้ว จึงยังมีได้ตัดสินใจเกี่ยวกับมรดก ทั้งสองบอกว่า “ยังไม่มีความจำเป็นที่จะแบ่งสมบัติ เนื่องจากลูกทุกคนยังอาศัยและกินข้าวอยู่ด้วยกันที่บ้าน”

กรณีที่ 10 อัยบัวได้รับมรดกที่นา 4 ไร่และที่สวนบ้าน 1 ไร่จากแม่ของแก แกแต่งงานกับอัยคำซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านเดียวกัน ก่อนที่พ่อแม่ของอัยคำจะถึงแก่กรรม ได้ยกมรดกที่นาให้เขา 10 ไร่ เขาไม่ได้เอาที่สวนคงปล่อยให้เป็นของน้องสาวของเขา ดังนั้นทั้งสองจึงมีที่นา 14 ไร่ และที่สวนบ้าน 1 ไร่ ทั้งสองมีลูกด้วยกันสี่คน เป็นผู้ชายสามและผู้หญิงหนึ่ง มีสามคนที่แต่งงานแล้วแต่คนที่สี่คือสินยังไม่ได้แต่งงาน

อัยบัวขณะนี้ เป็นม่าย บอกว่าแกได้จัดการแบ่งสมบัติให้ลูก ๆ แล้ว แต่ความจริงยังไม่ใช่ พวกลูกของแกใช้ประโยชน์จากที่ดิน แต่ทุกคนต้องนำเอาข้าวมาให้แก 20 หรือ 30 ถังต่อปีสำหรับการใช้ที่ดิน อัยแก้วลูกชายคนสุดท้องทำนาของครอบครัวจำนวน 4 ไร่ พ่อมุ่นลูกชายคนโตก็ทำ 4 ไร่ และสินซึ่งอาศัยอยู่กับแม่ทำ 6 ไร่ (อัยแก้วบอกไปอีกอย่างหนึ่งว่าเขาเป็นเจ้าของที่นา 4 ไร่ ขณะที่พ่อมุ่นบอกว่าเขาเช่าที่นา 4 ไร่จากแม่ โดยจ่ายค่าเช่าสำหรับปลูกข้าว 25 ถังต่อปี และจ่าย 40 บาทสำหรับปลูกถั่วลิสง) ลูกสาวชื่ออินแต่งงานกับคนร่ำรวย ซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่ติดกับหมู่บ้านเชียงใหม่ เธอร่ำรวยจนไม่ได้อ้างสิทธิใด ๆ ในสมบัติ อย่างน้อยก็เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ถ้าแม่ของเธอต้องการอะไร อินก็จะจัดการส่งข้าวไปให้

ตามที่อัยบัวบอก การแบ่งสมบัติครั้งสุดท้ายยังไม่ได้ทำ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งลูกชายที่แต่งงานแล้ว ทั้งสองคน ใช้ผลประโยชน์จากสมบัติอยู่เป็นเพียง “เพื่อได้กินได้ใช้” ความไม่แน่นอน อยู่ที่ว่าอินจะอ้างสิทธิในมรดก

หรือไม่ และสินจะทำอะไรกับส่วนแบ่งของเขา เนื่องจากเขาไม่ได้แต่งงาน และคงจะเป็นโสดเช่นนี้ต่อไป

ครอบครัวนี้ผิดปกติตรงที่ว่า ลูกชายที่แต่งงานแล้วทุกคนไม่มีลูก และลูกชายคนที่สามก็ไม่เคยแต่งงาน ลูกชายที่แต่งงานแล้วแต่ละคนรับเอาลูกสาวของพี่สาวของภรรยามาเป็นลูกบุญธรรมเพื่อเป็นผู้สืบทอดมรดก ปัจจุบันมีหญิงสาวคนหนึ่งอาศัยอยู่กับอัยยิบและสินในฐานะลูกบุญธรรม ซึ่งต่อไปอาจจะแต่งงานนำเอาสามีเข้ามาร่วมอาศัยด้วยและรับมรดกที่ส่วนบ้าน

กรณีที่ 11 อัยยิบเป็นเจ้าของที่ดินรวม 9 ไร่ แกมีลูกสี่คน แต่ละคนได้รับมรดกที่ดิน 2 $\frac{1}{4}$ ไร่ แม่แก้วเป็นลูกสาวของอัยยิบคนแรกที่แต่งงาน เธอแต่งงานกับพ่อพรมซึ่งมีที่ดินของตนเอง 3 ไร่ เธอมีลูกสาวกับเขาหนึ่งคนชื่อน้อง หลังจากแม่แก้วเสียชีวิต สามีของเธอก็แต่งงานใหม่กับน้องสาวของเธอชื่อแม่สาย เขามีลูกกับแม่สายอีกสามคนชื่อแสน นีและลาน ต่อมาแม่สายหย่ากับพ่อพรม และเขาไปอาศัยอยู่กับภรรยาคนใหม่ที่เชียงดาว ซึ่งเป็นอำเภออยู่ทางทิศเหนือของเมืองเชียงใหม่

เมื่อพ่อพรมถึงแก่กรรม ลูกสี่คนของเขาซึ่งเกิดกับภรรยาสองคนแรก (พี่น้องกัน) ได้รับส่วนแบ่งมรดกของเขาคนละ 3/4 ไร่ น้องซึ่งเป็นลูกสาวอันเกิดกับแม่แก้ว ได้รับที่ดินของแม่ของเธอ 2 $\frac{1}{4}$ ไร่ พี่น้องกลุ่มที่สองสามคนได้รับส่วนแบ่งในสมบัติของสายซึ่งเป็นแม่ของตน เธอได้ขายที่ดินของเธอไปแล้ว 1 ไร่ จึงเหลือ 1 $\frac{1}{4}$ ไร่สำหรับแบ่งให้ลูกสามคน

พี่นี้ลูกสาวของพ่อพรมกับแม่สาย ขณะนั้นแต่งงานกับมุ่นซึ่งเป็นคนมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง เขามีที่ดินที่นั่น 1 ไร่ พ่อแต่งงานเขาก็จัดการขายไปเสีย เมื่ออยู่ในหมู่บ้านเชียงใหม่เขากับนี้ได้ซื้อที่ดิน 1 ไร่จากน้อง พี่สาวคนละแม่กับนี้ และยังซื้อที่ดินและสวนจากแสนซึ่งเป็นพี่ชายของนี แสนใช้

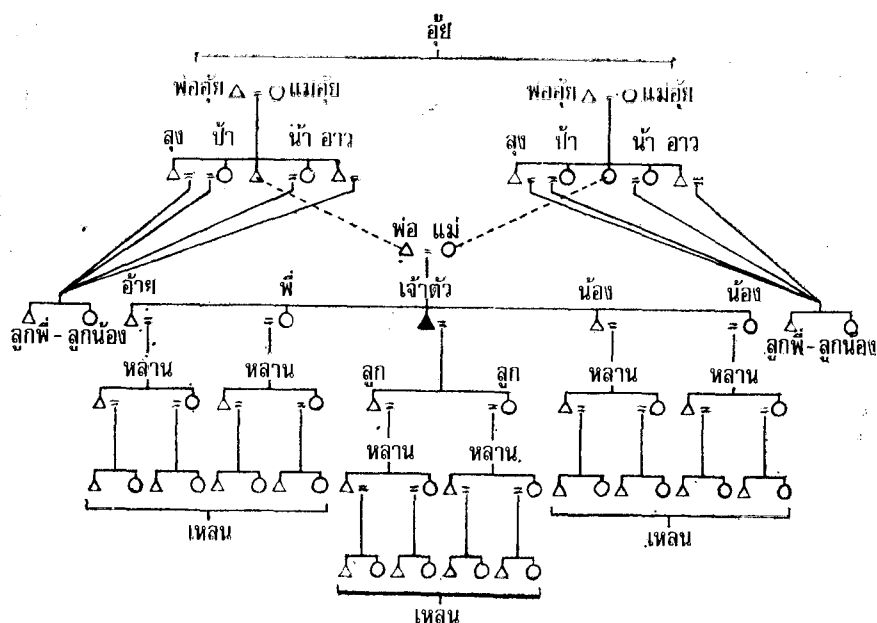
เงินนี้ไปซื้อที่นาในอีกหมู่บ้านหนึ่งที่เขาได้แต่งงานเข้าไปอาศัยอยู่ ดังนั้นมัน
กับนี้จึงมีที่นา รวม 3 1/3 ไร่ และมีลูกสาวคนเดียวชื่อต้อยเป็นผู้รับมรดก

เครือญาติ

คณาญาติทั้งสองฝ่าย

กลุ่มเครือญาติที่สำคัญที่สุดของชาวบ้านเชียงใหม่คนใดคนหนึ่ง จะ
ประกอบไปด้วยบรรดาผู้สืบเชื้อสายของปู่ย่าและตายายของคน ๆ นั้น กลุ่มนี้
ซึ่งเป็นสมาชิกที่เรียกกันว่า “พี่น้องกัน” จะรวมไปถึงลูกป้าน้าอาทางทั้งฝ่าย
พ่อและฝ่ายแม่ และลูก ๆ ของคนเหล่านั้นทั้งชายและหญิง (ญาติลูกพี่ลูกน้อง)
(ดูรูปที่ 4) กลุ่มนี้มีการกำหนดอย่างชัดเจนสำหรับพี่น้องแต่ละฝ่าย มีความ
เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกก็มีได้มีพันธะมาก
น้อยไปกว่าความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติในสังคมอื่น ๆ ซึ่งตรงกันข้ามกับ
ภาพพจน์ของระบบคณาญาติที่มีการกำหนดตัวที่ไม่ชัดเจน เคลือบคลุม ยึด
ถือเอาความสัมพันธ์ที่เป็นพันธะระหว่างญาติข้างเคียงเป็นสำคัญ ดังที่นัก-
เขียนคนก่อน ๆ ได้คะเนกันไว้ (ดูบทที่ 1)

นอกเหนือออกไปจากครอบครัวของแต่ละคน สมาชิกในคณาญาติ
ทั้งสองฝ่ายก็คือผู้ที่คน ๆ นั้นได้ให้ความเคารพ ให้ความสำคัญสูง และให้
การสนับสนุนและร่วมมือซึ่งกันและกัน คนเหล่านั้นเป็นญาติที่ใกล้ชิดที่สุดที่
ตนมี และมีความใกล้ชิดมากกว่าเพื่อนบ้านและชาวบ้านอื่น ๆ ที่มีได้เกี่ยว
ดองกัน จะมีการเยี่ยมเยียนกันบ่อย ๆ ระหว่างครัวเรือนที่เป็นญาติกัน แม้
แต่ถ้าอาศัยอยู่ห่างไกลกันก็ตาม สมาชิกคณาญาติของครอบครัวหนึ่งซึ่งผู้เขียน
ได้อาศัยอยู่ด้วยในหมู่บ้านเชียงใหม่ ได้ย้ายไปอยู่ที่อำเภอฝางหลายปีมาแล้ว
ก็ยังมาเยี่ยมเยียนปีละหลายครั้ง แม้ว่าจะต้องนั่งรถประจำทางมาากินเวลาเป็น
วันก็ตาม

รูปที่ 4 คำใช้เรียกเครือญาติ

ในช่วงเวลาสำคัญของชีวิตเช่น การแต่งงาน การบวช และการ ฌาปนกิจศพ คณะญาติทั้งสองฝ่ายจะมาช่วยเหลือเสมอ เมื่อไหร่ที่จำเป็นจะต้องสร้างบ้านใหม่ บรรดาญาติจะเป็นพวกแรกที่เสนอความช่วยเหลือ เวลาที่เจ็บป่วย มีเรื่องอื้อฉาว หรือเรื่องคอขาดบาดตาย บรรดาลุงป้า น้า อาว และหลาน ๆ ต่างจะพากันมาเยี่ยมเยียนและให้ความช่วยเหลือ

ถ้ามีคนหนึ่งจัดตั้งให้มีความผูกพันในการแลกเปลี่ยนแรงงานตอบแทน กัน เป็นกลุ่มคนร่วมมือกันประกอบกับการเกษตร สมาชิกในคณะญาติทั้งสองฝ่ายของเขามักจะเป็นคนกลุ่มแรกที่ดึงเข้ามาร่วม กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานของชาวนาที่ยากจนที่สุด ซึ่งเป็นกลุ่มที่เล็กที่สุดในหมู่บ้าน เกือบจะจำจัดอยู่เพียงแต่คณะญาติทั้งสองฝ่ายเท่านั้น

ถ้ามีคนหนึ่งจะให้เช่าที่นา ก็มักจะเสนอให้สมาชิกในคณะญาติทั้งสอง

ฝ่าย ก่อนที่จะเสนอให้กับญาติห่างๆ หรือคนอื่น ถ้าหากมีที่นาจะขายก็ต้องเสนอขายให้กับคณาญาติก่อนที่จะขายให้ผู้อื่น

และถ้าหากมีใครมาฆ่าคนในวงศ์คณาญาติ ก็จะเป็นหน้าที่ของคณาญาติที่จะไปฆ่าคนนั้น หรือติดตามดูว่าต้องมีการแก้แค้นไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง

ความสัมพันธ์ของคนหนึ่งกับบรรดาญาติทั้งสองฝ่ายของเขาจะแน่นแฟ้นแค่ไหน ขึ้นอยู่กับที่อยู่อาศัยของพ่อและแม่ของคน ๆ นั้น โดยปกติผู้ชายและผู้หญิงจะแต่งงานกันภายในหมู่บ้านเชียงใหม่ ผู้ชายจะย้ายออกจากที่ตนอาศัยอยู่ ไปอาศัยอยู่กับหรือใกล้ๆ กับครอบครัวของภรรยา ในกรณีเช่นนี้ สมาชิกของคณาญาติทั้งสองฝ่ายคือทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ จะอยู่กันในบ้าน ยกเว้นญาติที่แต่งงานออกไปอยู่หมู่บ้านอื่นหรือย้ายออกไป เด็กจะเติบโตท่ามกลางแวดวงญาติเชื้อสายของแม่ นั่นคือ พี่สาวน้องสาวของแม่ พี่สาวน้องสาวของยาย และครอบครัวของคนเหล่านี้ ในขณะที่เป็นเด็กเขาจะมีความใกล้ชิดกับตาและยาย พี่ชายน้องชายของแม่ (โสด) พี่สาวน้องสาวของแม่ และหลานของแม่ เนื่องจากคนเหล่านี้อาศัยอยู่ในบริเวณบ้านที่ติด ๆ กัน เขาจึงไปแะเยียมเยียนได้บ่อย เด็กจะไปเยี่ยมเยียนคณาญาติทางฝ่ายพ่อน้อยกว่า แต่เนื่องจากหมู่บ้านไม่ใหญ่โตนัก ความผูกพันจึงยังคงใกล้ชิดกันมากอยู่

สถานการณ์จะผิดแปลกไปถ้าหากผู้เป็นพ่อแต่งงานออกไปจากหมู่บ้านของตน ไปอยู่ในหมู่บ้านของภรรยา ในกรณีเช่นนี้ ความผูกพันกับคณาญาติทางฝ่ายพ่อจะใกล้ชิดน้อยกว่ามาก เด็กจะเติบโตขึ้นท่ามกลางแวดล้อมและความสัมพันธ์กับญาติทางฝ่ายแม่ และความผูกพันเหล่านี้จะมีความสำคัญมากกว่าความผูกพันกับครอบครัวทางฝ่ายพ่อ ซึ่งแทบจะไม่เคยหน้าค่าตากันเลย เด็กอาจจะไปเยี่ยมหมู่บ้านของพ่อและความผูกพันจะยังคงอบอุ่นอยู่ แต่เมื่อเวลาผ่านไปและผู้เป็นพ่อถึงแก่กรรม ... ความผูกพันกับคณาญาติทาง

ฝ่ายพ่อก็จะค่อย ๆ จืดจางไป ความผูกพันที่มีกับคณาญาติทางฝ่ายแม่มีมากกว่า เพราะได้รับการเสริมด้วยการที่มีที่อยู่อาศัยร่วมกัน เป็นสมาชิกในกลุ่มหมู่บ้านเดียวกัน และแลกเปลี่ยนแรงงานร่วมกัน

ถ้าผู้เป็นแม่แต่งงานออกไปอาศัยอยู่ในหมู่บ้านของผู้เป็นพ่อ สถานการณ์ก็จะกลับกันโดยที่คณาญาติทางฝ่ายพ่อจะมีความสำคัญมากกว่าคณาญาติทางฝ่ายแม่

คำที่ใช้เรียกบรรดาเครือญาติ

คำเรียกชื่อเครือญาติที่ใช้กันในหมู่บ้านเชียงใหม่ เป็นลักษณะที่ใช้ทั้งสองฝ่าย ทำให้คำที่ใช้กับญาติทางฝ่ายพ่อและญาติทางฝ่ายแม่ไม่มีความแตกต่างกัน (ดูรูปที่ 4 ซึ่งแสดงถึงคำที่อ้างอิงกันในหมู่บ้านเชียงใหม่)⁶ คำที่ใช้เรียกปู่หรือตาคือ “พ่ออู่” และคำที่ใช้เรียกย่าหรือยายคือ “แม่อู่” ทั้งปู่ย่าตายายจะเรียกกันเพียง “อู่” ก็ได้ถ้าคนที่เรียกต้องการ

พ่อเรียกว่า “พ่อ” (ออกเสียง พ เป็น ป—ผู้แปล) และแม่เรียกว่า “แม่” โดยมีข้อยกเว้นในบางครั้ง เมื่อคำว่าพ่อและแม่ตามด้วยชื่อคนถูกนำเอาไปใช้เพื่อเรียกพี่ของพ่อและแม่ ทั้งสองคำนี้จะไม่ใช่เรียกญาติระดับลูกพี่ลูกน้อง (ยกเว้นเมื่อใช้กับชาวบ้านทั่วไปทั้งๆ ที่ไม่ใช่ญาติเพื่อแสดงความสุภาพ) เชื้อสายโดยตรงคือ ปู่ย่า ตายาย พ่อ แม่ ลูกชายและลูกสาวจะแยกออกอย่างชัดเจนจากเชื้อสายข้างเคียง จะไม่มีการผสมผสานปนเปรมกันในประเภทของญาติที่เป็นเชื้อสายโดยตรงกับที่เป็นเชื้อสายข้างเคียงในรุ่นอายุเหล่านี้

พี่น้องของพ่อและแม่จะใช้คำเรียกหาอย่างเดียวกัน โดยไม่มีอะไรที่จะแสดงความต่างกันว่าใครเป็น ญาติทางฝ่ายพ่อและใครเป็น ญาติทางฝ่ายแม่ พี่น้องทางฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่แสดงความแตกต่างกันด้วยเพศและความอาวุโส

คือแก่กว่าหรืออ่อนกว่าพ่อหรือแม่ พี่ชายของพ่อและพี่ชายของแม่เรียกกันว่า “ลุง” น้องชายของทั้งพ่อและแม่เรียกว่า “ตา” พี่สาวของพ่อและแม่เรียกว่า “ป้า” และน้องสาวของทั้งพ่อและแม่เรียกว่า “น้า”

ในรุ่นอายุเดียวกัน พี่น้องชายหญิงจะแสดงความแตกต่างกันด้วยอายุ และผู้เป็นพี่จะแสดงความแตกต่างด้วยเพศ ดังนั้น พี่ชายก็จะเรียกว่า “อ้าย” และพี่สาวเรียกว่า “พี่” (ออกเสียง พ เป็น ป—ผู้แปล) แต่น้องชายน้องสาวเรียกเหมือนกันว่า “น้อง” ในรุ่นอายุเดียวกันจะไม่มี การแสดงความแตกต่างของเพศในการเรียกน้องหรือญาติที่อายุอ่อนกว่า และเป็นเช่นนี้กับญาติทุกคนในรุ่นอายุที่สืบเชื้อสายต่อ ๆ กันลงไป

ลูกผู้พี่ผู้น้องซึ่งเป็นลูกของพี่น้องของพ่อและแม่จะเรียกกันรวม ๆ ว่า “ลูกพี่—ลูกน้อง” ลูกผู้พี่ผู้น้องหรือคณาญาติทั้งสองฝ่ายของคน ๆ หนึ่งนั้น เขาจะแต่งงานด้วยไม่ได้

คำว่าหลานดูค่อนข้างจะแปลกอยู่เล็กน้อยสำหรับผู้ที่ใช้ภาษาอังกฤษ เพราะว่ามันเป็นคำเรียกแบบรวม (classificatory) อย่างแท้จริง เป็นเพียงคำหนึ่งในสองคำที่ใช้เรียกหากันในหมู่บ้านเชิงใหม่ ที่รวมเอาญาติที่เป็นเชื้อสายโดยตรงและข้างเคียงมารวมเป็นญาติกลุ่มเดียวคือ ลูกของพี่น้องชายหญิงและลูกของลูกทุก ๆ คนเรียกว่าหลาน คำนี้ทำให้ผู้เขียนรู้สึกสับสนขณะอยู่ในหมู่บ้าน เพราะเมื่อถามว่าคน ๆ หนึ่งมีความเกี่ยวข้องกับอย่างไร และได้รับคำตอบว่าเป็น “หลานของผม” ซึ่งทำให้เกิดความไม่แน่ใจจนกระทั่งต้องถามต่อไปอีกว่า ลูกของพี่น้องชายหญิง ลูกสาวของลูก ลูกชายของลูก เรียกกันได้อย่างไร นอกจากที่คำว่า หลาน จะไม่แสดงความแตกต่างระหว่าง ลูกของพี่น้องชายหญิง และลูกของลูกแล้วยังไม่แสดงความแตกต่างในชั้นรุ่นอายุอีกด้วย อีกคำหนึ่งซึ่งรวมเอาญาติที่เป็นเชื้อสายโดยตรงและ

ข้างเคียงเข้าด้วยกัน และไม่แสดงความแตกต่างในชั้นรุ่นอายุ คือคำว่า “เหลน” ซึ่งเป็นคำใช้เรียกลูกของลูกของลูกและบรรดาลูก ๆ ของลูกของพี่น้องชายหญิง

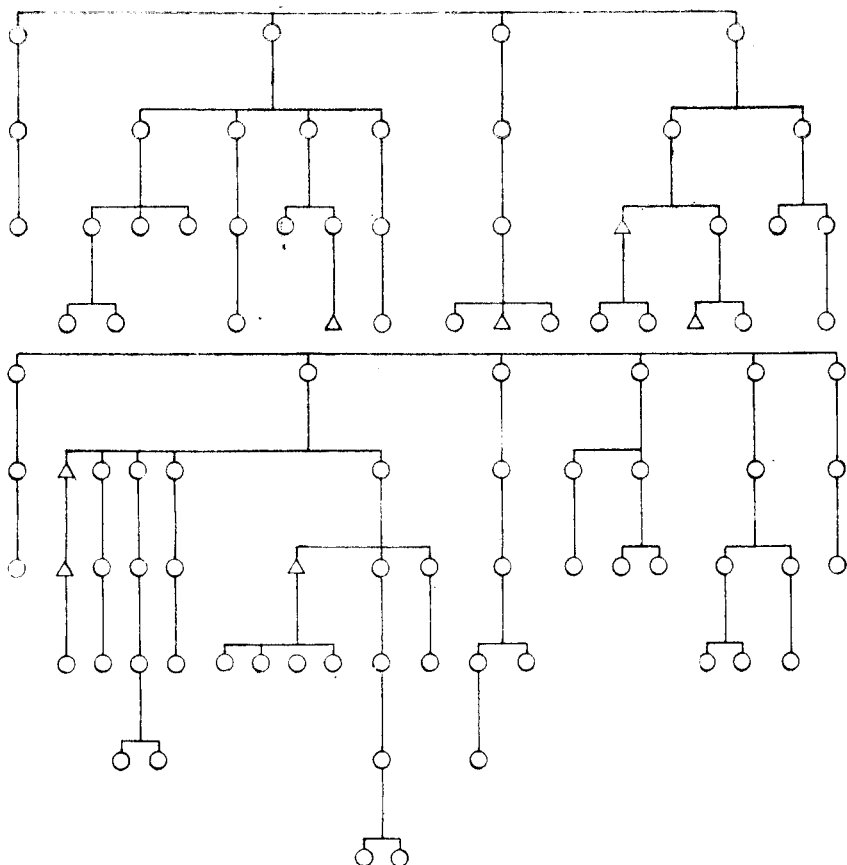
คำว่าหลานและเหลนเป็นคำที่อาจจะแปลเป็นคำเรียกหาเครือญาติในภาษาอังกฤษให้เข้าใจได้ ความหมายของหลานสำหรับชาวบ้านคือ “ญาติทางฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ ไม่ว่าจะเป็นเพศชายหรือหญิง ซึ่งเป็นเชื้อสายของคนในรุ่นอายุเดียวกันกับเจ้าตัวหรือรุ่นอายุถัดไป และเป็นญาติลำดับแรกของญาติลำดับแรกของเจ้าตัว” ดังนั้น ลูกของพี่น้องและลูกของลูกเรียกว่าหลานทั้งคู่ในทำนองเดียวกัน เหลนหมายถึง “ญาติทุกคนทั้งชายหญิงที่เป็นเชื้อสายของคนในรุ่นอายุที่สองและที่สามถัดไปจากรุ่นอายุของเจ้าตัว และเป็นญาติทอดที่สาม” (ญาติลำดับแรกของญาติลำดับที่สอง) กล่าวกันอย่างง่าย ซึ่งเป็นแนวทางที่ชาวบ้านมองในเรื่องต่าง ๆ เหลนก็คือลูกของหลาน ชาวบ้านนำเอาญาติชั้นอายุรุ่นหลังที่ไม่ใกล้ชิดเป็นลำดับแรกมารวมกันใช้เรียกด้วยคำไม่กี่คำเพราะเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นสำหรับผู้อาวุโสที่จะแยกแยะจากญาติในระดับนี้ทั้งไม่สนใจในเพศและเชื้อสาย และแยกแยะญาติตามความสัมพันธ์มากนักภายในเครือญาติเท่านั้น

มาตุพงศ์ (The Matrilineage)

“เครือญาติก็เหมือนกับต้นกล้วย ที่เริ่มต้นด้วยลำต้นลำเดียว ต่อจากนั้นก็ค่อย ๆ มีหน่ออกขึ้นมารอบ ๆ ต้น แม้ว่าต้นแม่ของมันจะตายไป พวกที่ขึ้นอยู่รอบ ๆ ก็ยังคงอยู่” นี่เป็นคำบอกเล่าของหญิงชราในหมู่บ้านที่ช่วยอธิบายว่า มาตุพงศ์ในหมู่บ้านเชิงใหม่มีการเจริญเติบโตอย่างไร⁷

มาตุพงศ์เป็น กลุ่มครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกันและสืบเชื้อสายร่วมกันมาทางแม่สาย คือทางฝ่ายผู้หญิงฝ่ายเดียว ต่อ ๆ กันมาในกลุ่มของพี่สาวน้องสาวที่ดำรงชีวิตมาตั้งแต่สามถึงแปดชั่วอายุคนที่แล้ว (ดูรูปที่ ๙ วงศ์วานของเชื้อสายที่ใหญ่ที่สุดสองเชื้อสายในหมู่บ้านเชียงใหม่)^๘ กลุ่มมาตุพงศ์แต่ละกลุ่มจะเป็นกลุ่มที่มีที่อยู่อาศัยร่วมกัน และมีแนวโน้มว่าจะอาศัยอยู่กันเป็นละแวกของกลุ่มในหมู่บ้าน บางครัวเรือนจะกระจัดกระจายออกไปจากบริเวณกลุ่มเชื้อสายของตน ไปอาศัยอยู่ในส่วนอื่นของหมู่บ้าน แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาไม่นาน สาเหตุเนื่องมาจากความกดดันทางประชากรและการขาดแคลนที่ดิน ทำให้คนไม่สามารถสร้างบ้านของตนในบริเวณของเชื้อสายของตน แม้ว่าครัวเรือนที่เป็นสมาชิกของเชื้อสายหนึ่งจะย้ายออกไปจากบริเวณเชื้อสายของตน ครัวเรือนนั้นก็ยังมีความผูกพันทางสังคมที่สำคัญกับกลุ่มเชื้อสายของตนอยู่ เนื่องจากที่บรรดาผู้สืบเชื้อสายทางหญิงมักจะเป็นกลุ่มที่อยู่อาศัยร่วมกัน ความผูกพันทางสังคมระหว่างสมาชิกของเชื้อสายจึงมีมากขึ้นด้วยการอยู่ใกล้ชิดกันและร่วมมือกันในการแลกเปลี่ยนแรงงาน

การอยู่อาศัย ของผู้ที่มีเชื้อสายร่วมกัน เป็นผลมาจากกฎของการอยู่อาศัยแบบมาตาลัย ซึ่งให้ลูกสาวเป็นผู้ที่ต้องอยู่ในบ้านหรือใกล้ ๆ บ้านพ่อแม่ และนำเอาสามีมาอยู่อาศัยร่วมด้วย พอหลายชั่วอายุคนเข้า ผู้หญิงที่เกี่ยวข้องกันด้วยเชื้อสายฝ่ายหญิง ก็จะรวมกันเป็นกลุ่มครัวเรือนที่อยู่ข้างเคียงกันและกัน กลุ่มครัวเรือนเหล่านี้จะเป็นกลุ่มมาตุพงศ์ตั้งแต่สามถึงแปดรุ่นอายุคน ที่สืบเชื้อสายมาจากพี่สาวน้องสาวกลุ่มหนึ่งซึ่งเช่นสำรวจวิญญาณเดียวกัน สมาชิกแต่ละคนของกลุ่มญาติมาตุพงศ์ สามารถที่จะสืบ ร่องรอยความสัมพันธ์ในวงศ์วานของเขากับสมาชิกคนอื่นในกลุ่มได้ ความเกี่ยวโยงในวงศ์วานเป็นที่รู้กันอยู่อย่างแท้จริง

รูปที่ 5 วงศ์วานของมาตุพงศ์สองกลุ่มในหมู่บ้านเชียงใหม่

ความเป็นสมาชิกในมาตุพงศ์ผ่านจากแม่ลงไปสู่ลูก เด็กคนหนึ่งจะเป็นสมาชิกในมาตุพงศ์ของแม่และไม่ใช่ของพ่อ ถ้าผู้หญิงเป็นสมาชิกในมาตุพงศ์ ก ลูกชายและลูกสาวของเธอก็จะเป็นสมาชิกของมาตุพงศ์ ก ด้วยสามีของผู้หญิงซึ่งเป็นพ่อของเด็กเหล่านี้จะต้องเป็นสมาชิกในอีกมาตุพงศ์หนึ่ง เนื่องจากเป็นกฎของการแต่งงานนอกพงศ์เผ่า (lineage exogamy) คือผู้ชายต้องแต่งงานกับผู้หญิงที่อยู่นอกกลุ่มผู้สืบเชื้อสายทางมาตุพงศ์ของตน ถ้า

หากการแต่งงานเกิดมีขึ้นภายในกลุ่ม ชาวบ้านเชื่อว่าจะเป็นผลให้ลูกที่เกิดออกมาไม่สมประกอบหรือสติไม่สมบูรณ์

เพื่อให้เหมาะสมแก่การปฏิบัติ เมื่อผู้ชายแต่งงานเขาก็จะเริ่มเป็นสมาชิกในมาตุพงศ์ของภรรยา แต่ก็มิได้สูญเสียความเป็นสมาชิกในมาตุพงศ์ของแม่อย่างสิ้นเชิงเลยทีเดียว และเขาสามารถที่จะกลับเข้าไปได้อีก

ถ้าพ่อแม่ของผู้ชายไม่มีลูกสาว เขาอาจจะยังคงอาศัยอยู่ในบ้านของพ่อแม่ และนำเอาภรรยาของเขามาอยู่ด้วย ในกรณีเช่นนี้ ภรรยาของเขาอาจจะเช่นสรวงวิญญาน บรรพบุรุษมาตุพงศ์ของเขาเช่นเดียวกับของเธอเอง และเป็นสมาชิกของทั้งสองกลุ่มเพื่อความเหมาะสม และบรรดาลูก ๆ ก็อาจจะเป็นสมาชิกทั้งสองกลุ่ม อย่างน้อยที่สุด ลูกสาวคนหนึ่งของทั้งสองจะเลือกสืบเชื้อสายทางฝ่ายแม่ของพ่อ และสืบทอดต่อไปยังลูกสาวของเธอ การจัดการเช่นนี้เป็นเพียงมาตรการหาคนแทนเพื่อสืบต่อเชื้อสายฝ่ายหญิง (ดู Turton 1972 หน้า 220—21)

การคำนึงถึงสถานภาพอาจเป็นสิ่งที่กระตุ้นอย่างหนึ่ง ที่ทำให้ผู้ชายยังคงเป็นสมาชิกในมาตุพงศ์ของแม่เช่นเดียวกับของภรรยา ดังนั้นครอบครัวจึงเช่นสรวงวิญญานบรรพบุรุษสองกลุ่มในเวลาเดียวกัน และเป็นสมาชิกทั้งสองพงศ์เผ่า คนที่ร่ำรวยที่สุดในหมู่บ้านเชียงใหม่ทั้งห้าคน เช่นสรวงวิญญานบรรพบุรุษทางฝ่ายหญิงของแม่ เช่นเดียวกับของภรรยาของตน (ดูกรณีคล้ายกันใน Turton 1972 หน้า 222) ผู้เขียนมีความรู้สึกว่าพวกเขาเช่นนี้ให้วิญญานมาตุพงศ์ของแม่ เพราะต้องการประสบความสำเร็จต่อไปตามที่เคยได้รับมาจากการคุ้มครองของวิญญานบรรพบุรุษเหล่านั้น

ถ้าผู้ชายหย่ากับภรรยาของเขาและกลับมามีชีวิตอยู่กับพ่อแม่ หรือกลับมาเยี่ยมบ้านด้วยเหตุผลใดเหตุผลหนึ่ง เช่น ภรรยาเสียชีวิต เขาอาจจะกลับ

คืนเข้ามาอยู่ในมาตุพงศ์ของแม่ตามที่เทอร์ตัน (Turton 1972 หน้า 223) ได้อธิบายไว้ ผู้ชายอาจจะเป็นสมาชิกในหลายมาตุพงศ์ตลอดชีวิตของเขา

เมื่อพูดถึงกลุ่มที่เราเรียกกันว่ามาตุพงศ์ ชาวบ้านเชียงใหม่จะพูดกันว่า มี “มีผีเดียวกัน” ชาวบ้านเชียงใหม่ต่างไม่รู้แจ้งในเรื่องธรรมชาติและเอกลักษณ์ของวิญญาณผู้คุ้มครองมาตุพงศ์ซึ่งเช่นไ้ร่วมกันโดยแต่ละกลุ่มเครือญาติ ที่พวกเขาเรียกกันว่า “ผีปู่ย่า” สมาชิกในมาตุพงศ์จะมีความรู้สึกว่ต่างมีความเกี่ยวข้องกัน เนื่องจากที่มีส่วนร่วมและเช่นไ้ห้วิญญาณเหล่านั้นด้วยกัน วิญญาณให้ความคุ้มครองสมาชิกในมาตุพงศ์จากความล้มเหลวในชีวิต ปีสางชั่วร้าย โรคภัยไข้เจ็บ และความตาย (ที่เกิดขึ้นจากวิญญาณชั่วร้าย) อย่างไรก็ตาม วิญญาณบรรพบุรุษนี้สามารถที่จะทำให้ผู้สืบเชื้อสายเจ็บไข้ได้ป่วยเหมือนกัน (ดูเพิ่มเติมใน McGilvary 1912 หน้า 91 และ Turton 1972 หน้า 233) ชาวบ้านจะไม่นำเอาเด็กทารกออกไปจากบริเวณลานบ้านที่อยู่ในความคุ้มครองของวิญญาณ เพราะกลัวว่ปีสางชั่วร้ายจะมาเอาขวัญของเด็กไป ผู้เขียนทราบถึงความเชื่อในเรื่องนี้ เมื่อผู้เขียนและภรรยาจะนำเอาลูกสาวไปยังทุ่งนา ผู้หญิงทุกคนในครัวเรือนโดยรอบต่างพากันเข้ามาห้ามปราม อย่างไรก็ตามในสถานการณ์อื่น เชื่อกันว่วิญญาณคุ้มครองเหล่านั้นจะติดตามชายหนุ่มที่ออกรบ และนำเขากลับมาด้วยความปลอดภัย

สมาชิกของแต่ละมาตุพงศ์ จะนำเงินมามอบให้กับผู้หญิงคนหนึ่งของกลุ่มซึ่งเรียกกันว่า “คนขึ้นคนว่” ปีละหนึ่งครั้ง ผู้หญิงคนนี้เป็นผู้ที่อยู่ในรุ่นอายุที่อาวุโสของมาตุพงศ์ ทำหน้าที่เช่นไ้ห้วิญญาณบรรพบุรุษที่อาศัยอยู่ใน “บ้านเก่า” อันเป็นบ้านเก่าบ้านแก่บ้านหนึ่งของพงศ์เผ่า สมาชิกหลายคนจะมาร่วมในพิธี และสมาชิกของพงศ์เผ่าที่ทำงานอยู่ในเมือง หรือแต่งงาน

ออกไปอยู่ในหมู่บ้านอื่น จะส่งเงินมาร่วมเช่นนี้ให้แม้ว่าจะมาร่วมด้วยไม่ได้ ของที่ใช้เช่นนี้ให้วิญญานบรรพบุรุษจะนำมาแบ่งกันรับประทาน ในกลุ่มที่ เข้ามาร่วมพิธีเช่นนี้ให้

พิธีการจริง ๆ (สังเกตการณ์โดยซุลามิธ ฮายส์ พอดเตอร์) ประกอบ ขึ้นด้วย คนขึ้นคนว่าของพงศ์เผ่ามายังบ้านเก่าซึ่งเป็นบ้านที่สิงสถิตของวิญญาน และนำเอาถาดอาหารต่าง ๆ มาเช่นนี้ให้ เธอจะเชิญวิญญานมารับ ของเช่นนี้ให้ บอกกล่าวถึงเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกของกลุ่มที่เกิดขึ้นในระหว่างปี .และขอวิญญานบรรพบุรุษได้คุ้มครองสมาชิกทุกคน หลังจากนั้นอีกสองสามนาทีก่อน เธอก็ยกชูถ้วยใส่ข้าวสารขึ้นเหนือหัว และขอวิญญานได้ช่วยแสดงว่ารับของเช่นนี้ให้เสร็จแล้วหรือไม่ เครื่องแสดงก็คือ เธอหยิบข้าวออกจากถ้วย ถ้าหยิบออกมาเป็นจำนวนคู่ แสดงว่าวิญญานได้รับเสร็จเรียบร้อยแล้ว ถ้าเป็นจำนวนคี่ก็แสดงว่ายังไม่เสร็จ ในกรณีหลัง เธอจะรออีกสองสามนาทีก่อนและหยิบใหม่อีกครั้งหนึ่ง จนกว่าจะได้คำตอบยืนยัน

บางครั้ง สมาชิกในบางพงศ์เผ่าจะพื่อนำสำหรับวิญญานบรรพบุรุษ ด้วย โอกาสเช่นนี้เรียกกันว่า “พื่อนผี” ผู้เขียนเคยสังเกตการณ์อยู่ครั้งหนึ่ง มีการว่าจ้างวงมโหรี กางเต็นท์ และตั้งที่บูชา สมาชิกของมาตุพงศ์หลายคน และคนทรงอีกสองสามคนมาด้วยกัน และหวังจะให้วิญญานมาเข้าสิงด้วยการพื่อนำ พวกผู้หญิงจัดการนำเอามั่งมาซึ่งตรงกลางจันทน์ของเต็นท์แล้วกวัดแกว่งไปรอบ ๆ อย่างแรง การกระทำเช่นนี้เป็นการสมมุติว่าวิญญาณเข้าทรง ทุก ๆ คนพื่อนำจนกระทั่งมีผู้หญิงบางคนเริ่มถูกวิญญาณเข้าทรง และแสดงอาการรุนแรง รวมไปถึงการฟาดฟันด้วยดาบด้วย คนที่ถูกเข้าทรงจะถ่ายทอดข่าวสารจากวิญญานบรรพบุรุษถึงคนเข้าที่มาร่วมในพิธี

หลังจากที่การฟ้อนรำสิ้นสุดลงแล้ว พิธีที่จัดเตรียมไว้ก็เริ่มขึ้นเพื่อ ยกย่องวิญญาณของพงศ์เผ่าและเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของพงศ์เผ่าเชื้อสาย บางส่วนของพิธีนี้กล่าว แต่ส่วนใหญ่ตลกและหยาบคาย ผู้หญิงทำพิธีไถนา โดยมีผู้ชายแสดงเป็นควาย และมีผู้หญิงเมาสุราบางคนแสดงท่าขึ้นคร่อมหลัง ผู้ชายที่เป็นควาย เสมือนราวกับการสมสู่ของควาย พิธีกรรมนี้อาจบางที เกี่ยวข้องกับความจริงที่ว่า บางครั้งลูกเขยที่แต่งงานเข้ามาอยู่ในครอบครัวจะ เรียกกันว่าเป็น “ควายงาน” (ดู Turton 1972 หน้า 222) หลังจากนั้น ก็จะเป็นการแสดงทำการปลุกข้าว ยิงนก และจับช้าง (แสดงโดยผู้ชาย) ที่สำคัญที่สุดของพิธีก็คือ คนที่เมื่อก่อนเคยขอวิญญาณบรรพบุรุษช่วยรักษาไข้ และปรารถนาที่จะตอบแทนความช่วยเหลือนั้น ได้มาบริจาคเงินสำหรับ โอกาสนี้

สืบบรรพบุรุษมาตุพงศ์ในหมู่บ้านเชียงใหม่สามารถแบ่งย่อยออกได้ และ มักจะมีการแบ่งเมื่อครอบครัวย้ายไปอยู่ที่อื่น ครอบครัวที่ออกจากหมู่บ้าน เชียงใหม่เพื่อไปอยู่ที่ผางได้แบ่งเอาวิญญาณเชื้อสายบรรพบุรุษไปด้วย และ ตั้งไว้ที่บ้านใหม่ เป็นสาขาหนึ่งของมาตุพงศ์วิญญาณบรรพบุรุษที่แบ่งมาเป็นการแยกตัวของกลุ่มมาตุพงศ์ เมื่อผู้หญิงย้ายไปยังหมู่บ้านอื่น เธอจะไปเซ่น ไหว้วิญญาณบรรพบุรุษที่หมู่บ้านเดิมระยะหนึ่ง แต่เมื่อเวลาผ่านไปความผูก พันเดิมจะค่อย ๆ สลายไป และมาตุพงศ์สาขาใหม่เกิดขึ้นมาแทน หรือไม่ เธอก็กลมกลืนตัวเองเข้าไปกับมาตุพงศ์ของสามี การฟ้อนผีของมาตุพงศ์ อาจเป็นโอกาสหนึ่ง ที่จะโยงมาตุพงศ์ที่เกี่ยวข้องกันในหมู่บ้านต่าง ๆ ให้มา ร่วมกัน กลุ่มมาตุพงศ์ เกี่ยวข้องกันนี้อาจเรียกว่าเป็นวงศ์วาน (clan) ได้

หมู่บ้านเชียงใหม่แบ่งออกเป็นมาตุพงศ์ใหญ่ ๆ สิบสองมาตุพงศ์ นอกจากนั้นเป็นครอบครัวเดี่ยว ๆ หรือกลุ่มครอบครัวเล็ก ๆ ที่เกี่ยวข้องกันสอง

สามครอบครัวอีกมากมาย ซึ่งเข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านได้ไม่นาน หกในสิบสองเชื้อสายที่ว่ำนเป็นกลุ่มที่มีขนาดใหญ่มาก ซึ่งรวมกันแล้วจะมีจำนวนถึง 68 เปอร์เซนต์ของ 206 ครอบครัวในหมู่บ้าน และเป็นกลุ่มที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านมาเป็นเวลาอันยาวนาน กลุ่มมาตุพงศ์ที่สำคัญเหล่านี้มีสมาชิกครัวเรือนจำนวน 9, 13, 15, 24, 31, และ 45 ครัวเรือนตามลำดับ มาตุพงศ์ต่าง ๆ ในหมู่บ้านเชียงใหม่มีขนาดใหญ่กว่าและมีความมั่นคงกว่ามาตุพงศ์ในหมู่บ้านเทอร์ตันศึกษา⁹ และด้วยที่มีขนาดใหญ่ขึ้นจึงขัดกันกับข้อมูลของเทอร์ตัน โดยที่เขาอ้างว่าหลังจากที่เชื้อสายหนึ่งในชุมชนที่เขาศึกษา เมื่อมีขนาดถึงสิบครัวเรือนแล้ว มาตุพงศ์นั้นก็แยกออก ซึ่งมีได้เป็นเช่นนั้นในหมู่บ้านเชียงใหม่ และบางทีอาจจะอธิบายได้ว่า ทำไมผู้เขียนจึงไม่เคยได้ยินอะไรที่เกี่ยวกับการแยกมาตุพงศ์ ยกเว้นแต่ที่เกิดขึ้นจากการย้ายออกไปอาศัยอยู่ที่อื่น

ในมาตุพงศ์ที่ใหญ่ที่สุดสามมาตุพงศ์ มีอยู่มาตุพงศ์หนึ่งที่สมาชิกส่วนมากอาศัยอยู่ในส่วนบริหารครึ่งหนึ่งของหมู่บ้าน สมาชิกส่วนใหญ่ของอีกมาตุพงศ์หนึ่งอาศัยอยู่ในส่วนบริหารครึ่งหนึ่ง และมาตุพงศ์ที่สามมีสมาชิกอาศัยอยู่ในส่วนการบริหารทั้งสองส่วนจำนวนพอ ๆ กัน นับว่าเป็นการจัด การทางโครงสร้างที่ประณีต ซึ่งทำให้มาตุพงศ์ที่มีอำนาจมากที่สุดทั้ง 2 มาตุพงศ์เป็นปฏิปักษ์กันได้ แต่ก็มีสิ่งที่ลดความเป็นปฏิปักษ์โดยความสัมพันธ์ที่มีกับกลุ่มมาตุพงศ์ที่สาม ซึ่งทำให้ผูกสองฝ่ายเข้าไว้ด้วยกันได้

กลุ่มมาตุพงศ์ในหมู่บ้านเชียงใหม่ไม่มีการครอบครองสมบัติส่วนรวม ยกเว้นสมบัติทางพิธีกรรมคือผิวนิยามบรรพบุรุษ และแม้ว่าบางมาตุพงศ์จะมีหอบรรพบุรุษเป็นสิ่งที่ก่อสร้างหนึ่งต่างหาก แต่วิญญาณบรรพบุรุษส่วนมากจะอยู่ (ในระหว่างมีพิธีกรรม) ในมุมนึงของบ้านดั้งเดิมของวงศ์เชื้อสาย

หน้าที่ทางสังคมเพียงอย่างเดียวของมาตุพงศ์คือ การจัดการเกี่ยวกับเรื่องทาง
เพศและการแต่งงานและการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ที่มันมีความสำคัญในหมู่บ้าน
เชียงใหม่ เพราะมันเป็นหน่วยที่อยู่อาศัย ซึ่งทำหน้าที่เสริมและได้รับการ
เสริมในความผูกพันของความเป็นเพื่อนบ้าน ความร่วมมือกัน และความ
เป็นพันธมิตรทางการเมือง

8

รูปแบบและความแปรผัน

ในโครงสร้างทางสังคมของชาวนาไทย

โครงสร้างทางสังคมของหมู่บ้านเชียงใหม่ ซึ่งผู้เขียนได้บรรยายมาพอสมควร ในบทก่อน ๆ มิได้เป็นไปตามรูปแบบโครงสร้างหละหลวมของเอ็มบริ (Embree) ตรงกันข้ามหมู่บ้านเชียงใหม่เป็นสังคมที่มีโครงสร้างไม่หละหลวมเลย โดยจะเห็นได้จากที่หมู่บ้านเป็นกลุ่มคณะที่มีเอกลักษณ์ร่วมกัน กรรมการวัดและกรรมการโรงเรียน รวมกันเป็นคณะกรรมการกึ่งบริหาร ซึ่งดำเนินการพิจารณาอนุมัติในนามของชาวบ้านทั้งหมด และตัดสินใจปัญหาการขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกของชุมชน สังคมหมู่บ้านรวมไปถึงกลุ่มร่วมมือและสมาคมด้วยความสมัครใจ อันประกอบด้วยกลุ่มฌาปนกิจ กลุ่มเพื่อนบ้านที่คอยจัดอาหารไปส่งวัด ไปจนถึงกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงาน การร่วมมือกันเป็นอุดมคติที่สำคัญในความสัมพันธ์ทางสังคมของหมู่บ้าน นอกจากนั้น ในหมู่บ้านยังมีการแบ่งแยกความแตกต่างกันในทรัพย์สิน อำนาจ และเกียรติยศ และมีการแบ่งเป็นพวกเป็นเหล่า โดยมีครอบครัวที่มีทรัพย์สินและอำนาจเป็นหัวใจ แต่จะพวกเขาจะคัดค้านซึ่งกันและกันในปัญหาสำคัญ ๆ ซึ่งต่างกัน ในอำนาจ ขัดแย้ง และทะเลาะวิวาทกัน

ชีวิตครอบครัวโดยทั่ว ๆ ไปมักจะราบเรียบ และชีวิตสมรสมักจะเย็น

ยาว การหย่าร้างแม้ว่าจะไม่เป็นสิ่งที่ผิดปกติที่มีปรากฏในคู่มือที่เพิ่งแต่งงานครั้งแรก แต่ก็เห็นรูปแบบทางครอบครัวรูปแบบหนึ่งของหมู่บ้านเชียงใหม่ซึ่งเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ที่แตกแยกระหว่างบุตรชายที่แต่งงานเข้ามาเป็นสมาชิกในครอบครัวกับสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัว การหย่าร้างจึงเป็นผลรูปแบบเฉพาะของโครงสร้างทางครอบครัว มากกว่าที่จะเป็นตัวชี้ถึงการขาดแคลนโครงสร้าง

ความสัมพันธ์ทางครอบครัว กฎของการเข้าอยู่ร่วมอาศัย และรูปแบบของการสืบทอดมรดก ปรากฏเป็นที่เข้าใจกันอย่างชัดเจน ภาระหน้าที่ของเครือญาติก็สังเกตเห็นได้ในหมู่บ้านเชียงใหม่ เช่นเดียวกับในที่สังคมอื่น ๆ ความร่วมมือภายในครอบครัวแบบขยาย ที่ยึดเอาการเข้าร่วมอยู่อาศัยกับทางฝ่ายหญิงเป็นหลัก ก็ปรากฏมีควบคู่ไปกับกลุ่มเครือญาติทางสายแม่ พฤติกรรมทางสังคมของแต่ละบุคคลในหมู่บ้านเชียงใหม่ มีความสม่ำเสมอและคาดคะเนได้ เช่นเดียวกับในที่สังคมอื่น ๆ

สังคมที่มีลักษณะการแสดงความแตกต่างกันทางสังคม การรวมศูนย์อำนาจการปกครอง ซึ่งหมู่บ้านเป็นส่วนหนึ่งในสังคมนั้น เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นเพิ่มเติมถึงโครงสร้างทางสังคมเช่นกัน ฝ่ายปกครองซึ่งบริหารสังคมนี้อำนาจที่เหนือกว่าตัวแทนของชาวบ้าน อันได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน ครูใหญ่ และพระสงฆ์ หากรัฐบาลยืนยันนโยบายอย่างไร นโยบายนั้นก็จะได้รับการถ่ายทอดให้ปฏิบัติ หรือบีบบังคับให้ปฏิบัติหากจำเป็น

ข้อมูลของหมู่บ้านเชียงใหม่แสดงให้เห็นว่า รูปแบบโครงสร้างหละหลวมใช้ไม่ได้กับชนบททั้งหมดของประเทศไทย การศึกษานี้เป็นเพียงหนึ่งในบรรดาการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนชนบทไทยมากมายในปัจจุบัน ซึ่งหลักฐานสนับสนุนแนวความคิดของผู้เขียน อันเป็นผลให้กระทบกระเทือนถึงแนว

ความคิดในรูปแบบโครงสร้างหละหลวม เช่น การศึกษาของมอร์แมน (Moerman 1966a, 1966b, 1967, 1968) เทอร์ตัน (Turton 1972) เดวิส (Davis 1973, 1974) ซูลามิธ ฮายส์ พอตเตอร์ (Sulamith Heins Potter 1975) ในภาคเหนือ และแทมโบอาห์ (Tambiah 1970) คายส์ (Keyes 1967b, 1975) และมิซุโน (Mizuno 1971) ในภาคอีสาน แสดงให้เห็นถึงแบบอย่างทางสังคมที่คล้าย ๆ กันกับหมู่บ้านเชียงใหม่ และไม่มีลักษณะโครงสร้างที่หละหลวมเลย

ความต่างกันระหว่างการศึกษาในสมัยหลัง ซึ่งส่วนมากเป็นการศึกษาในภาคเหนือและภาคอีสาน กับการศึกษาในสมัยก่อนที่บางชั้น ซึ่งอยู่ในที่ราบภาคกลาง และเป็นฐานสำหรับความคิดในรูปแบบโครงสร้างที่หละหลวม มิได้เกี่ยวข้องกับแต่เพียงในความต่างกันของท้องที่ การนำเอาข้อมูลของบางชั้นมาศึกษาใหม่ของชาร์ปและคณะ (ดูข้างล่าง) ได้แสดงว่า บางชั้นมีองค์ประกอบ โครงสร้างทางสังคมเหมือนกันกับหมู่บ้านทั้งหมดในประเทศไทย และด้วยความเชื่อในโครงสร้างหละหลวม ผู้เขียนเหล่านี้มิได้ให้น้ำหนักกับโครงสร้างที่มีอยู่

จากงานวิจัยที่ปรากฏขึ้นมาใหม่ ๆ จึงไม่น่าสงสัยอีกต่อไปว่า รูปแบบโครงสร้างหละหลวมนั้น มิได้บรรยายถึงรูปแบบทางสังคมของชนบทไทยได้อย่างถูกต้อง ดังนั้น จึงต้องสร้างรูปแบบใหม่ขึ้น ในบทความนี้ ผู้เขียนได้ร่างรูปแบบใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นจากการศึกษาทั้งหลายที่ได้ทำกันใหม่ ๆ รวมทั้งการศึกษาของผู้เขียนด้วย ผู้เขียนขอบรรยายถึงลักษณะโครงสร้างที่เหมือนกัน ซึ่งปรากฏอยู่ในหมู่บ้านไทยเกือบทุกหมู่บ้าน โดยตระหนักถึงความแปรผันใด ๆ ที่เกิดขึ้น ผู้เขียนเน้นคำว่า “ร่าง” เพราะเป็นการยากที่จะกล่าวโดยทั่ว ๆ ไป ถึงโครงสร้างทางสังคมของชนบทไทยทั้งหมด จากหมู่บ้าน

เพียงสองสามหมู่บ้านที่เป็นข้อมูลอยู่ มิใช่เพียงเพราะว่าข้อมูลจะไม่เพียงพอ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลจากภาคใต้) แต่ยังเป็นเพราะนักมานุษยวิทยาเขียนถึงชุมชนที่ได้ศึกษา ในเวลาและขอบข่ายทฤษฎี ความสนใจ และการเน้นจุดสำคัญที่ต่างกัน นักมานุษยวิทยาในประเทศไทยก็เช่นเดียวกับนักมานุษยวิทยาในที่อื่น ๆ ที่ไม่ค่อยจะนำเอาการศึกษาของตนไปสัมพันธ์กับการศึกษาชุมชนของคนอื่น ๆ อย่างมีระบบ เมื่อนักมานุษยวิทยาละเว้นในการกล่าวถึงลักษณะทางโครงสร้างเช่น กลุ่มเพื่อนบ้าน ก็ไม่จำเป็นที่นักมานุษยวิทยาผู้นั้นจะสรุปเอาว่า กลุ่มเพื่อนบ้านมิได้ปรากฏอยู่ในชุมชนที่ตนศึกษา ถ้าความสนใจของเขาอยู่ที่ศาสนา พิธีกรรม หรือการตัดสินใจในเรื่องเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ เขาอาจเป็นเพียงละเว้นไม่บรรยายถึง หรืออาจมิได้สังเกตถึงผู้เขียนใครซ์ให้เห็นถึงความเป็นไปได้เช่นนี้ เพื่อเป็นการเตือนผู้อ่านว่า เป็นความยากลำบากเพียงไร ที่จะนำเอาการศึกษาหมู่บ้านต่าง ๆ มาเป็นหลักเหมือน ๆ กัน และรูปแบบที่ผู้เขียนร่างขึ้นในบทนี้ เป็นเพียงข้อเสนอ และควรนำไปดัดแปลง ในฐานะที่เป็นผลจากการศึกษาทั้งหลายที่ได้ทำกันมา และจากการศึกษาที่จะมีต่อไป

หมู่บ้านชาวไทยมีลักษณะที่แปรผันต่างกัน และไม่มีหมู่บ้านใดที่จะเหมือนกันทุกประการ เช่นเดียวกับหมู่บ้านชาวบาห์ลีที่ศึกษาโดยคลิฟฟอร์ด เกียทซ์ (Clifford Geertz 1959) และฮิลเดรดกับคลิฟฟอร์ด เกียทซ์ (Hildred & Clifford Geertz 1975 หน้า 72—76) แต่ก็มีลักษณะร่วมกันที่เห็นได้ว่าเป็นหมู่บ้านไทย มิใช่เป็นหมู่บ้านชาวบาห์ลีหรืออินเดียหรือจีน เพราะหมู่บ้านชาวไทยทั้งหลายล้วนเกิดขึ้นจากหลักการทางโครงสร้างจำนวนหนึ่ง (อย่างที่เกียทซ์เรียกว่า “ระดับของการจัดระเบียบทางสังคม” ซึ่งผู้เขียนได้ยึดถือตาม)

ในชนบทประเทศไทย จะสามารถสังเกตเห็นองค์ประกอบของโครงสร้างสืบทอดประการ ที่ประกอบขึ้นมาเป็นชุมชนชนบท คือวงจรครอบครัวแบบขยาย (รวมทั้งญาติในเขตรับเดียวกัน) เครือญาติทั้งสองฝ่าย ความเป็นเพื่อนและเพื่อนบ้านที่เป็นงานเป็นการ กลุ่มร่วมมือแลกเปลี่ยนแรงงานกัน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อาวุโสและผู้เยาว์ การแบ่งชนชั้นและสถานภาพสมัครพรรคพวก กลุ่มการเมือง การแบ่งส่วนหมู่บ้านตามการปกครองชุมชนหมู่บ้านและวัด

องค์ประกอบสืบทอดประการเหล่านี้ จะพบเห็นได้ในหมู่บ้านไทยทุกหมู่บ้าน จากการผสมและผสมผสานขององค์ประกอบเหล่านี้ จะรวมกันขึ้นเป็นโครงสร้างทางสังคมของชุมชนชนบทไทย ในลักษณะที่ไม่เหมือนกันทุกประการ ตัวอย่างเช่น เมื่อพิจารณาองค์ประกอบสำหรับชุมชนหนึ่ง ชุมชนชนบทสำหรับชาวบ้านคนไทย เป็นชุมชนที่แยกออกต่างหากจากชุมชนใกล้เคียงอื่น ๆ และมีวัดของตนเอง ที่จริงแล้ว หมู่บ้านในประเทศไทยส่วนมากอยู่ในลักษณะนี้ กระนั้น ก็ยังมีที่ผิดแปลกไปบ้างในกายภาพ บางหมู่บ้านมีรูปลักษณะของหมู่บ้านเป็นแนวยาวไปตามถนนหรือลำคลอง เนื่องจากความสะดวกของการคมนาคม ในบริเวณที่ประชากรอาศัยอยู่ไม่หนาแน่น หมู่บ้านหนึ่งอาจตั้งอยู่ต่างหากจากอีกหมู่บ้านหนึ่งอย่างชัดเจน ส่วนในบริเวณที่ประชากรอาศัยอยู่หนาแน่น หมู่บ้านอาจตั้งอยู่เรียงรายต่อเนื่องกัน บางหมู่บ้าน เช่น หมู่บ้านเชียงใหม่ ก่อตั้งขึ้นมาในรูปแบบวงกลม ตามพื้นที่ที่สูงเหมาะสมสำหรับการตั้งบ้านเรือนโดยมีที่นาล้อมอยู่โดยรอบ และที่สุด ในบริเวณทิศตะวันออกเฉียงใต้ของกรุงเทพฯ บ้านบางบ้านตั้งอยู่ต่างหากในบริเวณที่นาของแต่ละบ้าน ทำให้เกิดเป็นรูปแบบที่อยู่อาศัยกระจุกกระจายไปทั่วบริเวณ เหตุผลหนึ่งที่เป็นเช่นนี้ก็คือ เศรษฐกิจในกรุงเทพฯ ขาดที่ดินให้แก่

เกษตรกร (ดูเรื่องนี้ใน de Young 1955 หน้า 8—12) แม้แต่ที่นี้ชาวบ้านอาศัยอยู่กันเป็นแห่ง ๆ และถือกันว่าเป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้านหนึ่ง

ในแต่ละประเภทของหมู่บ้าน ชาวบ้านจะสร้างวัดทางพระพุทธศาสนา เพราะพวกเขาเชื่อว่าวัดจำเป็นสำหรับสังคมที่เจริญแล้ว ในหมู่บ้านประเภทที่มีจุดศูนย์รวมหนึ่งเดียว จะปรากฏว่า การชุมนุมกันในวัดมีความสัมพันธ์ต่อกันและกันกับชุมนุมชนทางสังคม ในแหล่งที่อาศัยที่มีลักษณะเป็นแถวยาวไปตามถนนหรือลำคลอง ก็จะพบลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวเช่นกันในบริเวณที่มีประชากรเบาบาง ส่วนในบริเวณที่มีประชากรหนาแน่น ซึ่งแหล่งที่อยู่อาศัยติดต่อกันเนื่องกัน ผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณชายหมู่บ้าน อาจจะไปวัดของหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงหรือไปทั้งสองวัดก็ได้ การผูกพันกับวัดใดวัดหนึ่งหรือหลายวัด ดูจะมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับชาวบ้าน

หมู่บ้านไทย ถ้ามองกันในลักษณะโครงสร้าง ก็มีลักษณะเป็นวัฏจักร เช่นเดียวกับวัฏจักรของกลุ่มครัวเรือน เมื่อหมู่บ้านเติบโตขึ้นในระดับขนาดหนึ่ง ก็มีแนวโน้มว่าจะต้องแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มที่อยู่อาศัยเล็ก ๆ ต่างหากจากชุมชนเดิม จวบจนประชากรของกลุ่มที่อยู่อาศัยเล็ก ๆ นี้เติบโตขึ้นจนสามารถที่จะมีวัดของตนเองได้ แม้ชาวบ้านจะยังคงไปวัดในหมู่บ้านเดิม แต่จากนั้น ชาวบ้านเหล่านี้ก็จะสร้างวัดของตนเองขึ้น และค่อย ๆ เลิกที่จะไปยังวัดเดิม

ความแปรผันทำนองเดียวกันนี้ จะพบเห็นได้เช่นกันในแต่ละองค์ประกอบทางโครงสร้างอีกสปีอย่าง ซึ่งเป็นแบบจำลองที่ชาวบ้านใช้สำหรับก่อตั้งชุมชนชนบทของตน ในหมู่บ้านไทยบางหมู่บ้านเช่นบางขัน จะปรากฏมีอัตราของครอบครัวแบบขยายทางปิตาลัย (patrilocal) แต่ฝ่ายเดียว ในสัดส่วนที่ค่อนข้างสูงกว่าในหมู่บ้านอื่น ๆ เช่น หมู่บ้านเชียงใหม่ ทั้งนี้อาจ

จะเป็นเพราะภูมิหลังของความต่างกันในชาติพันธุ์ของชาวบ้านบางชั้น ซึ่งมีทั้งจีนและมาเลย์ (ดูเพิ่มเติมข้างล่าง) องค์ประกอบของโครงสร้างสืบเชื้อสายประการที่เน้นเทียบเคียงกันในกลุ่มชนต่าง ๆ แสดงถึงลักษณะชีวิตทางสังคมที่แตกต่างกัน แต่ไม่ว่าที่ได้ก็ตาม ชีวิตของชาวบ้านจะผ่านรูปแบบที่คล้ายกันเหล่านี้จากพื้นฐานต่าง ๆ อันเดียวกัน

นอกจากนั้น ยังมีลักษณะทางโครงสร้างอื่น ๆ อีก เช่น สมาคมการชลประทาน กลุ่มเพื่อนบ้านที่จัดรูปกันขึ้นเพื่อผลัดเปลี่ยนกันนำอาหารไปถวายให้กับวัด กลุ่มเครือญาติมาตุพงศ์ (matrilineal) ฝั้ววิญญานคุ้มครองหมู่บ้าน กลุ่มฉาบปัก และกลุ่มหนุ่มสาว ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษเฉพาะในบางส่วนของประเทศไทย หรือเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่ม องค์ประกอบทางโครงสร้างเหล่านี้ ซึ่งนอกเหนือไปจากองค์ประกอบสืบเชื้อสายประการที่พบเห็นในชนบททุกแห่งของประเทศไทย ยิ่งทำให้มีการแปรผันและผิดแผกออกไปมากยิ่งขึ้น ดังนั้น จึงจะไม่ปรากฏมีหมู่บ้านไทยที่เป็นแบบมาตรฐาน

จากการวิเคราะห์วิจารณ์โครงสร้างทางสังคมชนบทไทยในแง่ขององค์ประกอบทางโครงสร้าง ผู้เขียนมิใช่เลื่อนลอยเข้าสู่ความเพ้อฝันของทฤษฎีโครงสร้างทางสังคม ที่ผู้เขียนกล่าวถึงก็คือ ชาวบ้านคนไทยมีความคิดที่แน่นอนอยู่ในสมองของตน ความคิดที่กำหนดโดยวัฒนธรรมของพวกเขา อย่างที่ชุมชนชนบทไทยที่เหมาะสมควรจะเป็น และอย่างที่สมาชิกของชุมชนควรจะปฏิบัติต่อกันและกันอย่างไร ถ้ากลุ่มคนไทยอพยพเข้าไปอยู่ในบริเวณที่ไม่มีผู้ใดอยู่อาศัยภายในประเทศของตน ดังที่เคยปรากฏมาแล้วในระบอบที่ไม่กี่ปีมานี้ เพราะความกดดันทางประชากรในหมู่บ้านเดิมของตน พวกเขาจะทำการก่อตั้งชุมชนหมู่บ้านของตนเองขึ้น ตามพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่มีหลักการสืบเชื้อสายประการ ซึ่งเป็นที่รับรู้กันได้ว่าเป็นหมู่บ้านไทย อาจจะมีลักษณะบาง

อย่างที่แปรผันไปบ้าง เพราะกลุ่มที่มาด้วยกัน บ้างก็ต่าง ๆ ที่เอื้ออำนวย สภาวะแวดล้อมทางนิเวศวิทยา สังคม และสถานการณ์ทางการเมือง เหล่านี้มีความต่างกัน

แต่ละองค์ประกอบทางโครงสร้างสืบเชื้อต่ประการ จะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

วัฏจักรและอาณาบริเวณของครอบครัวแบบขยาย

ครอบครัวแบบขยายดังที่ได้บรรยายในตอนต้น (บทที่ 7) โดยที่บุตรสาวคนเล็กและสามีของเธอจะเป็นผู้ที่อาศัยอยู่กับบ้าน และเลี้ยงดูพ่อแม่ของเธอและจะเป็นผู้ที่ได้รับบ้านเป็นมรดก ครอบครัวแบบนี้จะเป็นรูปแบบที่เด่นกว่ารูปแบบอื่น ๆ ของครอบครัวที่ได้มีการกล่าวถึง รูปแบบของการอยู่อาศัยมีแปรผันไปบ้างในบางชน และอาจจะในหมู่บ้านอื่น ๆ ในแถบบริเวณที่ราบลุ่มดินดอนสามเหลี่ยมใกล้กรุงเทพฯ ซึ่งปรากฏมีรูปแบบของครอบครัวขยายแบบปิตาลัย มากกว่าในที่อื่น ๆ ของประเทศ แต่ถึงกระนั้น จำนวนของครอบครัวขยายแบบมาตาลัย ก็ยังมีมากกว่าจำนวนของครอบครัวขยายแบบปิตาลัย รูปแบบที่แปรผันอีกอย่างหนึ่งซึ่งมอร์แมนได้บรรยายไว้เกี่ยวกับชาวไทยลื้อในภาคเหนือ ที่คู่สมรสสลับเปลี่ยนที่อยู่อาศัยระหว่างกันและกัน คือไปอาศัยอยู่กับพ่อแม่ทางฝ่ายหญิงก่อนสามปี แล้วก็ไปอาศัยอยู่กับพ่อแม่ทางฝ่ายชายอีกสามปี ทำให้เกิดเป็นรูปแบบครอบครัวขยาย ทั้งที่เป็นแบบปิตาลัยและมาตาลัย (Moerman 1968 หน้า 107)

นอกจากนี้ ยังมีความแปรผันเล็ก ๆ น้อย ๆ อื่น ๆ อีก ในเรื่องรูปแบบการอยู่อาศัยและประเภทครอบครัว ที่จะพบเห็นได้ในกลุ่มชาติพันธุ์เล็ก ๆ อีกมากมายในประเทศไทย เช่น เวียดนาม จาม มอญ เขมร และ

ผู้ไท และยังมีความแปรผันอีกในหมู่บ้านมาเลย์ในภาคใต้ แต่ครอบครัวขยายแบบมาตาลัย และวัฏจักรโครงสร้างของครอบครัว ก็ยังคงเป็นรูปแบบพื้นฐานของไทย

จุดที่ผู้เขียนต้องการเน้น เพราะว่ามีความสำคัญในข้อโต้แย้งของผู้เขียนที่มีต่อรูปแบบโครงสร้างหละหลวม คือวัฏจักรครอบครัวขยายแบบมาตาลัย เป็นรูปแบบพื้นฐานของระบบครอบครัวชนบทไทย มิใช่ เพราะเป็นข้อมูลทางสถิติ ซึ่งได้มาจากการตัดสินใจเลือกของบังเจกบุคคล ตามผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตน แต่เพราะระบบครอบครัวแบบนี้เป็นลักษณะครอบครัวที่กำหนดตามวัฒนธรรมและบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งคนไทยเชื่อว่าเป็นวิถีทางที่ครอบครัวไทยทั้งหลายควรจะเป็น ข้ออธิบายสมัยก่อน ๆ เกี่ยวกับครอบครัวแบบเดี่ยว (nuclear family) ที่มีโครงสร้างหละหลวมโดยอาศัยลักษณะความพึงพอใจที่จะไปตั้งบ้านเรือนใหม่ของครอบครัวไทย มาเป็นรูปแบบมาตรฐานของครอบครัวชาวนาไทยทั้งหมด (ดูตัวอย่างเช่น Sharp 1963) นั้น เป็นสิ่งที่ผิดและมีรากฐานจากความเข้าใจผิด ๆ เกี่ยวกับโครงสร้างทางครอบครัวของไทย ความผิดพลาดในความเห็นโครงสร้างหละหลวมมีอยู่สามประการคือ ประการแรก ความบกพร่องในการที่จะมองโครงสร้างทางครอบครัว ในฐานะที่เป็นกระบวนการวัฏจักรตามเวลา ประการที่สอง (ดังที่ Sulamith Heins Potter [1975] ได้แสดงให้เห็น) ความเข้าใจผิดที่ว่าคนไทย (ซึ่งไม่เหมือนกับชนอื่น ๆ ทั่วโลก) ไม่มีคำอธิบายใด ๆ ที่เป็นบรรทัดฐานสำหรับชีวิตครอบครัว ที่จะให้ทำการศึกษได้ในทางสถิติ ประการที่สาม ตามทฤษฎีของซูลามิธ ฮายส์ พอตเตอร์ โครงสร้างครอบครัวไทย

สามารถที่จะเข้าใจได้จากแง่มุมที่ว่า เชื้อสายได้รับการสืบทอดทางฝ่ายหญิงมากกว่าฝ่ายชาย และอำนาจบังคับบัญชาสืบทอดด้วยการแต่งงาน คือจากพ่อตาสู่ลูกเขย โดยอาศัยค่าของความสัมพันธ์ระหว่างกัน อันเกิดขึ้นจากสายสัมพันธ์ของฝ่ายหญิง...ปัจจัยสำคัญอยู่ที่การรับรู้ถึงความสำคัญของผู้หญิงในเชิงโครงสร้าง ซึ่งถ้าไม่มีเสียแล้ว ระบบก็จะไม่สามารถเป็นที่เข้าใจได้ (Sulamith Heins Potter 1975 หน้า 111)

ข้อมูลทางสถิติเท่าที่มีเกี่ยวกับประเภทของครอบครัว ที่พบกันในครัวเรือนของหมู่บ้านไทย สนับสนุนข้อยืนยันของผู้เขียนคือ ครอบครัวขยายเป็นรูปแบบที่มีปรากฏอยู่มากในสังคมชนบทไทย มิใช่ครอบครัวเดี่ยว สัดส่วนของครอบครัวขยายต่อครอบครัวเดี่ยวในหมู่บ้านไทยทั้งหลาย ผู้เขียนได้รวบรวมข้อมูลและแสดงไว้ในตารางที่ 11

ข้อมูลในตารางที่ 11 (ทำตามตารางที่ Evers เคยทำไว้ [Evers 1969 หน้า 222]) แสดงให้เห็นว่า ถัวเฉลี่ยประมาณหนึ่งในสามของครัวเรือนในหมู่บ้านต่าง ๆ ซึ่งผู้เขียนมีรายละเอียด เป็นครัวเรือนที่เป็นแบบครอบครัวขยาย ข้อมูลเหล่านี้ทำให้เกิดความสงสัยในข้อยืนยันของนักทฤษฎีโครงสร้างหละหลวมที่ว่า ครอบครัวแบบเดี่ยวเป็นรูปแบบครอบครัวพื้นฐาน และนิยมกันในชนบทของประเทศไทย ที่น่าสนใจที่สุดในตารางยกเว้นกรณีบ้านบางเขม ซึ่งเป็นชุมชนอยู่ด้านตะวันตกเฉียงใต้ของกรุงเทพฯ ศึกษาโดยนักวิชาการชาวญี่ปุ่น หมู่บ้านบางชันจะเป็นหมู่บ้านที่มีอัตราส่วนครอบครัวขยายสูงที่สุดกว่าสถิติของหมู่บ้านอื่นใดในประเทศไทย เท่าที่ผู้เขียนทราบและมีข้อมูลยืนยัน ข้อมูลนี้ยังความแปลกใจเป็นอย่างยิ่ง ตรงที่มาจากหมู่บ้าน อันเป็นแหล่งแพร่กระจาย ของเรื่องราวเกี่ยวกับโครงสร้างหละหลวม

ตารางที่ 11 ส่วนประกอบของครัวเรือนในหมู่บ้านไทย

หมู่บ้าน (จัดอันดับตามอัตราส่วนของครอบครัวขยาย)	ภาค	ครัวเรือน		อื่นๆ	จำนวนครัวเรือน
		ครอบครัวเดี่ยว	ครอบครัวขยาย		
1. บางเขม	กลาง	53%	44%	3%	45
2. บางขัน	กลาง	59	35	6	298
3. บ้านแพ	เหนือ	66	34	0	65
4. บ้านท่า	เหนือ	67	33	0	43
5. บ้านพรานม้วน	อีสาน	65	31	4	80
6. บ้านหนองดิน	อีสาน	70	30	0	119
7. บ้านดอนแดง	กลาง	68	28	4	80
8. เชียงใหม่	เหนือ	62	26	12	206
9. บางขวด	กลาง	ก	—	—	—
10. บ้านโน	กลาง	ข	—	—	—

ก “ครัวเรือน ..สมาชิกประกอบด้วยผู้ชาย ภรรยาของเขาและบรรดาลูกของคนทั้งสอง มักปรากฏบ่อยๆที่ลูกคนหนึ่งจะแต่งงาน มีลูกและอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกันนี้ หรือในบ้านที่ปลูกอยู่ในบริเวณเขตร่วมเดียวกัน” (Kaufman หน้า 21)

ข “ครัวเรือนหนึ่งมักจะประกอบด้วยคนรุ่นอายุสามรุ่นอาศัยอยู่ด้วยกัน” (Attagara 1967 หน้า 18)

แหล่งที่มา :

1. Ayabe, ed., 1973, หน้า 13.
 2. Janlekha 1955, หน้า 28.
 3. Troger 1960, หน้า 192-93.
 4. Davis 1973, หน้า 54.
 5. Tambiah 1970, หน้า 13.
 6. Keyes 1975, หน้า 287,
 7. Mizuno, 1971, หน้า 91-92.
 8. Potter, ตารางที่ 10, ข้างบน.
 9. Kaufman, 1960, หน้า 21.
 10. Attagara 1967, หน้า 18.
- (อ้างอิงใน Evers 1969, หน้า 123) (Kaufman มิได้ให้ข้อมูลที่แน่นอน)
(Attagara มิได้ให้ข้อมูลที่แน่นอน)

ของครอบครัวแบบเดียวของไทย อัตราส่วนครัวเรือนของครอบครัวขยายในบางชั้น สูงกว่าในหมู่บ้านเชียงใหม่หรือหมู่บ้านอื่นในภาคเหนือและภาคอีสานมาก หมู่บ้านเหล่านี้ศึกษาโดยนักมานุษยวิทยาในระยะเร็ว ๆ นี้เอง ทุกคนพบวัฏจักรครอบครัวขยายในทำนองเดียวกับที่ผู้เขียนได้บรรยายเกี่ยวกับหมู่บ้านเชียงใหม่ และลักษณะก็เป็นไปในทำนองเดียวกันอย่างมาก กับวัฏจักรที่ปรากฏอยู่ในหมู่บ้านบางชั้น ในขณะที่มีการศึกษากันอยู่ แต่ซาร์ปและผู้ร่วมงานได้มองข้ามหรือเข้าใจผิดไป

ข้อมูลต่าง ๆ มีพร้อมมูลอยู่ที่นั่น (และอยู่ในรายงานของพวกเขาด้วย) แต่ได้รับการตีความหมายไม่ตรงกับความเป็นจริง ชีวิตครอบครัวในบางชั้นมิได้แตกต่างไปมากมายเลย จากชีวิตครอบครัวในหมู่บ้านไทยอื่น ๆ เช่นหมู่บ้านเชียงใหม่ ยกเว้นแต่เพียงอัตราส่วนของครอบครัวขยายแบบปิตาลัยที่มีอัตราส่วนที่สูงกว่าเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ตัวเลขสำมะโนของส่วนประกอบครัวเรือนเพียงอย่างเดียว มิได้ทำให้เกิดความเข้าใจในชีวิตครอบครัวของคน นอกเสียจากว่าจะต้องมีความเข้าใจในบรรทัดฐานที่อยู่ในความนึกคิดของคน สำหรับการควบคุมชีวิตครอบครัว และการเข้าอยู่อาศัยเป็นครอบครัวมาประกอบ ข้อยืนยันที่ว่าครอบครัวเดียวและการย้ายไปตั้งบ้านเรือนใหม่ เป็นอุดมคติในประเทศไทยนั้น นับว่าเป็นความคิดที่ผิด ในทางตรงกันข้าม ครอบครัวขยายแบบตามาลัย เป็นรูปแบบครอบครัวพื้นฐานของชนบทไทย

เจเรอมี เคมพ์ (Jeremy Kemp 1970) ซึ่งอาศัยผลงานของพระยาอนุมานราชชนได้แสดงให้เห็นว่า คู่สมรสในชนบทไทยโดยทั่ว ๆ ไป มัก

จะคาดว่าจะเป็นต้นอาศัยอยู่กับครัวเรือนของพ่อแม่ของฝ่ายหญิง และหลังจากนั้นสักระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งมักจะเป็นเวลาหลายปี จึงตั้งบ้านเรือนอยู่เอง ใกล้เคียง ๆ กับบ้านของครอบครัวฝ่ายหญิง ซึ่งปกติจะเป็นบริเวณเขตครัวเดียวกัน เคมพ์ได้อ้างถึงงานของชาร์ล มัดจ์ (Charles Madge 1957 หน้า 42) และโทมัส ลุกซ์ (Thomas Lux 1966 หน้า 5) ที่ทำในภาคอีสาน ของคอนราด คิงส์ฮิลล์ (Konrad Kingshill 1965 หน้า 47) วิเจเยวาทิน (Wijeyewardene 1967 หน้า 69) และจอห์น ดี ยัง (John de Young 1955 หน้า 23 และ 64-66) ที่ทำในภาคเหนือ และงานของเขาเองในหมู่บ้านห้วยกอกในตอนเหนือของภาคกลาง เพื่อที่จะมาสนับสนุนทฤษฎะของเขา เคมพ์กล่าวว่า รายงานของชาร์ปและคณะ (Sharp et al. 1953 หน้า 78) ชานูเลขา (Janlekha 1955 หน้า 36-37) และเจน ริชาร์ดสัน แฮงส์ (Jane Richardson Hanks 1963 หน้า 12) ดูเหมือนจะชี้ให้เห็นว่า การเข้าอยู่อาศัยกับทางฝ่ายหญิงในระยะเริ่มต้นของการแต่งงานนั้น ปრაกฏมีอยู่น้อยในบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมตอนล่างของภาคกลางของประเทศไทย อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี เคมพ์ก็กล่าวอย่างพิศพลาดว่า ข้อมูลของบางชั้น ไม่มีหลักฐานใดที่จะแสดงความโน้มเอียงไปทางรูปแบบมาตาลัย ชาร์ป (Sharp 1963 หน้า 129) ก็พูดขัดกันเอง เมื่อเขากล่าวว่า “ไม่ว่าจะเป็นในชนบทหรือในเมือง รูปแบบของครอบครัวทั้งที่เป็นบรรทัดฐาน และที่เป็นอุดมคติในหมู่คนไทยคือครอบครัวเดี่ยว” แต่ได้กล่าวในบทความเดียวกันนี้อีกว่า “ครอบครัวขยายเป็นระบบครอบครัวที่สำคัญของไทย” และ “ลูกสาวคนเล็กอยู่กับบ้านเพื่อคอยดูแลเลี้ยงดูพ่อแม่ที่แก่ชราลง อาจจะได้รับมรดกบ้านและเครื่องใช้ไม่สอย เหมือนกับเป็นสิทธิของผู้หญิงคนเล็ก”

ฟิลลิปส์ (Phillips 1965 หน้า 24) ซึ่งอาศัยผลงานของชาญเลขา (Janlekha 1955 หน้า 37) ตั้งข้อสังเกตว่า ครัวเรือนของครอบครัวขยายในตัวอย่างที่บางชั้นของชาญเลขา มีประมาททำให้แปรที่เป็นแบบมาตาลัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ข้อเขียนของลูเซียน แฮงส์ (Lucien Hanks) ในหนังสือข้าวกับมนุษย์ (Rice and Man 1972) ของเขา ซึ่งแสดงเป็นนัยถึงบรรทัดฐานของการที่มีที่อยู่อาศัยแบบมาตาลัยในบางชั้น เมื่อบรรยายถึงการแบ่งสัดส่วนต่าง ๆ ภายในบ้านบางชั้น แฮงส์เขียนว่า “ลูกสาวที่แต่งงานใหม่ และสามีของเธออาจจะอาศัยอยู่ที่นั่นเป็นเวลาหนึ่งหรือสองปี” และไม่ได้กล่าวถึงความเป็นไปได้ ที่ลูกชายอาจพาภรรยาของเขามาอาศัยอยู่ในบ้านเช่นกัน (Hanks 1972 หน้า 13) แฮงส์กล่าวอีกว่า “ในครัวเรือนของเกษตรกร มีการปฏิบัติที่จะมอบบ้านและบางส่วนของที่นาให้กับลูกสาวคนเล็ก เพราะเธอและสามีของเธออาจให้การเลี้ยงดูรักษาพ่อแม่ตลอดระยะเวลาวัยชรา” (Hanks 1972 หน้า 81) คำกล่าวของแฮงส์ที่ปรากฏออกมาในระยะหลังเหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของความมุ่งสนใจในหมู่บ้านบางชั้น ต่างไปจากรายงานที่มีมาก่อน ๆ

ผู้เขียนมีความเชื่อเช่นเดียวกับเคมฟ์ว่า การวิเคราะห์ข้อมูลหมู่บ้านบางชั้นแต่ก่อนนั้นสมควรที่จะมีการพิจารณากันใหม่ คอฟแมน (Kaufman 1960 หน้า 29) กล่าวอย่างมั่นใจว่า ในหมู่บ้านบางชนิด (ห่างจากบางชั้นเพียง 14 กิโลเมตร) รูปแบบของการเข้าอยู่อาศัยหลังแต่งงานมักจะเป็นแบบมาตาลัย แม้ว่าเขาจะกล่าวถึงข้อยกเว้นบางอย่างโดยไม่มีตัวเลขสถิติที่แน่นอน และมีได้ระบุอย่างชัดเจนว่า ที่เขากล่าวถึงนั้นเป็นอุดมคติหรือสถิติ เขากล่าวอีกว่า ที่อยู่อาศัยต่อไปของคู่สามีภรรยาจะเป็นแบบปิตาลัย แต่มิได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนจึงทำให้เรื่องนี้ดูสับสน

พระยาอนุমানราชชน (Phya Anuman 1954) และเคมพ์ (Kemp 1970) อ้างว่า (ข้ออ้างที่คัดค้านโดยฟิลลิปส์ [Phillips 1965 หน้า 27]) ที่อยู่อาศัยเริ่มแรกแต่งงานที่ชอบไปอยู่กับพ่อแม่ของฝ่ายหญิง มิใช่เป็นเพียงบรรทัดฐานทางสถิติ แต่ยังเป็นอุดมคติสำหรับชาวชนบทในประเทศไทย ข้ออ้างดังกล่าวได้รับการยืนยันในรายงานของนักชาติวงศ์วรรณา เช่น ทางภาคเหนือมี เทอร์ตัน (Turton 1972) เดวิส (Davis 1973, 1974) ชูลามิธ ฮายส์ พอตเตอร์ (Sulamith Heins Potter 1975) และผู้เขียนทางภาคอีสานมี แทมไบอาห์ (Tambiah 1970 หน้า 12) มิซุโน (Mizuno 1971 หน้า 86) และคายส์ (Keyes 1975 หน้า 282-84)

ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น คือผลงานศึกษาเกี่ยวกับชีวิตครอบครัวของ สตีเวน ไพเกอร์ (Steven Piker) เพราะเขาได้แสดงให้เห็นถึงธรรมเนียมการเข้าอยู่อาศัยแบบมาตาลย์ที่ยึดถือกันมากในที่ราบภาคกลางของประเทศไทย ในหมู่บ้านอ้อยที่ไพเกอร์ศึกษา ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ทำการปลูกข้าวเพื่อขาย อยู่ห่างจากอยุธยาประมาณแปดกิโลเมตร และอยู่ทางทิศเหนือของกรุงเทพฯ ประมาณเก้าสิบกิโลเมตร เป็นหมู่บ้านที่นิยมการแต่งงานกับคนนอกหมู่บ้าน และมักปฏิบัติตามกฎมาตาลย์ คือ ผู้ชายย้ายออกจากหมู่บ้านของตนไปอาศัยอยู่กับเจ้าสาว ไพเกอร์กล่าวว่า บรรดาพ่อแม่ในหมู่บ้านส่วนมาก ยังคงเป็นผู้จัดการงานแต่งงาน คำนำนม (บางครั้งเป็นควาย) ที่พ่อแม่ของฝ่ายชายเสียให้กับพ่อแม่ของฝ่ายหญิง มักจะรับรู้กันโดยนัยว่า เป็นเงินที่จ่ายสำหรับที่ดิน ที่ผู้ชายจะได้รับเป็นมรดกจากพ่อตาแม่ยาย หลังจากแต่งงาน ผู้ชายจะย้ายไปอาศัยอยู่กับครอบครัวผู้หญิง และย้ายออกไปตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ๆ ต่อไปภายหลัง คู่สามีภรรยา มักจะอยู่ในสถานะที่ต้องพึ่งพ่อแม่ของฝ่ายหญิงในทางเศรษฐกิจ จนกว่าจะได้รับมรดกบ้านและที่ดิน เมื่อพ่อแม่

นั้นถึงแก่กรรมไป บ้านของพ่อแม่ก็จะถ่ายทอดไปสู่ลูกสาวคนเล็กกับสามีของเธอ (Piker 1964 หน้า 41) ไพเกอร์ได้กล่าวถึงสถานะทางสังคมที่ค่อนข้างโดดเดี่ยวของผู้ชายในหมู่บ้านของตน โดยที่เขาจะต้องย้ายออกจากหมู่บ้านที่ครอบครัวและญาติทั้งหลายของเขาอาศัยอยู่ และย้ายไปอยู่ในหมู่บ้านของภรรยาอย่างคนแปลกหน้า (Piker 1964 หน้า 12-16) รายงานของไพเกอร์บรรยายถึงรูปแบบที่เข้มงวดรูปแบบหนึ่ง ของการไปอยู่อาศัยกับฝ่ายหญิงในประเทศไทย ในที่หลาย ๆ แห่ง เช่น หมู่บ้านเชิงใหม่ สถานะของผู้ชายมันคงกว่า เพราะความนิยมในการแต่งงานกับคนบ้านเดียวกัน ทำให้ผู้ชายส่วนมากยังคงอยู่ใกล้กับบรรดาญาติพี่น้องและเพื่อนฝูง ในหมู่บ้านถิ่นกำเนิดของตน แม้ว่าตัวเองจะย้ายไปอยู่ในบ้านของพ่อแม่ฝ่ายหญิงในตอนแรก และย้ายออกไปตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ ๆ ก็ตาม

หลักฐานที่ปรากฏตามกฎอุดมคติของการเข้าอยู่อาศัยหลังแต่งงานช่วยเสริมหลักฐานทางสถิติที่แสดงในตารางที่ 11 และทำให้เรากล่าวได้ค่อนข้างแน่นอนว่า การเข้าอยู่อาศัยและวิถีชีวิตของครอบครัวแบบขยายแบบมาตาลัยเป็นลักษณะพื้นฐานของสังคมหมู่บ้านไทยเกือบทั้งหมด แม้แต่ในหมู่บ้านเช่นบางขัน ซึ่งครอบครัวขยายส่วนน้อยเป็นแบบปิตาลัย คนไทยทั้งหลายก็ใช้ชีวิตระยะหนึ่งของตนในครัวเรือนที่เป็นครอบครัวแบบขยาย

การที่ลูกสาวคนสุดท้องและสามีของเธอ ยังคงอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของเธอในครอบครัวขยาย ตลอดชั่วชีวิตแต่งงานของเธอนั้น แทบจะเป็นเช่นนั้นทั่วประเทศไทย เมื่อพ่อแม่ถึงแก่กรรมไป ทั้งคู่ก็จะรับมรดกบ้านและเครื่องมือการเกษตรต่าง ๆ รวมทั้งได้ส่วนแบ่งที่ดินเท่ากันกับพี่น้องคนอื่น ๆ และบางครั้งอาจจะได้ส่วนแบ่งพิเศษ ซึ่งพ่อแม่ผู้ชราได้เก็บรักษาไว้ (Sharp et al. 1953 หน้า 82-83; de Young 1955 หน้า 23; Kaufman

1960 หน้า 82; Moerman 1968 หน้า 94; Mizuno 1971 หน้า 86; Hanks 1972 หน้า 81; Turton 1972 หน้า 221) เมื่อถึงเวลาที่พ่อแม่ของผู้หญิงถึงแก่กรรม ก็จะเป็นเวลาพอดีที่ลูกสาวของคู่สามีภรรยา มีอายุพอที่จะมีสามีและนำเข้ามาอยู่ร่วมครัวเรือนด้วย ต่อ ๆ กันไป ทำให้ครัวเรือนเป็นกลุ่มร่วมมือร่วมแรง ซึ่งเกิดขึ้นเรื่อยไปหลายชั่วอายุคน

ลูกสาวผู้เป็นพี่ทั้งหลาย ซึ่งแต่งงานและอาศัยอยู่ร่วมกับพ่อแม่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง ประมาณตั้งแต่สองสามเดือนถึงสองสามปี และย้ายไปอยู่ที่ใหม่ในที่ไกล ๆ ยังคงมีความผูกพันทางสังคมและเศรษฐกิจอยู่กับครัวเรือนของพ่อแม่อยู่ จะเป็นอิสระเต็มที่ก็ต่อเมื่อได้ย้ายออกมาเป็นเวลานานแล้ว ซึ่งบางครั้งอาจจะเป็นตอนที่พ่อแม่ถึงแก่กรรมลง ซึ่งเป็นเวลาที่มรดกที่ดินจะได้มีการจัดแบ่งกันในระหว่างพี่น้อง

สำมะโนครัวเรือนใด ๆ ของหมู่บ้านไทยหนึ่ง ๆ (ดูตารางที่ 11) จะแสดงว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวแบบเดี่ยว ความจริงข้อนี้รวมกับความปรารถนาของบรรดาผู้เป็นพี่ในครอบครัว ที่จะเป็นอิสระจากครัวเรือนของพ่อแม่โดยเร็วเท่าที่จะเร็วได้ ทำให้นักวิชาการทั้งหลาย ตั้งแต่ชาร์ปและคณะ (1953 หน้า 77—78) เป็นต้นมา สรุปเอาว่า ที่อยู่อาศัยแบบนวลัยและครอบครัวแบบเดี่ยวเป็นอุดมคติของชาวบ้าน ขณะนี้ก็เป็นที่ยึดมั่นแล้วว่ามีได้เป็นเช่นนั้น และครอบครัวแบบเดี่ยวเป็นเพียงระยะชั่วคราวระยะหนึ่ง ในวัฏจักรทางโครงสร้างของครอบครัว สำหรับลูกสาวคนสุดท้ายซึ่งอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของตนตลอดชีวิตแม้หลังจากแต่งงานแล้ว ครอบครัวแบบเดี่ยวมิใช่เป็นอุดมคติหรือแนวปฏิบัติอย่างชัดเจน เป็นสิ่งสำคัญอีกเช่นกันที่จะต้องตระหนักว่า แม้ลูกสาวผู้เป็นพี่ที่แต่งงานแล้ว ซึ่งหลังจากแต่งงานได้ค่อย ๆ ย้ายออกไปตั้งบ้านเรือนของตัวเองนั้น จะต้องการ

ความเป็นอิสระก็ต่อเมื่อตนและสามีของตนสร้างฐานะจนสามารถที่จะทำเช่นนั้นได้ และเมื่อถึงคราวลูกสาวของตนเติบโตใหญ่เข้าสู่วัยที่จะแต่งงานได้ผู้เป็นพ่อแม่ก็จะมีทรัพย์สินสมบัติพอที่จะดึงดูดให้ลูกเขยเข้ามาร่วมอาศัยอยู่ด้วยจากนั้นครอบครัวก็จะกลายเป็นครอบครัวแบบขยาย ข้อกล่าวอ้างแต่ก่อนเกี่ยวกับครอบครัวแบบเดี่ยว ว่าเป็นอุดมคติของไทย แสดงให้เห็นถึงการขาดความเข้าใจในวัฏจักรของครอบครัว และแรงกระตุ้นของชาวนาไทย ที่มีการกระทำออกไปภายในขอบเขตของระบบทางสังคมนี้

วัฏจักรครอบครัวขยายแบบมาดัลย์ของชาวนาไทย มิได้แตกต่างไปมากนักจากระบบครอบครัวของจีนและญี่ปุ่น อย่างที่เอ็มเบรี ชาร์ป ชาญเลซา และคนอื่น ๆ เชื่อเลย ชาร์ลส์ เอฟ คายส์ (1975 หน้า 296) ได้ชี้ให้เห็นถึงจุดนี้ในบทความหนึ่งของเขา เขากล่าวว่า ระบบครอบครัวไทย-ลาวของภาคอีสาน มีลักษณะคล้ายกับระบบครอบครัวในสังคมชาว อีบาน และญี่ปุ่น ซึ่งกลุ่มครัวเรือนจะแบ่งเป็นกลุ่มลูกสาวหรือกลุ่มลูกชายหลายกลุ่ม โดยมีคู่สามีภรรยาคนหนึ่งคงอยู่ที่เดิม เพื่อรับมรดกในครัวเรือนของพ่อแม่ ข้อมูลที่ไม่ได้พิมพ์เผยแพร่ของผู้เขียน จากหมู่บ้านปิงซานในอาณาเขตใหม่ของฮ่องกง แสดงให้เห็นถึงครอบครัวแบบขยายที่มีลูกชายที่แต่งงานแล้วมากกว่าหนึ่งคน มีอยู่น้อยมากในครอบครัวเกษตรกร (เป็นในทำนองเดียวกันทั่วประเทศจีน) และแสดงถึงการปฏิบัติกันอย่างเป็นปกติในปิงซานที่บุตรชายแต่ละคนแต่งงานตามลำดับอายุ และไปตั้งบ้านเรือนใหม่ใกล้ ๆ กับบ้านบิดาของตนโดยแบ่งที่ดิน (ในบางครั้ง) และพื้นที่ห้องครัว แต่ยังคงรักษาความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพ่อแม่และพี่ชายน้องชายของตน และปล่อยให้น้องชายคนเล็กกับภรรยาของเขา ดูแลพ่อแม่และรับมรดกบ้าน และบางครั้งได้รับส่วนแบ่งพิเศษในที่ดินของพ่อแม่ ข้อแตกต่างระหว่างครอบครัวชาวนาไทย

ที่มี “โครงสร้างหละหลวม” และครอบครัวจีนที่มีโครงสร้างแน่นแฟ้น มีได้มีมากมายดังที่นักการศึกษาเกี่ยวกับประเทศไทยได้จินตนาการเอาไว้ และเกิดขึ้นจากการอาศัยพื้นฐานของการเปรียบเทียบความเข้าใจที่ไม่สมบูรณ์ ในการปฏิบัติของคนไทยกับอุดมคติตามประเพณีนิยมของคนจีน

โครงสร้างของครอบครัวขยายแบบมาตาลัยอีกรูปหนึ่ง คือกลุ่มครอบครัวขยายที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณหนึ่ง กลุ่มอาณาบริเวณ (compound group) นี้ประกอบขึ้นด้วยครัวเรือนที่มีความร่วมมือกันของบรรดาลูกสาวที่แต่งงานแล้ว พร้อมกับสามีและลูก ๆ ของเธอเหล่านั้น กลุ่มนี้จะอาศัยอยู่ใกล้กับบ้านของพ่อแม่ฝ่ายหญิง ซึ่งโดยปกติจะอยู่ภายในเขตครัวเดียวกัน มิซูโนเรียกกลุ่มเหล่านี้ว่า “กลุ่มอาณาบริเวณหลายครัวเรือน” (multi-household compounds) (Mizuno 1968 และ 1971 หน้า 95 และ 242) แทมโบอาห์เรียกว่า “กลุ่มอาณาบริเวณ” (compounds) (Tambiah 1970 หน้า 12-14) คายส์เรียกว่า “ครอบครัวขยายแบบมาตาลัย” (uxori-parentilocal extended family) หรือ “กลุ่มบ้าน” (domestic groups) (Keyes 1975 หน้า 287) มอร์แมนเรียกว่า “กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในบ้านหลังใหญ่” (longhouse) (Moerman 1968 หน้า 97) แสงส์เรียกว่า “กลุ่มครัวเรือน” (cluster of households) (Hanks 1972 หน้า 89) คอฟแมนเรียกว่า “ครัวเรือน” (household) เฉย ๆ (Kaufman 1960 หน้า 21) จิเจเยวดีนเรียกว่า “กลุ่มอาณาบริเวณ” หนึ่ง (compound group) (Wijeyewardene 1967 หน้า 66) และชาร์ปกับคณะบรรยายกลุ่มนี้ว่าเป็น “ครอบครัวที่มีจำนวนจำกัดขนาดหนึ่ง ซึ่งสมาชิกมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เช่น ครอบครัวของบรรดาพี่น้องหญิงชาย (ซึ่ง) อาจอาศัยอยู่ใกล้ซึ่งกันและกัน แม้กระทั่งอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน”

(Sharp et al. 1953 หน้า 79) แม้ว่าข้อความหรือข้อบรรยายจะแตกต่างกัน แต่ผู้เขียนเหล่านี้ก็กล่าวถึงในสิ่งเดียวกัน ซึ่งผู้เขียนจะเรียกว่า อาณาบริเวณครอบครัวขยาย (extended family compound) ผู้เขียนมิได้หมายความว่า สมาชิกทุกคนของหน่วยเหล่านี้ จะอาศัยอยู่ในขอบเขตของรั้วเดียวกัน บางหน่วยครอบครัวอาจจะอาศัยอยู่ในลานบ้านที่มีอาณาเขตติดต่อกัน หรืออาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ในหมู่บ้านเดียวกัน ความสัมพันธ์ทางโครงสร้างเป็นสิ่งสำคัญที่จะเป็นตัวแสดง มิใช่สถานที่ที่อยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตาม บัจจุบันทั้งสองประการมักจะไปด้วยกัน

ตามทมิซูโน แทมโบอาห์ และคาสส์ได้ชี้ให้เห็น อาณาบริเวณจะเป็นส่วนหนึ่งของวัฏจักรครอบครัวขยาย ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อครอบครัวของบรรดาลูกสาวได้ย้ายออกจากเรือนของพ่อแม่ ไปอาศัยอยู่อีกบ้านหนึ่งต่างหาก ซึ่งปกติจะปลูกอยู่ภายในเขตรั้วเดียวกันกับบ้านเรือนของพ่อแม่ของฝ่ายหญิง แต่ดังที่ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นในหมู่บ้านเซียงใหม่ บางครั้งเมื่อที่ดินมีจำกัดในเขตรั้วของพ่อแม่ บรรดาลูกสาวที่แต่งงานแล้วก็จะไปตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ ๆ ในหมู่บ้านเดียวกันนั้น อย่างน้อยในระยะแรก ครอบครัวของบรรดาลูกสาวลูกเขยเหล่านี้ จะช่วยพ่อแม่ทำนาและแบ่งข้าวจากยุ้งข้าวเดียวกัน ครอบครัวเหล่านี้จะค่อยๆ มีที่นาและยุ้งข้าวของตัวเองเมื่อเวลาล่วงเลยไปนานพอสมควร จากธรรมเนียมของการอยู่อาศัยร่วมกับพ่อแม่ของฝ่ายหญิงแล้วย้ายออกไปอยู่ต่างหากใกล้ ๆ กัน กลุ่มอาณาบริเวณหนึ่งจะประกอบไปด้วยยายลูกสาวคนเล็กและสามี รวมทั้งบรรดาหลานที่ยังมิได้แต่งงาน และหลานสาวทั้งหลายที่แต่งงานแล้วกับสามี

กลุ่มดังกล่าวนี้เป็นครอบครัวขยายแบบมาดาลัย ซึ่งประกอบขึ้นเป็นครัวเรือนหลายครัวเรือน ชูลามิธ ฮายส์ พอตเตอร์ได้ชี้ให้เห็นว่า ผู้ชายที่เป็นกลุ่มร่วมแรงกัน มีความสัมพันธ์กันอันฉุนเฉียวจากการแต่งงานทางสายฝ่าย

หญิง กลุ่มนี้ร่วมมือกันเป็นกลุ่มแรงงานในการปลูกข้าว ในทางการเมือง ศาสนา และในอีกหลายทาง มันเป็นหน่วยโครงสร้างที่สำคัญหน่วยหนึ่งในภาคอีสาน ในภาคเหนือเช่นในหมู่บ้านเชียงใหม่ มันเป็นพื้นฐานของ มาตุพงศ์ และปรากฏมีเช่นกันในภาคกลาง

เครือญาติทั้งสองฝ่าย (Bilateral Kindred)

กลุ่มญาติที่สำคัญที่สุดที่นอกเหนือไปจากครอบครัวขยายสำหรับชาว-นาไทย คือเครือญาติทั้งสองฝ่าย ผู้เขียนได้กล่าวไว้ตั้งแต่ต้นแล้วว่า ในหมู่บ้าน เชียงใหม่ กลุ่มนี้คือบรรดาผู้ที่สืบลูกหลานของลุงป้าและน้าอามของพ่อและแม่ กลุ่มญาตินี้มีความสามัคคีและถือข้อผูกพันระหว่างกันเป็นสิ่งสำคัญ ที่แตกต่างไปจากกลุ่มบริเวณคือ คณาญาติรวมไปถึงบรรดาญาติของทางฝ่ายพ่อและแม่ แต่กลุ่มอาณาบริเวณประกอบด้วยส่วนหนึ่งของญาติทางฝ่ายแม่

กลุ่มเครือญาติเป็นลักษณะสามัญทั่วไป ของโครงสร้าง ทางสังคมของ-ชาวนาไทย ซึ่งปรากฏเป็นรายงานชาติวงศ์วรรณาในชื่อต่าง ๆ กัน จากทั่วทุกหนแห่งของประเทศไทย ในเขตบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมตอนล่างของที่ราบภาคกลางรอบ ๆ กรุงเทพฯ ชาร์ปและคณะเรียกกลุ่มเครือญาติทั้งสองฝ่ายนี้ว่า “กลุ่มลูกพี่ลูกน้อง” (cousin group) ซึ่งประกอบด้วย “พี่น้องทั้งหญิงและชายของพ่อแม่ รวมทั้งบรรดาลูกหลานของลุงป้า น้าอามเหล่านี้ด้วย” ในบางชั้น กลุ่มญาตินี้มีความสำคัญทำนองเดียวกับที่ผู้เขียนได้บรรยายถึงข้างต้นในหมู่บ้านเชียงใหม่

พี่น้องชายหญิงและบรรดาลูกหลาน ถ้าหากมิได้อาศัย
อยู่ห่างไกลกันเกินไปมักจะทำงานด้วยกันในกลุ่มร่วมแรงปลูก
และเกี่ยวข้าว ซึ่งเป็นกลุ่มที่จัดกันขึ้นมาในระหว่างพวกของ

ตนเองมากกว่ากับคนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการตอบแทนซึ่งกัน
และกันครอบครัวขยายจะให้การสนับสนุนทั้งกำลังใจและกำลัง
ทรัพย์ในโอกาสที่มีพิธีต่างๆ เช่น การบวชหรือการฌาปนกิจศพ
ของสมาชิกในครอบครัว ขยายคนใดคนหนึ่ง แม้แต่เมื่อสมา-
ชิกบางคนของครอบครัวขยาย จะย้ายไปอยู่อาศัยในอีกด้าน
หนึ่งของหมู่บ้าน การติดต่อเยี่ยมเยียนก็มักจะมียู่เป็นปกติ
สมาชิกของครอบครัวขยายจะเป็นผู้คอยมองหาโอกาสทาง
เศรษฐกิจและความก้าวหน้าในด้านอื่นให้แก่ญาติของตน การ
ย้ายจากบางชั้นเข้ากรุงเทพฯ หรือย้ายจากกรุงเทพฯ มาบางชั้น
จะเป็นการอำนวยความสะดวกโดยสมาชิกในครอบครัวขยาย
(Sharp et al. 1953 หน้า 80)

ตามความเห็นของชาร์ปและคณะ (หน้า 81) กลุ่มนี้มีใช่เป็นกลุ่มที่แต่งงาน
กับบุคคลนอกกลุ่ม (exogamous) เพราะ “ญาติลูกพี่ลูกน้องสามารถแต่ง-
งานด้วยกันได้”

คอฟแมน (Kaufman 1960 หน้า 23—24) ใช้คำว่า “ครอบครัว
ขยายที่เป็นไปตามระยะเวลา” สำหรับการแสดงถึงกลุ่มเครือญาติทั้งสองฝ่าย
และเขาได้ให้คำจำกัดความของกลุ่มว่าเป็น “สมาชิกของครอบครัวซึ่งมีส่วน
ร่วมอยู่ในครัวเรือนตลอดระยะเวลาที่เป็นโสด และได้ย้ายออกไปเมื่อแต่งงาน
หรือเพื่อไปทำงาน และได้ไปอาศัยอยู่ในครัวเรือนอื่นต่างหาก ซึ่งบางทีอาจ
อยู่ในเขตชุมชนอื่น” ตามที่คอฟแมนได้แสดงให้เห็น ขนาดของกลุ่มนี้ใน
หมู่บ้านบางวัด ครอบคลุมถึงแค่ญาติลูกพี่ลูกน้อง เป็นกลุ่มที่เกาะกัน
เหนียวแน่น ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในยามวิกฤต แม้กระทั่งยกลูก
ให้เลี้ยงดู

ครัวเรือนที่มีเด็กมากเกินไป อาจให้สัญญาจะเอาลูกที่
คลอดคนต่อไป ให้กับพี่สาวหรือน้องสาวที่แต่งงานแล้วแต่ไม่มี
ลูกเลี้ยงดู หรืออาจขอให้พี่สาวหรือน้องสาวที่แต่งงานแล้วหรือ
เป็นม่าย มาร่วมอยู่อาศัยด้วย...หรืออาจยกลูกให้ไปเป็นลูก
บุญธรรม โดยปกติการรับลูกบุญธรรมแทบทุกราย มักจะ
ปฏิบัติกันในสมาชิกที่เป็นเพศหญิงของครอบครัว

คอฟแมนได้แสดงต่อไปถึงความสำคัญของเครือญาติในหมู่บ้านบางขุดว่า
สมาชิกของเครือญาติอาจให้ความช่วยเหลือ ทางเศรษฐกิจแก่กัน ในยามวิกฤต
โดยให้ยืมเงินซึ่งกันและกันหรือให้เช่าที่นาในราคาถูกมากกว่าที่จะให้กับผู้อื่น
พวกเขามักจะไปร่วมงานพิธีสำคัญ ๆ ด้วยกัน เช่น งานขึ้นปีใหม่ และพบปะ
กันเพื่อปรึกษาหารือเกี่ยวกับงานฉาปนกิจศพ การแต่งงาน และการบวช
พระ และมักจะช่วยกันออกค่าใช้จ่ายในพิธีกรรมเหล่านี้ ยิ่งกว่านั้น บรรดา
เครือญาติในบางขุดยังมีการติดต่อกัน แม้ในต่างหมู่บ้านหรือในเมือง และ
ช่วยเหลือกันในการหางานทำ หรือเอาเด็กเข้าเรียนในโรงเรียน เช่นเดียวกับที่ปรากฏในหมู่บ้านบางชัน (Kaufman 1960 หน้า 23—25)

เครือญาติทั้งสองฝ่ายแสดงให้เห็นลักษณะทางโครงสร้างอย่างชัดเจน
ในหมู่บ้านบ้านอ้อยของไพเกอร์ ซึ่งอยู่ใกล้กับจังหวัดอยุธยา ไพเกอร์เขียนว่า

ญาติของบุคคลคนหนึ่งจะประกอบไปด้วย พี่น้องของ
พ่อแม่และบรรดาลูกหลานของเขาเหล่านั้น และปู่ย่าตายาย...
โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว บรรดาญาติเหล่านั้นจะอาศัยอยู่ในบ้านอ้อย
หรือในหมู่บ้านติด ๆ กัน

ชาวบ้านมักจะถือว่า ตนเองมีความผูกพันกับบุคคลที่ตน
คิดว่า มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดตลอดไปไม่มากนักน้อย ในเรื่อง

ที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบร่วมกัน ชาวบ้านอาจจะเอา
ความชอบพอกันมาเกี่ยวข้อง หรือไม่เอามาเกี่ยวข้องก็ได้
แต่ที่นึกถึงอยู่เสมอก็คือ ความคาดหวังและข้อผูกพันในระดับ
หนึ่ง นอกจากการช่วยเหลือในเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ ชาวบ้าน
ยังรู้สึกว่าคุณสามารถที่จะหันหน้าเข้าหาญาติสนิท เพื่อขอความ
ช่วยเหลือในเรื่องเศรษฐกิจ หรือในความยากลำบากต่าง ๆ
และชาวบ้านมักจะทำเช่นนั้น...(ชาวบ้าน) ส่วนมาก (จะให้)...
เงินก่านัลทันทึ้นยามต้องการ หรือให้ยืมเงินโดยไม่คิดดอกเบี้ย
หรือยืมควาย ... ให้ความช่วยเหลือด้วยแรงงาน...และดูแลเด็ก
ให้ แม้ว่าบางครั้งจะเป็นเวลานานนับปี...ญาติทั้งหลายจะให้ความ
ช่วยเหลือกันไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งเป็นระยะ ๆ และ...
มักจะมีคําพอใจในความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งในระยะ
ยาวต่าง ไม่มีความได้เปรียบ เสียเปรียบ มากน้อยกว่ากันเท่าใด
(Piker 1964 หน้า 62-63)

คายส์ (Keyes 1975 หน้า 289) ได้กล่าวถึงการแต่งงานระหว่าง
ญาติลูกพี่ลูกน้องว่า เป็นข้อห้ามแต่ก็แต่งได้ เพราะการแต่งงานเป็นเรื่อง
ส่วนตัว คายส์ได้กล่าวถึงพอสสมควรในเรื่องของ “กลุ่มเชื้อสายที่นับจาก
บัจเจกบุคคล” ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับที่ผู้เขียนเรียกว่าคณาญาติ (Kindred)
ในข้อเขียนของคายส์ กลุ่มที่สืบทอดเชื้อสายของคน ๆ หนึ่ง จะเข้าร่วมพิธี
เกี่ยวกับการแต่งงาน งานศพ งานบวชพระ และบางครั้งในพิธี “ผูกขวัญ”
(Keyes 1975 หน้า 292) เขากล่าวว่า “กลุ่มเครือญาติของคน ๆ หนึ่ง
ทั้งหลายเหล่านี้ เป็นที่เข้าใจกันของบรรดาชาวบ้านว่า ประกอบขึ้นด้วยญาติ

ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง” (หน้า 294) ซึ่งก็เป็นเช่นเดียวกับในหมู่บ้าน เชียงใหม่

มาดจ์ (Madge 1975 หน้า 6) ได้แสดงถึงคณาญาติทั้งสองฝ่าย ซึ่งเป็นกลุ่มญาติที่มีความสำคัญในหมู่บ้านทั้งหลายใกล้ ๆ จังหวัดอุบลในภาคอีสานว่า

ความผูกพันทางครอบครัวที่ใกล้ชิดกัน ระหว่างพ่อแม่ กับลูก ปู่ย่าตายายกับหลาน ลุงป้าน้าอาวกับหลาน พี่กับน้อง และระหว่างลูกพี่ลูกน้อง มีความเข้มข้นมาก นอกเหนือจากระดับความสัมพันธ์แล้ว พฤติกรรมของคน ๆ หนึ่งกับญาติอื่น ๆ และกับเพื่อนบ้านหรือกับคนแปลกหน้า จะมีความแตกต่างกันไม่มากนัก

มิซุโน (Mizuno 1971 หน้า 100) ได้แสดงถึงกลุ่มญาติ ซึ่งเขาเรียกว่าคณาญาติทั้งสองฝ่าย ในหมู่บ้านตอนแดงในภาคอีสานว่า “มักจะประกอบด้วยบรรดาผู้สืบเชื้อสายจาก ปู่ย่าตายาย” และพี่น้องของปู่ย่าตายาย คณาญาติทั้งสองฝ่ายเป็นหมวดกลุ่มของญาติซึ่งช่วยเหลือกันในพิธีกรรมต่าง ๆ ในวัฏจักรของชีวิตแลกเปลี่ยนแรงงานกัน และให้การติดต่อต่าง ๆ ในการเดินทางไปไหนมาไหน มิซุโนได้กล่าวถึงตัวอย่างคณาญาติสองตัวอย่างซึ่งประกอบไปด้วยญาติที่ไม่เกินไปกว่าชั้นหลาน (หน้า 104) เขาเสริมว่า “ภายในขอบเขตของบรรดาญาติ ผู้ที่มีความเกี่ยวพันกันใกล้ชิดที่สุดคือ ปู่ย่าตายาย พ่อแม่ พี่น้อง และลูกหลานของบุคคลหนึ่ง ๆ” (หน้า 102)

แทมไบอาห์ (Tambiah 1970 หน้า 15—18) กล่าวถึงเครือญาติ ซึ่งเขาเห็นว่าประกอบขึ้นด้วย “ญาติทั้งสองฝ่ายโดยมีบุคคลหนึ่งเป็นศูนย์กลาง” ว่า “เป็นกลุ่มบุคคลเฉพาะที่บุคคลหนึ่งให้ความนับถือต่างหากไปจากกลุ่มบุคคลอื่นในสังคมหรือหมู่บ้าน” (เน้นโดยแทมไบอาห์)

และเขายังได้กล่าวถึงกลุ่มที่เล็กกว่าหมู่บ้าน เขาบรรยายถึงกลุ่มเครือญาติ ซึ่งรวมถึง “ลูกพี่ลูกน้อง” (กลุ่มญาติใกล้ชิดซึ่งแต่งงานกันไม่ได้เด็ดขาด) และ “พี่น้อง” (กลุ่มญาติห่าง ๆ ซึ่งแต่งงานกันได้แต่่มักจะไม่ทำกัน) (Tambiah 1970 หน้า 18) แทมโบอาห์กล่าวว่า “บรรดาผู้ที่เข้าร่วมในพิธีการต่าง ๆ เป็นญาติทั้งสองฝ่าย รวมทั้งญาติที่เกิดขึ้นจากการแต่งงาน การมาร่วมในพิธีในฐานะอะไรนั้น ขึ้นอยู่กับสถานการณ์” (1970 หน้า 17) แม้ว่าผู้เขียนจะไม่มั่นใจว่าจะเข้าใจตรงตามความหมายของแทมโบอาห์ ผู้เขียนรู้สึกว่ เขาจะให้ความหมายของคณาญาติทั้งสองฝ่ายว่า รวมไปถึงญาติใกล้ชิดซึ่งนับไปถึงปู่ย่าตายายของคน ๆ หนึ่ง เขากล่าวว่าญาติห่าง ๆ (หรือลูกหลานของพี่น้องของปู่ย่าตายาย) จะเป็นกลุ่มที่เหมือนขอบรอบนอกของกลุ่มที่บุคคลหนึ่งเป็นศูนย์กลาง ในหมู่บ้านเชียงใหม่ก็ทำนองเดียวกันที่มีการใช้คำเรียกญาติไปทั่วทั้งหมู่บ้าน แม้แต่กับคนที่ไม่ใช่ญาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่แทมโบอาห์ ได้เน้นถึง

วิเจยเวาดิน ซึ่งพยายามที่จะสรุปลักษณะสำคัญ ๆ ของชีวิตสังคมชนบทไทย กลับมิได้มองเห็นความสำคัญของคณาญาติทั้งสองฝ่าย เขากล่าวว่า “ตามกฎโดยทั่ว ๆ ไปของชนบทไทย นอกเหนือจากที่บุคคลจะมีพันธะต่อพี่และน้อง ลูกและพ่อแม่แล้ว ข้อผูกพันทางเครือญาติจะลดน้อยลงอย่างเด่นชัด ‘เมื่อออกไปจากกลุ่มเขตร้วเดียวกัน’” (Wijeyewardene 1967 หน้า 66)

แม้ว่าจะมีความแปรผันเล็ก ๆ น้อย ๆ จากภาคต่าง ๆ ความแปรผันในบางส่วนก็เป็นจริง แต่บางส่วนขึ้นอยู่กับมุมมองและเน้นที่ต่างกันของนักชาติวงศ์วรรณา คณาญาติที่เราเรียกว่า คณาญาติทั้งสองฝ่าย และได้

บรรยายไว้เกี่ยวกับหมู่บ้านเซียงใหม่ในภาคเหนือ ก็จะพบเห็นได้เช่นกันในเขตดินดอนสามเหลี่ยมตอนล่างและในภาคอีสาน มันเป็นลักษณะโดยทั่วไปของสังคมหมู่บ้านไทย และมีความสำคัญอย่างยิ่งในชีวิตของชาวบ้าน

เพื่อนบ้านและความเป็นเพื่อนบ้าน

ความสำคัญของเพื่อนบ้านและความเป็นเพื่อนบ้าน ในฐานะที่เป็นลักษณะหนึ่งของโครงสร้างทางสังคมของชนบทไทย มิได้เป็นที่รู้จักเข้าใจกันเพียงพอ ยกเว้นชาร์ปและคณะกับลูเซียน แสงส์ ความสัมพันธ์ของความ เป็นเพื่อนบ้าน ไม่ว่าจะตีความหมายอย่างเป็นแบบเป็นแผนหรือไม่ก็ตาม จะเป็นที่รู้จักในฐานะที่เป็นลักษณะสำคัญของโครงสร้างทางสังคมในสังคมชาว-นาอื่น ๆ (ดู Potter, Diaz and Foster 1967 หน้า 160) ตัวอย่างที่น่ารู้ อื่นหนึ่งคือ ตัวอย่างจากหมู่บ้านพื้นเพของจีน เช่น หมู่บ้านไต้เต้า ซึ่งเป็นหมู่บ้านสมัยก่อนการปฏิวัติ ศึกษาโดยมาร์ติน ซี ยาง เขากล่าวว่า

มีอยู่หลายเรื่องที่สมาคมเพื่อนบ้านที่ใกล้ชิดกัน จะแสดง ความสนิทสนมกันมากกว่าความรู้สึกที่มีต่อหมู่บ้าน หรือความรู้สึกที่มีต่อตระกูล ในหลายกรณี เช่น ครอบครัวตระกูลแพน (Pan) อาจมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับตระกูลยาง มากกว่าญาติในตระกูลของตน เพียงเพราะว่าพวกตระกูลยางอาศัยอยู่ ใกล้บ้านเคียงเรือนกัน การติดต่อในชีวิตประจำวัน ทำให้ ครอบครัวเหล่านี้คลุกคลีอยู่ด้วยกัน และแบ่งเป็นกลุ่มเพื่อน-บ้านเป็นกลุ่ม ๆ เรียกว่า ฮุงตง (hu-tung) ซึ่งตระกูลไม่มี ส่วนเกี่ยวข้อง ภายในหมู่บ้านนี้มีกลุ่มเพื่อนบ้านอยู่แก่กลุ่ม ด้วยกัน (แม้ว่าจะไม่มีขอบเขตที่แสดงให้เห็นแน่นอนชัดเจน ก็ตาม) (Martin C. Yang 1945 หน้า 151)

กลุ่มเพื่อนบ้านที่มีลักษณะเป็นกลุ่มก้อน (barrios) ในหมู่บ้าน
เม็กซิโก และฟิลิปปินส์เป็นที่รู้จักกันดีจนไม่จำเป็นต้องมีการอธิบายเพิ่ม
เติมอีก การวิเคราะห์ตามความเข้าใจในบทบาทของความเป็นเพื่อนบ้านของ
แอสตันลีย์ แบรินดิส ที่หมู่บ้านในนาวันกัลของสเปน ซึ่งอาจจะมองได้
เช่นกันว่า เป็นหมู่บ้านที่มีโครงสร้างหละหลวมถ้าไม่มีลักษณะดังกล่าว
แบรินดิสเขียนถึงเพื่อนบ้านไว้ว่าเป็น “แหล่งสำคัญที่ไม่ต้องอาศัยความเป็น
ญาติสำหรับการให้ความช่วยเหลือสนับสนุน” (Stanley Brandes 1973
หน้า 753) เพื่อนบ้านจะทำการช่วยเหลือในสถานการณ์ที่คับขัน เช่น เมื่อ
ครอบครัวหนึ่งเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วย หรือมีคนเสียชีวิต หรือมีการแต่งงาน
และเพื่อนบ้านต่าง ๆ เหล่านี้ จะผูกพันความสัมพันธ์ต่อกัน ด้วยการให้
บริการและความช่วยเหลือ และแลกเปลี่ยนอาหารซึ่งกันและกัน

เพื่อนบ้านและความเป็นเพื่อนบ้านมีความสำคัญพอ ๆ กันในหมู่บ้าน
ไทย ผู้เขียนได้บรรยายถึงกลุ่มเพื่อนบ้าน ซึ่งจัดแบ่งสับเปลี่ยนความรับผิดชอบ
ในการส่งข้าวและอาหาร ไปให้พระที่วัดอย่างเป็นแบบเป็นแผน การ
จัดระเบียบแบบนี้ เป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น และเท่าที่ผู้เขียนทราบ
จะพบก็แต่เพียงในบางหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทยเท่านั้น อย่างไรก็ตาม
ก็ดี ในหมู่บ้านบางชนก็มีการกล่าวถึงความเป็นเพื่อนบ้านเช่นกัน และใน
หมู่บ้านเชียงใหม่กับหมู่บ้านไทยอื่น ๆ ยังมีกลุ่มเพื่อนบ้านมากกว่า ซึ่งมี
ความใกล้ชิดสนิทสนม และมักจะประกอบด้วยครัวเรือนประมาณสี่ห้าครัว-
เรือน ที่นับเป็นเพื่อนบ้านที่ใกล้ชิดที่สุด กลุ่มเพื่อนบ้านเหล่านี้จะเป็นกลุ่ม
ที่มีความซ้ำซ้อนกัน โดยมีความต่างกันเล็กน้อยสำหรับแต่ละครัวเรือนไป
อย่างไรก็ตาม ตัวกำหนดเขตของกลุ่มเพื่อนบ้านคือซอยและถนน ในหมู่บ้าน
เชียงใหม่และหมู่บ้านอื่นอีกหลายหมู่บ้าน ครัวเรือนที่เป็นเพื่อนบ้านกัน

เหล่า นั้จะมีความสัมพันธ์กันทางญาติเชื้อสายฝ่ายหญิง เนื่องมาจากกฎของการเข้าอยู่อาศัยกับฝ่ายหญิง แต่ก็มีอยู่ไม่น้อยที่กลุ่มเพื่อนบ้านมิได้มีความสัมพันธ์ทางญาติกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนเพื่อนบ้านในหมู่บ้านไทย มีความใกล้ชิดกันมากเช่นกับในหมู่บ้านจีนและสเปนที่กล่าวข้างต้น ผู้ชายในครัวเรือนที่เป็นเพื่อนบ้านกันมักจะมีที่นาติดกัน (เพราะแต่ละครอบครัวพยายามที่จะอาศัยอยู่ใกล้กับที่นาของตน) ฉะนั้น จึงมักจะเดินแบกเครื่องมือการเกษตรไปยังที่นาของแต่ละคนด้วยกันในตอนเช้า และกลับด้วยกันในตอนเย็นเนื่องจากที่นาอยู่ใกล้กัน จึงมักจะร่วมมือกันรักษาคลองส่งน้ำเล็ก ๆ ที่เลี้ยงน้ำเข้าสู่ที่นาของตน และตกลงร่วมกันในการแบ่งน้ำใช้ ครัวเรือนเพื่อนบ้านมักจะเป็นสมาชิกกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานกลุ่มเดียวกัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในยามทุกข์ยากลำบาก เช่น เป็นไข้หนัก การคลอดลูก การบวช และการฉาปนกิจศพ คนเหล่านั้นมักจะ (แต่ไม่เสมอไป) เป็นกลุ่มแน่นแฟ้น คือ ไปเยี่ยมเยียนกันบ่อย ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและคุยกันในเรื่องจีปาะะ เพื่อนบ้านมีความสำคัญมากจนมักจะปฏิบัติต่อกันเช่นญาติ

ลูเซียน แองส์ได้บรรยายถึงรูปแบบของความเป็นเพื่อนบ้านในบางชั้น ในสมัยต้นพุทธศตวรรษที่ 25 คือในระยะต้นของการเริ่มก่อตัวขึ้นของหมู่บ้าน กลุ่มที่ย้ายออกไปจากกรุงเทพฯ ได้เข้าตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลองเกร็ด ในบางชั้น กลุ่มนี้ประกอบขึ้นด้วยกลุ่มเครือญาติสองกลุ่ม และอีกบางครัวเรือนที่มีได้เกี่ยวข้องกับเครือญาติกับสองกลุ่มเครือญาตินี้ แองส์เขียนว่า

ชาวนาที่มีได้เป็นญาติกัน ความสัมพันธ์แรกเริ่มมักจะ
ไม่สนิทสนม แต่ด้วยการมีเนื้อที่นาขนาดใกล้เคียงกัน และความ

ต้องการแรงงาน ในการเกี่ยวข้าวทำให้ความสัมพันธ์ ใกล้ชิดกัน
ขึ้น การแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างครัวเรือนทำให้แต่ละครอบ
ครัวเป็นเจ้าของข้าวสำหรับครอบครัวอื่นๆ ซึ่งไม่ซ้ำต่างก็หัก
หายกันด้วยความเคารพตามวัยที่ต่างกัน เช่น “พี่ชาย” หรือ
“น้า” และค่อย ๆ เกิดความไว้วางใจกันขึ้นแทนความหวาด
กลัว ความสัมพันธ์มีมากขึ้นในวันประเพณี เช่น วันปีใหม่
ซึ่งคนหนุ่มสาวพากันไปแสดงความเคารพผู้ใหญ่ โดยรดน้ำใน
ขันเล็ก ๆ ลงบนบ่าของ “ลุงและป้า” (Hanks 1972 หน้า 98)

ชาร์ปและคณะ (Sharp et al. 1953 หน้า 30—31) ได้แสดงถึง
ความสำคัญของความเป็นเพื่อนบ้านในชีวิตสังคมของบางชน หลังจากที่ถูก
บ้านมีสภาพเป็นชุมชนเรียบร้อยแล้วว่า ความเป็นเพื่อนบ้านเป็นกลุ่มที่
สำคัญกลุ่มหนึ่ง สำหรับผู้ที่เข้ามาในชุมชนด้วยเจตนาดีจะเข้าร่วมสังสรรค์
ด้วย

บางชนประกอบขึ้นด้วยกลุ่มบ้านเรือนหรือกลุ่มเพื่อนบ้าน
สามกลุ่ม ตั้งเรียงรายเป็นลำดับกันทั้งสองฝั่งของลำคลอง
ขอบเขตของแต่ละกลุ่มบ้านเรือนไม่มีความสัมพันธ์ใด ๆ กับ
ความเป็นหมู่บ้าน หรือหน่วยการปกครองของรัฐ ความสัมพันธ์
ทางสังคมครั้งแรกของคนแปลกหน้าที่เข้ามาในหมู่บ้าน มักจะ
เริ่มที่เพื่อนบ้านในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยอาศัยความผูกพันตอบ
สนองของกันและกัน ในบริการเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งมักจะมีใน
ระหว่างฤดูปลูกและเก็บเกี่ยวข้าว

นอกจากนี้ ชาร์ปและคณะ (หน้า 126) ยังได้กล่าวถึง ความร่วมมือกันของเพื่อนบ้านในการขึ้นบ้านใหม่ และเจ้าภาพตบเสนาบองโดยจัดอาหารเลี้ยง

หลังจากที่ได้ร่วมศึกษากับชาร์ป กมล ชาญเลขา (Janlekha 1955 หน้า 111—13) อธิบายเพิ่มเติมถึงเพื่อนบ้านในบางชั้น จากการศึกษาของเขาซึ่งพิมพ์ขึ้นในภายหลังว่า

มีกลุ่มร่วมงานในบางชั้นอยู่สามกลุ่มคือ 1) หมู่สะพานยาว ประกอบขึ้นด้วยครอบครัวที่ทำนาซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียง กับสะพานข้ามคลองบางชั้น 2) หมู่หน้าวัด ประกอบขึ้นด้วยครอบครัวที่อาศัยอยู่รอบวัดบางชั้น และ 3) หมู่บันประกอบขึ้นด้วยครอบครัวที่อาศัยอยู่ตอนบนของคลองบางชั้น

ความเป็นเพื่อนบ้านในบางชั้นค่อย ๆ เริ่มลดน้อยลงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 เนื่องจากความเจริญของพระนครแผ่ขยายเข้ามาถึงหมู่บ้าน และสิบปีต่อมา ร่องรอยที่แสดงถึงการพึ่งพาของเพื่อนบ้านด้วยกัน จะพบเห็นได้ก็แต่การบวชเท่านั้น (Hanks 1972 หน้า 124) และหลังจากปี พ.ศ. 2513 บางชั้นก็เลิกการเป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพในการปลูกข้าวไป (หน้า 148—63) ดังนั้น ความเป็นเพื่อนบ้านในรูปแบบดั้งเดิม ก็หายสาบสูญไปในหมู่บ้านบางชั้น

แทมโบอาห์มิได้เน้นในความเป็นเพื่อนบ้านว่า จะเป็นลักษณะทางโครงสร้างของหมู่บ้านพราณม้วนในอีสาน ที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็น “ที่อยู่อาศัยที่หนาแน่น...ตัดแบ่งโดยถนนเล็กๆ ต่างๆ” (Tambiah 1970 หน้า 10) จากแผนที่หมู่บ้านพราณม้วน ผู้เขียนรู้สึกว่าการหนาแน่นนี้มีลักษณะทำนองเดียวกับถนนที่แบ่งหมู่บ้านเชียงใหม่ออกเป็นกลุ่มเพื่อนบ้านต่าง ๆ นอกจาก

นี้ แทนไปอาห์ไม่ได้กล่าวบ่อยนักถึง “การตอบแทนซึ่งกันและกันในระหว่างเครือญาติ เพื่อนบ้าน และสมาชิกในหมู่บ้าน” (หน้า 15) แต่ที่สำคัญกว่าคือ แผนภูมิของเขาที่แสดงถึง “ขอบเขตของศาสนา” ในหมู่บ้าน ได้ชี้ให้เห็นว่า พิธี “สู่ขวัญ” จัดทำโดยกลุ่ม “ครัวเรือน/ญาติ/เพื่อนบ้าน” และพิธีทำบุญบ้านกับพิธีฌาปนกิจก็จัดโดยกลุ่มเดียวกันเหล่านี้

กายส์ได้แสดงถึงหมู่บ้านอีสานอีกหมู่บ้านหนึ่งคือ บ้านหนองดิน ซึ่งปรากฏมีกลุ่มเพื่อนบ้านประมาณห้าหรือหกกลุ่ม กายส์ (Keyes 1975 หน้า 280) กล่าวว่า “สมาชิกของทุกครอบครัวในกลุ่มเพื่อนบ้าน ถ้าพบทวนความจำกันจริง ๆ จะสามารถสืบลงไปได้ว่ามีบรรพบุรุษร่วมกัน ในสมัยห้าหกชั่วอายุก่อน” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2456 เป็นต้นมา หลังจากที่มีพระราชบัญญัติให้ใช้นามสกุล เพื่อนบ้านแต่ละกลุ่มในหมู่บ้านที่กายส์ศึกษา ใช้นามสกุลอันเดียวกัน ดังนั้น ในปัจจุบันชาวบ้านจึงรู้จักกลุ่มเพื่อนบ้านหนึ่ง ๆ ด้วยนามสกุล แม้ว่า การเข้าอยู่อาศัยกับครอบครัวของภรรยา และสืบสกุลทางฝ่ายบิดา จะไม่ทำให้นามสกุลและความเป็นเพื่อนบ้านไปด้วยกันก็ตาม (Keyes 1975 หน้า 281) กายส์กล่าวว่า ความเป็นเพื่อนบ้านในหมู่บ้านที่เขาศึกษาอยู่ มิใช่เป็นกลุ่มทางสังคมที่สำคัญ ชาวบ้านมิได้ยึดถือว่าเป็นกลุ่มญาติ และมิได้เป็นองค์ประกอบที่จะกำหนดการแต่งงาน ควบคุมทรัพย์สินสมบัติ หรือจัดให้มีการสักการะบูชาบรรพบุรุษ หรือการร่วมมือทางเศรษฐกิจ (1975 หน้า 280-81) แต่มีข้อยกเว้นอยู่ประการหนึ่งคือ อย่างน้อยครั้งหนึ่งในทุก ๆ ปี ที่ทุกบ้านในกลุ่มเพื่อนบ้าน จะร่วมกันเป็นเจ้าภาพและเลี้ยงพระที่มาประกอบพิธีสวดมนต์ ในการจัดพิธีอย่างใดอย่างหนึ่ง กายส์กล่าวอีกว่า ความใกล้ชิดในที่อยู่อาศัยและ “ความตระหนักในความผูกพันระหว่างญาติสายเลือดเดียวกันในหมู่ครัวเรือนของกลุ่มเพื่อนบ้าน เป็นพื้นฐานอันหนึ่ง

สำหรับความร่วมมือระหว่างญาติที่อาศัยอยู่ในกลุ่ม มากกว่าญาติที่อาศัยอยู่
กลุ่มอื่น” (1975 หน้า 281) ซึ่งดูเหมือนจะขัดแย้งกับที่เขาคเคยปฏิเสธเอา
ไว้ว่ากลุ่มนี้ ไม่มีความสำคัญทางสังคม ผู้เขียนกลับเห็นว่ามันมีความสำคัญ

ส่วนมอร์แมน (Moerman 1968 หน้า 9) ตระหนักถึงความ
สำคัญของเพื่อนบ้าน ที่หมู่บ้านปิงในภาคเหนือที่เขาศึกษาอยู่ เขากล่าวว่า
“ชาวบ้านมีความรู้สึกอบอุ่นใจที่เกิดมาในแวดวงของเพื่อนบ้าน ซึ่งดำเนินชีวิต
ประกอบพิธีบูชา และตายร่วมกัน” ความเป็นเพื่อนบ้านในบ้านปิง ก็เช่น
เดียวกับที่หมู่บ้านเชียงใหม่หรือหมู่บ้านอื่น ๆ อีกหลายหมู่บ้านในภาคเหนือ
ที่เป็นหน่วยมีอาณาเขตกำหนดด้วยวัตถุประสงค์บางประการ มอร์แมนเขียน
ไว้ว่า

พระในบ้านปิงจะไม่ออกบิณฑบาตร เช่นเดียวกับหมู่บ้าน
อีกหลายหมู่บ้านในภาคเหนือ (de Young 1955: 115—16)
แต่จะมีการแบ่งหมู่บ้านออกเป็นหมวด ทุก ๆ สัปดาห์ ครั้ว-
เรือนในแต่ละหมวดจะนำอาหารส่งวัด จำนวนหมวดจะมีเท่าๆ
กับจำนวนวันพระในหนึ่งพรรษา หมวดไหนรับผิดชอบวันพระ
ไหน หมวดนั้นก็จะทำหน้าที่จัดเลี้ยงพระในวันนั้น (ดู
Moerman 1964:34—35)...แม้ว่า หน้าที่หลักของหมวดคือจัด
อาหารส่งวัด แต่หมวดก็มักจะเป็นหน่วยสำหรับเกณฑ์แรงงาน
ช่วยเหลือโรงเรียนและงานกิจกรรมต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับวัดด้วย
(Moerman 1966 หน้า 142)

มิชุน ซึ่งศึกษาหมู่บ้านดอนแดงในอีสาน กล่าวว่า

ชีวิตประจำวันอันเกี่ยวข้องกับสังคมนอกบ้านของชาว-
บ้าน จะขึ้นอยู่กับความเป็นเพื่อนบ้าน ความผูกพันทาง

เครือญาติทั้งสองฝ่าย กลุ่มย่อยที่มีความสนิทสนมและอายุ
ไล่เลี่ยกันที่เรียกว่า เลี้ยว และความผูกพันระหว่างเพื่อนที่
เรียกว่าสามัคคี โดยที่ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในยาม
วิกฤตของชีวิต หรือช่วยหาคนรู้จักกันเวลาเดินทางไปหมู่บ้าน
อื่น ในข่ายสัมพันธ์สังคมเหล่านี้ ความสัมพันธ์จึงเป็นลักษณะ
ของการเข้าใจร่วมกัน ดังมีคำกล่าวว่า...“เอาใจเขามาใส่ใจ
เรา” สุภาชินันต์แสดงให้เห็นเช่นกันว่า บุคคลนอกข่ายสัมพันธ์
ไม่เป็นที่เชื่อถือหรือไว้วางใจ (Mizuno 1971 หน้า 228-29)

มิซูโนยังอธิบายถึงความสำคัญของเพื่อนบ้านในงานศพว่า “ในวันที่
มีผู้เสียชีวิต บรรดาญาติ เพื่อนบ้าน และเพื่อน ๆ จะพากันมาที่บ้านผู้ตาย
เพื่อเตรียมงานศพ...ญาติ เพื่อนบ้าน เพื่อน ๆ และชาวบ้านอื่น ๆ จะเดิน
ตาม (โลงศพ)” (1971 หน้า 183-84) และมิซูโนกล่าวถึงด้วยว่า “ญาติ
เพื่อนบ้าน และเพื่อน ๆ” จะเข้าร่วมในพิธีสวดมนต์ (หน้า 191) และ
งานแต่งงาน (หน้า 203)

การตั้งบ้านเรือนอยู่รวมเป็นกลุ่มในหมู่บ้านดอนแดง ก็เช่นเดียวกับ
ที่หมู่บ้านเชิงใหม่และหมู่บ้านที่แทมไบอาห์ศึกษา คือ แบ่งออกอย่างที่มีมิซูโน
เรียกว่า “ส่วน” (หน้า 20) และอย่างที่คุณเขียนเรียกว่าเพื่อนบ้าน โดยมี
ซอยแบ่งหมู่บ้านออกเป็นสิบเอ็ดส่วน แต่เขามีได้กล่าวถึงความสำคัญอื่นใด
ของส่วนเหล่านี้ในหนังสือของเขา หากหมู่บ้านที่ศึกษาโดยแทมไบอาห์ คายส์
และซุมิโน เป็นตัวแทนของหมู่บ้านในอีสาน ความเป็นเพื่อนบ้านก็จะเป็น
สิ่งที่ปรากฏ แต่ไม่มีความสำคัญเท่ากับในภาคอื่น ๆ ของประเทศ

คอฟแมนเน้นถึงความสำคัญของเพื่อนบ้านในหมู่บ้านบางขวด ซึ่งอยู่
ในภาคกลาง เขาเขียนว่า

แม้ว่า ครัวเรือนจะเป็นหน่วยพึ่งตัวเอง ทางเศรษฐกิจเสีย
ส่วนใหญ่ แต่มิใช่เป็นหน่วยพึ่งตัวเองทางสังคมและวัฒนธรรม
คริวเรือนมักมีความต้องการในการช่วยเหลือต่าง ๆ จากบุคคล
นอกคริวเรือนเสมอ...บางครั้งมักจะเป็นการขอความช่วยเหลือ
จากเพื่อนบ้านในการช่วยทำนา และช่วยในการสร้างบ้านใหม่...
เมื่อไรก็ตามที่จำเป็นต้องอาศัยความช่วยเหลือในการเพาะปลูก
ข้าว การขอความช่วยเหลืออื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการขอแรง
เอาแรง หรือว่าจ้าง มักจะขอกันกับเพื่อนบ้าน โดยไม่คำนึง
ถึงความผูกพันทางครอบครัว เท่าที่ปรากฏอยู่ประจำ ครอบครัว
ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันจะมีที่ดินติดกัน ดังนั้น จึงมัก
จะเป็นคนแรกที่ขอความช่วยเหลือ ซึ่งมีใช่เป็นเพราะความผูก
พันทางครอบครัว แต่เป็นเพราะความอยู่ใกล้กัน (Kaufman
1960 หน้า 30-31)

กลุ่มร่วมมือแลกเปลี่ยนแรงงาน

กลุ่มร่วมมือแลกเปลี่ยนแรงงานส่วนมากในประเทศไทย ดังเช่นที่ได้
อธิบายไว้สำหรับหมู่บ้านเชียงใหม่ในบทที่สาม เป็นองค์ประกอบทางโครง-
สร้างทางสังคมที่สำคัญ แม้แต่ในหมู่บ้านบางชั้น ซึ่งเข้าใจกันว่าชาวบ้าน
ขาดความสามารถในการจัดกลุ่ม และไม่ค่อยจะมีน้ำใจในการร่วมมือร่วมแรง
กันในเกือบแทบทุกเรื่อง ก็ยังมีที่ทำการที่จัดกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงาน (ดู
Phillips 1965 หน้า 17) ความร่วมมือกันในการเพาะปลูกข้าวของสมาชิกใน
หมู่บ้านเดียวกันนั้น ไม่ใช่เป็นสิ่งใหม่ในเมืองไทยเท่าที่ปรากฏมา (ดู Vella
1955 หน้า 33) แต่เป็นลักษณะดั้งเดิมอย่างหนึ่งของชีวิตในหมู่บ้านไทย

ชาร์ปและคณะ (Sharp et al. 1953 หน้า 30) ได้แสดงถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ในหมู่บ้านบางชั้นที่พวกเขาเรียกว่า “ข้อผูกพันในความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจที่มีต่อกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูเพาะปลูกและเกี่ยวข้าว” และกล่าวว่า “กลุ่มร่วมมือเพาะปลูกและเกี่ยวข้าว” มักจะประกอบด้วย “พี่ชาย น้องชาย พี่สาว น้องสาว และบรรดาญาติ ๆ” (1953 หน้า 80) ชาวบ้านในหมู่บ้านบางชั้นอาศัยกลุ่มร่วมมือในการเกี่ยวข้าว มากกว่าในการถอนกล้าข้าวแล้วนำไปปลูกในที่นา ซึ่งผิดกับชาวบ้านในหมู่บ้านเชียงใหม่ ซึ่งแลกเปลี่ยนแรงงานกันตลอดรอบวัฏจักรของการเจริญเติบโตของข้าว ส่วนลักษณะการแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกันในบางชั้นนั้น มีลักษณะคล้ายกันกับผู้ที่เขียนได้กล่าวถึงในหมู่บ้านเชียงใหม่ กล่าวคือ

ชาวบ้านในบางชั้นมักจะสลับช่วยกันในการเกี่ยวข้าว เช่นเดียวกับในที่อื่นของภาคกลาง เนื่องจากที่มีการปลูกในที่นาต่าง ๆ ตามลำดับ ต้นข้าวก็จะเติบโตเก็บเกี่ยวได้ในเวลาต่างกัน ในช่วงเวลาหลายสัปดาห์ ดังนั้น จึงสามารถมีโอกาสมิ่จะมีการจัดงานเลี้ยงฉลองร่วมกันสักครั้งหนึ่ง ความผูกพันตอบแทนซึ่งกันและกันมีขึ้นระหว่างครอบครัว มิใช่เป็นเพียงข้อผูกพันระหว่างบุคคล หัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้ที่ระมัดระวังในการบันทึก ปริมาณของงานที่จะต้องตอบแทนกับครอบครัวอื่น โดยคิดคำนวณตามเวลา (เช่นเป็นวันหรือครั้งวัน) หรือตามปริมาณเนื้อที่ (เช่นเป็นไร่หรือครั้งไร่) (Sharp et al. หน้า 154)

บางชั้นก็เช่นเดียวกับหมู่บ้านเชียงใหม่ เกษตรกรที่ทำการเกษตรเพื่อการค้าขนาดใหญ่จะไม่สนใจกับการแลกเปลี่ยนแรงงาน แต่อาศัยการว่าจ้าง

แรงงานในการทำการเกษตรของตน ในสังคมชาวนาอื่น ๆ หลายแห่ง ได้มีรายงานที่แสดงถึงการทำการเกษตรขนาดใหญ่ เป็นผลมาจากการแลกเปลี่ยนแรงงานแบบเกื้อลดความสำคัญของ การเกษตรกรรมเริ่มกลายเป็นธุรกิจเพื่อกำไร แทนที่จะเป็นวิถีการดำเนินชีวิต และการฉวยโอกาสในการตลาดเริ่มมีความสำคัญกว่า ความสัมพันธ์ ทางสังคมกับเพื่อนชาวบ้าน ด้วยกัน เกษตรกรระดับกลางในบางชนกัทำนองเดียวกับในเชียงใหม่ ที่ใช้การแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกันเป็นหลักประกันสำหรับแรงงาน ที่จะต้องใช้ในการปลูกและเกี่ยวข้าว ซึ่งเป็นระยะที่ต้องใช้แรงงานมากที่สุด ชาวนาที่ยากจนและไม่มีที่ดิน มักจะไม่มีที่ทำนาพอเพียงสำหรับการทำนาโดยอาศัยการแลกเปลี่ยนแรงงานกันได้ ดังนั้น จึงรับจ้างเป็นแรงงานให้กับเจ้าของที่นาขนาดใหญ่ในหมู่บ้าน (Sharp et al. 1953 หน้า 204)

นอกจากนี้ ชาร์ปและคณะได้ชี้ให้เห็นถึงการแลกเปลี่ยนแรงงานของเกษตรกรในการล้างบ่อปลาและจับปลาในบางชนกัว่า

เมื่อหัวหน้าครอบครัวตัดสินใจที่จะล้างบ่อปลา เขาจะจัดการหาคนงานและเช่าเครื่องสูบน้ำ คนงานที่ทามามักจะเป็นญาติ เพื่อน หรือเพื่อนบ้าน และเพื่อตอบแทนแรงงานของคนเหล่านี้ เจ้าภาพจะจัดอาหารเลี้ยงระหว่างในวันที่มีการล้างบ่อปลา และจ่ายค่าตอบแทนเป็นสิ่งของหรือเงินเล็ก ๆ น้อยๆ ตามพันธะที่มีต่อกัน (Sharp et al. 1953 หน้า 189)

ในเรื่องเกี่ยวกับภาวะเศรษฐกิจของหมู่บ้านบางชนกั ซึ่งชาญเลขาเขียนถึง ได้แสดงรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนแรงงาน ซึ่งขัดแย้งกับที่ชาร์ปและคณะได้กล่าวถึงมาก่อน เขากล่าวว่า นอกจากความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนแรงงาน เพื่อการเกี่ยวข้าวแล้วชาวบ้านบางชนกัยังใช้ระบบ

เช่นนี้ในช่วงระยะอื่น ๆ เช่น การถอนกล้าข้าว การปลูกกล้าข้าว และการกำจัดหญ้า และเขายังกล่าวถึงความร่วมมือกันในการดำข้าว (ด้วยสากและครกขนาดใหญ่ ใช้เท้าเหยียบ) ซึ่งเป็นวิธีที่กำลังจะสูญหายไป เพราะเครื่องสีข้าวเข้ามาแทนที่ (Janlekha 1955 หน้า 111-12) การเกี่ยวข้าว “ส่วนใหญ่มักจะทำกันในรูปแบบของกลุ่มร่วมแรงกัน สัตว์ส่วนของการเกี่ยวข้าวที่ทำโดยสมาชิกในครอบครัวเอง กับการเกี่ยวข้าวที่ทำโดยกลุ่มร่วมแรง เป็นอัตราส่วนประมาณหนึ่งต่อห้า” (Janlekha 1955 หน้า 103)

จากข้อเขียนของชาญเลขา การแลกเปลี่ยนแรงงานที่ใช้กันจริง ๆ นั้นมีมาก และที่สำคัญกว่าในทางสังคมคือ เวลาที่ใช้ในการเลี้ยงผู้มาช่วยเป็นแรงงาน ชาญเลขาได้เห็นว่า

ตามธรรมเนียมแล้ว เจ้าภาพจะจัดอาหารมาเลี้ยง ผู้มาร่วมช่วยถอนกล้าและเกี่ยวข้าว การเลี้ยงคนถึงยี่สิบสามสิบคน เป็นงานที่ค่อนข้างหนัก ดังนั้น ในทางปฏิบัติ แรงงานในครอบครัวจึงใช้ไปสำหรับการเตรียม และคอยบริการในการนี้ จากรายงานของเราแสดงให้เห็นถึงการเลี้ยงรับรองที่เริ่มต้นมีตั้งแต่วันที่ 22 กรกฎาคมไป จนถึงวันที่ 24 มกราคม และขณะที่การทำงานโดยความร่วมมือกัน ใช้เวลางาน 26 ชั่วโมง การเลี้ยงของกลุ่มบางกลุ่มกับใช้เวลางานถึง $158\frac{1}{2}\%$ ชั่วโมง (Janlekha 1955 หน้า 104)

ชาญเลขา (Janlekha 1955 หน้า 112) กล่าวว่า “กลุ่มร่วมแรงงานกันนั้น รวมกันขึ้นอย่างไม่เป็นพิธีการ...ข้อผูกพันของงานมิได้เป็นไปโดยกลุ่ม แต่เป็นการผูกพันสองต่อสอง คือ ชาวนาแต่ละคนจะได้รับตอบแทนแรงงานคืน ตามจำนวนปริมาณงานที่แต่ละคนทำให้ไป ไม่ปรากฏว่ามี

ความรับผิดชอบเป็นกลุ่ม” ความจริงเรื่องราวมิได้ง่ายเช่นนั้น และชาญ-
เลขาได้เสนอข้อมูลซึ่งมิได้สนับสนุนการตีความของเขา ในรายละเอียดการ
ศึกษาของชาญเลขา เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยนแรงงานกระ-
หว่างครัวเรือนยี่สิบครัวเรือน ไม่ใช่ยี่สิบคนเสียด้วยซ้ำ ซึ่งแลกเปลี่ยนแรง
คนกับชาวนาที่ซื้อจอม ปรากฏว่า เมื่อชาญเลขา รวบรวมรายชื่อของผู้ร่วมแลก
เปลี่ยนแรงงานยี่สิบเอ็ดครัวเรือนนี้ (รวมทั้งครัวเรือนของจอม) เขากลับได้
รายชื่อยี่สิบสี่ครัวเรือน ซึ่งหมายความว่าทั้งหมดยกเว้นสามราย แลก
เปลี่ยนแรงงานภายในกลุ่มกันเอง ดังนั้น แม้ว่ากลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานแต่
ละกลุ่มของครัวเรือนหนึ่ง ๆ จะแตกต่างกันไปบ้างเล็กน้อย แต่วงข่ายของ
การแลกเปลี่ยนจะมีความ “แน่นแฟ้น” มาก และแทบจะจำกัดอยู่แต่เพียง
ในหมู่บ้านหนึ่ง ในสามหมู่บ้านของหมู่บ้านบางชัน คือ หมู่สะพานยาว
(Janlekha 1955 หน้า 113) ซึ่งชาญเลขาไม่รับว่าเป็นกลุ่ม อันเป็นการตี
ความที่ผิดพลาดในหมู่บ้านเชียงใหม่ วงข่ายของการแลกเปลี่ยนตอบแทน
แรงงานซึ่งกันและกัน เป็นหน่วย (ซึ่งผู้เขียนเรียกว่ากลุ่ม) ที่ประสานกัน
อย่างแน่นแฟ้น ซึ่งเป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์ทางสังคมของครอบครัว
ที่เกี่ยวข้อง ในหมู่บ้านบางชันก็อยู่ในลักษณะทำนองเดียวกัน

ผู้เขียนได้กล่าวมาแล้ว ถึงทฤษฎีของลูเซียน แองส์ เกี่ยวกับความ
เจริญและความล้มเหลวของการร่วมมือกันในหมู่บ้านบางชัน เขากล่าวว่า
“การแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างเพื่อนบ้านในบางชัน เป็นลักษณะอาการ
อย่างหนึ่งของสภาวะประชากรขาดแคลน เพราะว่ามันจะสลายไปเมื่อมีแรง
งานที่จะให้ว่าจ้างได้เกิดขึ้น” (Hanks 1972 หน้า 153) กรณีเช่นนี้อาจ
เป็นได้สำหรับหมู่บ้านบางชัน แต่ไม่ใช่เป็นกรณีสำหรับหมู่บ้านเชียงใหม่
ซึ่งการแลกเปลี่ยนแรงงานก็ยังคงมีอยู่ ในบริเวณที่มีประชากรอยู่หนาแน่น

การประกอบการเกษตรเพื่อการค้าที่ปรากฏมีขึ้น และการเป็นชุมชนที่เพาะ-ปลูกข้าวซึ่งกำลังจะสูญหายไป และกลายเป็นชนเมืองกรุงเทพฯ เป็นสิ่งที่อธิบายถึงการเสื่อมลงของการแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกันในบางชั้น ในปี พ.ศ. 2507 สตีเวน ไพเกอร์ได้แสดงให้เห็นถึงกลุ่มร่วมมือกันเกี่ยวข้าวซึ่งยังปรากฏอยู่ในหมู่บ้านบ้านอ้อย จังหวัดอยุธยา (Piker 1964 หน้า 53)

แม้แต่ ดี ยัง ซึ่งได้บันทึกไว้ว่าในปี พ.ศ. 2498 การแลกเปลี่ยนแรงงานกันกำลังจะสูญหายไปจากบริเวณที่มีการปลูกข้าวเพื่อการค้า (เช่น บางชั้น) เขายังคงรับว่าการแลกเปลี่ยนแรงงานเป็น “รูปแบบของการร่วมมือทางเศรษฐกิจที่สำคัญสำหรับชีวิตในหมู่บ้าน” ซึ่งจะนำไปสู่กับการเพาะ-ปลูกและเก็บเกี่ยวข้าวในอาณาเขตชนบทส่วนมากของประเทศไทยในหมู่บ้านสันปง ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของตัวเมืองเชียงใหม่ที่เขาทำการศึกษา กลุ่มเช่นนี้เรียกกันว่า “มือตอ” ซึ่ง “ชดใช้เวลานาน” แม้ว่า องค์ประกอบของกลุ่มแรงงานนั้นมักจะแปรผัน ดังที่ผู้เขียนได้เคยกล่าวไว้ในหมู่บ้านเชียงใหม่ แต่ ดี ยัง ก็กล่าวว่า สมาชิกกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานมีความโน้มเอียงที่มักจะมาจากบรรดาเพื่อนบ้าน ดังข้อความต่อไปนี้

ถ้าชาวนามีที่นาเพียงเล็กน้อย กลุ่มร่วมทำงานของเขา ก็อาจจะมีประมาณสิบหรือสิบห้าคน ซึ่งเป็นญาติสนิทในหมู่บ้านเสียเป็นส่วนใหญ่ กลุ่มตอแทนงานกันสำหรับชาวนาระดับปานกลางในภาคเหนือ ซึ่งมีที่นาประมาณแปดหรือสิบไร่ อาจจะมีสมาชิกแลกเปลี่ยนแรงงานกัน ประมาณสามสิบห้า หรือสี่สิบห้าคน จากครอบครัวประมาณสิบห้าหรือยี่สิบครัวเรือน (de Young 1955 หน้า 79)

สิ่งที่ ดี ยัง พบเป็นไปในทำนองเดียวกับที่ผู้เขียนพบในหมู่บ้านเชียงใหม่ เว้น
แต่ขนาดเฉลี่ยของกลุ่มแรงงาน ที่ค่อนข้างจะสูงกว่าเล็กน้อย

ดี ยัง ก็เหมือนกัน ได้อาศัยแนวทฤษฎีของเอ็มบริและชาร์ป มาเป็น
แนวทางทำงานวิจัยภาคสนามในภาคเหนือของประเทศไทย เขาเน้นลักษณะ
โครงสร้างหละหลวมของกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานต่าง ๆ ว่า “ไม่มีการบันทึก
ว่าครอบครัวหนึ่งให้แรงงานกี่คนและปริมาณงานก็ชั่วคราว ที่นี้ก็เช่นเดียวกับที่
อื่น ๆ ในชนบทไทย ที่การจัดระเบียบทางสังคมเป็นไปอย่างหละหลวม และ
ไม่เป็นแบบเป็นแผน” (1955 หน้า 79) ข้ออ้างของดี ยัง ที่ว่าไม่มีการทำ
บันทึกเอาไว้ นั้น ไม่เป็นความจริงสำหรับหมู่บ้านเชียงใหม่ หรือในที่อื่น ๆ
ของชนบทไทย และจะไม่เป็นเช่นนั้นอย่างแน่นอน ข้อผูกพันที่มีต่อกัน
มิได้จางหายไปจากหมู่บ้านเชียงใหม่ เพราะชาวนาซึ่งมีอยู่หลายคนที่อ่าน
ไม่ออกเขียนไม่ได้ แต่ก็บันทึกปริมาณงานที่จะต้องให้และรับเอาไว้ในสมอง
ของตนอย่างระมัดระวัง ถ้าครัวเรือนหนึ่งไม่สามารถปฏิบัติตามข้อผูกพัน ก็
จะต้องจ้างแรงงานมาชดเชย มิเช่นนั้นแล้ว ก็จะได้รับผลกระทบโดยทั่ว ๆ
ไป ซึ่งผู้เขียนได้พบเห็นมาครั้งหนึ่งในหมู่บ้านเชียงใหม่ และเป็นเรื่องที่ไม่
น่ายินดีนักสำหรับครอบครัวที่เกี่ยวข้อง ดี ยัง ต้องตระหนักถึงข้อนี้ เพราะ
เขากล่าวในประโยคต่อไปว่า “หลักการของการแลกเปลี่ยนอยู่ที่จำนวนของ
แรงงานเป็นประการแรก กล่าวคือ ถ้าครัวเรือน ก ให้แรงงาน 2 คนแก่
ครัวเรือน ข ในการปลูกกล้าข้าว ครัวเรือน ข ก็จะส่งแรงงาน 2 คนไปทำ
ในที่นาของ ก การหลีกเลี่ยงข้อผูกพันที่มีต่อกันปรากฏมีน้อยมาก” (1955
หน้า 79) ถ้าข้อผูกพันต่อกันไม่มีการหลีกเลี่ยง ก็จะต้องมีการทำบันทึกและ
มีบทลงโทษ ไม่ปรากฏสิ่งใดที่จะแสดงว่าหละหลวม หรือไม่เป็นแบบแผน
เลย

ข้ออ้างของ ดี ยัง 'ที่ว่าจัดการทำงานเป็นไปอย่างหละหลวมนั้น
ขัดกันกับที่ชาญเลขากล่าวถึง ในเรื่องกิจกรรมการแลกเปลี่ยนแรงงานของ
นายจอม ชาวนาคนหนึ่งเ็นบางชั้น ซึ่งผู้เขียนได้อภิปรายไว้ก่อนหน้านี้
นายจอมได้ออกไปจากหมู่บ้าน ในระหว่างเวลาแปดวันที่มีการถอนกล้าและ
ปลูกกล้าข้าว ซึ่งเป็นเวลาที่เขาจะต้องเข้าร่วมถอนกล้ากับร่วมกันเจ็ดกลุ่ม
จึงเป็นเหตุให้ครอบครัวของเขาขาดไปเจ็ดหน่วยแรงงานที่จะต้องให้กับสมาชิก
อื่น ๆ ในกลุ่มของเขา เพื่อเป็นการชดใช้ นายจอมต้องจ้างคนงานอาชีพ
ไปทำงานแทน ยังมีเหตุการณ์อื่นอีกที่แสดงถึงการเก็บบัญชีในกลุ่ม ที่กล่าว
กันว่าไม่เป็นแบบเป็นแผนเหล่านี้ ซึ่งชาญเลขาได้บันทึกไว้เกี่ยวกับหน่วยของ
แรงงาน ที่โอนจากสมาชิกคนหนึ่งไปยังสมาชิกอีกคนหนึ่งในกลุ่ม ในลักษณะ
ของการแลกเปลี่ยนที่ซับซ้อน

ในบัญชีแสดงว่า สดุดท้ายการให้แรงงานของนายจอม
แก่สมาชิกแต่ละคนในยี่สิบคน เป็นไปอย่างเท่ากันกับแรงงาน
ที่เขาได้รับจากแต่ละคน...ยกเว้นกรณีกับนาย ก และนาย ข
นายจอมได้ให้แรงงานสามหน่วยกับนาย ก และได้รับตอบแทน
เพียงสองหน่วย แต่เขาได้รับแรงงานจากนาย ข สี่หน่วย โดย
ที่เขาให้แรงงานแก่นาย ข ไปเพียงสามหน่วย เรื่องนี้ได้จัดการ
กันเรียบร้อย โดยโอนส่วนเกินของแรงงานของนายจอมที่มีกับ
นาย ก ไปให้กับนาย ข ซึ่งเป็นลักษณะของการปฏิบัติกันโดย
ทั่ว ๆ ไป (Janlekha 1955 หน้า 113)

คอฟแมนได้แสดงถึงความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนแรงงานสองแบบ
ในหมู่บ้านบางเขตที่เขาศึกษาอยู่ แบบที่หนึ่งเรียกกันว่า เอาแรง เป็น
ความสัมพันธ์ร่วมมือกันแบบที่เราได้วิจารณ์กันไปแล้ว แบบที่สองเรียกว่า

ขอแรง เป็นแบบที่เจ้าของที่ดินหรือคนที่มียานาจ ขอให้ลูกหนี้หรือผู้เช่าที่ดินช่วยทำงานให้เปล่า ซึ่งเขาเหล่านั้นต้องยินยอม

ความสัมพันธ์แบบเอาแรงในหมู่บ้านบางเขตที่คอฟแมนบรรยาย (Kaufman 1960 หน้า 30—31) มีลักษณะคือ “เอาแรงแปลตรงตัวว่าเอา กำลังงานของคนคนหนึ่ง และหมายความถึงการยืมหรือแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกัน บุคคลหนึ่งจะวิ่งเต้นหาความช่วยเหลือและให้สัญญาที่จะช่วยเหลือคืนในวันข้างหน้า” เขากล่าวอีกว่า

ที่นาที่มีเนื้อที่ 20 ไร่หรือมากกว่านั้น จำเป็นที่จะต้องว่าจ้างคนมาช่วยเหลือนอกเหนือจากที่มีการเอาแรงกัน เพราะการเกี่ยวข้าวในเนื้อที่หนึ่งไร่จะต้องใช้แรงงานคนสี่คน ทำงานเป็นเวลาครึ่งวัน การทำนาในเนื้อที่นาขนาดใหญ่ จะมีหัวหน้าคนงานทำหน้าที่ในการจัดหาแรงงาน และมักจะใช้วิธีขอแรงอีกวิธีหนึ่ง (Kaufman 1960 หน้า 45)

ข้อเขียนของคอฟแมนเกี่ยวกับหลักการระบบแลกเปลี่ยนแรงงานที่ใช้กันในหมู่บ้านบางเขต มีลักษณะคล้ายกันมากกับที่ปรากฏในหมู่บ้านเชียงใหม่และบางชน นอกจากตรงที่คอฟแมนได้บรรยายละเอียดกว่า เกี่ยวกับการปฏิบัติที่ซับซ้อนว่าจะเป็นอย่างไรมาก เมื่อเศรษฐกิจของการว่าจ้างด้วยเงินสดแบบการค้า เข้ามาผสมปนเปกับระบบการแลกเปลี่ยนแบบดั้งเดิม

การขอแรงและเอาแรงก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ทุกคน ยกเว้นบรรดาผู้ที่ไม่มีที่นา วิธีเหล่านี้ยังคงปฏิบัติกันอยู่มากกว่า 70 เปอร์เซ็นต์ของงานการเพาะปลูกต่าง ๆ ในสองวิธีนี้ การเอาแรงเป็นวิธีที่ใช้มากที่สุด เพราะมันเป็นการประกันกับทุก ๆ คนที่เข้าร่วม ว่าจะมีคนทำงานในการเพาะปลูกของตน การ

เอาแรงใช้กันในการเก็บเกี่ยว ปลูกกล้าข้าว และขุดสระน้ำ ซึ่งทำกันดังนี้ นาย ก สัญญาที่จะทำงานในเนื้อที่ 10 ไร่ให้กับ นาย ข ถ้านาย ข จะทำงานในเนื้อที่ 10 ไร่ให้กับนาย ก เมื่อ นาย ก ทำงานให้เสร็จแล้ว ถ้านาย ข สามารถทำงานให้ได้ เพียงแปดไร่ เขาจะส่งนาย ค ซึ่งติดค้างเขาอยู่สองไร่ไปทำงานใช้คืนให้กับนาย ก แทน ถ้านาย ก ว่าจ้างด้วยเงินสดเป็น เกณฑ์ นาย ข เมื่อส่งนาย ค ไป นาย ค ก็จะต้องจ่ายค่าจ้าง ที่ได้จากการทำงานสองไร่ไปให้นาย ข ในกรณีเช่นนี้ นาย ข ก็จะต้องคืนเงินนั้นให้กับนาย ก ถ้าคนไหนบิดพลิ้วในตอนหลัง ข้าวก็จะกระจายไปทั่ว และในปีต่อไปผู้นั้นก็จะเผชิญกับความ ลำบาก ให้การที่จะหาคนมาเอาแรงกับตน (Kaufman 1960 หน้า 65)

ข้อเขียนของฟิลลิปส์เกี่ยวกับบางชน กล่าวถึง “กลุ่มตอบแทนแรงงานซึ่งกันและกัน” ไว้แค่ในเชิงอรรถ (Phillips 1965 หน้า 22) ส่วน ชาญเลขาได้บรรยายการแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกันไว้ว่า “จัดทำขึ้น เฉพาะเพื่อการปลูกกล้าข้าวและการเก็บเกี่ยว การเป็นสมาชิกเป็นไปโดย ความสมัครใจ และความสวดอกของทั้งสองฝ่าย” เขาพบว่า แต่ละครอบครัวจดนับแรงงานที่ให้ไป และรับมาอย่างระมัดระวัง แต่เขามิได้กล่าวถึง เกี่ยวกับเรื่องนี้มากนัก

ในหมู่บ้านบ้านอ้อยซึ่งอยู่ตอนเหนือของที่ราบภาคกลาง ห่างจาก บางชันและบางขวดขึ้นไปประมาณหกสิบไมล์ ซึ่งไพเกอร์ได้ศึกษาอยู่ ปรากฏ มีกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานในฤดูเก็บเกี่ยว (Piker 1964 หน้า 53) แต่ ไม่มีในฤดูอื่น ซึ่งเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่า การวิเคราะห์แรกเริ่มของชาร์ปและ

คณะในหมู่บ้านบางชั้น อาจมีความถูกต้อง และกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกันยังคงใช้กันอยู่ในการเก็บเกี่ยวข้าว หากไม่ใช้ในงานเกษตรอื่น ๆ

ในหมู่บ้านบ้านปึงซึ่งอยู่ในภาคเหนือ มอร์แมนกล่าวถึงกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงาน ซึ่งกันและกันเพียงเป็น “กลุ่มทำงาน” (Moerman 1968 หน้า 39) กลุ่มทำงานซึ่งประกอบขึ้นด้วยคนทั้งสองเพศ ทำการช่วยเหลือกันในการถอนกล้าข้าว ดำข้าว และเกี่ยวข้าว (1968 หน้า 39—41) เขาแสดงให้เห็นความต่างกันถึงสามแบบของผลตอบแทนสำหรับการทำงาน (1968 หน้า 116) คือ มิตรภาพ การแลกเปลี่ยน และสิ่งของ (เงินและข้าว) ในความเห็นของมอร์แมน คณาญาติอาศัยมิตรภาพเป็นสิ่งไร้ชวานาอาศัยสิ่งของไม่ว่าจะเป็นข้าวหรือเงินเพื่อว่าจ้างแรงงาน และการแลกเปลี่ยนซึ่งเราเคยกล่าวว่าเป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกันนั้น เป็นวิธีการจัดหาแรงงานที่นิยมที่สุดวิธีที่สาม

ชายชราผู้ให้สัมภาษณ์ในหมู่บ้านที่มอร์แมนศึกษาอยู่ ได้กล่าวถึงการแลกเปลี่ยนแรงงานในสมัยอดีต ก่อนที่ชาวบ้านบ้านปึงจะเข้าไปเกี่ยวข้งอย่างจริงจังในการปลูกข้าวเพื่อการค้าว่า

หมู่บ้านเป็นแหล่งสำหรับการแลกเปลี่ยนแรงงานในการดำข้าว กลุ่มทำงานขนาดใหญ่ทั้งหลาย ซึ่งเป็นหลักประกันสำหรับการช่วยกันดำข้าว จะประกอบด้วยคนทุกคนในบ้านปึง และทุกคนในหมู่บ้านที่อยู่ติดต่อกัน ทัวหน้าแต่ละครัวเรือนจะจ้างแก่ผู้ใหญ่บ้าน ถึงวันต่าง ๆ ที่ตนต้องการจะถอนและปลูกกล้าข้าว ผู้ใหญ่บ้านจะส่งคนไปจ้างวันต่าง ๆ เหล่านี้ให้ทราบโดยทั่วกัน ทั้งในบ้านปึงและในอีกหมู่บ้านหนึ่ง โดยปกติทุก ๆ ครัวเรือนในทั้งสองหมู่บ้าน จะส่งตัวแทนไปช่วยในการดำข้าว

ทุก ๆ ครั้ง เวลาเหล่านี้อาจเป็นโอกาสสำหรับความสนุกสนาน
รื่นเริง ซึ่งเจ้าของที่อาจจะเลี้ยงดูปูเสื่อด้วยอาหารและเครื่องดื่ม
ดี ๆ และการละเล่นที่สนุกสนาน (Moerman 1968 หน้า
136)

เรื่องราวที่ผู้ให้สัมภาษณ์ของมอร์แมนได้บรรยายไว้^๕ แสดงให้เห็นถึงปลาย
สุดของตัวอย่างในความสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกันตาม
ประเพณีนิยม ในระหว่างบรรดาชาวไทยลื้อ ซึ่งคนทั้งหมู่บ้านหรือแม้แต่
กลุ่มที่ใหญ่กว่าออกไป ได้เข้าร่วมกันโดยการร่วมมือเพื่อภารกิจทางการเกษตร
ด้วยกัน กรณีของมอร์แมนมิใช่เป็นเอกลักษณ์ในงานเขียนเกี่ยวกับเรื่องนี้
ลอเรนซ์ จัดด์ ซึ่งได้บรรยายเกี่ยวกับกิจกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรทำ
นาไร่ในตอนเหนือของจังหวัดน่าน ได้กล่าวไว้ว่า หมู่บ้านเล็ก ๆ บางกลุ่มได้
ทำนาไร่ร่วมกันเป็นหน่วยร่วมมือแลกเปลี่ยนแรงงานขนาดใหญ่ (Lawrence
Judd 1961 หน้า 138)

ในปี พ.ศ. 2511 สภาพความอุดมแบบชนบทของหมู่บ้านบ้านปึง
เริ่มลดน้อยลง ขณะนั้น การแลกเปลี่ยนแรงงานมีอยู่สามระบบคือ โล
(การทำนาร่วมกันระหว่างสองสามครัวเรือน) เดิมกัน [คล้าย ๆ กับข้อตกลง
ของสองฝ่าย (dyadic contract) ในความหมายของจอร์จ ฟอสเตอร์
(George Foster 1961)] ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนแบบกันเอง โดยที่การ
ตอบแทนไม่ต้องกระทำอย่างรีบด่วน และระบบที่สำคัญที่สุดสำหรับวัตถุ
ประสงค์ของเราคือ เอาแรง (เทียบได้กับกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและ
กัน) ซึ่งบุคคลหนึ่งจะต้องชดใช้แรงงานชายคั้น ตามปริมาณแรงงานชายที่
ได้รับ คุณภาพของงานก็ต้องยึดถือเป็นสำคัญเช่นกัน (Moerman 1968
หน้า 117) ระบบนี้เป็นระบบของ “การตอบแทนที่คาดค่านานกันไว้แล้ว”

โดยที่ครัวเรือนแทนหมู่บ้านในฐานะเป็นหน่วยแลกเปลี่ยน และโดยที่การ
เลี้ยงอาหารไม่สิ้นเปลืองรายจ่าย และการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันไม่คิดเล็กคิด
น้อยกันมากนัก (1968 หน้า 136—37)

ในปี พ.ศ. 2511 ธุรกิจการค้าแพร่ขยายไปทั่ว มอร์-
แมนก็ยังคงเชื่อว่า การยึดถือแรงงานแบบไม่เป็นธุรกิจการค้า
สำหรับการปลูกข้าวในบ้านปิงยังคงเป็นไปแบบเดิม มากกว่า
ที่เป็นอยู่ในภาคกลางของประเทศไทย ในบ้านปิง การแลกเปลี่ยน
กันไปมาเป็นวิธีการที่ใช้เพื่อสมานไมตรีระหว่างญาติใกล้
ชิดกัน...ที่ไม่รู้จักกันในบ้านปิงคือ การใช้ระบบ “ขอแรง”...
ซึ่งเป็นวิธีที่เศรษฐีเจ้าของที่ดิน อาจจะเกณฑ์แรงงานจากผู้เช่า
ที่ดิน ลูกหนี้และบรรดาผู้ที่มาอาศัยพึ่งพาอื่น ๆ (Moerman
1968 หน้า 137)

ข้อมูลของมอร์แมนรวมกับหลักฐานจากหมู่บ้านเชียงใหม่ หมู่บ้านที่
ดี ยัง ศึกษา และหมู่บ้านที่จัดตั้งศึกษาใกล้ ๆ กับจังหวัดน่าน แสดงให้เห็น
ว่า ระบบการแลกเปลี่ยนแรงงานมีความสำคัญในหมู่บ้านต่าง ๆ ในภาคเหนือ
เท่า ๆ กับที่มันมีความสำคัญในหมู่บ้านภาคกลาง เช่น บางชั้น บางขวด และ
บ้านอ้อย ที่ยังคงค้างพิจารณาอยู่คือภาคอีสาน ซึ่งมาดจ์ มิซุโน แคมป์โบ-
อาห์ และคาสส์ได้ศึกษามา

มาดจ์ (Madge 1957 หน้า 5—6) บรรยายถึงระบบทางสังคมของ
หมู่บ้านไทย ในด้านตะวันออกเฉียงใต้ของภาคอีสานว่า

ระบบที่มีการจัดการอย่างดี สำหรับพฤติกรรมทางสังคม
ของการร่วมมือกันมีสมาชิกน้อยคนที่รู้สึกเป็นทุกข์กับงานและการ
เข้าร่วมอยู่ในนั้น การแลกเปลี่ยนบริการตอบแทนกัน เป็น

ปัจจัยสำหรับการรวมกัน..... ระบบการช่วยเหลือกันในท้องถิ่น
(ซึ่งเข้าใจว่า เขาหมายถึงกลุ่มร่วมมือแลกเปลี่ยนแรงงานกัน
แม้ว่าเขาจะไม่ได้กล่าวไว้ชัดเจนก็ตาม) มิได้ดำเนินไปอย่าง
กว้างขวางตามกันไปกับระบบเครือญาติในท้องถิ่น
เรามีได้กล่าวอะไรเพิ่มเติมจากข้อเขียนที่มีเพียงเล็กน้อยนี้

มิซุโน (Mizuno 1971 หน้า 58) กล่าวถึงหมู่บ้านตอนแดงในภาค
อีสานใต้ ๆ กับชวนกันว่า “แรงงานส่วนใหญ่มีจะมาจากครอบครัวและ
เครือญาติ” มีอยู่สิบเก้ารายด้วยกันที่มิซุโน (1971 หน้า 69) เรียกว่า
“ทำนาร่วมกัน” ซึ่งเจ้าของนาทำนาด้วยความช่วยเหลือของลูกเขย จากข้อ
เขียนซึ่งค่อนข้างจะละเอียดของเขา ปรากฏว่า กลุ่มร่วมมือแลกเปลี่ยนแรง
งานกัน “ไม่มีความสำคัญมากนักในหมู่บ้านที่เขาศึกษาอยู่นี้

ในบ้านพรานน้ำม หมู่บ้านที่แม่โอบาห์ศึกษาในภาคอีสานใต้ ๆ กับ
จังหวัดอุดร แรงงานร่วมมือกันในการเกษตร มีอยู่แต่ในวงกลุ่มอาณาบริเวณ
คือ ตายายและครอบครัวของบรรดาลูกสาวที่แต่งงานแล้ว (Tambiah 1970
หน้า 12—13) แต่แม่โอบาห์ยังคงกล่าวถึงครัวเรือนทั้งหลาย ในลักษณะ
ของหน่วยที่ทำการตกลงอย่างอิสระ “ในเรื่องบริการทางเศรษฐกิจต่อกัน และ
ข้อตกลงอื่น ๆ ระหว่างสองฝ่าย” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการมีกลุ่มร่วมมือแลก
เปลี่ยนแรงงานกันขนาดใหญ่ในหมู่บ้าน (Tambiah 1970 หน้า 14) แต่
เนื่องจากที่เขา มิได้กล่าวเพิ่มเติมอะไรอีกเกี่ยวกับกลุ่มเหล่านี้ ผู้เขียนจึงขอ
จะทิ้งไว้ด้วยความสงสัยเกี่ยวกับสถานภาพของกลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าว

บ้านหนองดินที่ค้ายส์ได้ทำการศึกษาใกล้ ๆ กับจังหวัดมหาสารคามใน
ภาคอีสาน ปรากฏมีกลุ่มร่วมมือแลกเปลี่ยนแรงงานอย่างแน่นอน ค้ายส์
บรรยายเกี่ยวกับในเรื่องของการผลิตข้าวว่า “แหล่งแรงงานส่วนใหญ่มาจาก
กลุ่มเครือญาติ มีเพียงแต่การเกี่ยวข้าวและการดำข้าวของเจ้าของที่นาแปลง

ใหญ่ ๆ เท่านั้น ที่ต้องการแรงงานจำนวนมาก ในโอกาสเหล่านี้การแลกเปลี่ยนแรงงาน (วาน) จะมีผลในระหว่างกลุ่มเครือญาติ (Keyes 1967 หน้า 16—17) ตัวอย่างข้างนี้แสดงให้เห็นว่า กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานเมื่อปรากฏมีขึ้น จะไม่มีความสำคัญต่อชีวิตเศรษฐกิจและสังคมในภาคอีสาน มากเท่ากับที่มีในภาคเหนือ ที่ราบภาคกลาง และบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมตอนล่าง

ชนชั้นต่าง ๆ

ชนชั้นเศรษฐกิจและสังคมกำหนดความหมายได้จากความสัมพันธ์ของชนชั้นที่มีต่อวิธีการผลิต ในหมู่บ้านชนบทไทย ซึ่งก็เหมือนกับสังคมชาวนาทั้งหลาย ที่วิธีการผลิตอยู่ที่ที่ดิน ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นในช่วงต้นแล้วถึงชนชั้นทางเศรษฐกิจในสังคมหมู่บ้านเชียงใหม่ว่าขึ้นอยู่กับความต่างกันในการครอบครองที่ดินอย่างไร แม้ว่าพระสงฆ์จะมีเกียรติ และผู้มีอำนาจทางการเมืองแต่มีได้มั่งมีในเนื้อที่ดินจะมีเกียรติอยู่บ้าง การแบ่งชั้นซึ่งอาศัยกรรมสิทธิในที่ดิน จะเป็นปัจจัยโครงสร้างทางสังคมที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในหมู่บ้านไทยทั้งหลาย ดังที่จะเห็นได้อย่างชัดเจนในปฏิริยาทางการเมืองของชาวนาไทยที่ยากจนและไม่มีที่ดินเมื่อเร็ว ๆ นี้

รูปลักษณะของประเทศไทยที่มีประชากรไม่หนาแน่น และการมีผืนแผ่นดินที่จะบุกเบิกและจับจองกันได้อย่างเสรีนั้น ปัจจุบันเป็นนิยายปรัมปราจากอดีตเสียแล้ว (ดู Silcock 1970 หน้า 40) ประชากรไทยเพิ่มขึ้นจาก 5 หรือ 6 ล้านในปี พ.ศ. 2393 เป็น 7.3 ล้านในปี พ.ศ. 2443 17.3 ล้านในปี พ.ศ. 2490 (Ingram 1955 หน้า 7—8) และเป็นประมาณ 43 ล้านในปี พ.ศ. 2518 (Moore 1974 หน้า 31) เพิ่ม

ชั้นเป็นแปดเท่าภายในเวลาว่าศตวรรษเล็กน้อย ที่ดินซึ่งใช้ปลูกข้าวเพิ่มขึ้นจาก 5.8 ล้านไร่ใน พ.ศ. 2393 เป็น 34.6 ล้านไร่ใน พ.ศ. 2493 เพิ่มขึ้นเป็นหกเท่า แต่ที่ดินที่ใช้ทำนาใหม่ ๆ เหล่านี้ส่วนมากเป็นที่ดินที่มีคุณภาพต่ำสำหรับการเพาะปลูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคอีสาน ปัจจุบัน และแม้แต่บางครั้งในอดีต ประชากรได้รับความกดดันจากทรัพยากรทำให้เกิดสถานการณ์ของความขาดแคลนที่ดินดี ๆ เหมาะสมกับการเกษตรในส่วนต่าง ๆ ของประเทศ ผ่นวกกับอัตราดอกเบี้ยที่สูงและระบบการเช่าที่ดินซึ่งทำให้มีการซื้อขายที่ดินอย่างเสรี การขาดแคลนที่ดินจึงทำให้เกิดชนชั้นของผู้มีที่ดินและผู้ไม่มีที่ดินแบบใหม่ขึ้นในหมู่บ้าน (ดู Sharp 1963 ประกอบ) แม้ว่าในอดีตการแบ่งชั้นมีอยู่ในประเทศไทยอย่างแน่นอน ในปัจจุบัน การไร้ที่ดินและการเช่าที่ดินกลับเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในบริเวณอย่างเช่นที่ราบภาคกลางและเชียงใหม่ ที่ซึ่งเป็นที่ดินอุดมสมบูรณ์และมีผลผลิตสูง

ความต่างกันในระดับแบบใหม่ที่เพิ่มขึ้นในหมู่บ้าน สังกัดได้จากที่ราบภาคกลางสมัยกลางพุทธศตวรรษที่ยี่สิบห้า ซึ่งเกิดขึ้นจากการทำนาแบบธุรกิจ การนำเอาที่ดินมาใช้ให้เป็นประโยชน์ และการกว้านซื้อที่ดินของคนร่ำรวยจากกรุงเทพฯ ทั้งที่เป็นพ่อค้าคนจีนและคนไทยชั้นสูง ที่ได้รับที่ดินจากการมีส่วนเกี่ยวข้องกับรัฐบาล ในการสำรวจอย่างมีระบบครั้งแรกเกี่ยวกับการถือครองที่ดินของ คาร์ล ซี ซิมเมอร์แมน (Carle C Zimmerman 1931) และเจมส์ เอ็ม แอนดรูส์ (James M. Andrews 1935) พบว่ามีกลุ่มผู้ไร้ที่ดินเป็นชนชั้นขนาดใหญ่ในหมู่บ้านของที่ราบภาคกลาง ตามข้อมูลของเจมส์ ซี อินแกรม (James C. Ingram 1955 หน้า 57) ปรากฏว่าระหว่างปี พ.ศ. 2473 และ 2493 บริเวณที่อยู่รอบนอกของที่ราบภาค-

กลาง มีการปฏิบัติที่เขาเรียกว่า การเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพแบบเก่า ซึ่งอาศัยความร่วมมือแลกเปลี่ยนแรงงานกันภายในชุมชน

การสำรวจในปี พ.ศ. 2473 ของซิมเมอร์แมนพบว่า อัตราส่วนของชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินในประเทศไทย สูงสุดคือ 36 เปอร์เซ็นต์ในทิวภาคกลาง 27 เปอร์เซ็นต์ในภาคเหนือ 18 เปอร์เซ็นต์ในภาคอีสาน และต่ำสุด 14 เปอร์เซ็นต์ในภาคใต้ (Zimmerman 1931 หน้า 18) อัตราส่วนของ การเช่าและการไร้ที่ดิน มีสหสัมพันธ์กับระดับธุรกิจการค้าทางการเกษตร กล่าวคือ ในภาคใต้และภาคอีสาน ชาวที่ผลิตออกมาถูกนำเอาไปจำหน่ายต่ำกว่า 20 เปอร์เซ็นต์ (ในท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่) ในภาคเหนือจำหน่าย 40 เปอร์เซ็นต์ และในภาคกลางจำหน่ายประมาณ 60 เปอร์เซ็นต์ (ส่วนใหญ่ในตลาดระหว่างประเทศ) (Zimmerman 1931 หน้า 19) ซิมเมอร์แมน (1931 หน้า 48) ยังพบว่ารายได้เป็นเงินสดทั้งหมดของชาวนาในขณะนั้น ก็ขึ้นอยู่กับระดับธุรกิจการค้าของการเกษตรด้วย คือ ในภาคกลาง ชาวนาจะมีรายได้ดีที่สุด ในภาคใต้และภาคเหนือ รายได้ค่อนข้างดี ส่วนภาคอีสานรายได้จะต่ำสุด แต่มิได้หมายความว่า ในบริเวณที่มีการเช่าที่ในอัตราที่สูงจะไม่มีคนยากจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมตอนล่างของภาคกลาง มีผู้เช่าจำนวนมากที่มีรายได้ไม่ดี และมีความสัมพันธ์กับเจ้าของที่ดินที่ไม่ดีนัก ซิมเมอร์แมนได้ยกประเด็นของปัญหาในดินดอนสามเหลี่ยมตอนล่างใกล้ ๆ กับกรุงเทพฯว่า

ปัญหาผู้เช่าที่สำคัญอยู่ที่ธัญบุรี และเขตชลประทานส่วนตะวันออก (บริเวณในดินดอนสามเหลี่ยมตอนล่างอยู่เหนือกรุงเทพฯ) ในบริเวณนี้ เกือบทุกคนควรเป็นผู้เช่าที่ ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของที่ และผู้เช่าที่บางคนไม่ค่อยจะ

ด้นัก...ข้อตกลงเกี่ยวกับการเช่าที่ดินโดยทั่วไปจะเป็นหนึ่งปี ดังนั้น
ทั้งเจ้าของที่ ซึ่งใช้เวลาส่วนมากอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และผู้
เช่าที่ จะไม่ได้ทำนุบำรุงที่ดินหรือที่อยู่อาศัยเลย (Zimmerman
1931 หน้า 19)

จากพื้นฐานการสำรวจหมู่บ้านในภาคต่างๆ ของประเทศของซิมเมอร์-
แมนในห้าปีให้หลัง แอนดรูส์ (Andrews 1935) ได้แสดงให้เห็นถึงสถานะ
ทางเศรษฐกิจการเกษตรและที่ดินของไทย คล้าย ๆ กับที่ซิมเมอร์แมนเสนอ
การเช่าที่ดินและการไ้ที่ดินยังคงต่ำอยู่ในภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคอีสาน
และในบริเวณเหล่านี้ เจ้าของที่ดินกับผู้เช่าที่มักจะเป็นเพื่อนบ้านอาศัยอยู่
ติด ๆ กัน อย่างไรก็ตาม ในภาคกลางของประเทศไทย การไ้ที่ดินและการ
เช่าที่ดินมีอัตราส่วนที่สูงกว่า และที่ดินดี ๆ ที่อยู่ใกล้กรุงเทพฯ ส่วนมากอยู่
ในการครอบครองของเจ้าของที่ดินที่ไม่อยู่ในที่ดินของตน ถึงกระนั้น แม้ว่า
ในบริเวณนี้จะมีการเช่าที่ในระดับสูง แต่แอนดรูส์ก็ยังถือว่าค่าเช่าที่ดินไม่
แพงสูงลิ่วนัก ยกเว้นแต่ในปีที่การเพาะปลูกไม่ดี และเจ้าของที่มีได้ใกล้ชิด
กับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ขณะนั้น ที่จะยอมลดค่าเช่าให้น้อยลงไปตามสัดส่วน
(Andrews 1953 หน้า 109)

จากที่ซิมเมอร์แมนและแอนดรูส์ได้พบ จะเห็นว่าในระหว่างปี พ.ศ.
2473 และ 2478 ชาวนาไทยภาคกลาง ซึ่งส่วนมากเป็นผู้เช่าที่ดิน จะมี
ระดับการครองชีพที่สูงกว่าชาวนาในภาคอื่น ๆ ของประเทศ อย่างไรก็ตาม
ความไม่มั่นคงของการให้เช่าของเจ้าของที่ดิน ซึ่งให้เช่าเป็นปีต่อปี ชนชั้น
แรงงานผู้ไม่มีที่ดินที่ปรากฏขึ้น การพึ่งพาอย่างมากกับตลาดระหว่างประเทศ
และความเป็นจริงที่ส่วนแบ่งของผลผลิตส่วนใหญ่ จะตกไปสู่คนที่มิได้เป็น

ผู้ผลิตข้าวเหล่านี้ เป็นตัวถ่วงดุลย์ของความได้เปรียบในระดับการครองชีพ
ดังกล่าว

สถานการณ์ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากนักในยี่สิบปีต่อมา ดี ยัง ได้
เขียนบรรยายในปี พ.ศ. 2498 ไว้ว่า สถานการณ์ทางเศรษฐกิจในชนบท
มิได้แตกต่างไปมากนักจากที่ซิมเมอร์แมนและแอนดรูส์ได้กล่าวไว้ เขากล่าว
ว่า “ยกเว้นในบางท้องที่รอบ ๆ กรุงเทพฯ และรังสิต (อยู่เหนือกรุงเทพฯ)
ชาวนาไทยส่วนมากเป็นชาวนาอิสระ ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยเศรษฐกิจแบบยังชีพ
ตามที่ได้ประมาณกันไว้ (โดยคณะกรรมการเอฟเอโอแห่งประเทศไทย 1949)
หน้า 30) ปรากฏว่า 80 เปอร์เซ็นต์ของที่ดินในประเทศไทย ครอบครอง
โดยชาวนาขนาดเล็กและเป็นอิสระ” (de Young 1955 หน้า 75) ดี ยัง
(1955 หน้า 76) ไม่มีความแน่ใจนักในการคาดคะเนของเอฟเอโอและ
ผู้เขียนเช่นกัน เขาเตือนว่า “แม้ชาวนาส่วนใหญ่จะครอบครองอย่าง
น้อยส่วนหนึ่งของที่ดินที่ตนทำนาอยู่ ชาวนาผู้เช่าที่ดินก็ยังเป็นเรื่องสามัญ
อยู่ทั่วประเทศ” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในส่วนต่าง ๆ ของที่ราบภาคกลาง
ถึง พ.ศ. 2498 ผู้เขียนคาดว่าพัฒนาการต่าง ๆ ของประเทศในชนบท โดย
เฉพาะอย่างยิ่งการเพิ่มขึ้นของประชากร ก่อให้เกิดสถานการณ์ที่ทำให้ชาว
บ้านชนบทของไทยหมดหวังมากพอที่จะเป็นภัยต่อความมั่นคงของสังคมไทย

วิเจยวาร์ดินสรุปจากการที่พยายามวิเคราะห์ข้อมูลสำมะโนการเกษตร
พ.ศ. 2506 ซึ่งจัดพิมพ์โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติในปี พ.ศ. 2508 ว่า
แม้ทุกคนจะรับรู้ถึงสภาพการไร้ที่ดินและการเช่าที่ดินที่มีสูงที่สุดในที่ราบภาค
กลาง แต่เขาคาดว่า ในบริเวณอื่น ๆ “จะสูงกว่าที่มีในรายงาน” เช่นกัน
เหตุผลหนึ่งก็คือ มีชาวนามากมายที่ถูกจัดให้เป็นผู้ครอบครองที่ดินมากกว่า

ผู้ไร้ที่ดิน เพียงเพราะเขาเหล่านั้นมีที่ดินสักกระบิหนึ่งที่อยู่บ้านอยู่ วิเจเย-
วารดินสรุปว่า “ไม่เป็นการง่ายเลยที่จะชี้ลงไปว่า การไร้ที่ดินและการ
ขาดโอกาสในการเกษตรจะแผ่กระจายกว้างขวางแค่ไหน... ทั่วประเทศไทย”
(Wijeyewardene) 1967 หน้า 80) ความยุ่งยากสับสนทางสถิติเช่นนี้ (และ
ความสับสนอื่น ๆ เช่นการเปลี่ยนคำจำกัดความของที่เคยเรียกว่า เหนือ ใต้
กลาง และอีสานของประเทศไทย) ทำให้วิเจเยวารดินไม่สามารถที่จะทำการ
สรุปผลได้แน่นอน เราละทิ้งสถิติอย่างหยาบ ๆ ของรัฐบาลซึ่งก็มีประโยชน์
เท่าที่จะมีเหล่านั้นไว้ต่างหากดีกว่า แล้วมาสนใจเกี่ยวกับรูปแบบการครอบครอง
ที่ดิน และการแบ่งชั้นทางสังคมที่ปรากฏในการศึกษาต่าง ๆ ทางมานุษย-
วิทยาโดยเริ่มกันที่หมู่บ้านบางชั้นดังที่เคยเริ่มมาแต่ต้น

ชาร์ปและคณะ (1953 หน้า 28) กล่าวในตอนต้นเลยว่า ใน
ระบบทางสังคมอย่างเช่นของหมู่บ้านบางชั้น ซึ่งแสดงลักษณะออกด้วย
“ความไม่แน่นอน” นั้น “โครงสร้างชนชั้นซึ่งจำเป็นจะต้องมีความผูกพันกับ
ชนชั้นหนึ่งมากกว่าชนชั้นอื่น มิได้ปรากฏอย่างชัดเจนเลย” ภายหลังคณะ
ผู้เขียนนี้ ได้กล่าวแก้ข้อความดังกล่าวว่า “ความต่างกันอย่างเด่นชัดระหว่าง
“ผู้ใหญ่” และ “ผู้น้อย” ก็ปรากฏมีสิ่งที่จะแสดงถึงแนวโน้มไปสู่การแบ่ง
ชั้นทางสังคม ไปตามแบบของชนชั้นภายในหมู่บ้าน ซึ่งเดิมค่อนข้างจะไม่
มีการแสดงความแตกต่างกัน และไม่มีการเคลื่อนไหวขึ้นลงในเรื่องของชน
ชั้น” (1953 หน้า 31)

ต่อมาเมื่อก้าวถึงเรื่องสังคมและเศรษฐกิจของสังคมบางชั้น ชาร์ป
และคณะได้ชี้ให้เห็นว่า ที่จริงแล้ว ในชุมชนก็มีการแบ่งชนชั้นที่อาศัยความ
ต่างกันในการครอบครองที่ดินเป็นเกณฑ์ และกล่าวว่า ชนชั้นขนาดใหญ่คือ
ชนชั้นของผู้ใช้แรงงานไร้ที่ดินและผู้เช่าที่ดิน กล่าวคือในบรรดาผู้ที่ทำนา

23 เพอร์เซ็นต์เป็นเจ้าของที่ดินทำทั้งหมด 33 เพอร์เซ็นต์เป็นเจ้าของที่นาบางส่วนและเช่าบางส่วน (กึ่งผู้เช่าที่ดิน) และ 44 เพอร์เซ็นต์เช่าที่ดินทำทั้งหมด (ผู้เช่าที่ดินเต็มตัว) การแสดงความแตกต่างกันของชนชั้นภายในประชากรที่ทำการเกษตรในบางชั้น มีปรากฏต่อไปอีกจากความจริงที่ว่า ที่นามีขนาดตั้งแต่ 4 ถึง 110 ไร่ ในบรรดาที่ดินที่ทำโดยชาวนาบางชั้น เกือบ 60 เพอร์เซ็นต์เช่าจากเจ้าของที่ดินโดยทำสัญญาหนึ่งปีด้วยคำพูด Sharp et al. (1953 หน้า 147-48) แม้ว่าโดยเฉลี่ย 20 เพอร์เซ็นต์ของผลิตผลที่ผู้เช่าที่นาในบางชั้นจ่ายเป็นค่าเช่า จะไม่แพงลิ่วเมื่อเทียบกับส่วนแบ่งที่จ่ายกันในประเทศอื่น ๆ ในเอเชีย (และในที่อื่น ๆ ของประเทศไทยซึ่งเกือบถึง 50 เพอร์เซ็นต์) แต่ความจริงที่ว่า ชาวนาจำนวนมากเช่าที่นาทำเป็นส่วนใหญ่ และไม่มีหลักประกันสำหรับการเช่าที่นา และการที่จะต้องจ่าย 20 เพอร์เซ็นต์ของผลิตผลที่ผลิตได้ให้เจ้าของที่นาเหล่านี้สามารถจะกล่าวได้อย่างแน่นอนว่าเป็นสถานการณ์ของการกดขี่ทางชนชั้นประการหนึ่ง

ส่วนล่างสุดของโครงสร้างทางชนชั้นในบางชั้น ซึ่งต่ำกว่าเจ้าของที่ดิน กึ่งผู้เช่าที่ดิน ผู้เช่าที่ดิน และผู้ใช้แรงงานระยะยาวซึ่งทำงานด้วยค่าจ้างตายตัว จะเป็น “ประมาณห้าสิบถึงร้อยคน (จากประชากร 1,600) ที่ได้รับค่าจ้างจากงานระยะสั้นแต่ละชิ้น เช่น การถอนกล้าข้าว การดำข้าว และการเก็บเกี่ยวข้าว ... คนพื้นบ้านที่มีร่างกายแข็งแรงทำงานได้และค่อนข้างยากจน อย่างน้อยก็จะเป็นคนที่พร้อมเสมอสำหรับงานว่าจ้างเป็นชิ้น ๆ ในสองกรรมวิธีนี้ ซึ่งรวมไปถึงเด็กนักเรียนที่ยากจน (แปดถึงสิบสี่ขวบ) ที่ทำงานก่อนโรงเรียนเช้าและหลังโรงเรียนเลิก” (Sharp et al. 1953 หน้า 154) ชาวนาที่มีขนาดใหญ่และมีธุรกิจมาก ซึ่งจะไม่มีเวลามาร่วมอยู่ในวงการแลกเปลี่ยนแรงงาน ส่วนใหญ่จะว่าจ้างผู้ใช้แรงงานทำนา (แตกต่างไปจากผู้เช่า

แรงงานในฐานะผู้ร่วมงานในการแลกเปลี่ยนแรงงาน) สุดท้าย ชาร์ปได้บรรยายถึงสถานการณ์ความเคลื่อนไหวที่ชาวบ้านบางชั้น พยายามที่จะทำให้สถานการณ์ในชนชั้นของตนดีขึ้น ด้วยการสร้างความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งตอนหลังสงคราม ผู้ประกอบการทำขนาดเล็กลงในบางชั้น...พยายามแสวงหาทางที่จะทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของตนดีขึ้น เพื่อที่จะได้ขยับตัวเองให้สูงขึ้นในระดับท้องถิ่น หรือถ้าประสบความสำเร็จมากกว่านั้น ก็อาจจะขยับสูงขึ้นออกไปสู่ศูนย์กลางชุมชนนคร...ที่จริงแล้วมีชาวบางชั้นคนหนึ่งจำแนกคนออกเป็นสองชนชั้น ที่ประชากรในบางชั้นส่วนมากจะจัดอยู่ในนั้นอย่างพอเหมาะพอดี คนส่วนมากจะเป็น “ไก่” หรือชาวนก้าวหน้า ซึ่งพยายามที่จะแสวงหาทางที่จะทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของตนดีขึ้น คนอีกส่วนหนึ่งเป็น “เป็ด” หรือคนอัดเอื้อนเกลไถลพอใจอยู่กับมาตรฐานแบบดั้งเดิมหรือความเป็นอยู่แบบยาจก... เป็นที่ชัดเจนได้ว่ากลุ่มแรกซึ่งรวมไปถึงผู้นำท้องถิ่นและบุคคลที่มีหน้ามีตา จะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น (Sharp et al. 1953 หน้า 31)

ชาร์ปและคณะได้บรรยายถึงสิ่งเร้าและค่านิยม เพื่อการเปลี่ยนแปลงสภาพทางสังคมภายในโครงสร้างทางชนชั้นของหมู่บ้าน ประเภทเดียวกันกับที่ผู้เขียนได้บรรยายเกี่ยวกับหมู่บ้านเชียงใหม่

ในการศึกษาเศรษฐกิจการทำนาในบางชั้นของชาวลูเลาะระยะหลัง เขาพบว่าสถานการณ์เกี่ยวกับที่ดินได้เลวลงไปอีก ตั้งแต่จากสมัยที่ชาร์ปและคณะได้ศึกษาเมื่อสองสามปีก่อนหน้านั้น ผู้ประกอบการทำนาลดลงจาก 80 เปอร์เซ็นต์ เป็น 72 เปอร์เซ็นต์ ขณะที่ผู้เป็นแรงงานทำนาเพิ่มขึ้นจาก 9

เปอร์เซ็นต์ เป็น 13 เปอร์เซ็นต์ และผู้ทำการค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ เพิ่มจาก 2 เปอร์เซ็นต์ เป็น 7 เปอร์เซ็นต์ (Janlekha 1955 หน้า 43)

ชาวลูเลขาได้เน้นถึงการแบ่งชั้นของชุมชนบางชั้นใน พ.ศ. 2496 โดยเฉพาะอย่างยิ่งความต่างกันระหว่างเจ้าของที่นาขนาดเล็ก และเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ ซึ่งใช้ที่ดินเพียงส่วนเดียวทำนา แล้วให้ครอบครัวที่ยากจนในหมู่บ้านเช่าส่วนที่เหลือ เขากล่าวว่า “ในที่ ๆ มีความกดดันทางประชากรสูงเช่นบางชั้น..., ชาวนาที่เป็นเจ้าของที่นาขนาดเล็กและชาวนาที่เป็นเจ้าของที่นาขนาดใหญ่ จะมีความต่างกันมาก ไม่ว่าจะเป็นฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคมจนเป็นที่ยืนยันถึงการมีชั้น ‘ผู้ประกอบการทำนาในที่นาของตนเอง’ ถึงสองชั้นย่อย” (หน้า 56) จากการแยกแยะชนชั้นที่ชาวลูเลขาที่เสนอไว้ รวมกับข้อมูลอื่น ๆ ที่เขาได้กล่าวถึงเกี่ยวกับแรงงานผู้ไ้ที่ดินและผู้ขายของข้า เราจะพบว่า การแบ่งชนชั้นในบางชั้นจะมีลักษณะดังนี้ 4 เปอร์เซ็นต์ของครัวเรือนทั้งหมดเป็นผู้ประกอบการให้เช่าที่นา 29 เปอร์เซ็นต์เป็นผู้ประกอบการทำนาในที่นาของตนเอง 8 เปอร์เซ็นต์เป็นกึ่งผู้ประกอบการทำนาในที่นาของตนเอง 37 เปอร์เซ็นต์เป็นผู้เช่าที่นา และ 22 เปอร์เซ็นต์เป็นผู้รับใช้แรงงานทำนาและผู้ขายของข้า ซึ่งหมายความว่า 60 เปอร์เซ็นต์ของครัวเรือนทั้งหมดในบางชั้น (ผู้เช่าที่นาและผู้ใช้แรงงานและผู้ขายของข้า) จะเป็นผู้ไ้ที่ดิน ตามข้อมูลของชาวลูเลขา (หน้า 46) ปรากฏว่า ผู้ประกอบการให้เช่าที่นาชั้นนำห้าราย เป็นเจ้าของที่นารวม 693 ไร่ เฉลี่ยเป็นเจ้าของรายละ 139 ไร่ ในขณะที่ที่นาโดยเฉลี่ยมีกันเพียง 22 ไร่

ผู้เขียนยกประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ขึ้น เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่า ชุมชนบางชั้นมิได้มีโครงสร้างหละหลวมหรือรูปร่างไม่แน่นอน การแบ่งชนชั้นที่อาศัยการถือครองที่ดินที่ต่างกันนั้น เป็นลักษณะสำคัญของโครงสร้างทาง

สังคมของหมู่บ้าน มิใช่เป็นแต่เพียงแค่ “แนวโน้ม” ไปสู่การแบ่งชั้นในบางชั้น และการพึ่งพาอาศัยเจ้าของที่ดิน (ส่วนมากไม่อยู่ในที่ดินของตน) เป็นอย่างมาก แสดงให้เห็นว่า บางชั้นได้เข้าอยู่ในโครงสร้างชนชั้นของประเทศอย่างเหมาะสมอย่างไร ใกล้เคียง ๆ กับตัวเมืองกรุงเทพฯ ที่ดินส่วนมากถือครองโดยชนชั้นสูงที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ

ความหมายของอัตราแนวโน้มนี้นี้ดังกล่าว ใ้ว่าจะทำนายล่วงหน้าได้ยาก และมีใช่เป็นไปในทางด้อย่างที่แอนดรูส์จะคิด ชาร์ปและคณะ (1953 หน้า 202) ได้ให้ข้อสังเกตว่า “ในฤดูอันอุดมสมบูรณ์ของปี พ.ศ. 2491-92 ดูกจากมาตรฐานตามความเป็นจริง ซึ่งใช้กันทั่วไปอย่างกว้างขวางในการวัดผลกำไรจากการเกษตร ปรากฏว่า ทุก ๆ 4 ใน 10 คนของชาวนาที่เป็นผู้มั่งคั่งอย่างเหมาะสมการขาดทุน เราเห็นว่าข้อมูลนี้เป็นความจริงที่สำคัญที่สุด ที่ปรากฏในปีที่เราทำการศึกษายู่ในบางชั้น”

ชนชั้นที่มีที่ดินในบางชั้นจะต้องเป็นชนชั้นที่มีอิทธิพลในชุมชน เช่นเดียวกันกับที่เป็นในหมู่บ้านเชียงใหม่ จะไม่มีอะไรในบางชั้นหรือในหมู่บ้านไทยอื่น ๆ ที่มีโครงสร้างหละหลวมจากในทฤษฎีที่ว่า ชนชั้นที่มีที่ดินในหมู่บ้าน จะคอยควบคุมหมู่บ้านให้เป็นไปตามที่พวกตนเห็นว่าเหมาะสม ขณะที่ฟิลลิปส์ (Phillips 1958) พูดถึงผู้นำของหมู่บ้านบางชั้น ทำการตัดสินใจเกี่ยวกับการหาเสียงเลือกตั้ง ผู้เขียนแทบจะไม่สงสัยเลยว่า ผู้นำเหล่านี้จะมาจากชนชั้นไหนกันในหมู่บ้าน (ยังมีเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องนี้อีกในรายละเอียดต่อไป)

ในการบรรยายถึงหมู่บ้านบางเขตของคอฟแมน เขาได้ตระหนักถึงชนชั้นที่เป็นโครงสร้างของชีวิตสังคมของหมู่บ้าน เขากล่าวว่า แม้จะไม่มีคนขอทานในบางเขต แต่ก็มีความต่างกันในฐานะ “บางครัวเรือนไม่มีที่นา

จะทำ ขณะที่บางครัวเรือนมี 200 ไร่หรือมากกว่า...(และ) 22 เปอร์เซ็นต์
ของครัวเรือนทั้งหมดไม่มีที่นาจะทำ ขณะที่ 18.5 เปอร์เซ็นต์ทำนาเกินกว่า
ห้าสิปไร่” (Kaufman 1960 หน้า 55)

ประชากรผู้ประกอบการเกษตรในบางเขต (135 จาก 147
ครอบครัวในหมู่บ้านทำงานเกี่ยวกับการเกษตร) แบ่งออกเป็นชั้น ๆ ดังนี้
(Kaufman (1960 หน้า 66) 12.5 เปอร์เซ็นต์ของครัวเรือนที่ประกอบการ
เกษตรเป็นเจ้าของและให้เช่าที่ดิน (เจ้าของที่ดิน) 18.5 เปอร์เซ็นต์เป็น
เจ้าของที่ดินของตนและไม่ได้เช่าจากคนอื่น (ชาวนาร่ำรวยและฐานะปาน
กลาง) 10.3 เปอร์เซ็นต์เป็นเจ้าของที่นาบางส่วนและเช่าอีกบางส่วน (ชาว-
นาฐานะปานกลางชั้นต่ำและฐานะยากจน) 34 เปอร์เซ็นต์เช่าที่นาทั้งหมด
(ชาวนายากจน) และ 23.7 เปอร์เซ็นต์ของครัวเรือนที่ประกอบการเกษตร
มิได้เป็นเจ้าของหรือเช่าที่นาใด ๆ แต่เป็นผู้ใช้แรงงานไร้ที่ดิน (การใช้คำ
“เจ้าของที่ดิน” ฯลฯ เป็นของผู้เขียน ส่วนตัวเลขเป็นของคอฟแมน)

คอฟแมนตระหนักถึงความสำคัญทางสังคมและการเมืองของความมั่งมี
ในสังคมหมู่บ้านเช่นกัน เขากล่าวถึงว่า ผู้ใหญ่บ้านมักจะมาจากชนชั้นมั่งมี
ของหมู่บ้าน (1960 หน้า 56) และเขายังยืนยันทำนองเดียวกับการวิเคราะห์
ถึงความสำคัญของความมั่งมีในชีวิตทางสังคมของหมู่บ้านเชิงใหม่ของผู้เขียน
ว่า

ในชุมชน ความมั่งมีมีบทบาทที่สำคัญอันละเอียดอ่อน
ตามกาลเวลาและโอกาส ชาวนาที่มีเงินจะอยู่ในฐานะที่สามารถ
บีบบังคับชาวคนอื่น ๆ ได้มากมายหลายคน...

ปลายสุดอีกข้างหนึ่งคือชาวนาไร้ที่ดิน คนเหล่านี้มีความ
รู้สึกได้รับความกดดันทางเศรษฐกิจอยู่เสมอ ที่ไม่มีที่ดินและ

ต้องขึ้นอยู่กับ ความเมตตากรุณา ของผู้เป็นเจ้าของ ที่ดิน ขนาด
ใหญ่ทุก ๆ ปี...ความรู้สึกจากความไม่มั่นคงและต่ำต้อยที่แสดง
ออกมาบางส่วน เกิดขึ้นจากทัศนคติที่มีต่อผู้อื่น แต่ส่วนใหญ่
เกิดขึ้นจากความรู้สึกผิดที่ไม่สามารถทำบุญให้กับวัด หลายคน
ไม่ได้เข้าวัดฟังเทศน์ เพราะไม่มีเงินที่จะบริจาคน (Kaufman
1960 หน้า 35-36)

นอกจากนั้น คอฟแมน (1960 หน้า 64) กล่าวว่า ความต่างกัน
ระหว่างครัวเรือนที่มั่งมีและครัวเรือนที่ยากจนจะเพิ่มขึ้นในแต่ละปี ทำให้ไม่
ต้องสงสัยเลยว่า อะไรจะเกิดขึ้นจากในข้ออภิปรายของเราในตอนต้น ถึง
อัตราการเช่าที่ดินที่สูงในภาคกลางของประเทศไทย อันเป็นลักษณะของการ
แยกแยะชนชั้นในชนบทแบบมาร์กซิสต์ที่แท้จริง ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนา
เศรษฐกิจแบบทุนนิยม (สำหรับการอภิปรายเกี่ยวกับทฤษฎีของมาร์ก และการ
ประเมินที่สำคัญ ๆ ของทฤษฎี ที่นำเอาไปวิเคราะห์ประวัติศาสตร์สังคม
และเศรษฐกิจของคนจีนในชนบทสมัยใหม่ โปรดดูจากหนังสือของพอตเตอร์
[Potter 1968])

ในบ้านอ้อยซึ่งอยู่ห่างจากอยุธยาประมาณห้าไมล์ ตั้งอยู่ในใจกลาง
ของที่ราบภาคกลาง ซึ่งไฟเกอร์ได้ทำการศึกษา ปรากฏว่า สถานการณ์ของที่
ดินยิ่งเลวร้ายกว่า ไฟเกอร์ได้กล่าวถึงการมีชนชั้นไรที่ดินของชาวบ้านชั้นนั้น
เป็นปัญหาสำคัญในที่ที่เขาศึกษาอยู่ (Piker 1964 หน้า 17) เขากล่าวว่า
“ในบ้านอ้อย หกสิบเปอร์เซ็นต์ของครอบครัวทั้งหลาย... ถ้าไม่ไรที่ดินก็จะมี
ที่ดินเพียงเล็กน้อย (5 ไร่หรือน้อยกว่า) อันทำให้พวกเขาประทังชีวิตด้วย
การอาศัยแรงงานรับจ้างเป็นส่วนใหญ่... ในระยะที่มีการไถนาและเกี่ยวข้าว

(อย่างไรก็ตาม)...การใช้แรงงานทั้งสองระยะนี้รวมกัน...ก็ยังให้รายได้ประจำไม่พอเพียง” (1964 (หน้า 21, 35)

ไพเกอร์ได้แสดงถึงการขาดแคลนที่ดินว่า มีผลต่อรูปแบบของสังคมในหมู่บ้านอย่างไร คือ เพราะเนื่องจากการขาดแคลนที่ดิน รูปแบบทางสังคมแบบเก่า ที่ผู้ชายจะต้องย้ายไปอยู่ในหมู่บ้านของภรรยาของตน และสืบทอดมรดกจากพ่อตาแม่ยาย ได้รับการกระทบกระเทือนขึ้นเพราะไม่มีที่ดินที่จะให้สืบทอด ดังนั้น จึงต้องมีการจัดการเป็นอย่างอื่น (1964 หน้า 15)

ไพเกอร์ตระหนักถึงความสำคัญทางสังคมของการแบ่งชั้นในหมู่บ้าน โดยที่เขาถือว่าที่ต่างกันอย่างมากก็คือความต่างกันระหว่าง 40 เพอร์เซ็นต์ของครัวเรือน ซึ่งมีที่ดินที่จะทำการเกษตรเพื่อเลี้ยงตัวเอง กับ 60 เพอร์เซ็นต์ของครัวเรือนที่ไม่มีที่ดิน ปัญหาสำคัญของบ้านอ้อยก็คือ ความเป็นเจ้าของที่ดินที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในที่ดินของตน ไพเกอร์ให้ข้อสังเกตว่า “ในปัจจุบัน สองในสามของที่ดิน (ในตำบลที่บ้านอ้อยตั้งอยู่)...ครอบครองโดยผู้ที่มิได้อาศัยอยู่ในที่นั้น...จึงไม่เป็นการกล่าวเกินไปที่จะชี้ให้เห็นว่า...ชนชั้นต่ำในชนบทที่แท้จริงมีเพิ่มมากขึ้น อันเป็นชนชั้นซึ่งไม่มีสมบัติอย่างแท้จริงต้องเลี้ยงชีพ...ตนเอง...ด้วยแรงงานของตน” (Piker 1964 หน้า 36) ไพเกอร์กล่าวว่า ปัญหาเริ่มเลวลงกล่าวคือ ในประมาณปี พ.ศ. 2473 “เกือบทุกครอบครัวจะครอบครองที่ดินที่พอเพียงสำหรับเพื่อการเลี้ยงชีพของตนเหมือนกับบรรดาผู้โชคดี 40 เพอร์เซ็นต์ในปัจจุบัน” (1964 หน้า 35)

ภาวะไร้ที่ดินทำให้เกิดทัศนคติการปล่อยปละละเลยและพึ่งพาผู้อื่นขึ้นภายในแวดวงของชาวบ้านที่ไพเกอร์ศึกษา เชื่อกันว่า [ทำนองเดียวกับ “ภาพพจน์ในขีดชั้นจำกัดของสิ่งที่ดี” ของจอร์จ เอ็ม ฟอสเตอร์ (George M. Foster's “image of limited good” 1965)] ในสังคมไทย คน ๆ

หนึ่งจะไม่สามารถสร้างความเจริญให้กับตัวเองได้ด้วยความพยายามของตนเองเลย แต่จะต้องขึ้นอยู่กับภาระของปัจเจกบุคคลที่มีอำนาจ ซึ่งกำหนดความสำเร็จของความก้าวหน้าเอาไว้ (Piker 1964 หน้า 113) จากการแจกแจงที่ไม่เท่าเทียมกันของที่ดินในบริเวณที่ไฟเกอร์ศึกษาอยู่นี้ ทศนคติดังกล่าวจึงค่อนข้างจะเป็นจริง เพราะความหวังมีอยู่น้อยมากสำหรับความก้าวหน้าของคนที่ใช้ความพยายามด้วยตนเอง ผู้เขียนมิใช่บุคคลที่จะยอมรับในนิยายพกลมเกี่ยวกับการเลื่อนชั้นทางสังคมอย่างกว้างขวางในสังคมไทย ผู้เขียนแทบจะไม่เคยเห็นและอ่านพบเกี่ยวกับชาวนา ที่พัฒนาสถานะทางชนชั้นของตนให้ดีขึ้นจริง ๆ

หมู่บ้านทางภาคอีสาน ซึ่งเป็นดินแดนที่แห้งแล้งที่สุดของประเทศไทย ก็ปรากฏความแตกต่างระหว่างชนชั้นภายในหมู่บ้าน แต่ชัดเจนน้อยกว่าในภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย หมู่บ้านอีสานรอบ ๆ จังหวัดอุบลซึ่งมาดจ์ได้ทำการศึกษา ปรากฏมีความแตกต่างกันในการถือครองที่ดินภายในหมู่บ้าน แต่ชาวนาทุกคนต่างก็มีที่ดินของตนเองไม่มากนักน้อย (Madge 1957 หน้า 12—13, 22—23) มาดจ์กล่าวถึงบ้านอ้อหมู่บ้านที่เขาศึกษาว่า

ในสังคมชาวนาที่มีผู้ถือครองที่ดินจำนวนน้อย และแรงงานไร้ที่ดินจำนวนมากนั้น เราจะไม่เห็นความยากจนสุดแสนแค้น และความมั่งมีสุดคณานับเลยยกเว้นแต่หมู่บ้านที่กระจุกกระจายใกล้ ๆ กับตัวเมืองอุบล ซึ่งเกือบทุกครัวเรือนจะมีที่ดิน เพียงแต่บางครอบครัวมีที่ดินเพียงผืนเล็ก ๆ หรือใช้ประโยชน์อะไรไม่ค่อยได้ ตัวอย่างเช่น ในหมู่บ้านบ้านอ้อ ฐานะความมั่งมีอยู่ในระดับใกล้เคียงกัน คือ ประมาณ 10 เปอร์เซ็นต์ของครัวเรือนทั้งหมดมีฐานะค่อนข้างดี ประมาณ 20

เปอร์เซ็นต์มีฐานะยากจนคนแค้น และที่เหลือ 70 เปอร์เซ็นต์
กระจายอยู่ในระหว่างกลาง (Mgdse 1957 หน้า 47)

แม้ว่าความต่างกันในระดับที่มอดจ์บรรยายถึง จะไม่กระตุ้นความ
สนใจได้ดีเท่ากับที่ไพเกอร์บรรยาย แต่ก็ยังแสดงให้เห็นแน่นอนว่าปรากฏ
มีชนชั้นอยู่ ซึ่งมีความสำคัญสำหรับผู้เขียนมาก และยิ่งมีความสำคัญ
อย่างไม่ต้องสงสัย สำหรับชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านป่าอ้อความต่างกันใน
รายได้จากการเกษตรในหมู่บ้านป่าอ้อแจกแจงดังนี้ 69 ครัวเรือนที่มีรายได้
ตามที่มีมอดจ์สาธยาย มี 13 ครัวเรือนที่มีรายได้เป็นข้าวประมาณ 2,800
กิโลกรัมต่อปี 25 ครัวเรือนมี 1,800 17 ครัวเรือนมี 1,500 และ 14
ครัวเรือนมี 840 (Madge 1957 หน้า 50) ความมั่งมีและระดับการครอง
ชีพในหมู่บ้านก็มีความต่างกันชัดเจนแน่นอน แต่กระนั้น ในความเห็นของ
มอดจ์ แม้แต่ครัวเรือนที่มีความมั่งมีกว่า ก็มีได้ร่ำรวยอย่างจริงจัง ในหมู่-
บ้านป่าอ้อก็เช่นเดียวกันกับในอีกหลายแห่งของภาคอีสาน การถือครองที่ดิน
ทั้งหมดของครอบครัวหนึ่ง ๆ มิได้เป็นเครื่องแสดงถึงความมั่งมีของครอบครัว
อย่างแน่นอนเลย เพราะว่าที่ดินส่วนมากเป็นที่ดินที่เพิ่งขอกรรมสิทธิ์ใหม่ ๆ
ยังใช้ประโยชน์ไม่ค่อยได้ และมีได้ใช้เพาะปลูกทุก ๆ ปี ที่ดินที่ดีที่สุดคือ
ที่ดินที่อยู่ใกล้แอ่งน้ำและลำธารซึ่งมีน้ำให้ใช้ได้ และการมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน
เช่นนี้ ย่อมหมายถึงความมั่งมีของครอบครัวที่ทำการเกษตร (Madge 1957
หน้า 51)

การแบ่งชนชั้นในหมู่บ้านป่าอ้อ เห็นได้ชัดในเรื่องกรรมสิทธิ์ในน้ำ
และวัวควาย ซึ่งเป็นการสะสมทุนและเป็นมาตรวัดของเกียรติ ในปี พ.ศ.
2496 ชนชั้นที่มั่งมีกว่า (22 เปอร์เซ็นต์ของครัวเรือนทั้งหมด) เป็นเจ้า

ของ 59 เปอร์เซ็นต์ของสัตว์เลี้ยงทั้งหมด และทำการเพาะปลูก 36 เปอร์เซ็นต์ของที่ดินที่ทำการเพาะปลูกทั้งหมด (Madge 1957 หน้า 55)

เรื่องราวเกี่ยวกับหมู่บ้านดอนแดง ไกล ๆ กับขอนแก่นในตอนกลางของภาคอีสาน ซึ่งมิซุโนได้ศึกษาและแสดงไว้นานมานี้ ก็มีความคล้ายคลึงกับที่มาดจ์เขียน คือไม่มีเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่จริง ๆ ทั้งในหมู่บ้านหรือไกล ๆ กับหมู่บ้าน และชาวบ้านจะเป็นเจ้าของที่ดินส่วนใหญ่ที่ดินทำการเพาะปลูก (Mizuno 1971 หน้า 62) แต่ชาวบ้านก็ยังคงมิได้มีที่ดินเท่าเทียมกัน การถือครองที่ดินทำให้หมู่บ้านแบ่งออกเป็นชั้นต่าง ๆ กันคือ 14 เปอร์เซ็นต์ของครัวเรือนที่ร่ำรวยที่สุดในดอนแดง เป็นเจ้าของที่ดิน 38 เปอร์เซ็นต์ของหมู่บ้าน ขณะที่ 60 เปอร์เซ็นต์ของครัวเรือนเป็นเจ้าของที่ดินเพียง 23 เปอร์เซ็นต์ของที่ดินทั้งหมด และ 26 เปอร์เซ็นต์ของครัวเรือนเป็นเจ้าของที่ดิน 39 เปอร์เซ็นต์ที่เหลือ (Mizuno 1971 หน้า 63) อาจจะเป็นจริงตามที่มิซุโนกล่าวว่า ปราชญ์มีเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่สามราย และผู้เช่าเพียงหนึ่งรายเท่านั้นในหมู่บ้าน แต่ที่แน่นอนคือ มีชาวนาที่ร่ำรวยอยู่ไม่น้อย มีชาวนาฐานะปานกลางอยู่บ้าง และมีครอบครัวที่แทบไม่มีกินอยู่จำนวนหนึ่ง ในชั้นล่างสุดของลำดับขั้นชนชั้น ซึ่งเป็นผู้ที่เกือบจะไม่มีที่ดินเลย บางครอบครัวในกลุ่มนี้ (เช่นเดียวกับในหมู่บ้านเชียงใหม่) จะเป็นครอบครัวที่ต้องพึ่งพ่อบุตรซึ่งมีที่ดิน และจะรับมรดกที่ดินต่อไปในอนาคต

มิซุโนได้สรุปข้อมูลซึ่งได้มาจากการสำรวจ ที่เขาขอให้ชาวบ้านจัดลำดับเพื่อนบ้านของตนตามเกียรติของแต่ละคน ในบทที่กล่าวถึงการแบ่งชั้นทางสังคม นอกจากเกียรติพิเศษที่ให้กับเจ้าอาวาส พระสงฆ์ และครูประจำโรงเรียนแล้ว มิซุโนได้สรุปว่า “ในการวิเคราะห์สุดท้าย...เมื่อชาวบ้านประเมินฐานะของหัวหน้าครัวเรือนตามเกียรติแล้ว ชาวบ้าน...ได้พิจารณาภูมิหลัง

ของครอบครัว...ที่รู้จักกันดีที่สุด ในแง่ของลำดับขั้นการพัฒนาตามวัฏจักร
ของครอบครัว และ...ความสัมพันธ์กับที่ดินและขนาดของที่ดิน” (Mizuno
1971 หน้า 118) การวิเคราะห์ของมิซุโนรู้สึกค่อนข้างจะเข้าใจยาก เพราะ
เขานำเอาวัฏจักรของครอบครัวไปปะปนกับการแบ่งชั้น เหมือนกับว่า ที่ดิน
นั้นมีให้ใช้หรือถือครองโดยไม่จำกัด และคนยังมีอายุก็ยิ่งครองที่ดินมากขึ้น
โดยอัตโนมัติ อย่างไรก็ตาม เมื่อเขาแบ่งหมู่บ้านเป็นหกชนชั้น (จากชั้นสูง
ถึงชั้นต่ำชั้นต่ำ) เขาจัดการแบ่งโดยอาศัยจำนวนที่ดินที่ถือครองเป็นเกณฑ์
ในทฤษฎีของผู้เขียนและทฤษฎีของมิซุโนเช่นกัน (ดู 1971 หน้า 119) การเป็นเจ้าของที่ดินเป็นตัวกำหนดชั้นพื้นฐานของชนชั้นและเกียรติใน
ตอนแรก ชาวบ้านที่ร่ำรวยกว่าในแถบบริเวณที่มิซุโนศึกษา จะเป็นเจ้าของ
ม้าวัวควายจำนวนมากมาย ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความมีเกียรติ (Mizuno
1971 หน้า 121—22)

ยิ่งกว่านั้น มิซุโนได้เน้นถึงความปรารถนาที่ขยับฐานะทางสังคมภายในหมู่บ้าน
ว่าเป็นเป้าหมายชีวิตที่สำคัญที่สุดในหมู่บ้าน ชายหนุ่มเริ่มต้น
ชีวิตด้วยการพึ่งพาพ่อตาของตนจากการทำงานด้วยความบากบั่น พอถึงวัย
กลางคนเขาก็จะขึ้นไปสู่สุดยอดของชีวิต เขาอาจเป็นเจ้าของที่นาได้มากถึง
ห้าสิบไร่

เขาวางอาจจะฝันที่จะเป็นเจ้าของที่นาถึง 50 ไร่ในช่วงชีวิต
ของตน เมื่อตน (อายุมากพอที่จะ) เข้ามีส่วนควบคุมครอบ-
ครัว (ของลูกสาว) ด้วยการทำนาร่วมกันแล้ว บางคนก็
สามารถ...ที่จะไปเกือบถึงเป้าหมายที่ฝันไว้ ขณะที่บางคนยังอยู่
อีกห่างไกลจากเป้าหมาย (Mizuno 1971 หน้า 127)

บ้านพรานม้วนซึ่งตั้งอยู่ระหว่างอุดรธานีและหนองคาย ผังตรงข้ามของเวียงจันทน์ที่แทมโบอาห์ได้ศึกษามา มิได้แสดงให้เห็นถึงความต่างกันในทางเศรษฐกิจอย่างชัดเจนดังที่พบเห็นในบางชน แทมโบอาห์ (Tambiah 1970 หน้า 23) แสดงให้เห็นถึงความต่างกันในจำนวนที่ดินที่ครอบครองโดยครัวเรือนในหมู่บ้าน แต่มิได้ต่างกันมากนัก เขากล่าวว่า (1970 หน้า 24) “มีการเช่าและให้เช่าที่ดินน้อยมาก และความเป็นราชาที่ดินกับผู้เช่าที่ดินมิได้มีความสำคัญเลยในสภาวะเศรษฐกิจของหมู่บ้าน... ฐานะสูงต่ำของคนในหมู่บ้านเป็นเรื่องของธรรมชาติตามชั่วอายุคน มากกว่าจะเป็นผลผลิตของการแจกแจงที่ไม่ถูกต้องในทางเศรษฐกิจ” แทมโบอาห์ได้กล่าวเตือนเช่นเดียวกับมิชุน เกี่ยวกับการตีความหมายถึงการไร้ที่ดินของคู่หนุ่มสาวที่พึ่งพ้อตาแม่ยาย ขณะที่ทั้งคู่อยู่ในฐานะที่จะรับมรดกจากพ่อแม่ได้

ถึงกระนั้นก็ตาม แม้จะความแตกต่างในทางเศรษฐกิจของที่นี่จะมีไม่มาก เมื่อเทียบกับบางชนหรือหมู่บ้านอื่น ๆ เช่น บางขวดหรือบ้านอ้อยในที่ราบภาคกลาง ก็มิได้หมายความว่าความต่างกันในทางเศรษฐกิจจะไม่มี ผู้เขียนคิดว่ามันยังคงมีความสำคัญ แม้ว่าแทมโบอาห์จะกล่าวไปในทางตรงกันข้าม ความสำคัญของความต่างกันในชนชั้น ขึ้นอยู่กับความต่างกันในการถือครองที่ดินและความมั่งมีเงินทอง ได้มีกล่าวไว้ในตอนต้นในการบรรยายถึงหมู่บ้านโดยทั่ว ๆ ไปในบทนำของแทมโบอาห์ (1970 หน้า 8) เขาชี้ให้เห็นว่าบางบ้านในหมู่บ้านมีฝาบ้านเป็นฝาไม้ และบางบ้านเป็นฝาไม้ไผ่ นี่แสดงถึงความต่างกันในความมั่งมี เช่นเดียวกับที่เป็นในหมู่บ้านเชียงใหม่ และทำให้คิดถึงภาษิตของคนจีนเกี่ยวกับความสำคัญในการประกอบครอบครัวยู่ในชนชั้นที่พอเหมาะสมกันสำหรับการแต่งงานบทหนึ่งว่า “ประตูไม้หันหน้าคู่ประตูไม้ ประตูไม้หันหน้าคู่ประตูไม้”

ยิ่งกว่านั้น ข้อมูลเกี่ยวกับการถือครองที่ดินของแหม่ไบอาห์ มิได้สนับสนุนการสรุปของเขาก็คือ ชุมชนที่เขาศึกษามีความเสมอภาคกัน ในบรรดา 129 หลังคาเรือนที่เขามีข้อมูลจากราชการ (ความเชื่อถือได้ยังเป็นที่สงสัย) เกี่ยวกับการถือครองที่นา มี 10.8 เปอร์เซ็นต์เป็นเจ้าของที่นามากกว่า 40 ไร่ คนส่วนมากมีประมาณ 13.5 ไร่ และ 10.8 เปอร์เซ็นต์ไม่มีที่ดิน (Tambiah 1970 หน้า 24) ข้อมูลที่แหม่ไบอาห์ให้เกี่ยวกับการถือครองที่ดิน มีน้อยเกินไปที่จะนำไปวิเคราะห์สรุปได้ แต่ข้อมูลเหล่านั้นก็แสดงถึงความต่างกันในการถือครองที่ดิน และผู้เขียนมีความสงสัยเป็นอย่างยิ่งว่า มันตีความไปถึงความต่างกันในอำนาจและเกียรติภายในสังคมของหมู่บ้านได้ แม้ว่าแหม่ไบอาห์จะไม่เห็นด้วยกับการตีความนี้ก็ตาม

นอกจากนี้ ความต่างกันในชนชั้นที่ค่อนข้างมีน้อยในบ้านพรานม้วน มิใช่เป็นบรรทัดฐาน (ซึ่งถือว่าเป็นจริงสำหรับชุมชนหมู่บ้านไทยทุกแห่งที่ผู้เขียนมีรายละเอียด) เพียงแต่พากันมองข้ามความสำคัญไป เพราะแม้แต่ในหมู่บ้านนี้ แหม่ไบอาห์กล่าวว่า วิธีการทำบุญในทางพุทธศาสนามี “จุดมุ่งหมายที่ตั้งเอาไว้ นั่นคือ...หวังชีวิตหน้าที่เจริญรุ่งเรือง” (หน้า 54) และ “การทำบุญในส่วนหนึ่งเป็นความมุ่งหวัง เพื่อที่จะให้ได้ไปเกิดใหม่เร็วขึ้น และเพื่อเป็นเครื่องอุปถัมภ์ว่า ชีวิตในชาติหน้าจะดีกว่าชีวิตในชาตินี้” (หน้า 55) ถ้าชาวบ้านในหมู่บ้านของแหม่ไบอาห์มีความเสมอภาคกันจริง ๆ (เมื่อเทียบกับหมู่บ้านในภาคกลาง) ชาวบ้านก็มิได้รู้สึกต้องการเช่นนั้น พวกเขาแสดงให้เห็นถึงแรงจูงใจใฝ่หาความสำเร็จ ในลักษณะเดียวกันกับที่เป็นไปในหมู่บ้านไทยอื่น ๆ

หมู่บ้านหนองดินที่อาศัยศึกษาใกล้ ๆ กับมหาสารคามในภาคอีสานของประเทศไทย ซึ่งเขาได้บรรยายว่า “พิจารณาในทางวัฒนธรรมแล้วก็

เป็นหมู่บ้านตัวแทนหมู่บ้านไทย—ลาว...” (Keyes 1967 หน้า 1) นั่นมีความสำคัญเพราะแสดงให้เห็นว่า มีใช้หมู่บ้านอีสานทั้งหมดที่ประทับใจนักมานุษยวิทยา ในฐานะที่มีความเสมอภาคกัน

บ้านหนองดินมีการแบ่งชั้นที่ชัดเจน โดยอาศัยการถือครองที่ดินเป็นเกณฑ์ คายส์กล่าวว่า กลุ่มญาติที่เทียบเท่ากับครอบครัวโดยคร่าว ๆ แก่สืบแก่กลุ่มในหมู่บ้าน 18 เพอร์เซ็นต์ไม่มีที่ดินเพียงพอที่จะปลูกข้าวสำหรับการบริโภคของครอบครัว และต้องไปทำงานช่วงฝัมือ ปลูกข้าวไร่ หาปลา หรือประกอบอาชีพที่ได้ผลเกือบไม่คุ้มทุนอื่น ๆ เพียงเพื่อให้ได้มาซึ่งความต้องการสำหรับการยังชีพ แต่ถึงกระนั้น ห้าในสิบแปดครัวเรือนที่ยากจนเหล่านี้ ยังต้องพึ่งพาความกรุณาจากญาติอื่น ๆ เพื่อการดำรงชีวิตพออยู่รอด (Keyes 1967 หน้า 17)

สถานการณ์เช่นนี้มีใช้เรื่องใหม่ คายส์ (1967 หน้า 15) กล่าวว่า เนื่องจากการขาดแคลนที่ดินทำการเกษตรที่มีคุณภาพดี ในระหว่างปี พ.ศ. 2478 ถึง 2506 ปรากฏว่าอย่างน้อยกลุ่มครอบครัวเจ็ดสิบห้ากลุ่มได้ย้ายออกไปจากหมู่บ้าน เพื่อแสวงหาการดำรงชีวิตที่ดีกว่า คายส์ยังพบได้ถึงบางครอบครัวในหมู่บ้านว่า มีฐานะค่อนข้างดี มีหลังคาบ้านเป็นสังกะสี มีวิทยุ เสื้อผ้าสำเร็จรูป รถจักรยาน และจักรเย็บผ้า และยังสามารถเป็นเจ้าภาพจัดงานทำบุญอีกด้วย คายส์ได้กล่าวถึงการถือครองที่ดินว่า มีความสำคัญสำหรับผู้ชาย หากต้องการจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่มีผลต่อหมู่บ้านทั้งหมด (Keyes 1975 หน้า 290)

มิลลาร์ด เอฟ. ลอง ได้เน้นถึงการแบ่งชั้นตามรายได้ของชาวบ้านในภาคอีสาน โดยอาศัยสถิติจากการสำรวจของทางราชการเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายของครัวเรือน (Thailand 1964 หน้า 19) เขากล่าวว่า “รายได้ของชาว-

นามิได้กระจายเท่าเทียมกัน อย่างที่มีผู้กล่าวกันในบางครั้ง ชาวบ้านที่มีราย
ได้สูงสุดจำนวน 2 เปอร์เซ็นต์ในภาคอีสาน มีรายได้ต่อหัวเป็นเงินสด 10
เท่าของชาวบ้านจำนวน 78 เปอร์เซ็นต์ที่มีรายได้ต่ำสุด และเป็นผู้ใช้ (จริง ๆ)
ข้าวของต่าง ๆ มากกว่าห้าเท่า” (Milliard F. Long 1966 หน้า 355)

การศึกษาอีกชิ้นหนึ่งในจังหวัดขอนแก่นในปี พ.ศ. 2505 โดยเจนิส
เอ็ฟ ลอง ได้แสดงให้เห็นถึง 4 เปอร์เซ็นต์ของชาวนาในหมู่บ้าน มีรายได้
มากกว่าชาวนาอื่น ๆ ของหมู่บ้านถึงสามเท่า 4 เปอร์เซ็นต์มีรายได้น้อยกว่า
หนึ่งในห้าของรายได้ปานกลางในหมู่บ้าน และรายได้ของคนส่วนมากอยู่ใน
ระดับต่ำกว่ารายได้เฉลี่ย 20 เปอร์เซ็นต์ (Janis F. Long et al. 1963
หน้า 63—65)

ในส่วนข้อเขียนของมอร์แมนเกี่ยวกับบ้านปิง ดูค่อนข้างจะสับสน
จึงเป็นการยากที่จะประมวลเอาเรื่องราวของการแบ่งชั้น และที่จะมองหา
ความสัมพันธ์ระหว่างการแบ่งชั้นและการถือครองที่ดิน ในหมู่บ้านไทยลื้อใน
ภาคเหนือได้ มอร์แมน (Moerman 1968 หน้า 104) อ้างว่า การขาด
แคลนที่ดินไม่เป็นปัญหาในหมู่บ้านปิง “เนื่องจากมีที่ดินสำหรับทุกคนทำกิน
ไม่มีใครถูกบังคับให้ออกจากหมู่บ้าน บ้านปิงจึงเป็นสิ่งที่เปรียบเทียบในทาง
ตรงกันข้ามกับภาคกลาง ซึ่งเต็มไปด้วยความกระหายที่ดิน ครอบครัวหลาย
ครอบครัวจะจัดกระจายเพราะความยากจน...และสมาชิกในครอบครัวถูกบีบ
บังคับให้ออกไปหางานทำในเมือง” ยิ่งไปกว่านั้นยัง “ค่อนข้างจะไม่ปรากฏ
มีการแบ่งชั้นทางเศรษฐกิจ เมื่อเทียบกับหมู่บ้านในภาคกลาง บ้านปิงมิได้มี
ปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้าของที่ดินกับผู้เช่า ไม่มีความรู้สึกของความเป็น
ขี้อาย คอยรับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจจากผู้อื่น แต่มีความแตกต่างกัน
บ้างเล็กน้อยในระดับการครองชีพ” (1968 หน้า 104—5)

ข้อเขียนของมอร์แมนเหล่านี้ เป็นสถานการณ์หลังปี พ.ศ. 2496 ขณะที่ที่ดินใหม่ ๆ ไกลออกไปยังมีให้จับจองอยู่ และรถแทรกเตอร์ถูกนำเอามาใช้อย่างจริงจัง ในระยะต้นที่มีการขาดแคลนที่ดิน แม้ว่าที่ดินจะบุกเบิกและจับจองได้อย่างเสรี หลังจากที่ดินบ้านปิงเกิดขึ้นมาเป็นเวลานานแล้วก็ตาม มอร์แมน (1968 หน้า 91—92) ได้กล่าวว่า “ประมาณปี พ.ศ. 2478 ปรากฏมีความต้องการที่ดินกันอย่างมาก” ในปี พ.ศ. 2508 มอร์แมน (1968 หน้า 185—86) ได้กลับไปยังบ้านปิงอีก และพบว่า ชาวบ้านที่ยังคงอาศัยอยู่ในหมู่บ้านได้หันกลับไปใช้วิธีการทางการเกษตรแบบเก่ามากขึ้น ในขณะที่ สถานการณ์อาจจะเริ่มกลับเข้าสู่ภาวะที่ขาดแคลนที่ดินเช่นในปี พ.ศ. 2478 แต่ผู้เขียนก็ไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้

ทรรศนะของมอร์แมนในข้อเขียนของเขาก็ไม่คงเส้นคงวาเช่นกัน แม้ว่าเขาจะกล่าวถึงการแบ่งชั้นทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างจะปรากฏในบ้านปิง เขาก็กล่าวในที่บางแห่ง ที่แสดงให้เห็นถึงการมีการแบ่งชั้นทางเศรษฐกิจอย่างแน่นอนในชุมชนที่เขาศึกษาอยู่นี้ ตัวอย่างเช่นเขากล่าวว่า (1966 หน้า 151) ผลของความต่างกันในความมั่งมีที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งก็คือ ความสามารถที่จะเป็นเจ้าภาพในงานพิธีบวชหรือพระ กล่าวคือ เจ้าภาพ “จะแสดงตัวเองในฐานะผู้อาวุโสที่มีจิตศรัทธาและมีความมั่นคง” ขณะที่ “ค่าใช้จ่ายสำหรับการเลี้ยงดูแขกหรือและพิธีกรรมต่าง ๆ นั้น...คนจนมักกล้าปากที่จะไปเป็นเจ้าภาพ” (Moerman 1966 หน้า 153) ข้อเขียนเหล่านี้ชี้ให้เห็นอย่างแน่นอนถึงระดับของความแตกต่างทางชนชั้นในหมู่บ้าน

เท่าที่ผู้เขียนทราบ เนื่องจากมอร์แมนมิได้แสดงแยกแยะ การแจกแจงถือครองที่ดินในบ้านปิงในที่ใด จึงเป็นการยากที่จะสรุปความไม่แน่นอนในข้อเขียนของเขา เพียงแต่เป็นไปได้ที่จะกล่าวว่า การแบ่งชั้นทางเศรษฐกิจ

ปรากฏอย่างแน่นอนในบ้านปิ้ง แต่ก็อาศัยตามข้อเขียนของมอร์แมน ซึ่งปรากฏมีน้อยกว่าที่พบกันในหมู่บ้านในบริเวณที่ราบภาคกลาง อย่างไรก็ตามมอร์แมน (1968 หน้า 84, 114) สร้างความหวังมากเกินไป เกี่ยวกับสถานการณ์ของที่ดินในภาคเหนือของประเทศไทย

ในหมู่บ้านภาคเหนืออีกหมู่บ้านหนึ่ง คือ สันปง ใกล้กับเมืองเชียงใหม่ ดี ยัง พบความแตกต่างของชนชั้นที่ชัดเจน ในปี พ.ศ. 2492 ปรากฏว่า 27.7 เปอร์เซ็นต์ของชาวนาในบริเวณที่เขาทำการศึกษา เป็นผู้เช่าที่ดิน (de Young 1955 หน้า 76—77) ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่เหมือนกันกับผู้เขียนพบเห็นในหมู่บ้านเชียงใหม่ และใกล้เคียงกับสถิติตัวเลขของผู้เช่าที่ดินในภาคเหนือ ที่ซิมเมอร์แมน (Zimmerman 1931) ได้รายงานเอาไว้

จากประมวลเรื่องราวต่าง ๆ มากมาย เกี่ยวกับการแสดงความแตกต่างในชนชั้นทางเศรษฐกิจในหมู่บ้านไทยทั้งหมด ข้อเขียนของวิเจยวาตินยังไม่น่าเชื่อถือ (โดยอาศัยบทความของคีย์ส [Keyes 1964] ในบางส่วน)

เรามีความมั่นใจที่จะถกเถียง ถึงการแบ่งชั้นภายในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการแน่ชัดว่า โดยทั่ว ๆ ไป จะไม่มีการแบ่งชั้นกันมากนักในหมู่บ้านไทย บุคคลจะได้รับความเคารพและมีสถานภาพสูงขึ้น โดยอาศัยความมั่งมี อายุ การศึกษา ความศรัทธาในศาสนาอย่างแรงกล้า และอาชีพ แต่ก็ไม่มีรายงานใด ๆ เข้าในลักษณะทำนองเดียวกับการแบ่งชั้นในหมู่บ้านอินเดีย หรือแม้แต่กับการแสดงความแตกต่าง ระหว่างพวกผู้ดีเจ้าของที่ดินกับพวกชาวนาในเมืองจีนสมัยก่อน ระบบ

การจัดลำดับแบบดั้งเดิม ไม่ปรากฏมีการสร้างความแตกต่าง
กันในสถานภาพภายในหมู่บ้านเลย และแม้ว่าในปัจจุบันจะ
ปรากฏมีวิวัฒนาการของพวกชนชั้นสูง ที่อาศัยความมั่งมีเป็นพื้นฐาน
เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคกลางก็ตาม หมู่บ้านไทย
ทั้งหลายก็ยังคงต้องจัดว่าอยู่ในลักษณะที่มีความเท่าเทียมกัน
(Wijeyewardene 1967 หน้า 74)

ผู้เขียนมีความสงสัยว่า ลักษณะของหมู่บ้านไทยเช่นนี้จะไม่เป็นจริง
เช่นนี้แม้แต่ในสมัยอดีตเมื่อที่ดินยังคงมีอยู่มากมายกว่าในปัจจุบัน สมัยนั้น
มีความต่างกันระหว่างเสรีชนกับทาส ซึ่งในสมัยปัจจุบันไม่มีแล้วดังที่เราได้
เห็นกัน แม้ว่า ที่ดินจะมีลักษณะแตกต่างกันในแต่ละภาค แล้วแต่ความ
หนาแน่นของประชากร ความอุดมสมบูรณ์ของเนื้อที่ดิน การมีระบบ
ชลประทาน ความใกล้ชิดตัวเมืองหรือนคร และการค้าขายสินค้าการเกษตรก็
ตาม การแบ่งชนชั้นที่อาศัยความต่างกันในการถือครองที่ดินเป็นพื้นฐาน ยัง
คงปรากฏมีอยู่ทั่วไป เป็นลักษณะทางโครงสร้างของหมู่บ้านไทยทั้งหลาย ยิ่ง
กว่านั้น ในหมู่บ้านไทย ชนชั้นที่มีที่ดินนั้นแหละที่คุมอำนาจทางการเมือง
และผู้นำของหมู่บ้านมักจะเลือกมาจากชนชั้นนี้ ซึ่งตรงกันข้ามกับที่วิเจเยว-
ดินเขียนไว้ (1967 หน้า 74) ความปรารถนาที่จะขยับสถานะทางชนชั้น
ของคนในหมู่บ้าน และขยับจากการเป็นแรงงานไร้ที่ดิน มาเป็นผู้เช่าไปจนถึง
เป็นเจ้าของที่ดินนั้น เป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของชาวนาไทย
การขาดแคลนที่ดินอันสืบเนื่องมาจากการเติบโตของประชากรในประเทศไทย
และการแจกแจงที่ดินที่ไม่เท่าเทียมกัน อาจเป็นเหตุให้เกิดความตึงเครียด
ทางสังคมและการเมืองอย่างรุนแรงได้ในอนาคต

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อ่อนอาวุโสกับผู้อาวุโส

ถ้าโครงสร้างทางสังคมตีความอย่างกว้าง ๆ เป็นโครงสร้างชนชั้นทางสังคมและเศรษฐกิจและกลุ่มกับสถาบันที่มีมานาน ซึ่งทำให้สังคมนั้นมีรูปแบบเฉพาะของมันขึ้น และรวมไปถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่สำคัญในสังคมนั้นแล้วความสัมพันธ์ระหว่างผู้อ่อนอาวุโสกับผู้อาวุโสก็ต้องถือว่าเป็นลักษณะโครงสร้างอย่างหนึ่งของสังคมไทยในชนบท ตามที่ผู้เขียนได้ให้ความหมายในหลักการนี้ มันก็จะมีความหมายไปถึงความต่างกัน สถานภาพทางสังคมเท่า ๆ กับความต่างกันอายุ

ทัศนคติ ความรู้สึก และท่าทางของการเคารพ ที่มาพร้อมกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ต่างสถานภาพกัน ถูกปลูกฝังตั้งแต่เยาว์วัยในกระบวนการอบรมนิสัยเด็กไทย การแสดงออกประการหนึ่งที่กระทำกันตั้งแต่เด็กคือการไหว้ ด้วยการพนมมือสองข้างแสดงความเคารพนับถือต่อผู้อาวุโสในสังคม

นักจิตวิทยาชาวสวิสชื่อ อี อี บอช ได้เน้นให้เห็นถึงรูปแบบของความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยึดถือกันมาตามศักดิ์และฐานะว่า ได้เข้าปลูกฝังอยู่ในเด็กอย่างไร ในระยะแรกเริ่มของการเลี้ยงดูอบรม กล่าวคือ “เด็กไทยมีประสบการณ์ในเรื่องระเบียบวินัยมากมาย ในระหว่างที่เป็นเด็กอยู่ เขาต้องอดกลั้นในความอยากรู้อยากเห็น ความคิดริเริ่มและแรงกระตุ้นตามธรรมชาติของเขาอย่างมากมาย...ความสัมพันธ์ตามลำดับศักดิ์และฐานะ บันทอนแรงกระตุ้นในการสร้างสรรค์ วิพากษ์วิจารณ์ และประสบการณ์” (Boesch 1962 หน้า 39—43 ถอดความและอ้างโดย Mulder ใน Evers 1969 หน้า 21)

ภายในแวดวงของครอบครัวและเครือญาติ จะมีรูปแบบของความเคารพที่แน่นอนระหว่างเจ้าตัวกับพ่อแม่ พี่น้องของพ่อแม่ พี่ ๆ น้อง ๆ และญาติอื่น ๆ สถานภาพและญาติต่างรุ่นและอายุ แสดงออกกันด้วยคำเรียกหาทางญาติที่ใช้กันในระหว่างญาติ

ชาร์ปและคณะอธิบายได้ดีที่สุด ในความสำคัญของความอาวุโสในระบบเครือญาติไทย

พฤติกรรมที่เป็นสัญลักษณ์ ซึ่งอาจเป็นการแสดงออกถึงความหมายที่แท้จริงของการเคารพความอาวุโส คือ พฤติกรรมที่จะพบเห็นในระบบเครือญาติ ญาติจะนึกถึงกันในแง่ของความแก่กว่าหรืออ่อนกว่า หรือการอ้างอิงกันในทางสังคมอื่น ๆ พี่น้องชายหญิงทั้งหลายจะเป็น “พี่ชาย” “น้องสาว” หรือ “น้อง ๆ”...รูปแบบที่แสดงออกของความเคารพนี้ (ท่าไหว้) ใช้กับแขกที่มีเกียรติ ครู...และข้าราชการผู้ใหญ่เช่นเดียวกัน... (Sharp et al. 1953 หน้า 84)

ชาร์ปและคณะได้เน้นถึงความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างผู้อ่อนอาวุโสกับผู้อาวุโสในสังคมบางชั้นว่า

ก่อนที่การปฏิบัติสัมพันธ์ต่อกันที่เหมาะสมจะมีขึ้น บุคคลจะต้องเป็นที่รู้จักกันก่อนว่าเป็นผู้ชายหรือผู้หญิง เป็นเด็ก ผู้ใหญ่ หรือคนแก่ เป็นคนมั่งมีแค่ไหน เป็นพระสงฆ์หรือฆราวาส เป็นข้าราชการหรือพลเรือน ความหมายเหล่านี้จำเป็นเพราะสถานภาพแต่ละอย่างต้องมีความสูงต่ำ ผู้หญิงเป็นรองผู้ชาย เด็กหนุ่มเป็นรองคนแก่ ฆราวาสเป็นรองพระสงฆ์ Sharp et al. 1953 หน้า 28)

ในหนังสือของฟิลลิปส์เรื่อง บุคลิกภาพชาวนาไทย (1965) ก็มี
การเน้นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมของคนไทยเป็นพิเศษในแง่นี้

...ทัศนคติของความเคารพที่พบเห็น เป็นลักษณะของ
ไทยที่เด่นชัด หนังสือเกี่ยวกับไทยแทบทุกเรื่อง จะกล่าวถึงไม่
ที่ใดก็ที่หนึ่ง เกี่ยวกับรูปแบบของความเคารพ...ที่เกิดขึ้นระ-
หว่างบุคคล ทั้งภายในและภายนอกครอบครัว รูปแบบเหล่านี้นั้น
ชั้นแรกทีเดียว จะขึ้นอยู่กับความไม่เท่าเทียมกันในสถานภาพ
ที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ทางสังคมเกือบทุกอย่าง เช่น ภายใน
ครอบครัว มักจะอยู่ในแง่ของคนที่มีอายุต่างกัน หรือในที่
อื่น ๆ มักจะอยู่ในแง่ของอายุ ทรัพย์สินสมบัติ อำนาจ ความรู้
ศาสนา หรือบทบาทในทางราชการ (1965 หน้า 32—33)

ลูเซียน แสงส่องมองความสัมพันธ์แบบผู้น้อยกับผู้อาวุโส ในลักษณะ
ของการตอบสนองต่อกัน และประโยชน์ร่วมกัน

คนมีเงินไม่สามารถช่วยเหลือคนมีเงินด้วยกัน แต่เขา
สามารถช่วยเหลือคนจนทำนองเดียวกัน คนมีที่ดินสามารถ
ช่วยเหลือคนที่ไม่มีที่ดิน แต่ไม่ใช่กับคนที่มีที่ดินด้วยกัน ภาพ
พจน์ของครอบครัวที่ดี คือการแสดงให้เห็นถึงพ่อแม่ที่ให้การ
เลี้ยงดูเด็กที่อยู่ในโอวาท พี่ ๆ ให้การดูแลน้อง ๆ ที่ยังช่วยตัว
เองไม่ค่อยได้ และคนที่มีกำลังให้ความช่วยเหลือแก่คนที่อ่อน
แอ ผู้มีอุปการะเหล่านั้นจะมีอำนาจเป็นผู้เริ่มต้นของการกระทำ
ส่วนผู้รับอุปการะมีหน้าที่ตอบสนอง ด้วยการรับใช้ที่เหมาะสม
ตามอัตภาพของตน (Hanks 1972 หน้า 84—85)

สิ่งที่แสงสีก้าวเป็นอุดมคติ ในความเป็นจริง ความสัมพันธ์แบบ
ผู้อ่อนอาวุโสกับผู้อาวุโสไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ร่วมกัน และ
การตอบสนองแก่กันเสมอไป เช่น กรณีที่ชาญเลขา (Janlekha 1955
หน้า 67) กล่าวถึงบางชน และที่คอฟแมน (Kaufman 1960 หน้า 30,
36) กล่าวถึงบางขวดว่า เจ้าของที่ดินมักจะแสดงความต้องการให้ผู้เช่า
มาช่วยเป็นแรงงานให้เปล่า ๆ โดยไม่มีค่าตอบแทน ผู้เช่าไม่กล้าปฏิเสธ
เพราะกลัวว่าจะไม่มีสิทธิเช่าที่นาอีก ความสัมพันธ์จึงเป็นเรื่องของการแสวง-
หาประโยชน์อย่างตรงไปตรงมา และผู้เช่าที่ดินก็ไม่มีอิสระที่จะล้มเลิกข้อ
ตกลงไปเฉย ๆ

ในข้อเขียนของคอฟแมนเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมของหมู่บ้านบาง-
ขวด เขาบรรยายถึงความสัมพันธ์แบบที่กับน้องว่าเป็น “ตัวกำหนดพฤติ-
กรรมสังคมที่สำคัญที่สุดในชุมชน” (Kaufman 1960 หน้า 31) เด็กหนุ่ม
สาวใช้คำเรียกญาติ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง และป้า กับคนที่มีอายุ มีความ
สุขุม และมีศีลธรรมทั่วทั้งชุมชน (หน้า 32) คอฟแมนกล่าวถึงความ
สัมพันธ์ระหว่างผู้อ่อนอาวุโสกับผู้อาวุโส ที่นอกเหนือจากเกณฑ์อายุคือ
เป็นความสัมพันธ์แบบ “สถานภาพและความเคารพ” เช่น แบบเจ้าอาวาส
กับพระสงฆ์ พระสงฆ์กับฆราวาส ข้าราชการประจำอำเภอกับผู้ใหญ่บ้าน
กำนันกับผู้ใหญ่บ้านครูกับนักเรียน ครูกับชาวบ้าน ครูใหญ่กับครูน้อย
เจ้าของร้านกับลูกค้าเด็กวัดกับเด็กชาวบ้าน หมอกับคนทั่วไป เป็นต้น (หน้า
33) ความสัมพันธ์แบบผู้อ่อนอาวุโสกับผู้อาวุโส ลักษณะเดียวกับที่คอฟแมน
ประสบในบางขวด ก็พบเห็นได้ในหมู่บ้านไทยส่วนมาก

ในการศึกษาอันยอดเยี่ยมของไพเกอร์ถึงลักษณะและการอบรมบ่มนิสัย
(Piker 1964) ในบ้านอ้อยใกล้ ๆ กับอยุธยา เขาได้จัดความสัมพันธ์

แบบผู้อ่อนอาวุโสกับผู้อาวุโสไว้ในเนื้อหาที่เกี่ยวกับสังคม เขากล่าวว่า ชาวชนบทไทยแสวงหาความสัมพันธ์ที่พึงพาผู้อื่น แต่ก็มีความรู้สึกไม่แน่ใจในการที่จะสร้างความสัมพันธ์เช่นนั้นขึ้น เพราะชาวบ้านมีความไม่ไว้วางใจ และสงสัยในเจตนารมณ์ของผู้อื่นที่อาจแฝงอยู่ (หน้า 45) ความไม่ไว้วางใจนี้ลุกลามไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก ตามที่ผู้เขียนได้บรรยายถึงหมู่บ้านเชิงใหม่ไว้ในตอนต้น พ่อแม่หวังเอาไว้วางใจ ลูกของตนจะต้องตอบแทนความเมตตากรุณา และความยากลำบากจากการที่ตนได้ให้การเลี้ยงดูจนเติบใหญ่ ด้วยการดูแลเอาใจใส่ต่อตนยามแก่ชรา แต่พ่อแม่ก็ไม่สามารถที่จะไว้วางใจกับลูกของตนได้ ดังนั้น พ่อแม่จึงยังคงรักษาความเป็นเจ้าของทรัพย์สินสมบัติของตนไว้อยู่ไม่มอบให้ใคร ตราบเท่าที่จะทำได้ เพื่อป้องกันตนเอง (หน้า 66—68, 110—11) นอกจากนี้ ไพเกอร์ก็ยังกล่าวเช่นกัน ถึงความสัมพันธ์แบบเจ้านายกับลูกน้อง เจ้าของที่ดินกับผู้เช่าที่ดิน และผู้ทำนากับแรงงานรับจ้างผู้ไร้ที่ดินในบ้านอ้อย ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่การเป็นเจ้าของที่ดินมีความสำคัญมาก และเพียง 40 เปอร์เซ็นต์ของครอบครัวในหมู่บ้านเท่านั้นที่มีที่ดิน (เป็นเจ้าของหรือเช่า) พอที่จะประทังชีวิตได้ (หน้า 19—21)

มาดจ์และคายเป็นได้เน้นความสำคัญของความสัมพันธ์แบบผู้อ่อนอาวุโสกับผู้อาวุโสในหมู่บ้านอีสาน มาดจ์ (Madge 1957 หน้า 25) เน้นถึงเกียรติและความเคารพที่มีต่อเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ ครูใหญ่ของโรงเรียนและผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านที่เขาศึกษาใกล้ ๆ กับอุบล คายส์ (Keyes 1967 หน้า 10, 13, 19) เน้นถึงความรับผิดชอบที่คนหนุ่มสาวรู้สึก ที่จะต้องตอบแทนหนี้บุญคุณที่มีต่อพ่อแม่ที่ได้เลี้ยงดูตนมา เพื่อเป็นการตอบแทนพระคุณ ลูกควรช่วยทำนาของครอบครัวตั้งแต่เด็ก ไปจนถึงเป็นผู้ใหญ่และแต่งงาน ลูกชายมีพันธะพิเศษที่จะต้องบวชเป็นเวลาหนึ่งหรือสองปี เพื่อ

สร้างกุศลให้กับพ่อแม่ ลูกสาวตอบแทนพระคุณด้วยการอาศัยอยู่ด้วย หรือไม่ก็อาศัยอยู่ใกล้ ๆ พ่อแม่ เพื่อดูแลจนกว่าพ่อแม่จะตายจากไป และกราบไหว้บูชาหลังจากที่พ่อแม่เสียชีวิตแล้ว

ในบทความ “ผู้นำท้องถิ่นในชนบทไทย” ของคายส์ (Keyes 1970) ก็เช่นกัน เขาได้แยกแยะผู้นำแบบต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็น “ผู้ยิ่งใหญ่” และเป็นที่เคารพกันในสังคมหมู่บ้าน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์บางองค์ และเจ้าอาวาส คนแก่ (คนที่มีฐานะดี เศรษฐี และอาจเป็นผู้นำของกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน) คนค้าขายซึ่งมีการติดต่อกับพ่อค้าคนนอกหมู่บ้าน พ่อค้าคนกลางในเมือง และข้าราชการในอำเภอ คายส์มองความสัมพันธ์แบบผู้อ่อนนุชกับผู้อาวุโสในแง่ที่มันเกิดขึ้นได้ ทั้งภายในหมู่บ้านและระหว่างชาวบ้านกับบุคคลภายนอก

แทมโบอาห์วิจารณ์เกี่ยวกับศาสนาและพิธีกรรมของหมู่บ้านพรานม่วนในภาคอีสาน โดยแสดงให้เห็นถึงความสำคัญแง่ใหม่ของความสัมพันธ์ระหว่างผู้อ่อนนุชและผู้อาวุโสในสังคมชนบทไทย เขาบรรยายถึงหมู่บ้านในลักษณะที่เป็นวงสังคมหนึ่ง ที่มีระบบการจัดกลุ่มทางสังคมออกเป็นสองชั้น คือ ผู้อ่อนนุชและผู้อาวุโส กำหนดได้ด้วยอายุและความเป็นญาติ และคงไว้ด้วยความสัมพันธ์ที่มีความเคารพและอำนาจตามบทบาท ผู้คนชราทั้งหลายในหมู่บ้านเรียกกันรวม ๆ ว่า พ่อแม่—ผู้เฒ่า ซึ่งหมายถึง บุคคลที่มีสถานภาพเทียบเท่าพ่อและแม่ ผู้เฒ่า (อย่างที่ถูกรับเรียก) เหล่านี้ คาดหวังจะได้รับความเคารพจากลูกหลาน คือ ลูกของตน ลูกของลูก และลูกของพี่น้อง อันเป็นกลุ่มคนซึ่งไปรวมถึงสมาชิกทุก ๆ คนในรุ่นผู้อ่อนนุช (Tambiah 1970 หน้า 15—17)

การตอบแทนกันระหว่างผู้เฒ่าและลูกหลาน จะอยู่ในลักษณะไม่ได้
ส่วนสัด ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมหรือในทางสังคมเศรษฐกิจ เช่น การกระทำ
อย่างหนึ่งคือ ชายหนุ่มทำการบวชเป็นเณรหรือพระให้กับพ่อแม่หรือปู่ย่าตา
ยายที่เพิ่งเสียชีวิต เพื่อเป็นการแสดงถึงความกตัญญูทดแทน (Tambiah
1970 หน้า 102—3) แทมโบอาห์กล่าวว่า “การบวชเป็นเหตุการณ์หนึ่งที่
พระผู้บวช ซึ่งเป็นคนชั้นอายุลูกหลาน จะสร้างบุญให้กับพ่อแม่ปู่ย่าตายายของ
ท่าน ซึ่งความจริงแล้วก็เป็นผู้ที่นำท่านไปบวช...ดังนั้น เราจึงจะเห็นรูปแบบ
ของการตอบแทนและแลกเปลี่ยนของค่านิยมต่าง ๆ ระหว่างคนชั้นอายุรุ่นพ่อ
แม่และรุ่นลูกหลาน ในสถาบันพระสงฆ์ภายในหมู่บ้าน” (Tambiah
1970 หน้า 107)

เกี่ยวกับพิธีสู่ขวัญ ซึ่งเป็นการเรียกขวัญวิญญาณให้อยู่กับเนื้อกับตัว
และทำให้เกิดความเชื่อและความเจริญรุ่งเรืองให้กับคน ก็เช่นกัน แทมโบอาห์
มองพิธีกรรมนี้ในแง่ที่แสดงออกของการตอบแทนซึ่งกันและกัน ระหว่าง
ผู้อ่อนอาวุโสกับผู้อาวุโส แต่ในพิธีสู่ขวัญ ผู้ร่วมพิธี “จะอยู่ในความสัมพันธ์
ของการตอบแทนกัน ซึ่งตรงกันข้ามกับภาพพจน์ความสัมพันธ์ระหว่างพระ
สงฆ์กับฆราวาส คนหนุ่มกับคนแก่ ตามที่ปรากฏในสถาบันของพระสงฆ์ใน
หมู่บ้าน” (Tambiah 1970 หน้า 223) ในพิธีสู่ขวัญของการแต่งงาน (ซึ่ง
แทมโบอาห์เห็นว่ามีมีความสำคัญสำหรับการเข้าใจถึงฐานะคนแก่ในชุมชนหมู่บ้าน)
คู่สมรสจะไปกราบเคารพคนแก่เพื่อรับพรสำหรับการอยู่ร่วมกัน

หญิงชราที่แต่งงานแล้วจะนำคู่สมรสเข้าไปในห้อง และ
คนมีอายุแล้วจะผูกข้อมือคู่สมรสและรับการกราบไหว้ กับ
ของขำขวยจากคู่สมรสทั้งหมดนี้ แสดงให้เห็นว่าคนแก่เป็นผู้จัด

การแต่งงาน และเป็นผู้ที่เหมาะสมในการให้พร (Tambiah
1970 หน้า 234)

พิธีตอบแทนกัน ระหว่างผู้อ่อนอาวโสกับผู้อาวโสในบ้านพรานม้วนที่
แหมบไอบาห์ไต้เน็นถึงนี้ อาจเป็นเช่นเดียวกันในหมู่บ้านไทยทั้งหลาย ใน
หมู่บ้านเชียงใหม่ปรากฏมีอย่างแน่นอน และพิธีนี้เทียบได้กับการตอบแทน
กันทางเศรษฐกิจที่ไม่ได้สัดส่วนกัน ระหว่างคนรุ่นอายุหนึ่งกับคนอีกรุ่นอายุ
หนึ่งตามที่มิชุนและไพเกอร์และคนอื่น ๆ ที่เขียนเกี่ยวกับชีวิตหมู่บ้านไทยได้
กล่าวไว้ว่า คู่สมรสพึ่งพาอาศัยคนรุ่นพ่อแม่เรื่องที่ดิน และสนองตอบ
ด้วยการช่วยทำนา และยอมรับอำนาจตามฐานะของสมาชิกอาวโสในครอบครัว
หลังจากนั้น เมื่อมีอายุมากขึ้น สมาชิกอาวโสในครอบครัวก็จะพึ่งพา
การเลี้ยงดูจากลูกหลาน ผังศพและเช่นไหว้เมื่อตายไป

ลูเซียน แสงส์เชื่อว่า ความสัมพันธ์ที่สำคัญและมีประสิทธิภาพใน
เมืองไทย มักจะเกี่ยวข้องอยู่กับความไม่เท่าเทียมกันในสถานภาพเสมอ โดยที่
คนหนึ่งจะต้องมีอำนาจตามฐานะเหนือกว่าอีกคนหนึ่ง กล่าวคือ “ในโลก
ตะวันตกเรายึดถือการแลกเปลี่ยนตอบแทนกัน ก็เพียงแต่ระหว่างผู้ที่ร่วม
ตอบแทนกันที่มีความเท่าเทียมกัน ที่ไม่เท่าเทียมกันจะทำให้เรากระอัก
กระอ่วนใจ แต่คนไทยถือความไม่เท่าเทียมกันเป็นสาระสำคัญ เพราะคน
ไทยอาศัยการพึ่งพิงกัน เป็นพื้นฐานสำหรับการตอบแทนซึ่งกันและกัน”
(Hanks 1972 หน้า 84)

ผู้เขียนไม่ยอมรับลักษณะของ “ตะวันตก” ตามที่แสงส์บรรยาย แต่
ก็ยอมรับที่เขาเน้นถึงความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่ไม่เท่าเทียมกัน
ที่มีต่อโครงสร้างของสังคมไทย ซึ่งผู้เขียนเรียกว่าเป็นความสัมพันธ์แบบ
ผู้อ่อนอาวโสกับผู้อาวโส อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีความเห็นเพิ่มเติมสอง

ประการ ประการหนึ่งก็คือ ความสัมพันธ์เช่นนี้มักจะเป็นไปในลักษณะเอาเปรียบ และเต็มไปด้วยความรู้สึกขัดแย้งที่เกิดขึ้นพร้อมกับความไม่ไว้วางใจ และความไม่แน่นอนอย่างที่ไม่เพอร์ (Piker 1964) กล่าว และอีกประการหนึ่ง มิได้หมายความว่าความสัมพันธ์ระหว่างคนที่มีสถานภาพเท่าเทียมกัน จะไม่มีความสำคัญในสังคมไทย ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมชั้นในมหาวิทยาลัยเดียวกันนักเรียนในโรงเรียนเทคนิคเดียวกัน สมาชิกในหมู่บ้านหรือกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน สมาชิกกลุ่มพี่น้องและญาติเดียวกัน และสมาชิกชนชั้นเดียวกัน มีความสำคัญยิ่งเช่นกันในเมืองไทย

สมักรพรรคพวก (The Entourage)

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อ่อนอาวุโสและผู้อาวุโสทำให้เกิดกลุ่มสมักรพรรคพวก ซึ่งเป็นโครงสร้างทางสังคมระดับที่สูงขึ้นไปตามที่ลูเซียน แฮงค์ ได้บรรยายไว้ ในบทความเชิงสัมมนาชุดหนึ่ง (Lucien Hanks 1962, 1966, 1972, 1975) สมักรพรรคพวก (มักจะกล่าวถึงกันว่าเป็นความสัมพันธ์แบบผู้ให้อุปถัมภ์กับผู้รับอุปถัมภ์ในสังคมอื่น ๆ) เป็นกลุ่มที่รวมกันขึ้นโดยมีลำดับฐานะต่ำสูง ซึ่งบรรดาผู้เป็นลูกน้องจำนวนหนึ่งให้การสนับสนุนเจ้านายหรือผู้นำ ที่ทำความจงรักภักดีเอาไว้ ด้วยการอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นกับบรรดาลูกน้องเหล่านั้น สมักรพรรคพวกและโครงสร้างทำนองเดียวกันต่าง ๆ เป็นลักษณะพื้นฐานของสังคมไทยในทุกระดับ วิลสัน (Wilson 1962 หน้า 116-17) เรียกสมักรพรรคพวกว่า “กลุ่มคณะ” (clique) และเห็นว่ามันเป็น “พื้นฐานของชีวิตการเมืองในเมืองไทย” ในระดับชาติ โดยที่กลุ่มคนเหล่านี้รวมกันขึ้นเป็นโครงสร้างที่คล้ายกับพรรค-

การเมือง กลุ่มปฎิวัติและอื่น ๆ ซึ่งวิลสัน (Wilson 1962 หน้า 246—52) เรียกว่า คณะ

ในหนังสือ *ข้าวกับมนุษย์* ของลูเซียน แฮงส์ (Lucien Hanks 1972) ได้รับความสำเร็จที่สุดในการใช้แนวคิดกลุ่มสมัครพรรคพวก เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวหรือพลวัตต่าง ๆ ในโครงสร้างทางสังคมของชาวนาไทย แฮงส์เชื่อว่า กลุ่มสมัครพรรคพวกเริ่มต้นกันที่ครอบครัว โดยที่พ่อแม่มีอำนาจตามฐานะเหนือเด็ก ๆ และบรรดาพี่ ๆ ที่มีอำนาจตามฐานะเหนือน้อง ๆ เขามองครัวเรือนในฐานะที่เป็นกลุ่มสมัครพรรคพวกประเภทหนึ่ง (Hanks 1966 หน้า 59) ซึ่งจะเข้มแข็งแค่ไหน ก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของหัวหน้าครอบครัวที่จะควบคุมคนในบ้าน แฮงส์ได้กล่าวถึงหลักการที่สำคัญสามประการ ที่ควบคุมกลุ่มสมัครพรรคพวกที่เป็นครัวเรือนและญาติว่า

(1) ยิ่งบุคคลมีทรัพยากรมากเท่าใด เขาก็จะยังสามารถรวมกลุ่มการตอบสนองซึ่งกันและกันได้จำนวนมากยิ่งขึ้นเท่านั้น ... (2) ทรัพยากรยิ่งมากเท่าใด การตอบแทนกันที่มีต่อกันก็จะยิ่งยาวนานขึ้น ทั้งนี้หมายความว่า ต้องมีการรักษาการตอบแทนนั้นอย่างดี ครัวเรือนที่ยากจนมักจะเสียสมาชิกได้ง่าย ครัวเรือนที่มั่งมีก็ไม่ต้องกลัวกับการแข่งขันมากนัก... (3) หัวหน้าครัวเรือนแสวงหาที่จะให้ได้มีการตอบแทนประโยชน์ซึ่งกันและกันมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ภายในขอบเขตตามสถานะของตน คนที่มีลูกน้องมาก ก็ยังได้รับการยกย่องมากในระดับนี้ (Lucien Hanks 1972 หน้า 86)

ผู้เขียนรู้สึกว่าการเหล่านี้ มีความสำคัญในการเข้าใจถึงครอบครัวชาวนาไทย และชีวิตในสังคมหมู่บ้าน ยิ่งกว่านั้น ยังอิงกับค่านิยมพื้นฐานของคนไทยด้วย ดังที่ไพเกอร์ (Piker 1994 หน้า 120) ชี้ให้เห็นว่า คนไทยไม่นิยมอะไรมากเกินไปกว่าที่จะทำให้ตนได้เป็น “ผู้ยิ่งใหญ่” คือ ผู้บงการที่สามารถดึงดูดใจลูกน้อง ซึ่งเขาสามารถที่จะควบคุมกำกับชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ และให้รางวัลหรือไม่ให้รางวัล ตลอดจนต้องการการรับใช้และความจงรักภักดีของคนเหล่านั้น ที่ควบคู่กับค่านิยมที่สำคัญนี้ (ในด้านตรงกันข้าม) คือ รูปแบบของการพึ่งพาในหมู่บ้านที่ไพเกอร์ศึกษา และในสังคมไทยโดยทั่ว ๆ ไป เชื่อกันว่า ความก้าวหน้าหรือความสำเร็จส่วนตัว จะขึ้นอยู่กับ การหาผู้อุปถัมภ์หรือผู้นำกลุ่มสมัครพรรคพวก ที่มีความสามารถที่จะทำให้ตนก้าวหน้าหรือประสบความสำเร็จได้ ตามความเห็นของไพเกอร์ ลักษณะเช่นนี้จะนำไปสู่ “การประเมิน” (ที่ค่อนข้างเป็นจริงและเที่ยงตรง) ซึ่งบั่นทอนค่านิยมการสร้างความสำเร็จด้วยความสามารถของตนเอง กลับนิยมการอุปถัมภ์แบบพอว่าเป็นหนทางที่เหมาะสมที่สุด ที่จะนำไปสู่ความก้าวหน้าส่วนตัว และซึ่งเห็นว่าคุณค่าที่แท้จริงของบุคคลมีน้อย ถ้าหากไม่ได้รับการส่งเสริมด้วยการใช้ประโยชน์ความสัมพันธ์ส่วนตัว (Piker 1964 หน้า 114)

ในหนังสือประวัติศาสตร์สังคมและเศรษฐกิจของบางชนของลูเซียน แฮงส์ (Hanks 1972) ได้กล่าวถึงความสำคัญของกลุ่มสมัครพรรคพวก และลักษณะธรรมชาติของมันที่เปลี่ยนแปลงไปในชุมชนหมู่บ้านแห่งนี้ เขายังได้บรรยายถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับคนภายนอกว่า มีความสำคัญอย่างไรต่อสมาชิกในชุมชน เนื่องจากแฮงส์ได้กล่าวถึงเรื่องนี้อย่างละเอียดมาก ผู้อ่านจึงน่าติดตามหาหนังสือเล่มนี้อ่านเพื่อทราบเรื่องราวทั้ง-

หมด [หนังสือเล่มนี้เป็นอีกเล่มหนึ่งที่ถอดความเป็นภาษาไทยโดยผู้แปล—ผู้แปล]

นอกจากทฤษฎีของแองส์แล้ว ชาร์ปและคณะยังได้เสริมว่า บุคคลที่ย้ายเข้าไปในหมู่บ้านบางชั้น อาจจะสร้างความสัมพันธ์ที่ละเอียดละน้อยในด้านต่าง ๆ ซึ่ง “ที่สุดอาจนำไปสู่ความสัมพันธ์กันในกลุ่ม...จนเข้าเป็นลักษณะที่พอจะเรียกได้ว่าเป็นกลุ่ม ซึ่งมีการสับเปลี่ยนได้ในตัวสมาชิก” (Sharp et al. 1953 หน้า 32)

ชาร์ปและคณะได้บรรยายอย่างชัดเจนเกี่ยวกับกลุ่มสมัครพรรคพวกต่าง ๆ ในบางชั้น ซึ่งเป็นการติดต่อกันระหว่างชาวบ้านกับบุคคลภายนอกที่มีอำนาจเหนือกว่า

บุคคลอาจจะชนะใจเพื่อนในท้องถิ่น หรือทำให้เพื่อนเอาใจผูกมัดและภักดีได้ดีกว่า ถ้าหากเขาสามารถที่จะทำให้เกิดมีความสัมพันธ์แบบผู้ให้อุปถัมภ์—ผู้รับอุปถัมภ์ได้กับข้าราชการในอำเภอ ในเมืองหลวง หรือพระที่มีตำแหน่งสูง ๆ ซึ่งมีอำนาจหรืออิทธิพลทางการเมือง เศรษฐกิจ หรือทางศาสนา โดยที่อาจจะสามารถร้องขอความช่วยเหลือที่จะมีผลต่อผลประโยชน์ของคนในบางชั้น (Sharp et al. 1953 หน้า 33)

ชาร์ปและคณะได้กล่าวในลักษณะเดียวกันนี้อีกว่า “การที่ไม่ค่อยจะมีการจัดระเบียบที่เป็นแบบแผนหรือโครงสร้างในสังคมบางชั้น ทำให้เกิดปัญหาแก่คนภายนอกซึ่งต้องการที่จะติดต่อกับชุมชนนี้” ... เพราะ “อิทธิพลที่สำคัญของผู้ใหญ่บ้านใด ๆ อาจจะเป็นไปตามเส้นสายของเพื่อนฝูงหรือญาติ

ซึ่งขยายไปถึงภายนอกมากกว่าภายในหมู่บ้าน ซึ่งตนควรจะมีอำนาจตามฐานะ
อยู่”

ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ไพเกอร์ (Piker 1964 หน้า 111-12) ได้เน้น
ถึงความสำคัญของกลุ่มที่มีการจัดระเบียบตามลำดับสูงต่ำ และแสดงเป็นนัย ๆ
ถึงการมีสมัครพรรคพวกในบ้านอ้อย

แม้ว่าคอฟแมนมิได้กล่าวอย่างละเอียด เกี่ยวกับกลุ่มคณะหรือสมัคร
พรรคพวกในหมู่บ้านบางขวด แต่เขาก็ได้ชี้ให้เห็นว่ามีคณะหรือกลุ่มสมัคร
พรรคพวกอยู่ และกล่าวเป็นนัยถึงบทบาทหน้าที่ของกลุ่มคณะเหล่านั้น เขา
กล่าวถึงชาวนาผู้เป็นทาสและมั่งคั่งที่มีเงินทองที่มีอำนาจเหนือชาวนาอื่น ๆ และ
ชาวบ้านที่ไร้ที่ดินซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยเขา (Kaufman 1960 หน้า 36) เขา
กล่าวว่า ผู้ใหญ่บ้านได้รับการเลือกตั้งเพราะความมั่งคั่งของตน และความ
เต็มใจที่จะช่วยเหลือชาวนาอื่น ๆ ซึ่งเท่ากับทำให้บรรดาผู้ใหญ่นั้นเป็นผู้นำ
ของกลุ่มสมัครพรรคพวก (1960 หน้า 56) คอฟแมนยังบรรยายถึง “กลุ่ม
ต่าง ๆ ซึ่งคล้าย ๆ กับคณะ เนื่องจากมักจะมีความสนิทสนมคุ้นเคยอยู่เสมอ เป็น
กลุ่มที่มีความรักหมู่คณะด้วยกัน และพบปะกันนาน ๆ ครั้งด้วยการนัดหมาย
กันก่อน คณะเหล่านั้นมีสี่ประเภทคือ วงเหล้า วงไฟ วงสนทนาธรรม และ
เด็กวัด” (Kaufman 1960 หน้า 37-38) นอกจากนี้ คอฟแมน (1960
หน้า 38) ยังกล่าวถึง “กลุ่มชาวนาวัยกลางคนสองกลุ่ม (กลุ่มละสามหรือสี่คน)
ซึ่งไปมาด้วยกันเป็นครั้งคราว”

นอกจากกลุ่มวงไฟและวงเหล้า ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันตามลำดับ
ฐานะแล้ว คณะเหล่านั้นส่วนมากจะไม่ใช่เป็นกลุ่มสมัครพรรคพวกตามความ
หมายที่เรากล่าวถึง เพราะมิได้จัดกลุ่มกันตามลำดับฐานะ และไม่มี ความ
สำคัญมากนัก สมัครพรรคพวกในบางขวดประกอบขึ้นด้วยชาวนาที่ร่ำรวย

และชาวนาบริวารซึ่งผูกพันกันโดยสถาบันการขอแรง ซึ่งเป็นการใช้แรงงาน โดยการบังคับ คอฟแมนชี้ให้เห็นว่า ในบางเขตปรากฏมีมาตรการบางอย่าง สำหรับความมั่นคงทางการเมือง เพราะชาวนาที่ร่ำรวยซึ่งอาจเป็นผู้นำของกลุ่มสมัครพรรคพวกต่างๆ จะถ่วงดุลย์อำนาจกันเอง (Kaufman 1960 หน้า 69) และชี้ให้เห็นว่า มีการแบ่งเป็นฝักฝ่ายในชุมชน ดูได้จากข้อเท็จจริงที่ปรากฏในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้าน หนึ่งในสามหมู่บ้านที่รวมกันเป็นบางเขต คะแนนเสียงแยกกระจายสำหรับผู้สมัครสี่คนเป็น 47, 17, 11 และ 4 (หน้า 77)

ส่วนในภาคอีสาน มีข้อมูลน้อยมากเกี่ยวกับกลุ่มสมัครพรรคพวกในการศึกษาของแทมโบอาห์ หรือไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มสมัครพรรคพวกเลยในการศึกษาของมาดจ์ ความคิดของมิซูโนเกี่ยวกับครัวเรือนหลายครัวเรือนในอาณาบริเวณเดียวกัน ซึ่งมีครอบครัวของพ่อแม่ครอบครัวหนึ่ง (เขาใช้คำศัพท์ว่าเป็น “ผู้ดำเนินงานแกนกลาง”) บวกกับครอบครัวของบรรดาลูกหลานที่อยู่ในความดูแล (ส่วนใหญ่เป็นลูกสาวที่แต่งงานแล้ว) สอดคล้องกันด้วยดีกับรูปแบบของแสงส์เกี่ยวกับครอบครัวและกลุ่มเครือญาติ ที่อยู่ร่วมกันด้วยความสัมพันธ์แบบตอบสนองกันที่ไม่เป็นสัดส่วนกัน ซึ่งผู้เขียนเคยเรียกว่ากลุ่มสมัครพรรคพวกภายในครอบครัว (ดู Mizuno 1971 บทที่ 2, 3 และ 4) ข้อความต่อไปนี้ มิซูโนแสดงความเห็นของเขาว่า สมัครพรรคพวกภายในครอบครัวและเครือญาติ เป็นลักษณะพื้นฐานของโครงสร้างในหมู่บ้านไทยอีสานที่เขาศึกษา เขากล่าวว่า

โครงสร้างทั้งหมดของหมู่บ้านวิเคราะห์ได้ว่า เป็นความสัมพันธ์ระหว่างกันขององค์ประกอบต่าง ๆ ของโครงสร้างสามระยะ ซึ่งต่างเชื่อมโยงเข้ากับครัวเรือนต่าง ๆ ในเขต

รู้เดียวกัน ดังนั้นผู้เขียนจึงใคร่เรียกโครงสร้างทางสังคมทั้งหมดของหมู่บ้านดอนแดงว่าเป็น “โครงสร้างทางสังคมแบบกลุ่มอาณาบริเวณ” (Mizuno 1971 หน้า 245)

ผู้เขียนเชื่อว่าค้ายส์กล่าวได้อย่างถูกต้องในบทความทั่ว ๆ ไปของเขา ซึ่งอาศัยจากข้อมูลจำนวนมากเกี่ยวกับผู้นำท้องถิ่นในประเทศไทยว่า ในหมู่บ้านชนบทไทย เจ้าอาวาส ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ครูประจำโรงเรียน และพ่อค้าคนกลาง อาจเป็นหรือไม่เป็นผู้นำที่สำคัญ ผู้สูงอายุซึ่งมีอำนาจอยู่ในหมู่บ้าน ก็เป็นผู้นำอีกกลุ่มหนึ่ง ค้ายส์กล่าวว่า (Keyes 1970 หน้า 94) “ในหมู่บ้านใด ๆ ผู้ชายวัยกลางคนจำนวนไม่กี่คนเท่านั้นที่จะเป็นผู้นำที่สำคัญของหมู่บ้าน ไม่ว่าเขาจะเป็นผู้ “มีอายุ” หรือ “ผู้นำประสานงาน” (ผู้นำที่เชื่อมโยงหมู่บ้านกับโลกภายนอก) ผู้นำแต่ละประเภทนี้ ค้ายส์กล่าวว่าล้วนมีสมัครพรรคพวก ซึ่งเป็นผู้คอยให้คำแนะนำหรือช่วยเหลือ (1970 หน้า 114-15) ตามความเห็นของค้ายส์ ยังมีผู้นำอีกสามประเภทที่อยู่นอกหมู่บ้านคือ ข้าราชการอำเภอ พ่อค้าซึ่งซื้อและขายผลิตผลของหมู่บ้าน และนักการเมืองซึ่งมักจะมีชาวบ้านเป็นสมัครพรรคพวกของตน ค้ายส์กล่าวว่า “การเป็นสมัครพรรคพวกของข้าราชการที่มีอำนาจหรือนักการเมืองยุคปัจจุบัน เป็นที่ปรารถนาของชาวบ้านบางคน มากกว่าการทะเลาะทะเลาะแย่งตำแหน่งที่มีอำนาจในหมู่บ้านเสียอีก” (1970 หน้า 116)

ในภาคเหนือของประเทศไทย ผู้เขียนพบว่า ความเห็นของแองด์เกี่ยวกับสมัครพรรคพวก มีประโยชน์แก่การวิเคราะห์โครงสร้างทางสังคมของหมู่บ้านเชียงใหม่มาก ภายในหมู่บ้าน ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นว่าคู่สามีภรรยา (และมีใช้เพียงผู้ชายเท่านั้น อย่างที่แองด์และคนอื่น ๆ มักคิดกันจากแง่มุมที่ค่อนข้างสนใจฝ่ายชายด้านเดียว) ได้พยายามสะสมทรัพย์สินสมบัติและ

มีที่ดินให้มากพออย่างไร ที่จะป็นมรดกเพียงพอแก่การที่จะทำให้บรรดาลูกชายอยู่อาศัยในหมู่บ้าน และดึงดูดลูกเขยที่ดีมาแต่งงานกับลูกสาว เป็นครอบครัวเล็ก ๆ ที่อยู่ในความคุ้มครองดูแลได้ ผู้เขียนเรียกครอบครัวเช่นนี้ว่า “กลุ่มสมัครพรรคพวกภายในครอบครัว” และถือว่าเป็นลักษณะสำคัญในชีวิตครอบครัวของหมู่บ้านเชียงใหม่

และในการวิเคราะห์เกี่ยวกับหมู่บ้านเชียงใหม่ ผู้เขียนได้แสดงถึงครอบครัวที่มีที่ดินที่มีบทบาทสำคัญ ว่าได้จัดการก่อตั้งสมัครพรรคพวกอย่างไร โดยการสร้างความสนใจไม่เพียงแต่ครอบครัวของลูกสาวที่อยู่ในความดูแลเท่านั้น แต่ยังกับครอบครัวของพวกเขาแรงงานไร้ที่ดินอีกด้วย บรรดาผู้ที่อยู่ในความคุ้มครองเหล่านี้ สามารถพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ผู้นำของสมัครพรรคพวก (ผู้อุปถัมภ์) ได้เสมอเมื่อจำเป็น เช่น ในการเป็นแรงงานสำหรับการเกษตร สร้างบ้าน หรือในงานพิธีต่าง ๆ นอกจากนี้ ผู้เขียนได้กล่าวถึงผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่งเป็นสมาชิกในสมัครพรรคพวกของพ่อค้าจีนที่ร่ำรวยในเมืองเชียงใหม่ สมาชิกภาพในกลุ่มสมัครพรรคพวกนี้ทำให้ผู้ใหญ่บ้านมีธุรกิจและความสัมพันธ์ทางการเมืองกับโลกภายนอกของชุมชนในหมู่บ้าน

ในงานเขียนหลายชิ้นของเอดเวิร์ด แวน รอย (Edward Van Roy 1966, 1967, 1969 และ 1971) เขาได้คัดแปลงความคิดเกี่ยวกับสมัครพรรคพวกของเฮงส์เป็นหลักการสำคัญของโครงสร้างทางสังคมของไทย เขาบรรยายถึงสมัครพรรคพวก ซึ่งเชื่อมโยงชาวบ้านเข้ากับบุคคลสำคัญในสังคมภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กับพ่อค้าคนกลางผู้อุปถัมภ์ผู้ซึ่งทำการติดต่อค้าขายใบเมี่ยง (ใบชาหมัก) ไปมาระหว่างชาวบ้านดอยในที่ราบสูง ตอนเหนือของเมืองเชียงใหม่ กับคนในที่ราบต่ำ (Van Roy 1971 หน้า 113—24)

แวน รอย อ้างว่ามีพฤติการณ์อยู่มากหลาย ที่แสดงให้เห็นถึงการมีกลุ่มสมัครพรรคพวกในภาคกลางของประเทศ ซึ่งเป็นบริเวณที่แสงสได้อาศัยพัฒนาแนวความคิดนี้ และอ้างว่ามีการรวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับกลุ่มสมัครพรรคพวกเป็นอย่างดีในภาคเหนือโดยวิเจเววดิน (Wijeyewardene 1967 หน้า 82—83) และมอร์แมน (Moerman 1964, 1966a และ 1968) วิเจเววดินกล่าวว่า “ในเขตบ้านไต (ด้านเหนือของเมืองเชียงใหม่) นั้น การติดต่อที่สำคัญ ๆ กับราชการรัฐสีกจะต้องผ่าน ‘ผู้อุปถัมภ์’ ไม่ประเภทใดก็ประเภทหนึ่ง ผู้อุปถัมภ์เหล่านี้อาจเป็นข้าราชการ เจ้าของที่ดิน พ่อค้า หรือเป็นเพียงญาติที่มีฐานะร่ำรวย ความสัมพันธ์เช่นนี้ดูจะมีความสำคัญ โดยเฉพาะเมื่อมีเรื่องผิดกฎหมายมาเกี่ยวข้อง” สิ่งที่วิเจเววดินกล่าวถึงนี้ ส่วนใหญ่เป็นความสัมพันธ์กับโลกภายนอกหมู่บ้าน

วิเจเววดินเชื่ออีกด้วยว่า ความสัมพันธ์แบบผู้ให้อุปถัมภ์กับผู้รับอุปถัมภ์ (โดยอาศัยรูปแบบของการค้า) ยังคงแพร่หลายในบริเวณชนบทไทย ในรูปแบบที่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข เขากล่าวถึงระบบการขอแรงในบางเขตที่เรากล่าวแล้วข้างต้นๆ เป็นตัวอย่าง เขายังเชื่อว่า “ในบริเวณชนบท บรรดาผู้รับอุปถัมภ์ที่เกาะกลุ่มอยู่กับผู้อุปถัมภ์ผู้หนึ่ง (ที่แวน รอย และผู้เขียนเรียกว่า กลุ่มสมัครพรรคพวก) มิได้ทำให้เกิดเป็นสมาคมที่จัดระเบียบกันอย่างเป็นหลักเป็นเกณฑ์เลย แต่ก็ได้รับการถือว่าเป็นประเภทหนึ่งของการจัดระเบียบเป็นองค์การ และยิ่งกว่านั้น ยังมีความสำคัญต่อระบบสังคมทั้งหมดด้วย” (Van Roy 1967 หน้า 83)

แวน รอย (Van Roy 1971 หน้า 116—19) พยายามที่จะแสดงให้เห็นโดยใช้ข้อมูลเกี่ยวกับบ้านปิงของมอร์แมนว่า การจัดระเบียบองค์การแบบสมัครพรรคพวก เป็นกุญแจทางโครงสร้างไปสู่สังคมบ้านปิง โดยเฉพาะ

อย่างยิ่ง ข้อผูกพันที่ชาวบ้านมีกับคนขับรถแทรกเตอร์จากในเมือง สิ่งซึ่งใจของแวน รอย ก็คือ มอร์แมนมิได้ตระหนักถึงเรื่องนี้เลย ในบทความ “เครือข่ายและการค้าในหมู่บ้านไทยลื้อ” ของมอร์แมน เขายืนยันว่าความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับบุคคลภายนอก อย่างเช่นเจ้าของรถแทรกเตอร์เป็นเรื่องของเศรษฐกิจซึ่งมิได้เกี่ยวข้องกับข้อผูกพันหรือการตอบสนองกันและกันทั้งหลาย อย่างที่แวน รอย พบในระหว่างชาวบ้านที่ราบสูงผู้ปลูกใบเมี่ยงกับผู้อุปถัมภ์ของพวกเขา

ผู้เขียนเชื่อว่า สมัครพรรคพวกอาจจะมีในบ้านปิง แต่มันมิได้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในโครงสร้างทางสังคมของหมู่บ้านนั้น เท่ากับในบริเวณที่แวน รอย ได้ทำการศึกษา แวน รอย พยายามทำให้ความเป็นสมัครพรรคพวกเป็นหลักเกณฑ์ทางโครงสร้างของชนบทไทยกว่าที่มันเป็นจริง แม้ว่ากลุ่มสมัครพรรคพวกในหมู่บ้านเชียงใหม่ในที่ราบลุ่ม จะไม่สำคัญเท่าในหมู่บ้านที่ราบสูงที่แวน รอย ศึกษา แต่ในระดับหนึ่ง (กรณีของผู้ใหญ่บ้าน) มันก็เชื่อมโยงชาวบ้านเชียงใหม่กับโลกภายนอก ในหมู่บ้านเชียงใหม่ ชาวบ้านขายกระเทียม ถั่วลิสง และลำไยให้กับนายหน้าต่าง ๆ และมักจะเปลี่ยนหน้าผู้ซื้อเป็นปี ๆ ไป แม้ความสัมพันธ์ระยะยาวจะมี แต่ก็มิได้เข้าไปสู่ความผูกพันที่แน่นแฟ้นอย่างที่แวน รอย บรรยาย

ฝักฝ่าย (Factions)

ฝักฝ่ายในความหมายของราฟ นิโคลาส (Ralph Nicholas 1965 หน้า 44-46) หมายถึงกลุ่มที่มีความขัดแย้งกันทางการเมือง ที่มีลักษณะทั้งไม่ถาวรและไม่เป็นนิตินุศล ซึ่งได้รับการกระตุ้นจากการเกิดการพิพาทกันในการที่จะมีอำนาจควบคุมทรัพยากรและคน และรับคนเข้าเป็นสมาชิกด้วย

หลักการนาชนิต หลักการสำหรับการรับสมาชิกเหล่านี้ เซอร์โรมอน
เฟอร์ธกล่าวว่า

ปกติมักจะมีลักษณะโครงสร้างที่แตกต่างออกไป
กล่าวคือ การเข้าเป็นสมาชิกอาจจะขึ้นอยู่กับความผูกพันทาง
เครือญาติ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้รับอุปถัมภ์
ความผูกพันทางศาสนาหรือเศรษฐกิจการเมือง หรืออันใดอัน
หนึ่งผสมกัน สมาชิกเหล่านี้เคลื่อนไหวและมีปฏิกริยาในรูป
แบบโครงสร้างอำนาจตามฐานะของหัวหน้ากับลูกน้อง ซึ่งบ-
บาทของแต่ละคนมิได้กำหนดอย่างชัดเจน และผลตอบแทนใน
หลายกรณีขึ้นอยู่กับกาพนิจพิเคราะห์ของผู้นำ (Raymond
Firth 1957 หน้า 292)

ตามความหมายดังกล่าว ฝ่ายฝ่ายจึงมีความคล้ายกันมากกับสมัครพรรค
พวก ซึ่งเป็นองค์ประกอบทางโครงสร้างที่ผู้เขียนเพิ่งได้พิจารณาไปแล้ว และ
เป็นที่ยอมรับกันถึงความยากลำบาก ที่จะแยกทั้งสองกลุ่มนี้ออกต่างหากจาก
กัน ผู้เขียนขอเลือกที่จะแยกโดยอาศัยพื้นฐานในเรื่องขนาด เสถียรภาพ และ
หน้าที่ ฝ่ายฝ่ายในหมู่บ้านไทยมักจะประกอบด้วยผู้นำสองคนหรือมากกว่านั้น
พร้อมด้วยบรรดาสสมัครพรรคพวกของแต่ละคน และขณะที่กลุ่มสมัครพรรค
พวกมีบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ มากมายนั้น กลุ่มฝ่ายเกิดขึ้นส่วนใหญ่ในสนาม
การเมือง ผู้เขียนจำเป็นต้องแยกความแตกต่างนี้ในหมู่บ้านเชียงใหม่ ซึ่งมี
กลุ่มสมัครพรรคพวกอยู่หลายกลุ่มที่ผูกตัวเข้ากับชาวบ้านที่ร่ำรวยต่าง ๆ และ
มีชาวบ้านที่ร่ำรวยหลายคนที่เป็นผู้นำ แต่กลุ่มสมัครพรรคพวกต่าง ๆ มักจะ
แบ่งออกเป็นฝ่ายสองกลุ่มใหญ่ เมื่อมีข้อพิพาทเกี่ยวกับเรื่องทางการเมือง
ซึ่งเกี่ยวข้องกับหมู่บ้านโดยส่วนรวมเกิดขึ้น ดังที่ผู้เขียนจะแสดงต่อไปในหมู่บ้าน

บ้านไทยบางหมู่บ้าน กลุ่มผักฝ้ายมักจะรวมกันอยู่กับผู้นำเพียงสองคนหรือ
ครอบครัวผู้นำสองครอบครัว ในกรณีเช่นนี้สมัครพรรคพวกและผักฝ้ายอาจ
จะเหมือนกัน ในบางกรณีก็ไม่มีรายงานเกี่ยวกับผักฝ้ายในหมู่บ้าน อาจเป็น
เพราะมีกลุ่มเพียงกลุ่มเดียวที่ใหญ่ในหมู่บ้าน หรือนักชาติพันธุ์วรรณา
มิได้สังเกตเห็นหรือรายงานเกี่ยวกับเรื่องนี้

เท่าที่ผู้เขียนทราบ เคอร์ช (Kirsch 1967 หน้า 70—77) และคายส์
(Keyes 1970 หน้า 114—17) เพียงสองคนเท่านั้น ที่กล่าวถึงความเป็น
ผักฝ้ายอย่างละเอียดในหมู่บ้านไทย แม้ว่า คายส์จะเป็นเพียงอ้างอิงข้อเขียน
อื่นซึ่งแสดงถึงผักฝ้ายนิยม ว่าเป็นไปอย่างแพร่หลาย อย่างน้อยที่สุดก็ในภาค
อีสาน (Keyes 1970 หน้า 116)

เหตุผลหนึ่งที่มีความเป็นผักฝ้ายและความขัดแย้งในหมู่บ้านไทย ได้รับความ
สนใจน้อยก็คือ คนพากันคิดว่าชุมชนชนบทไทยมีโครงสร้างไม่แน่นอน
จนไม่มีการแบ่งเป็นผักเป็นฝ้าย ฟิลลิปส์ (Phillips 1965 หน้า 30) กล่าว
ถึงธรรมชาติของสังคมหมู่บ้านบางชั้นว่าเป็นชุมชนที่ “สงบ” และเขียนถึง
บางชั้นว่า

ในสถานการณ์ของวัฒนธรรมประเภทนี้ เราจะไม่พบ
เห็นลักษณะการต่อสู้เพื่ออำนาจหรือความแตกแยกในชุมชน ซึ่ง
เป็นลักษณะของชุมชนชาวนาหลายๆ แห่ง (ดู Foster 1960-
61) บางชั้นเป็นชุมชนที่มีความสงบจริง ๆ เพราะไม่มีครอบ
ครัวใดที่มีวิธีการที่เป็นแบบเป็นแผน หรือความสามัคคีที่มีประ
สิทธิภาพพอ อันจำเป็นสำหรับที่จะเข้าควบคุมสถานะทางสังคม
การเมือง หรือเศรษฐกิจได้ แต่ละบุคคลอาจเข้าอยู่ในฐานะที่
สำคัญได้ และแต่ละบุคคลอาจขัดแย้งและต่อสู้โต้เถียงกัน

ได้ แต่สำหรับระหว่างครอบครัวต่าง ๆ นั้นมีน้อยมาก (Phillips 1965 หน้า 38)

เคอร์ชเสนอนแนะว่า ความเป็นฝักฝ่ายอาจจะพบเห็นได้ในบางชั้น เป็นแต่เพียงมองข้ามกันไปเสีย (Kirsch 1967 หน้า 75) คายส์ (Keyes 1970 หน้า 115) เชื่อว่า ความเป็นฝักฝ่ายไม่มีในระดับสังคมชนบทแบบ “ไทยภาคกลาง” แต่ปรากฏมีในระบบสังคมชนบทแบบ “ไทยภาคอีสาน” (ดู Keyes 1970 หน้า 94 สำหรับการอธิบายถึงแบบประเภทต่างๆ เหล่านี้)

คายส์เชื่อว่า ข้อพิพาทระหว่างฝักฝ่ายมักจะไม่ใช่ทำให้เกิดการแตกหักกันในหมู่บ้านไทย

เพราะฝักฝ่ายในหมู่บ้านก็เหมือนกับฝักฝ่ายระดับชาติ ในประเทศไทย ที่ไม่เคยเกาะกลุ่มกันแน่นนอน เนื่องจากแต่ละบุคคลมักจะแปรพักตร์ เมื่อพบว่าผลประโยชน์ส่วนตัวของตน จะได้รับดีขึ้นหากทำเช่นนั้น ยิ่งกว่านั้น ค่านิยมทางวัฒนธรรม ที่จะรักษาดุลยภาพ เป็นสิ่งบ่งชี้การประจัญหน้ากันอย่างเปิดเผย... แม้ว่า ฝักฝ่ายนิยมจะไม่ปรากฏเด่นชัดเป็นสัดเป็นส่วนในชนบทไทย แต่มันก็ยังคงมีความสำคัญต่อการปกครองในหมู่บ้าน (Keyes 1970 หน้า 116)

ผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับฟิลลิปส์และคายส์ และเชื่อว่าความเป็นฝักฝ่ายมีความสำคัญและแพร่หลายในชนบทไทย ผู้เขียนมีความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้มากไปกว่านั้น และถือว่าฝักฝ่ายเป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญในโครงสร้างทางสังคมของชาวนาไทย

จากประสบการณ์ของผู้เขียนในหมู่บ้านเชียงใหม่ ซึ่งปรากฏีความ เป็นผักเป็นฝ้ายและแบ่งแยกกันอย่างเด่นชัด และซึ่งข้อพิพาทระหว่างผักฝ้าย ยุติลงได้โดยการที่เจ้าอาวาสของวัดประจำหมู่บ้าน กล่าวเตือนผู้ใหญ่บ้าน เชียงใหม่สองด้วยเครื่องขยายเสียง เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ผักฝ้าย เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตการเมืองในหมู่บ้านไทย ร่องรอยของความเป็นผักฝ้าย ในหมู่บ้านใกล้เคียงก็ปรากฏมี และข้อขัดแย้งระหว่างผักฝ้ายมักจะเป็นผล (ตรงกันข้ามจากที่คาส์พบเห็น) มาจากการแยกหมู่บ้านออกเป็นสองชุมชน จากหลักฐานที่มีอยู่จำกัดนี้ รวมกับข้อมูลที่รวบรวมจากข้อเขียนอื่นๆ ผู้เขียน จึงลงความเห็นว่า ความเป็นผักฝ้ายเป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้านไทยส่วนใหญ่ ถ้าไม่ใช่ทั้งหมด และในประเด็นนี้หมู่บ้านไทยก็จะเหมือนกับหมู่บ้านชาวนา ส่วนมากทั่วโลก (ดู Foster 1960-61 และ 1965)

ความเห็นของคาส์ไม่ถูกต้องที่ว่า ความเป็นผักฝ้ายมีแต่ในหมู่บ้าน แบบภาคอีสาน และไม่พบเห็นในหมู่บ้านแบบภาคกลาง เพราะมีหลักฐาน ที่พบเห็นได้ (ดังที่เคอร์ชนิกคิด) ถึงการมีผักฝ้ายภายในชุมชนบางชั้น แหล่งข้อมูลที่ชัดเจนที่สุดของความเป็นผักฝ้ายในบางชั้น คือระหว่างกลุ่มชาว พุทธส่วนใหญ่และกลุ่มมุสลิมส่วนน้อย ดังที่ชาร์ปและคณะ (Sharp et al. 1953 หน้า 29) ได้กล่าวว่า “ในบางชั้น คนๆ หนึ่งต้องกำหนดสถานะ ทางศาสนาของตน คือ เป็นชาวมุสลิมหรือชาวพุทธ ถ้าเป็นชาวมุสลิมก็ ต้องร่วมเข้าชุมนุมกลุ่มกับนักการศาสนาของตนซึ่งได้จัดกลุ่มกันอย่างแน่น แพนโดยมีสุเหร่าเป็นศูนย์รวม บทบาททางศาสนารวมไปถึงการมีรูปแบบ พฤติกรรมของชาวมลายูและตะวันออกกลาง ซึ่งเป็นรูปแบบพฤติกรรม เฉพาะของกลุ่มของตน” ความต่างกันทางศาสนาและวัฒนธรรมของประ ชากรบางชั้น จำนวน 10 เปอร์เซนต์ซึ่งเป็นชาวมุสลิมเหล่านี้ แสดงให้

เห็นถึงการเป็นฝักฝ่ายทางศาสนา ซึ่งได้รับการยืนยันจากหลักฐานของคอฟแมน (Kaufman 1960 หน้า 18) ที่ให้ไว้เกี่ยวกับทัศนคติที่มีต่อชาวมุสลิมในหมู่บ้านบางเขตซึ่งตั้งอยู่ใกล้ๆ กัน เขากล่าวว่า “แม้ว่าชาวบ้านจะยืนยันว่าไม่มีอคติเกิดขึ้น ระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยอิสลาม แต่ก็ปรากฏมีความระแวงซึ่งกันและกันและขาดความสนิทสนมระหว่างทั้งสองฝ่าย และปรากฏมีความไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน อันเนื่องมาจากความต่างกันในด้านศาสนาและวัฒนธรรม” นอกจากนี้ คอฟแมน (Kaufman 1960 หน้า 75) ยังชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างกลุ่มศาสนิกชนทั้งสองกลุ่ม เขากล่าวว่า “ก้านัน (หัวหน้าของตำบล)... ไม่ได้รับความเคารพนับถือมากนักจากผู้ใหญ่บ้านอีกหมู่บ้านหนึ่ง เพราะเขาเขียนก็ไม่ได้ อ่านก็ไม่ออก ซึ่งความไม่พอใจที่แท้จริงอาจมาจากความจริงที่ว่า ก้านันเป็นชาวมุสลิม.... ในเรื่องที่เร่ร่อนต่าง ๆ ก้านันอาจถูกอุบายก่อกวนต่าง ๆ ในทางปฏิบัติ... ก้านันมักจะได้รับการมองข้ามไป”

อย่างไรก็ตาม ก็ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยหลักฐานทางอ้อมแต่อย่างเดียวเพื่อยืนยันว่ามีความเป็นฝักฝ่ายในบางชั้น เพราะชาร์ปและคณะได้กล่าวถึงฝักฝ่ายอย่างตรงไปตรงมาโดยไม่อ้อมค้อมว่า

ฝักฝ่ายกลุ่มหนึ่งในบางชั้นขึ้นอยู่กับครอบครัวของครูใหญ่และภรรยาของเขา ดังนั้นครอบครัวนี้จึงได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากพรรคพวกของอีกฝักฝ่ายหนึ่ง ชาวบ้านบางคนกล่าวหาว่า ครูใหญ่ได้รับการแต่งตั้งโดยความตกลงกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับบ้านของเขา ซึ่งยกที่ดินที่ติดกับวัดให้สร้างโรงเรียนในปี พ.ศ. 2478 การวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการจัดการบริหารบุคคลของโรงเรียนดังกล่าว ทำให้การต่อสู้ระหว่าง

ผักฝ้ายอย่างเจียบ ๆ ปรากฏมีเสมอในเรื่องต่าง ๆ มาก
มายในวัฒนธรรมของชุมชนบางชั้น [เน้นโดยผู้เขียน]

(Sharp et al. 1953 หน้า 69-70)

ตอนหลังชาร์ปและคณะ (1953 หน้า 75) ได้กล่าวถึงผักฝ้ายอีกกลุ่ม
หนึ่งในบางชั้น “ครอบครัวของเจ้าอาวาสได้ร่วมมือกับกลุ่มผักฝ้าย ซึ่งเป็น
ฝ้ายตรงกันข้ามกับกลุ่มผักฝ้ายที่นำโดยครอบครัวของครูใหญ่ และความเป็น
ผักฝ้ายก็เคยเข้าไปอยู่ในการวินิจฉัยของเจ้าอาวาส อย่างไรก็ตาม เจ้าอาวาส
ควรจะวางตนเหนือข้อพิพาทในทางโลกของชุมชน ที่อาศัยอยู่โดยรอบอาณา
เขตของวัด”

ความเป็นผักฝ้ายที่อาจเป็นหลักฐานได้อีกอย่างหนึ่งในบางชั้นคือ หมู่
บ้านบางชั้นที่แบ่งหมู่ครัวเรือนเพื่อนบ้านออกเป็นสามกลุ่ม (ซึ่งผู้อ่านอาจจำ
ได้ถึงการร่วมมือกันด้วยการแลกเปลี่ยนแรงงาน และความผูกพันระหว่าง
เพื่อนบ้าน) ชาร์ปและคณะมิได้แสดงอะไรไว้เกี่ยวกับว่า เพื่อนบ้านเหล่านี้
มีปฏิบัติการเสมือนผักฝ้ายในทางการเมือง แต่ผู้เขียนรู้สึกแปลกใจหากกลุ่ม
เพื่อนบ้านเหล่านี้มิใช่เป็นผักฝ้ายดังกล่าว ผู้เขียนสงสัยเช่นกันว่า ผู้ใหญ่
บ้านทั้งหลายของหมู่บ้านเจ็ดหมู่บ้าน ซึ่งประชากรบางชั้นล้วนกระจัดกระจาย
อาศัยอยู่ และแบ่งแยกออกเป็นสองตำบลนั้น อาจจะเป็นผู้ก่อตั้งผักฝ้ายของ
ตน แต่ทั้งนี้และทั้งนั้น ผู้เขียนได้แย้งโดยอาศัยประสบการณ์จากหมู่บ้าน
เชียงใหม่ และความคุ้นเคยของผู้เขียนที่มีในชุมชนหมู่บ้านชาวนาทั่วโลก
และมีใช้โดยอาศัยจากพยานหลักฐานที่ว่า การแบ่งแยกต่าง ๆ ทางการเมือง
การปกครองเหล่านี้ ความจริงเป็นพื้นฐานของความเป็นผักฝ้ายในบางชั้น

ตามที่ชาร์ปและคณะและฟิลลิปส์อธิบาย ทำให้เป็นเรื่องยากที่จะเข้าใจว่า
ทำไม “ผู้ยิ่งใหญ่” “ผู้ใหญ่บ้าน” และ “ผู้นำ” ที่สำคัญอื่น ๆ จึงรวม

พรรคพวกเข้าเป็นฝักฝ่ายไม่ได้ อย่างน้อยก็เพื่อโต้แย้งกันในเรื่องที่สำคัญในระดับชุมชนชนบท นอกจากนี้ยังเป็นการยากที่จะเข้าใจว่า ทำไมลูเซียน แสงส์ ซึ่งได้ค้นคว้าอย่างมาก เพื่อความกระจ่างชัดในความหมายของสมัคร พรรคพวก จึงมิได้ค้นคว้าเพิ่มเติมในบทบาทของผู้นำของกลุ่มฝักฝ่าย และใน ข้อขัดแย้งภายในบางชั้น ความเป็นฝักเป็นฝ่ายปรากฏมีเป็นสัดส่วนสำคัญใน ชนบทไทยอย่างแน่นนอน ซึ่งเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับพรรคชนของคาสส์ (ดู Keyes 1970 หน้า 116) หมู่บ้านที่คาสส์ศึกษาเอง ก็มีการแบ่งออกเป็น สองหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2511 (Keyes 1975 หน้า 277)

ในหมู่บ้านหนองดินที่ภาคอีสาน คาสส์ (Keyes 1967 หน้า 8) กล่าวว่า ผู้ชายที่แต่งงานเข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน จะได้รับการปฏิบัติที่ดู แตกต่างออกไป คือไม่สามารถเป็นผู้ใหญ่บ้านหรือคนตั้งข้าวของหอผีบ้าน สถานการณ์ทำนองเดียวกันนี้ปรากฏมีเช่นกันในหมู่บ้านเชียงใหม่ โดยที่ผู้ ใหญ่บ้านของหมู่บ้านสองเป็นคนภายนอก จึงไม่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปเพราะ สมาชิกอื่น ๆ ของหมู่บ้านคิดว่าเป็นการไม่ถูกต้อง ที่คนภายนอกมาเป็นผู้ใหญ่ บ้าน ในหมู่บ้านเชียงใหม่และอาจในหมู่บ้านอื่นด้วย ที่กลุ่มของคนที่ส่วน หนึ่งของชาวบ้านไม่ชอบนี้ จะเป็นฐานสำหรับการเกิดมีฝักฝ่ายทางการเมือง ^{ขึ้น}

พื้นฐานอีกประการหนึ่งของความเป็นฝักฝ่ายทางการเมืองคือ พื้นเพ ของกลุ่มแรกเริ่มภายในหมู่บ้าน ดังที่ผู้เขียนได้กล่าวไว้ในตอนต้น หมู่บ้าน ผางซึ่งมีชาวบ้านเชียงใหม่มากได้อพยพไปอาศัยอยู่ ในระยะหลายสิบ ปีที่ผ่านมา ได้แบ่งแยกออกเป็นสองฝักฝ่ายตามแหล่งพื้นเพที่มา ผู้อพยพที่ มาจากจังหวัดลำปาง ได้เข้าตั้งหลักแหล่งอยู่ชักริ่กด้านใต้ของหมู่บ้าน ขณะที่ ผู้อพยพจากหมู่บ้านเชียงใหม่และสารภี (ในจังหวัดเชียงใหม่) ได้ตั้งหลัก

แหล่งอยู่ซีกด้านเหนือของหมู่บ้าน จึงเป็นการแบ่งหมู่บ้านออกเป็นสองฝักฝ่ายตามแหล่งพื้นเพเดิมและวัฒนธรรมที่ต่างกันบางประการ

ในหมู่บ้านภาคอีสาน คายส์ (Keyes 1970 หน้า 115) อ้างว่าความเป็นฝักฝ่ายมีอยู่มากมาย (แม้ว่าเท่าที่ผู้เขียนทราบ เขาไม่ได้บรรยายถึงฝักฝ่ายในหมู่บ้านหนองดินที่เขาศึกษาเลย) เรื่องนี้เคอร์ช (Kirsch 1967 หน้า 70—77) ได้ให้การสนับสนุนจากการศึกษาของเขาในหมู่ผู้ไท อย่างไรก็ตาม มิซึโน (Mizuno 1971 หน้า 6) มิได้เขียนเกี่ยวกับความเป็นฝักฝ่ายในหมู่บ้านที่เขาศึกษาเลย อาจเนื่องจากเพราะความเข้มแข็งของผู้ใหญ่บ้านขณะนั้น และผู้นำที่มีอำนาจสามคนซึ่งเป็นที่ปรึกษาของเขา และเป็นเขยของผู้ใหญ่บ้านด้วย แทมโบอาห์ (Tambiah 1970 หน้า 10) กล่าวถึงหมู่บ้านพรานม่วนว่า แบ่งออกมาจาก “หมู่บ้านเล็ก ๆ” ที่อยู่ใกล้กัน ซึ่งคนวัยหนุ่มที่แยกออกมาจากหมู่บ้านของพ่อแม่ของตนได้ย้ายเข้ามาอยู่อาศัยกันอย่างหนาแน่น การแบ่งแยกในทางภูมิศาสตร์นี้ อาจเริ่มกลายเป็นพื้นฐานของการแบ่งแยกเป็นฝักฝ่ายภายในชุมชน แต่เราไม่ทราบมากนักเกี่ยวกับเรื่องนี้เพราะแทมโบอาห์สนใจในเรื่องพิธีกรรมและศาสนาเป็นส่วนใหญ่

สำหรับในภาคเหนือของไทยทั้งวิเจเววาทิน (Wijeyewardene 1967) และดี ยัง (de Young 1955) มิได้กล่าวถึงฝักฝ่ายเลย ทางวิเจเววาทินก็เพราะเขาไม่มีหลักฐาน ส่วนทางดี ยัง เพราะเขามิได้วิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ อย่างไรก็ตาม มอร์แมน (Moerman 1966b หน้า 159) ได้กล่าวอย่างผิวเผินถึงกลุ่มคณะหรือฝักฝ่ายหลายกลุ่มในบ้านปิง บางกลุ่มจัดตั้งขึ้นโดยคนที่ร่วมอยู่ในวงสังฆกรรม

จากหลักฐานที่จำกัดเท่าที่มีเกี่ยวกับความเป็นฝักฝ่ายในชุมชนชนบทไทย เราก็ยังได้แต่เห็นด้วยกับวิเจเววาทิน (Wijeyewardene 1967 หน้า

74) ว่า “อ่านครั้งแรกก็รู้สึกแปลกใจที่หนังสือ...ปราศจากการอ้างอิงถึงความเปิ่นผักฟ่าย” เขาชี้ถึงหลักฐานสำหรับความเป็นผักฟ่ายในบางชั้น และกล่าวว่า “นอกเสียจากว่าอาการสายตาสั้นในทางสังคมวิทยากำลังระบาดข้อสรุปเพียงหนึ่งเดียวที่จะพึงมีก็คือ หมู่บ้านไทยมิได้ปรากฏมีสภาวะที่จะทำให้ผักฟ่ายเกิดมีขึ้นได้”

ผู้เขียนกลับเชื่อแตกต่างไปจากวิเจยเวาติน คายส์ และเคอร์ช ว่า ได้ปรากฏมีอาการสายตาสั้นในทางสังคมวิทยาลักษณะทำนองเดียวกัน ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งทางสังคมและความเป็นผักฟ่าย ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชนชั้นต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจและสังคม ผู้เขียนเชื่อว่า ผักฟ่ายเป็นส่วนหนึ่งที่เข้าไปอยู่ในโครงสร้างทางสังคมของชนบทไทย และการวิจัยในอนาคตจะพบว่า ผักฟ่ายนั้นขึ้นอยู่กับสิ่งต่อไปนี้คือ (1) ความเป็นพันธมิตรระหว่างผู้นำในหมู่บ้านที่มีวัฒนธรรมและการเมืองที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และพยายามต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในชุมชนของตน (2) เขตหมู่บ้านทางการปกครอง ในชุมชนที่เป็นไปตามธรรมชาติ (3) ข้อขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และศาสนาต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน (4) ข้อขัดแย้งระหว่างกลุ่มที่มีพื้นเพที่อาศัยเดิมแตกต่างกัน (5) ข้อขัดแย้งระหว่างกลุ่มในชุมชนหนึ่งซึ่งสังกัดเป็นสมัครพรรคพวกของผู้อุปถัมภ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่นอกชุมชน และ (6) ข้อขัดแย้งระหว่างกลุ่มที่สังกัดพรรคการเมืองต่างกัน

ชุมชนหมู่บ้าน “ตามธรรมชาติ”

หมู่บ้านชนบทที่จำกัดความหมายโดยอาณาเขต ซึ่งสมาชิกให้ความรักความผูกพันอยู่นั้นเป็นส่วนสำคัญที่จะแสดงถึงเอกลักษณ์ในทางสังคมของมวลสมาชิก และเป็นหน่วยสังคมซึ่งจัดการเรื่องราวต่าง ๆ และสาธารณสมบัติ

เอง มีวัดและโรงเรียนของตนเอง ซึ่งเป็นรูปแบบทางวัฒนธรรมมาตรฐานที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในทุกภาคของประเทศไทย แม้ว่าในหลายท้องที่ รูปแบบที่แท้จริงของชีวิตชุมชนจะเป็นเพียงอยู่ในลักษณะที่ใกล้เคียงนี้ก็ตาม ดังที่ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นในตอนต้น มาตรฐานนี้จะกันไปแค่นั้นก็เป็นทีตระหนักกันอยู่ว่าต่างกันไปในที่แต่ละแห่งเพราะความต่างกันทางสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เศรษฐกิจ และสภาวะประชากร และธรรมชาติของการบริหารปกครองในชนบท ในภาคอีสาน หมู่บ้านที่ตั้งเป็นกระจุกอยู่แห่งเดียว เป็นรูปแบบที่มีอยู่มากที่สุด ในภาคเหนือและภาคกลาง ก็พบเห็นหมู่บ้านทั้งแบบตั้งเป็นกระจุกและไม่เป็นกระจุก ส่วนภาคใต้ ไม่ค่อยจะทราบกัน แต่ผู้เขียนสงสัยว่าหมู่บ้านแบบเป็นกระจุก จะพบมากกว่าที่ไม่เป็น แม้ว่าหมู่บ้านที่มีรูปแบบต่างกันจะพบเห็นได้ในทุกภาค แต่ส่วนใหญ่ในดินดอนสามเหลี่ยมตอนล่างของภาคกลาง และบริเวณที่มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่น เช่น ในบางส่วนของที่ราบเชิงใหม่ ที่ชุมชนชนบทอย่างเช่นบางชั้น จะมีลักษณะที่ไม่เหมือนรูปแบบหมู่บ้านที่เป็นกระจุก คือมีลักษณะกระจัดกระจายจากชุมชนที่อยู่โดยรอบ

ชุมชนชนบทโดยที่แตกต่างกันตั้งแต่ที่มีลักษณะแบบไม่เป็นกระจุก เช่นบางชั้นในบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมตอนล่าง ไปจนถึงที่อยู่อาศัยที่ตั้งรวมกันเป็นกระจุกเช่นในภาคอีสาน และที่อื่น ๆ ส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีในบรรดาผู้ที่ทำการศึกษาชนบทไทย (ตัวอย่างดู Phillips 1965 หน้า 17) แต่ภาพพจน์ของชุมชนชนบทไทย ที่ถ่ายทอดไปสู่โลกวิชาการที่นอกเหนือไปจากกลุ่มอันดับผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับไทย โดยหนังสือของชาร์ปและคณะ ฟิลลิปส์ วิลสัน และลูเซียน แสงสั้นั้น เป็นภาพพจน์ที่ผิด เพราะผู้เขียนเหล่านี้มิได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า บางชั้นมีความแตก

ต่างไปจากหมู่บ้านไทยอื่น ๆ อย่างไร ภาพพจน์ของโครงสร้างทางสังคมที่หละหลวมของหมู่บ้านชนบทไทย ซึ่งไม่ค่อยจะปรากฏมีรูปแบบของความรักผูกพันกับหมู่บ้าน ไม่ค่อยจะมีความรู้สึกที่จะร่วมมือและสามัคคีกัน ไม่มีเอกลักษณ์ของความเป็นหมู่คณะ ไม่มีการเป็นเจ้าของสมบัติร่วมกัน และไม่มีวิธีการที่จะจัดการปกครองเรื่องภายในของชุมชนของตน (ดูบทที่ 1 ของหนังสือเล่มนี้) เหล่านี้เป็นภาพพจน์ที่ยึดถือกันอย่างกว้างขวางในโลกของวิชาการ แฮงส์ (Hanks 1972 หน้า 15) กล่าวว่า “บางชนที่มีโรงเรียนวัดและร้านค้าต่าง ๆ ได้เริ่มเป็นศูนย์กลางของผู้ปลูกข้าวที่อาศัยอยู่โดยรอบมากกว่าที่มันจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่แยกออกไปต่างหาก” แฮงส์เห็นว่า ในวิถีทางนี้เท่านั้นที่บางชนเป็นมากกว่าเพียง “เสียหนึ่งของชนบท”

แม้ว่าแฮงส์จะกล่าวถึงการจัดตั้งหมู่บ้านที่อยู่กันเป็นกลุ่มก้อน และสามัคคีกันอย่างเหนียวแน่นไว้ในการบรรยายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ตอนต้น ๆ ของบางชน แต่เขาก็มิได้กล่าวไว้ให้กระจ่างสำหรับผู้อ่านว่า บางชนมิได้เป็นตัวแทนของชุมชนเกษตรกรรมไทยส่วนมาก ซึ่งเป็นทำนองเดียวกับที่เขาและชาร์ปก็บดเคี้ยวได้เคยเขียนไว้ในราวปี พ.ศ. 2493 ยิ่งไปกว่านั้นปรากฏเป็นหลักฐานจากข้อมูลที่บรรดาผู้ที่ศึกษาบางชนได้ให้ไว้ว่า การอธิบายถึงชุมชนดังที่มันเป็นในราวปี พ.ศ. 2493 นั้น ได้แสดงการเน้นถึงโครงสร้างหละหลวมของชุมชนนี้มากเกินไป และมองข้ามลักษณะพื้นฐานของโครงสร้างทางสังคม ซึ่งบางชนมีส่วนร่วมด้วยกันกับหมู่บ้านไทยอื่น ๆ ในขณะนั้น

แม้ว่าจะไม่มีใครปฏิเสธว่าบางชนในปี พ.ศ. 2493 กว่า ๆ จะไม่เป็นชุมชนที่อยู่รวมกันเป็นกระจุกและตั้งอยู่โดดเดี่ยว เหมือนกับหมู่บ้านเชียงใหม่ในปัจจุบันและหมู่บ้านไทยอื่น ๆ ที่เราได้กล่าวถึงในหนังสือเล่มนี้เสียก็

เดียวก็ตาม หลักฐานเกี่ยวกับเรื่องภายในชุมชนจากบางชั้นที่ชาร์ปและคณะ
ชาญเลขา และแสงสได้ให้ไว้ ซึ่งให้เห็นว่า สังคมบางชั้นมีโครงสร้างมาก
กว่าที่บุคคลเหล่านั้นทำให้เราเชื่อ และบางชั้นในประมาณปี พ.ศ. 2493 นั้น
เป็นชุมชนที่มีลักษณะค่อนข้างเด่นชัด

หมู่บ้านบางชั้นเป็นส่วนสำคัญของเอกลักษณ์ของคนที่อาศัยอยู่ที่นั่น
ชุมชนนี้มีความเด่นชัดในทางสังคมตรงที่มันเป็นชุมชนที่มีการแต่งงานกันเอง
ภายในชุมชน และการเรียกชื่อญาติก็ขยายกว้างขวางทั่วทั้งหมู่บ้าน มีการ
เป็นเจ้าของสาธารณสมบัติร่วมกัน มีผู้นำที่จะจัดการเรื่องราวต่าง ๆ และทำ
การตัดสินใจเพื่อชุมชนทั้งหมด และมีวัดซึ่งเป็นศูนย์กลางทางสังคม การ
เมือง และการพักผ่อนของชีวิตภายในหมู่บ้าน เป็นสัญลักษณ์ของชุมชน
บางชั้นในปี พ.ศ. 2493 มิได้สนองความเป็นรูปแบบโครงสร้างหละหลวม
ของสังคมไทย ที่บรรดาผู้ที่ทำการศึกษได้กล่าวไว้เลย

การที่บางชั้นได้รับการตีความหมายว่า “ประกอบขึ้นด้วยหมู่บ้าน
เล็ก ๆ ทั้งหมดที่บรรดาผู้ใหญ่บ้านและคนส่วนใหญ่ให้การอุปถัมภ์วัดนั้น”
(Janlekha 1955 หน้า 24) นั้น ทำให้อาณาเขตของชุมชนมีลักษณะที่ไม่
ชัดเจนอย่างที่เป็น ถ้าชุมชนบางชั้นกำหนดอาณาเขตเพียงโดยประชาชน
ที่เข้าวัดและโรงเรียนและให้การอุดหนุนร้านค้าแล้ว ชุมชนที่มีอาณาเขตที่
ชัดเจนกว่าก็อาจจะเห็นได้อย่างเด่นชัด จากที่นำเอาชุมชนไปปะปนกับหน่วย
การบริหาร จึงทำให้อะไรต่อมิอะไรปะปนกันไปหมดตั้งแต่ต้น แม้ว่าคำจำกัด
ความนี้อาจมีประโยชน์ในขณะนั้นก็ตาม และอีกประการหนึ่ง ไม่สมควรที่จะ
นำเอาสัญลักษณ์ไปปะปนกับความเป็นจริง ในบางชั้นมีชุมชนที่ประกอบขึ้น
ด้วยหมู่บ้านเล็กๆ หกหรือแปดหมู่บ้าน ซึ่งเกิดขึ้นก่อนที่จะมีการสร้างวัดขึ้น
ในปี พ.ศ. 2433 กว่าๆ (Hanks 1972 หน้า 105, 112) ชุมชนของบาง

ชั้นได้เกิดขึ้นก่อนการสร้างวัด มิใช่วัดเกิดขึ้นก่อนชุมชน แม้ว่าคนอาจจะมีความผูกพันอย่างมั่นคงกับวัดมาก่อนก็ตาม หมู่บ้านไทยทุกหมู่บ้านสร้างวัดขึ้น เพื่อให้เป็นสัญลักษณ์ของหมู่บ้าน เมื่อถึงเวลาที่หมู่บ้านเหล่านี้สามารถที่จะให้ความอุปถัมภ์แก่วัดได้ และบางชั้นก็ไม่มีชื่อยกเว้นในกฎอันนี้

โรงเรียนบางชั้นเป็นศูนย์รวมอีกแหล่งหนึ่งในชุมชน เช่นเดียวกับโรงเรียนในหมู่บ้านอื่น ๆ ตามความเห็นของชาร์ปและคณะ (Sharp et al. 1953 หน้า 30) นักเรียนในโรงเรียนหลวง “จะรู้จักเด็กนักเรียนด้วยกันทั่วทั้งหมู่บ้าน ซึ่งต่างจะต้องคบหาสมาคมกันเมื่อเติบโตใหญ่ในชุมชนบางชั้น” ข้อเขียนของชาญเลขาเองได้แสดงให้เห็นถึงคำกล่าวที่ว่า ชุมชนมิได้มีสาธารณสมบัติเป็นคำกล่าวที่ผิด คือ นอกจากที่ชุมชนจะเป็นเจ้าของวัดและโรงเรียนแล้วยังเป็นเจ้าของ “ที่สาธารณะ” ซึ่งเต็มไปด้วยลำคลองอีกประมาณ 100 ไร่ (Janlekha 1955 หน้า 48)

บางชั้นอันเป็นชุมชนตามธรรมชาติ ดังที่ชาร์ปและคณะ และชาญเลขาเรียก เพื่อให้แตกต่างไปจากส่วนบริหารของรัฐบาล มีผู้นำอย่างชัดเจนที่มีอำนาจตามฐานะที่จะปฏิบัติการเพื่อชุมชนทั้งหมด ผู้ที่เขียนเกี่ยวกับบางชั้นได้บิตเบียนความเป็นผู้นำในหมู่บ้านที่ปรากฏอยู่ โดยการยื่นกรานแยกแยะระหว่างผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กับสถาบันที่มีแบบแผนและไม่มีแบบแผน และความโน้มเอียงที่จะไม่สนใจในส่วนที่ไม่มีแบบแผน ด้วยการทำเพียงเท่านั้นผู้เขียนเหล่านี้ก็สามารถที่จะบรรยายบางชั้นว่าเป็นชุมชนที่มีโครงสร้างหละหลวม ไม่แน่นอนจนไม่สามารถที่มีปฏิบัติการของชุมชนได้

ผู้นำของบางชั้นที่ชาร์ปและคณะกล่าว ในขณะที่ลืมนิดว่าเป็น “โครงสร้างทางสังคมที่มีประสิทธิภาพของบางชั้น” นั้น คือ “พระและกรรมการ

ที่เป็นมรวาส” ที่เกี่ยวข้องกับวัด (Sharp et al. 1953 หน้า 36) เจ้าอาวาสและกรรมการที่เกี่ยวข้องกับวัด จะให้ความสนใจอย่างมากเกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชน เช่นเดียวกับในหมู่บ้านไทยอื่น ๆ ส่วนมาก และเจ้าอาวาสเป็น “แกนกลางของกิจกรรมของสังคม” (Sharp et al. 1953 หน้า 59) ชาร์ปและคณะบรรยายชีวิตในบางชั้นว่า “เต็มไปด้วยกิจกรรมทางสังคมที่มีการจัดการกันขึ้น” และวัดเป็นศูนย์กลางของ “ศาสนา การพักผ่อนหย่อนใจ และความสามัคคีกลมเกลียวทางสังคม” (1953 หน้า 67)

ผู้นำที่แท้จริงของบางชั้นจะปรากฏตัวในยามที่ต้องการ ตัวอย่างเช่น เพื่อพบปะกับคนใหญ่คนโตจากภายนอก หรือจัดการเกี่ยวกับการร่วมมือกันที่สำคัญ เพื่อประโยชน์ของชุมชนเป็นส่วนรวม ชาร์ปและคณะได้พาดพิงถึงเรื่องที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2492 เมื่อผู้อำนวยการองค์การอาหารและการเกษตรแห่งประเทศไทยพร้อมด้วยคณะได้มาเยี่ยมบางชั้น คนเหล่านี้ได้รับการต้อนรับจาก “คณะกลุ่มคนซึ่งประกอบด้วยไม่เพียงแต่ผู้ใหญ่บ้านทั้งเจ็ดคนและครูประจำโรงเรียนสามคนเท่านั้น ยังมีเจ้าอาวาสและ ‘ผู้ยิ่งใหญ่’ ของชุมชนอีกประมาณหกคน” (Sharp et al. 1953 หน้า 35) “ผู้ยิ่งใหญ่” ของบางชั้นเหล่านี้ก็อยู่ในลักษณะเดียวกันกับผู้นำชุมชนที่ร่ำรวยและเป็นที่นับถือของหมู่บ้านเชียงใหม่และหมู่บ้านไทยอื่น ๆ คือคนเหล่านี้ต้องเป็นคนที่มาจากเขตที่มีที่ดินสมบูรณ์อย่างไม่ต้องสงสัย และดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมที่เหนือกว่าในหมู่บ้าน

บางชั้นมีเพียงแต่จะมีผู้นำต่าง ๆ เท่านั้น แต่ผู้นำเหล่านี้และชุมชนทั้งหมด มิได้แล้งน้ำใจในการร่วมมือกันเลย และคนเหล่านี้มีความสามารถที่จะดำเนินการร่วมมือกันเมื่อต้องการ [ตรงกันข้ามกับที่ฟิลลิปส์ (Phillips

1965 หน้า 17) อ้าง] ตัวอย่างหนึ่งที่ชาร์ปและคณะได้เล่าไว้คือ เรื่องที่
คนในท้องถิ่นได้พยายามที่จะจัดตั้งสหกรณ์สินเชื่อขึ้นก่อนสมัยสงคราม

คนในท้องถิ่นต้องการและเรียกร้องให้มีสหกรณ์ แต่
ในการจัดตั้ง ข้าราชการของรัฐดำเนินการเพียงผ่านกันไปตาม
สายงานการบริหารของข้าราชการ (ผู้ซึ่ง) มิได้อยู่ในฐานะที่
จะดำเนินการ (แผนงาน) ให้สำเร็จลุล่วง... การพิจารณาหน้าที่
จริง ๆ ของโครงสร้างทางสังคมของบางชน ทั้งที่เป็นแบบแผน
และไม่เป็นแบบแผนเพียงคร่าว ๆ ก็สามารถที่จะชี้ให้เห็นว่า
สหกรณ์ที่จัดการตามที่เป็นอยู่นั้นถึงคราวต้องล้มเหลว และชี้
ให้เห็นว่า การจัดการในรูปแบบอื่นโดยผ่านวัด หรือผ่านกลุ่ม
ที่ไม่เป็นทางการของผู้นำบางคน ซึ่งทำงานร่วมกัน จะมีที่ทำ
ประสบความสำเร็จกว่า (Sharp et al. 1953 หน้า 36-37)

ชาร์ปและคณะได้เล่าถึงตัวอย่างของการร่วมมือกันในหมู่บ้านที่น่าสน
ใจ โดยการนำของผู้นำในชุมชนหลายคน รณรงค์เพื่อที่จะสร้างอาคาร
โรงเรียนบางชั้นใหม่ แทนอาคารเก่าซึ่งมีการตรวจสอบดูแล้วว่าไม่ปลอดภัย
วัดและโรงเรียนร่วมมือหาเงินเพื่อโรงเรียนใหม่ ชาร์ปและคณะ (Sharp
et al. 1953 หน้า 74) บรรยายว่า

หน่วยเฉพาะกิจซึ่งเป็นคณะกรรมการที่ไม่เป็นทางการ
ประกอบขึ้นด้วยชาวบ้านแปดคน บางคนมิได้เป็นพ่อแม่ของ
นักเรียน ร่วมกับผู้ใหญ่บ้านห้าคน ครูสี่คน และพระสงฆ์
กรรมการส่วนใหญ่เป็นกรรมการวัด ที่จัดการเกี่ยวกับเรื่องราว
ทางโลกของวัด

ผู้นำแปดคนซึ่งช่วยจัดการณรงค์เก็บเงินเพื่อสร้างโรงเรียนใหม่ตาม
ที่ชาร์ปและคณะ (1953 หน้า 48) บรรยายไว้ เป็น “คนส่วนน้อยที่เกือบ
จะเข้าสู่สถานภาพชนชั้นกลาง เป็นผู้ที่ได้รับเกียรติว่าค่อนข้างมีฐานะและ
ความรู้ดี และเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะที่จะทำได้ คือ เจ้าของร้านค้า เกษตรกรที่
มีการศึกษาและฐานะดี ครู เจ้าอาวาส และข้าราชการชั้นผู้น้อยของอำเภอ”
ทั้งหมดนี้มีฐานะค่อนข้างดีและอาจค่อนข้างมีน้ำหนักร

การศึกษาหมู่บ้านบางขวดในบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมตอนล่างห่าง
จากใจกลางกรุงเทพ ฯ ยี่สิบห้าไมล์ และห่างจากบางชันเพียงสิบสี่กิโลเมตร
ของไฮเวอร์ต เค คอฟแมน ในปี พ.ศ. 2496—97 แสดงให้เห็นถึงความ
สำคัญขององค์ประกอบทางโครงสร้างของหมู่บ้านโดยรวม ๆ ทั้งหมดและชัด
เจนกว่าบางชัน (Kaufman 1960) บางขวดก็เช่นเดียวกับบางชันที่เป็นแดน
บุกเบิกตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ยี่สิบห้า ในปี พ.ศ. 2448 ขณะที่หมู่บ้าน
มีคนมาอยู่อาศัยมากพอ ชาวบ้านจึงพากันสร้างวัด เพื่อที่จะให้เป็นศูนย์กลาง
ในทางศาสนาและสังคม (1960 หน้า 15)

บางขวดเป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะยาวเหมือนสายริบบิ้น ตั้งอยู่สองฟาก
ฝั่งลำคลอง แยกต่างหากออกไปจากหมู่บ้านอื่นซึ่งหมายความว่า ลักษณะอา
ณาเขตที่ไม่ชัดเจนอย่างเช่นบางชันมิได้เป็นรูปแบบมาตรฐานสำหรับหมู่บ้าน
ทั้งหมด ในดินดอนสามเหลี่ยมตอนล่างใกล้กรุงเทพ ฯ แหล่งที่อยู่อาศัยอื่น ๆ
ที่อยู่ใกล้ที่สุด อยู่ห่างออกไปหนึ่งกิโลเมตรทางทิศเหนือ และหลายร้อยหลา
ทางทิศใต้ ภายในหมู่บ้านบางขวดแบ่งออกเป็นสามหมู่บ้านตามส่วนการบริ
หารทางราชการ ในลักษณะเพื่อความชัดเจนของราชการ (1960 หน้า 17)

คอฟแมนกล่าวเสริมว่า “เมื่อเทียบกับบางชันซึ่งสามารถกำหนดได้
ด้วยผู้คนที่เข้าวัดบางขวดมีลักษณะที่โดดเด่นโดยที่ชาวบ้านมีความรู้สึก และ

ปฏิบัติร่วมกันเป็นหมู่บ้านหนึ่ง ประการแรกโดยความผูกพันและการขยายของครอบครัว และประการที่สองโดยการเป็นศรัทธาของวัด” (1960 หน้า 18) นอกจากนี้ วัดยังมีความสำคัญในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์และศูนย์รวมของชีวิตในชุมชน นอกเหนือจากกิจกรรมทางศาสนาของวัด วัดก็เป็นศูนย์กลางของชุมชนสำหรับการแสดงละครต่าง ๆ เป็นศูนย์กลางที่ปรึกษา โดยที่ชาวบ้านมาไต่ถามวันอันเป็นมงคลสำหรับงานพิธีที่สำคัญ ๆ เป็นสถานที่สำหรับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บบางอย่างโดยการใช้น้ำมันต์ เป็นโรงพัสดุของชุมชนซึ่งมีเครื่องดนตรี ตะเกียง และเครื่องครัวให้เช่าสำหรับงานฉลองบ้าน เป็นแหล่งข่าว เป็นธนาคารสำหรับคนจนมายืมเงิน เป็นเจ้าของที่ดินที่ให้ชาวบ้านหกคนเช่าบ้าน และเป็นสถานที่สำหรับคนชรามาขออยู่อาศัย (1960 หน้า 113) คอฟแมนกล่าวว่า ความผูกพันกับหมู่บ้านและวัดในบางเขต มักจะเป็นความรู้สึกทำนองเดียวกัน เช่นเดียวกับหมู่บ้านส่วนมากในบริเวณดินดอนสามเหลี่ยม (1960 หน้า 70)

คอฟแมนบรรยายถึงหมู่บ้านบางเขตว่า มีความสำคัญในฐานะเป็นเอกลักษณ์ประจำตัวของผู้ที่อาศัยอยู่ในนั้น (1960 หน้า 18) ชาวบ้านมีความรู้สึกในความเป็นพวกเดียวกันอย่างสูง ซึ่งบางครั้งแสดงออกด้วยการต่อสู้ระหว่างเด็กหนุ่มจากบางเขตกับเด็กหนุ่มจากหมู่บ้านอื่น เนื่องมาจากการสับสนปะทะกันจริง ๆ หรือโดยนัย ๆ และเนื่องจากการเกี่ยวพาราสีหญิงสาว (1960 หน้า 79) และการแสดงความเป็นปฏิปักษ์ระหว่างชาวบางเขตกับชาวหมู่บ้านอื่น (1960 หน้า 80) ทำนองเดียวกับที่ปรากฏในหมู่บ้านเชียงใหม่

หมู่บ้านบางเขตมีผู้นำที่คอยให้คำแนะนำในเรื่องที่สำคัญและมีผลต่อการปกครองหมู่บ้าน เจ้าอาวาสวัดเป็นสมาชิกของชุมชนที่ได้รับความเคารพ

มากที่สุด (แต่ไม่ใช่มีอำนาจมากที่สุด) (1960 หน้า 68—69, 118) คณะกรรมการวัดและผู้ใหญ่บ้าน คนมั่งมีและคนที่เป็นที่เคารพนับถือ รวมทั้งเจ้าอาวาส เป็นผู้วางนโยบายของวัดและหมู่บ้านทั้งหมด (1960 หน้า 56, 83, 112)

คอฟแมนอ้างว่า ถ้าหมู่บ้านบางชุดเป็นหมู่บ้านมาตรฐานของหมู่บ้านทั้งหลายในที่ราบภาคกลางลุ่มดินดอนสามเหลี่ยมแล้ว หมู่บ้านในลุ่มดินดอนสามเหลี่ยมส่วนมาก (บริเวณที่นักวิชาการหลายคนคิดว่าหมู่บ้านต่างๆ มีลักษณะโครงสร้างหละหลวม) ก็จะไม่มีการสร้างหละหลวมหรือไม่เป็นรูปร่าง แต่นี่มิได้หมายความว่าไม่มีที่ไหนในลุ่มดินดอนสามเหลี่ยม ที่จะไม่พบแหล่งที่อยู่อาศัยที่ไม่เป็นรูปเป็นร่าง อัตถากร (Attagara 1967) ได้บรรยายถึงชุมชนนา ? (Napa) ในชลบุรีทางใต้ของกรุงเทพ ฯ ซึ่งรู้สึกจะค่อนข้างไม่เป็นรูปเป็นร่าง แต่อัตถากรซึ่งเขียนหนังสือเกี่ยวกับชนบทธรรมนิยมประเพณีของชาวบ้าน ก็ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมในนา ? (Napa) พอที่จะตัดสินใจเป็นที่แน่นอนได้

หมู่บ้านบ้านอ้อยในใจกลางที่ราบภาคกลางใกล้กับอยุธยา ตอนเหนือของบริเวณลุ่มดินดอนสามเหลี่ยมที่ไพเกอร์ทำการศึกษา ก็เป็นตัวอย่างอีกอันหนึ่งที่แสดงว่า ชุมชนหมู่บ้านโดยรวม ๆ เป็นองค์ประกอบทางโครงสร้างที่สำคัญ แม้แต่ในที่ราบภาคกลางของประเทศไทย ในความเห็นของผู้เขียน ข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณนาที่ไพเกอร์ให้ไว้สำหรับบ้านอ้อย มิได้สนับสนุนการแสดงความคิดเห็นของเขาในทางทฤษฎีทั่วไปของธรรมชาติโครงสร้างหละหลวมของชุมชนชนบทไทยเลย (ดูบทที่ 1 ของหนังสือเล่มนี้เกี่ยวกับบทสรุปความเห็นของไพเกอร์)

แม้จากความจริงที่ว่า บ้านอ้อยแบ่งออกเป็นส่วนบริหารหมู่บ้านสองหมู่บ้านเช่นเดียวกับหมู่บ้านเชียงใหม่ หมู่บ้านบ้านอ้อยโดยรวม ๆ ทั้งหมดก็ยังคงเป็นหน่วยหมู่บ้านที่มีประสิทธิภาพ ไพเกอร์ (Piker 1964 หน้า 3) เขียนว่า “ชาวบ้านทุกคนถือว่าตนเองเป็นชาวบ้านอ้อย มิใช่ชาวบ้านหมู่ 1 หรือหมู่ที่กำหนดด้วยตัวเลขใด ๆ” และ “หมู่บ้านบ้านอ้อยเป็นหมู่บ้านที่รวมอยู่กันเป็นกลุ่มหนาแน่น บ้านต่าง ๆ รวมกันเป็นกลุ่มในเขตไร่ต่าง ๆ ตั้งแต่สองหลังคาเรือนไปจนถึงห้าหลังคาเรือน” (1964 หน้า 3-4) หมู่บ้านข้างเคียงอยู่ห่างออกจากบ้านอ้อยอย่างชัดเจนในทางภูมิศาสตร์ บางหมู่บ้านอยู่ใกล้เข้ามาหน่อย บางหมู่บ้านก็อยู่ห่างออกไปมาก

อย่างไรก็ตาม ไพเกอร์อ้างว่าบ้านอ้อยมิได้มีความสำคัญทางจิตวิทยาหรือสังคมต่อคนที่อาศัยอยู่ในนั้นเลย

ชาวชาวไทยที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่มีการจัดระเบียบอย่างหละหลวมมาก ชาวบ้านจะยอมเกี่ยวข้องกับภาระผูกพันระหว่างกันเพียงไม่กี่เรื่อง และผู้ที่เขาเกี่ยวข้องกับ มักจะเป็นกับบุคคลที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านใกล้กันหรือในหมู่บ้านเดียวกัน แท้จริงแล้ว ชุมชนมีลักษณะที่เรียกว่าตัวใครตัวมัน (Piker 1964 หน้า 8)

ผู้เขียนรู้สึกว่าจะต้องมีการอธิบายในความไม่ตรงกัน ระหว่างความเห็นของไพเกอร์กับของผู้เขียน ดังที่ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นมาแล้ว บ้านอ้อยเป็นตัวอย่างปลายสุดของการอยู่อาศัยแบบมาตาลายเท่าที่มีรายงานในประเทศไทย เพราะปรากฏติดตามควบคู่ด้วยการแต่งงานกับคนนอกหมู่บ้าน โดยที่ผู้ชายส่วนมากแต่งงานกับคนนอกหมู่บ้าน แล้วย้ายไปอาศัยอยู่ในหมู่บ้านของภรรยา ในหมู่บ้านไทยส่วนมากมักจะชอบแต่งงานกันภายในหมู่บ้าน ถ้าผู้ชายส่วน

มากในบ้านอ้อยย้ายมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง เพื่อมาอาศัยอยู่กับภรรยาแล้ว พวกเขาก็มักจะยังคงรักษาความผูกพันกับหมู่บ้านของพ่อแม่ และครอบครัวเดิมของพวกเขาอยู่ ข้อเท็จจริงพื้นฐานทางสังคมนี้ อธิบายถึงคุณลักษณะอีกประการหนึ่งที่ไพเกอร์อ้างว่าเป็นคุณลักษณะของสังคมบ้านอ้อยคือ การขาดแคลนข้อผูกมัดและความผูกพันระหว่างกัน เช่นนี้แล้วก็จะเห็นว่า ผลปรากฏของโครงสร้างทางสังคมซึ่ง “ผู้ชายส่วนใหญ่พำนักอยู่ที่นี่มากกว่าอยู่ในที่มีเพื่อนสนิทหรือญาติที่ใกล้ชิด นั่นคือ ญาติที่ตนมีความรู้สึกผูกมัดด้วยอย่างมาก” และลักษณะเช่นนี้ “ทำให้เกิดความรู้สึกตัดญาติขาดมิตร” (Piker 1964 หน้า 15) มิใช่หรือ

เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ว่า ทำไมบ้านอ้อย มิได้ปรากฏมี ลักษณะของความสมัคปรมาสามัคคี ที่ผู้เขียนคาดว่าควรมีในหมู่บ้านที่อยู่รวมกันเป็นกระจุก โดยอาศัยข้อมูลจากที่อื่น ๆ ในประเทศไทยคือ กระบวนการการรวบรวมที่ดินเป็นไปอย่างกว้างขวางมากในบ้านอ้อยและชาวบ้านส่วนใหญ่ปัจจุบันกลายเป็นชนชั้นกรรมกรรับจ้างทำการเกษตรที่ไร้ที่ดิน ขณะที่ในปี พ.ศ. 2493 คนเหล่านี้เป็นเจ้าของที่ดิน ดังที่ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นในตอนต้น ที่ดินเหล่านี้ส่วนมากอยู่ในกรรมสิทธิ์ของราชาที่ดินที่ได้อาศัยอยู่ที่นั่น และไม่สามารถจะมีบทบาทเป็นผู้นำของหมู่บ้านตามธรรมเนียมเดิม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งก่อให้เกิดความบาดหมาง ไร้ที่ดิน ชนชั้นกรรมกรในชนบท การอยู่อาศัยแบบมาตาลยควบคู่ไปกับการแต่งงานกับคนนอกหมู่บ้าน และผลอันปราศจากการพินิจพิจารณาของรูปแบบโครงสร้างหละหลวม เหล่านี้ผู้เขียนเห็นว่ารวมกันมาอธิบายถึงการตีความหมายของไพเกอร์ เกี่ยวกับหมู่บ้านบ้านอ้อยที่รวมกันเป็นกระจุกนี้

หลักฐานสำหรับความสำคัญของหมู่บ้านโดยส่วนรวมทั้งหมด ใน
ฐานะที่เป็นหลักการพื้นฐานของโครงสร้างทางสังคมของชาวนาไทย จะเห็น
ได้ชัดเจนขึ้นในภาคอีสาน จากข้อเขียนเกี่ยวกับหมู่บ้านชนบทของชาร์ล
มาดจ์ (Charles Madge 1957) ซึ่งได้มาจากการสำรวจใกล้ ๆ กับเมืองอุบล
ในภาคอีสานของประเทศไทย ได้แสดงให้เห็นถึงหมู่บ้านที่ส่วนมาก “เป็น
บ้านเรือนที่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน” แม้ว่าจะมีที่อยู่อาศัยแบบเป็นแถวยาวไป
ตามถนน ในบริเวณใกล้ ๆ กับเมืองที่กำลังเติบโตเช่นอุบลก็ตาม มาดจ์
บรรยายถึงการจัดระเบียบทางสังคมของหมู่บ้านที่เขาทำการศึกษาว่า

แต่ละหมู่บ้านมีผลประโยชน์ในวัด โรงเรียน หนองบึง
บ่อน้ำ ทางเกวียนและสะพานของตนร่วมกัน ชาวนาจะช่วยกัน
ทำงานที่คนเพียงครอบครัวเดียวยากที่จะทำได้ เพื่อนบ้านให้
การช่วยเหลือกันและกันในการสร้างและซ่อมแซมบ้าน ชาว
บ้านทุกคนมักจะเชื้อฟุ้งผู้นำที่ตนเลือกขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่บ้านและ
ผู้ใหญ่บ้านสามารถที่จะระดมแรงงานอาสาสมัคร ทำงานซึ่ง
จำเป็นสำหรับผลประโยชน์ของส่วนรวม... ผู้ใหญ่บ้าน เจ้า
อาวาส และครูใหญ่ เป็นผู้นำสามคนที่เป็นที่ยอมรับกันใน
ชุมชน... ทั้งสามทำงานร่วมกันเกี่ยวกับปัญหาในผลประโยชน์
ของชุมชน (Madge 1957 หน้า 22)

บ้านพรานม้วนใกล้ ๆ กับอุดรและแม่น้ำโขงในภาคอีสานของประเทศไทย
ซึ่งแทบไปอาศรัยศึกษาในปี พ.ศ. 2504—05 เป็นหมู่บ้านที่เป็นกลุ่มก้อน
และมีลักษณะเป็นหมู่บ้านชัดเจนแยกต่างหากออกไปจากหมู่บ้านอื่น ประมาณ
สามถึงสี่กิโลเมตร (Tambiah 1970 หน้า 10—11) ที่อยู่อาศัยเป็นหมู่บ้าน
ตามธรรมชาตินี้ ก็เป็นหมู่บ้านหมู่หนึ่งตามระบบการปกครองที่มีผู้ใหญ่บ้าน

หนึ่งคน แหม่ไบอาห์บรรยายถึงหมู่บ้านว่ามี “ลักษณะภายในเด่นชัด” และ เป็น “วงสังคมที่มองเห็นได้อย่างชัดเจน” (Tambiah 1970 หน้า 22)

เนื่องจากการแต่งงานส่วนมากจะเป็นแบบแต่งงานภายในหมู่บ้าน คน ส่วนใหญ่จึงมีญาติพี่น้องทั้งทางฝ่ายพ่อแม่และฝ่ายคู่สมรสมาพำนักในหมู่บ้าน การใช้คำเรียกญาติขยายกว้างออกไปทั่วทั้งหมู่บ้าน ในลักษณะ “เป็น กลุ่มสถานภาพทั่วหมู่บ้าน ซึ่งทำให้หมู่บ้านแบ่งออกเป็นส่วน ๆ ตามลำดับ ศักดิ์สูงต่ำ” (Tambiah 1970 หน้า 15—16)

หมู่บ้านโดยรวม ๆ ทั้งหมดก็เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการทำบุญ นอกเหนือไปจากความจริงที่ว่า “ในหลักธรรมการหลุดพ้นจากบาปเป็นเรื่องของการแสวงหาของแต่ละบุคคล” (Tambiah 1970 หน้า 54) แหม่ไบอาห์ได้ เน้นเป็นพิเศษสำหรับเรื่องนี้ ซึ่งผู้เขียนก็คิดว่ามีความสำคัญเช่นกัน

โอกาสเหมาะสำหรับการทำบุญ คือพิธีกรรมทั้งหลาย ที่กระทำร่วมกันตามกำหนดวันทั่ววัด นั่นคือ การทำบุญมักจะ กระทำในสาระร่วมกัน แม้ว่าความตั้งใจจะเฉพาะต่างกันไปก็ ตาม โอกาสเช่นนี้เป็นกิจกรรมที่เป็นมงคลที่สุดในหมู่บ้าน โดย นัยนี้ การทำบุญในฐานะที่เป็นจริยธรรมร่วมที่นำไปสู่สถาบัน ชุมชน คือวัดและพระในวัด ก็จะทำให้ผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน มีโอกาสชุมนุมกันเป็นครั้งคราวตามกำหนด หมู่บ้านในฐานะ ที่เป็นชุมชนที่มีอาณาเขต จะมีโอกาสเหล่านี้ปรากฏให้เห็น อย่างชัดเจน (Tambiah 1970 หน้า 57)

ในกรณีเดียวกันนี้ แหม่ไบอาห์ได้เห็นว่า การเป็นเจ้าภาพงานบวช และงานศพ เป็นเรื่องของ “ผลประโยชน์ร่วมต่อหมู่บ้าน” (1970 หน้า 107) เช่นเดียวกับที่ในหมู่บ้านอื่น ๆ ทั่วประเทศไทย บ้านพรานม้วนมีกรรมการ

วัดที่ประกอบขึ้นด้วยเจ้าอาวาส และฆราวาสที่เป็นผู้นำในชุมชน แหม่ใบอาห์
มองกรรมการวัดในฐานะที่เป็นตัวเชื่อมโยง และใช้อำนาจการปฏิบัติสัมพันธ์
ระหว่างวัดกับครัวเรือนต่าง ๆ ในหมู่บ้าน

แหม่ใบอาห์ได้บรรยายถึงการเริ่มดำเนินงานของโครงการสหกรณ์
ระยะสิบถึงสิบห้าปีเพื่อสร้างโบสถ์ของชาวบ้านทั้งหลาย ด้วยการนำของคณะ
กรรมการวัด และชาวบ้านเป็นผู้บริจาคสมทบทุน วัสดุ และแรงงาน ซึ่ง
เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าหมู่บ้านที่เขาศึกษาอยู่นี้เป็นหน่วยสมาคมและ
สหกรณ์ที่สามารถมีการปฏิบัติที่เป็นระเบียบ เป็นระยะเวลายาวนานและ
เป็นแบบเป็นแผนได้ ลักษณะกิจกรรมที่มีการจัดการเป็นอย่างดี ที่เขาจำแนก
แยกแยะสำหรับหมู่บ้านพรวนมันนี้ ก็เป็นกิจกรรมลักษณะเดียวกันกับที่ชาว
บ้านเชียงใหม่กระทำ เมื่อมีการสร้างโรงเรียนใหม่ และทำนุบำรุงรักษาระบบ
ชลประทาน

หมู่บ้านดอนแดงทางภาคอีสานซึ่งมิซุโนทำการศึกษา ตั้งอยู่ด้านทิศ
ใต้ของเมืองขอนแก่นห่างประมาณครึ่งทางระหว่างหมู่บ้านของแหม่ใบอาห์ทาง
ทิศเหนือและหมู่บ้านของมาดจ์ทางทิศใต้ หมู่บ้านต่าง ๆ ในบริเวณนี้มีลักษณะ
เป็นกระจุก และแยกออกจากหมู่บ้านใกล้เคียงเป็นระยะประมาณสาม
กิโลเมตรโดยเฉลี่ย (Mizuno 1971 หน้า 16) หมู่บ้านดอนแดงเกิดขึ้นเมื่อ
ประมาณปี พ.ศ. 2443 จึงเป็นหมู่บ้านที่เกิดขึ้นหลังกว่าหลายหมู่บ้านในกลุ่ม
ดินดอนสามเหลี่ยม เช่นบางชั้นและบางขวด ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ความต่างกันทั้ง
หลายระหว่างที่ลุ่มดินดอนสามเหลี่ยมกับที่อื่น ๆ ทั่วประเทศ มิได้อยู่ที่อายุ
ของหมู่บ้าน (สมมติฐานที่ผู้เขียนคิดไว้ในระยะแรกแต่ภายหลังล้มเลิกไป) ฝั
อาร์กขาอันเป็นที่บูชาของหมู่บ้านเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นอันหนึ่งอันเดียว
กันของดอนแดง (เรียกว่า ปู่ตา ตนหนึ่ง อีกตนหนึ่งเรียกว่า หลักบ้าน) สัญลักษณ์

ลักษณะอีกอย่างหนึ่งคือวัดของหมู่บ้าน ซึ่งสร้างโดยชาวบ้านดอนแดง หลังจากที่ได้ตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยกันมาประมาณสามสิบปีและเป็นที่ถาวรแล้ว ชาวบ้านดอนแดงบางคน ได้ตั้งหมู่บ้านใหม่ขึ้นคือดอนน้อย ห่างจากดอนแดงออกไปประมาณหนึ่งร้อยเมตร หมู่บ้านสาขานี้มีหอดิของตนเอง แต่คนในหมู่บ้าน ยังคงไปวัดดอนแดง (Mizuno 1971 หน้า 19) สถานการณ์เช่นนี้เป็นสถานการณ์ที่ผู้เขียนเรียกว่าเป็นการแยกพวก และเป็นส่วนหนึ่งของวัฏจักรทางโครงสร้างของชุมชนหมู่บ้านไทย เมื่อมันเติบโตสู่ระดับขนาดหนึ่ง

สถาบันอื่น ๆ ของหมู่บ้านคือ โรงเรียนประถมศึกษาและศาลาประชาคม ซึ่งใช้สำหรับการประชุมของหมู่บ้าน (1971 หน้า 21) มิซึโนสรุปความสำคัญของหมู่บ้านดอนแดงในฐานะเป็นหมู่บ้านหน่วยหนึ่งว่า

หมู่บ้านดอนแดงมีที่ตั้งและสภาพแวดล้อมที่แยกอยู่ต่างหากจากหมู่บ้านอื่น และขณะเดียวกันก็เป็นหมู่บ้านที่เป็นหน่วยบริหารทางราชการระดับต่ำที่สุด หมู่บ้านที่รวมเป็นกระจุกนี้มีประวัติความเป็นมาเพียงสั้น ๆ แต่ก้ตั้งเป็นหมู่บ้านมานานพอที่จะพัฒนาชีวิตร่วมกัน ผูกพันอยู่กับปู่ตา หลักบ้าน วัด และศาลาประชาคม คนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านต่างมีความรู้สึกของการอยู่ร่วมกัน และถือตนเองเป็นชาวบ้านตามชื่อหมู่บ้าน หรือตามภาพพจน์ที่ “หมู่บ้านของเรามีความสุขและร่วมมือกันดี ไม่ค่อยจะมีนักเลง แต่ที่หมู่บ้านอื่นมีเยอะแยะ” จากความจริงที่หมู่บ้านใกล้เคียงได้มาใช้วัดและโรงเรียนร่วมกัน แต่ชาวบ้านของแต่ละหมู่บ้านต่างมีความรู้สึกว่ ทั้งวัดและโรงเรียนเป็นของหมู่บ้านตน (1971 หน้า 27)

ผู้ใหญ่บ้านกับคณะที่ปรึกษาผู้นำของหมู่บ้าน จะเป็นผู้เรียกประชุม และขอชาวบ้านสละเงินและแรงงานเพื่องานของชุมชน (Mizuno 1971 หน้า 145) ชาวบ้านร่วมมือกันซ่อมแซมรอยแตกชำรุดของเขื่อน (หน้า 146) และชาวบ้านต่างผลัดกันเป็นยามตอนกลางคืนเพื่อป้องกันโจรขโมย ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านเคยจับผู้ร้ายข่มขืน ขับไล่โจรปล้นควาย และตัดสินข้อพิพาทหลายอย่าง ทั้งในระดับหมู่บ้านและตำบล (หน้า 148—50)

พิธีต่าง ๆ ของวัดจัดขึ้นเพื่อชาวบ้านทั้งหลาย ด้วยการนำของผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นกรรมการวัด และหมู่บ้านดอนแดงกับดอนน้อยที่แยกออกไป ร่วมมือกันสร้างและซ่อมแซมวัดที่เป็นของส่วนรวม มิซูโนบรรยายถึงการแต่งตั้งคณะกรรมการพิเศษเพื่อรวบรวมเงินจากครัวเรือนต่าง ๆ ของสองหมู่บ้านในอันที่จะสร้างโบสถ์ใหม่ว่าเป็นอย่างไร ซึ่งเป็นการประกอบการใช้เวลาถึงสี่ปีจึงจะสำเร็จ (1971 หน้า 152)

มิซูโนยังได้กล่าวถึงว่า ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำของหมู่บ้าน และชาวบ้านทั้งหลาย ได้อุทิศแรงงานของตนอย่างไร เพื่อสร้างถนน สถานีอนามัย อาคารโรงเรียน และบ่อน้ำ ในโครงการพัฒนาชนบทซึ่งสนับสนุนโดยรัฐบาล (1971 หน้า 162)

สุดท้าย มิซูโนได้เน้นถึงการเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพในหมู่บ้านของเขา ผู้นำที่เด่นที่สุดซึ่งเป็นผู้ที่มาจากชนชั้นที่ร่ำรวยที่สุดในหมู่บ้าน ร่วมกันเป็นกลุ่มที่ปรึกษาที่ไม่เป็นทางการ เพื่อช่วยผู้ใหญ่บ้านจัดการเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวัดและหมู่บ้าน ซึ่งมิซูโนเรียกกลุ่มนี้ว่า “กลุ่มเพื่อนฝูงอาสาสมัครร่วมกัน” (1971 หน้า 165)

บ้านหนองดินอยู่ห่างไปทางทิศตะวันออกและใต้ของเมืองมหาสารคาม ประมาณสิบห้ากิโลเมตร ซึ่งชาร์ล เอฟ คายส์ได้ทำการศึกษา ช่วยทำให้การ

วิพากษ์วิจารณ์ของผู้เขียนสมบุรณ์ขึ้น ในเรื่องการใช้อำนาจประกอบของความ เป็นหมู่บ้านโดยรวม ๆ ทั้งหมดในโครงสร้างของหมู่บ้านภาคอีสาน บ้าน หนองดินก็เหมือนกับหมู่บ้านอื่น ๆ ส่วนมากที่ได้กล่าวกันมาแล้ว คือเป็นหมู่บ้านที่ตั้งรวมกันเป็นกระจุก ล้อมรอบด้วยทุ่งนา (Keyes 1967 หน้า 4) คายส์กล่าวว่าหมู่บ้านเป็นองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับเอกลักษณ์ทางสังคม ของบุคคล คือ “ชาวบ้านอีสานแสดงตนเข้ากับหมู่บ้านซึ่งตนอาศัยอยู่ ใน ทำนองเดียวกับคนในสังคมอื่นบางสังคม ที่แสดงตนเข้ากับกลุ่มเชื้อสายที่ ตนเป็นสมาชิก” (1967 หน้า 4) การแต่งงานส่วนใหญ่เป็นการแต่งงานกัน ภายในหมู่บ้าน

การกระทำใด ๆ ร่วมกันภายในชุมชนจัดการโดยผู้นำของหมู่บ้าน คือ ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยรวมกับกลุ่มผู้อาวุโสชาย ซึ่งคายส์กล่าวว่ามี “สิ่งที่ แสดงถึงความมั่งมีหนึ่งอย่างหรือมากกว่านั้น ประสิทธิภาพในการเป็นพระ- สังฆ์ ทักษะในศิลปะดั้งเดิมหนึ่งอย่าง หรือความสามารถในการข่มขู่ชาวบ้าน” คนเหล่านี้รวมกันเป็นกรรมการวัด กรรมการโรงเรียน และกรรมการ พัฒนาชุมชน (1967 หน้า 9) นี่เป็นเหตุการณ์เมื่อประมาณ พ.ศ. 2503 กว่าๆ อันเป็นระยะเวลาที่คายส์ทำการศึกษาครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2511 คายส์กล่าวว่า หนองดินได้แบ่งแยกออกเป็นหน่วยบริหารสองหมู่บ้าน (ตัว อย่างหนึ่งของการแยกหมู่บ้านในตอนแรก) แต่ชุมชนนี้ยังคงดำเนินวิถีชีวิต ของความเป็นหมู่บ้านเดียว มากกว่าตามแบบการบริหารชนบท (1975 หน้า 277)

บทความของไมเคิล มอร์แมน (Michael Moerman) เรื่อง “วัด บ้านปิง: ศูนย์กลางของสังคม ‘โครงสร้างหละหลวม’” (เป็นความพยายาม ครั้งสำคัญครั้งแรกที่สนใจอย่างจริงจังกับรูปแบบโครงสร้างหละหลวม โดย

การเสนอข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้สังเกตมา) นำเราไปสู่ภาคเหนือของไทย. มอร์แมนกล่าวว่า “หมู่บ้านบ้านปิงเป็นหมู่บ้านที่ลักษณะกายภาพและการบริหารเป็นหมู่บ้านเดียว เป็นชุมชนของเหล่าคนงานที่บรรดาลูกหลานต่างเข้าโรงเรียนเดียวกัน...” สิ่งที่รวมหมู่บ้านเป็นหนึ่งเดียวมิใช่เป็นเพียงแต่วัดเท่านั้น แต่เป็นพิธีกรรมบวงสรวงภูตผีวิญญาณของหมู่บ้านด้วย (1966 หน้า 138) เช่นเดียวกับในหมู่บ้านหลายแห่งในภาคเหนือ

ตามความเห็นของมอร์แมน บ้านปิงมีการจัดระเบียบที่สูงกว่าหมู่บ้านในภาคกลาง หมู่บ้านแบ่งผู้อยู่อาศัยออกเป็นหมวด เช่นเดียวกับหมู่บ้านเชียงใหม่ เพื่อผลิตเปลี่ยนกันส่งอาหารถวายให้วัด (1966 หน้า 142) การจัดระเบียบเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่บ้านบ้านปิง เห็นได้จากกรรมการวัดสามารถเรียกประชุมผู้ชายทั่วทั้งหมู่บ้าน และกำหนดให้ผู้ใหญ่ทุกคนบริจาคเงิน เพื่อหมู่บ้านโดยส่วนรวมจะสามารถมีเงินทุนสำหรับใช้จ่ายในการบวชเณรและพระ (1966 หน้า 150)

บ้านปิงเป็นชุมชนที่มีการแต่งงานกันเองภายในชุมชน เช่นเดียวกับหมู่บ้านไทยอื่น ๆ เกือบทุกหมู่บ้านที่ผู้เขียนได้วิพากษ์วิจารณ์ถึง และเกือบทุกคนมีนามสกุลอันเดียวกัน และสามารถที่จะสืบย้อนดูเชื้อสายบรรพบุรุษได้ถึงสิบสี่ชั่วอายุคน (1966 หน้า 151)

วัดมีความสำคัญต่อสังคมหมู่บ้าน เพราะสมบัติของชุมชน (เช่น เสือ จาน ชาม และอื่น ๆ ซึ่งชาวบ้านสามารถขอยืมได้เช่นเดียวกับหมู่บ้านเชียงใหม่) และเงินของวัดอยู่ในความดูแลของคณะกรรมการวัด กรรมการหมู่บ้านและกรรมการวัดของหมู่บ้านบ้านปิงมีการจัดระเบียบอย่างเป็นทางการ โดยมีคนที่มิชอบเสียงและผู้สูงอายุเป็นผู้ดำเนินการ (Moerman 1966 หน้า 161, 163)

มอร์แมนได้สรุปข้อวิจารณ์ของเขา โดยชี้ให้เห็นว่า

วัดปฏิบัติการเพื่อให้สมบัติส่วนบุคคลเกิดความเท่าเทียมกัน เพื่อจัดโครงสร้างคณาภิติตามความสมัครใจ และเพื่อทำให้เกิดองค์การร่วมมือกันที่คงทน ซึ่งจะช่วยให้การรับรองผู้นำของหมู่บ้านและรักษาสถาปัตยกรรมของหมู่บ้าน นอกจากวัดจะเป็นศูนย์กลางของความเคารพนับถือตามประเพณีของชาวลัทธิแล้ว ยังเป็นตัวผูกพันชุมชนท้องถิ่นกับประเทศชาติทั้งในพิธีกรรมและหลักการแล้ว วัดเน้นการตอบแทนซึ่งกันและกัน อันเป็นหลักการพื้นฐานของชีวิตทางสังคมในหมู่บ้านบ้านบึง (1966b หน้า 167)

มอร์แมนกล่าวเสริมว่า เขาไม่มั่นใจนักว่า ความหมายของโครงสร้างหละหลวมจะมีค่ามากนัก ต่อการพรรณนาถึงสังคมไทย (1966 หน้า 167)

หน่วยงานการบริหารของรัฐ

เราจะไม่เข้าใจถึงโครงสร้างทางสังคมของชาวนาไทย หากมิได้คำนึงถึงโลกกว้างที่ชาวนาไทยดำเนินชีวิตอยู่ จักรวาลสังคมนี้รวมไปถึงชาติไทยที่คนชั้นสูงในกรุงเทพ ฯ มีบทบาทสำคัญ และเป็นโลกกว้างซึ่งวิถีทางเศรษฐกิจและการเมืองได้มีผลกระทบทวีขึ้นเรื่อย ๆ ต่อชีวิตของชาวนา การเปิดการค้าระหว่างประเทศของไทยในพุทธศตวรรษที่ยี่สิบสี่ และติดตามด้วยธุรกิจการค้าทางการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเติบโตของการค้าข้าวระหว่างประเทศของไทย ทำให้เกิดความกดดันทางเศรษฐกิจ เสริมด้วยการเพิ่มอย่างรวดเร็วของประชากรตลอดศตวรรษที่ผ่านมา ซึ่งคุกคามทำลายสังคมชาวนาดังได้กล่าวมาแล้วในหนังสือเล่มนี้ (ดู Piker 1975) ความกดดัน

ใหม่ๆ ทางการเมืองระหว่างประเทศ อันเป็นผลมาจากสงครามเวียดนามร่วมกับการขาดแคลนที่ดินในชนบท และชนชั้นแรงงานไร้ที่ดินที่เพิ่มขึ้น ทำให้ล่อแหลมต่อสงครามกลางเมือง ระหว่างกองกำลังชาวนาปฏิวัติแนวเงินและเวียดนาม กับพวกชนชั้นสูงในเมือง นักวิชาการอื่นๆ เคยและคงจะวิจารณ์เหตุการณ์ต่างๆ ภายในและระหว่างประเทศเหล่านี้ แต่ในที่นี้ ผู้เขียนเพียงจะชี้ให้เห็นความสำคัญของเหตุการณ์เหล่านี้ โดยมุ่งสนใจในโครงสร้างทางการบริหารในระดับท้องถิ่นของไทยเท่านั้น ซึ่งเป็นโลกกว้างส่วนที่เกี่ยวข้องที่สุดกับการที่จะเข้าใจถึงโครงสร้างทางสังคมของหมู่บ้านในปัจจุบัน เมื่อผู้เขียนอยู่ในหมู่บ้านเชียงใหม่

รัฐบาลไทยและชนชั้นสูงซึ่งควบคุมรัฐบาล ให้ความสนใจที่จะรักษาการควบคุมชนบทเอาไว้ เพื่อว่าจะได้คงความเป็นใหญ่ในประเทศ เก็บภาษีเกณฑ์ทหาร และปรับปรุงชนบทในแนวทางของตน โดยใช้โครงการพัฒนาชนบท สหกรณ์ และควบคุมการปฏิรูปที่ดินได้ต่อไป มาตรการเหล่านี้เท่าที่เป็นมากระทำกันไปอย่างไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย และประสบความสำเร็จไม่มากนัก

หน่วยงานบริหารในชนบทของรัฐบาล เป็นผู้นำเอานโยบายของรัฐไปใช้ (ดู Potter, Diaz, and Foster 1967 หน้า 167) เช่นเดียวกับในสังคมชาวนาส່วนมาก ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ซึ่งมีลักษณะแบบเดียวกันทั่วทั้งส่วนภูมิภาค ได้ให้ความสนใจน้อยมากกับหน่วยงานที่เกิดขึ้นว่าจะสอดคล้องกับสภาวะทางสังคม เศรษฐกิจ และศาสนาที่มีมาก่อนของชาวชนบทได้หรือไม่เพียงไร และเป็นเรื่องที่ข้าราชการชั้นผู้น้อยมักจะไม่รู้และไม่ให้ความสนใจ ผลก็คือ ส่วนการบริหารหมู่บ้านและตำบลจึงมักจะไม่ตรงกับชุมชนที่อยู่รวมกันแบบไม่เป็นส่วนการบริหาร ซึ่งผูกพันกันโดยการเป็นศรัทธา

ความผูกพันกับตลาด และสมาชิกระบบชลประทาน เป็นเหตุให้สังคมชนบทเป็นสังคมที่มีความสลับซับซ้อนมาก

โครงสร้างส่วนการบริหารชนบทของไทยในปัจจุบัน ซึ่งเป็นการบริหารส่วนผสมระหว่างการยึดถือปฏิบัติกันตามประเพณีในหมู่บ้านไทย(รวมทั้งการมีผู้ใหญ่บ้าน) และการบริหารชนบทแบบอังกฤษในพม่ากับมาเลเซีย (ซึ่งรวมไปถึงการมีข้าราชการประจำจังหวัดและผู้นำหมู่บ้านหลายคน) นั้นเกิดขึ้นในตอนกลางและปลายพุทธศตวรรษที่สิบห้า (Siffin 1966 หน้า 72-73)

ในปี พ.ศ. 2513 (ดู Neher 1970 หน้า 1) โครงสร้างส่วนการบริหารของประเทศประกอบขึ้นด้วย 71 จังหวัด แบ่งออกเป็น 530 อำเภอ แบ่งย่อยเป็น 4,926 ตำบล (ประกอบขึ้นด้วยส่วนการบริหารหมู่บ้านสิบหมู่บ้านโดยเฉลี่ย) และแบ่งเป็นส่วนการบริหารหมู่บ้าน เช่น เชียงใหม่หนึ่งและเชียงใหม่สอง ประมาณ 50,000 หมู่บ้าน การบริหารของรัฐมีลักษณะเป็นลำดับขั้นตอนโดยคำสั่งจากเบื้องบนลงมา ซึ่งแทบจะไม่มี การตอบสนองจากชาวบ้านซึ่งส่วนมากไม่ยากให้รัฐบาลยุ่งเกี่ยว

ผู้บริหารของรัฐที่สำคัญคือ ผู้ว่าราชการจังหวัดและนายอำเภอ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลในกรุงเทพฯ นายอำเภอจะเป็นบุคคลสำคัญในการบริหารส่วนท้องถิ่น ผู้บริหารเหล่านี้จะต้องคอยดูแลผู้ใต้บังคับบัญชาตั้งแต่ 5,000 คนถึง 150,000 คน และปกครองคนถึง 86 เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งหมด ในความรู้สึกนึกคิดของชาวบ้านส่วนมาก นายอำเภอก็คือรัฐบาล เขาเป็นบุคคลที่อยู่เบื้องสูง ซึ่งชาวบ้านมีค้อยจะได้พบเห็นและมักจะปฏิบัติราชการอยู่ในอำเภอหนึ่งเพียงระยะเวลาอันสั้น แล้วก็ถูกย้ายให้ไปอยู่ที่อื่น ทำให้มิได้คลุกคลีกับคนในท้องถิ่นมากนัก

นายอำเภอบังคับบัญชาลูกน้องประมาณยี่สิบถึงห้าสิบคน ซึ่งรวมไปถึงข้าราชการในสังกัดกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ เช่น สาธารณสุข ชลประทาน และพัฒนาชุมชน เป็นต้น (Neher 1970 หน้า 5) นายอำเภอมีภารกิจและความรับผิดชอบสารพัน ตั้งแต่อำนวยความสะดวกในการจัดการในโอกาสที่มีพิธีการต่าง ๆ เช่น พิธีการเปิดถนนไปจนถึงการเสนอรายงานจากอำเภอไปสู่จังหวัดและรัฐบาล นายอำเภอมักจะจมอยู่กับรายงานอันมากมายมหาศาลจนไม่มีเวลาที่จะไปเยี่ยมเยียนท้องถิ่นต่าง ๆ แม้ว่าตนมีความคิดอยากจะไปก็ตาม

นายอำเภอและผู้ใต้บังคับบัญชาซึ่งเป็นข้าราชการของรัฐบาลระดับต่ำสุดจะติดต่อกับชาวบ้านโดยผ่านกลุ่มตัวแทนประจำท้องถิ่น ซึ่งเป็นกลุ่มสำคัญในสังคมชนบทไทย ผู้ทำหน้าที่เชื่อมการติดต่อระหว่างชาวบ้านกับรัฐบาล เหล่าตัวแทน^๕คือผู้ใหญ่บ้านและกำนันซึ่งเป็นข้าราชการประจำเขตเทศบาล [เทศบาลประจำทวารวดีดูแลการเริ่มต้นและอวสานในเทศนิยายโรมัน - ผู้แปล] ทำการเป็นตัวแทนของรัฐบาลเข้าหาประชาชน และเป็นตัวแทนประชาชนเข้าหารัฐบาล

ผู้ใหญ่บ้านและกำนันได้รับการเลือกตั้งโดยสมาชิกผู้ใหญ่ของแต่ละหมู่บ้าน (เช่น เชียงใหม่หนึ่งและเชียงใหม่สอง) โดยปกติการเลือกผู้ใหญ่บ้านจะเป็นไปตามแบบเดิมที่เคยทำกันมา และชาวบ้านจะเลือกผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่งหรือใครก็ได้ซึ่งเป็นผู้ที่ผู้ใหญ่บ้านได้พิจารณาให้เป็นผู้ใหญ่บ้านสืบต่อจากตนเมื่อตนออกจากตำแหน่ง อย่างไรก็ตาม ในบางครั้งจะปรากฏมีคู่แข่งกันและมีการแข่งขันการเลือกตั้ง^๕ (ดู Kaufman 1960 หน้า 77-78 และ Moerman 1969 หน้า 537-38 สำหรับเรื่องราวเกี่ยวกับการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน) ส่วนมากแล้ว ผู้ใหญ่บ้านจะดำรงตำแหน่งเป็นเวลา

นาน จนกว่าสิ้นชีวิตหรือลาออกเมื่ออายุประมาณหกสิบปี [แต่ขอให้ดูคำอธิบายของมอร์แมน (Moerman 1969) ถึงความแตกต่างไปอีกรูปหนึ่งซึ่งผู้ใหญ่บ้านดำรงตำแหน่งโดยเฉลี่ยเพียงสามปี] ผู้ใหญ่บ้านจะเลือกกำหนดโดยความเห็นชอบของนายอำเภอ กำหนดจะมีสถานภาพที่สูงกว่าผู้ใหญ่บ้านและเป็นสื่อกลางระดับสูงชั้น คือ สื่อกลางระหว่างผู้ใหญ่บ้านกับนายอำเภอทั้งกำหนดและผู้ใหญ่บ้านได้รับเงินเดือนจำนวนเล็กน้อย และมีสิทธิได้รับเงินสามเปอร์เซ็นต์จากภาษีที่ดินเรียกเก็บให้รัฐบาล นอกจากนี้ ยังได้รับเงินตอบแทนที่ชาวบ้านมอบให้ ในการที่ให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับเรื่องราวทางราชการ เช่น การจดบันทึกมรดกหรือขายทรัพย์สิน ช่วยคนให้พ้นโทษคุมขัง เป็นต้น และยังได้รับเกียรติให้สวมเครื่องแบบสีน้ำตาลคล้ายทหารในงานพิธีต่าง ๆ อีกด้วย ผู้ใหญ่บ้านจะได้รับค่าตอบแทนการเคารพนับถือและเกียรติพอสมควร (ดู Moerman 1969 หน้า 543-45) ที่จะทำให้นายอำเภอจะเป็นในเกือบตลอดทั่วทั้งประเทศ เช่น ที่ปรากฏในหมู่บ้านเชียงใหม่ แต่ในบางแห่ง [ดูตัวอย่างบ้านปิงซึ่งมอร์แมนได้อธิบายไว้ (Moerman 1969 หน้า 538)] คนไม่อยากจะเป็นผู้ใหญ่บ้านเลย

ภารกิจที่สำคัญของผู้ใหญ่บ้านนั้นเป็นที่ทราบกันดีคือ เข้าประชุมประจำเดือนที่ว่าการอำเภอ ซึ่งนายอำเภอจะแจ้งการวางนโยบายของรัฐบาลให้ทราบ และผู้ใหญ่บ้านก็จะแจ้งให้ชาวบ้านทราบในที่ประชุมของหมู่บ้านหรือบอกกล่าวกันต่อ ๆ ไปเมื่อกลับถึงหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านและกำหนดจะเป็นผู้รักษากฎหมายและระเบียบในหมู่บ้านและตำบลของตน นั่นคือ เป็นผู้รักษากฎหมายตามประเพณีของหมู่บ้าน เพิกเฉยการฝ่าฝืนเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น การผลิตและขายสุราเถื่อน และการพนัน ในกรณีที่มีการขโมยหรือปล้นซึ่งเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายบ้านเมือง ผู้ใหญ่บ้านหรือกำหนดก็จะรวบรวม

บรรดาชาวบ้านไปช่วยจับผู้ร้ายและส่งให้กับตำรวจซึ่งมีสถานที่หรือใกล้ ๆ กับที่ว่าการอำเภอ ข้อพิพาทเล็ก ๆ น้อย ๆ มักจะจัดการกันเองในหมู่บ้าน โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นคนกลาง ผู้ใหญ่บ้านยังมีอำนาจโดยตำแหน่งที่จะระดมคนในหมู่บ้านของตนไปรักษาและซ่อมแซมถนน โรงเรียน และวัด ในบริเวณเช่นหมู่บ้านเชียงใหม่ ผู้ใหญ่บ้านมักจะเป็นหัวหน้าแรงงานสำหรับระบบการชลประทาน ในระยะไม่กี่ปีมานี้ ผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทมากในการพัฒนาชุมชน ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำประเภทปฏิบัติการในหมู่บ้าน ซึ่งรับผิดชอบให้สิ่งที่ชาวบ้านและรัฐบาลประสงค์ มีการกระทำให้สำเร็จลงด้วยดี

ดิงห์มอร์แมน (Moerman 1969) ได้ชี้ให้เห็น ผู้ใหญ่บ้านจะอยู่ในสถานการณ์ที่ลำบาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือชุมชนตามธรรมชาติและหมู่บ้านตามส่วนการบริหารเป็นแห่งเดียวกัน เพราะทำให้ผู้ใหญ่บ้านอยู่ในภาวะผูกพันสองฝักฝ่าย ในฝ่ายหนึ่งต้องเป็นตัวแทนและภักดีต่อบรรดาผู้ที่เลือกตน ในอีกฝ่ายหนึ่งก็ต้องปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล ความเห็นจะต่างกันที่ว่า ผู้ใหญ่บ้านและกำนันจะให้ ความภักดีต่อนายอำเภอและรัฐบาล หรือจะให้ต่อชุมชนของตน มอร์แมนได้ยกตัวอย่างแบบปลายสุดในหมู่บ้านบ้านปึง ซึ่งเป็นชุมชนในภาคเหนือที่ใช้สิทธิของชุมชนเต็มที่ กล่าวคือ ผู้ใหญ่บ้านให้ความภักดีต่อหมู่บ้านของตนเป็นเบื้องต้น และบทบาทสำคัญของตนก็คือปกป้องหมู่บ้านของตนจากการเรียกร้องของรัฐบาลในเรื่องต่าง ๆ (Moerman 1969 หน้า 546-47) ชาร์ปและคณะบรรยายถึงสถานการณ์ตรงกันข้ามที่บางซัน (Sharp et al. 1953 หน้า 41-51) ซึ่งหมู่บ้านตามส่วนการบริหารและ “ชุมชนตามธรรมชาติ” มิได้เป็นแห่งเดียวกันอย่างเช่นบ้านปึง ชาร์ปและคณะเห็นว่า

ผู้ใหญ่บ้านของบางชั้นเป็นคนของรัฐบาล รับผิดชอบและภักดีต่อนายอำเภอมากกว่าที่จะมีต่อชาวบ้านของตน

คาสส์ (Keyes 1970) ซึ่งอาศัยวิธีการอธิบายของมอร์แมน แต่ใช้ถ้อยคำที่ค่อนข้างจะสับสน ได้จัดระบบชนบทออกเป็นสองประเภท โดยยึดเอาหน่วยงานส่วนบริหารที่จะมีการติดต่อใกล้ชิดมากน้อยเพียงไรกับสังคมชาวนาในท้องถิ่นเป็นหลัก กล่าวคือ “แบบไทยภาคกลาง” เป็นระบบท้องถิ่น ที่หมู่บ้านชาวนาตามธรรมชาติและหมู่บ้านตามส่วนการบริหารมีลักษณะไม่เหมือนกัน และ “แบบไทยภาคอีสาน” เป็นระบบท้องถิ่นที่หมู่บ้านชาวนาและหมู่บ้านส่วนการบริหารเป็นแห่งหนึ่งแห่งเดียวกัน (ตัวอย่างหมู่บ้านบ้านปึงของมอร์แมน) คาสส์เชื่อว่า ผู้ใหญ่บ้านระบบภาคกลางไม่มีอำนาจมากนัก เพราะมิได้รับการสนับสนุนของหมู่บ้านแบบรวมเป็นกระจุก ในขณะที่ผู้ใหญ่บ้านในระบบไทยอีสาน ได้รับพลังและเกียรติจากทั้งทางรัฐบาลและหมู่บ้านชาวนารวมกัน คาสส์ได้แสดงเรื่องราวที่ตรงกันข้ามกับมอร์แมน จากหมู่บ้านที่ตนศึกษา (ซึ่งอยู่ในภาคอีสาน) และจากการศึกษาหมู่บ้านแบบอีสานของคนอื่นๆ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ความเป็นผู้ใหญ่บ้านเป็นสิ่งที่คนอยากจะเป็น และว่า ถ้าไม่ใช่เพราะบ้านปึงผิดปกติ ก็เป็นที่มอร์แมนตีความหมายผิดจากความสุภาพถ่อมตนเป็นความลึกลับที่จะเข้ารับบทบาทผู้ใหญ่บ้าน [ดูงานเขียนที่อ้างโดยคาสส์ (Keyes 1970 หน้า 105)]

อำนาจของผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านตามส่วนการบริหาร จะแตกต่างกันในแต่ละชุมชนท้องถิ่น เขาจะอยู่ในสถานะที่มีอิทธิพลที่สุด หากเป็นคนที่มั่งมี เคยบวชเป็นพระหรือเฒ่ามาก่อนและมีอุปนิสัยขี้แข็ง ทะเยอทะยาน และมีความเป็นผู้นำ ในสถานะที่หมู่บ้านตามธรรมชาติและหมู่บ้านตามส่วนการบริหารเป็นแหล่งเดียวกัน ผู้ที่มีความเข้มแข็งเช่นนี้จะอยู่ในฐานะที่สำคัญ

ที่จะมีอิทธิพลต่อชีวิตและโชคชะตาของชาวบ้านของตน ผู้ใหญ่บ้านที่อ่อนแอขาดความเข้มแข็งและความทะเยอทะยาน และเป็นผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านตามส่วนการบริหาร ซึ่งประกอบขึ้นด้วยกลุ่มบ้านที่แบ่งออกมาจากชุมชนหมู่บ้านตามธรรมชาติหลายแห่ง ก็จะเป็นผู้ที่มีความสำคัญน้อย และหมู่บ้านตามส่วนการบริหารแทบจะไม่มีผลกระทบต่อชีวิตของคนที่สำคัญๆ ที่นั่น

เราควรจะตระหนักว่า ในทุกแห่งของชนบทไทย อำนาจของผู้ใหญ่บ้านจะมีขอบเขตจำกัด เพราะผู้ใหญ่บ้านจะต้องขึ้นอยู่กับการสนับสนุนและแนะนำของคนที่มีอำนาจในหมู่บ้านของตน เช่น เศรษฐีที่ดิน ครูและพระที่มีอิทธิพล และผู้ประกอบการธุรกิจ (ดู Keyes 1970) ผู้ใหญ่บ้านต้องได้รับความเห็นชอบจากคนเหล่านี้ ก่อนที่จะปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล หรือทำอะไรที่มีความสำคัญขึ้น โดยปกติแล้ว ผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านตามส่วนการบริหารในชนบทไทย จะเป็นผู้นำจากชนชั้นสูงในชนบท หรือเป็นลูกน้องของคนร่ำรวยและมีอำนาจ ผู้นำในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นทางการหรือไม่ก็ตาม จะรวมกันขึ้นเป็นกลุ่มกันชนที่ประสบความสำเร็จพอสมควร ในการดำเนินการตามโครงการไม่กี่โครงการของรัฐบาล ซึ่งพวกเขาเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อพวกเขา โครงการนอกเหนือจากนั้นจะได้รับการปฏิเสธ แม้รัฐบาลจะมุ่งให้ความสนใจต่อการพัฒนาชุมชน และความมั่นคงในชนบทในระยะไม่กี่ปีมานี้ หมู่บ้านท้องถิ่นก็ยังรักษามาตรการความเป็นอิสระของตนไว้อยู่

ผู้เขียนคิดว่า ถึงเวลาที่ควรจะหยุดพูดถึงหมู่บ้านตามส่วนการบริหารในชนบทไทย ราวกับว่าเป็นเพียงลักษณะที่เป็นทางการ แต่ไม่มีความสำคัญในชีวิตสังคมของชาวนาไทย เพราะที่จริงชาวชนบทไทยดำเนินอยู่ภายในระบบการบริหารนั้นมาเป็นเวลาเกือบศตวรรษ พวกเขาเลือกผู้นำ จัดการ

โครงการกลุ่มชุมชน ชำระภาษี และเข้าร่วมในโครงการพัฒนาชุมชนอยู่ภายในระบบนี้ เราจะเพิกเฉยกับระบบนี้เหมือนกับว่าเป็นสิ่งไม่จริงไม่แท้ และไม่สำคัญต่อโครงสร้างทางสังคมของชนบทไทยไม่ได้อีกแล้ว มันมีความสำคัญเท่าๆ กับ “ชุมชนหมู่บ้านตามธรรมชาติ” ในบริเวณหลายๆ แห่ง ซึ่งทั้งสองแบบนี้ไม่ใช่เป็นแห่งเดียวกัน หมู่บ้านตามส่วนการบริหารก็เป็นส่วนหนึ่งของการแสดงตนของชาวบ้านไทย แม้แต่เด็กในหมู่บ้านเชียงใหม่ก็ยังตระหนักถึงความเป็นสมาชิกของตนในหมู่บ้านเชียงใหม่หนึ่งและสอง หมู่บ้านตามส่วนการบริหารและผู้นำของหมู่บ้าน อย่างน้อยในที่บางแห่ง แข่งกับชุมชนหมู่บ้านตามธรรมชาติ ในการเป็นโครงสร้างชุมชนที่สำคัญที่สุดในชนบทไทย และนักสังคมศาสตร์ควรให้น้ำหนักมันมากขึ้นกว่าที่เคยในอดีต

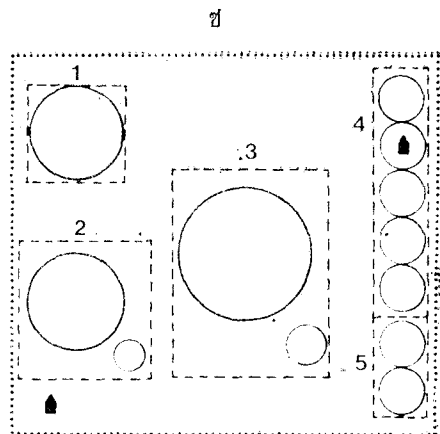
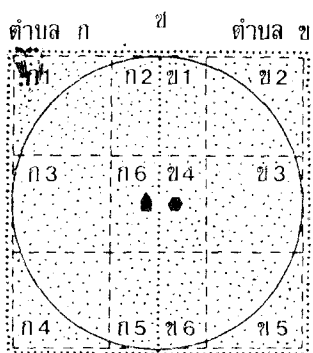
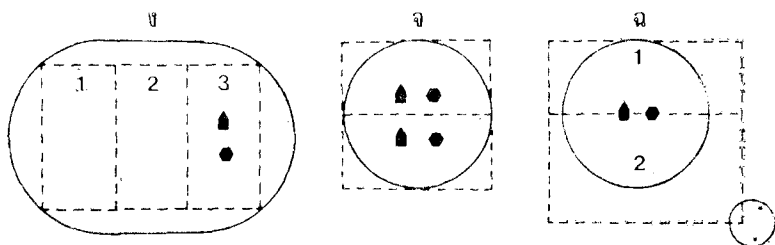
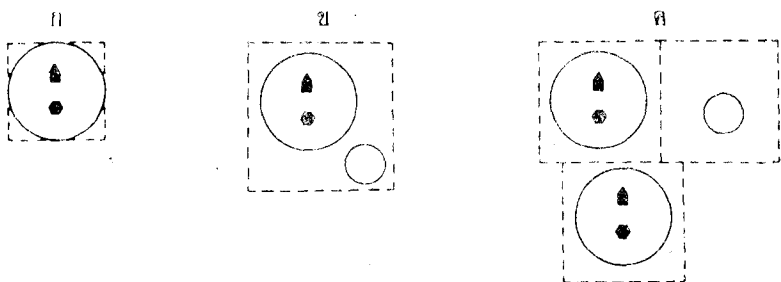
ความสำคัญของหมู่บ้านตามส่วนการบริหาร และการที่ไม่สอดคล้องกับชุมชนที่อาศัยอยู่ร่วมกันตามธรรมชาติ (ในที่ที่มันปรากฏ) รวมทั้งความจริงที่ว่า วงข่ายผู้เข้าโรงเรียนกับวงข่ายผู้เข้าวัด บางครั้งไม่ตรงกับหมู่บ้านแบบหนึ่งแบบใด จึงทำให้ชนบทไทยเป็นที่ที่มีความซับซ้อนมาก ระบบสังคมท้องถิ่นมีแบบต่างๆ กันมากมาย ไม่มีระบบสองระบบไหนที่เหมือนกันทุกประการ ระบบหนึ่งอาจมีหลักเกณฑ์ทางโครงสร้างอย่างหนึ่งเป็นหลักสำคัญ อีกระบบหนึ่งก็อาจมีหลักเกณฑ์ไปอีกอย่างหนึ่ง สังคมชนบทไทยนี้รวมไปถึงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม (เช่น วงข่ายการตลาดและพิธีกรรมใหญ่ๆ ของวัด) ซึ่งเป็นที่รู้จักกันน้อยมาก ผู้เขียนจึงไม่นำเอามากล่าวถึงในที่นี้ สิ่งต่างๆ ดังกล่าวเป็นสิ่งที่มิสอดแทรกอยู่ทั้งในชุมชนที่อาศัยตามธรรมชาติ และในหน่วยส่วนการบริหารที่ใหญ่กว่า

หมู่บ้านต่าง ๆ ที่ผู้เขียนได้พินิจพิเคราะห์ในบทนี้ แสดงถึงการผสมปนเปแตกต่างกันของหมู่บ้านตามธรรมชาติ หมู่บ้านตามส่วนการบริหาร การ

ไปวัดและการเข้าโรงเรียน สิ่งเหล่านี้ควรเป็นตัวอย่างที่พอเพียงของการผสมปนเปกันเป็นไปได้อย่างองค์ประกอบทางโครงสร้างเหล่านี้ แบบต่าง ๆ เหล่านี้ได้เขียนเป็นรูปแผนผังในรูปที่ 6

แบบ ก เป็นรูปแบบของการจัดที่ธรรมดาสามัญที่สุดในชนบทไทย และเกือบจะนับได้ว่าเป็นหมู่บ้านอุดมคติในความนึกคิดของชาวบ้านไทย ทำนองเดียวกับ “หมู่บ้าน” ที่เป็นพิมพ์เดียวกันในความคิดของนักสังคมศาสตร์แบบ ก เป็นระบบท้องถิ่นซึ่งชุมชนหมู่บ้านตามธรรมชาติจะอยู่ร่วมกันเป็นกระจุก และมีอาณาเขตที่แยกออกต่างหากจากชุมชนต่าง ๆ โดยรอบ รูปแบบนี้ประกอบขึ้นด้วยหมู่บ้านตามส่วน การบริหารหนึ่งหมู่บ้านและผู้ใหญ่บ้านหนึ่งคน มีโรงเรียนและวัดอย่างละแห่ง โดยผู้ที่เข้าไปในแต่ละแห่งนี้ล้วนอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน บ้านหนองดินในราวประมาณปี พ.ศ. 2503 (Keyes 1967 b หน้า 3) [แยกออกเป็นสองหมู่บ้านตามส่วนการบริหารในปี พ.ศ. 2511 (ดู Keyes 1975 หน้า 377)] หมู่บ้านใต้ (Wijeyewardene 1967 หน้า 70) และหมู่บ้านปิง (Moerman 1968, 1969) เป็นตัวอย่างของรูปแบบนี้ แม้ว่าแบบต่าง ๆ ทั้งหมดของระบบท้องถิ่น อาจจะพบเห็นได้ในทุก ๆ ภาคของประเทศไทย แต่รูปแบบ ก อาจจะเป็นคุณลักษณะที่มีมากที่สุดของภาคอีสาน ภาคเหนือ ภาคใต้ และในที่ราบภาคกลางส่วนมาก ที่นอกเหนือไปจากบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมตอนล่าง

แบบ ข เป็นแบบ ก ที่อยู่ในระหว่างของการขยายตัว หลังจากที่ชุมชนย่อยเล็ก ๆ ได้แยกออกไปเป็นชุมชนแหล่งอาศัยอิสระต่างหาก แต่ยังคงใช้โรงเรียนและวัดของชุมชนเดิม ในที่ที่ซึ่งปรากฏมีผีเสื้อบ้าน ชุมชนที่เล็กกว่านี้อาจมีผีเสื้อบ้านของตนแยกออกมาต่างหาก ตัวอย่างของรูปแบบ ข คือ

- ▲ วัด
 ● โรงเรียน
 ... ลานบ้าน
 ○ หมู่บ้านตาม
 กรรรมชาติ
 [1,2...
 5,6] หมู่บ้านตาม
 ส่วนการบริหาร
 [ก, ข] ตำบล

รูปที่ 6 ประเภทต่าง ๆ ของระบบชนบทไทย

บ้านพรานม้วน (Tambiah 1970 หน้า 10) และดอนแดง (Mizuno 1971 หน้า 27)

แบบ ก เป็นหมู่บ้านตามธรรมชาติขนาดใหญ่ ซึ่งแยกออกเป็นสองหมู่บ้าน (หรือลักษณะกลับกัน คือเดิมเป็นสองหมู่บ้านแยกกันและขยายขึ้นมาก่อปรพร้อม ๆ กัน) แต่ละหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านตามส่วนการบริหาร มีโรงเรียนและวัดของตนเอง แต่มีชุมชนย่อยขนาดเล็ก ๆ รวมอยู่ด้วย (เกิดขึ้นต่างหากหรือแยกออกมาจากหมู่บ้านทั้งสอง) โดยที่คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนย่อยนี้บางคนจะไปวัดและโรงเรียนในหมู่บ้านใหญ่แห่งหนึ่ง ส่วนอีกบางคนจะไปวัดและโรงเรียนของหมู่บ้านใหญ่อีกแห่งหนึ่ง ในแบบ ค นี้ ชุมชนย่อยขนาดเล็กได้รับฐานะเป็นหมู่บ้านตามส่วนการบริหาร และเลือกผู้ใหญ่บ้านของตนเองได้ ลักษณะแบบนี้พบเห็นได้ในบางส่วนของตำบลบางเข้ม (Ayabe 1973 หน้า xv) แต่สงสัยว่าจะไม่พบเห็นในที่อื่นอีก

แบบ ง เป็นหมู่บ้านตามธรรมชาติที่อยู่รวมกันเป็นกระจุก ซึ่งแบ่งออกเป็นหมู่บ้านตามส่วนการบริหารสามหมู่บ้านหรือมากกว่านั้น แต่มีวัดและโรงเรียนเพียงอย่างละแห่งเดียว บางขวด (Kaufman 1960 หน้า 17) มีลักษณะใกล้เคียงกับแบบนี้ แม้ว่ามันจะเป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะยาวไปตามลำคลองซึ่งมิได้รวมกันเป็นกระจุกอย่างหนาแน่น และชาวบ้านบางขวดในตอนท้าย ๆ หมู่บ้านบางคนจะไปวัดหรือโรงเรียนของหมู่บ้านที่อยู่ใกล้กันก็ตาม

แบบ จ เป็นหมู่บ้านที่รวมกันเป็นกระจุกขนาดใหญ่ ซึ่งแบ่งแยกออกเป็นสองหมู่บ้าน หรือในลักษณะกลับกัน สองหมู่บ้านตามธรรมชาติซึ่งเดิมเป็นสองหมู่บ้านแยกกันต่างหาก แล้วขยายเติบโตขึ้นมารวมกันเป็นชุมชนเดียว ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะไหนก็ตาม ในแต่ละครั้งซึกจะเป็นหมู่บ้านตามส่วนการบริหารที่มีวัดและโรงเรียนของตนเอง และชาวบ้านซึ่งอาศัยอยู่ใน

แต่ละหมู่บ้านตามส่วนการบริหาร จะไปวัดและโรงเรียนประจำหมู่บ้านของตนเท่านั้น สองหมู่บ้านในตำบลบางเข้เป็นตัวอย่างของรูปแบบนี้ (Ayabe 1973 หน้า xv)

แบบ ฉ เป็นหมู่บ้านที่รวมกันเป็นกระจุก ซึ่งแบ่งออกเป็นหมู่บ้านตามส่วนการบริหารสองหมู่บ้านเช่นเดียวกับแบบ จ หมู่บ้านขนาดใหญ่แม้จะแบ่งออกเป็นสองส่วนการบริหาร แต่ก็มิวัดและโรงเรียนเพียงอย่างละแห่งสำหรับชาวบ้านทั้งหมด บ้านหนองดินเปลี่ยนจากแบบ ก มาเป็นแบบนี้ในปี พ.ศ. 2511 (Keyes 1975 หน้า 277)

ลักษณะแปรผันของแบบ ฉ ตามที่แสดงไว้ในรูปที่ 6 เป็นลักษณะที่ซับซ้อนขึ้น เพราะรวมไปถึงหมู่บ้านตามธรรมชาติเล็ก ๆ ที่อยู่ใกล้ ๆ กับหมู่บ้านตามส่วนการบริหารหนึ่งในสองหมู่บ้าน สมาชิกที่อยู่ในตอนปลายสุดของหมู่บ้านที่มาเชื่อมด้วยนี้ อาจจะไปโรงเรียนและวัดในหมู่บ้านตามส่วนการบริหารของตน แต่โดยปกติจะไม่ไป แต่จะไปโรงเรียนและวัดของหมู่บ้านตามธรรมชาติของตนแทน ตัวอย่างที่แสดงรูปแบบนี้คือ หมู่บ้านเชียงใหม่

แบบ ช เป็นแบบบ้านบางชั้น (Sharp et al. 1953 ภาพถ่ายทางอากาศ Janlekha 1955 แผนที่ 1 และ L. Hanks 1972 หน้า 8) และบ้านใน (Attagara 1967 หน้า 14—15) หมู่บ้านทั้งสองอยู่ในบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมตอนล่างรอบ ๆ กรุงเทพฯ หมู่บ้านชุมชนที่รวมกันเป็นกระจุกของที่นี่มีสภาพแย่ที่สุด ชุมชนท้องถิ่นนี้แบ่งออกเป็นหมู่บ้านตามส่วนการบริหารต่าง ๆ มากมาย ซึ่งอาจหรือไม่อาจตรงกันกับบ้านต่าง ๆ ที่เกาะกลุ่มกันตามลำคลองหลายเส้นหลายสาย ถ้าเรายึดตามการจำกัดความของชาร์ปและคณะ ระบบท้องถิ่นที่มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดและโรงเรียน รวมกับแต่หมู่บ้านตามส่วนการบริหารซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าวัดและโรงเรียนดังกล่าว ผู้เขียน

เลือกที่จะไม่จำกัดความของชุมชนในทำนองนี้ และขอจำกัดความว่า หมายถึงกลุ่มคนที่เข้าวัดและโรงเรียนเดียวกัน ซึ่งรวมเอาคนบางคนในชุมชนท้องถิ่น ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านตามส่วนการบริหารอื่น ซึ่งผู้อาศัยส่วนใหญ่อาจเข้าวัดหรือโรงเรียนในที่อื่น ๆ

สุดท้าย ผู้เขียนได้เสนอตัวอย่างรูปแบบของตำบล [แผนที่ตำบลสันปงซึ่งนำเสนอโดย ดี ยัง (de Young 1955 หน้า 15, 19—20)] ในระดับตำบล การผสมปนเปของหมู่บ้านตามส่วนการบริหาร หมู่บ้านตามธรรมชาติ วัด โรงเรียน ยิ่งพอจะมีโอกาสเป็นไปได้มาก ดี ยัง มิได้ชี้ให้เห็นถึงโรงเรียนในแผนที่ของเขา แต่ถ้าหากแสดงไว้ด้วย ระบบก็คงจะมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น น่าจะเป็นไปได้ว่ามีการจัดรูปแบบแตกต่างกันมากมายแบบนี้ในตำบลต่าง ๆ ของประเทศไทย โดยแต่ละระบบท้องถิ่นมีคุณลักษณะทางโครงสร้างและปัญหาเฉพาะ ปัญหาที่ควรจะได้รับการศึกษามากกว่าที่เคยทำกันมา คือการบรรยายถึงวงข่ายการตลาด วงข่ายทางศาสนา และวงข่ายคณาญาติในขอบเขตกว้าง ๆ และดูว่าสิ่งเหล่านี้สอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับการรวมกันเข้ามาเป็นหน่วยการบริหารขนาดใหญ่ขึ้น

วัด

โบสถ์วิหารในพุทธศาสนา เป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการสุดท้ายในสังคมชนบทไทย ผู้เขียนรู้สึกมีความแจ่มแจ้งขึ้นจากข้อวิพากษ์วิจารณ์ของความแปรผันต่าง ๆ ในระบบท้องถิ่นในบทก่อน ๆ ว่า วัดอันมีคณะกรรมการวัด และมีบทบาทที่สำคัญอื่น ๆ ทั้งทางสังคมและการเมืองนั้น มักจะเป็นองค์ประกอบทางโครงสร้างที่เป็นอิสระ และมีใช้เป็นเพียงเครื่องแสดงของการมีชุมชนหมู่บ้านขึ้นเท่านั้น ตั้งแต่ที่ผู้เขียนได้เขียนถึงบทบาทของวัดใน

หมู่บ้านเชียงใหม่และในหมู่บ้านอื่น ๆ ในบทสุดท้ายนั้นมาอย่างยืดยาว และตั้งแต่ นักมานุษยวิทยาทั้งหมด ซึ่งได้ศึกษาถึงชนบทประเทศไทย (ดู Moerman 1966b และ Tambiah 1970 โดยเฉพาะ) มาแต่ต้น ได้เน้นถึงความสำคัญทางสังคมของวัด จึงไม่มีความจำเป็นในที่นี้สำหรับผู้เขียนที่จะกล่าวอะไรนอกไปจากที่จะให้ทราบถึงความสำคัญอย่างแท้จริงของวัด ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งในสืบทอดประเพณี ซึ่งจากการผสมปนเปในรูปแบบต่าง ๆ แล้ว ก็ทำให้โครงสร้างทางสังคมของชาวนาไทยมีรูปแบบเฉพาะของมันขึ้น

หมายเหตุ

ความนำ

1. สำหรับเนื้อหาในส่วนของกรรยาของผู้เขียน โปรดดู “A Northern Thai Village Family” โดย Sulamith Heins Potter วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก University of California, Berkeley, 1975 ข้อมูลส่วนมากที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้เป็นสมบัติร่วมกันของเราทั้งสอง แต่ผู้เขียนเป็นผู้รับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียวสำหรับการตีความที่เสนอในหนังสือเล่มนี้

บทที่หนึ่ง

1. ธรรมชาติของระบบทางทฤษฎี และผลของความเป็นจริงทางวิทยาศาสตร์ที่สำคัญที่มีต่อโครงสร้างของระบบเหล่านี้ ทาลคอตท์ พาร์สันส์ ได้อธิบายไว้ในหนังสือของเขาชื่อ *The Structure of Social Action* (Talcott Parsons 1949 หน้า 6-11)
2. ยังมีตัวอย่างรูปแบบชาติพันธุ์วรรณนาอื่นๆ อีกมากมาย ที่นักสังคมวิทยาได้ค้นพบจากการศึกษาเกี่ยวกับจีน อันมีรูปแบบของมอริส ฟรีดแมน (Maurice Freedman 1958) ซึ่งเป็นสายตระกูลที่แบ่งเป็นส่วนๆ โดยไม่สมดุลย์กัน ซึ่งเขาใช้แทน “วงศ์วาน” (clan) ซึ่งมีความหมายคลุมเครือมาแต่ก่อนๆ และได้กระตุ้นให้นักมานุษยวิทยาทำการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ และรูปแบบของจี วิลเลียม สกินเนอร์ (G. William Skinner 1964) ซึ่งเป็นรูปแบบระบบการตลาดและสังคมชนบทในประเทศจีน ซึ่งมีนักวิชาการหลายคนนำเอาไปใช้เป็นประโยชน์
3. นอกจากนี้ เอ็มบริ (Embre 1950) ยังได้กล่าวว่า ในประเทศไทยไม่มีความปลอดภัยในสมบัติส่วนตัว การตอบโต้โคลงกลอนกันเป็นพิธีการน้อยกว่าในญี่ปุ่น ผู้หญิงประจำบ้าน ในที่กลับ ได้รับอิสระที่จะมาหรือไปได้ตามใจชอบได้มากกว่า ระบบโรงเรียนไทยเป็นระเบียบแบบแผนน้อยกว่าของญี่ปุ่น และบ้านคนไทยก็มีความเรียบร้อยสะอาดสะอ้านน้อยกว่า

4. ผู้เขียนคิดว่า ลักษณะผิดปกติบางอย่างของหมู่บ้านเช่นบางขันและบางขวด ในบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมตอนล่าง อาทิเช่น การอยู่อาศัยแบบปิตาธิปไตย ครอบครัวขยายแบบปิตาธิปไตย กาลีนสอดทองหมื่นสูง และอื่นๆ อาจจะเนื่องมาจากอิทธิพลของคนเชื้อสายจีนที่มาตั้งบ้านเรือนอยู่ก่อน แต่จำเชื้อสายเดิมของตนไม่ได้ (หลังจากที่ได้แต่งงานกับหญิงไทยมาหลายชั่วอายุคน) และยังมีทางที่จะเป็นไปได้ว่าได้รับอิทธิพลที่ละเล็กละน้อยจากกรุงเทพฯ ซึ่งมีคนจีนอาศัยอยู่มาก ยิ่งกว่านั้นคลองแสนแสบอันเป็นคลองใหญ่จากกรุงเทพฯ ๗ ไปสู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งทำให้บางขันสามารถตั้งขึ้นมาได้ ก็ขุดโดยคนจีน และมีบางคนได้ตั้งรกรากอยู่ในบริเวณนั้น
5. จากการเลือกเฟ้นนักวิชาการเหล่านี้ ในฐานะที่เป็นนักทฤษฎีในแนวทางโครงสร้างหละหลวมที่สำคัญที่สุด ผู้เขียนมิได้หมายความว่า งานเขียนของคนเหล่านี้เกี่ยวกับโครงสร้างหละหลวม จะเป็นเพียงสิ่งเดียวที่พวกเขาจะกล่าวถึงประเทศไทย งานของชาร์ปและคณะเป็นการศึกษารุ่นบุกเบิกเกี่ยวกับชนบทไทย วิลสันได้เสนองานชิ้นสำคัญสำหรับการเข้าใจถึงการเมืองของไทย และงานของฟิลลิปส์เกี่ยวกับบุคลิกภาพไทย ก็เป็นงานชิ้นเอกทำนองเดียวกับเรื่องสมักรพรรคพวกของลูเซียน แฮงส์ (ดู Lucien Hanks 1962, 1966, 1972, 1975) งานล่าสุดของไพเกอร์ (Piker 1975) เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในชนบทไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เขาระหนักถึงการเกิดขึ้นของชนชั้นกรรมาชีพในชนบท อันเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงสำหรับไทยคดีศึกษา
6. ชาร์ปปฏิเสธในเรื่องหนึ่งว่า บางขันมิได้เป็นตัวแทนของชุมชนชนบทของไทย (Sharp et al. 1953 หน้า 7) และในบทความตอนหลังเรื่องหนึ่ง (1963) ได้มีการปรับปรุงเล็กน้อยในการแสดงถึงลักษณะของสังคมไทยของเขา ฟิลลิปส์ได้แสดงซ้ำแล้วซ้ำอีกถึงการรับรู้ในความแปรผันในชนบทไทย และปฏิเสธคำ “โครงสร้างหละหลวม” เป็นคำเฉพาะที่จะใช้สำหรับการบรรยายถึงสังคมไทยโดยรวมๆ ทั้งหมด (1969 หน้า 28) ส่วนไพเกอร์จำกัดขอบเขตการกล่าวถึงเพียงทราวภาคกลาง (1969 หน้า 75) และลูเซียน แฮงส์ซึ่งตระหนักถึงความแปรผันในชนบทพอๆ กัน (ดู Hanks and Hanks 1964) ก็ได้บรรยายถึงประวัติศาสตร์ของบางขันเพียงแค่ว่ากลุ่มญาติ ครอบครัวแบบขยาย และการตั้งบ้านเรือนอยู่กันอย่างเป็นปึกแผ่นเท่านั้น (1972) แต่เขายังเป็นนักวิชาการหนึ่งในไม่กี่คนที่พยายามบรรยายให้เห็นเด่นชัดว่าสังคมไทยมีโครงสร้างมาอย่างไร (ดู Lucien Hanks 1966)

บทที่สอง

1. ข้อเรื่องของบทนี้มาจากหนังสือ *An Asian Arcady : Land and Peoples of Northern Siam*, Cambridge : W. Heffer 1926 ของ Reginald LeMay
2. การบริการวางแผนครอบครัวสำหรับจังหวัดเชียงใหม่และชนบทโดยรอบ เริ่มขึ้นที่โรงพยาบาลแม็คคอร์มิคซึ่งตั้งอยู่ในเมืองเมือบ พ.ศ. 2506 โดยการเริ่มนำเอาชุด IUCD มาใช้ ต่อมาเปลี่ยนเป็นห่วง Lippes ในปี พ.ศ. 2508 โรงพยาบาลแม็คคอร์มิคได้เพิ่มการใช้ยาฉีดดีโพรเวรา (DMPA Depo Provera) ซึ่งเป็นยาฉีดคุมกำเนิดทุก ๆ สามเดือน ภายหลังได้นำเอายาฉีดชนิดหกเดือนและยาเม็ดคุมกำเนิดมาใช้ โครงการดังกล่าวประสบความสำเร็จอย่างมาก ในปี พ.ศ. 2515 สตรีประมาณ 80,000 คนได้รับการคุมกำเนิดจากโรงพยาบาล หรือจากบริการนอกสถานของโรงพยาบาล รัฐบาลไทยก็มีโครงการที่มีประสิทธิภาพในการวางแผนครอบครัวด้วยการใช้ยาคุมกำเนิด โดยเปิดอบรมเจ้าหน้าที่พยาบาลและผดุงครรภ์ที่สถานอนามัยประจำหมู่บ้าน สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการนี้โปรดดูแม็คคดาเนียล (McDaniel 1973) และบทความของแม็คคดาเนียลกับผาดไทสง (McDaniel and Pardthaisong) ซึ่งอ้างอิงอยู่ในบรรณานุกรม

ผลซึ่งคล้าย ๆ กันกับหมู่บ้านเชียงใหม่ (ดูข้างล่าง) ปรากฏในหมู่บ้านสันปง ซึ่งโรงพยาบาลได้ใช้เวลาศึกษาสองปีถึงประสิทธิภาพในโครงการของตน (ดู McDaniel and Pardthaisong 1973b)

3. คนไทยในภาคเหนือมักจะเรียกกันว่าเป็นไทยชน และบางครั้งว่าเป็นลาว ไชยเตน ฟาเตน (Seidenfaden 1958 หน้า 100-101) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับชนชาวไทย (รวมทั้งอยู่นอกประเทศไทย) ได้บรรยายไว้ดังนี้

ชาวไทยชนในภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งมีจำนวนกว่าสองล้านคน เป็นผู้ที่อยู่ในมณฑลพายัพและมณฑลชดในสมัยก่อน อันได้แก่เมืองขึ้นต่าง ๆ ที่เลื่อมไปแล้วในปัจจุบันคือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง น่าน และแพร่ ชาวไทยชนมีลักษณะคล้ายกับพี่น้องไทยตอนใต้ แต่สูงกว่าและผิวละเอียดกว่าเล็กน้อย ผู้หญิงได้รับกิตติศัพท์ว่ามีหน้าตาดี และมีหลายคนที่สวยงาม มีรูปร่างเอวอวบคันทมนวลอรชร... ผู้ชายมักจะสวมใส่ผ้าถุงและเสื้อแขนสั้น ผู้หญิงส่วนมากยังคงนุ่งผ้าขึ้นลายขวางและเสื้อครึ่งตัวแขนยาว... คนไทยหรือลาวชนแต่ก่อนเรียกกันว่าลาวพุงดำ ซึ่งเป็นการพาดพิงไปถึงธรรมชาติ

ลักษณะของชนเหล่านี้ และตรงกันข้ามกับคนลาวในภาคอีสานของประเทศไทยและที่ราบหุบเขาแม่โขง ซึ่งเรียกกันว่าลาวพุงขาวเพราะไม่นิยมสักหน้าท้องแต่นิยมสักตรงขาอ่อน ชายชาวไทยทางด้านทิศตะวันตกคือประเทศไทยและลาวเป็นไทยน้อย ส่วนชายชาวไทยทางด้านทิศตะวันตกคือลาวเป็นไทยใหญ่ ชาวไทยยวนพูดภาษาไทยที่แตกต่างไปจากภาษาไทยอีสานเล็กน้อย และแตกต่างจากภาษา “ไทยสยาม” ซึ่งยืมคำเขมรและบาลีมาใช้มากมายหลายคำ แต่ก่อนพวกเขาใช้ภาษาพม่าหรือมอญ ปัจจุบันใช้ตัวหนังสือไทยที่ใช้สอนกันในโรงเรียน ในด้านรูปแบบทางสถาปัตยกรรม เช่นของวัดอาอาราม ได้รับอิทธิพลมาจากพม่าเนื่องมาจากที่ถูกพม่าครอบครองมาเป็นเวลากว่าสองร้อยปี

คุนสแตดเตอร์ (Kunstadter 1967 หน้า 397) กล่าวถึงชนเหล่านี้ด้วยคำว่าชาวไทยภาคเหนือ คนเมือง และยวน รายละเอียดอื่นๆ เกี่ยวกับการแจกแจงกลุ่มชาวไต (คำว่าไต ใช้เพื่อให้แตกต่างไปจากคำว่าไทย เป็นคำสามัญใช้รวมไปถึงสมาชิกต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ ในนอกประเทศไทย) จะหาได้จากหนังสือของเลอบาร์ ฮิกกี และมัสเกรฟ (LeBar, Hickey, and Musgrave 1964) ส่วนเดวิส (Davis 1974 หน้า 1-3) ก็ให้ข้อสรุปที่เป็นประโยชน์สำหรับลักษณะโครงสร้างทางสังคมของคนไทยภาคเหนือเช่นกัน

บทที่สาม

1. ส่วนที่ขยายออกมาใหม่ ๆ ไปตามถนนด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้านเชียงใหม่และหมู่บ้านใกล้เคียง เป็นชื่อยกเว้นสำหรับเรื่องนี้ หมู่บ้านไม่ทุกหมู่บ้านหรือแม้แต่หมู่บ้านส่วนมากในที่ราบหุบเขาเชียงใหม่ ที่จะมีอาณาเขตแยกออกไปต่างหากจากหมู่บ้านใกล้เคียง (ดู de Young 1955 หน้า 8-12, และ Hanks and Hanks 1964 หน้า 199, สำหรับการวิจารณ์ถึงรูปแบบของที่อยู่อาศัย)
2. สำหรับเรื่องราวเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์และเนรในบรรดาพุทธศาสนา ซึ่งจำพรรษาอยู่ในวัดของหมู่บ้านไทย ดูคิงส์ฮิล (Kingshill 1965) แพนเนอร์และอิงเกอร์ซอล (Pfanner and Ingersoll 1962) อิงเกอร์ซอล (Ingersoll 1966) มอร์แมน (Moerman 1966b) แทมโบอาห์ (Tambiah 1968, 1970) และบุนนาค (Bunnag 1973)

บทที่ห้า

1. เจ้าหน้าที่การชลประทานของรัฐผู้หนึ่งบอกแก่ผู้เขียนว่า มีระบบชลประทานท้องถิ่นเหล่านั้นนับเป็นร้อย ๆ แห่งในสันปันน้ำของที่ราบหุบเขาเชิงใหม่ปัจจุบัน
2. แปลจากภาษาพม่าเมืองมาเป็นภาษาไทยกลางโดยพระมหากมลโชติมันโต จัดพิมพ์โดยกรมชลประทาน กรุงเทพฯ พ.ศ. 2510 งานชิ้นนี้ได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษให้แก่ผู้เขียนโดยอาจารย์ณฤจร์ อิทธิจิระจรัส อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และโปรดดูจากข้อเขียนของนมนานเหมินท์ (Nimmanahaeminda 1965)
3. ผู้เขียนใคร่เตือนผู้อ่านว่า ผู้เขียนมิได้ตั้งใจที่จะศึกษาระบบชลประทาน ข ในทุกแห่งทุกมุม ซึ่งอาจจะต้องใช้เวลามากเกินกว่าที่ผู้เขียนจะมี ตัวอย่างเช่น กลุ่มร่วมมือของชาวนากลุ่มหนึ่งจัดการรวมกลุ่มกันโดยอาศัยระบบการชลประทานนี้เป็นพื้นฐานสำคัญ ยังมีเรื่องราวเกี่ยวกับระบบชลประทานแบบดั้งเดิมนี้อีกมากมายสำหรับการศึกษาวิจัย

บทที่หก

1. โปรดดูข้อเขียนของวิเจยเวอดิน (Wijeyewardene 1968) สำหรับการวิจารณ์เกี่ยวกับการเกี้ยวพาราสีในจังหวัดเชิงใหม่

บทที่เจ็ด

1. มิซุโน (Mizuno 1971 หน้า 92) ได้อ้างข้อมูลซึ่งมักจะใช้กันบ่อย ๆ ว่า บทบาทของครอบครัวและญาติในชนบทไทยไม่ได้มีการจำกัดความที่ดี ในความเห็นของผู้เขียน การศึกษาของมิซุโนในหมู่บ้านอีสาน ได้เสนอข้อมูลที่ท้าทายความเห็นในโครงสร้างหละหลวม ดีเท่า ๆ กับข้อมูลของผู้เขียนในหมู่บ้านเชิงใหม่ แม้ว่าเขาจะมีได้นำเอาไปสรุปเช่นนั้นก็ตาม
2. เคมพ์ (Kemp 1970) อ้างข้อมูล รวมทั้งของตัวเองที่ได้มาจากภาคกลางตอนเหนือของประเทศไทย ซึ่งแสดงถึงการอยู่อาศัยแบบมาตาลายที่มีกระจายอยู่ทั่วประเทศ

3. ข้อความของวิเจยวดีนัที่ว่า “บรรทัดฐานสำหรับครอบครัวชาวนาไทยในทุกแห่งของประเทศก็คือ ครอบครัวประณมมูลเป็นหน่วยสำหรับการอยู่อาศัย” (Wijeyewardene 1967 หน้า 65) นั้นไม่ค่อยจะถูกต่อนัก ความเห็นของเขาได้ละเลยวิถีทางโครงสร้างของกลุ่มภายในครัวเรือนของไทย
4. โปรดเปรียบเทียบการบรรยายทำนองเดียวกัน เกี่ยวกับวิถีทางภายในครัวเรือนในหมู่บ้านอีสานของคายส์ (Keyes 1975)
5. เปรียบเทียบกับกรณีการสืบทอดมรดกที่มิซึโนอ้างถึง (Mizuno 1971 หน้า 88-91) ตามความเห็นของมิซึโน แม้ว่าผู้ชายบางคนอาจจะได้รับมรดกที่ดินจากพ่อแม่ แต่ในทางปฏิบัติก็จะเป็นผู้หญิงที่ได้รับมรดกนั้น ในหมู่บ้านที่มิซึโนศึกษา ลูกสาวที่อาศัยอยู่กับพ่อแม่และคอยเลี้ยงดูเมื่อพ่อแม่แก่ชรา จะได้รับมรดกพ่อแม่เหลืออยู่รวมทั้งส่วนแบ่งของเธอเอง ในหมู่บ้านเชิงใหม่ก็มีลักษณะที่คล้ายกันนี้ แต่ไม่ใช่เป็นบรรทัดฐาน
6. ศัพท์เครือญาติในหมู่บ้านเชิงใหม่แตกต่างไปจากศัพท์เครือญาติในภาคกลาง ตามบันทึกของเจนนุนนาก (Bunnag 1973 หน้า 12) ซึ่งบรรยายระบบในความเห็นของเธออย่างผิดพลาดว่าเป็นระบบการเรียกญาติของไทย ดังนั้น จึงทำให้เราละเลยไปใช้ทั่วประเทศไทยตั้งแต่บริเวณที่ราบภาคกลางออกไป ศัพท์เครือญาติของหมู่บ้านเชิงใหม่ สำหรับพ่อแม่ของพ่อแม่ไม่เหมือนกันกับที่ใช้ในภาคกลางที่นุนนากล่าวถึง และไม่มี การแสดงความแตกต่างระหว่างพ่อแม่ฝ่ายพ่อและแม่ฝ่ายแม่เลย ชาวบ้านเชิงใหม่ยังมีศัพท์เครือญาติพี่น้องของพ่อแม่ที่ต่างไปจากไทยภาคกลาง ศัพท์เครือญาติของหมู่บ้านเชิงใหม่มีลักษณะทั้งสองฝ่ายมากกว่า และมีความแตกต่างจากที่มิซึโนกล่าวถึงสำหรับหมู่บ้านในภาคอีสาน (Mizuno 1971 หน้า 109-10)

และท้ายที่สุด ศัพท์เครือญาติที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ แตกต่างไปเล็กน้อยจากที่คิงส์ฮิล (Kingshill 1965 appendix D, หน้า 235-37) เรียกว่า “คำลานนาไทย” ตามที่ผู้ให้ข้อมูลบอกเล่า ชาวบ้านจะเรียกน้องชายของพ่อว่า อาว แทนคำว่า อา และน้องชายของแม่ว่า อาว เช่นกัน แทนคำว่า น้า และพี่ชายของเจ้าตัวจะเรียกว่า อ้าย แทนคำว่า บิอ้าย ตามที่คิงส์ฮิลเขียนไว้

7. เช่นเดียวกับแอนดรู เทอร์ตัน (Turton 1972 หน้า 218) ผู้เขียนรู้สึกแปลกใจที่พบกลุ่มสับทอดเชื้อสายทางฝ่ายหญิงในหมู่บ้านเซียงใหม่ ผู้เขียนเป็นหนุญคนในบทความของเทอร์ตันและของริชาร์ด เดวิส (Davis 1974) เกี่ยวกับการค้นคว้ากลุ่มญาติเหล่านั้นมาก่อน เราทุกคนทำการศึกษาค้นคว้าโดยอิสระ ที่น่าจะเป็นการสรุปได้ว่ามีกลุ่มสับทอดเชื้อสายทางฝ่ายหญิงในบรรดาชาวไทยภาคเหนือ และปลงล้างความสงสัยและไม่เชื่อของนักวิชาการไทยและอเมริกัน ที่ผู้เขียนได้เสนอข้อมูลนี้ให้ทราบ การแสดงถึงวงศ์วานเชื้อสายทางฝ่ายหญิงในภาคอีสานของวิลเลียม เคลาส์เนอร์ (Klausner 1972 หน้า 57-58) ก็มีความสำคัญเช่นกัน

ผู้เขียนขอเสริมว่า แม้ผู้เขียนจะรับรู้ในการมีและความสำคัญของกลุ่มญาติเชื้อสายทางฝ่ายหญิง หลังจากที่เรามาถึงหมู่บ้านเซียงใหม่ได้ไม่นาน ชาวบ้านเซียงใหม่มิได้กระตือรือร้นที่จะบอกเล่าเกี่ยวกับแง่มุมของชีวิตในเรื่องนี้ ครอบครัวที่เราไปอาศัยอยู่ด้วยครอบครัวหนึ่ง ได้จัดวันสำหรับการเช่นสรวงวิญญาณบรรพบุรุษของตน ในวันที่พวกเขารู้ว่าเราจะออกไปจากหมู่บ้าน แต่ก็โชคดีที่เราได้ทราบเกี่ยวกับเรื่องนี้ และภรรยาของผู้เขียนได้มีโอกาสร่วมชม(ดูประสบการณ์ของเทอร์ตัน ซึ่งก็มีความลำบากในทำนองเดียวกัน [Turton 1972 หน้า 227])

เนื่องจากความยากลำบากในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ผู้เขียนจึงไม่ทราบเกี่ยวกับกลุ่มสับทอดเชื้อสายทางฝ่ายหญิงในหมู่บ้านเซียงใหม่ได้มากเท่าที่อยากจะทราบและผู้เขียนก็ยังรู้สึกตื่นตัวกว่าเทอร์ตันและเดวิส และไม่ยากที่จะก้าวไปให้เกินกว่าที่เทอร์ตัน (Turton 1972 หน้า 217) เรียกว่า “การตีความหมายระดับต่ำ” มีเรื่องราวต่างๆเกี่ยวกับเครือญาติและกลุ่มเครือญาติของไทยอีกมากที่จะต้องทำการศึกษา แต่ผู้เขียนดำเนินการศึกษาไปเพียงถึงจุดที่ต้องการปลงล้างจากความเป็นโครงสร้างหละหลวมเท่านั้น

8. เช่นเดียวกับเทอร์ตัน (Turton 1972 หน้า 219-20) ข้อมูลของผู้เขียนแสดงให้เห็นว่า เชื้อสายทางฝ่ายหญิงของหมู่บ้านเซียงใหม่สับทอดโดยผ่านกลุ่มของพี่สาวน้องสาวมากกว่าบรรพบุรุษผู้หญิงคนใดคนหนึ่ง

เทอร์ตัน (1972 หน้า 219) พบว่า ไม่มีกลุ่มสับทอดเชื้อสายกลุ่มใดในหมู่บ้านของเขาที่จะสับทราบไปได้เกินกว่าหกชั่วอายุคน ส่วนใหญ่จะสับได้ในช่วงสามถึงสี่ชั่วอายุคน ซึ่งคล้ายกับหมู่บ้านเซียงใหม่ แต่ก็มีบางกลุ่มที่สามารถสับได้ถึงแปดชั่วอายุคน ความจริงรูปที่แสดงในรูปที่ห้าสามารถสับได้ถึงแปดชั่วอายุ เพียง

แต่ไม่แสดงไว้ในรูปภาพเท่านั้น เพราะผู้ให้สัมภาษณ์ (หญิงชรา) ได้ละเว้นสองรุ่นอายุที่เยาว์ที่สุดเมื่อบอกกับผู้เขียนถึงชื่อของบรรดาสมาชิกในเชื้อสาย สองรุ่นอายุคนที่เยาว์ที่สุดนั้นจริงและเป็นสมาชิกของเชื้อสายจริง

9. เทอร์ตัน (1972 หน้า 219) พบว่า ประชากร 180 ครัวเรือนในหมู่บ้าน ประกอบไปด้วยสมาชิกจากกลุ่มเชื้อสายต่างๆ 67 กลุ่ม ผู้เขียนไม่ขอเรียกครัวเรือนเชื้อสายฝ่ายหญิงที่มีเพียงหนึ่งหรือสองสามครัวเรือนว่ากลุ่ม แม้ว่าเข้าได้กับคำจำกัดความก็ตาม กลุ่มสืบทอดเชื้อสายในหมู่บ้านของเทอร์ตัน จะมีขนาดตั้งแต่หนึ่งถึงยี่สิบสี่ครัวเรือน โดยขนาดมาตรฐานจะเป็นสี่ครัวเรือน

เทอร์ตันพบว่า ส่วนใหญ่ของประชากรในหมู่บ้านของเขาจะเป็นสมาชิกเชื้อสายใหญ่ ๆ ไม่กี่เชื้อสาย ทำนองเดียวกับที่ในหมู่บ้านเชิงใหม่ แต่ไม่เหมือนกับหมู่บ้านเชิงใหม่ตรงที่ในหมู่บ้านของเทอร์ตัน มีกลุ่มสืบทอดเชื้อสายเพียงสองกลุ่มที่มีครัวเรือนอยู่รวมกันมากกว่าสิบครัวเรือน กลุ่มเครือญาติในหมู่บ้านเชิงใหม่มีขนาดใหญ่กว่า เทอร์ตันคะเนเอาว่าเชื้อสายทางฝ่ายหญิงจะถึงจุดวิกฤตเมื่อมีครัวเรือนอยู่รวมกันถึง 10 ครัวเรือน จนต้องแยกกระเจาออก ซึ่งไม่ใช่เป็นกรณีทั่วไปในหมู่บ้านเชิงใหม่

- Amyot, Jacques 1964. "Intensive Village Study Project, April-May, 1964: Ban Nonlan, Amphur Uthumphon-phaisai, Sisaket: Preliminary Report." Bangkok: Chulalongkorn University, Faculty of Political Science.
1965. *Provisional Paper on Changing Patterns of Social Structure in Thailand, 1851-1965*. Delhi, India: UNESCO Research Center.
- Andrews, James M. 1935. *Siam: Second Rural Economic Survey, 1934-35*. Bangkok: Bangkok Times Press.
- Attagara, Kingkeo 1967. "The Folk Religion of Ban Nai, A Hamlet in Central Thailand." Ph.D. dissertation, Indiana University.
- Ayabe, Tsuneo, ed. 1973. *Education and Culture in a Thai Rural Community: A Report of the Field Research in Tambon Bang Khem, Thailand (1970-71)*. Fukuoka, Japan: Kyushu University, Faculty of Education, Research Institute of Comparative Education and Culture.
- Barnes, J. A. 1972. *Social Networks*. Reading, Mass.: Addison-Wesley.
- Benedict, Paul K. 1943. "Studies in Thai Kinship Terminology." *Journal of the American Oriental Society* 63: 168-75.
- Blanchard, Wendell, et al. 1958. *Thailand: Its People, Its Society, Its Culture*. New Haven: Human Relations Area Files Press. Reprinted in 1968 as *Area Handbook for Thailand*. 3d ed. Co-authors: Harvey M. Smith, Donald W. Bernier, Frederica M. Bunge, Frances Chadwick Rintz, Rinn-Sup Shinn, and Suzanne Telleki. Washington, D.C.: Foreign Area Studies, The American University.

- Boesch, E. E. 1962. "Autoritaet und Leistungsverhalten in Thailand." In *Thailand Studien*. Schriften des Instituts fuer Asienkunde in Hamburg, 15. Frankfurt: Alfred Metzner Verlag.
- Bott, Elizabeth 1971. *Family and Social Network*. 2d ed. London: Tavistock Publications.
- Brandes, Stanley H. 1973. "Social Structure and Interpersonal Relations in Navanogal (Spain)." *American Anthropologist* 75: 750-65.
- Bunnag, Jane 1973. *Buddhist Monk, Buddhist Layman: A Study of Urban Monastic Organization in Central Thailand*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Caldwell, J. C. 1967. "The Demographic Structure." In *Thailand: Social and Economic Studies in Development*, edited by T. H. Silcock. Canberra: Australian National University Press.
- Chootikmanto, Mahakamon, trans. 1967. *The Laws of King Mengrai, King of Lannathai*. Bangkok: Department of Irrigation.
- Curtis, Lilian Johnson 1903. *The Laos of North Siam*. Philadelphia: Westminster Press.
- Davis, Richard 1973. "Muang Matrifocality." *Journal of the Siam Society* 61: 53-62.
1974. "Tolerance and Intolerance of Ambiguity in Northern Thai Myth and Ritual." *Ethnology* 13: 1-24.
- de Young, John E. 1955. *Village Life in Modern Thailand*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Embree, John F. 1950. "Thailand, a Loosely Structured Social System." *American Anthropologist* 52: 181-93.
- Evans-Pritchard, E. E. 1940. *The Nuer*. Oxford: Oxford University Press.
- Evers, Hans-Dieter 1969. "Models of Social Systems: Loosely and Tightly Structured." In *Loosely Structured Social Systems: Thailand in Comparative Perspective*, edited by Hans-Dieter Evers. New Haven: Yale University, Southeast Asia Studies, Cultural Report Series 17.

- Evers, Hans-Dieter, ed. 1969. *Loosely Structured Social Systems: Thailand In Comparative Perspective*. New Haven: Yale University, Southeast Asia Studies, Cultural Report Series 17.
- Firth, Sir Raymond 1957. "Introduction to Factions in Indian and Overseas Indian Societies." *British Journal of Sociology* 8: 291-95.
- Foster, George M. 1960-61. "Interpersonal Relations in Peasant Society." *Human Organization* 19: 174-78.
1965. "Peasant Society and the Image of Limited Good." *American Anthropologist* 67: 293-315.
- Fraser, Thomas S. 1966. *Fishermen of South Thailand: The Malay Villagers*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Freedman, Maurice 1958. *Lineage Organization in Southeastern China*. London School of Economics Monographs on Social Anthropology 18. London: Athlone Press.
- Geertz, Clifford 1959. "Form and Variation in Balinese Village Structure." *American Anthropologist* 61: 991-1012.
1973. *The Interpretation of Cultures: Selected Essays by Clifford Geertz*. New York: Basic Books.
- Geertz, Hildred, and Geertz, Clifford 1975. *Kinship in Bali*. Chicago: University of Chicago Press.
- Goody, Jack, ed. 1962. *The Developmental Cycle in Domestic Groups*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haas, Mary R. 1964. *Thai-English Student's Dictionary*. Stanford: Stanford University Press.
- Hanks, Jane Richardson 1963. *Maternity and Its Rituals in Bangchan*. Ithaca: Cornell University, Department of Asian Studies, Southeast Asia Program, Data Paper 51.
- Hanks, Lucien M. [Jr.] 1962. "Merit and Power in the Thai Social Order." *American Anthropologist* 64: 1247-61.
1966. "The Corporation and the Entourage: A Comparison of Thai and American Social Organization." *Catalyst* 2: 55-63.

- Hanks, Lucien M.
[Jr.] 1972. *Rice and Man*. Chicago: Aldine.
- Hanks, Lucien M., Jr., and Hanks, Jane R. 1975. "The Thai Social Order as Entourage and Circle." In *Change and Persistence in Thai Society: Essays in Honor of Lauriston Sharp*, edited by G. William Skinner and A. Thomas Kirsch. Ithaca: Cornell University Press.
- Hanks, Lucien M., Jr.; Hanks, Jane R.; and Sharp, Lauriston, eds. 1964. "Siamese Tai." In *Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia*, edited by Frank M. LeBar, Gerald C. Hickey, and John K. Musgrave. New Haven: Human Relations Area Files Press.
- Ingersoll, Jasper 1965. *Ethnographic Notes on Northern Thailand*. Ithaca: Cornell University, Department of Asian Studies, Southeast Asia Program, Data Paper 58.
- Ingram, James C. 1966. "The Priest Role in Central Village Thailand." In *Anthropological Studies in Theravada Buddhism*, edited by Manning Nash. New Haven: Yale University, Southeast Asia Studies, Cultural Report Series 13.
- Janlekha, Kamol Odd 1955. *Economic Change in Thailand Since 1850*. Stanford: Stanford University Press.
- Jones, Delmos 1955. "A Study of the Economy of a Rice Growing Village in Central Thailand." Ph.D. dissertation, Cornell University. Published by Ministry of Agriculture, Bangkok, n.d.
- Judd, Laurence C. 1969. "The Multivillage Community: Village Segmentation and Coalescence in Northern Thailand." *Behavior Science Notes* 3: 149-74.
- Jumsai, M. L. Manich 1961. "Chao Rai: Dry Rice Farmers in Northern Thailand." Ph.D. dissertation, Cornell University.
- Kaufman, Howard Keva 1967. *History of Laos, Including the History of Lannathai, Chiangmai*. Bangkok: Chalermnit.
- Kemp, Jeremy H. 1960. *Bangkhuad: A Community Study in Thailand*. Locust Valley, N.Y.: J. J. Augustin.
1970. "Initial Marriage Residence in Rural Thailand." In *Memoriam, Phya Anuman Rajadhon*, edited by Tej Bunnag and Michael Smithies. Bangkok: Siam Society.

Keyes, Charles F.

1964. "Status and Rank in a Thai-Lao Village." Mimeographed.

1966. Review of *Thai Peasant Personality*, by Herbert P. Phillips. *American Anthropologist* 68: 793-94.

1967a. *Isan: Regionalism in Northeastern Thailand*. Ithaca: Cornell University, Department of Asian Studies, Southeast Asia Program, Data Paper 65.

1967b. "Baan Noong Tyyn: A Central Isan Village." Mimeographed. To appear in *Thai Villages*, edited by Clark Cunningham.

1970. "Local Leadership in Rural Thailand." In *Local Authority and Administration in Thailand*, edited by Fred R. von der Mehden and David A. Wilson. Los Angeles: University of California, Academic Advisory Council for Thailand.

1975. "Kin Groups in a Thai-Lao Community." In *Change and Persistence in Thai Society: Essays in Honor of Lauriston Sharp*, edited by G. William Skinner and A. Thomas Kirsch. Ithaca: Cornell University Press.

Kingshill, Konrad

1965. *Ku Daeng, The Red Tomb: A Village Study in Northern Thailand*. 2d ed., rev. Bangkok: Bangkok Christian College.

Kirsch, A. Thomas

1966. "Development and Mobility Among the Phu Thai of Northeast Thailand." *Asian Survey* 7: 370-78.

1967. "Phu Thai Religious Syncretism." Ph.D. dissertation, Harvard University.

1969. "Loose Structure: Theory or Description." In *Loosely Structured Social Systems: Thailand in Comparative Perspective*, edited by Hans-Dieter Evers. New Haven: Yale University, Southeast Asia Studies, Cultural Report Series 17.

1973. "The Thai Buddhist Quest for Merit." In *Southeast Asia: The Politics of National Integration*, edited by John T. McAlister, Jr. New York: Random House.

Klausner, William J.

1972. *Reflections In A Log Pond: Collected Writings*, Bangkok: Suksit Siam.

- Kuhn, Thomas S. 1970. *The Structure of Scientific Revolutions*. 2d ed., enlarged. Chicago: University of Chicago Press.
- Kunstadter, Peter, ed. 1967. *Southeast Asian Tribes, Minorities, and Nations*. Princeton: Princeton University Press.
- Lebar, Frank M.; Hickey, Gerald C.; and Musgrave, John K., eds. 1964. *Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia*. New Haven: Human Relations Area Files Press.
- Le May, Reginald 1926. *An Asian Arcady: Land and Peoples of Northern Siam*. Cambridge, England: W. Heffer and Sons.
- Long, Janis F., et al. 1963. *Economic and Social Conditions Among Farmers in Changwad Khonkaen*. Bangkok: Kasetsart University.
- Long, Millard F. 1966. "Economic Development in Northeast Thailand: Problems and Prospects." *Asian Survey* 6: 355-61.
- Lux, Thomas 1962. "Mango Village: Northeastern Thai Social Organization." M.A. thesis, University of Chicago.
1966. "The Internal Structure and External Relations of a Northeastern Village." Final Report to the National Research Council of Thailand, Bangkok. Mimeographed.
- Madge, Charles 1957. *Survey Before Development in Thai Villages*. New York: UN Secretariat (United Nations Series on Community Organization and Development, D/25).
- Marx, Karl 1965. *Karl Marx: Pre-Capitalist Economic Formations*, edited by E. J. Hobsbawm. New York: International Publishers.
1969. "The British Rule in India." In *Karl Marx and Frederick Engels: Selected Works in Three Volumes*. Moscow: Progress Publishers. [Originally published in the *New York Daily Tribune*, June 25, 1853.]
- McDaniel, Edwin B. 1973. "McCormick Hospital, Chiang Mai, Thailand, Family Planning Program, Historical Background." Mimeographed. Chiangmai, Thailand: McCormick Hospital, OB-GYN-Family Planning Department.

McDaniel, Edwin B.,
and Pardthaisong,
Tieng

1973a. "Depot-Medroxyprogesterone Acetate as a Contraceptive Agent: Return of Fertility After Discontinuation of Use." *Contraception* 8: 407-14.

1973b. "Evaluating the Effectiveness of a Two-Year Family-Planning Action Program at Ban Pong Village, in Northern Thailand." Bangkok, Thailand: Chulalongkorn University, Institute of Population Studies, Paper 5.

McGilvary, Daniel

1912. *A Half-Century Among the Siamese and Lao*. London: Fleming H. Revell Co.

Mizuno, Koishi

1968. "Multihousehold Compounds in Northeast Thailand." *Asian Survey* 8: 842-52.

1971. *Social System of Don Daeng Village: A Community Study in Northeast Thailand*. Kyoto, Japan: Kyoto University, Center for Southeast Asian Studies, Discussion Papers 12-22.

1973. "Japanese Scholarship on Southeast Asian Villages—A Socio-Anthropological View." In *Foreign Values and Southeast Asian Scholarship*, edited by Joseph Fischer. Berkeley: University of California Center for South and Southeast Asian Studies, Research Monograph No. 11.

1975. "Thai Pattern of Social Organization: Note on a Comparative Study." *Journal of Southeast Asian Studies* 6: 127-34.

Moerman, Michael

1964. "Western Culture and the Thai Way of Life." *Asia* 1: 31-50.

1965. "Ethnic Identification in a Complex Civilization: Who Are the Lue?" *American Anthropologist* 67: 1215-30.

1966a. "Kinship and Commerce in a Thai-Lue Village." *Ethnology* 5: 360-64.

1966b. "Ban Ping's Temple: The Center of a 'Loosely Structured' Society." In *Anthropological Studies in Theravada Buddhism*, edited by Manning Nash. New Haven: Yale University, Southeast Asia Studies, Cultural Report Series 13.

- Moerman, Michael 1967. "Thai-Lue," In *Southeast Asian Tribes, Minorities, and Nations*, edited by Peter Kunstadter. 2 vols. Princeton: Princeton University Press.
1968. *Agricultural Change and Peasant Choice in a Thai Village*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
1969. "A Thai Village Headman as a Synaptic Leader." *Journal of Asian Studies* 28: 535-49.
1975. "Chiangkham's Trade in the 'Old Days.'" In *Change and Persistence in Thai Society*, edited by G. William Skinner and A. Thomas Kirsch. Ithaca: Cornell University Press.
- Moore, Frank J. 1974. *Thailand: Its People, Its Society, Its Culture*. New Haven: Human Relations Area Files Press.
- Mulder, J. A. Niels 1967. "On the Structural Analysis of Thai Peasant Village." *Journal of the Siam Society* 55: 273-77.
1969. "Origin, Development, and Use of the Concept of 'Loose Structure' in the Literature about Thailand: An Evaluation." In *Loosely Structured Social Systems: Thailand in Comparative Perspective*, edited by Hans-Dieter Evers. New Haven: Yale University, Southeast Asia Studies, Cultural Report Series 17.
- Nash, Manning 1965. *The Golden Road to Modernity: Village Life in Contemporary Burma*. New York: John Wiley and Sons.
- Nash, Manning, ed. 1966. *Anthropological Studies in Theravada Buddhism*. New Haven: Yale University, Southeast Asia Studies, Cultural Report Series 13.
- Neher, Clark D. 1970. *Rural Thai Government: The Politics of the Budgetary Process*. DeKalb, Ill.: Northern Illinois University, Center for Southeast Asian Studies.
- Nicholas, Ralph W. 1965. "Factions: A Comparative Analysis." In *Political Systems and the Distribution of Power*. Association of Social Anthropologists of the Commonwealth, 2. London: Tavistock Publications.

- Nimmanahaeminda, Kraisri 1965. "The Irrigation Laws of King Mengrai." In *Ethnographic Notes on Northern Thailand*, edited by Lucien M. Hanks, Jane R. Hanks, and Lauriston Sharp. Ithaca: Cornell University, Department of Asian Studies, Southeast Asia Program, Data Paper 58.
- Parsons, Talcott 1949. *The Structure of Social Action*. 2d ed. Glencoe, Ill.: The Free Press.
- Pfanner, David E., and Ingersoll, Jasper 1962. "Theravada Buddhism and Village Economic Behavior: A Burmese and Thai Comparison." *Journal of Asian Studies* 21: 341-66.
- Phillips, Herbert P. 1958. "The Election Ritual in a Thai Village." *Journal of Social Issues* 14: 36-50.
1965. *Thai Peasant Personality: The Patterning of Interpersonal Behavior in the Village of Bang Chan*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
1967. "Social Contact vs. Social Promise in a Siamese Village." In *Peasant Society: A Reader*, edited by Jack M. Potter, May N. Diaz, and George M. Foster. Boston: Little, Brown.
1969. "The Scope and Limits of the 'Loose Structure' Concept." In *Loosely Structured Social Systems: Thailand in Comparative Perspective*, edited by Hans-Dieter Evers. New Haven: Yale University, Southeast Asia Studies, Cultural Report Series 17.
- Piker, Steven 1964. "An Examination of Character and Socialization in a Thai Peasant Community." Ph.D. dissertation, University of Washington.
1968a. "The Relationship of Belief Systems to Behavior in Rural Thai Society." *Asian Survey* 8: 384-99.
1968b. "Sources of Stability and Instability in Rural Thai Society." *Journal of Asian Studies* 27: 777-90.
1969. "'Loose Structure' and the Analysis of Thai Social Organization." In *Loosely Structured Social Systems: Thailand in Comparative Perspective*, edited by Hans-Dieter Evers, New Haven: Yale University, Southeast Asia Studies, Cultural Report Series 17.

- Piker, Steven 1975. "The Post-Peasant Village in Central Plain Thai Society." In *Change and Persistence in Thai Society: Essays in Honor of Lauriston Sharp*, edited by G. William Skinner and A. Thomas Kirsch. Ithaca: Cornell University Press.
- Potter, Jack M. 1968. *Capitalism and the Chinese Peasant: Social and Economic Change in a Hong Kong Village*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
1970. "Land and Lineage in Traditional China." In *Family and Kinship in Chinese Society*, edited by Maurice Freedman. Stanford: Stanford University Press.
- Potter, Jack M.; Diaz, May N.; and Foster, George M.; eds. 1967. *Peasant Society: A Reader*. Boston: Little, Brown.
- Potter, Sulamith Heins 1975. "Family Life in a Northern Thai Village." Ph.D. dissertation, University of California, Berkeley.
- Punyodyana, Boonsanong 1969. "Social Structure, Social System, and Two Levels of Analysis: A Thai View." In *Loosely Structured Social Systems: Thailand in Comparative Perspective*, edited by Hans-Dieter Evers. New Haven: Yale University, Southeast Asia Studies, Cultural Report Series 17.
- Rajadhon, Phya Anuman 1954. *The Story of Thai Marriage Custom*. Bangkok: National Institute of Culture, Culture Series 13. Reprinted in 1956 as *Thailand Culture Series 13*. 3d ed. Bangkok: National Institute of Culture.
1958. *Five Papers on Thai Custom*. Ithaca: Cornell University, Department of Asian Studies, Southeast Asia Program, Data Paper 28.
- Seidenfaden, Erik 1958. *The Thai Peoples: The Origins and Habitats*. Bangkok: Siam Society.
- Sharp, Lauriston 1963. "Thai (Siamese) Social Structure." *Proceedings of the Ninth Pacific Science Congress on Anthropology and Social Sciences, Bangkok, November, 1957* 3: 120-30. Bangkok.

- Sharp, Lauriston;
Hauck, Hazel M.;
Janlekha, Kamol;
and Textor, Robert B.
Siffin, William J.
1953. *Siamese Rice Village: A Preliminary Study of Bang Chan, 1948-1949*. Bangkok: Cornell Research Center.
1966. *The Thai Bureaucracy: Institutional Change and Development*. Honolulu: East-West Center Press.
- Silcock, T. H.
1970. *The Economic Development of Thai Agriculture*. Ithaca: Cornell University Press.
- Silcock, T. H., ed.
1967. *Thailand: Social and Economic Studies in Development*. Canberra: Australian National University Press.
- Skinner, G. William
1957. *Chinese Society in Thailand: An Analytical History*. Ithaca: Cornell University Press.
1964. "Marketing and Social Structure in Rural China, Part I." *Journal of Asian Studies* 24: 3-43.
- Skinner, G. William,
and Kirsch, A.
Thomas, eds.
1975. *Change and Persistence in Thai Society: Essays in Honor of Lauriston Sharp*. Ithaca: Cornell University Press.
- Soontornpasuch,
Suthep
1963. "The Thai Family: A Study of Kinship and Marriage Among the Central Thailand Peasantry." Master's thesis, London University.
- Steward, Julian H.
1955. *Theory of Culture Change: The Methodology of Multilinear Evolution*. Urbana: University of Illinois Press.
- Tambiah, S. J.
1966. Review of *Thai Peasant Personality*, by Herbert P. Phillips. *Man* 6: 424.
1968. "The Ideology of Merit and the Social Correlates of Buddhism in a Thai Village." In *Dialectic in Practical Religion*, edited by E. R. Leach. Cambridge: Cambridge University Press.
1970. *Buddhism and the Spirit Cults in North-east Thailand*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Textor, Robert B.
1967. *From Peasant to Pedicab Driver*. New Haven: Yale University Southeast Asia Studies, Cultural Report Series 9.
- Thailand. National
FAO Committee
1949. *Thailand and Her Agricultural Problems*. Bangkok: Ministry of Agriculture.

- Thailand. National Statistical Office. Office of the Prime Minister.
1964. *Advance Report, Household Expenditure Survey B. E. 2505*. Bangkok.
- Thailand. National Statistical Office
1965. *Census of Agriculture, 1963*. Bangkok.
- Thompson, Virginia
1941. *Thailand: The New Siam*. New York: Macmillan.
- Troger, Ernst
1960. "Ban-Pae-Lungar: Studie zur Siedlungs-, Wirtschafts- und Bevölkerungsgeschichte eines Dorfes in Nordthailand." *Mitteilungen der Oesterreichischen Geographischen Gesellschaft* 102: 165-90.
- Turton, Andrew
1972. "Matrilineal Descent Groups and Spirit Cults of the Thai-Yuan in Northern Thailand." *Journal of the Siam Society* 60: 217-56.
- Van Roy, Edward
1966. "Economic Dualism and Economic Change among the Hill Tribes of Thailand." *Pacific Viewpoint* 7: 151-68.
1967. "An Interpretation of Northern Thai Peasant Economy." *Journal of Asian Studies* 26: 421-32.
1971. *Economic Systems of Northern Thailand: Structure and Change*. Ithaca: Cornell University Press.
- Van Roy, Edward, and Cornehl, James V.
1969. "Economic Development in Mexico and Thailand: An Institutional Analysis, Part Two." *Journal of Economic Issues* 3: 21-38.
- Vella, Walter F.
1955. *The Impact of the West on Government in Thailand*. University of California Publications in Political Science, 4. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Wijeyewardene, Gehan
1965. "A Note on Irrigation and Agriculture in a North Thai Village." In *Felicitations Volumes of Southeast-Asian Studies Presented to His Highness Prince Dhaninivat*. Bangkok: Siam Society.
1967. "Some Aspects of Rural Life in Thailand." In *Thailand: Social and Economic Studies in Development*, edited by T. H. Silcock. Canberra: Australian National University Press.

- Wilson, David A. 1959. "Thailand and Marxism." In *Marxism in Southeast Asia: A Study of Four Countries*, edited by Frank N. Trager. Stanford: Stanford University Press.
1962. *Politics in Thailand*. Ithaca: Cornell University Press.
- Wittfogel, Karl A. 1957 *Oriental Despotism: A Comparative Study of Total Power*. New Haven: Yale University Press.
- Wolf, Eric R. 1966. *Peasants*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall.
- Yang, Martin C. 1945. *A Chinese Village: Taitou, Shantung Province*. New York: Columbia University Press.
- Zimmerman, Carle C. 1931. *Siam Rural Economic Survey, 1930-31*. Bangkok: Bangkok Times Press.

**รายชื่อหนังสือสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
ของมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**

1. วิธีการศึกษาสังคมมนุษย์กับตัวแบบสำหรับศึกษาสังคมไทย

สนิท สมัครงการ (ผู้แต่ง)
สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช (2518)
ราคาปก 18 บาท

2. สังคมไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 - 2416

ม.ร.ว.ประกายทอง ลีรสูข และ พรรณี สรวงบุญมี (ผู้แปล)
สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น (2521)
ราคาปก (กระดาษปอนด์) 40 บาท

3. ภาพหลอนของปัญหาประชากร

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ (ผู้แปล)
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2524)
ราคาปก 20 บาท

4. โครงสร้างสังคมของชาวนาไทย

นฤจร อธิธิธีระจรัส (ผู้แปล)
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2526)
ราคาปก 65 บาท

โครงสร้างสังคมของชาวนาไทย

แจ๊ค เอ็ม. พอตเตอร์ ผู้แต่ง

นฤจร อธิวิริยะจารี ผู้แปล

สังคมไทยมีลักษณะ "โครงสร้างหละหลวม" ดังที่จอห์น เอ็มบรี ได้เสนอไว้ในบทความของเขาเมื่อปี พ.ศ. 2493 และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในบรรดานักวิชาการอื่นๆ ที่ศึกษาชนบทไทยในเวลาต่อมา จริงหรือไม่ ผู้เขียนได้วิจารณ์ผลงานเหล่านั้นตั้งแต่ระยะแรกจนถึงช่วงทศวรรษที่แล้ว เขาได้เสนอข้อมูลใหม่จากผลงานวิจัยของเขาและของผู้อื่นในระยะหลังๆ นี้ เพื่อโต้แย้งรูปแบบเดิม พร้อมทั้งได้เสนอ "ร่าง" รูปแบบโครงสร้างสังคมไทยขึ้นมาใหม่ว่ามีองค์ประกอบสิบเอ็ดประการ... สำหรับอธิบายลักษณะสังคมของชุมชนชนบทไทย ผลงานของเขาจึง เป็นอีก เรื่องหนึ่งที่น่าสนใจที่นักศึกษานานาชาติควรจะได้ติดตามและพิจารณา เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

ISBN 974-571-132-2